

ZDRAVKO KLANJŠČEK

**NARODNO
OSLOBODILAČKI
RAT
U SLOVENIJI
1941–1945**

VOJNOISTORIJSKI INSTITUT

ODGOVORNI UREDNIK
dr UROŠ KOSTIČ

RECENZENTI
dr UROŠ KOSTIČ i profesor IVAN KRIŽNAR

IZDAJE
VOJNOISTORIJSKI INSTITUT

ZDRAVKO KLANJŠČEK

**NARODNOSLOBOVILACI RAT U
SLOVENIJI 1941—1945.**

Beograd 1984.

PREDGOVOR

Knjiga „*Narodnooslobodilački rat u Sloveniji 1941—1945*“, monografski prikaz narodnooslobodilačkog rata slovenačkog naroda na srpskohrvatskom jeziku, nastala je sažimanjem opširne monografije „*Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941—1945*“, pripremane više od deset godina pod rukovodstvom autora ove knjige. Monografija je doživela tri izdanja (1976, 1977. i 1978; 17.000 primeraka) i dobila tri visoka javna priznanja: Nagradu 4. jul, Nagradu ustanka slovenačkog naroda i Nagradu fonda „Boris Kidrič“.

U pripremi tekstova pomenute velike i detaljne monografije, koja je nastala kao rezultat dugogodišnje saradnje i zajedničkih napora ljubljanske grupe Vojnoistorijskog instituta i Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani, saradivali su najbolji poznavaoци istorije narodnooslobodilačke borbe i radničkog pokreta u Sloveniji. Profesor Filozofskog fakulteta Univerze „Edvard Kardelj“ v Ljubljani dr Miroslav Stiplovšek i stručni savetnik Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani | Alenka Nedogova | napisali su uvodni deo o društveno-političkom razvitku u Sloveniji od 1918. do 1941. godine. Naučni savetnik istog instituta dr Tone Ferenc pripremio je poglavlja o okupaciji i komadanju slovenačke teritorije, o okupacionim vlastima i njihovim ciljevima odnarođivanja, o kapitulaciji Italije i slomu bele i plave garde, o svenarodnom ustanku u jesen 1943. godine, o merama nemačkog okupatora da slomi taj ustanak, kao i o Drugom zasedanju AVNOJ-a, dok je pionir istoriografije narodnooslobodilačkog pokreta Slovenije univ. prof. dr | Metod Mikuž | pripremio tekstove o narodnoj vlasti, o Prvom zasedanju SNOS i prvoj narodnoj vladi Slovenije.

Veći deo monografije, oko 82 odsto, (125 aut. tabaka), napisali su vojni istoričari. Dugogodišnji saradnik Vojne enciklopedije i pukovnik u penziji Miroslav Stepančić je u pripremi rukopisa učestvovao sa opisom operacija 7. i 9. korpusa NOVJ u 1944. godini. Urednik slovenačkog VI toma Zbornika dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije pukovnik Jože Novak pripremio je prikaz neprijateljskih snaga u Sloveniji u 1944. i 1945. godini, razradio razvoj obaveštajne službe, transporta, kulturno-prosvetnog rada i vojne štampe, a sem toga pripremio spisak komandnog sastava viših jedinica NOV i PO Slovenije. Pukovnik | Ivan Ferlež | obradio je dejstva prvih partizanskih četa i bataljona u Štajerskoj i Dolenjskoj u 1941. godini, ustanak u Dolenjskoj i Notranjskoj u 1942. godini i pohod 2. grupe odreda preko Gorenjske u Štajersku, kao i borbe 7. i 9. korpusa NOVJ u zimu 1944. godine.

Uprkos tako velikoj pomoći širokog kruga poznavalaca istorije narodnooslobodilačkog rata, što je omogućilo brži završetak posla, ipak je veliki deo, sve ostale teme ili preko 55 odsto (83 aut. tabaka) teksta, pripremio odgovorni urednik monografije pukovnik Zdravko Klanjšček, autor ove knjige. Ceo rad je pratio i sve vreme pružao uredniku dragocenu pomoć Redakcioni odbor, čiji su članovi pored predsednika Bogdana Osolnika, bili Boris Čizmek, dr Tone Ferenc, Ivan Ferlež, Albert Jakopič, Zdravko Klanjšček, dr Metod Mikuž, Jože Novak, Lidija Šentjurs, Rado Pehaček, dr Julij Titi i Fabijan Trgo.

Autorski tim se u svom radu oslanjao na bogate naučne rezultate koje su do izlaska monografije postigli slovenački istoričari i drugi pisci historiografskih radova. U proučavanju narodnooslobodilačkog rata od velike koristi bila im je monumentalna edicija Vojnoistorijskog instituta *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije, VI tom., Borbe u Sloveniji*. U njegovih 19 knjiga, koje su većinom izašle na oba jezika, objavljeno je 2.529 dokumenata narodnooslobodilačkih jedinica i ustanova i 954 dokumenta iz arhivskih fondova okupatora.

Zahvaljujući tome što je već u toku narodnooslobodilačkog rata Naučni institut (*Znanstveni institut*), formiran u januaru 1944, počeo organizovano da prikuplja građu, u Sloveniji se očuvalo mnogo originalnih partizanskih dokumenata i drugog. Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani čuva u svojoj arhivi skoro sedam miliona naših i neprijateljevih izvornih dokumenata.

Bogata očuvana dokumentacija, konkretna aktivnost organizacija SUBNOR-a Slovenije koja je dopunjavala rad naučnih ustanova, veoma veliko interesovanje javnosti za historiografiju, kao i širok krug požrtvovanih pisaca, omogućili su nastajanje brojnih historiografskih radova i sećanja, kao i publicističkih i literarnih dostignuća. Najznačajniji historiografski rad je petotomni „*Pregled zgodovine NOB v Sloveniji*“ od univ. prof. dr Metoda Mikuža (Ljubljana 1960—1973). Od ostalih historiografskih radova treba istaći one koji su izašli u okviru edicija „*Knjižnica NOV in POS*“ i „*Knjižnica OF*“, ukupno oko 60 knjiga, koje uređuje Komisija za istoriju pri Predsedništvu Republičkog odbora SUBNOR-a Slovenije. U „*Knjižnici NOV in POS*“ izašle su monografije skoro svih slovenačkih brigada i brojnih odreda, kao i naučni radovi o značajnim pitanjima narodnooslobodilačkog rata u Sloveniji.

Pošto iz finansijskih razloga nije bilo moguće da se opširna monografija „*Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941—1945*“ u celini prevede na srpskohrvatski jezik, zaključeno je da se za objavljivanje pripremi sažeti pregled pod naslovom „*Narodnooslobodilački rat u Sloveniji 1941—1945*“, što je učinio viši naučni saradnik Vojnoistorijskog instituta pukovnik Zdravko Klanjšček. Sveden na jednu četvrtinu obima pomenute velike monografije o istoriji NOR-a u Sloveniji, u pregledu su morali da budu izostavljeni detaljniji opisi borbi, razvitka i pokreta jedinica, raščlanjavanje podataka o neprijatelju i njegovim merama i dr. Takođe je bilo nužno izostaviti navođenje naučnog aparata. Čitalac koji želi da se informiše o takvim detaljima i podacima o izvorima treba da se posluži monografijom

„Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941—1945“ na slovenačkom jeziku.

Međutim, iako je ovaj pregled po obimu četiri puta manji od osnovne monografije pa zbog toga ne sadrži toliko podataka, on ima izvesne prednosti. Krupniji događaji i problemi postali su reljefniji i uočljiviji, a time i određene osobine razvitka narodnooslobodilačkog rata u Sloveniji, kao što su postepeni i nezadrživi rast borbe, bez većih zastoja ili poraza; međusobna uslovljenost dveju osnovnih strategijskih komponenata rata, Osvobodilne fronte kao organizovanog oslobodilačkog pokreta i oružanih snaga i usklađenost političkih ciljeva pokreta i oružane borbe.

Knjiga „*Narodnooslobodilački rat u Sloveniji 1941—1945.*“ prvi je vojnoistorijski prikaz narodnooslobodilačkog rata jednog od naroda koji sačinjavaju jugoslovensku zajednicu, a koji izlazi na srpsko-hrvatskom jeziku. On potvrđuje raznolikost oblika narodnooslobodilačke borbe u Jugoslaviji, uslovljenih različitim istorijskim, etničkim, političkim i društvenim prilikama u kojima su živeli njeni narodi, a ujedno snažno ističe jedinstvo i zajedništvo naroda i narodnosti Jugoslavije, što je u godinama 1941—1945. čeličila krv prolivena za iste ciljeve nacionalne i socijalne slobode.

Beograd, jula 1983.

Vojnoistorijski institut

2207

POSLE PRVOG SVETSKOG RATA

Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, stvorena po završetku prvog svetskog rata 1. decembra 1918, Slovencima, kao i drugim jugoslovenskim narodima i narodnostima, nije donela očekivanu slobodu. Iako su narodne mase sa oduševljenjem pozdravile novu državu, kao ostvarenje svojih vekovnih težnji, one su istovremeno tražile više sloboda i rešavanje gorućih socijalnih pitanja koja je rat veoma zaoštrio.

Međutim, nova državna vlast je energično, upotrebom čak oružanih snaga, slamala pokušaje preuzimanja opštinskih uprava od strane revolucionarnih snaga, do kojih je došlo u Beloj krajini i Loškoj dolini. Na jačanje revolucionarnosti masa, naročito u severnoj Sloveniji, uticala je i revolucija u Mađarskoj. Ona je zahvatila i Prekomurje, gde je bila takođe uspostavljena sovjetska vlast. Ali zbog unutrašnjih slabosti mlade Mađarske Sovjetske Republike, a još više spoljnom intervencijom, mađarska revolucija je bila ugušena. Po odluci država Antante, jugoslovenska vojska je sredinom avgusta 1919. ušla u Prekomurje i ono je posle toga, na osnovu Trijanonskog mirovnog ugovora od 4. jula 1920, bilo deo nove jugoslovenske države.

Predstavница nove vlasti u Sloveniji, narodna vlada u Ljubljani, glavnu brigu je posvećivala pitanjima održavanja reda i mira. Vojskom je gušila nemire, a pregovorima između predstavnika radnika i preduzeća, kao i drugim merama, nastojala da smanji zaoštavanje socijalnih sukoba, istovremeno, zbog straha od naroda, onemogućavajući bilo kakvu demokratizaciju nove vlasti.

Razočarenje narodnih slojeva širilo se i jačalo i kao posledica nesposobnosti nove vlasti da uspešno reši pitanje Koruške i Slovenačkog primorja.

Naime, Italija je kao nagradu za svoje učešće u ratu na strani Antante želela da prisvoji što veći deo slovenačke i hrvatske nacionalne teritorije. Italijanske trupe su već bile u Slovenačkom primorju, a opasnost od italijanske okupacije pretila je čak i glavnom gradu Slovenije — Ljubljani.

Vojne jedinice vlade u Ljubljani, stvorene od dobrovoljaca i mobilizacijom, bile su veoma uspešne u Štajerskoj pod komandom generala Rudolfa Majstera (Maister), oslobodivši i Maribor, dok su u Koruškoj južno od Drave imale poteškoća. Ofanziva jedinica redovne jugoslovenske vojske u maju 1919. suviše je kasno izvedena da bi mogla uticati na rezultate mirovne konferencije, na kojoj je odlučeno da se u Koruškoj izvrši plebiscit.

Tako su se odlukama mirovne konferencije, negativnim rezultatima koruškog plebescita i Rapalskim ugovorom sa Italijom u jesen 1920. godine rasplinule i poslednje nade u mogućnost teritorijalnog ujedinjenja svih Slovenaca i ostvarenja „ujedinjene Slovenije“, što je još od druge polovine prošlog stoleća, bio glavni cilj nacionalne politike koju su zastupale napredne političke snage.

U granicama Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (SHS) živele su samo dve trećine Slovenaca, dok su se ostali nalazili u tri države: Italiji, Austriji i Mađarskoj. Mogućnosti povezivanja matice slovenačkog naroda sa njegovim delovima van države bile su sada čak manje od onih u bivšoj Austro-Ugarskoj Monarhiji. Slovenački narod je u tim državama bio podvrgnut sistematskom odnarođivanju.

Pa i Slovenci koji su živeli u okviru Kraljevine SHS, kao i drugim jugoslovenskim narodima, centralistički Vidovdanski ustav od juna 1921. nije priznavao pravo da su narod i da, preko svojih narodnih predstavnika, sami odlučuju o svojoj sudbini.

Pucnji na Zaloškoj cesti u Ljubljani, april 1920. (Marij Pregelj, ulje)

Uprkos tome, formiranje Jugoslavije — zajedničke države jugoslovenskih naroda stvaralo je mogućnost organizovane borbe radničke klase protiv kapitalističkog iskorišćavanja i nacionalnog tlačenja na široj osnovi i zajedničkim snagama.

Revolucionarna stranka radničke klase u Sloveniji nastajala je putem diferencijacije u organizacijama Jugoslovenske socijaldemokratske stranke (JSDS). Tek marta 1920. levo orijentisani članovi izdvojili su se od nje i formirali Radničku socijalističku stranku. (Delavska socialistična stranka), a posle mesec dana, znači godinu da-

¹ Naziv „Kraljevina Jugoslavija“ uveden je 3. oktobra 1929.

na kasnije od drugih jugoslovenskih pokrajina, 11. aprila 1920, Komunističku partiju kao sastavni deo Socijalističke radničke partije Jugoslavije (komunista).

Formiranje Komunističke partije u Sloveniji bila je značajna prekretnica u njenom društveno-političkom razvitku.

Ali, Zakonom o zaštiti države od 30. jula 1921, Komunistička partija Jugoslavije je zabranjena. Morala se prilagođavati novim uslovima i tražiti nove oblike rada. Takav nov oblik bilo je formiranje Nezavisne radničke partije Jugoslavije, ali je za dalje delovanje KPJ u Sloveniji ipak bilo najznačajnije postepeno jačanje ubeđenja da borbu za socijalna prava radnog naroda treba povezivati sa borbom za rešavanje nacionalnog pitanja, jer bez nacionalne nema ni socijalne slobode i obratno. Ovi pogledi komunista došli su do izražaja već prilikom nastajanja Saveza radnog naroda (Zveza delovnega ljudstva) 1922. godine i u naporima, pre svega u masama, za stvaranje jedinstvenog radničkog fronta. Iako jedinstvo sindikalnih rukovodstava nije bilo postignuto, iskustva iz tog vremena bila su dragocena i trajnije se učvrstila saradnja sa hrišćanskim socijalistima.

Nakon sukoba revolucionarnog radništva sa nacionalističkom Organizacijom jugoslovenskih nacionalista („Orjunom“) u Trbovlju 1. juna 1924, mogućnosti za legalan rad bile su slabije, ali su komunisti ubrzo počeli igrati značajnu ulogu u organizacijama Ujedinjenog radničkog sindikalnog saveza Jugoslavije (URSSJ), osnovanog u Sloveniji krajem 1925. godine, i još veću pažnju su posvećivali izdavanju listova i časopisa preko kojih su uticali na mase.

Komunisti Slovenije su u prvoj deceniji razvitka Jugoslavije dali značajan doprinos formiranju revolucionarnog programa KPJ i u okvirima slovenačkog društva već su izrastali novi revolucionarni elementi, koji će doći do sve većeg izražaja kasnije, u vreme širenja fašističke opasnosti.

Fašizam se u Italiji snažno razvijao upravo u Julijskoj krajini, ispoljivši svoju ofanzivnost, pre svega, protiv radničkog pokreta i slovenačko-hrvatske narodne zajednice. Paljenjem Narodnog i pustošenjem Radničkog doma u Trstu, pokazao je kakvi će biti njegovi metodi. Posle preuzimanja vlasti, fašisti su počeli sa sistematskim odnarođivanjem i fašizacijom hrvatske i slovenačke manjine. Do sredine 1928. godine bilo je raspušteno oko 500 slovenačkih društava, uništeno 450 biblioteka, a zabranjena su i politička društva „Jedinstvo“ (Edinost) kao i slovenačke novine. Za borbu protiv sve većeg fašističkog nasilja i odnarođivanja radikalno usmerena omladina je 1927. godine obnovila nacionalnorevolucionarnu organizaciju, nazvanu „TIGR“ (Trst, Istra, Gorica, Rijeka), koja je bila formirana 1924. godine.

I obećanja austrijskih vlasti o zaštiti slovenačke manjine u austrijskom delu slovenačke Koruške, data pre plebiscita, bila su zaboravljena. Nosioći antislovenačke politike germanizacije bili su Kerntner Hajmatdinst (Kärntner Heimatdienst — Koruška otadžbinska služba) i Kerntner Hajmatbund (Kärntner Heimatbund — Koruški otadžbinski savez).

Uvođenjem monarhističke diktature 6. januara 1929. u Kraljevini SHS i formalno su ukinuti građanski demokratski oblici političkog života. Diktaturi je pružila otpor samo KPJ, ali je ona ostala sama, pretrpevši teške gubitke. Do sredine 1930. režim je uspeo da razbije organizacione veze KPJ i SKOJ-a u Sloveniji. Ipak su ostale pojedine nepovezane grupe komunista, koje su produžile sa radom, što je omogućilo obnavljanje organizacija KPJ i SKOJ-a.

Šestojanuarski režim još više je zaoštrio društvene protivurečnosti Kraljevine Jugoslavije. Nezadovoljstvo narodnih masa je produbljivala privredna kriza, koja je u 1930. godini zahvatila i Jugoslaviju. Radnik i seljak bili su na granici životne egzistencije. Beda i nezaposlenost vladali su Jugoslavijom.

Bez podrške u masama i zbog otpora, diktatorski režim je sve više slabio. I njegovi naponi da oktroisanim ustavom, izborima za Narodnu skupštinu i osnivanjem režimske političke stranke Jugoslovenske radikalne seljačke demokratije, kasnije Jugoslovenske nacionalne stranke (JNS), stvori utisak o popuštanju političkog pritiska, u suštini nisu uspeali. U takvim uslovima, klerikalna Slovenačka narodna stranka (Slovenska ljudska stranka— SLS), s ciljem da povрати izgubljeno poverenje naroda, počela je, posle istupanja njenog vođe iz vlade, isticati slovenačku autonomiju, čime je još više razbuktala antirežimsko raspoloženje. Međutim, kada su njeni političari osetili opasnost da će se masovne demonstracije sliti u širok narodni pokret protiv vlasti, počeli su da smiruju narod, pozivajući ga na poslušnost. I tzv. punktacije SLS, koje su doduše sadržale program ujedinjenja Slovenije, još uvek podeljene među četiri države, i borbe za njenu autonomiju u okviru Jugoslavije, bile su više posledica političkog pritiska odozdo i taktiziranja prema režimu nego stvarna odrednica njenog političkog htenja.

Socijalisti, koji su posle uvođenja diktature uspeali da dobiju dozvolu za rad Stručne komisije, koja je trebala da se brine o položaju radnika, bili su pasivni prema diktatorskom režimu, kao i prema pitanju rešavanja slovenačkog nacionalnog pitanja.

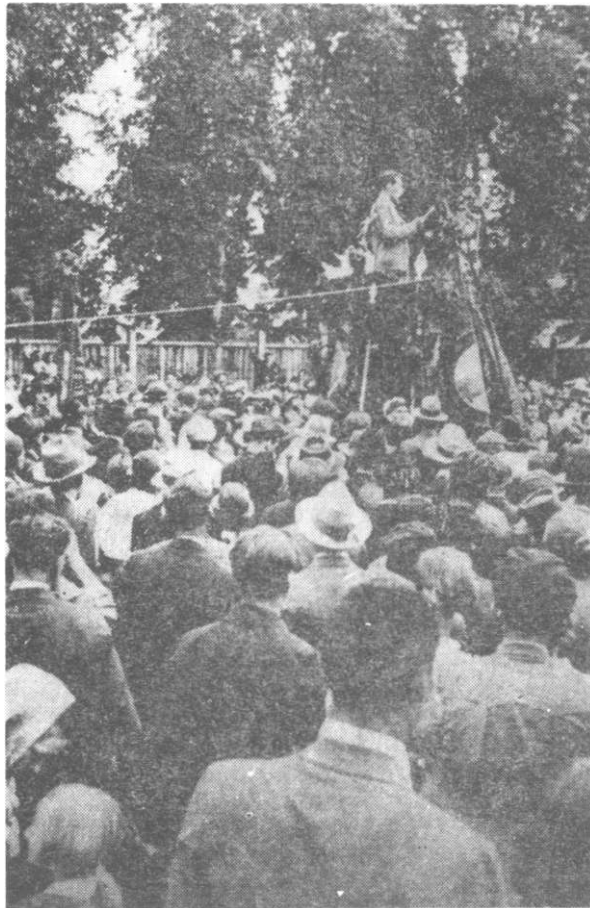
Komunistička partija je u razdoblju od 1932. do 1934. godine obnovila svoje organizacije u industrijskim centrima i gradovima, a ponegde i u unutrašnjosti. Bila je prožeta shvatanjem da će samo svojim inicijativama i odgovorima na sva goruća pitanja tadašnjeg nacionalnog, ekonomskog i kulturnog života, kao i socijalnog položaja radnih ljudi, steći ugled u masama, sa kojima se povezivala na raznovrsne načine, pre svega kroz postojeće legalne organizacije i društva.

OKUPLJANJE ANTIFAŠISTIČKIH SNAGA

Pobeda nacizma u Nemačkoj januara 1933. imala je dalekosežne posledice u društveno-političkom životu Evrope. Demokratske i slobodoljubive snage povezivale su se u antifašističke i mirovne pokrete, kako bi onemogućile narastanje ratne opasnosti, militarizam i totalitarizam fašizma. Značajna je bila pobeda narodnog fronta u Francuskoj i Španiji. Politika povezivanja komunista sa drugim rad-

ničkim, pa i građanskim demokratskim partijama i pokretima u zajedničkoj borbi protiv fašizma, za demokratiju i društveni napredak, dobila je punu potvrdu i na 7. kongresu Komunističke internacionale, održanom u leto 1935. godine.

Takva opšta usmerenost evropskog komunističkog pokreta bila je u skladu i sa ciljevima i perspektivama KPJ. Na 4. zemaljskoj konferenciji KPJ decembra 1934. u Ljubljani ocenjeno je da su okupljanje demokratskih antifašističkih snaga svih jugoslovenskih naroda i borbena jedinstvo radničke klase, kao jezgra tih snaga, jedina stvarna politička perspektiva. U to vreme je doneta odluka o formiranju nacionalnih partija Slovenije i Hrvatske, a kasnije i Makedonije, u sastavu jedinstvene KPJ, a na splitskom plenumu KPJ juna 1935. godine borba za antifašistički narodni front istaknuta je kao osnovni zadatak komunista.

Zbor radničkih društava „Svoboda“ u Celju, jul 1935, na govornici Franc Leskošek, kasnije prvi komandant Glavnog štaba slovenačkih partizanskih odreda

Povezivanje narodnih masa u narodni front, na liniji borbe protiv fašizma, za mir i demokratske slobode, za socijalna prava i rešavanje slovenačkog nacionalnog pitanja, bila je osnovna crta politike komunista sve do fašističkog napada na Jugoslaviju 1941. godine. Pod raznim nazivima: Slovenački narodni front (Slovenska ljudska fronta), Slovenački narodni pokret (Slovensko ljudsko gibanje), Seljačko-radnički pokret (Kmečko-delavsko gibanje), Savez radnog naroda (Zveza delovnega ljudstva), doživljavajući uspone i padove usled neprekidne borbe sa buržoaskim režimom, komunisti su sve tešnje povezivali demokratske i progresivne snage slovenačkog društva. Pri tome su povezivali borbu za socijalna prava radnih ljudi sa borbom za ekonomsku, političku i kulturnu samostalnost i ujedinjenje Slovenaca. Nacionalno pitanje malih naroda, u uslovima narastanja fašizma kao pesnice imperijalizma, sa jedne, i postojanja SSSR-a, prve države u kojoj je poredila socijalistička revolucija, sa druge strane, isticala je KP, u stvari je socijalno pitanje i ne može biti rešeno bez slamanja imperijalizma i fašizma, a može da ga reši samo radnička klasa u borbenom savezu sa svojim prirodnim saveznicima. Tako su komunisti borbu za ekonomska prava radnika povezivali sa političkom borbom, a borbu za prava slovenačkog naroda sa širim političkim ciljevima proletarijata.

U velikom talasu štrajkova, koji su zahvatili Sloveniju 1935. i 1936. godine, radnike je objedinjavala misao zajedničke borbe, a potpomogli su ih sitni seljaci, zanatlije i trgovci. Radničko jedinstvo se manifestovalo na velikom broju radničkih skupova, proslava i izleta, od kojih je bio veoma značajan slet radničkih društava „Sloboda“ (Svoboda) jula 1935. u Celju.

Pod uticajem savremenih kretanja, pored težnji za zbijanjem demokratskih snaga, sve je više jačala diferencijacija u redovima tradicionalnih političkih tabora — klerikalnog i liberalnog. Dok je u klerikalnom taboru vrh vodeće Slovenačke narodne stranke naginjao idejama fašističkog korporativizma i oštrog antikomunizma, čiji je nosilac postao klerofašistički pokret oko listova „Straža u vihoru“ (Straža v viharju) i „Mi mladi borci“, od SLS se odvojila grupa političara, vernih spomenutim punktacijama (tzv. stara SLS), i došlo je do potpunog odvajanja i političke konfrontacije sa hrišćanskim socijalistima, uz sve snažnije osipanje stranačkog članstva.

I u liberalnom taboru odvijao se sličan proces. U Jugoslovenskoj nacionalnoj stranci (JNS) bile su sve izraženije fašističke težnje, koje su došle do punog izražaja u Ljotičevom pokretu „Zbor“, a unutar tabora su istovremeno jačale demokratske opozicione snage, pre svega u „Savezu seljačkih momaka i devojaka“ (Zveza kmečkih fantov in deklet), fiskulturnoj organizaciji „Soko“ (Sokol) i boračkoj organizaciji „Borac“ (Bojevnik).

Pored radničkih organizacija, komunisti su nastojali da u narodnofrontovski pokret povežu demokratski deo oba politička tabora, a i napredni deo inteligencije. Ovo povezivanje se krajem 1934. naj-snažnije vršilo oko časopisa „Narodna pravda“ (Ljudska pravica) i poprimilo je snažan izraz u velikom broju masovnih akcija za ostvarenje raznih slovenačkih zahteva, u nastupima na opštinskim izborima, u demonstracijama i na skupovima.

Snagu narodnofrontovskog pokreta veoma je jačao antifašistički napredni omladinski pokret, stvoren oko lista „Mladi putevi“ (Mlada pota), a kasnije, od 1938. do 1940. godine, oko „Slovenačke omladine“ (Slovenska mladina). Oba su bili legalni listovi SKOJ-a.

Nov podstrek antifašističkom pokretu dao je španski građanski rat, kako u borbi protiv narastanja fašizma u Evropi, tako i protiv profašističkih pojava u zemlji. Učešće Slovenaca u tom ratu bilo je značajno: od 1.866 jugoslovenskih dobrovoljaca bilo ih je 297 iz Slovenije, a svih Slovenaca, uključujući i one koji su živeli u drugim zemljama, oko 550. Preživeli borci — učesnici španskog građanskog rata bili su posle povratka u zemlju osnovno jezgro, iz kojeg se formirao prvi partizanski komandni kadar u oslobodilačkom ratu.

Antifašističke snage ujedinjavale su se i u Julijskoj krajini. Komunisti i narodni revolucioneri, kako su se zvali pripadnici organizacije „TIGR“, sporazumeli su se 1936. godine u Parizu o zajedničkoj akciji i stvaranju narodnog fronta, a dve godine ranije, aprila 1934, tri komunističke partije — KP Italije, KP Austrije i KP Jugoslavije — potpisale su zajedničku izjavu o slovenačkom nacionalnom pitanju, priznajući Slovincima pravo na samoopredeljenje i ujedinjenje.

Osnivanje Komunističke partije Slovenije u aprilu 1937. godine na Čebinama kod Zagorja ob Savi (Gojmir Anton Kos, ulje)

Osnivanjem Komunističke partije Slovenije, kao sastavnog dela KPJ, u aprilu 1937. na Čebinama iznad Zagorja ob Savi završio se period formiranja i utemeljivanja narodnofrontovske političke linije u komunističkom pokretu Slovenije. Program, koji je Osnivački kongres doneo u obliku manifesta, bio je već čvrsta i jasna teoretska i politička platforma buduće narodnooslobodilačke borbe i revolucije. Iako je tada njeno članstvo imalo svega oko 250 članova, KPS je bila srž demokratskih snaga, povezana sa masama i veoma uticajna. Njeni ciljevi su bili jasni: na čelu slovenačkih demokratskih snaga i radnih ljudi radnička klasa i njena KP boriće se za životne interese celog slovenačkog naroda, za njegovo ujedinjenje, slobodu i napredak.

U aprilu 1938. prva konferencija KP Slovenije donela je detaljniji program političke akcije komunista na svim područjima i založila se za demokratizaciju Jugoslavije i njenu odbranu od fašističke opasnosti. Sastavni deo borbe za ostvarenje programa KPS bila je i knjiga Edvarda Kardelja, objavljena 1939. godine pod naslo-

vom „Sperans — Razvitak slovenačkog nacionalnog pitanja" (Razvoj slovenskega narodnega vprašanja), u kojoj su objašnjena stanovišta slovenačkih komunista o nacionalnom pitanju slovenačkog naroda, slovenstvu i istorijskom zadatku radničke klase u borbi za opstanak i slobodu. Ideje Kardeljeve knjige veoma snažno su uticale na inteligenciju i omladinu.

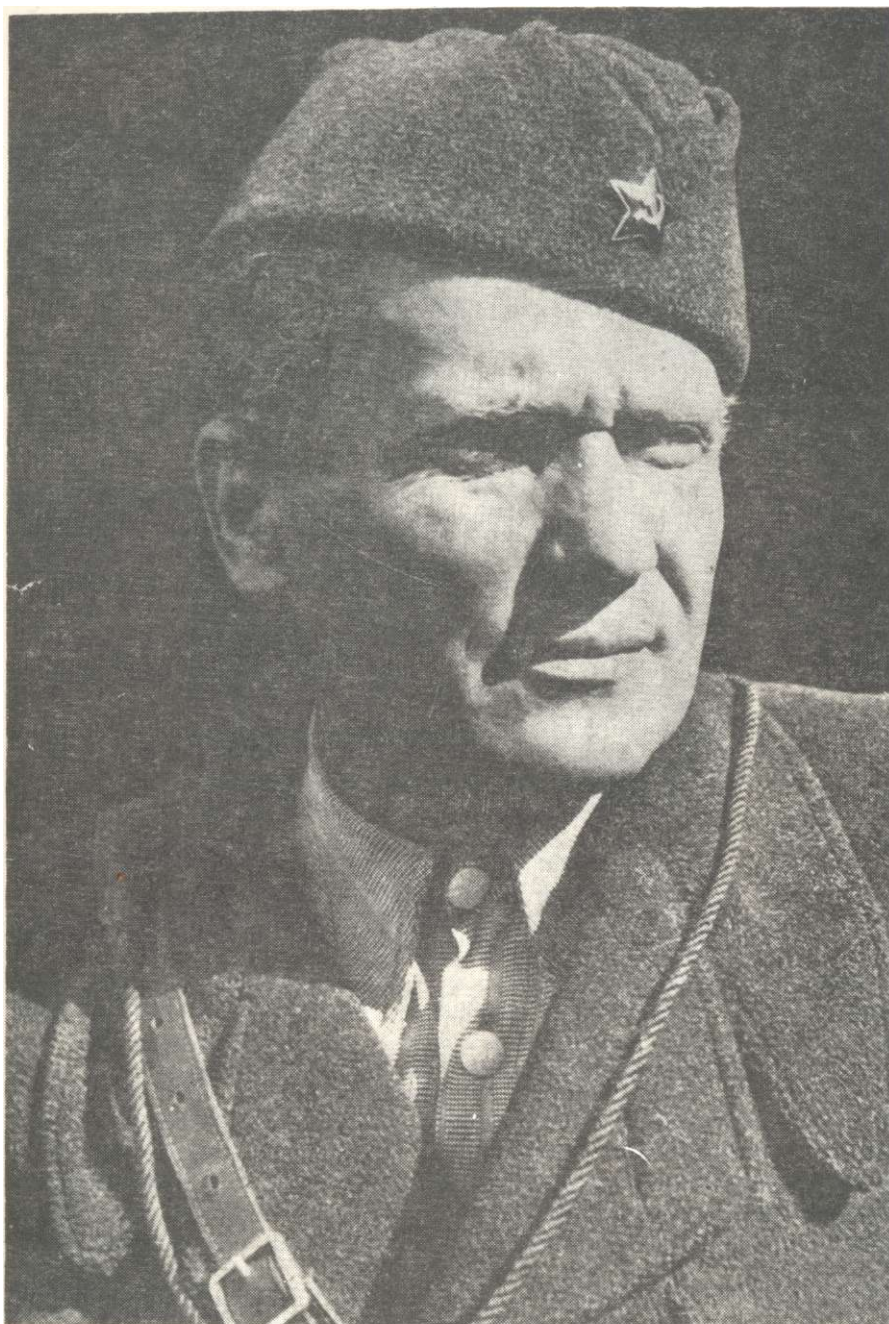
Nasilno priključenje Austrije Trećem Rajhu u martu 1938. značilo je da još jedan fašistički agresor preti slobodi jugoslovenskih naroda na samim državnim granicama. Povezivanje narodnih snaga poprimilo je narodnoodbrambeni i antihitlerovski karakter. Sa narodnoodbrambenih parola i organizovanja društava i skupova sve više se prelazilo na konkretnije zadatke: formirana su narodnoodbrambena veća i odbori, organizovan veći broj masovnih akcija protiv nacističke Nemačke i nemačkih interesa u zemlji, demonstracije, pa i razni oblici osposobljavanja omladine za odbranu, kao što su gađanja, vežbe protivvazdušne i protivdesantne zaštite, radio-telegrafski i sanitetski kursevi i si. U 1938. i 1939. godini, uz severnu državnu granicu, organizovan je niz narodnoodbrambenih radnih logorovanja, a u jesen 1938. prilikom čehoslovačke krize, raznovrsne akcije solidarnosti i pomoći čehoslovačkoj republici.

Na osnovu iskustava stečenih u političkom radu oko poslednjih skupštinskih izbora u predratnoj Jugoslaviji, održanih decembra 1938, KPS je počela pripremati nov oblik narodnofrontovskog povezivanja koji je nazvan Savez radnog naroda Slovenije (Zveza delovnega ljudstva Slovenije). Bilo je uspešno povezivanje pre svega „odozdo".

U to vreme porastao je pritisak režima na radničke organizacije i vodila se oštra borba za povećanje radničkih nadnica. Komunisti su 1940. godine dali inicijativu za formiranje odbora Radničkog jedinstva (Delavska enotnost), koji su se, udružujući radnike svih smerova, veoma proširili posle raspuštanja klasnih sindikata — Ujedinjenog radničkog sindikalnog saveza Jugoslavije (URSSJ). Kasnije, u toku narodnooslobodilačke borbe, Radničko jedinstvo se razvilo u posebnu masovnu organizaciju Osvobodilne fronte u preduzećima.

Sporazumom vrhova srpske i hrvatske buržoazije o podeli vlasti u Jugoslaviji i formiranju Banovine Hrvatske, slovenačka buržoazija je ostala praznih ruku. Slovenačka narodna stranka, doživljavajući zbog toga jak politički udarac, još više se okrenula antikomunizmu. Slovenački klerikalci su osnovali antikomunistički front, čije je jezgro činio klerofašistički omladinski pokret, koji je i u toku narodnooslobodilačkog rata bio osnovna snaga kontrarevolucije u Sloveniji.

Savez radnog naroda Slovenije, formiran septembra 1939, u vreme početka drugog svetskog rata uputio je letkom „Sta hoćemo?" (Kaj hoćemo?) javnosti širok demokratski program za rešavanje gorućih socijalnih, političkih i ekonomskih pitanja svih osnovnih društvenih slojeva i veoma se učvrstio masovnim akcijama protiv narastajuće skupoće, povezujući radnike, seljake, zanatlije i inteligenciju. Savez je istupio i protiv nasilja režima, koji je produžio sa hegemonističkom politikom ugnjetavanja jugoslovenskih naroda, a ujedno krčio put kapitulaciji pred fašističkom agresivnošću.

Josip Broz Tito, vrhovni komandant NOV i POJ

*Edvard Kardelj Krištof, član Vrhovnog štaba
NOV i PO Jugoslavije*

Povezivanje komunista sa vrhovima drugih političkih grupa bilo je kraće vreme zaustavljeno pod uticajem pakta između SSSR-a i nacističke Nemačke, potpisanog u avgustu 1939, zbog sovjetsko-finskog rata, a i zbog stavova nekih komunističkih partija o napuštanju politike narodnog fronta i o karakteru drugog svetskog rata kao svetskog sukoba dva imperijalistička bloka. To nepoverenje prema Komunističkoj partiji bilo je kratkotrajno, jer ona nije menjala svoja stanovišta, već je i dalje isticala da je fašizam najveća opasnost za opstanak slovenačkog naroda i Jugoslavije, da se KPJ bori protiv uključivanja Jugoslavije u rat i za njenu odlučnu odbranu. Međutim, za uspešnost te odbrane, tvrdila je KPJ, potrebno je takvo njeno demokratsko preuređenje da bi radni ljudi bili spremni da je brane.

To su bile upravo one odrednice koje je oktobra 1940. postavila i 5. zemaljska konferencija KPJ u Zagrebu. Da bi stekla što bolji dodir sa antifašistički nastrojenim oficirima i podoficirima jugoslovenske vojske, proširila uticaj u njoj i takođe imala mogućnost da se bori protiv fašističke pete kolone, formirane su vojne komisije pri komitetima KPJ na svim nivoima.

Propagandna dopisnica narodnoodbrambenog pokreta

Posle nacističke okupacije Francuske u leto 1940, čak i prema Zapadu okrenuti građanski krugovi smatrali su da je SSSR jedini oslonac koji daje nadu da će Jugoslavija izbeći rat i očuvati svoju nezavisnost i opstanak. Komunistička partija Slovenije je demokratske političke grupe u Sloveniji ponovo okupila oko akcije za osnivanje Društva prijatelja Sovjetskog Saveza. Prikupljeno je oko 20.000 potpisa. Grupe koje su krajem 1940. godine sa rukovodstvom KPS sklopile akcione sporazume bile su posle aprilskog rata osnivačke grupe Oslobođilačkog fronta (Osvobodilna fronta) slovenačkog naroda.

Međutim, najhitniji pokretač širokog učešća narodnih masa u narodnooslobodilačkom ratu i revoluciji bile su njihova narodna i patriotska svest, snažna antifašistička, socijalna i slobodarska misao, koju su razvijale i jačale u narodu napredne demokratske snage sa Komunističkom partijom na čelu, pripremajući se za taj sudbunosni istorijski trenutak.

*Okupacija Slo**ven**ije i pri**pre**me za u**S**tanak*

APRILSKI RAT 1941.

Drugi svetski rat je zahvatao sve šira prostranstva u Evropi i približavao se Jugoslaviji. Sve većoj agresivnosti fašističkih država dao je snažan otpor susedni grčki narod. Braneći hrabro slobodu svoje zemlje, grčka vojska je najpre zaustavila italijanske snage, koje su počele agresiju 28. oktobra 1940. iz Albanije, a zatim je do marta sledeće godine u zimskoj ofanzivi prinudila napadače na povlačenje čak preko albansko-grčke granice. Takav razvoj događaja značio je opasnost da se situacija na Balkanu može, uz britansku pomoć, okrenuti protiv interesa nacističke Nemačke, koja nije želela da ima otvoren jugoistočni bok svojih snaga koje su se pripremale za napad na SSSR.'

Prvog marta 1941. Trojnom paktu Nemačke, Italije i Japana pristupila je Bugarska, a 25. marta, u Beču, i vlada Kraljevine Jugoslavije je potpisala Protokol o pristupanju tom paktu.

Pristupanje Jugoslavije Trojnom paktu nije značilo samo njeno podređivanje totalitarnim fašističkim državama već i fašističku orijentaciju njenog unutrašnjeg razvitka, verovatnoću njenog učesća u ekspanziji fašizma u Evropi, a ujedno je to bio težak udarac grčkim naporima u borbi protiv agresora.

Jugoslovenski narodi ustali su protiv tog sramnog pakta. Talas nezadovoljstva zahvatio je gradove Jugoslavije. U Beogradu, iskorišćavajući nezadovoljstvo naroda, general Dušan Simović, na čelu grupe oficira i prozapadno orijentisanih političara, izvršio je 27. marta državni udar. Ali njegova vlada, u kojoj je zadržao nekoliko ministara naklonjenih fašističkim državama, nije raskinula ugovor o pristupanju Jugoslavije Trojnom paktu. Demonstracije su se produžile. Jugoslavija je svetu jasno dala na znanje da neće fašizam.

Komunisti su bili na čelu narodnih masa, koje su demonstrirale i manifestovale protiv Pakta i fašizma i za odbranu nezavisnosti.

Vrhovi građanskih stranaka u Sloveniji, ubeđeni da će doći do rata sa susednim fašističkim državama — u kojem, po njihovom ubeđenju, nije bilo izgleda za pobedu — počeli su preduzimati mere za slučaj okupacije. Jedan deo političara će pobeći u SAD, deo u London, a ostali će „taktizirati" sa okupatorom u zemlji.

Dvadeset sedmi mart je pokazao spremnost širokih narodnih slojeva da brane nezavisnost svoje domovine. Komunistička partija se još čvršće povezala sa narodom, a izdajstvo vrhova građanskih stranaka postalo je očito. Hitlerovska Nemačka je odlučila da ratom osigura svoj uticaj u Jugoslaviji.

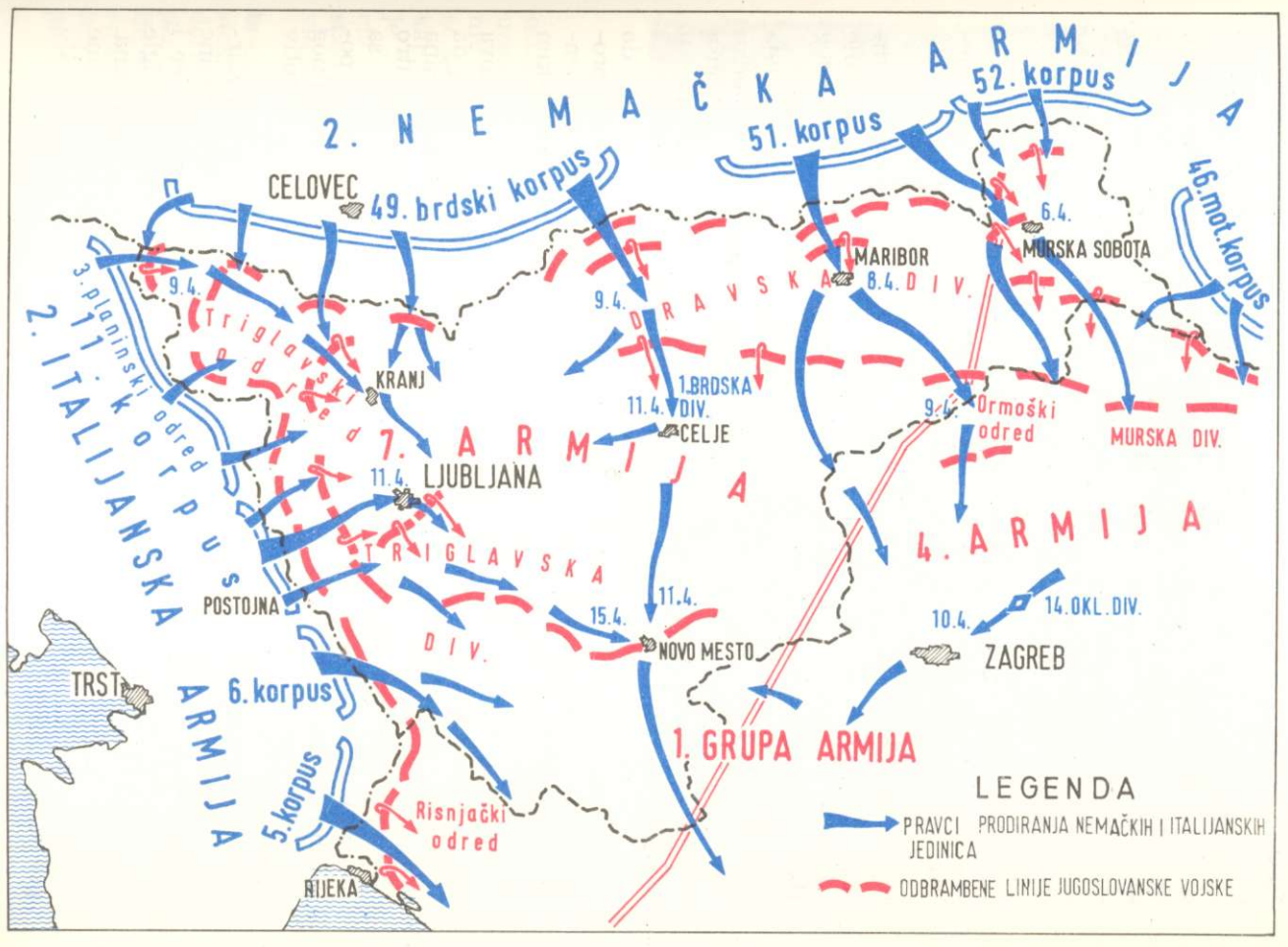
Nemačke i italijanske trupe, na osnovu naređenja izdatih u noći 27/28. marta i kasnije, bile su do nedelje ujutro 6. aprila većinom pripremljene za napad. Agresori u Austriji, Mađarskoj, Bugarskoj, Albaniji i Italiji, za napad na Jugoslaviju, planom „Poduhvat br. 25“, predvideli su ogromne snage: 52 divizije, i to 24 nerfičke, 23 italijanske i 5 mađarskih, ukupno oko 870.000 vojnika i oficira, s ciljem da snažnim i munjevitim udarcem u što kraćem vremenu unište Jugoslaviju kao državu i vojnu silu.

Aprilski rat, koji je u Sloveniji trajao samo šest dana, počeo je snažnim bombardovanjem Beograda. U Sloveniji su bile angažovane nemačka 2. armija (49, 51. i 52. korpus) sa severa u pravcu Varaždina, Zagreba i Karlovca, i italijanska 2. armija (11, 6. i 5. korpus) sa zapada u pravcu Ljubljane, Kočevja i dalje prema Jajcu i uz jadransku obalu. Na slovenačkoj teritoriji su se jedinice jugoslovenske 7. armije (Triglavska i Dravska divizija, granične i posadne jedinice, Triglavski planinski odred) i deo 4. armije (Ormoški odred u Prekomurju) najpre suprotstavili napadaču na graničnim položajima, a zatim se, većinom tek delimično mobilisani, povlačili na naredne odbrambene položaje u unutrašnjosti, u skladu sa ratnim planom „R-41“ da će se jači otpor dati u središnjim predelima države. Italijanska vojska je u to vreme oprezno upućivala patrole i izviđače, računajući na jak otpor jugoslovenskih branilaca na utvrđenom pojasu duž zapadne državne granice.

Već prvog dana rata se u pozadini fronta, u Ljubljani, na inicijativu klerikalne SLS, formiralo Narodno veće (Narodni svet) od predstavnika pet građanskih partija. Predlog KPS da se taj organ proširi

Jugoslovenska vojska u aprilskom ratu 1941. — 40. puk Triglavске divizije

u odbrambeno veće i da mu se pridruže i predstavnici Partije bio je odbačen, sa obrazloženjem da ona nije legalna.

Vojne vlasti takođe, nisu prihvatile zahtev rukovodstva KPS da se, uz učešće Partije, formiraju dobrovoljački radnički i studentski bataljoni i naoružaju rezervnim naoružanjem. Ipak su se u Ljubljani, Celju, Mariboru, Ptuju, Trbovlju, Jesenicama, Kranju, Novom Mestu, Kočevju i drugim mestima prikupljali dobrovoljci, koje su predvodili komunisti i drugi rodoljubi. Vojne vlasti su za njihovo zborište odredile Novo Mesto; 9. aprila bilo ih je više od 3.000. Studente su uputili prema Zagrebu, a drugi bi trebalo da krenu prema Bosni, odnosno jadranskoj obali radi oslobođenja Zadra. Sem jedne grupe, koja se na liniji Martuljek — Srednji Vrh u Zgornjoj Savskoj dolini sukobila sa nemačkim snagama, dobrovoljci nisu došli u borbeni dodir sa neprijateljem, jer su u Hrvatskoj vlast već preuzimale ustaše 1. uz pomoć Nemaca 10. aprila proglasile tzv. Nezavisnu Državu Hrvatsku.

Narodno veće je sistematski kočilo odbranu zemlje. Ono se najviše zalagalo na sprečavanju rušenja mostova, železničkih objekata i drugih postrojenja. Pod izgovorom „brige za narodnu privredu“ i „radi sprečavanja nereda i nemira“, žandarmerijom i policijom je štitilo skladišta i druge objekte, čak i posle povlačenja vojnih jedinica. Uprkos tome, jugoslovenska vojska je uspešno izvršila rušenje mostova i tunela; težak udarac okupatoru bilo je rušenje čuvenog Borovničkog mosta na železničkoj pruzi Ljubljana — Postojna.

Tek 11. aprila, kada su se jugoslovenske jedinice već povukle prema Kupi, počele su ofanzivne operacije italijanskih snaga. Jedan deo je prodirao u dolinu Save u Gorenjskoj, a glavnina 11. korpusa 2. armije, ne nailazeći na otpor, nastupala je u pravcu Ljubljane, u koju su njene jedinice ušle istog dana u 17.30 časova.

U međuvremenu od odlaska jedinica jugoslovenske vojske do dolaska italijanskih trupa u Ljubljanu, Narodno veće je izdalo proglas da preuzima svu vlast, da se osniva „Slovenačka legija“ (Slovenska legija) i da stanovništvo treba da preda sve naoružanje opštinskim ili žandarmerijskim organima.

Centralni komitet KPS je odlučio da većina njegovih članova ide u dobrovoljce. Na putu ka Novom Mestu, saznajući u Trebnju da je jugoslovenska vojska u potpunom raspadanju i da je formirana Nezavisna Država Hrvatska, prisutni članovi su 11. aprila ujutro održali kratku sednicu, na kojoj je odlučeno da se odmah počne sa prikupljanjem oružja, municije i vojne opreme, raskrinkavanjem političara i generala koji su izdali domovinu, i da se članovi Centralnog komiteta vrate na svoja mesta i organizuju političku akciju protiv okupatora.

Istog dana su nemačke snage preko Zagreba već prodrle u Karlovac, odakle je jedna patrola 14. oklopne divizije preko Bele krajine stigla u Novo Mesto, a druge manje snage iz Celja preko Sevnice i Trebnja. Trupe nemačkog 51. korpusa su na severoistoku dostigle teritoriju Hrvatske. U stvari, tog dana Slovenija je bila okupirana. Jedinice jugoslovenske vojske su se raspadale. Vojnici i starešine tražili su civilna odela i bacali oružje, zaokupljeni brigom kako će što pre stići kućama.

Narednog dana, 12. aprila, u razgovoru sa predstavnicima nemačkih snaga u Celju. Narodno veće je predložilo da Treći Rajh prizna Sloveniji status posebne države nalik na Slovačku. Ali tog istog dana je nemačka Vrhovna komanda objavila Hitlerove privremene smernice za podelu Jugoslavije, kojima je bilo odlučeno da se Slovenija podeli između tri okupatora. Slovencima su odredili sasvim drugačiju sudbinu od one koju su očekivali političari Narodnog veća.

Nemačka vojska u Mariboru

Ono što nije uspeo u Celju, ban i Narodno veće pokušali su da ostvare sa Italijanima, bar što se tiče onog dela Slovenije koji su zauzele njihove trupe, a ujedno su ulagali napore da izdavanjem raznih uredbi olakšaju organizovanje italijanske okupacione vlasti. Veće se poslednji put sastalo 17. aprila, kada je u Beogradu potpisana kapitulacija jugoslovenske kraljevske vojske. Italijanski okupator je 20. aprila doneo akt o prenošenju vlasti banske uprave i bana na civilni komesarijat za okupiranu slovenačku teritoriju, kojim je prestalo da postoji i Narodno veće. Ni Italijani nisu prihvatili podelu vlasti sa slovenačkim građanskim političarima.

U aprilskom ratu je slovenački narod pokazao spremnost da brani Jugoslaviju. Disciplinovano se odazivao mobilizaciji ljudstva, stoke i opreme, a kada je došlo do sloma, pomagao je vojnicima, podoficirima i oficirima da ne padnu u zarobljeništvo. Komunistička partija se svim svojim snagama i uticajem uključila u odbranu zemlje, ali nije mogla da spreči tok događaja. Kraljevska jugoslovenska vojska, okružena na skoro svim odsecima i razvučena na širokom frontu, razjedena petom kolonom i nedovoljno spremna za borbu protiv nadmoćnih, savremeno opremljenih fašističkih armija, raspala

se brže nego što su očekivali agresori. Dok su se ban i Narodno veće poneli izdajnički, komunisti su još u toku rata, mada je bilo očito da je on izgubljen, preduzeli prve korake da se borba produži.

OKUPACIJA I PODELA SLOVENIJE

Fašistička agresija na Jugoslaviju je značila da će i oni Sloveni koji su živeli u okviru jugoslovenske države doživeti sudbinu, kakvu su već ranije proživljavali njihovi sunarodnici podvrgnuti oštrim merama odnarođivanja u Austriji, priključenoj Trećem Rajhu, u Italiji i Mađarskoj. Vojna okupacija jugoslovenskog dela Slovenije bila je, u stvari, vrhunac već ranije snažnog pritiska nemačkog, italijanskog i mađarskog imperijalizma.

Italijanska vojska u Ljubljani

Velikonemačko prodiranje u pravcu Trsta, koji je trebalo da bude nemačko pristanište i izlaz na Jadransko i Sredozemsko more, pratila je već u prošlom veku jaka, manje — više nasilna germanizacija slovenačke teritorije. Zbog toga se nacionalna teritorija, pre svega na severu, smanjila na jednu trećinu od prvobitne, sa 60.000 na 20.000 km². Nemački imperijalizam se na slovenačkom tlu sudario sa sve snažnijim italijanskim imperijalizmom, koji je naročito ojačao za vreme prvog svetskog rata, podstican teritorijalnim obećanjima vodećih država Antante. Formiranje Jugoslavije zatvorilo je nemačkom imperijalizmu puteve širenja prema Jadranu, a italijanskom na istok.

Osvajačke ideje i težnje za ostvarenjem imperijalističkih ciljeva gajene su i između dva rata. Austrijski nacisti, a zatim i zvanični nacistički krugovi Trećeg Rajha, tražili su promenu državnih granica Kraljevine Jugoslavije. Kad za neko područje nisu mogli tvrditi da je „kompaktna nemačka teritorija“, govorili su da se radi o „istorijskom nemačkom narodnom tlu“ ili o „nemačkoj kulturnoj prostoriji“. Posle 1939. godine Jugoslavija je bila privremeno u „interesnoj sferi“ Italije. Njeni vladajući fašistički krugovi isticali su parole o obnavljanju Rimske Imperije, u kojima se skrivala pohlepa za novim slovenačkim i hrvatskim oblastima, jer su i one u davnoj prošlosti bile deo te imperije. Požudu za delom slovenačke zemlje nije krila ni mađarska buržoazija. Želela je da poseduje bar ona područja koja su bila stolecima deo mađarske države i izgubljene Trijanonskim mirovnim ugovorom 1920. godine.

Komadanje jugoslovenskog dela slovenačke teritorije, okupirane fašističkom agresijom aprila 1941, odražavalo je ukrštanje tih imperijalističkih težnji i trenutno stanje u odnosima između agresora. Iako je vođa Trećeg Rajha Hitler sam odredio način teritorijalne podela i granice, on je iz spoljopolitičkih razloga uzimao u obzir i interese Italije i Mađarske. Konačnu odluku doneo je 12. aprila smernicama za podelu Jugoslavije, po kojima Nemačka dobija Štajersku, proširenu 90 km dugačkim i 10—15 km širokim pojasom na jugu, i Gorenjsku; Mađarska Prekomurje, umanjeno za nekoliko sela sa nemačkim stanovništvom na zapadu; Italija ostali deo — Dolenjsku i Notranjsku sa Ljubljanom.

Italijani nisu bili zadovoljni ovom podelom. Očekivali su još bar bazen ugljena u Zasavju i železničku prugu Ljubljana — Zidani Most — Zagreb. Uprkos razgovorima ministara inostranih poslova Nemačke i Italije 21 i 22. aprila u Beču, ostalo je onako kako je odlučio Hitler. Podelom nisu bili zadovoljni ni lokalni nacisti, pa su u maju pomicali privremenu granicu u dubinu italijanskog dela čak do Trebnja i Novog Mesta i na greben Gorjanaca, ali su je 8. juna 1941. morali vratiti na ranije određenu liniju. Posle manjih korektura na predlog komisije za razgraničenje, koja je radila od 8. jula do 13. septembra, granica između nemačke i italijanske okupacione zone pružala se od sela Žiri Polhograjskim Dolomitima, a zatim severno od Ljubljane, rekom Savom, južno od Litije, grebenom dolenjskog pobrđa južno i uporedo sa Savom, zapadno od sela Bučka i severno od Kostanjevice na Krki do ruba Gorjanaca kod sela Gadova Peč (skica na str. 63).

Granica sa mađarskom zonom i Nezavisnom Državom Hrvatskom bila je povučena uglavnom po ranijim državnim, pokrajinskim i jezičkim granicama.

Nemački okupator zauzeo je najveći i najbogatiji deo Slovenije, ukupno 10.261,09 km², na kojem je prema popisu stanovništva iz 1931. godine živelo 798.700 stanovnika; Italija manji i siromašniji deo, 4.550,66 km² sa 336.279 stanovnika; Mađarska Prekomurje i slovenački deo Međumurja, 997,54 km² sa 102.867 stanovnika.

Vojna okupaciona uprava, koju su odmah uvele operativne vojne jedinice, bila je veoma kratkotrajna. Kancelar Trećeg Rajha

je već 14. aprila, tri dana pre potpisivanja akta o kapitulaciji jugoslovenske kraljevske vojske, uveo nemačku civilnu upravu i imenovao posebne vojne komandante za Štajersku i Gorenjsku, prepotčinivši ih 30. aprila komandi 18. vojnog okruga u Salzburgu (Salzburg). Italijanska okupaciona vojna uprava, najpre komandanta 11. armijskog korpusa, a zatim komandanta divizije „Re“, postojala je do 18. aprila, kada je uvedena civilna uprava sa visokim komesarom na čelu, dok je mađarska vojna uprava, objedinjena sa upravom „južnih predela“ sa sedištem u Novom Sadu, trajala do 15. avgusta 1941. godine.

Mađarska vojska u Murskoj Soboti

U već ranije otuđenim predelima u Italiji, Slovenačkom primorju, Beneškoj Sloveniji, Trstu i Istri, živelo je oko 550.000 Slovenaca i Hrvata, od toga polovina Slovenaca. Bili su podvrgnuti jakom pritisku odnarođivanja, praćenog maltretiranjem, progonima i sudskim procesima, pa je u inostranstvo emigriralo oko 100.000 Slovenaca i Hrvata, od toga 70.000 u Jugoslaviju. Muškarci su služili vojsku pretežno na jugu države, u Africi i na otocima, i to većinom na pozadinskim dužnostima ili u posebnim radnim bataljonima, uglavnom bez oružja. Slovenci i Hrvati nisu imali škole na maternjem jeziku i svoja društva.

Na teritoriji Austrije, u okruzima Smohor (Hermagor), Beljak (Villach), Celovec (Klagenfurt), Velikovec (Völkermarkt) i Wolfsberg (Wolfsberg), živelo je, prema podacima iz 1934. godine, oko 100.000 Slovenaca, od toga na kompaktnoj teritoriji oko 90.000. Priključenjem Austrije Trećem Rajhu njihov položaj se još pogoršao: ukinute su poslednje slovenačke škole i društva i zavedene oštrije mere germanizacije.

U Mađarskoj, jugozapadno od Monoštera u Porabju, živelo je oko 5.000 Slovenaca. Nazivali su ih „Vendima“, kao i prekomurske Slovence, kako bi olakšali njihovu mađarizaciju.

To što je svaki od tri okupatora matičnog dela Slovenije posedovao već ranije deo slovenačke teritorije i na njemu imao svoj upravni, policijski i vojni aparat sa dugogodišnjim iskustvima u ugnjetavanju slovenačkog življa, okupatori su odmah iskoristili i taj aparat proširili na „nove“ pokrajine.

Zbog toga i činjenice da je u susednoj Hrvatskoj stvorena kvislinška ustaška državna tvorevina, položaj Slovenije, iako u osnovi istovetan sa položajem drugih jugoslovenskih naroda i narodnosti koji su takođe izgubili slobodu, bio je ipak različit baš zbog blizine matičnih država glavnih agresora na Jugoslaviju.

OKUPACIONI SISTEMI I CILJEVI OKUPATORA

U nemačkoj zoni nacisti su organizovali okupacioni sistem, sličan onome koji je već postojao u Alzasu, Lotaringiji i Luksemburgu. Uveli su privremenu civilnu upravu, koja će postojati sve dok te pokrajine ne budu „sazrele“ za priključenje Trećem Rajhu, u ovom slučaju susednim austrijskim pokrajinama Štajerskoj (Steiermark) i Koruškoj (Gau Kärnten). Hitler je za šefove civilne uprave u Donjoj Štajerskoj (nemački naziv za slovenačku Štajersku), odnosno u slovenačkoj Koruškoj, u južnoj Koruškoj ili Kranjskoj (Gorenjska), imenovao pokrajinske vođe nemačke nacističke stranke i državne zamenike u austrijskoj Štajerskoj odnosno Koruškoj, dr Zigfrida Iberajtera (Siegfried Uiberreither) sa sedištem u Gracu, odnosno Franca Kučeru (Franz Kutschera) u Celovcu. Oni su upravljali svim sektorima uprave, sem poštom i železnicom, a ujedno su bili i opunomoćenici Himlera (Himmler), nemačkog državnog komesara za učvršćivanje germanstva. Zadatak ove veoma centralizovane uprave bio je da u što kraćem vremenu, koristeći se svim sredstvima, pripremi obe pokrajine za priključenje Rajhu.

Pošto su nacisti očekivali da će do priključenja doći brzo, na pojedine upravne dužnosti većinom su imenovani činovnici, koji su iste poslove vršili u Gracu i Celovcu. To jedinstvo vlasti ojačano je još više prenošenjem sedišta šefova civilne uprave u te centre; uprava u okupiranoj Štajerskoj i Gorenjskoj u stvari je bila deo uprave susednih austrijskih pokrajina Trećeg Rajha.

Šefovi civilne uprave su u srezovima najpre postavili političke komesare, da bi u julu i avgustu umesto srezova uveli okruge (u Štajerskoj pet, u Gorenjskoj tri), kojima su od 1. februara 1942. rukovodili zemaljski savetnici (Landrat). Raniji opštinski odbori su raspušteni i u opštinama imenovani predsednici, svi Nemci iz Rajha ili folksdojčeri. Posle reorganizacije u jesen 1941. godine, u Štajerskoj je bilo 184, a u Gorenjskoj 70 opština.

Osnovno oruđe okupacione vlasti bila je nemačka policija. Komandanti policije bezbednosti i službe bezbednosti, sa sedištem u Mariboru i na Bledu, kojima je bila podređena i kriminalistička po-

Adolf Hitler u Mariboru 26. aprila 1941. godine vrši pregled mosta na Dravi, porušenog u aprilskom ratu

licija, imali su po okruzima povereništva. Njihov osnovni zadatak bio je da uništavaju sve što bi se suprotstavljalo interesima Rajha i germanizaciji. U njihovoj nadležnosti bilo je i deportovanje Slovenaca i borba protiv oslobodilačkog pokreta.

Druga grana policije — redarstvena policija, sačinjena od policije sigurnosti i žandarmerije, bila je podređena komandantu redarstvene policije u 18. vojnoj oblasti, koji je imao sedište u Salzburgu, a komandno mesto u Mariboru. Sredinom aprila 1941. u njenom sastavu bila su dva policijska i dva rezervna policijska bataljona, jedan samostalni motorizovani odred, 643 žandarma, 2.390 pripadnika jurišnih odreda (SA) i 255 pripadnika nacionalsocijalističkog motorizovanog korpusa. Ovi poslednji i SA odredi su se već u maju vratili u Rajh, pa su ostali 72 (ojačan sa dve čete) i 181. rezervni policijski bataljon. Izbijanjem ustanka ove snage postepeno su ojačavane.

Žandarmerija, kojom su rukovodili komandanti žandarmerije u obe pokrajine, imala je žandarmerijske kapetanije u Mariboru, Celju i Kranju, okružne (sreske) žandarmerijske komande i žandarmerijske stanice (u Štajerskoj 104, a u Gorenjskoj 56), raspoređene po celoj teritoriji.

Posle odlaska operativnih jedinica Komanda 18. vojne oblasti u Salzburgu je najpre rasporedila regrutne jedinice i centre, dovedene iz susednih austrijskih pokrajina, ali je ubrzo, za zaštitu saobraćajnih i industrijskih postrojenja, morala da dovede najpre jedan, a zatim više landesšicen bataljona (Landeschützenbataillone) od vojnika starijih godišta. Na granicama prema Mađarskoj, Nezavisnoj

Državi Hrvatskoj i Italiji bile su još na svakih 15—20 km raspoređene graničarske karaule, jačine 25—50 graničara i carinika.

Cilj organa nemačke uprave, koja je brzo uspostavila kontrolu nad celokupnim životom i svakim naseljem, bila je ubrzana i potpuna germanizacija slovenačkog stanovništva. Osnovne mere za ostvarenje tog genocidnog cilja bile su deportacije politički i rasno nepodesnih stanovnika cele zone, koji bi mogli ometati ponemčivanje, i celokupnog stanovništva određenih predela, zatim kolonizacija Nemaca i, na kraju, germanizovanje Slovenaca koji će neko vreme još ostati u zoni.

Deportacije su obuhvatile najpre nacionalno svesne Slovence, naročito inteligenciju, a zatim one koji su se doselili posle 1914. godine, nepodesne za ponemčivanje i celokupno stanovništvo prigraničnih predela uz Savu i Sutlu (skica str. 83). Iako su predviđali de-

Iseljavanje slovenačkog stanovništva (Polšnik, Št. Jur pod Kumom)

portaciju 220.000 do 260.000 osoba, iz tehničkih razloga i zbog toga što je u Sloveniji kao u celoj Jugoslaviji izbio narodni ustanak veoma širokih razmera, nacisti nisu mogli da ostvare svoje planove. Od 7. juna do 10. jula 1941. prognali su u Srbiju 7.200 osoba, do 27. septembra 9.800 u Hrvatsku, a do 30. jula 1942. još 37.000, pre svega iz prigraničnog pojasa uz Savu i Sutlu, u Nemačku. Pošto je oko 17.000 ljudi prebeglo u italijansku zonu, a oko 8.000 lica deportovano kasnije, bilo je iz denacionalizatorskih razloga u progonstvu oko 80.000 ljudi ili oko 10 posto stanovništva nemačke okupacione zone. Takvu sudbinu nije doživeo nijedan drugi narod Evrope.

Na imanja deportovanih slovenačkih seljaka uz Savu i Sutlu, na taj „nemački bedem“ koji će se po njihovoj zamisli postepeno spajati sa drugim nemačkim „ostrvima“ naselilo se oko 15.000 Nemaca, pretežno Kočevara, pripadnika nemačke manjine iz okoline

Kočevja u italijanskoj zoni, koji su se dobrovoljno izjasnili da žele otići u Rajh. Ostvarivanje širih deportacionih planova i planove iseljavanja iz Gorenjske moralo se odložiti za posleratno doba.

Ostalo stanovništvo je ponemčivano na sve moguće načine. U Štajerskoj je, na primer, za dve godine oduzeto 112 industrijskih, 471 zanatskih i 426 trgovačkih preduzeća, radnji i radionica i više od 7.200 seljačkih imanja sa oko 115.000 hektara zemlje. Uklonjeni su svi slovenački natpisi, ponemčena mesna i lična imena, ukinuto oko 4.000 organizacija, društava i ogranaka, zabranjeno izlaženje novina, časopisa i knjiga na slovenačkom jeziku i uništeno ili spaljeno oko 2,5 miliona knjiga. Oko 1.500 nemačkih učitelja i učiteljica, dovedenih iz Austrije, omogućilo je da, pored učenika škola i dece u dečjim vrtićima, obuhvate obaveznim tečajevima nemačkog jezika i deo stanovništva. Međutim, osnovne odnarođivačke organizacije, u koje se posle rasnog pregleda morao upisati svako ko je bio pozitivno ocenjen za ponemčivanje, bile su Štajerski otadžbinski savez (Steirischer Heimatbund) i Koruški narodni savez (Kärntner Volksbund), kojima su rukovodili domaći Nemci i kulturbundovci. Stalnim i privremenim članovima ovih organizacija dali su u oktobru 1941. stalno, odnosno opozivno nemačko državljanstvo, dok su lica koja nisu bila primljena, oko 80.000 do 100.000, imala status „štićenika“. Svi muškarci, članovi ovih organizacija, obavezno su bili i pripadnici poluvojničkog vermanšafta (Wehrmannschaft), organizovanog teritorijalno; u početku su njihov osnovni zadatak bili predvojnička obuka i učenje nemačkog jezika. U Štajerskoj je bilo 84.700, a u Gorenjskoj 28.052 vermana.

Formalnopravno priključenje Štajerske i Gorenjske Trećem Rajhu, iako više puta planirano, nacisti nisu nikada izvršili, najpre zbog neispunjenih deportacijskih planova, a zatim zbog sve šireg razgaranja narodnooslobodilačke borbe.

Italijanski okupator je uspostavio sasvim drukčiji okupacioni sistem, računajući na podršku slovenačke buržoazije i želeći da stekne određeni prestiž u odnosu na svog severnog suseda. Svoj deo Slovenije objedinio je u tzv. „Ljubljansku pokrajinu“ (Provincia di Lubiana) i veoma brzo, kraljevim dekretom od 3. maja 1941, priključio je Kraljevini Italiji, obećavši joj prividan autonomni položaj, posebno Veće ili Konzultu od 14 „predstavnika produktivnih grupa slovenačkog stanovništva“, oslobođenje od vojne službe i dvojezičnost u školama i javnoj upravi.

Pokrajinom je upravljao visoki komesar Emilio Gracioli (Gracioli), do tada sekretar fašističke stranke u Trstu. U pokrajinskoj upravi nalazilo se dosta nekadašnjih činovnika administracije Dravske Banovine, s tim što su na najvažnija mesta postavljeni Italijani. Konzulta (one su postojale i u drugim pokrajinama Italije) nije imala nikakvu vlast. Jedino njeno pravo je bilo da sluša visokog komesara i postavlja pitanja. Sastala se svega pet puta. Počev od oktobra 1941. dali su ostavku svi njeni članovi, a Konzulta, obnovljena 29. aprila 1943. nije se nikad sastala.

Okupator je formirao gradsku opštinu Ljubljana i pet srezova sa 94 opštine. U srezovima je imenovao italijanske komesare sreskih

kapetanija (capitanato distrettuale), a u opštinama ukinuo opštinske odbore i ponegde ostavio predsednike ili imenovao opštinske komesare. Od januara 1942. predsednici opština bili su imenovani i morali su se zakleti na vernost italijanskom kralju.

U Ljubljani je bila uspostavljena kraljevska kvestura od italijanskih policijskih činovnika iz obližnjih italijanskih pokrajina i činovnika bivše jugoslovenske policije, dok su u unutrašnjosti policijsku službu vršili karabinijeri 14. bataljona „Milano“ sa četiri čete, svaka sa po dve poručničke stanice (tenence), formirajući ukupno 72 terenske stanice, 3 uporišta i 34 karabinijerske granične stanice. U njihovom sastavu je bilo 1.465 karabinijera i oko 500 bivših jugoslovenskih žandarma.

Pošto su uprkos priključenja zadržali zaštitu stare jugoslovensko-italijanske državne granice, na novim graničnim linijama nisu rasporedili granične jedinice, ali su ipak u širem prigraničnom pojasu bili dva bataljona kraljeve finansijske straže, podeljena na čete, poručničke stanice (tenence) i desetine, ukupno 1.145 ljudi, i dve kohorte 4. legije granične milicije, podeljene na centurije, sa oko 750 milicionera.

Za razliku od nemačkog, osnovna snaga italijanskog okupatora bila je veoma brojna vojska 11. armijskog korpusa pod komandom generala Marija Robotija (Mario Robotti). Taj korpus, koji je sa ojačanjima brojao oko 36.000 vojnika i oficira, sačinjavale su 14. pešadijska divizija „Izonco“ (Isonzo) sa sedištem divizijskog štaba od maja u Novom Mestu i pukova u Crnomelju, Novom Mestu i Trebnju, i 13. pešadijska divizija „Re“, koju je veoma brzo zamenila 21. pešadijska divizija „Gi'anatijeri di Sardenja“ (Granatieri di Sardegna). Štab te divizije imao je sedište u Ljubljani, a pukovi u Ljubljani, Kočevju i Dobrovi. Krupnije samostalne korpusne jedinice bile su još artiljerijski puk u Vrhnici i po jedna artiljerijska grupa u Logatecu i Cerknici. Svaka divizija je u svom sastavu imala i po jednu fašističku legiju. Sva ta vojska je u početku bila smeštena u oko 90 garnizona, većinom jačine bataljona, obezbeđujući veća naselja i saobraćajna raskršća. U 1941. godini još nije bila odgovorna za održavanje reda i mira.

Fašizacija i italijanizacija Ljubljanske pokrajine bila je planirana za duži rok. Najpre je uveden fašistički korporativistički sistem osnivanjem saveza radnika, poslodavaca i slobodnih zanimanja, a u maju 1942. i pokrajinskog korporativnog veća. U školama, drugom težištu fašizacije, uvedeni su italijanski jezik kao glavni predmet, rimski pozdrav i omladinske organizacije, na univerzitetu Ljubljanska univerzitetaska organizacija (Organizzazione universitaria ljubianese), a u srednjim školama Italijanska ljubljanska liktorska omladina (Gioventù italiana del Littorio ljubianese), koje bi trebalo da posle dodeljivanja italijanskog državljanstva postanu deo italijanskih fašističkih organizacija. Fašistička stranka, u koju su tada bili uključeni samo italijanski činovnici, vojna lica i drugi Italijani, ubrzano je počela osnivati organizaciona jezgra (centri di assistenza), kojih je već u 1941. godini bilo 44. Snažan razvitak narodnooslobodilačkog pokreta i partizanskih dejstava prinudio je fašističke okupatore da i oni

pokažu svoje pravo lice iako njihovi planovi o masovnom naseljavanju Italijana i druge mere odnarođivanja, koji dokazuju da je njihov cilj — uništenje slovenačkog naroda bio isti, nisu mogli biti ostvareni.

Mađarski okupator je svoje nove predele priključio obližnjim županstvima prema upravnoteritorijalnoj podeli od pre 1919. godine, i to srez Murska Sobota Zeleznom županstvu (Vas megye, sedište Szombathely), a srez Donja Lendava županstvu Zala (Zala megye, Zalaegerszeg), formirajući od njih sreske kapetanije. Bile su podejljene na notarijate, kojima su upravljali notarijuši. Već 16. decembra 1941. mađarski Parlament doneo je zakon o priključenju Mađarskoj Delvideka, tj. južnih pokrajina Bačke, Baranje, Prekomurja i Medumurja. Vojnu upravu su sačinjavale sreske vojne komande u Murskoj Soboti i Donjoj Lendavi, podređene komandi 3. korpusa u Szombathelyju. Komanda žandarmerijskog krila, sa stanicama u većim mestima, bila je u Murskoj Soboti, podređena posle priključenja 3. žandarmerijskom okrugu u Szombathelyju.

I mađarski okupator je uklonio slovenačke natpise i imena, uništavao knjige i biblioteke. U školama je, uz pomoć oko 160 mađarskih učitelja, uvedena nastava samo na mađarskom jeziku. Slovenačka inteligencija i lica doseljena u Prekomurje posle 1918. godine, proterani su u centralni deo države. U 1942. godini vojska je počela prekomurske mladiće regrutovati i slati na front.

Bilo je sasvim očito da su okupatori Slovence osudili na smrt kao naciju. Osim u Ljubljanskoj pokrajini, gde se to još nije dogodilo zbog dugoročnije politike italijanskog okupatora, bile su uništene sve njihove nacionalne kulturne institucije, a stanovništvo podvrgnuto strahovitom denacionalizatorskom pritisku. Nisu bile uništene samo tekovine borbe radničke klase već su bile pogažene i do tada stečene demokratske i nacionalne slobode naroda kao celine. Sva tri okupatora počela su uključivati slovenačku privredu u svoje vojno-privredne ratne planove i nemilosrdno iskorišćavati njena bogatstva i živi rad. Kao posledica sloma jugoslovenske kraljevske vojske i države, sve više su se širili nacifašistička socijalna demagogija, duboko razočarenje i strah pred budućnošću.

POLITIČKE I ORGANIZACIONE PRIPREME ZA USTANAK

Jedina slovenačka politička stranka koja je očuvala svoju organizacionu mrežu, akcionu sposobnost i političku jasnoću i koja je bila stvarno pripremljena za borbu u novim okupacionim uslovima bila je Komunistička partija. Njeno članstvo, već od ranije organizovano u ćelije od tri do pet članova, kojima su rukovodili rejonski i okružni komiteti, imalo je čvrstu unutrašnju disciplinu, zasnovanu na radničko-klasnoj svesti, visokoj idejnosti i marksističkim saznanjima. U velikoj većini prošlo je teška iskušenja u predratnim sukobima sa nenarodnim režimima i bilo naviknuto na ilegalni rad.

Iako je KPS imala nešto manje od hiljadu članova, njena snaga je bila veoma velika. Ona se nalazila u idejnom i akcionom jedinstvu, privrženosti ciljevima pokreta, iskustvima u konspirativnom

radu i, pre svega, u širokoj povezanosti sa drugim naprednim ljudima u svim osnovnim slojevima slovenačkog društva, naročito među omladinom, u kojoj je Savez komunističke omladine (SKOJ) imao jak uticaj.

Organizacijama je rukovodio Centralni komitet, koji je imao uži Politbiro. Centralni komitet je često slao na teren instruktore, bilo da pomognu organizacijama, bilo da formiraju nove ćelije i komitete. U Slovenačkom primorju i u Koruškoj u to vreme KPS još nije imala svoje organizacije i rukovodeće organe. Najviše članova Partije živelo je u privrednim centrima, dok su u udaljenijim seoskim područjima, pogodnim za budući partizanski rat, organizacije bile malobrojnije ili ih uopšte nije bilo. Takva neravnomernost članstva uticala je na pripreme ustanka.

Rad na pripremama u stvari je počeo već u toku aprilskog rata, odmah posle okupacije Slovenije. Naime, neposredno posle već pomenutog sastanka u Trebnju, članovi Centralnog komiteta, vrativši se u Ljubljano, počeli su usmeravati rad partijskih organizacija u duhu donetih odluka. Treba istaći da su te odluke bile sasvim u skladu sa zaključcima Politbiroa Centralnog komiteta KPJ od 10. aprila u Zagrebu da se, u slučaju sloma države, odmah počne sa pripremama za oružani ustanak.

Radi osposobljavanja partijske organizacije za taj zadatak, komiteti su odmah počeli sređivati mrežu ćelija i veza i prilagođavati ih novim uslovima. Povećali su broj ćelija i komiteta, a smanjili njihova područja. Zaoštrili su konspiraciju i odgovornost u radu. U Partiju su primali nove članove iz redova kandidata, članova SKOJ-a i simpatizera koji su se istakli u proteklim događajima, dok su one članove koji su ispoljili kolebljivost i oportunistički, ili su ometali rad i jačanje discipline, odstranjivali iz njenih redova.

Centralni komitet je ponovo rasporedio neke rukovodeće kadrove po okruzima, polazeći od toga da li su poznati okupatoru, a mnogi kadrovi su morali otići u ilegalnost. U područja u kojima još nije bilo partijskih organizacija slao je organizatore da od simpatizera osnivaju nove ćelije, a zatim i komitete.

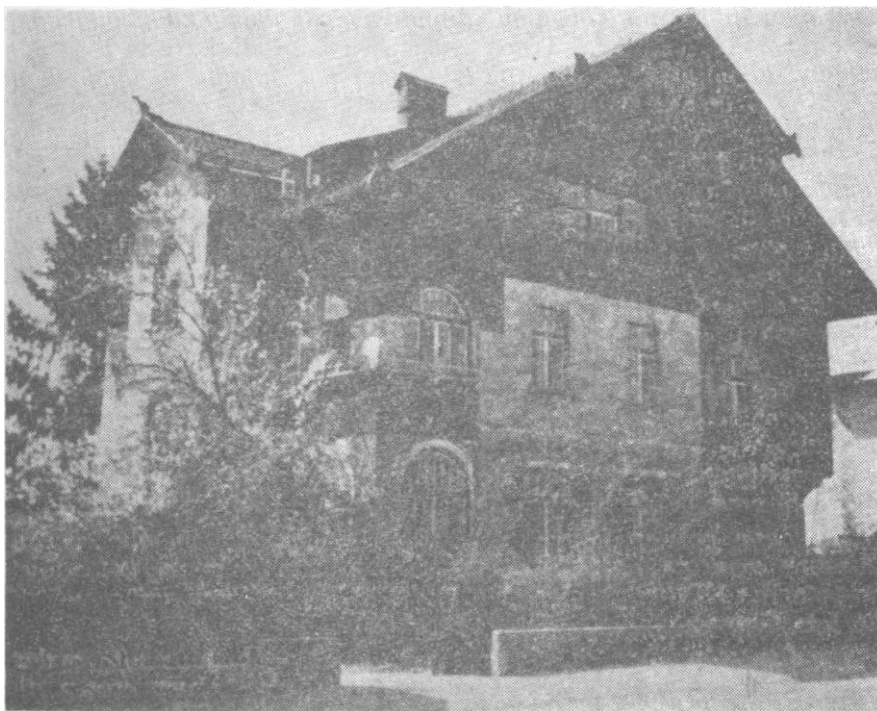
Zbog granica između okupacionih zona bile su otežane međusobne veze pa je, radi lakšeg rukovođenja, osnovan Pokrajinski sekretarijat KPS za severnu Sloveniju. To je sredinom godine učinjeno i za Gorenjsku.

Centralni komitet je ostao u Ljubljani, koja je iz više razloga i sada bila osnovno političko središte. Zbog jednodušnog otpora njenog stanovništva italijanskoj okupaciji, u Ljubljani su bili najpogodniji uslovi za rad još duže vreme i u njoj će se, prema proceni komiteta, voditi odlučujuća bitka za političko jedinstvo slovenačkog naroda.

Delatnost KPS je sa Centralnim komitetom KP Jugoslavije povezivao član Politbiroa Centralnog komiteta KPJ Edvard Kardelj. U početku su postojale izvesne mogućnosti za neposredne dodire sa najodgovornijim rukovodiocima u centru, ali su ubrzo postale veoma otežane. Stalna veza između CK KPJ i CK KPS bila je, preko CK KP Hrvatske, ponovo uspostavljena tek u avgustu 1941. U stvari, Centralni komitet KPS, zajedno sa Edvardom Kardeljom, morao

je delovati samostalno u duhu opštih političkih smernica, prihvaćenih 10. aprila na sednici Politbiroa CK KPJ i na Majskom savetovanju KPJ u Zagrebu, kojemu su prisustvovali i predstavnici slovenačkih komunista.

Veoma značajne su bile i mere za usavršavanje tehničkog aparata. Trebalo je, naime, ojačati i povećati kurirske partijske veze, osigurati bezbednost prebacivanja pošte, letaka i literature, obezbediti stanove za rukovodeće kadrove, a pre svega ojačati kapacitet partijske tehnike. Pre rata je KPS imala samo jednu tajnu štampariju i nekoliko ciklostilnih tehničkih punktova. Međutim, sada je bilo potrebno zadovoljavati daleko veće potrebe, jer su leci, časopisi i druga štampa bili veoma snažno sredstvo uticanja na narodne mase. To je postao poseban borbeni front i na tim zadacima su radili najbolji komunisti. Radom Centralne tehnike neposredno je rukovodio organizacioni sekretar Centralnog komiteta, Tone Tomšič.

Kuća Josipa Vidmara, Večna pot br. i u Ljubljani, u kojoj je održan osnivački sastanak Antiimperijalističkog fronta slovenačkog naroda (OF)

Prestrojavanje i prilagođavanje partijskih organizacija novim uslovima i zadacima pratio je intenzivan unutrašnji politički rad kako bi se članstvu objasnio politički trenutak i time obezbedilo njegovo akciono jedinstvo. Partija je za kratko vreme bila osposobljena da, pored uloge idejnog jezgra, vrši i ulogu organizacionog štaba širokog svenarodnog oslobodilačkog pokreta.

Rukovodstvo KPS bilo je svesno toga da je osnovno u strategiji dizanja ustanka pitanje prikupljanja i udruživanja slobodoljubivih snaga slovenačkog naroda u jedinstveni front, i to u gradu i na selu, na svim okupacionim područjima.

Zbog guste mreže okupatorskih uporišta, dobrih saobraćajnica i guste naseljenosti Slovenije, zbog podrške koju će okupatoru pružiti domaći saradnici, u početku malobrojne oslobodilačke snage bile bi brzo uništene ako ne bi imale podršku organizovanog stanovništva. Okupator će preduzimati oštre protivmere na najmanji znak otpora. Njegov pritisak moći će da izdrži samo čvrsta, revolucionarna i svenarodna organizacija.

Komunistička partija Slovenije je takvu svenarodnu borbenu organizaciju počela izgrađivati na temeljima još pre rata stvorenog akcionog jedinstva sa demokratskim krilom „Sokola“, hrišćanskim socijalistima i politički neopredeljenom grupom progresivnih kulturnih radnika. Na sastanku održanom 27. aprila 1941. godine,² osnovan je *Antiimperijalistički front slovenačkog naroda*, čije ime je dva meseca kasnije, kada je bila doneta odluka o početku oružanog ustanka, promenjeno u *Osvobodilnu frontu slovenskega naroda* — OF (Oslobodilački front slovenačkog naroda).

Učesnici ovog istorijskog skupa su prilikom pretresanja političkog položaja utvrdili da su uspesi okupatorske demagogije samo privremeni i da postoje svi uslovi za brzo širenje masovnog pokreta za oslobođenje i ujedinjenje porobljenog i rasparčanog slovenačkog naroda. Oslobodiće ga njegove vlastite narodne snage, dok će upravo oni ljudi i krugovi koji su odgovorni za aprilski poraz i porobljavanje postati oslonac tuđim ugnjetačima. Odlučili su da se odmah počne sa radom i prikupljanjem najširih narodnih masa u borbu za oslobođenje i ujedinjenje.

Osnivačke grupe OF odražavale su slovenačku političku tradiciju. Komunisti su predstavljali najnapredniji i najorganizovaniji deo radničkog pokreta, a zajedno sa radnicima — hrišćanskim socijalistima radničku klasu. Učešće ove grupe je, pored toga, olakšavalo prilaženje oslobodilačkom pokretu onih ljudi koji su bili još pod uticajem katoličkog sveštenstva u tradicionalnom klerikalnom taboru, dok je sokolska grupa predstavljala demokratsko krilo liberalnog političkog tabora, a grupa kulturnih radnika progresivna kretanja u redovima slovenačke inteligencije.

Članovi KPS i aktivisti ostalih osnivačkih grupa počeli su prikupljati i povezivati pristalice OF i organizovati sastanke po preduzećima i radionicama, kućama, ulicama i selima. Fronta se brzo širila na terenu kao jedinstvena organizacija, dok su njeni viši organi, gde god je bilo moguće, bili sastavljeni od predstavnika svih osnivač-

² Sastanak je održan u stanu književnika Josipa Vidmara, u Ljubljani, Večna pot br. 3 (sada: Cesta 27. aprila), kojem su, pored predstavnika Centralnog komiteta KPS Borisa Kidriča, dr Aleša Beblera i Borisa Ziherla, prisustvovali u ime hrišćanskih socijalista Tone Fajfar, u ime „Sokola“ Jože Rus, a od kulturnih radnika Josip Vidmar, dr Ferdo Kozak i dr Franc Šturm. Analizom svili podataka istoričar dr France Škerl utvrdio je da je osnivački sastanak bio najverovatnije 26. aprila 1941. godine.

kih grupa. Komunisti i aktivisti grupa, koji su još ranije saradivali sa Partijom, bili su jezgro oko kojeg je nastajala frontovska organizacija. Oni su u nju unosili praksu konspirativnoga rada i postepeno izgrađivali njenu mrežu na terenu, horizontalno i vertikalno. Njen rast nije mogao biti svuda jednak, već je, naravno, zavisio od lokalnih prilika i kadrova. Međutim, snaga OF kao pokreta ubrzo je premašila njenu organizovanost, jer su se za njen program opredeljivali i oni ljudi koji nisu bili povezani u neku od njenih organizacija. Rezultati uticaja OF kao pokreta bili su sve uočljiviji: počela se podizati pogažena nacionalna svest širokih slojeva stanovništva i slabiti uticaj fašističke socijalne demagogije. Komunistička partija Slovenije, organizator OF, uspostavljala je tešnju vezu sa širokim slobodoljubivim slojevima radnog naroda.

Osnivački sastanak Antiimperijalističkog fronta i njegovo nastajanje bili su u skladu sa odlukama savetovanja KPJ održanog pod rukovodstvom Josipa Broza — Tita nekoliko dana kasnije, početkom maja 1941, u Zagrebu. Na tom savetovanju komunisti Slovenije, pored ostalog, dobili su zadatak: „*Okupljati slovenački narod u svim okupiranim područjima, pa i u onim koja su u prošlom imperijalističkom ratu bila ugrabljena Sloveniji, u borbu protiv okupatora i okupatorovih zverstava.* Komunisti Slovenije moraju dati jasnu perspektivu slovenačkom narodu u njegovoj oslobodilačkoj borbi, oni moraju raskrinkavati pred narodom izdajničku reakcionarnu buržoaziju Slovenije, koja se stavila u službu okupatora, kao i onu koja se stavila pod okrilje engleskih imperijalista. U ovim teškim danima koje preživljava slovenački narod, komunisti Slovenije moraju, biti ti koji će dizati duh naroda i vjeru u skoro oslobođenje, u bolju i sretniju budućnost. *Komunisti Slovenije moraju biti ona spona koja će spajati borbu slovenačkog naroda sa borbom svih ostalih naroda Jugoslavije za njihovo nacionalno i socijalno oslobođenje*“.³

Ovi zadaci bili su dugoročna strategijska orijentacija slovenačkih komunista u njihovom daljem radu.

Budući da je OF formirana u vreme priprema ustanka samo u Sloveniji, moramo ovde istaći da ona nije bila prava koalicija stranaka shvaćena u smislu građanske demokratije, već istovremeno i pokret, niti su osnivačke grupe koje su se udružile sa KPS u OF bile deo građanskih političkih partija. Hrišćansko-socijalističku grupu sačinjavali su aktivisti i članovi sindikalnih radničkih organizacija i intelektualci sa hrišćansko-socijalističkim shvatanjima, koji su bili u oštrom sukobu sa vodstvom klerikalne Slovenačke narodne stranke, dok je sokolska grupa okupljala demokratsko krilo liberalnog političkog tabora, koje je takođe bilo u sporu sa zvaničnim rukovodstvom gimnastičkih društava „Soko“ i vodstvom JNS. Osvobodilna fronta je bila negacija ranijeg stranačkog političkog života, a koalicionim oblikom organa OF u stvari su se isticale širina oslobodilačkog pokreta i njegova programska orijentacija da u njemu imaju svoje mesto slobodoljubive snage svih struja i grupa, bez obzira na ranija po-

³ Potertano u originalu. *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu južno slovenskih naroda*, (ubuduće: Zbornik), tom II, knj. 2, str. 13 — 14.

litička opredeljenja i nazor, kao i to da KPS nema nekih drugih ciljeva od onih koji su u interesu naroda i radnih ljudi kao celine.

Fronta je mogla nastati i uspešno se razvijati jer je samo ona nudila mogući izlaz Slovenije iz veoma teške situacije u kojoj se nalazila, jer je bila odraz duboke svesti da će se samo ujedinjenim snagama postići cilj oslobođenja i ujedinjenja, što će ujedno značiti i socijalni preobražaj slovenačkog društva.

Boris Kidrič — Peter Kalan, prvi politički komesar Glavnog štaba slovenačkih partizanskih odreda (snimljeno 1944. godine)

Komunistička partija je sve svoje snage i sposobnosti posvetila pripremanju za oružanu borbu. U tom procesu bilo je veoma značajno široko savetovanje Centralnog komiteta KPS sa okružnim komitetima, održano 1. juna 1941. u Ljubljani. Prisustvovalo je oko 30 partijskih radnika iz cele Slovenije, sem iz Novog Mesta i Kočevja.

Prikazujući međunarodnu situaciju, Edvard Kardelj je izrazio ubeđenju CK KPJ da će neizbežno doći do ratnog sukoba između nacističke Nemačke i Sovjetskog Saveza i da je dužnost svih slobodo-

Ijubivih snaga, pa i slovenačkog naroda, da se pripremi za odlučnu oslobodilačku borbu do konačne pobjede. Miha Marinko je podneo referat o partijskim organizacionim i kadrovskim pripremama, Franc Leskošek o radu vojnih komiteta, dok je dr Aleš Bebler u obliku koreferata dao smernice za konkretne vojnoorganizacione i materijalne pripreme za ustanak.

Doneti su zaključci da treba gde god to još nije učinjeno vojne komisije okružnih i rejonskih komiteta preurediti u vojne komitete ili pak iste formirati. Vojni komiteti, koji će u toku ustanka prerasti u vojne komande, treba da produže sa prikupljanjem oružja i municije, opreme i namirnica, da pripreme potrebne zalihe u tajnim skladištima i da organizuju prikupljanje podataka o neprijatelju, domaćim izdajnicima i saradnicima okupatora. Posebno je ukazano da treba širiti i jačati organizaciju OF, kako bi buduće borbene grupe i partizanske čete imale čvrstu političku i materijalnu pozadinu.

Rukovodstvo je, naime, bilo svesno da će težište oružane oslobodilačke borbe biti van gradova, da će u početku male partizanske čete logorovati u šumama i zabačenim krajevima i da će se one tek kasnije moći razvijati u veće vojne formacije. Partizanski rat će neprekidno trajati do potpunog oslobođenja zemlje, a oružana borba će početi čim budu sazreli osnovni uslovi.

Sledećeg dana, 2. juna, vođeni su pojedinačni razgovori sa predstavnicima komiteta o konkretnim organizacionim, političkim i vojnim pripremama. Ovi razgovori bili su veoma korisni organizatorima ustanka na terenu.

U Ljubljani se, najverovatnije 15. juna 1941, po prvi put sastao *Vrhovni plenum Antiimperijalističkog fronta*. Sačinjavali su ga, pored predstavnika osnivačkih, i predstavnici svih ostalih grupa koje su do tada bile primljene u oslobodilačku organizaciju. Utvrđeno je da su do tog vremena pokretu pristupile još tri grupe: Savez seoskih momaka i devojaka, Seljačko-radnička stranka i grupa „Stara pravda“, formirana od ostataka JNS, koja je kasnije izbačena iz OF. Vrhovni plenum OF, od 3. oktobra 1943. pod nazivom Plenum OF, neprekidno je postojao do kraja rata kao najviši politički organ oslobodilačkog pokreta slovenačkog naroda. Prema nekim podacima na prvoj sednici Vrhovnog plenuma donete su parole oslobodilačke borbe, objavljene u organu OF „Slovenačkom izvestiocu“ (Slovenski poročevalec) br. 4. od 22. juna 1941. godine.⁴ One su prvi frontovski program.

VOJNE PRIPREME ZA USTANAK

Centralni komitet KPS je, na sednici od 26. aprila 1941, proširio Vojnu komisiju na pet članova. Njeno vodstvo je tada preuzeo dr Aleš Bebler, da bi ga posle junske konferencije KPS zamenio Franc Leskošek.

Organ OF „Slovenski poročevalec“ je redovno izlazio svake sedmice od 8. juna 1941. (od br. 2) do kraja rata i već krajem prve ustaničke godine dostigao tiraž od 5.200 primeraka. U narodnooslobodilačkom ratu je izvršio ogromnu organizatorsku i mobilizatorsku ulogu. Prikupljao je oslobodilačke snage na najširoj osnovi i neprekidno raspirivao vatru nacionalne i socijalne slobode.

Posle Majskog savetovanja KPJ u Zagrebu vojne komisije su reorganizovane u vojne komitete, koji su postojali pri većem broju okružnih i rejonskih komiteta KPS. Obično su imali tri člana, od kojih je jedan bio član partijskog komiteta, a dva iz redova vojno-stručnijih članova partije. Oni su, kao uži štab, rukovodili na svom području detaljnim pripremama za ustanak. Brinuli su se o evidenciji i sakrivanju prikupljenog oružja, municije i vojne opreme i pronalazili novo. Sve partijske organizacije, osim u graničnim predelima, odakle se jugoslovenska vojska povukla organizovano i sa oružjem, prikupile su potrebno naoružanje za početak ustanka.

Franc Leskošek Luka (Peter Strugar), prvi komandant Glavnog štaba slovenačkih partizanskih odreda (snimljeno 1944. godine)

Centralni komitet i Vojna komisija CK KPS smatrali su da treba pripremiti veći broj manjih žarišta ustanka, raspoređenih na celoj slovenačkoj teritoriji, iz kojih će se oslobodilački rat postepeno razvijati do najširih razmera. Zbog toga su u svakom okrugu ili rejonu razmatrali koji su zemljišni predeli podesni za buduća partizanska uporišta ili logore, koji će komunisti, članovi SKOJ-a, kandidati i simpatizeri Partije, a kasnije i članovi OF, otići u partizanske odrede kada za to bude vreme. Organizovali su grupe koje su se obučavale

u rukovanju oružjem i savladivale potrebna znanja iz prve pomoći. Iako su u pojedinim područjima pripreme po obimu i intenzivnosti bile različite, partijske organizacije su kao celina već u to vreme učinile veoma mnogo da bi povećale borbenu gotovost i pripremile buduće borbene grupe i čete. Takve pripreme bile su potrebne i zbog toga što je samo deo pripadnika prvih partizanskih jedinica prošao kroz obuku bivše jugoslovenske vojske. Mnogo pažnje posvetili su i pitanjima tajnosti. Svaki kandidat morao je uživati puno poverenje i biti spreman da podnese sve napore i poteškoće.

Pošto u Sloveniji nisu bile u tolikoj meri razvijene borbene tradicije, koje bi odgovarale budućem načinu ratovanja, kao kod drugih jugoslovenskih naroda, detaljne pripreme bile su nužne i zato da bi se budući borci bolje idejno-politički pripremili za odlazak u partizane. Trebalo je, takođe, savladivati razne otpore. Bilo je čak pojedinih članova Partije koji su smatrali da u Sloveniji nije moguće voditi oružanu borbu, da treba organizovati samo diverzantske akcije i sabotaze i da teritorija Slovenije, zbog dobrih komunikacija, velikog broja neprijateljskih uporišta i relativno malih šumskih područja koja mogu biti brzo opkoljena i pretražena, nije pogodna za razvijanje širih vojnih aktivnosti. Takva gledišta trebalo je odlučno suzbijati.

Posle junske partijske konferencije, koja je dala veoma jak podstrek pripremanju, članovi Centralnog komiteta, njegovi instruktori i članovi Vojne komisije obišli su skoro sve partijske komitete i organizacije da bi proverili ostvarivanje odluka i direktiva i pogli organizacijama.

U junu 1941. Pokrajinski sekretarijat KPS za severnu Sloveniju, koji je usmeravao pripreme za ustanak u Štajerskoj i Prekomurju, sačinjavali su Slavko Šlander Aleš, Miloš Zidanšek Vencelj, Leon Novak Feliks i Blaž Röck Silvo (Biba). Vojnim komitetom je rukovodio Miloš Zidanšek.

U Gorenjskoj je pripremao ustanak Pokrajinski komitet za Gorenjsku u kojem su bili Stane Žagar, Lojze Kebe Štefan, Jože Gregorčič Gorenje i Tomo Brejc Pavle. Vojnim komitetom je rukovodio Stane Žagar.

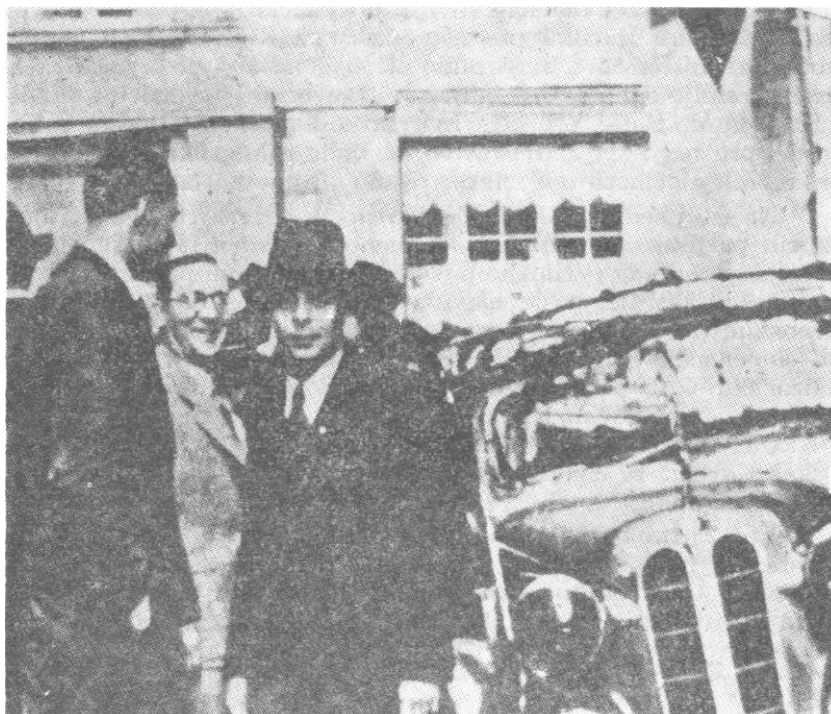
U Ljubljanskoj pokrajini okružili su bili neposredno vezani za Centralni komitet KPS i Vojnu komisiju. U njoj su, pored Franca Leskoškega, bili dr Aleš Bebler Primož, Tone Dolinšek Metod, Miloš Zidanšek Vencelj (Zdravko), Anton Šušteršič Tine i Dušan Bravničar Veljko.

Do sredine juna bila je već pripremljena široka organizacija borbenih grupa i poverenika, a u nemačkoj okupacionoj zoni nastale su prve borbene grupe naoružanih ilegalaca koji su se krili od okupatorskih vlasti.

Pripreme i narastanje raznih oblika otpora stanovništva uočio je i okupator, koji je budno pratio šta se dešava ispod na izgled mirne površine svakodnevnog života.

Još pre početka ustanka preduzimane su akcije protiv okupatora. Najverovatnije prva akcija šireg značaja bila je dva dana posle posete Hitlera Mariboru. Noću uoči 28/29. aprila 1941. zapaljena su dva nemačka automobila, od strane skojevaca u Volkmerovom prolazu u Mariboru. Nemačka policija je uhapsila preko šezdeset omladi-

naca. Italijanska obaveštajna služba je izveštavala da je istog dana, blizu Rašice kod Velikih Lašča, napadnut italijanski vojnik, u maju dva, a u junu tri vojnika; međutim, nijedan nije poginuo. Pored manjih sukoba stanovništva i italijanskih vojnika, zbog sve većeg nezadovoljstva i neprijateljstva, u maju se desio i jedan teži incident na Maloj gori kod Kočevja. Italijanski karabinijeri su 13. maja, u lovačkoj kući na toj planini, opkolili tri člana antifašističke organizacije primorskih Slovenaca „TIGR“. Jedan je poginuo, drugi je ranjen i zarobljen, a treći je posle zarobljavanja pobjegao.

*Nemački automobili, spaljeni 29. aprila 1941. godine u Mariboru
(Iz fototeke Muzeja narodne osloboditve v Mariboru)*

Borbena raspoloženje protiv okupatora, koje je raslo svakim danom, još više je ojačalo posle napada Nemačke na Sovjetski Savez 22. juna 1941. godine.

Taj napad otvorio je novu etapu razvitka drugog svetskog rata, koji je u aprilu zahvatio u svoj vrtlog i Jugoslaviju. Položaj oslobodilačkog pokreta sasvim se izmenio. Sada je bio u dubokoj pozadini novog evropskog ratišta ogromnih razmera i nastupile su, pošto su glavne snage neprijatelja privučene na to ratište, stvarne mogućnosti da u okvirima tog gigantskog svetskog sukoba jugoslovenske, a time i slovenačke oslobodilačke snage dovedu svoju borbu do pobeđe. Oslobodilački rat naroda i narodnosti Jugoslavije biće ujedno i njihov doprinos zajedničkoj pobeđi naroda Evrope nad nacizmom i fašizmom, za slobodu i demokratiju.

Bilo je jasno da oružanu borbu treba početi odmah i da će svaki narod steći toliko slobode koliko je sam izbori svojim vlastitim snagama.

Još istog dana, 22. juna, čim je saznao za početak neprijateljstva u Ljubljani se, na Vodnikovoj cesti br. 27, sastao Centralni komitet KPS i izdao proglas u kojem je naglašeno da je cilj ovog varvarskog napada uništiti oslonac podjarmljenih naroda koji se bore za svoju slobodu i da će poraz agresora značiti i vaskresenje, oslobođenje i ujedinjenje slovenačkog naroda. Borba koju vode sovjetski narodi je i sveti nacionalni rat slovenačkog naroda, a Slovenci neće oružje dati iz ruku pre nego fašistički tlačitelj bude potpuno razbijen i uništen, pre nego bude oslobođena i poslednja stopa slovenačke zemlje od Jadranskog mora do severnih slovenačkih predela, od Koruške do Sutle, pre nego svi narodi Jugoslavije, Balkana i cele Evrope, pre nego sve čovečanstvo ne bude oslobođeno strašne more kriminalnih zločinaca u Berlinu i Rimu i njihovih lakeja.⁵

Na istoj sednici CK KPS osnovan je najviši rukovodeći organ budućih partizanskih odreda pod imenom *Vrhovni štab slovenačkih partizanskih odreda* (Vrhovno poveljstvo slovenskih partizanskih čet). Ovo ime je kasnije, posle uspostavljanja veze sa centralnim jugoslovenskim rukovodećim organima ustanka, izmenjeno u *Glavni štab slovenačkih partizanskih odreda* (Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet). Osnova Štaba bila je bivša Vojna komisija. Za komandanta je imenovan Franc Leskošek, za političkog komesara Boris Kidrič, za pomoćnika komandanta dr Aleš Bebler, a Stane Žagar i Oskar Kovačič za članove Štaba. Svi su oni bili članovi Centralnog komiteta KPS.

Već 29. juna 1941. održana je sednica rukovodstva Antiimperijalističkog fronta na kojoj je donela odluka da se naziv pokreta promeni u *Osvobodilnu frontu slovenskega naroda*. Potvrđena je odluka o osnivanju Štaba slovenačkih partizanskih odreda, kojom je on istovremeno i proširen. Uključeni su novi članovi: Miloš Zidanšek, dr Marijan Breclj i Dušan Podgornik. Ovim je sastav vrhovnog slovenačkog vojnog rukovodstva usklađen sa konkretnim potrebama rukovođenja, kao i političkim trenutkom. Tri člana Štaba bili su zaduženi za rukovođenje ustankom u pojedinim pokrajinama: Stane Žagar u Gorenjskoj, Miloš Zidanšek u Štajerskoj i Prekomurju, Oskar Kovačič u Primorskoj. Ostalih pet članova sačinjavalo je njegov uži deo sa sedištem u Ljubljani. Njegov sastav bio je sličan sastavu Izvršnog odbora Osvobodilne fronte: komandant, politkomesar i pomoćnik komandanta bili su članovi Centralnog komiteta KPS, a ostala dva člana ujedno i predstavnici ostalih političkih grupa, i to dr Marijan Breclj hrišćansko-socijalističke, a Dušan Podgornik sokoške osnivačke grupe. Na taj način su i u vojnom rukovodstvu obezbeđeni jedinstvo i širina oslobodilačkog pokreta, kao i rukovodeća uloga Komunističke partije, kakvu je ona stvarno imala u dotadašnjim konkretnim pripremama na ustanak.

⁵ Zbornik, VI/1, str. 15—16; *Dokumenti ljudske revolucije*, knj. 1, str. 46.

Štab slovenačkih narodnooslobodilačkih partizanskih odreda imao je karakter vojno-političkog rukovodstva. Ilegalni uslovi rada i stvarne potrebe, naime, još nisu dozvoljavale niti tražile jačanje njegovih operativnih funkcija rukovođenja i komandovanja. Međutim, i na tom području brzo su preduzeti prvi koraci: formirani su mobilizacijska komisija, vojna intendantura i, kasnije, druga pomoćna centralna tela. Ta praksa se proširivala u skladu sa potrebama.

Treba istaći da je već u tom prvom sastavu najvišeg organa komandovanja i rukovođenja kao u nižim jedinicama uvedena dužnost političkog komesara, ravnopravnog starešine uz komandanta. Tu funkciju su poznavale sve revolucionarne armije u bliskoj prošlosti; a slovenački partizani biće jedna od njih — revolucionarna vojska radnika, seljaka i demokratske inteligencije slovenačkog naroda.

Ulazak Sovjetskog Saveza u rat podigao je u celoj Sloveniji borbeno raspoloženje, koje je naročito u italijanskoj zoni dobijalo i oblik javnih manifestacija. Iz izveštaja italijanskih vojnih vlasti vidljivo je da su one bile zapažene u selima Šmartno ob Savi, Polje, Kašelj i Sostro kod Ljubljane i u Ljubljani. Svuda su povećani propaganda i agitacija pokreta, rasturanje letaka i listića i pisanje oslobodilačkih parola i simbola po zidovima. Nove organizacije OF su nastajale još brže.

Članovi Partije, naročito u nemačkoj okupacionoj zoni, odmah su se povukli u ilegalnost prema ranije utvrđenim planovima. Oklevanje pojedinaca ponegde je bilo kobno, jer su policijski organi već uoči i na sam dan napada na Sovjetski Savez preduzeli mere hapšenja svih njima poznatih komunista. Na taj način su nastale prve partizanske grupe. Oba okupatora su pooštrila nadzor nad stanovništvom.

ZAKLJUČAK

U pripremnom razdoblju za dizanje ustanka, koje je trajalo oko dva i po meseca, Komunistička partija Slovenije još čvršće se povezala sa slobodoljubivim i patriotski raspoloženim narodnim masama i stvorila osnovne preduslove za uspešnu oružanu borbu. Oslobodilački pokret je oformio svoje temeljne organe: Osvobodilnu frontu sa Vrhovnim plenumom i mrežom nižih odbora, i Glavni štab slovenačkih partizanskih odreda sa prvim borbenim i ilegalnim grupama kao jezgrom budućih partizanskih jedinica. Oba ova osnovna činioca strategije dizanja ustanka i oslobodilačkog rata stvorena su istrajnim organizacionim i političkim radom komunista i aktivista OF, uz savlađivanje veoma teških uslova okupacije, rasparčanosti Slovenije^ jakog pritiska nacističko-fašističke demagogije i uz savlađivanje pojedinačnih otpora u vlastitim redovima.

Oslobodilački pokret je već u tom razdoblju istakao osnovne elemente svog programa, političku koncepciju širenja i organizacionog oformljenja OF kao okvira u kojem će se pokret razvijati, kao i osnovne strategije razvoja oružanih snaga. Težište oružane borbe predviđano je van gradova, a ona će se razvijati iz više žarišta na svim područjima rasparčane nacionalne teritorije, bez obzira na nove i stare granice, protiv sva tri okupatora slovenačke zemlje.

II Deo

**Ustanak i razvitak oslobodilačkog rata
slovenačkog naroda do sloma.
fašističke Italije**

POČETAK USTANKA — PARTIZANSKI ZAKON

Crvena armija se, uprkos naporima njenih vojnika i starešina, nije mogla uspešno suprotstaviti munjevitim prodorima nemačkih oklopnih i motorizovanih jedinica, podržanih jakom avijacijom. Do početka jula 1941. one su na pravcu prema Lenjingradu prodrle u dubinu sovjetske teritorije oko 450, prema Moskvi oko 550, a u pravcu Kijeva oko 300 kilometara. Ali, kada je 10. jula počela bitka za Smolensk, zamah nemačke ofanzive počeo se usporavati. Takođe nije uspeo prodor prema Lenjingradu, ali su nemačka dejstva u Ukrajini do septembra 1941. bila uspešna.

U pozadini sovjetsko-nemačkog fronta nacistička vojska sve češće se sukobljavala sa sovjetskim partizanima, koji su napadali transporte neprijatelja i rastrojavali njegovu pozadinu.

Na Bliskom i Srednjem istoku Britanci su nakon nemačkog zauzimanja Krita stabilizovali položaj i onemogućili planove Nemaca za širenje njihovog uticaja na tom prostoru. Pošto ofanziva fašističkih snaga u Libiji nije uspeła, front u severnoj Africi se zaustavio na liniji Solum — Halfaja.

Iako su u Jugoslaviji, uprkos otvaranju novog svetskog ratišta, bile još veoma jake snage neprijatelja (oko 23 divizije, ukupno oko 500.000 vojnika), Politbiro Centralnog komiteta KPJ je na sednici 4. jula 1941. u Beogradu doneo odluku da oslobodilački pokret pređe u oružani ustanak. Početni oblik njegove vojne organizacije biće partizanski odredi, koji će voditi borbu na partizanski način, napadajući manje neprijateljske jedinice, komunikacije i saobraćaj i štiteći stanovništvo od terora okupatora i njegovih slugu.

Već 27. juna 1941. Centralni komitet KPJ formirao je Glavni štab narodnooslobodilačkih partizanskih odreda Jugoslavije sa generalnim sekretarom Centralnog komiteta KPJ Josipom Brozom Titom na čelu. Dvanaestog jula uputio je proglas narodima Jugoslavije pozivajući ih u nepoštenu borbu do potpunog uništenja neprijatelja, a u prvom broju svog Biltena od 10. avgusta 1941. objavio je osnovno uputstvo za rad partizanskih odreda pod naslovom „Zadatak narodnooslobodilačkih partizanskih odreda“.

Ustanak naroda Jugoslavije razvijao se u njenim pokrajinama na različite načine, u skladu sa stvarnim uslovima i mogućnostima, dobijajući u mnogim predelima, pre svega u Crnoj gori i Srbiji, već u početku karakter veoma širokog svenarodnog ustanka. I oblici vojne organizacije ustanka bili su različiti, pa su tamo gde je došlo do masovnog ustanka odredi ubrzo imali po nekoliko hiljada, dok su u drugim krajevima neki bili samo jezgro ufanaka od po nekoliko desetina boraca.

Bez obzira na razlike, Jugoslavija je postala novo i široko ratište; u njoj će se voditi dugotrajan, iscrpljujući svenarodni rat protiv fašističkih okupatora.

I u Sloveniji su u vreme početka ustanka bile mnogobrojne neprijateljske snage, veoma različite jačine po zonama i pokrajinama. U nemačkoj zoni, neprijatelj je proganjanjem Slovenaca, utvrđivanjem rasnog porekla stanovništva, organizovanjem Štajerskog hajrnatbunda, odnosno Koruškog folksbunda i vermanšafta, ostvario strogi nadzor nad stanovništvom i uneo strah od represalija, ali oružanih snaga nije bilo mnogo. Oko trinaest policijskih četa, veoma pokretnih i dobro obučениh za izvršavanje bezbednosnih zadataka, jačine ukupno oko 2.500 ljudi, bile su raspoređene u većim centrima. Zajedno sa jedinicama 18. vojne oblasti, razmeštenim u zoni, sve vojne, policijske, žandarmerijske i druge bezbednosne snage imale su ukupno oko 8.000 u Štajerskoj i 5.600 ljudi u Gorenjskoj, svega 13.600. Iako odnos tih snaga prema stanovništvu (1:82 u Štajerskoj, 1:36 u Gorenjskoj, 1:65 u celoj zoni) nije bio nepovoljan u poređenju sa italijanskom zonom, opšti uslovi su bili teži, jer je nemački okupator imao veći broj saradnika koji su poznavali ovdašnje prilike, već ranije uspostavljenu informativnu službu i mogućnost da brzo dovede pojačanja iz susednih pokrajina. Međutim, osnovna poteškoća je bila sporiji razvitak organizacije Osvobodilne fronte na nekim područjima, gde se osećao i uticaj nacističke propagande, koja se oslanjala na tradiciju dugogodišnje austrougarske vladavine i dosta jaku nemačku manjinu. Pod vodstvom snažne partijske organizacije u industrijski razvijenim područjima, koja je uložila sve svoje moći za ustanak, on je u nemačkoj zoni počeo munjevito, jednovremeno i snažno, ali je zbog navedenih teških uslova brzo doživljavao udarce.

U italijanskoj okupacionoj zoni položaj je bio sasvim drugačiji. Iako su u toj zoni bile raspoređene krupne vojne jedinice 11. armijskog korpusa sa ojačanjima (oko 40.000 vojnika i starešina, odnos prema stanovništvu 1:8,4) i uprkos tome što su u svakoj opštini bila u proseku po dva vojna garnizona, odnosno garnizon na svakih 24,8 km², ipak je u njoj Osvobodilna fronta već bila veoma razvijena, dok okupator zbog snažnog antiitalijanskog raspoloženja nije imao skoro nikakvog oslonca. Ta brojnost okupacionih snaga,⁴ u poređenju sa nemačkom, blaža okupaciona politika, koja je obećavala prividnu autonomiju i dozvoljavala dvojezičnost i slovenačke škole, kao i slabosti partijskih organizacija u nekim područjima (malobrojnost, oportunistički pojedinci itd.), uslovile su izvesne poteškoće u početnom periodu razvitka ustanka, pre svega pri nastajanju prvih partizanskih četa.

Još veće objektivne teškoće postojale su u onim predelima Slovenije koji su pre aprilskog rata bili van okvira Jugoslavije. U slovenačkom primorju, gde je slovenačko stanovništvo bilo veoma jednodušno protiv italijanskih fašista, još nisu postojale organizacije KPS, dok su fašisti raspolagali razvijenom mrežom državnih organa.

Ukoliko bi okupator želeo postići takvu gustu okupaciju u celoj Jugoslaviji kakva je bila u Ljubljanskoj pokrajini, morao bi imati na njenoj teritoriji oko 1,750.000 vojnika.

karabinijerskih i policijskih stanica, odnosno mrežom uporišta najraznovrsnijih milicija i gusto razmeštenih garnizona vojnih jedinica. Oni su se oslanjali i na italijanske fašističke organizacije a u borbi protiv slovenačkog stanovništva koristili italijanske doseljenike. Poznavajući dobro lokalne prilike, neprekidno su kontrolisali stanovništvo, u čemu su imali dugogodišnje iskustvo. U Slovenačkom primorju je trebalo najpre oformiti organizacionu mrežu KPS i OF, da bi se stvorili uslovi za život i rad prvih partizanskih odreda.

U suštini iste teškoće, ali u još oštrijoj formi, postojale su i u austrijskom delu slovenačke Koruške. Nacisti su još pre aprilskog rata u tom delu slovenačke zemlje skoro sasvim uništili napredne snage i kontrolisali svako selo i dom. Oslobođilački pokret u tom delu Slovenije mogao se jače razvijati tek kasnije, u 1942. godini.

I u mađarskoj okupacionoj zoni, u Prekomurju, nije bilo mnogo vojnih i drugih oružanih snaga, ali njih je okupator mogao u svakom trenutku ojačati. Računao je takođe na podršku dela stanovništva, oslanjajući se na tradicije iz vremena Austro-Ugarske Monarhije, i na mađarsku manjinu, ali to se nije ostvarilo. Velika prepreka u razvitku ustanka bilo je skoro potpuno pomanjkanje naoružanja, jer se aprila 1941. jugoslovenska vojska organizovano povukla iz Prekomurja.

Uprkos takvom položaju, vojno-političko rukovodstvo slovenačkog oslobodilačkog pokreta, ubeđeno u snagu narodnih masa i uticaj KPS i svesno činjenice da bi odlaganje početka ustanka omogućilo neprijatelju da učvrsti svoje pozicije, odlučno je preduzimalo mere da jednovremeno pokrene što masovniji narodni ustanak u celoj Sloveniji.

Već 11. jula, nekoliko dana posle odluke Politbiroa CK KPJ od 4. jula da se iz priprema pređe u oružani ustanak, „Slovenski poročevalec“ je doneo članak pod naslovom „K dejanjem!“ (Na posao!), ističući da slovenački narod još nikad u svojoj istoriji nije doživljavao takav dubok borbeni preporod, da su njegovu oslobodilačku borbu uzele u ruke njegove narodne snage i da Osvobodilnu frontu možemo nazvati jedinim narodnim predstavnikom. Članak je konstatovao da slovenački narod ne sme dozvoliti da njegova zemlja bude idilično zaleđe fašističkih okupatora. Okupatorima treba rušiti organizaciju pozadine na svakom koraku. Odlazak progonjenih štajerskih i gorenjskih Slovenaca u planine (to su bili u to vreme većim delom članovi KPS) stvara nove perspektive i nove dužnosti za oslobodilačku borbu.

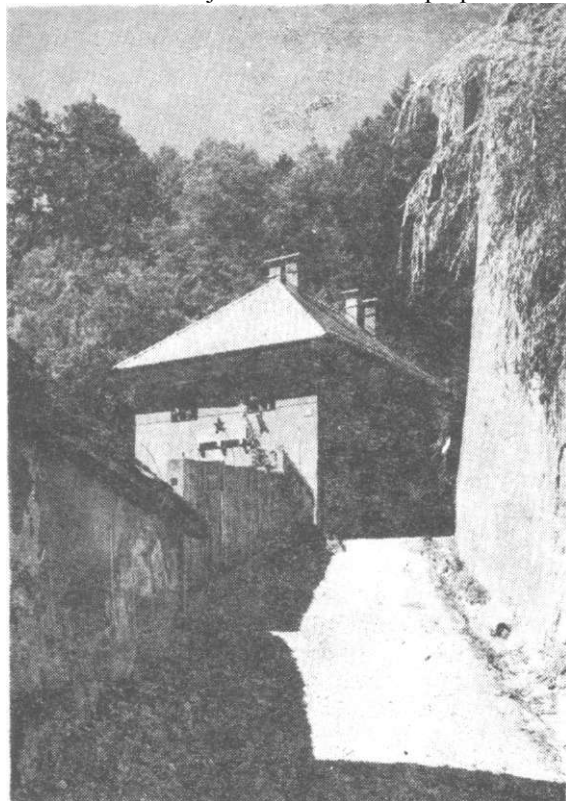
Da bi se budući partizanski odredi organizovali na jedinstven način, Štab slovenačkih partizanskih odreda doneo je sredinom jula pravilnik o sastavu, radu i zadacima partizanskih jedinica, pod nazivom *Partizanski zakon*.⁷

Po tom zakonu, partizanske odrede sačinjavaju dobrovoljci — partizani, koji su odlučili da se istrajno i verno, sa oružjem u ruci, bore za velike oslobodilačke ciljeve slovenačkog naroda i koji neće

⁷ Partizanski zakon je očuvan u dva primerka. Verovatno je postojao samo ograničeni broj izvoda, otkucanih na mašini, koje su upotrebljavali organizatori ustanka.

odložiti oružje dokle god ne budu ostvareni ciljevi radi kojih su uzeli oružje u ruke. U partizanske odrede može da stupi svako, bez obzira na politička i verska ubjeđenja ili nacionalnu pripadnost.

Kuća na Vodnikovoj cesti br. 21 (sada: Pod Hribom) u Ljubljani, u kojoj je bio 22. juna 1941. godine osnovan Glavni štab slovenačkih partizanskih odreda

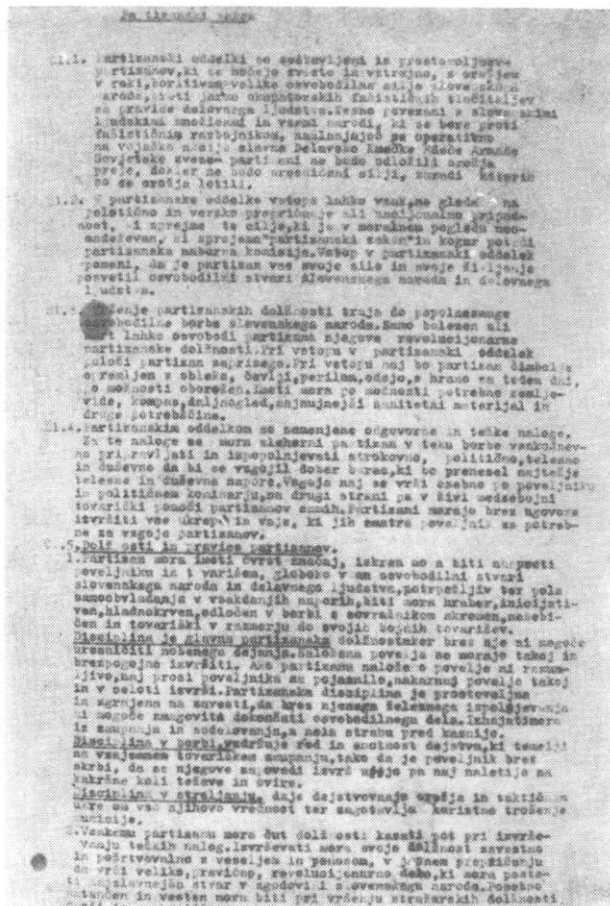
Partizanski zakon je dalje određivao prava i dužnosti partizana, propisao zakletvu, zastavu i pozdrav, kao i osnovnu organizaciju i formaciju partizanskih odreda.

Partizanski pozdrav je stisnuta pesnica desne ruke, podignuta na rub kape, sa usklikom „U boj!“ i otpozdravom „Za slobodu!“.

Partizanske jedinice mogu biti veličine voda, čete, bataljona i brigade, a njima komanduju komandiri, komandanti i politički komesari.

Komandira voda, većinom glasova, biraju partizani između sebe. Izbor odobrava štab bataljona, koji, uz saglasnost štaba brigade, imenuje komandira čete, dok komandanta bataljona postavlja Štab slovenačkih partizanskih odreda.

Partizanski zakon, na kraju, sadrži odredbe o partizanskim sudovima, kažnjavanju i nadzoru nad jedinicama. Sud se sastoji od predsjednika, imenovanog od štaba bataljona, četiri porotnika, koje biraju

„Partizanski zakon“, prva strana

partizani jedinice kojoj pripada optuženi, i partizanskog tužioca, kojeg određuje Štab. U slučaju izdaje, ako sud nije u mogućnosti da se sastane, smrtnu presudu može izreći i kolektiv jedinice pod predsedništvom političkog komesara.

Zakon je predviđao sledeće kazne: opomenu, ukor, izvršavanje teških i neprijatnih poslova i streljanje, dok nadzor nad jedinicama vrše nadzornici, koje odredi viši starešina iz reda komandira, komandanata i političkih komesara.

Odredbe Partizanskog zakona su veoma snažno uticale na oblik, organizaciju i unutrašnje odnose prvih partizanskih jedinica u Sloveniji. Pored direktivnog članka vrhovnog komandanta Josipa Broza Tita „Zadatak narodnooslobodilačkih partizanskih odreda“, objavljenog na slovenačkom jeziku u „Slovenskom partizanu“, organu Glavnog štaba slovenačkih partizanskih odreda, u oktobru 1941, Zakon je bio osnovno uputstvo za njihov rad.¹

¹ Pozdrav i zastava su izmenjeni odlukama Savetovanja u Stolicama septembra 1941, a formacija i organizacija jedinica tek u proleće 1942.

1. Partizan ne sme v borbi ali drugode ustiti svojega tovariša ali
poveljnika če se sam nahaja v težkem položaju. Če je napaden ali
ranjen, partizan mora s tresenostjo in preudiljskosti da ukrajnati
varovati tv. je. Šiv. Janje in življaje svojih tovarišev ter poveljnika.

2. Partizan mora varovati svoje časti in čast svojih tovarišev
edilno, če sme se pragnosti do omadevati. Šejeji matija mad
delovna ljudstva. Gl. de na oltitino in nadijonala pripadnost.

3. Partizan ne sme svojegljone posegati v imovina delovnega ljudstva
in če se potrdno mora tudi v marino kavnje kumovati vse politične
resniških odredov ali tavnje s strani razgovornih elementov
in če se nrešiti pojavili. Partizan mora biti najneskhišnji zadilni
delovnega človeka.

4. Partizan mora dostojno ravnati v razjema ali ujetin sovražnika,
prepričati ga o pravilnosti partizanske borbe.

5. Partizan mora tako in kritično postaviti pred poveljnika in tovariša
vsek najev razdiranja partizanske discipline ali rubejni partizanske
časti v svojem odzalam.

6. Če se mora partizanska časta iz kazniškimi objektivni razlogov
razprejiti, je prva dolžnost partizana, da se javi pri prvi osebi
edilici ali pa pri prvem poveljniku partizanov in javi kaj se je
dogajalo, vseh silnic vskrupila.

7. Partizan mora varovati častni povelj, navodil in nagovov svojegljone,
časti in če pada v roke sovražnikom ali se na kumovljone
sovralniku vjoled in v narhte in zamaena kolevnikov na osvobodilne
silje slovenskega naroda in delovnega ljudstva.

8. Vsek partizan ima pravico prokije in pritiska preko svojegljone
nega stvarilne. Stvarilne se deli pri preloži ali pritožbo tako; razli-
ti ali jih poslati v različne nadrejena poveljstvom.

9. Vsek partizan se mora v službaja bolzani ali peškalbe javiti pri
kolonarni odravalka. Odravalnik mora partizana takoj prejedati in
kumovljone.

10. Partizan se sme šaliti varabega časta svojegljone tovarišev, vernika, lito
ter tako kakor ostali partizani krtveval vse svoje silje osvobodilni
stvari slovenskega naroda.

11. Partizanska prisaga se glasi takole:

Jan, partizan osvobodilne ljudske armade slovenskega naroda, ki se
ob toku slavne Delavske-Kmetičke-Ščedre Armade SOVJETSKIH VOJEN ter vseh
ostalih na svobodo je borilih se narodov boriti na osvoboditev in
kumovljone slovenskega naroda, na kumovljone in nar met narodi in nar
ljudi, na stvarilne bodočnost delovnega ljudstva,

pred svojim narodom in svojimi kolevjalniki:
da bo odal vse svoje silje in vse svoje sposobnosti osvobodilni stvar
slovenskega naroda, delovnega ljudstva ter vaska naprednega in osvobodi-
ljskega človeštva v sveti vojni proti fadistionem tlačiteljem in burbarom
in
da nebov spustil partizanski vrat, v katere sme prostovoljno in zavestno
vstopil in se edilni orodja do kolne zamae had fadistionim opanatorj;
da popolnega vresničanja valkega osvobodilnega silja slovenskega naroda.
Prisaga, da bo v boju na to velike osvobodilne silje s svoje krtve
kumovljone in kumovljone nade partizanske naroda in da bo, v
bo to potrdno, krtveval tudi svoje življone.

Na svobodo v boj!

12. V. Častava.
Partizanski častniki sta rdečina slovenske z maki in edilni svojih
svet s galsom: "Na svobodo"

13. Častava.
Partizanski pozdrav je: Stizjema post leonj roke dvigljone k častu
pokrivalo s valilim "V boj", ter s odraavam "Na svobodo". Partizani
mora o poudrajicati svoje poveljnike in tovariša.

14. Če poveljnjavja v partizanski oddelkih ali na kumovljonejni odre-
tavnosti ali jih naprom stvarilne se stvarilni dolžnosti. Prvi, juki
kumovljone inli vse duhov lastnosti partizana. -Šiti naraje kumovljone, edilni
gladilni in apozobni v borbi in kumovljone vdam stvarilni na katere se borov
šiti naraje vsek discipline ter pravilni tovariši in voditelji parti-
zanov. Vsek partizan ki se ikarne v borbi, tako oseba vse poveljnika
mestni.

„Partizanski zakon“, druga strana

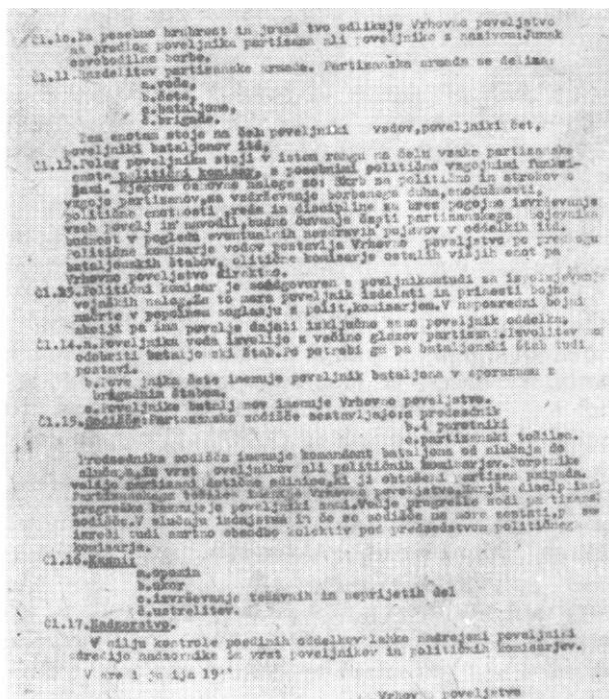
Štab slovenačkih partizanskih odreda je na svojoj sednici, održanoj između 14. i 16. jula, odlučio da planski organizovane akcije i formiranje partizanskih jedinica počne 20. jula. Tu odluku je pismenim i usmenim putem saopštio organizacijama na terenu. Međutim, zbog teškoća u obaveštavanju i organizovanju jedinica, izvođenje akcija počelo je 22. jula i kasnije.

Rukovodstvo narodnooslobodilačkog pokreta moglo je pokrenuti stvaranje partizanskih odreda kao jezgra ustanka jedino osloncem na organizacije KPS-i OF i na borbene i ilegalne grupe koje su već bile stvorene na terenu, naročito posle napada Nemačke na SSSR. U uslovima kada se, zbog jakog pritiska okupatora u nemačkoj i brojnosti vojnih snaga u italijanskoj okupacionoj zoni, nije moglo ni po-

mišljati da je moguće odmah pokrenuti masovni svenarodni ustanak u Sloveniji, odlučeno je da manje partizanske jedinice, formirane na mnogim mestima u celoj zemlji budu žarišta iz kojih će se narodno-oslobodilačke akcije širiti u opšti svenarodni oslobodilački rat. Osnozna partizanska ustanička žarišta sve više su se povezivala, a partizanske čete udruživale u bataljone koji su širili akcije. Čete i bataljoni, svojim primerom i borbenom aktivnošću, omogućili su sve masovniju mobilizaciju novih boraca.

Zbog većeg broja i široke rasprostranjenosti, manja žarišta, oslonjena na organizacije KPS i OF na terenu, bila su bolje zaštićena, jer ih neprijatelj nije mogao napadati jednovremeno, već samo pojedinačno. Manje jedinice su se lakše snabdevale, prebacivale i vršile akcije.

Borci prvih partizanskih jedinica, su pre odlaska na zbornu mesto obično izvršavali neku dogovorenu akciju, a zatim su se na zbornom mestu ili u partizanskom logoru organizovali u četu, pregledali oružje i opremu i polagali zakletvu po Partizanskom zakonu. Prve čete su logorovale na pogodnim mestima šumskih predela, koristeći usamljene seoske i lovačke kuće, senjake, kolibe, šatore i skloništa,

„Partizanski zakon“, treća strana

izrađena od priručnih sredstava. Snabdevale su se u obližnjim selima uz pomoć terenskih aktivista i odbora OF, a pre svega, radi zaštite tajnosti, preko za to zaduženih članova KPS' i SKOJ-a. Svaka samostalna četa je formirala i ćeliju KPS, koja je bila povezana sa komitetom KPS na čijem području je dejstvovala. Pomoću veza KPS odr-

žavane su i veze između partizanskih jedinica, kao i veza sa Štabom slovenačkih partizanskih odreda. Povezanost sa terenskim organizacijama je bila još neposrednija tamo gde su članovi vojnog komiteta, nakon formiranja partizanske jedinice, preuzimali komandne funkcije u četi ili bataljonu.

U svakom okrugu KPS trebalo je da se pod neposrednim rukovodstvom vojnog komiteta formiraju bar po dve partizanske čete, koje će se udružiti u bataljon. Gde to nije bilo moguće, formirana je po jedna partizanska četa ili bar vod.

Štab slovenačkih partizanskih odreda je iz Ljubljane neposredno rukovodio organizacijom ustanka u italijanskoj okupacionoj zoni, dok su pokrajinska rukovodstva KPS za Gorenjsku i Štajersku u nemačkoj okupacionoj zoni usklađivala aktivnost partizanskih jedinica, vršeći ulogu privremenog operativnog štaba.

Bez obzira na to što se oslobodilačka organizacija severnog dela bliže okoline Ljubljane nalazila u nemačkoj okupacionoj zoni, ona je direktno bila povezana s ljubljanskim centrom, pa je na tom području Gorenjske ustanak počeo nešto ranije. Tako je, na osnovu odluke primljene iz Ljubljane, Šmarnogorska ilegalna grupa 22. jula 1941, između sela Tacen i Šmartno u podnožju Šmarne gore, izvršila prvu organizovanu akciju na neprijateljskog saradnika.¹ Posle ove akcije udružila se sa još dve grupe, da bi 24. jula severozapadno od Rašice formirali *Rašišku partizansku čet*u, koja je već sredinom avgusta imala 65 boraca i razvila svoju aktivnost na području Tacen — Črnuče — Vodice — Smlednik, uništavajući telefonske veze i neprijateljsku imovinu.

Vojni komitet kamničkog okruga je za svoje područje pripremio širi plan, koji je obuhvatao blokiranje drumova, presecanje železničke i telefonskih veza i uništavanje neprijateljskih skladišta goriva.

Borbene grupe su noću 27/28. jula izvršile planirane akcije sa različitim uspehom. Na taj široki ustanički talas okupator je odgovorio oštrim merama. Doveden je još jedan bataljon policije i formiran vanredni sud, koji je 1. avgusta izrekao smrtnu kaznu streljanjem četvorici pripadnika oslobodilačkog pokreta. Presuda je izvršena narednog dana.

Presude o streljanju i vešanju članova oslobodilačkog pokreta bile su zatim sve češće. Okupator ih je objavljivao na posebnim crvenim plakatima, kako bi psihološki zastrašujuće delovao na stanovništvo.

Svi partizani kamničkog okruga KPS prikupili su se 15. avgusta na Rašici, severno od Ljubljane, gde su, posle svečane zakletve, 17. avgusta formirali *Kamniški partizanski bataljon* od četiri čete. Sačinjavale su ga *Rašiška*, *Kamniška*, *Mengeško-moravska* i *Radomeljska partizanska četa*.

U zapadnoj Gorenjskoj formirano je pet partizanskih odreda jačine čete. Severno od Save, iznad Veternog na Križkoj gori. 26.

¹ Ovaj datum označava početak organizovanih akcija u oružanom ustanku slovenačkog naroda i praznuje se kao Dan ustanka naroda Slovenije.

jula osnovana je *Tržiška* (po nekim podacima 3. avgusta) a sledećeg dana, kod Cegelnice na rubu šume Udinboršt, *Druga kranjska partizanska četa*. Obe su se sastale na Velikoj Poljani pod planinom Storžič i 4. avgusta formirale *Storžiški partizanski bataljon* koji je imao 64 partizana i partizanke.

Vojni komitet kranjskog okruga dao je inicijativu da je bila 27. jula formirana i *Prva kranjska partizanska četa* na desnom bregu Save, kod Sv. Mohora, zapadno od Kranja. Ona se nije uključila ni u jedan bataljon, već je samostalno operisala na području Selške i Poljanske doline.

Pod rukovodstvom Vojnog komiteta okruga KPS Jesenice osnovane su dve partizanske čete. U Zgornjoj Savskoj dolini, u kojoj su posle 22. jula već bile tri grupe ilegalaca, 28. jula je osnovana *Jeseniška partizanska četa* od 42 borca, koja je kasnije nazivana i *četom „Avana Cankara“*. Bila je aktivna. Noću između 31. jula i 1. avgusta porušila je drumske mostove kod sela Moste kod Žirovnice, a 5. avgusta železnički most u blizini Gozda (sada: Gozd-Martuljek) u dolini Save Dolinke.

Na Vodiškoj planini na prostranoj Jelovici je 29. jula od dve grupe ilegalaca formirana *Jelovška partizanska četa*, koja je kasnije nosila ime vođe seljačke bune Ilije Gregoriča. I ona je bila veoma aktivna. Vršila je akcije na nemačka skladišta namirnica.

U skladu sa planovima o daljem širenju ustanka u Gorenjskoj, od te dve čete je 5. avgusta na Pogrošarevoj plani na Vodiškoj planini formiran *Gorenjski partizanski bataljon „Ivan Cankar“*, koji je imao 130 boraca. 1 on je položio zakletvu po Partizanskom zakonu. Imao je puškomitraljez i oko 45 pušaka raznih modela, od kojih 15 lovačkih.

Oba bataljona — Storžiški i Gorenjski, kao prvu šire zasnovanu akciju, pripremali su napad na tada već veoma ozloglašeni gestapovski zatvor u Begunjama kod Radovljice, u kojem je bilo oko 300 zatvorenika, većinom pripadnika NOP-a. Nadali su se da će akcija snažno odjeknuti.

Ali, zbog slabe tajnosti, neprijateljska obaveštajna služba je otkrila ustaničke pripreme. U noći 5/6. avgust kada je trebalo izvršiti napad, nemački 181. rezervni policijski bataljon je postavio zaprečnu liniju duž Save, sprečio prelazak partizanskog bataljona „Ivan Cankar“ preko reke, a delom snaga 5. avgusta napao u lovačkoj kući ispod planine Storžič 21 borca Storžičkog partizanskog bataljona, koji zbog pomanjkanja oružja nisu krenuli na planinu Dobrču, polazni rejon za napad na Begunje. Poginulo je 8 pripadnika bataljona. Sledećeg dana, 6. avgusta, razbijen je i drugi deo bataljona na planini Dobrči.

Od pripadnika razbijenog partizanskog bataljona formirana je 18. avgusta nova *Kranjsko-tržiška partizanska četa*, dok se Gorenj-

¹⁰ Prema sedanjima prvoboraca, ovaj bataljon je nazivan Storžiški, Kranjski i Kranjsko-tržiški, zavisno od toga odakle su borci bili rodom. Prihvaćeno je ime „Storžiški“, pošto se Storžič nalazi u središtu predela sa kojeg su došli u partizane njegovi borci.

Poginuli borci Storiškog partizanskog bataljona kod lovačke kuće na Storišču 5. avgusta 1941.

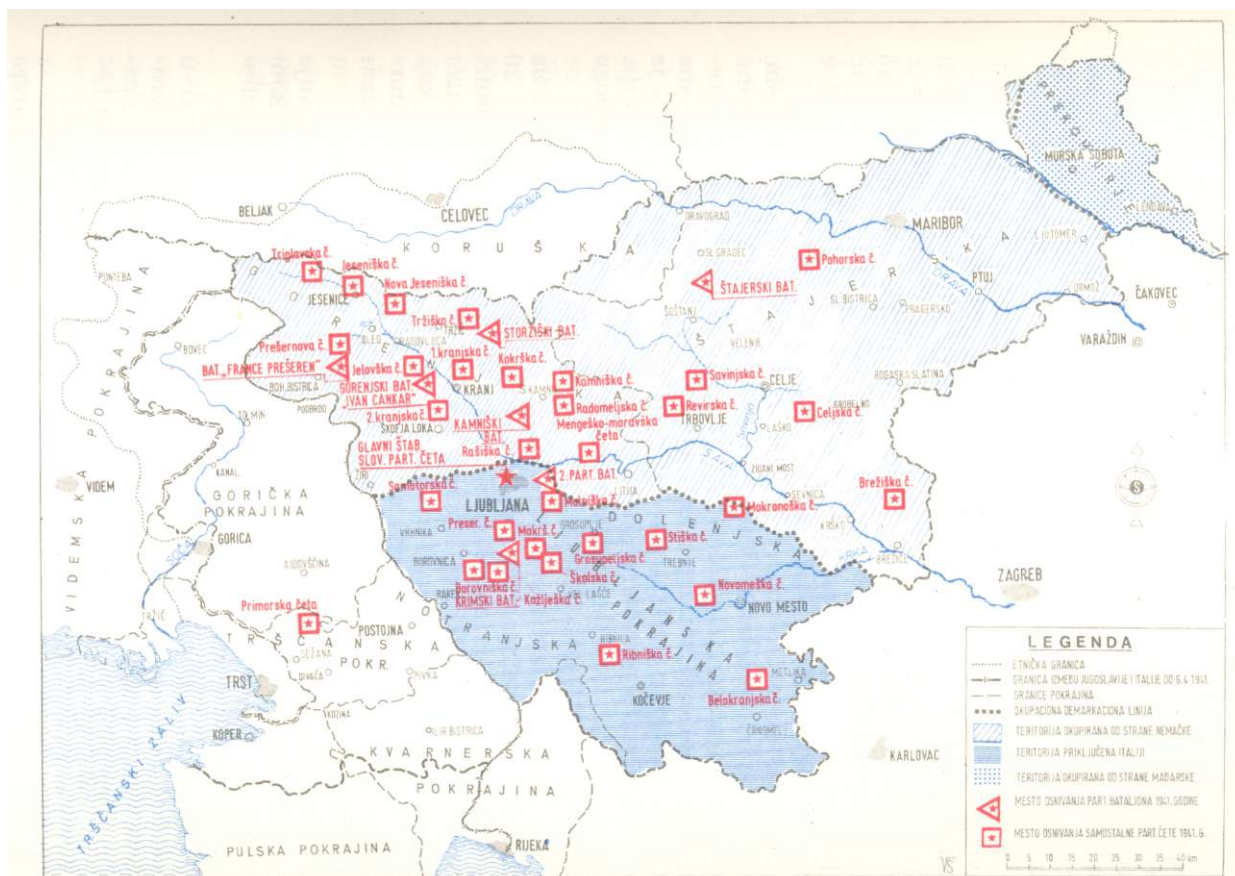
ski partizanski bataljon 7. avgusta povukao na Jelovicu, u logor na istočnoj padini Kotliča (sada: Partizanski vrh).

Nemački okupator, iako je sprečio partizanski napad na Begunje, počeo je čišćenje Jelovice, Pokljuke i Mežaklje. Jedinice 72. i 181. rezervnog policijskog bataljona, ojačane jedinicama vojske i avionima, opkolile su Jelovicu, pešadijski dopunski bataljon „Westland“ (Westland) i druge snage, dovedene iz Koruške, Pokljuku i Mežaklju, dok je 171. rezervni policijski bataljon, koji je jedva stigao u Kamnik, upotrebljen za zatvaranje obruča. Ukupno je u toj akciji učestvovalo oko pet bataljona.

Utvrdivši avio-izviđanjem gde se nalazi partizanski logor nemački 181. rezervni policijski bataljon, ojačan vodom brdskih topova, ukupno oko 300—400 vojnika, počeo je 8. avgusta opkoljavati logor. Gorenjski partizanski bataljon „Ivan Cankar“, posle žilave odbrane na uzastopnim položajima oko logora, uspešno se probio iz obruča. Posle borbe podelio se na čete i vodove, koji su logorovali na svojim ranijim odsecima.

Borba na Kotliču je prvi značajniji sudar partizanskih i nemačkih jedinica u Gorenjskoj, pa i u Sloveniji.

Pre 22. juna u Gorenjskoj je bilo 19 ilegalca, a do 26. jula im se pridružilo 138 novih boraca, organizovanih u 11 grupa. U prvom talasu ustanka, do 5. avgusta, u partizanske redove je stupilo 199 novih boraca, dok su jedinice već izgubile 36 boraca. Od ukupno 356 ilegalaca i boraca, do sada utvrđenih za taj period, bilo je 200 radnika, 87 zanatlijskih pomoćnika, 17 zanatlija, 9 studenata i đaka, a samo pet seljaka (ostalih 38). Sličan odnos pokazuje i njihovo političko op-

Raskomadnost slovenačke teritorije i mesta osnivanja prvih partizanskih četa i bataljona (odreda)

redeljenje: 136 članova i 9 kandidata KPS, 36 članova SKOJ-a, 29 članova organizacije „Soko“, 7 hrišćanskih socijalista, 10 socijalista, 1 član JRŽ i 2 člana JNS. Ostatak od 126 boraca nije pripadao nijednoj partiji ili političkoj grupi, ali je za 64 od njih utvrđeno da su bili simpatizeri politike KPS, 19 članovi radničkih društava, dok za dvojicu opredeljenje nije poznato.¹

U Štajerskoj su prve čete nastajale u uslovima veoma oštih denacionalizatorskih mera okupatora i dobro organizovane kontrole svakog naselja. Zbog toga je organizovanje OF teklo sporije, uz mere stroge konspiracije, iako je već 22. maja na Kojzici kod Rimskih Toplica osnovan Pokrajinski odbor OF za Štajersku, istog meseca odbor u Mariboru, a juna u Celju. Oslobodilački pokret je uticao na mase pre svega lecima, pisanjem parola i si. Najjači činilac širenja pokreta bile su kasnije partizanske jedinice.

Pokrajinski komitet KPS za severnu Sloveniju je 29. juna, na savetovanju sa predstavnicima svih okruga, doneo odluku da se povuku u šume svi kompromitovani članovi Partije i oni koje odredi organizacija. Noću 6/7. jula je izvršen veći broj manjih sabotaza, akcija ispisivanja parola i bacanja letaka. Okupator je brzo reagovao i pohapsio mnoge koji su oklevali i nisu pravovremeno otišli u šumu. Plan prelaska na oružani ustanak doneo je sekretarijat Pokrajinskog komiteta KPS 20. jula u Mariboru.

Ustanak se počeo razvijati u pet osnovnih ustaničkih žarišta.

Prvo je bilo prostrano Pohorje, u neposrednoj blizini Maribora. Pošto su prvi partizani došli na Pohorje već 15. jula a zatim na Vrelenku, kod Urbančeve lovačke kuće, i osnovali školski logor, formirana je 30. jula *Pohorska partizanska četa* od tridesetak boraca. Bila je slabo naoružana, raspoložujući u početku samo sa tri puške i 7 pištolja. Razvijala bi se još brže da Nemci nisu pohvatili neke borce pre nego što su došli u četni logor.

Posle prvog sukoba sa neprijateljem četa se smanjila, ali je uz pomoć oslobodilačkog pokreta do 10. avgusta ponovo ojačala na 20 ljudi. Dva dana kasnije napala je žandarmerijsku stanicu u Ribnici na Pohorju. U napadu je poginuo komandir stanice, a jedan žandarm je teško ranjen. Zbog ove i drugih partizanskih akcija u Štajerskoj, nemački okupator je 16. avgusta doneo odredbu o kažnjavanju smrću i zaplenom imovine učesnika oružanih akcija, partizanskih saradnika i onih kod kojih se nađe oružje.

Četa je krajem avgusta u Bistrici kod Ruša zapalila imanje koje je okupator konfiskovao i, 3. septembra, u sukobu sa nemačkom policijskom patrolom teško ranila jednog policajca, koji je kasnije umro. Radi odmazde je sledećeg dana u Celju streljano 10 talaca.

Pohorskoj četi bila je najbliža *Šaleška partizanska grupa* u široj okolini Šoštanja i Velenja (sada: Titovo Velenje), koja je izrastala iz snažne partijske organizacije tog rejona. Nakon ispisivanja parola i rasturanja letaka 7. jula se prikupilo 9 partizana u logoru u Le-

Ivan Križnar, *Socialna in politična pripadnost borcev partizanskih enot na Gorenjskem in Štajerskem v letu 1941, Prispevki za zgodovino delavskega gibanja*, Ljubljana 1966, br. 1—2, str. 318—321.

ženu kod Družmirja. Grupa je postepeno jačala. Očekujući da će drumom St. Janž (sada: Vinska Gora) — Velika Pirešica proći nemački ministar za unutrašnje poslove, koji je bio u poseti okupiranoj Štajerskoj i Gorenjskoj, postavila je 27. avgusta zasedu, ali bez uspeha, jer je prošao drugim putem. Grupa se 16. septembra uključila u Pohorsku partizansku četu.

U Savinjskoj dolini, dobro pripremljenoj za oružani ustanak, sa jakom organizacijom KPS, formirana je, pod rukovodstvom člana Pokrajinskog komiteta KPS za severnu Sloveniju, 24. jula u šumi iznad sela Kasaze zapadno od Celja, *Savinjska partizanska četa* od oko 20 boraca, sa jednim puškomitraljezom, 6 pušaka, 2 pištolja i nešto ručnih bombi. Četa se krajem meseca prebacila na Dobrovlje, severno od Vranskog. Vršeci često manje akcije, ona je u noći 24/25. avgusta vojnički dobro pripremila napad na rudnik uglja Zabukovica, koji, iako je bio ubijen stražar, nije uspeo, ali je povoljno uticao na jačanje borbenog morala čete i stanovništva.

Četvrto žarište oslobodilačke akcije stvoreno je u celjskom bazenu pod rukovodstvom Okružnog i Gradskog komiteta KPS za Celje. U šumi Resevna, jugoistočno od Celja, 20. jula formirana je *Celjska partizanska četa* od 17 boraca. Nakon prve akcije u Bukovžlaku istočno od Celja, gde je noću 3/4. avgusta zapalila privredne zgrade nemačkog poseda Bežigrad, četu je, zbog izdajstva nemačkih doušnika, okupator stalno napadao, dok 27. avgusta nije uništio i njen ostatak kod Sv. Ruperta (sada: Breza).

U području ugljenokopa Trbovlje, Zagorje ob Savi i Hrastnik bila je već ranije veoma snažna organizacija KPS. Okružni komitet KPS za Revire imao je rejonske komitete za Trbovlje, Hrastnik i Zagorje i Gradski komitet Trbovlje. Bio je direktno vezan za CK KPS. Postojala je jaka organizacija SKOJ-a. Veoma brzo su se razvijale organizacije OF, a u preduzećima i rudnicima odbori Radničkog jedinstva.

Prve naoružane grupe počele su se formirati u vreme napada Nemačke na Sovjetski Savez: *Trbovljanska* na Sv. Katarini (sada: Čeče), *Zagorska*, na Sv. Planini (sada: Partizanski vrh), a *Hrastniška* ispod planine Kal. Noću 13/14. jula članovi oslobodilačkog pokreta izvršili su široku akciju sabotaža i ispisivanja parola, uništavanja nemačkih natpisa i putokaza. Posle uspešnih minerskih akcija na pruži Ljubljana — Zidani Most noću 26/27. jula, grupe su se prikupile na Čemšeniškoj planini i 1. avgusta na svečan način formirale *Revirsku partizansku čet*u od 47 boraca, naoružanih sa tridesetak pušaka, nešto pištolja i ručnim bombama.

Četa je 8. avgusta, uoči napada na žandarmerijsku stanicu i rudničku stražu u Zagorju, imala 60 boraca. Iako je taj napad bio vojnički dobro pripremljen, sa četiri napadne grupe i tri za obezbeđenje, uz učešće terenskih aktivista, morali su ga prekinuti, jer nije postignuto iznenađenje. Nemački okupator je preduzeo odlučne mere protiv čete i terenskih organizacija pokreta, ali četa se pravovremeno povukla. Konačno je iznurena stigla na Gozdnik iznad Zgornje Rečice zapadno od Laškog, gde se podelila. Deo se priključio Savinjskoj partizanskoj četi, a grupa od oko 20 boraca je prešla

Savu i organizovala logor na severnim padinama Kuma. Dvadesetog avgusta je razbijena. Sada je onaj deo čete, koji se priključio Savinjskoj četi, postao jezgro čete. Ponovo je uspostavila vezu sa terenskim organizacijama, ali se njeno brojno stanje smanjilo na deset boraca.

U Štajerskoj je formirano još nekoliko manjih borbenih i sabotažnih grupa koje je okupator uspeo da uništi i spreči njihov razvoj u partizansku četv. Tako je u šumi Dobrava kod -Brezica pohvatao a zatim, 30. jula, streljao deset pripadnika *Krške borbene grupe*, koji su prve žrtve okupatora u Štajerskoj, kao i grupu članova oslobodilačke organizacije u Mežiškoj dolini, od kojih je šest streljao 20. avgusta u Jancovoj Drnci, a druge oterao u koncentracioni logor u Aušvicu (Auschwitz).

Utvrđeno je da je u Štajerskoj pre 22. juna bilo 30 ilegalaca. Taj broj se do 7. jula povećao na 78. Od 7. jula do 5. avgusta, u vreme formiranja prvih partizanskih četa, u partizane je otišlo 120 novih boraca, a u borbama izgubilo živote 36 partizana.

Od ukupno 198 ilegalaca i partizana bilo je 105 radnika, 30 zanatlijskih pomoćnika i 14 zanatlija, 7 šegrta, 14 studenata i đaka, 3 nameštenika i samo 3 seljaka, dok su 22 bili drugih zanimanja ili to nije bilo moguće utvrditi. Među njima je bilo 120 članova i 4 kandidata KPS i 43 člana SKOJ-a. Bilo je 5 aktivnih članova „Sokola“, 1 član JNS i 2 JRZ, dok za 23 borca i ilegalca nije bilo moguće utvrditi njihovu raniju političku organizovanost.¹²

U italijanskoj okupacionoj zoni, u Dolenjskoj i Notranjskoj, partijske organizacije su postojale pre svega u radničkim centrima, kao što su okolina Ljubljane, Novo Mesto, Kočevje, Vrhnika, ali i u Beloj krajini. Iz njih se širila mreža odbora OF. U Dolenjskoj i Notranjskoj su prve partizanske čete postepeno nastajale sve do kasne jeseni.

Prvo partizansko žarište u Dolenjskoj izraslo je iz snažnog radničkog pokreta istočnog dela ljubljanskog područja, pre svega u radničkim naseljima Zalog i Polje kod Ljubljane. Već u maju su počele nicati organizacije OF. a na Kašeljском griču iznad Zaloga prikupila se naoružana grupa ilegalaca, koja je krajem juna imala 12, a sredinom jula 17 ljudi. Kada se 16. jula, zbog opasnosti od italijanske akcije pročešljavanja zemljišta, ova *Zaloška partizanska grupa* prebacivala na nov teren, ubila je u dolini potoka Besnice nemačkog graničara. To je bio prvi okupatorski vojnik u Sloveniji koji je poginuo od partizanske puške.

Na padini Molnika, jugoistočno od Ljubljane, 13. jula je postavila svoj logor grupa boraca iz okolnih sela. Po dolasku novih boraca iz Ljubljane ona se 22. jula organizovala u *Molnišku partizansku četv* od 24 borca i, u prisustvu člana glavnog štaba slovenačkih partizanskih odreda, položila zakletvu po odredbama Partizanskog zakona.

¹² Ivan Križnar, n.čl.

Iako su jake nemačke i italijanske granične i policijske snage zbog pogibije nemačkog graničara pretraživale 26. jula zemljište sa obe strane nemačko-italijanske demarkacione linije, četu — kojoj se priključila i Zaloška partizanska grupa — nisu našle, jer se izvukla iz okruženog područja. Molniška četa i borbene grupe u okolini Škofljice napadale su na manje italijanske patrole i minirale železničku prugu. Italijanska pretraživanja okoline bila su bezuspešna. Po naređenju Glavnog štaba slovenačkih partizanskih odreda, četa, narasla na 45 boraca, je 16. avgusta uputila 25 boraca u područje Mokre — Krim, sa zadatkom da stvore novo partizansko žarište.

Na području Višnja Gora — Stična — Krka formiran je krajem jula Okružni odbor OF za Stičnu, dok je iz Ljubljane upućena grupa boraca koja je kao jezgro nove čete došla 9. avgusta na Metnaj iznad Stične. Grupa je postepeno jačala, dok nije u logoru na Mihelci kod sela Primskovo 17. avgusta formirana *Stiska partizanska četa*. Ona je noću 1/2. septembra postavila zasedu na železničkoj pruzi Ljubljana — Novo Mesto kod sela Breg između stanica Velika Luka i Radohova Vas i uništila jednu italijansku patrolu. Oficir i vojnik te patrole prvi su poginuli vojnici italijanskog okupatora u italijanskoj okupacionoj zoni Slovenije.

Mreža odbora OF brzo se širila i u ostalim predelima Dolenjske. Okružni komitet KPS za Novo Mesto održao je 20. jula, u blizini Prečne, savetovanje o daljim zadacima, pre svega o širenju mreže odbora OF i mobilizaciji ustanika. Prvi naoružani ilegalci imali su svoj logor od sredine jula u blizini zamka Luknja zapadno od Bršljina, a zatim su kao *Novomeška partizanska grupa*, koja je u prvoj polovini avgusta imala 8 boraca, iz svog logora kod Brezove Rebri često prekidali telefonske veze okupatora u pravcu Karlovca i Kočevja.

I na kočevsko-ribniškom području je oružani ustanak nicao iz snažnog radničkog pokreta. Već 13. jula nastala je grupa od 8 ilegalaca na Suhom vrhu na Travnoj gori. Sredinom jula se razvila u malobrojnu, ali aktivnu *Ribnišku partizansku čet*u, koja je do kraja septembra ojačala na 27 boraca. Prekidala je telefonske i električne vodove, a 13. avgusta, zajedno sa borbenom grupom iz Velikih Lašča učestvovala u akciji miniranja železničke pruge Ljubljana — Kočevje kod Ortneka.

U Beloj krajini, koja je zbog aktivnog rada komunista brzo prekrivena mrežom odbora OF, nastale su već u junu grupe ilegalaca. Početkom ustanka formirane su *Črnomeljska*, *Gradaška*, *Metliška* i *Semiška borbena grupa*, koje su u toku jula i avgusta vršile manje akcije.

U Notranjskoj je razvoj prvih partizanskih odreda bio još sporiji, iako su prve grupe ilegalaca nastale već krajem juna. *Borovniška partizanska grupa*, koja je sredinom avgusta logorovala na Ljubljanskom vrhu, a zatim na Kožijeku pod Vinjim Vrhom u jačini 7 boraca, svoju aktivnost je usmerila na železničku prugu Ljubljana — Trst, uništavajući njene uređaje i telegrafsko-telefonske veze.

Pomenuta grupa partizanskih boraca Molniške partizanske čete postavila je svoj logor na padini Mokrci i kao *Mokrška partizan-*

Grupa prvih partizana na Krimu kod Ljubljane 1941. godine

ska četa razvila živu političku i vojnu aktivnost u okolini. Tridesetog avgusta je čak pokušala da osvoji dobro branjenu karabinijersku stanicu na Turjaku. Brzo je jačala pristizanjem novih boraca iz Ljubljane. Mogućnosti za brži razvitak ustanka u Notranjskoj su bile velike, jer su komunisti u toku i posle aprilskog rata uspeali da prikupe dosta oružja i municije.

Međutim, u Slovenačkom primorju je bilo potrebno najpre uspostaviti organizaciju KPS i OF. Oslobodilački pokret centralnog dela Slovenije sve tešnje se povezivao sa pokretom u Slovenačkom primorju. Pomagao mu je u razvitku na više načina. Centralni komitet KPS je u vreme priprema za oružani ustanak osnovao komisiju za Primorsku i slao aktiviste sa zadatkom da pomognu u stvaranju prvih organizacionih uporišta. U julu je, pored ostalih, u Primorsku otišao i član CK KPS i Glavnog štaba slovenačkih partizanskih odreda Oskar Kovačič da oformi Pokrajinski komitet KPS za Slovenačko primorje i druge rukovodeće organe pokreta. Sa druge strane, svi okružni komiteti duž jugoslovensko-italijanske granice povezivali su se sa naprednim ljudima susednih područja Slovenačkog primorja, dok su mnogi svestii ljudi sa te teritorije, osećajući da je došlo vreme odsudne borbe za oslobođenje, sami tražili veze sa organizacijama oslobodilačkog pokreta Slovenije, pa i Hrvatske, pre svega u Rijeci i Hrvatskom primorju. Oslobodilačke organizacije su nastajale i samostalno, bez smernica odozgo i same tražile vezu sa organizatorima. Iz svih ovih izvorišta rastao je organizovani svenarodni oslobodilački pokret iako se u početku njegova organizovanost, zbog

fašističkog pritiska i pomanjkanja političkog iskustva, više temeljila na aktivistima nego na odborima.

U blizini sela Renče (Kremance) 8. jula je održana prva partijska konfei-encija za Gorišku. Izabran je Okružni komitet KPS i donete su smernice za dalji rad, između ostalog i to da se na mešovitim područjima organizuje slovenačko-italijanski antifašistički front. U oslobodilački pokret su se pojedinačno uključivali i pripadnici organizacije „TIGR“.

Iz okoline Gorice organizacija OF se širila na Kras i u Vipavsku dolinu, na području Ilirske Bistrice povezivali su se sa pokretom u Rijeci i Notranjskoj, a na području Cerkena i Baške grape sa Gorenjskom. U to vreme je bio slabije organizovan pokret na krajnjem severu i zapadu, naročito u Beneškoj Sloveniji, dok su osnovne organizacije već postojale u Trstu i donjem toku Soče.

U Prekomurju, gde su još pre aprilskog rata bile snažne napredne organizacije, razvitku ustanka stajale su na putu brojne prepreke. Pre svega nije bilo oružja, jer se jugoslovenska vojska organizovano povukla preko Mure. Mogle su se izvoditi samo sabotaze i diverzantske akcije. Gradski komitet Murske Sobote pretvorio se u Okružni komitet KPS za Prekomurje i povezao se sa Gradskim komitetom KPPI za Čakovec, jer je i Međumurje bilo u mađarskoj okupacionoj zoni. Oni su organizovali više akcija kidanja telegrafsko-telefonskih veza, uklanjali su mađarske natpise i putokaze, a 15. avgusta, u blizini Lendave, zapalili veliki stog žita.

Oko trideset aktivista iz celog Prekomurja prikupilo se 30. avgusta u šumici između sela Odranci i Trnje, jugoistočno od Murske Sobote, osnovalo Okružni odbor OF i Akcioni komitet za rukovođenje diverzantskim i sabotažnim akcijama, predviđajući formiranje partizanske čete, a zatim i bataljona, koji će se pre zime prebaciti na Pohorje.

U svim pokrajinama Slovenije, sem u Slovenačkom primorju, Koruškoj i Prekomurju, već u prvom ustaničkom periodu, jul — avgust 1941, nastale su partizanske jedinice — 19 partizanskih četa, od kojih su tri razbijene, a jedna formirana od ostataka Storžiškog partizanskog bataljona. Od ovih 19 četa, u nemačkoj okupacionoj zoni nastalo je 14, a u italijanskoj 5 četa. Sem toga, stvoren je znatan broj borbenih, sabotažnih i diverzantskih grupa.

Sve partizanske jedinice su bile rezultat organizovanog rada KPS i OF i pretežno ih je sačinjavao avangardni deo radničke klase. U uslovima snažnog pritiska okupacionih snaga i aparata vlasti tri okupatora, bio je to juriš na nebo relativno malog broja najsvesnijih boraca. Računa se da je u tom najranijem razdoblju razvitka ustanka u Sloveniji bilo oko 700—800 boraca prvih partizanskih grupa i četa, odnosno naoružanih aktivista.

Partizanske čete, vodovi i grupe su se oslanjale na terenske organizacije OF. čije je jezgro bila KPS. Osvobodilna fronta, borbena organizacija slovenačkog naroda, bila je njihova masovna baza i vojna pozadina, a partizanske jedinice oružani deo OF, koji je vodio borbu protiv okupatora i njegovih pomagača i svojim akcijama i napadima podizao moral stanovništva i veru u slobodu, neprekidno jačajući svojim delovanjem i prisustvom OF.

Osnovni oblik ustaničkog partizanskog odreda u Sloveniji bile su čete,³ koje su se u Gorenjskoj udruživale u bataljone kao više taktičko-operativne jedinice. Aktivnost četa su upotpunjavale borbene, diverzantske i sabotažne grupe. Koliko je takvih grupa stvarno bilo, nije moguće utvrditi, pogotovo ne u Ljubljani.

Taktika prvih partizanskih jedinica obuhvatala je iznenadne napade na patrole, usamljene vojnike i motorna vozila, rušenje drumskih i železničkih objekata, dalekovoda, telegrafsko-telefonskih veza, kao i napade na izdajnike i okupatorske saradnike. Šire akcije većinom nisu uspevale zbog nedovoljne tajnosti priprema, slabe vojničke organizovanosti i uvežbanosti i pomanjkanja iskustava. Čete su većinom logorovale van naselja i sa terenskim aktivistima održavale vezu na unapred dogovorenim tačkama, nazvanim javke. Starešine su često odlazile na sastanke terenskih odbora OF ili ćelija KPS.

Naoružanje je bilo različito. Najviše je bilo pušaka bivše jugoslovenske kraljevske vojske. Čete su raspolagale sa nekoliko puško-mitraljeza i mitraljeza. Nije bilo nijednog minobacača a nedostajalo je i eksploziva za miniranje.

Prvi partizani su većinom nosili civilna odela ili različite civilne uniforme i samo po koji deo uniforme jugoslovenske vojske. Međutim, svaki partizan je na kapi ili šeširu nosio crvenu petokraku zvezdu i slovenačku trobojku, što je, u skladu sa odredbama Partizanskog zakona, bio znak pripadnosti slovenačkim narodnooslobodilačkim partizanskim odredima.

STVARANJE OSNOVA NARODNE VLASTI I SLOVENAČKE NARODNE SUVERENOSTI — SAVETOVANJE U STOLICAMA

Na kraju početnog razdoblja razvoja oružanog ustanka, završenog prvom polovinom septembra, Centralni komitet KPS, Glavni štab slovenačkih partizanskih odreda i Izvršni odbor OF mogli su kritički analizirati postignute rezultate i utvrditi nedostatke. Već krajem avgusta 1941, organ CK KPS „Delo“ br. 2 istakao je da su partizani i članovi borbenih grupa uspeali prinuditi okupatorske snage da danju i noću budu pod oružjem, da čuvaju železničke pruge i mostove; međutim, partizanske čete još im nisu zadavale teže udarce.

Potertavajući da su mlade partizanske jedinice, nada i ponos svih poštenih Slovenaca, prva vojna organizacija slovenačkog radnog naroda od vremena seljačkih buna, „Delo“ je upozoravalo da su ostale još neiskorišćene velike mogućnosti za dalje širenje partizanskog pokreta. Pre svega, potrebno je odlučno se suprotstaviti defanzivnosti koju je bilo moguće osetiti u pojedinim četama. Partizanski logor nije sklonište pred okupatorskim terorom, već polazna tačka za akciju. Onome koji to neće da shvati nema mesta u partizanskim redovima.

Termin „odred“ slovenački jezik nije poznavao pre narodnooslobodilačkog rata i revolucije. On se prevodio iz srpskohrvatskog jezika sa izrazom „oddelek“. Tek u proleće 1942. godine u Sloveniji je uveden pojam „odred“ kao naziv za partizansku teritorijalnu jedinicu, koju sačinjava više bataljona ili četa.

DELO

ORGAN CENTRALNEGA ODBORA KOMUNISTIČNE PARTIJE SLOVENIJE

SEPTEMBER 1941.

Štev. 3.

NEZNANI.

POJTE ZA MENOJ!

Ves poet svoj dolg?
Nimaš več besed?
Kaj zagrinjaš se v molk?
Vrzi pesem v svet,
pesem za današnjo rabo,
vsi jo bomo povzeli za tabo!

Vem, o vem svoj dolg,
v prsih, tu me žge,
naj se mi grelo odpre,
bom zavijal ko volk
na vseh starih bom stal vrh planine,
pesem svoje vil med pečine.

Vrh Možaklje bom stal,
pesem svojo rjul,
Blegaš jo bo čul,
Krim odmev bo dal,
v vse vetrove jo bom tresel,
eden jo bo na Pohorje nesel.

Pojte za menojo,
silen ženimo hrup,
boga gmajna, le vkup,
le vkup, le vkup, ohoj —
vse noči tulimo, tulimo,
da se pretulimo skozi to zimo.

Še bo kdaj pomlad,
še bo napočil zor,
takrat voleji zbor
pojde lovce klat,
plavaj čez Savo, plani čez Dravo —
zob za zob in glavo za glavo!

V partizane!

Izkušnje prvih partizanskih oddelkov in naših tleh so popolnoma razbile sloveče glasove tistih prikritih lakajev okupatorskih tlačiteljev, ki so oznanjali hiter zlom partizanskih čet, ki so govorili, da sje še proizvodnja oborožene akcije in ki so hoteli slovenski narod prisiliti, da strahopetno in srčno opočne tilnik pod tužjevo nalo. Slovenski partizani so razbili prve napade sovražnika in mu pri tem zadali relativno obširne izgube in skoro povsed za prešli v

napad proti sovražnikovim oboroženim pozicijam na naših tleh. Brez izjema v vseh oddelkih se je po teh prvih bojih bojna pripravljenost partizanskih bojovnikov alno dvignila, obenem pa se so ti oddelki okrepili še z močnim dotokom novih borcev. Danes je na ves teritorij Slovenije postal torišče partizanske akcije. Ponekod, vlasti na Obovinskem, so partizani že v veliki meri potisnili okupatorske oborožene oddelke proti centrom ter si v tem ojačali gibanje. Par-

Organ Komunističke partije Slovenije „Delo“, br. 3 iz 1941. godine, prva strana, autor pesme „Pevajte zamnom!“ je Oton Župančič

Još odlučnije smernice objavilo je „Delo“ br. 3 od septembra 1941. Osnovni zadaci aktivista OF i svakog komunista bili su: (1) razvijanje partizanskog pokreta u svenarodni ustanak protiv okupatora i svenarodna mobilizacija za borbu; (2) omasovljavanje partizanske akcije u Ljubljanskoj pokrajini; (3) jačanje sabotažnih akcija u koje uključiti sav narod; (4) razvijanje u gradovima i selima narodne, odnosno seoske zaštite.

Članak Edvarda Kardelja „Iz odbrane u napad“, u stvari, sadrži smernice CK KPS o vojno-političkim i taktičkim pitanjima narodnooslobodilačke borbe. Najveća slabost partizanskih četa je njihova još uvek defanzivna taktika. Čete moraju neprekidno biti u akcijama, postavljati zasede i napadati manje neprijateljske jedinice, žandarmerijske stanice i posade. Moraju za kraće vreme zauzimati sela i manje gradove. Potrebno je da odmah uspostave široku obaveštajnu mrežu i obaveštajnu službu da bez milosti uništavaju agente koje neprijatelj pokušava da ubaci u partizanske redove. Na teror okupatora treba odgovoriti hvatanjem talaca iz redova okupatora. Međutim, odlučnost u borbi treba da prati čovečan odnos prema zarobljenicima. Partizanskim jedinicama je zabranjena rekvizicija namirnica od radnih ljudi. Do njih one mogu doći borbom ili dobrovoljnom akcijom prikupljanja. Partizanske porodice koje se budu povukle pred neprijateljem treba zaštititi, organizovati intenzivan politički rad sa stanovništvom.

Konkretnije operativno-taktičke smernice za budući rad doneo je „Slovenski partizan“, organ Glavnog štaba slovenačkih partizanskih odreda, u prvom broju od oktobra 1941. U članku „Iskustva dosadašnjih borbi slovenačkih partizanskih četa“ ističe se da je „napad i samo napad osnovna mudrost partizanske taktike“, i traži se najstroža disciplina, pokretljivost partizanskih odreda, dobro poznavanje zemljišta i više dovitljivosti i lukavstva u izvršavanju akcija.

U članku „Gde ćemo prezimiti?“ Glavni štab je starešinama jedinica objašnjavao da zemunice, barake i drugo samo delimično rešavaju to pitanje, jer će čete izgubiti svoju pokretljivost. Pravo rešenje je zimovanje u selima, ali to traži jačanje jedinica, više naoružanja i uništavanje okupatorskih špijuna.

U istom broju „Slovenskog partizana“ objavljen je, na slovenačkom jeziku, direktivni članak vrhovnog komandanta Josipa Broza Tita „Zadatak narodnooslobodilačkih partizanskih odreda“,⁴ koji je oko dva meseca ranije štampan na oslobođenoj teritoriji Srbije i bio temeljni dokumenat o radu i aktivnosti partizanskih odreda Jugoslavije. Primena ovih smernica je bila kasnije u Sloveniji veoma izražena u zadacima Narodne zaštite, koja se počela organizovati u jesen 1941. godine.

Centralni komitet KPS je, takođe, posvećivao veliku pažnju jačanju partizanske pozadine. „Delo“ br. 3 od septembra 1941, u članku „Za pravilno sprovođenje linije Osvobodilne fronte“ utvrdilo je da organizaciona mreža i delatnost OF zaostaju za njenim političkim uticajem. Sektaški odnos prema bilo kojem antifašističkom borbom je neoprostiva greška. Osvobodilna fronta nije levičarska formacija i odnos komunista prema svim pripadnicima OF treba da bude drugarski i lojalan. Komunisti moraju postići uvažavanje svojih stavova primerom i ubeđivanjem. Cela Slovenija treba da bude isprepletena mrežom terenskih odbora OF u znaku borbene aktivizacije masa.

U članku „Problemi naše tehnike“ izneti su stavovi o potrebi decentralizacije tehničkog aparata, štamparija i njihovog osamostalji-

⁴ Članak je objavio Bilten Glavnog štaba Narodnooslobodilačkih partizanskih odreda Jugoslavije br. 1 od 10. avgusta 1941, vidi *Zbornik*, II/I, str. 11.

„Slovenski partizan“, organ Glavnog štaba slovenačkih partizanskih odreda, br. 1, naslovna strana

vanja, uz upotrebu savremenih sredstava. Veliku pažnju treba posvetiti konspiraciji tehničkih punktova, radionica i veza i njihovom maskiranju pred neprijateljem te ojačati brigu za kadrove u njima.

Centralni komitet KPS je, dalje, jasno postavio zadatke agitacije i propagande, dao smernice za primanje u članstvo Partije boraca i aktivista koji su se istakli u organizaciji ustanka. U članku se kaže da van Partije ima mnogo aktivista koji su vredniji od oportunistu u njoj. Istovremeno, osnovne organizacije ne smeju da zanemaruju pitanje vaspitanja. Potrebno je stalno učiti, jer puška nikako ne sme da sasvim zameni knjigu ili politički rad u masama.

Razvijajući dalje strategiju narodnooslobodilačkog rata i revolucije, Centralni komitet KPS je dao inicijativu da Osvobodilna fronta slovenačkog naroda javno opredeli svoj odnos prema nekim osnovnim pitanjima budućeg razvitka. U Ljubljani, u Dobrilovoj

ulici br. 22, 16. septembra 1941. po treći put se sastao Vrhovni plenum Osvobodilne fronte i, uz prisustvo predstavnika 15 grupa, do tada uključenih u OF, doneo odluku da se, s obzirom na postignutu povezanost slovenačkog naroda u OF i uspehe narodnog ustanka, konstituiše u *Slovenački narodnooslobodilački odbor* (Slovenski narodnoosvobodilni odbor — SNOO), vrhovni organ narodne vlasti, a time i revolucije.

To je bio prvi korak ka slovenačkoj narodnoj suverenosti i državnosti. Za vreme narodnooslobodilačkog rata SNOO će predstavljati, zastupati, organizovati i voditi slovenački narod na celoj njegovoj teritoriji. On će razvijati slogu i jedinstvo naroda Jugoslavije i biće u stalnoj vezi sa istim predstavnicima drugih naroda Jugoslavije.

Odbor je doneo još nekoliko značajnih odluka. Prva je odluka o uključivanju slovenačkih partizanskih jedinica u Narodnooslobodilačke partizanske odrede Jugoslavije. Slovenačke partizanske jedinice sačinjavaju slovenačke vojne snage sa vlastitom komandom i sastavni su deo Narodnooslobodilačkih partizanskih odreda Jugoslavije pod vrhovnom komandom Glavnog štaba NOPO Jugoslavije.

Druga je odluka o zaštiti slovenačkog naroda i njegovog pokreta za oslobođenje i ujedinjenje kojom je definisana odgovornost svakog Slovenca pred narodom i narodnom vlasti za dela koja su suprotna interesima naroda i oslobodilačke borbe. Tačno je određen pojam izdajnika. Ti, i svi oni, koji mobilisu narodne snage za borbu protiv oslobođenja i pomažu okupatoru, kažnjavaju se smrću. Takva dela će se suditi prekim, usmenim i tajnim postupkom. Ta odluka, koja je prvi sudski propis nove slovenačke narodne vlasti, postala je snažno oružje u borbi za jedinstvo naroda, protiv najraznovrsnijih slugu okupatora.¹⁵

Treća odluka SNOO o narodnom porezu i četvrta o zajmu slobode osiguravale su oslobodilačkom pokretu osnovna materijalna sredstva. Svaki Slovenac je bio obavezan da daje najmanje jednu okupacionu liru, a porez se povećavao do 10 procenata mesečnog čistog prihoda. Slovenački narodnooslobodilački odbor je raspisao za jama slobode u visini 20 miliona predratnih dinara.

Nešto kasnije, 26. septembra 1941, u Stolicama kod Krupnja u Srbiji, održano je vojno-političko Savetovanje najviših predstavnika jugoslovenskog narodnooslobodilačkog pokreta, na kojemu su razmotreni rezultati ustanka i određeni putevi daljeg razvitka. Iz Slovenije su na Savetovanju učestvovali komandant i politički komesar Glavnog štaba slovenačkih partizanskih odreda Franc Leskošek Luka i Miha Marinko, dok Edvard Kardelj Krištof nije mogao da stigne na vreme.

Na Savetovanju je odlučeno da partizanski odredi u celoj zemlji imaju jedinstvenu organizaciju i podelu na bataljone i čete. Bolje je trebalo organizovati obaveštajnu, sanitetsku i druge službe. Glavni štab je preimenovan u Vrhovni štab narodnooslobodilačkih par-

¹⁵ Odluka o zaštiti slovenačkog naroda i njegovog pokreta za oslobođenje i ujedinjenje ukinuta je 30. avgusta 1944, kada je u Sloveniji stupila na snagu Uredba Vrhovnog štaba NOV i POJ od 24. maja 1944. o vojnim sudovima.

tizanskih odreda Jugoslavije (NOPOJ), kome su podređeni nacionalni glavni štabovi. Doneta su uputstva za organizaciju slobodnih teritorija, na kojima će se razvijati narodna vlast, i razmotreni okvirni planovi za nastavak operacija, koje treba da imaju pre svega za cilj stvaranje slobodnih teritorija kao baza oslobodilačkog pokreta naroda i narodnosti Jugoslavije. Znak pripadnosti partizanskim jedinicama je nacionalna zastava sa crvenom petokrakom zvezdom u sredini, a pozdrav i otpozdrav „Smrt fašizmu — Sloboda narodu!“.

Miha Marinko, politički komesar Glavnog štaba slovenačkih partizanskih odreda (snimljeno 1944. godine)

Što se tiče Slovenije, na Savetovanju je potvrđena ocena CK KPS da treba odlučnije napadati neprijatelja i da još nisu iskorišćene sve objektivne mogućnosti za podizanje svenarodnog ustanka. Izveštaj sa Savetovanja, objavljen u Biltenu Vrhovnog štaba NOPOJ od 1. oktobra 1941, sadržaji kritičke primedbe u vezi sa razvitkom ustanka u Sloveniji. Međutim, pismo koje je u ime Politbiroa CK KPJ u Sloveniju uputio Edvard Kardelj Krištof 17. oktobra 1941, sadrži nešto drugačiju ocenu. Pismo, naime, utvrđuje da „slabost Slovenije nije u osnovnoj političkoj liniji, već u nedovoljno skladnom i suviše sporom ostvarivanju te linije“ i da „postoje sve subjektivne i objektivne mogućnosti za širi razvitak partizanskog pokreta u Sloveniji“.

Pismo je, dalje, upozoravalo: „Pazite da očuvate Osvobodilnu frontu! Ona znači za nas bazu, kakve nema nijedan ugnjeteni narod. . . Ukoliko budete pored te zdrave političke baze, stvorene u Sloveniji Osvobodilnom frontom, umeli upotrebiti iskustva divne partizanske akcije u Srbiji (ili, bolje, srpskog narodnog ustanka) . . . onda nije moguće da se partizanska akcija u Sloveniji ne bi razvijala uspešno.”

NAPADI NA ŠOŠTANJ, LOŽ I BEZULJAK

U međuvremenu se u svim ustaničkim područjima nastavljala ogorčena borba protiv okupatora, koji je vešto iskorišćavao početne slabosti partizanskih četa.

Severno od Ljubljane, na kamniškom području, jedinice nemačkog 171. rezervnog policijskog bataljona, kojima su se pridružile i nove snage, postepeno su uspele da akcijama i stalnim patroliranjem, istovremeno pojačavajući teror nad stanovništvom, zadaju teške udarce četama Kamniškog partizanskog bataljona, koje su se 18. avgusta razišle na svoja područja.

Kamniška partizanska četa je, zbog nedovoljnog obezbeđenja logora, iznenađena 24. avgusta u šumi kod Tunjica. Žrtava nije bilo; deo boraca se uključio u Rašišku, a deo u Radomeljsku partizansku četu.

I Rašiška četa se suviše dugo zadržavala na istom mestu iznad sela Rašica. Cesto je napadala nemačke automobile i u jednoj takvoj akciji 18. septembra poginulo je pet nemačkih vojnika. Kao odgovor na taj napad, jedinice 2. čete 171. rezervnog policijskog bataljona 20. septembra su spalile selo Rašicu i stanovništvo iselile u Bosnu. Streljanjima talaca, progonima i drugim oblicima okupatorskog terora pridružilo se genocidno paljenje sela i kazneno iseljavanje celokupnog njihovog življa.

Neprijatelj je 27. septembra napao Rašišku četu. Deo se povukao u šume kod sela Črnuče, odakle su se neki borci uputili u Ljubljano, a jedna grupa ranjenika je bila zarobljena i pobijena u Selu kod Vodica. Drugi deo čete, oko 24 boraca, povukao se preko Save.

Mengeško-moravska partizanska četa je češće menjala svoje logore i mesto akcija, ali je njen logor zbog izdaje bio otkriven 21. septembra na Sv. Mohoru iznad Moravča. Sasvim opkoljeni, borci su padom mraka uspeli da se probiju u pravcu Limbarske gore, izgubivši jednog druga. Okupator je četu gonio dalje, dok je nije 30. septembra kod Sela pri Kamniku razbio. I njenim borcima je Glavni štab dozvolio da se prebace preko Save u Ljubljansku pokrajinu.

Najaktivnija, Radomeljska partizanska četa je, pored drugih akcija, 3. septembra napala a zatim zapalila veliku fabriku sitnog nameštaja i skladište drveta u Duplici kod Kamnika. Tvornica u kojoj su se izrađivale i skije za nemačku vojsku bila je toliko oštećena da je morao biti obustavljen rad u većini njenih pogona. Okupatorske

" Tone Ferenc, *Pismo Edvarda Kardelja iz Srbije 17. oktobra 1941*, Prispjevki za zgodovino delavskega gibanja, 1971—1972, str. 361—366.

snage su napale četetu 13. septembra kod sela Žiče, ali se ona povukla kroz zasede i 16. septembra prešla Savu i stigla do Molniške partizanske čete. U logoru na Molniku je, u ime celog bataljona, 27. septembra primila bataljonsku zastavu od Izvršnog odbora OF.

Vrativši se najverovatnije 5. oktobra u nemačku okupacionu zonu, četa je na Kolovcu izradila zemunicu radi zimovanja, ali se po naredenju Glavnog štaba prebacila na Golčaj južno od Blagovice, gde je trebalo da sačeka vezu sa štajerskim partizanima. Međutim, okupator je na osnovu podataka svog doušnika 28. oktobra opkolio njenih 18 boraca. Poginulo je 10 boraca a 4 ranjenika su zarobljena.

Tako je u toku dva meseca neprijatelj uspeo da postepeno razbije sve čete Kamniškog partizanskog bataljona. Uzrok tome treba tražiti u početnim slabostima njihove taktike, u aktivnosti sve jačih nemačkih snaga i u činjenici da su teror, masovne represalije, uključujući paljenje Rašice i iseljavanje njenih žitelja, pokolebali deo stanovništva. Mreža OF se temeljila, pre svega, na poverenicima i još nije zahvatila široke slojeve. A bez široke i jedinstvene pozadine partizani se nisu mogli održati. Tek istrajnim radom aktivista OF u toku zime 1941/42. stvorena je čvrsta politička pozadina, što je omogućilo da su se kamniški partizani mogli u proleće 1942. vratiti na svoje područje.

Borci Kamniškog partizanskog bataljona koji su se prebacili preko Save u zapadni deo Gorenjske bili su neko vreme kod 1. kranjske i Kranjsko-tržiške partizanske čete iznad Besnice, odnosno na Crnom vrhu na Pasjoj ravni, a zatim su prešli u italijansku okupacionu zonu, na Babnu Goru u Polhograjskim Dolomitima.

U to vreme se i u ostalim predelima Gorenjske počela smanjivati partizanska aktivnost. Čete su bile podeljene na samostalne vodove i, čak, desetine. Povremeno su se čete grupisale radi izvođenja većih akcija. Bile su aktivne, vršeći manje sabotažne i diverzantske akcije, likvidacije izdajnika i okupatorskih doušnika, a ujedno su svestrano pomagale učvršćivanju organizacija oslobodilačkog pokreta. Jelovška četa je 9. oktobra u Lancovom kod Radovljice uništila pilanu i veliku količinu drveta, namenjenog okupatoru. Isto je učinila Kranjsko-tržiška četa 3. septembra na Rupi kod Kranja, ali se zbog stalnih okupatorskih poterâ morala povući preko Save, najpre u škofjeloško pobrđe, a zatim u Polhograjske Dolomite. Preko italijansko-nemačke demarkacione linije povukla se i 1. kranjska (Nartnikova) četa.

Kada su se po direktivi Glavnog štaba čete Gorenjskog partizanskog bataljona 23. oktobra prikupile u logoru na Sv. Mohoru severoistočno od Selca, u Gorenjskoj između Save i Karavanki više nije bilo partizanskih jedinica. Oslanjajući se na masovnu i jednostavnu podršku stanovništva planinskih naselja, bataljon je ostao na tom području do 9. decembra, vršio akcije na širem prostoru i moralno-politički i vojnički se učvršćivao. Grupa od 11 boraca bataljona je 13. novembra veoma uspešno izvela akciju snabdevanja u selima Zapuže i Duplje, upotrebivši i dva zaplenjena kamiona, 18. novembra su njegovi borci zapalili most kod Praprotna u Selškoj dolini, a sledećeg dana vatrom obasuli nemačku posadu u Češnjici. Bataljon se

kroz rad i akcije sve više izgrađivao u dobru i borbenu jedinicu, tesno povezanu sa stanovništvom.

U borbama od avgusta do oktobra 1941. ili zbog odlaska iz Gorenjske u Ljubljano i u Polhograjske Dolomite, gorenjski partizani su izgubili 218 boraca. Iako je došlo 79 novih, u celoj Gorenjskoj je krajem novembra bilo 139 boraca manje. Bilo ih je 217. Okupator je od 6. avgusta do kraja decembra te godine u Gorenjskoj streljao 146 talaca, jačao je svoje policijske i vojne snage, ali, uprkos, tome, neumorni aktivisti KPS i OF uspešno su širili organizaciju oslobodilačkog pokreta pripremajući novo širenje ustanka.

U Štajerskoj je bila veoma aktivna Pohorska partizanska četa, koja je na Pohorju stvorila snažno partizansko uporište. Ona je 12. septembra zapalila lovačku kuću i obližnje zgrade na Klopnom vrhu iznad Sv. Lovrenca (sada: Lovrenc). Njoj se priključila Šaleška partizanska grupa. Saznavši 17. septembra da se u planinskoj kući na Klopnom vrhu smešta posada iz sastava 138. puka planinskih lovaca, četa je izvršila napad i oterala u dolinu oko 50 lovaca te posade, a kuću zapalila. Okupator je 19. septembra Pohorje proglasio zatvorenim područjem, zabranio kretanje stanovnika bez posebnog odobrenja i doveo nova pojačanja u Maribor. Talas hapšenja je zahvatio skoro celu Štajersku, što je dovelo do uništenja mnogih oslobodilačkih organizacija na terenu, naročito u većim naseljima.

U skladu sa smernicama Glavnog štaba slovenskih partizanskih odreda počela je koncentracija štajerskih partizana. Pohorska četa se prebacila preko pruge Celje — Dravograd i 1. oktobra stigla na Grmadu severno od Velenja. Kad su na Grmadu stigle i Savinjska i Revirska četa, koje su takođe vršile manje akcije, rušeći električne i telefonske veze i železničku prugu, u prisustvu člana Pokrajinskog komiteta KPS za severnu Sloveniju, 5. oktobra je formiran *Štajerski partizanski bataljon*, koji je imao oko 50 boraca. U bataljon je trebalo da se uključi i *Druga celjska partizanska četa*, ali nju je okupator razbio 1. oktobra na mestu prikupljanja, u blizini sela Teharje.

Bataljon se do 7. oktobra prebacio na polazni položaj za napad na Šoštanj. Rasporedio je zasede radi obezbeđenja i u 23 časa počeo sa napadom. Njegove borbene grupe su zauzele opštinu i zgradu Štajerskog hajmatbunda, uništile arhivu a zatim zapalile i pilanu. Neprijateljske snage su se branile samo iz nekoliko zgrada i imale su jednog poginulog i tri ranjena vojnika. Nakon dvočasovnog zadržavanja u gradu, partizani su uz pesmu krenuli prema Belim Vodama i dalje na planinu Dobrovlje.

Tek posle akcije partizanskog bataljona na zamak Štravsenek severno od Gomilskog, 25. oktobra, neprijateljske snage su okružile Dobrovlje i Čretu, gde se bataljon organizovao za odbranu. Napade je odbijao do noći, a zatim se, gazeći sneg u dve kolone, povukao preko ceste Trojane — Celje u pravcu sela Griže južno od Zaleca, odakle je krenuo u brežiški pohod sa ciljem da sprečava iseljavanje slovenačkog stanovništva u pojasu duž Save i Sutle.

Napad mladog Štajerskog partizanskog bataljona na Šoštanj, privremeno zaposedanje grada i uspešna borba na Creti snažno su

odjeknuli u Štajerskoj. Napad je vremenski bio usklađen sa napadima Krimskog partizanskog bataljona na Lož i Bezuljak kod Cerknice i bio je deo šireg plana Glavnog štaba slovenačkih partizanskih odreda za dalji razvitak ustanka.

Partizanska aktivnost je narastala i u italijanskoj okupacionoj zoni, u Ljubljanskoj pokrajini. Zbog toga su, pod rukovodstvom ljubljanske kvesture, 3.483 vojnika divizije „Granatieri di Sardenja” i karabinijeri 17. avgusta pretraživali pobrđe istočno i jugoistočno od Ljubljane, ali Molnišku partizansku četu, koja se zamaskirala u gustom žbunju na severnoj padini Molnika, nisu otkrili. U sledeća dva meseca četa je bila aktivna u političkom radu na terenu, ali nije iskoristila sve mogućnosti za akcije zbog defanzivnosti njene komande. Imala je ulogu prijemnog logora za nove borce iz Ljubljane, koji su zatim odlazili dalje u pravcu Dolenjske i Notranjske. U njoj su našli oslonac borci Kamniškog partizanskog bataljona koji su se privremeno prebacili preko Save i zajednički izvršili nekoliko akcija.

Stiška partizanska četa je, posle uništenja italijanske patrole kod Št. Vida (sada: Šentvid) kod Stične, bila cilj šireg italijanskog pretraživanja terena. Prebacila se iz doline Temenice preko pruge Ljubljana — Novo Mesto na Kremenjek. Deo njenih boraca, posle povlačenja u pravcu Litije u nemačkoj okupacionoj zoni, zakopao je svoje oružje, odveo se vozom u Ljubljano, a zatim došao u novi logor na Kremenjeku. Krajem septembra oni su ponovo otišli preko demarkacione linije i uzeli zakopano oružje. Zamisao Glavnog štaba da Stiška sa desne, a Radomeljska partizanska četa sa leve obale Save unište most kod Pogonika kod Litije, na železničkoj pruzi Ljubljana — Zagreb, nije ostvarena. Stiška četa je uveče 9. oktobra ipak napala stražu kod tunela, ubila jednog i ranila drugog vojnika, dok suviše udaljena Radomeljska četa nije mogla pravovremeno stići.

Novomeška partizanska grupa, iz svog logora kod Brezove Rebrri pri Dvoru, patrolirala je po okolnim selima i izvodila manje akcije; između ostalog, 17. septembra je minirala železničku prugu Ljubljana — Karlovac. Krajem oktobra je imala 16 boraca.

Ribniška partizanska četa je krajem septembra imala 27 boraca. Prilikom napada na italijansku patrolu na Jasnici kod Rakitnice, 25. septembra, ubijen je jedan italijanski vojnik.

Iako u Beloj krajini još nije bila formirana četa, partizanske grupe su u septembru uspešno izvršile akcije. Najširi odjek je imao napad borbene patrole Črnomeljske grupe, 6. septembra kod sela Griblje, na grupu vojnika granične milicije i finansijske straže. Od osam neprijateljskih vojnika dva su poginula, a dva teško i jedan lakše ranjen. Druga značajnija akcija je bio napad Semiške partizanske grupe 13. oktobra na komisiju nemačkog udruženja za preseljenje Kočevera, koja je u selu Blatnik procenjivala njihovu imovinu.

Napad Stiške čete na italijansku patrolu kod sela Breg 1. septembra i napad kod sela Griblje, uz stalno jačanje partizanskih dejstava u celoj pokrajini na železnički i telegrafsko-telefonski saobraćaj i sve očitije širenje Osvobodilne fronte, veoma su uznemirili italijanskog okupatora. U njegovom vojnom i političkom vrhu sve

više je preovlađivala struja koja je zastupala mišljenje da treba uvesti oštre mere, po ugledu na nemačkog suseda.

Na savetovanju komandanata u Štabu italijanskog 11. armijskog korpusa 3. septembra 1941. traženo je da se pravno stanje u Ljubljanskoj pokrajini izjednači sa stanjem u italijanskoj zoni NDH i u nemačkoj okupacionoj zoni. Vojni krugovi su tražili uvođenje vanrednog stanja.

Italijanski visoki komesar je 11. septembra doneo uredbu o osnivanju vanrednog suda i uvođenju smrtne kazne za sve one kod kojih se nađe oružje, municija, eksploziv, prevratnički leci ili druge publikacije, odnosno koji učestvuju na prevratničkim skupovima ili na bilo koji drugi način ugrožavaju bezbednost italijanskih oružanih snaga, organa uprave i policije.¹

Međutim, zahtev vojnih krugova da se odmah uvede vanredno stanje italijanski politički vrh nije odmah prihvatio, jer bi to značilo da je takvo stanje uvedeno u pokrajini koja je sastavni deo Kraljevine Italije. Ali, do toga je, ipak ubrzo došlo.

Glavni štab slovenačkih partizanskih odreda je u blizini Ljubljane, na području Krima i Mokrca, postepeno jačao Mokršku partizansku četvu, koja je imala i ulogu drugog prijemnog logora novih boraca iz Ljubljane. Iz tog logora upućivane su grupe partizana u različite predele Ljubljanske pokrajine, sa zadatkom da oforme nove partizanske čete. Oko 12. septembra otišla je *grupa Primoraca* preko Bloške visoravni, Loške doline i Javornika u Primorsku, a 17. septembra druga grupa u Dolenjsku da u dolini Mirne formira novu *Mokronošku partizansku četu*.

Posle okršaja Mokrške partizanske čete sa italijanskim snagama koje su pretraživale planinske kuće u Iškom Vintgaru, od 14. do 16. septembra oko 2.000 vojnika i 100 oficira italijanske divizije „Granatieri di Sardegna” sa 50 policijskih agenata pretraživalo je planinu Mokre. Sukobivši se sa okupatorom kod Zapotoka, četa se prebacila na Krim i postavila nov logor u dolini Zale, jugoistočno od Rakitne. U ovom „školskom” logoru, u koji je dolazilo sve više novih boraca, krajem septembra ili početkom oktobra formiran je *Krimski partizanski bataljon*, u koji su uključene i bliže notranjske partizanske grupe. Taj bataljon, prvi u italijanskoj okupacionoj zoni Slovenije i tada najjači po broju partizana, imao je oko 150 boraca. Podeljen je na *Lošku, Rabsku, Presersku, Borovnišku i Solsku partizansku četvu*, koje su trebale da operišu na širem području oko Krima i Mokrca, od Ljubljanskog barja do Vrhnike, Velikih Lašča i Cerknice.

Ocenjujući da je područje Mokrca najopasnije partizansko žarište, Štab italijanskog 11. armijskog korpusa, u skladu sa direktivama viših vojnih organa, pripremio je plan šireg pročešljanja planine Mokre. Već 6. oktobra bataljon 1. puka divizije „Granatieri di Sar-

¹ Vanredni sud je osnovan 7. oktobra. Već sledećeg dana je izrekao prvu presudu protiv trojice članova oslobodilačkog pokreta u Ljubljani kod kojih je nađeno oružje. Svi su osuđeni na smrt, ali je presuda kasnije preinacena na kaznu doživotne robije.

denja" počeo je da pretražuje planinu i otkrio barake napuštene logora Mokrške partizanske čete. Odlučeno je da divizija 20. oktobra produži čišćenje prema zapadu, preko doline Iške u pravcu planine Krim.

U međuvremenu je Štab Krimskog partizanskog bataljona pripremao ofanzivne akcije po smernicama Glavnog štaba slovenačkih partizanskih odreda. Za objekat napada je izabrao dva manja italijanska uporišta u Ložu i Bezuljaku. Bataljon je podeljen u dve napadne grupe — polubataljone. Prvi polubataljon (Loška i Robska četa), imao je zadatak da napadne uporište 156. baterije 17. artiljerijskog divizionu Granične straže (GaF) u Ložu kod Starog Trga, a drugi (Preserska i Borovniška četa) u selu Bezuljak, oko 20 km udaljenom od Loža, gde je bila smeštena 112. inženjerska četa 14. radne grupe.

U napadu na Lož, 19. oktobra pred veče, iako nije bilo postignuto potpuno iznenađenje, partizanske borbene grupe zauzele su poštu i baterijsku kancelariju, napale zgrade oficirske menze i ljudstva italijanske baterije, dok je zaseda na prilazu gradu uništila kamion sa vojnicima koji su došli u pomoć iz obližnjeg Starog Trga. Zarobljeni su komandir baterije i dva vojnika.

Druga partizanska napadna kolona je 20. oktobra u Bezuljaku iznenadno napala zgrade komande čete i prebivalište vojnika, uništila skladište eksploziva i zaplenila pet pušaka.

U oba napada neprijatelj je imao tri poginula, 23 ranjena i 7 nestalih vojnika i oficira, a partizanski bataljon šest ranjenih i jednog poginulog borca.

Pravilan izbor objekata napada, načina dejstva, a i vremena, pokazuje da je bataljon već umeo da koristi prednosti partizanske taktike. Udario je na neprijatelja na Bloškoj visoravni, dok je on širio svoju ofanzivu sa područja Mokrcia prema Krimu. Međutim, bataljon se nije tako uspešno snalazio u daljim dejstvima. Štabovi italijanskog 11. armijskog korpusa i divizije „Granatieri di Sardegna", saznajući za pravac kretanja Krimskog partizanskog bataljona, brzo su promenili plan ofanzive, privukli nove snage i okružili područje Velike gore. U obruču, u šumarskim kućama na Debelom vrhu, ostao je deo bataljona koji je napadao Lož, dok se drugi deo bez teškoća prebacio u selo Osredek iznad doline Zale. U međuvremenu, noću 22/23. oktobra, palo je više od pola metra mokrog snega koji je veoma otežavao kretanje.

Patrole koje su upućivane po hranu padale su u zasede neprijatelja, koji je sužavao obruč. Ostatak tog dela bataljona, oko 20 boraca, dva dana se krajnjim naporima probijao kroz dubok sneg i šume na Travnu goru, zakopao oružje i sišao u selo Dane zapadno od Ribnice. Kada su se borci osušili i nahranili, otišli su po grupama preko Sodražice i Ribnice u Ljubljano i to vozom, koji okupator još nije kontrolisao.

Ribniška partizanska četa je dan ranije, 25. oktobra, nezavisno od toga, u saradnji sa Narodnom zaštitom napala karabinijersku stanicu u Sodražici i sukobila se sa snagama koje su opkoljavale Travnu goru.

Okupatoru je-pošlo za rukom da iznenadi i u toku osam dana razbije čitav Krimski partizanski bataljon. Umesto da se brzo izvuče iz obruča i manevriše na širem prostoru, on se povukao u šume Debelog vrha, gde se bez podrške oslobodilačkog pokreta nije mogao održati. Njegova statičnost je pomogla neprijatelju da ga razbije. Još jedan pokušaj da se u italijanskoj okupacionoj zoni stvori jača partizanska jedinica nije uspeo.

Okupator je sada veoma zaoštrio svoj režim. Komanda italijanske 2. armije izdala je odredbu da zarobljene partizane streljaju, njihove domove i sela u kojima je partizansko uporište spale, a stanovništvo iseke. Fašistička vlada u Rimu je 7. novembra 1941. osnovala vojni sud 2. armije u Ljubljani. U toku njegovog postojanja do 8. septembra 1943., prema arhivskim podacima, pred ovim sudom vođeno je 8.737 procesa protiv 13.186 slovenačkih rodoljuba. Izrečene su 83 smrtne presude, 412 doživotnih robija i 3.082 robije do 30 godina.

POKUŠAJ NOP ODREDA SLOVENIJE DA SPRECE PROTERIVANJE STANOVNIŠTVA UZ SAVU I SUTLU

Nemački okupator je 20. oktobra 1941. odlučio da se počne sa novim talasom proterivanja Slovenaca. Dok su ranija proterivanja obuhvatala nacionalno aktivne pojedince, doseljenike i intelektualce koji su mogli da ometaju germanizaciju, sada je bilo očito da se nastoji proterati celokupno stanovništvo sa jednog dela teritorije i da se naseljavanjem Nemaca na tom delu razbije slovenačka etnička celina. Područje sa kojeg su proterivali sve stanovništvo obuhvatalo je pojas između reke Save i nemačko-italijanske demarkacione linije od Litije do Bregane i zapadno od Sutle počevši od Save do Pilštajna — ukupno 787,86 km². Do proleća 1942. proterano je u Šleziju i Nemačku oko 37.000 stanovnika i u njihove domove naseljeno oko 12.000 pripadnika nemačke manjine koja je živela u okolini Kočevja i u selima u podnožju Kočevskog Roga u italijanskoj zoni i dobrovoljno se odlučila za preseljenje u Treći Rajh, te nešto Nemaca iz Bukovine, Besarabije, Dobrudže i južnog Tirola.

Ovo proterivanje bio je dalji korak u ostvarivanju nacističke politike uništavanja slovenačkog naroda. Rukovodstvo narodnooslobodilačkog pokreta izdalo je proglas kojim je pozvalo Slovence da oružanim ustankom spreče taj genocid. Partizanski odredi trebalo je da oružanom akcijom zaštite stanovništvo, koje će se stvaranjem odreda Narodne zaštite i samo suprotstavljati namerama okupatora. Takve proglase doneli su i Pokrajinski komitet KPS i Pokrajinski odbor OF za severnu Sloveniju.

U tom cilju je Glavni štab slovenačkih partizanskih odreda svojim planom predvideo koncentraciju svih partizanskih jedinica koje su mogle da stignu na ugroženo područje. Štajerski partizanski bataljon krenuo je prema Bohoru sa područja Crete. Njemu je trebalo da se pridruži Radomeljska četa Kamniškog partizanskog bataljona a. nakon prebacivanja bataljona na Kozjansko, i *Brežiška četa*,

formirana 28. oktobra, dok je sedam dolenskih partizanskih četa trebalo da se okupi na Otavniku kod Tržišča severno od Novog Mesta. Ukupno dvanaest partizanskih četa (odreda), t.j. više od polovine svih jedinica u Sloveniji, kojima je trebalo da se pridruže i jedinice Narodne zaštite, bilo bi jezgro oružanog ustanka slovenačkog naroda, prvo na ugroženom području uz Savu i Sutlu, a zatim i šire.

Područje iseljavanja slovenačkog stanovništva uz Savu i Sutlu i mere partizanskih narodnooslobodilačkih snaga u oktobru i novembru 1941. godine u sprečavanju iseljavanja

Međutim, plan se nije mogao ostvariti. Radomeljska partizanska četa je 28. oktobra skoro sasvim uništena na Golčaju južno od Blagovice, a Štajerski partizanski bataljon, posle prebacivanja preko železničke pruge Celje — Maribor kod Ponikve, savlađujući dubok sneg koji je iznenada napadao, doživljavao je česte sukobe sa nemačkim žandarmerijskim i policijskim jedinicama. Pošto na planini Bohor nije uspeo da dobije vezu sa Brežiškom četom, iscrpljeni bataljon morao se 7. novembra vratiti u svoj raniji logor u selu Griže južno od Žaleca.

U maršu dugom više od 150 km borci bataljona su pokazali izdržljivost koja je bila na granici ljudskih mogućnosti. Cilj ovog marša, nazvanog i „brežiški marš“, nije postignut. Stanovništvo kozjanskog područja bilo je zaplašeno represivnim merama okupatora, a organizovanost oslobodilačkog pokreta nedovoljna. Okupator je nesmetano produžio sa proterivanjem stanovništva, ali je usamljena Brežiška četa nastavila sa akcijama. Najsmelija njena akcija bilo je oslobađanje zatvorenika iz okupatorskog zatvora u Sevnici 12. novembra. Na osnovu podataka dobijenih od izdajnika, delovi nemačkog 93. rezervnog policijskog bataljona su 28. novembra okružili četu u selu Gorjane kod Podsrede i posle dvočasovne borbe je uništili.

Zbog visokog snega nije u potpunosti izvedena ni koncentracija partizanskih jedinica u italijanskoj okupacionoj zoni. Prema iseljavanom području krenule su samo obližnje čete — Novomeška, Mokronoška i tek osnovana *Belokranjska četa*, dok Molniška, Stiška, Ribniška i novoformirana *Grosupeljska četa* zbog visokog snega i slabih veza nisu ni krenule. Belokranjska četa, stvorena spajanjem Crnomeljske, Semiške, Metliške i Gradaške partizanske grupe, u jačini od 30 boraca, krenula je — uprkos snežnoj mećavi i dubokom snegu — 30. oktobra sa Smuka kod Semiča u pravcu Otočeca kod Novog Mesta. Kada je tamo utvrdila da prelaz preko nadošle Krke nije moguć zbog nedostatka plovnih sredstava, vratila se u Gornje Laze severozapadno od Semiča.

Na zbornom mestu na Otavniku iznad Škocjana stigle su samo Novomeška i Mokronoška četa, ukupno 31 partizan. Od tog broja nije bilo moguće formirati Dolenjski partizanski bataljon i ostvariti pian široko zamišljenog marša po iseljavanom području radi podizanja ustanaka. Pod rukovodstvom posebnog operativnog štaba Glavnog štaba izvršen je 2/3. novembra napad na uporište nemačkih graničara na Bučki. Posada nije iznenađena, pa je zbog približavanja neprijateljske pomoći napad prekinut, uz jednog poginulog i jednog ranjenog borca.

Partizanska grupa je sa Operativnim štabom još nekoliko dana manevrisala po pograničnom pojasu i imala manje sukobe sa neprijateljem, dok se nije sredinom novembra iscrpljena povukla u partizanski logor kod Mokronoga, u italijanskoj okupacionoj zoni, odakle su članovi Operativnog štaba krenuli za Ljubljano, u sedište Glavnog štaba slovenačkih partizanskih odreda.

Belokranjska partizanska četa vratila se u svoj logor na Gornjim Lazama kod Uršnih Sela. Na osnovu primljenih podataka o kretanju čete, tri kolone iz sastava italijanske divizije „Izonco“ okružile su 2. novembra uveče njen slabo obezbeđeni logor. U dramatičnoj borbi je poginulo ili posle zarobljavanja streljano 19 boraca, a osam partizana je uspelo da se izvuče u Belu krajinu. Italijanski fašisti i nacistički nastrojani kočevski Nemci razulareno i zverski su oskrnavili leševe, vukući ih lancima po snegu do železničkih stanica Uršna Sela i Rožni Dol.

Ovaj poraz je još više usporio partizanske akcije u italijanskoj okupacionoj zoni. U Notranjskoj i Dolenjskoj ostalo je samo nekoliko partizanskih žarišta, ali i njih je zahvatala defanzivnost.

*Zarobljeni politički komesar Belokranjske čete
Jože Mihelčič, streljan 9. decembra 1941. godine
u Ljubljani*

Široko zamišljena akcija u pojasu iseljavanja nije uspela, zato i nije došlo do ustanka. Stanovništvo se, zbog nedovoljno razvijenog političkog rada u narodu i slabe partizanske oružane aktivnosti u uslovima oštre zime, ograničilo na pasivne oblike otpora. Znatno se povećalo ilegalno prebacivanje ljudi i stoke preko demarkacione linije u italijansku okupacionu zonu. Organizacije OF i pojedini rodoljubi prihvatili su od druge polovine oktobra do kraja godine oko 5.000 prebeglica koje su preko linije noću gonile stoku i prevozile svoju imovinu i letinu. Sve više se po selima širila mreža odbora OF i stvarale jedinice Narodne zaštite.

I u Slovenačkom primorju se antifašistički pokret sve više širio. Ustanak u Jugoslaviji podsticao je nov polet svenarodnom antifašističkom opredeljenju. Pokrajinski komitet KPS za Primorsku, osnovan sredinom oktobra 1941, širio je mrežu nižih organa i organizacija OF u Vipavskoj dolini i na Krasu, u pravcu Istre, u Brkinima i na Pivki. Severni deo, Cerkljansko i Tolminsko, imalo je stalne veze i sa gorenjskom oslobodilačkom organizacijom. Krajem godine skoro sva primorska Slovenija bila je prekrivena osnovnom mrežom odbo-

ra i poverenika. Pomenuta grupa od devet boraca, koja je krenula oko 12. septembra iz Mokrške partizanske čete, u Slovenačkom primorju prerasla je u *Primorsku partizansku čet*u i postavila logor blizu Gornje Braniče istočno od Štanjela.

Radi zastrašivanja Slovenaca, fašističke vlasti u Trstu organizovale su od 2. do 14. decembra 1941. pred specijalnim sudom za zaštitu države veliki sudski proces protiv 60 optuženika, među kojima je bilo dvanaest komunista. Sud je izrekao ukupno 978 godina robjice, a petorica osuđenih je 15. decembra streljana. U vreme održavanja procesa uhapšen je i sekretar Pokrajinskog komiteta KPS i drugi aktivisti, što je, naročito za oslobodilački pokret u Trstu, bio težak udarac. Uprkos tome, sve više je, pod rukovodstvom KPS, rastao i učvršćivao se jedinstveni slovenačko-italijanski antifašistički front, ali sa izraženim proleterskim karakterom.

Na severu Slovenije, u Prekomurju u mađarskoj okupacionoj zoni, oslobodilački pokret pod rukovodstvom Okružnog komiteta KPS za Prekomurje u početku je uspešno širio svoju organizaciju. Izveden je veći broj uspešnih akcija na telefonsko-telegrafskim vezama i druge. Ali, uz pomoć Gestapoa, mađarske policijske vlasti uspele su da u septembru uhapse oko 60 ljudi, a zatim da još više prošire provala u organizacije pokreta. U sukobu kod Gančana poginuo je sekretar komiteta Štefan Kovač Marko. Mađarski preki vojni sud je 29. oktobra izrekao smrtnu kaznu vešanjem trojici aktivista. Pokušaji obnavljanja oslobodilačkih organizacija, zbog novih hapšenja, nisu bili uspešni. Okupator je suđenjima, početkom decembra u Vacu i sredinom maja sledeće godine u Pećuju (Pees — u Mađarskoj), te brojnim hapšenjima aktivista zadavao nove udarce pokretu. Požrtvovani naponi prekomurskih komunista i aktivista OF, koji su zbog veoma teške situacije u severnoj Sloveniji pa i u Međumurju ostali usamljeni, nisu mogli da oslobodilački pokret razviju iz početnih oblika u širinu koja bi mogla odoleti pritisku okupatora. Deo aktivista otišao je u partizanske jedinice u Hrvatskoj i odatle u Ljubljansku pokrajinu, a deo se pasivizirao.

U jesen 1941. je i nemački okupator uspeo u delu Gorenjske i u Štajerskoj da uništavajućim provalama privremeno zaustavi širenje organizacija narodnooslobodilačkog pokreta. Centralni komitet KPS je uzrok nedovoljno širokog razvijanja OF video u sektaškom načinu rada. Smatrao je da je „tamo, gde je OF, baza za sve partizane, za organizaciju partije, za narodni ustanak koji nije moguće pripremiti bez OF“.¹⁶

Drugi osnovni uzrok za neispunjenje planova mladih i još nedovoljno iskusnih partizanskih odreda Slovenije bili su prerana zima i visok sneg koji ih je iznenadio, otežavao kretanje i prinuđavao ih na neaktivnost, a zadržao i dolazak novih boraca u njihove redove.

Treći uzrok ležao je u raskoraku između nerealnih planova rukovodećih organa o oslobođenju Gorenjske i realnih mogućnosti jedva formiranih partizanskih jedinica u uslovima nemačke okupacije.

¹³ Izvestaj Centralnog komiteta KPS od kraja novembra 1941. Centralnom komitetu KPS, *Dokumenti ljudske revolucije*, knj. 1, Ljubljana 1962, str.

Prvi partizanski udžbenik „Kratek tečaj za partizanske komandante”, naslovna strana

Četvrti, možda najvažniji uzrok bio je u tome što se čete još nisu oslobodile defanzivne taktike. Dugo vremena su se zadržavale u istim logorima, premalo napadale i manevrisale. Veze sa Glavnim štabom u Ljubljani bile su nedovoljne i spore, pa je pripremanje širih akcija bio veoma složen zadatak. Okupator je uspevao da svojim policijskim i represivnim merama na delu teritorije oslabi OF — zaleđe na koje su se oslanjale partizanske čete, a zatim ih je i vojnički tukao.

U suštini, zastoj u razvitku i težak položaj u kome se našao partizanski pokret Slovenije u poznoj jeseni 1941. proizilazili su iz činjenice da to partizansko zaleđe još nije bilo svugde dovoljno čvrsto i masovno organizovano, a partizanski odredi — zbog svoje vojničke

nerazvijenosti, slabe povezanosti, a i defanzivnosti — nisu mogli da pruže zadovoljavajuću podršku tom zaleđu. Rukovodstvo narodno-oslobodilačkog pokreta je zbog toga preduzelo mere da se OF politički i organizaciono učvrsti kako bi, uzajamnim dejstvom političkih i vojnih činilaca, postepeno razvilo pokret do svenarodnog ustanka bar na jednom delu slovenske zemlje. Svu pažnju je, takođe, posvetilo vojnoj i političkoj izgradnji partizana i komandi, a grupu stručnjaka zadužilo da pripremi poseban udžbenik — „Kratak tečaj za partizanske komandante“, koji je stigao u jedinice u zimu 1941/42. godine.

OSVOBODILNA FRONTA — „DRŽAVA U DRŽAVI“

Krajem jeseni 1941. Centralni komitet KPS izvestio je Centralni komitet KPJ da u Ljubljanskoj pokrajini OF obuhvata većinu slovenačkog stanovništva i da se u Gorenjskoj masovni pokret uspešno razvio, ali da su u Štajerskoj provale uništile skoro sve, jedino su terenski odbori ponegde ostali netaknuti. U Ljubljani je upravo čvrsta povezanost OF sa masama onemogućila takve provale.

Osvobodilna fronta, borbena organizacija slobodoljubive i napredne većine slovenačkog naroda i masovni oslonac partizanskih oružanih jedinica, svojom rasprostranjenom mrežom odbora i jasnim političkim programom, postala je odlučujući činilac narodnooslobodilačkog rata i revolucije u Sloveniji.

U novijoj istoriji Osvobodilna fronta je bila prvi svenarodni pokret Slovenaca u kojem je svest o potrebi zajedništva pobedila stranačku rascepanost i koji je objedinjavao veliku većinu slovenačkog naroda bez obzira na ranija politička, društvena i tradicionalna opredeljenja i poglede na svet.

Po prvi put u istoriji je radnička klasa bila nosilac objedinjavanja narodnih slojeva, najnaprednija snaga slovenačkog društva koja je, pod vodstvom komunista, još pre aprilskog rata imala jasne poglede na ključna pitanja savremene politike u zemlji i svetu.

Sada je oformljenje i vođenje nacionalne politike odlučno prešlo u ruke naprednih društvenih snaga. Građanski političari i njihove stranke su se kompromitovali u aprilskom ratu i posle njega, zbog sve veće saradnje sa okupatorom. Osvobodilna fronta je bila borbeni savez radnog naroda Slovenije gde je odlučujuću ulogu imala radnička klasa. Ona je, u stvari, bila negacija kako građanskog političkog sistema, tako i građanske politike.

Iako je OF bila nastavak predratnih napora KP Slovenije i KP Jugoslavije da ujedine demokratske, napredne i antifašističke snage slovenačkog društva, ona je u biti predstavljala nov kvalitet u odnosu na predratne narodnofrontovske oblike udruživanja narodnih masa. Sve je više izrastala u svenarodnu jedinstvenu borbenu organizaciju, u sredstvo pomoću kojeg će porobljeni i na smrt osuđeni slovenački narod moći da izađe iz tame robovanja i okupacije i izbori istinsku slobodu.

Cilj za koji se zalagala Partija bila je svenarodna borbena organizacija koja će se aktivno boriti i, ujedno, biti zaleđe partizan-

skih jedinica. Takva organizacija mogla je nastati samo na demokratski način. Proces njenog rasta morao je, istovremeno, omogućavati što lakše okupljanje narodnih masa. To se postizalo neposrednim uključivanjem novih pripadnika oslobodilačkog pokreta i stvaranjem jedinstvenih terenskih odbora odozdo u bazi i, odozgo, uključivanjem političkih grupa i društava. Elementi koalicionih oblika i isticanje političkih grupa bili su naročito značajni u procesu širenja OF. Oni su olakšavali prikupljanje snaga na najširoj osnovi i njihovo slivanje u jedinstveni front.

Posebnu ulogu u tom procesu imale su osnivačke grupe OF. Dok je učešće predstavnika „Sokola“ olakšavalo uključivanje rodoljuba iz redova bivšeg liberalnog tabora, pre svega iz srednjih slojeva u gradovima i varošima, hrišćansko-socijalistička grupa, koja je kasnije često u javnosti nastupala kao „hrišćani u OF“, olakšavala je pristupanje ne samo bivših sledbenika Slovenačke narodne stranke na selu i u gradu ili klerikalnog tabora već i ljudi sa verskim ubeđenjima koji su ranije, iz tradicionalnih razloga, bili još vezani za katoličku crkvu. Poseban značaj je imala mala, ali uticajna grupa kulturnih radnika. Ona nije samo olakšavala uključivanje napredne inteligencije u pokret već je i povezivala oslobodilački pokret sa demokratskom baštinom koju su slovenačkoj kulturi ostavili njeni velikani France Prešeren, Fran Levstik, Ivan Cankar i dr. Budila je i učvršćivala svest o slovenačkom i jugoslovenskom zajedništvu, povezivala narodnooslobodilačku borbu sa borbom u prošlosti i sa svetskim naprednim zbivanjima.

Komunistička partija Slovenije bila je od početka i kroz ceo razvitak OF njeno duhovno, idejno i organizaciono jezgro koje je davalo inicijative, unosilo političku jasnoću i revolucionarni elan, duh organizovanosti, odlučnosti, konspirativnost i odgovornost. Članovi KPS i SKOJ-a bili su u prvim redovima borbe i akcija, oni su borbenoj aktivnosti davali idejnu i političku širinu. Unosili su u OF poverenje u mase, u narode Jugoslavije, u novu Jugoslaviju, poverenje u moć socijalističkih i demokratskih snaga sveta. Oni su u OF unosili i učvršćivali ubeđenje da je sve što je u čovečanstvu napredno, humano i kulturno na strani slovenačke i jugoslovenske borbe protiv mračnog fašizma i nacizma.

Isto tako, OF je povratno uticala na svoje avangardno jezgro, na KPS, za koju je OF bila revolucionarna praksa, u kojoj se oslobodila sektaške uskosti, koja je u njenim redovima jačala smisao za stvaralačko proučavanje društvenih pojava i pronalaženje odgovarajućih rešenja u skladu sa položajem i uslovima, smisao za izgrađivanje politike pokreta odozdo nagore, uz stalno proveravanje ispravnosti donetih stavova.

Osvobodilna fronta je isticala da je ona pokret koji nije opredeljen ni „za London“ ni „za Moskvu“, da je svenarodni pokret za oslobodjenje i ujedinjenje koji raste iz dubina slovenačkog naroda. Iz takvog opredeljenja izrastala je veličanstvena borbena i revolucionarna inicijativa širokih narodnih masa slovenačkog društva. Osvobodilna fronta je postala okvir u kojem su se probudile neslućene narodne snage.

Tone Tomšič, organizacioni sekretar Centralnog komiteta KP Slovenije, streljan 21. maja 1942. u Gramoznoj jami u Ljubljani

Treće zasedanje Vrhovnog plenuma OF, održano 16. septembra 1941, označavalo je razvitak narodnooslobodilačkog pokreta, slovenačkog naroda na kvalitativno viši stepen, u razdoblje kada je Osvobodilna fronta vŕć imala karakter „države u državi”. Takav stepen razvijenosti ona je postigla pre svega u Ljubljani, u većem delu italijanske okupacione zone, a nešto kasnije i u delu Gorenjske zapadno od Save.

Stanje „država u državi” značilo je da je, uporedo sa sistemom vlasti i mrežom vojnih uporišta i jedinica okupatora, kojeg je podržavao veoma mali deo stanovništva, postojala dobro organizovana mreža organa OF i drugih elemenata narodnooslobodilačkog pokreta, kao što su *Bezbednosno obaveštajna služba OF* (Varnostnoobveščevalna služba OF ili VOS OF), *Navodna zaštita* (Narodna zaštita), *Centralna tehnika* sa štamparijama, radionicama, radio-stanicom „Kričać”, *Narodna pomoć* i dr. Ta država, OF, imala je i organe narodne

" Termin „država u državi” je prvi put upotrebio Boris Kidrič u članku sa istim nazivom, koji je bio objavljen u organu OF „Osvobodilna fronta” br. 6 iz sredine januara 1942. (*Dokumenti ljudske revolucije*, knj. 1, Ljubljana 1962, str. 274—275). Vidi i: Boris Kidrič, *Kratek obris razvoja Osvobodilne fronte in sedanja politična situacija v Sloveniji* (Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, Ljubljana 1960, str. 16).

vlasti i oružanu silu — partizanske čete i Narodnu zaštitu, koja je u to vreme bila deo partizanskih oružanih snaga. Odluke OF izvršavala je velika većina stanovništva, sabotirajući istovremeno mere okupatora.

Za takvu široku aktivnost bila je potrebna čvrsta organizacija, koju su istrajno i neustrašivo gradili mnogobrojni aktivisti OF.

Radnike i nameštenike u preduzećima okupljali su odbori *Radničkog jedinstva* (Delavska enotnost), stvarani još od 1940. godine a koji su u prvim mesecima okupacije bili sve brojniji i čvršći. U preduzećima je pod njihovim uticajem stvoreno takvo jedinstvo da niko nije pitao kakvog je ko ubeđenja, već samo da li je za, ili protiv okupatora. Osnovni zadatak odbora Radničkog jedinstva bile su sabotaze. Međutim, zbog sve težih uslova rada, kadrovi su sve više prebacivani na rad iz preduzeća u naselja, ali odbori Radničkog jedinstva su i dalje postojali u preduzećima, ponegde do kraja rata. Radnici koji su se uključili u OF na terenu, unosili su u terenske odbore odgovornost i čvrstinu i bili neumorni aktivisti OF.

Stvarani su, pre svega u Ljubljani, i *matični odbori OF*, koji su objedinjavali pripadnike pokreta po strukama i zanimanjima. Ti odbori su, pored opštih, imali i posebne zadatke. Matični odbor lekara, na primer, prikupljao je sanitetski materijal i opremu, pripremao lekare za odlazak u partizane i organizovao lečenje ranjenih boraca u legalnim zdravstvenim ustanovama. Matični odbor policijskih nameštenika je davao dragocene podatke VOS OF. Posebne, veoma značajne zadatke imali su i matični odbori prosvetnih, grafičkih, građevinskih i drugih radnika. Broj odbora na terenu, koje su prema gore povezivali kvartni, rejonski i okružni odbori OF, organizovani većinom paralelno sa organizacijom KPS, sve više je rastao, pa je samo u Ljubljani avgusta 1941. bilo već oko 300 terenskih odbora Osvobodilne fronte.

Izvršni odbor OF je 12. oktobra 1941. sazvao plenum izabranih delegata okružnih odbora OF u delu Slovenije koji je okupirala Italija, u Ljubljanskoj pokrajini. Oko 25 prisutnih delegata donelo je više rezolucija. Pozdravili su dotadašnje odluke SNOO, izjasnili se za najčvršću narodnu disciplinu i jedinstvo i postavili kao prvenstveni zadatak odbora OF prikupljanje novih boraca za partizanske odrede.

Sredinom avgusta 1941. osnovana je posebna grana partijske delatnosti za borbu protiv subverzivnog rada neprijatelja protiv narodnooslobodilačkog pokreta. U septembru 1941, kada je Vrhovni plenum OF poverio Centralnom komitetu KPS organizaciju i vođenje te službe, ona je nazvana „Obaveštajna i bezbednosna služba OF“, ali se ubrzo ustalio naziv „Bezbednosno-obaveštajna služba OF“ (Varnostnoobveščevalna služba OF). Dok su njen bezbednosni sektor sačinjavale grupe izabranih boraca (u Ljubljani su marta 1942. imale oko 50 članova, koji su izvodili brojne i smele akcije, spasavali aktiviste iz zatvora, kažnjavali smrću najopasnije organizatore kontrarevolucije, otkrivali centre neprijateljske propagande i delatnosti itd.), obaveštajni sektor delio se na vojni i civilni deo, a civilni dalje na posebnu i masovnu obaveštajnu službu. Vojni deo je prikupljao vojne podatke. Posebna obaveštajna služba je, preko svojih ljudi, sakupljala

podatke o okupatorskim štabovima i kontrarevolucionarnim centrima. Masovna obaveštajna služba naslanjala se na mrežu odbora OF i drugih organa pokreta. Svaki pripadnik OF bio je dužan da javlja svoja opažanja višim organima. Po jedan član odbora odozdo do gore bio je zadužen za obaveštajnu službu. Na taj način su se prikupljali veoma važni podaci vojnog, političkog, privrednog i kulturnog karaktera, koji su omogućavali pravilniji rad rukovodećih organa. VOS-om je rukovodio poseban kolegijum VOS, a od februara 1943. Centralna komisija VOS OF (CK VOS OF)."

Kako bi još više razvio masovnost akcija koje su izvodile grupe VOS i borbene grupe, rukovodstvo narodnooslobodilačkog pokreta počelo je u septembru 1941. da organizuje Narodnu zaštitu. Odlukom o osnivanju, koja je objavljena 17. oktobra 1941. u sedam tačaka u „Slovenskom poročevalcu“, objašnjen je njen rad. Narodna zaštita je sastavni deo slovenačkih oružanih snaga. Ona sprečava neprijateljski teror i proganjanje naroda. Dužnost je svakog Slovenca koji je sposoban da nosi oružje da stupi u Narodnu zaštitu, a njene jedinice se osnivaju u selima i gradovima, u preduzećima i ulicama, svuda gde živi i radi veći broj ljudi. Organizuju ih mesni odbori OF. Jedinice Narodne zaštite treba da sarađuju sa partizanskim četama kada one dođu na njihovo područje.

Do zime 1941/42. bile su formirane desetine i vodovi, a u zimu već čete i bataljoni. Najbrže se razvijala Narodna zaštita u Ljubljani i okolini. Krajem aprila ili početkom maja 1942, u Štatenbergu kod Trebelnog, osnovan je prvi bataljon Narodne zaštite, a kasnije i drugi. Glavni štab je, na osnovu početnih iskustava njenog razvoja, 24. januara 1942. doneo Pravilnik Narodne zaštite, a 30. aprila iste godine i tumačenje tog pravilnika.

Narodna zaštita, čiji su članovi inače živeli legalno u svojim domovima, izvršila je veliki broj akcija. Tako je u Ljubljani 11. oktobra zaplenila 295 čebadi i poslala ih partizanima, u jesen iste godine odnela je iz Šempeterske kasarne u Ljubljani oko 300 pušaka, 4 puškomitraljeza, 175 pištolja i dr. Sarađivala je u velikom broju akcija sa VOS i izvodila sabotaže.

Narodna zaštita je postala snažan međustepen između oblika borbe naroda organizovanog u OF i partizanskih jedinica. U njoj su se pripremali budući borci partizanskih četa. Ona je bila nova stepenica u vojnoj organizovanosti u Sloveniji u uslovima kada, zbog oštre zime i snažnog pritiska okupatora, partizanske čete još nisu bile toliko jake da bi oslobodilačka akcija mogla prerasti u masovni narodni ustanak.

Ljubljana je bila, takođe, centar tehničkog aparata narodnooslobodilačkog pokreta ili Centralne tehnike, koja se razvila iz tehničkog aparata koji je Komunistička partija imala pre aprilskog rata. U okupacionim uslovima Centralna tehnika se proširila i prilagodila novim potrebama. Ona je imala sledeće sektore rada: štamparski, ciklostilni, cinkografski i dokumentni, radio-sektor, sektor za vezu i ekspediciju i građevinski, za izgradnju bunkera i skrovišta.

²⁰ *Zaštita narodnoosvobodilnega boja, Gradivo s posvetovanja v Ljubljani 23. in 24. novembra 1916, Ljubljana 1979, str. 29—37.*

Štamparski sektor je obuhvatao tajne štamparije („Podmornica“, „Tunel“) koje su štampale centralna glasila kao što su bili organ KPS „Delo“, organi OF „Slovenski poročevalec“ i „Osvobodilna fronta“ i druge publikacije, među njima i džepnu zbirku pesama Vladimira Pavšiča — Mateja Bora „Previhorimo vihore“ („Previharimo viharje“).

Ciklostilne tehnike su umnožavale „Slovenski poročevalec“, koji je redovno izlazio sedmično od maja 1941. do kraja rata, letke i proglase. Na inicijativu Centralne tehnike, ciklostilne tehnike su se razvile i u Novom Mestu, Jesenicama, Kranju i Mariboru, a u 1942. godini i druge, pa i tehnike u partizanskim jedinicama.

Cinkografski i dokumentni sektor izrađivao je klišeje za štampanje i falsifikovao okupatorske dokumente, štambilje, propusnice, lične karte i dr. Na taj način je bilo omogućeno kretanje ilegalaca i drugih aktivista pokreta.

Radio-sektor je, između ostalog, izradio radio-stanicu „Kričač“, koja je služila propagandi pokreta u Ljubljani, a kasnije, u 1942. godini, i više prijemnih i predajnih stanica za vezu sa većim dometom. „Kričač“ je redovno emitovao od 17. novembra 1941. do 4. aprila 1942, kada je prekinuo svoj rad, jer je italijanski okupator izdao naredbu o oduzimanju radio-aparata.

Sektor za vezu i ekspediciju organizovao je sve veze rukovodstva sa nižim organima i jedinicama i vezu sa Centralnim komitetom KPJ i Vrhovnim štabom NOV i POJ, dok je građevinski sektor pripremao stanove, skrovišta i bunkere za potrebe pokreta.

Narodna pomoć (Ljudska pomoć), koju je organizovala KP Slovenije pre rata, sada se još više razgranala. Osnovan je Glavni odbor Narodne pomoći. Kao organizacija Osvobodilne fronte, sa širokom mrežom poverenika i odbora, ona se brinula o konfiniranim, interniranim i zatvorenim pripadnicima pokreta i njihovim porodicama, o ilegalcima, porodicama palih boraca i drugim žrtvama okupatorskog nasilja. U jesen 1942. preimenovana je u *SLovenačku narodnu pomoć* (Slovenska narodna pomoć — SNP). Njena delatnost se još proširila. Imala je čak skladišta i radionice, a uloga joj je bila značajna i radi postepenog uključivanja ljudi u aktivnu borbu, naročito žena.

Uz pomoć mreže odbora OF i Slovenačke narodne pomoći prikupljani su za potrebe pokreta narodni porez i zajam slobode. Uplaćivanje poreza i zajma i prikupljanje drugih dobrovoljnih priloga u novcu, namirnicama, odeći, obući, sanitetskom materijalu itd. bio je izraz pripadnosti Osvobodilnoj fronti.

U oktobru 1941. Izvršni odbor OF je, kao posebnu organizaciju, osnovao *Omladinsku osvobodilnu frontu (Mladinska OF)* koja je imala sličnu organizacionu mrežu kao Osvobodilna fronta. Omladina se masovno uključila u pokret. Njeno jezgro bio je SKOJ. Organizovala je i izvodila masovne akcije ispisivanja parola i bacanja letaka, a omladinske borbene i sabotažne grupe bile su uključene u VOS OF i Narodnu zaštitu. U novembru 1941. počeo je izlaziti i list „Mlada Slovenija“ koji je mobilisao omladinu za partizanske jedinice, u borbu protiv fašizacije u školama, na univerzitetu i u sportu. Omla-

dinska OF je uspešno razbijala namere okupatora da pomoću omladinske i drugih profašističkih organizacija, kao što su bile GILL i OUL, nade oslonac."

U Ljubljani, gde je sve do sredine maja 1942. delovao Glavni štab slovenačkih partizanskih odreda, održavajući veze sa partizanskim jedinicama preko kurira i ličnim kontaktima u samom gradu ili na terenu, postepeno se razvila i posebna vojna organizacija. Sem pomenutih delatnosti koje su takode služile potrebama Glavnog štaba, treba posebno istaći Mobilizacijsku komisiju i Intendanturu.

Mobilizacijska komisija, povezana sa vojnim referentima u odborima Osvobodilne fronte, brinula se za popunu partizanskih jedinica. Za nove borce je organizovala proveravanje, lekarski pregled, opremanje i odlazak u jedinice. Prema evidenciji ove komisije, preko nje je do novembra 1941. otišlo u partizane oko 400 boraca. Tada su ulogu Mobilizacijske komisije preuzele komande Narodne zaštite.

Intendantura Glavnog štaba organizovala je prikupljanje ili izradu partizanske vojne opreme i oružja, skladištenje i doturanje partizanskim jedinicama, kao i prijem, lečenje i oporavak ranjenih i bolesnih boraca. Ona je organizovala radionice za popravku oružja, krojačke, obučarske, pirotehničke i radio-tehničke radionice. U jesen 1941. imala je dva glavna i niz pomoćnih centralnih skladišta, a deo prikupljenih sredstava se čuvao i u legalnim skladištima pod lažnim deklaracijama i si.

Oprema i druga roba se partizanskim jedinicama doturala na najrazličitije načine, upotrebljavajući u jednom lancu dotura i više sredstava, čak železničke vagone sa lažnim oznakama robe. Odbori Osvobodilne fronte i Slovenačke narodne pomoći su organizovali šivenje i pletenje delova opreme za borce. Dovitljivost, snalažljivost, požrtvovanost i spremnost na žrtvu bila je opšta karakteristika vojne organizovanosti Ljubljane. Ona je bila prava vojna baza partizanskih jedinica Slovenije.

U masovne i veoma značajne akcije Osvobodilne fronte, treba ubrojati i četiri „plebiscitne“ akcije organizovane 29. oktobra, na godišnjicu oslobođenja od austrougarskog ropstva 1918. godine, 1. decembra, na godišnjicu stvaranja države Srba, Hrvata i Slovenaca 1918, 3. januara 1942, u spomen žrtvama palim za slobodu, i 7. februara, na godišnjicu smrti velikog slovenačkog pesnika Franca Prešerna. Ulice grada su bile pokrivene lecima, listićima, zastavicama, a zidovi ispisani parolama i simbolima pokreta. U 19 časova su se ispraznili lokali i ulice i sat kasnije ponovo napunili. Ove akcije su pokazale snagu pokreta koji je objedinio sve stanovništvo, sem šačice kolaboracionista i izdajnika.

Na sličan način je pokret bio organizovan i u drugim gradovima i selima, u kojima se Osvobodilna fronta sve više širila i učvršćivala. Najteže prilike bile su u nemačkoj okupacionoj zoni, gde su

¹ Gioventù italiana del Littorio Lubianese — Ljubljanska liktorska italijanska omladina; Organizzazione Universitaria Lubianese — Ljubljanska univerzitetna organizacija.

nacističke vlasti, oslonivši se na folksdojčere, vršile jak pritisak na stanovništvo. Uprkos uništavajućim provalama u deo organizacija i hapšenjima, oslobodilački pokret je i tamo jačao i bio oslonac partizanskih jedinica.

U celoj zemlji se na taj način, dejstvom Osvobodilne fronte kao organizovanog svenarodnog pokreta sa razgranatom konkretnom delatnošću, uz istovremene akcije VOS OF, Narodne zaštite, borbennih i sabotažnih grupa i pod uticajem borbene, propagandne i organizacione aktivnosti partizanskih jedinica koje su bile njena oružana pesnica, sve više zaoštravala nepomirljiva borba između širokih narodnih masa i okupatora i njegovih pomagača. Razbuktavanje svenarodnog ustanka u proleće 1942. bilo je na vidiku. Tome je doprinelo i jasnije formulisanje programa Osvobodilne fronte u obliku „*Devet temeljnih tačaka Osvobodilne fronte*“.

PROGRAM OSVOBODILNE FRONTE

Formulisanje programskih odredaba, nazvanih „*Devet temeljnih tačaka Osvobodilne fronte*“, odvijalo se postepeno. Prvih sedam tačaka doneto je na 4. zasedanju Vrhovnog plenuma OF 1. novembra 1941. u Ljubljani, koje je ujedno bilo i druga sednica SNOO, a ostale dve su prihvaćene početkom januara 1942. Devet temeljnih tačaka OF ostalo je nepromenjeno u narodnooslobodilačkom ratu. One su važile do 1. kongresa Osvobodilne fronte, koji je održan 15. i 16. jula 1945. u oslobođenoj Ljubljani.

Temeljne tačke OF su prihvatili svi pripadnici pokreta OF i sve njene grupe. Aktivisti na terenu i politički komesari u partizanskim jedinicama su ih obrazlagali na mnogobrojnim sastancima i političkim časovima. One su odigrale izuzetnu mobilizatorsku i političku ulogu.

Prve dve tačke, koje glase: „*Protiv okupatora treba vršiti nemilosrdnu oružanu akciju*“ i „*Ova akcija predstavlja polaznu tačku oslobođenja i ujedinjenja svih Slovenaca*“, bile su temeljna platforma politike i sve aktivnosti Osvobodilne fronte i narodnooslobodilačkih partizanskih jedinica. Oslobođenje i ujedinjenje svih Slovenaca, uključujući i one koji su pre aprilskog rata bili u okvirima susednih država, moguće je postići samo oružanom borbom. Prvi put u istoriji su se takva temeljna pitanja postojanja i budućeg života Slovenaca rešavala oružanom borbom širokih narodnih masa. Rasparčani i napaćeni slovenački narod borio se za svoje oslobođenje, ujedinjenje i samoopređenje na revolucionaran način i nije čekao da mu budućnost određuju drugi.

Sledeća bitna polazna osnova politike Osvobodilne fronte, bratstvo i zajedništvo sa drugim jugoslovenskim narodima, data je trećom tačkom: „*Stojeći na stanovištu prirodne i sudbinske zajednice jugoslovenskih naroda, Osvobodilna fronta ne priznaje cepanje Jugoslavije i svim silama, radi na slozi i jedinstvu naroda Jugoslavije. Ujedno teži povezanosti slovenskih naroda pod vodstvom velikog ruskog naroda, na osnovu prava svakog naroda na samoopređenje.*“

„Osvobodilna fronta organ Izvršnog odbora OF, 1, naslovna strana

Iako je tada Sovjetski Savez pored Velike Britanije bio jedina država u Evropi koja je bila u ratu sa okupatorima slovenačke zemlje, OF je isticala i pravo na samoopredeljenje naroda.

Četvrtom temeljnom tačkom je konstatovano: „Oslobodilačkom akcijom i aktivizacijom slovenačkih masa OF preinačuje slovenački narodni karakter. Slovenačke narodne mase, koje se bore za svoja narodna i ljudska prava, stvaraju nov lik aktivnog slovenstva

U petoj tački je OF izjavila: „Sve grupe, koje sudeluju u OF, obavezale su se na lojalnost u međusobnim odnosima.”

Šesta i sedma tačka su opredelile osnovna načela OF do pitanja vlasti. Šesta tačka glasi: „Posle narodnog oslobođenja vlast na slovenačkoj teritoriji preuće Osvobodilna fronta slovenačkog naroda kao celina” sedma: „Posle narodnog oslobođenja, Osvobodilna fronta će uvesti doslednu narodnu demokratiju. Sva pitanja koja

prevazilaze okvir narodnog oslobođenja rešavaće se na dosledan narodnodemokratski način." Istovremeno je iz ove dve tačke, koje su osiguravale već stvoreno jedinstvo Osvobodilne fronte, vidljivo da se ona odriče stranačkog načina političkog života, da se zauzima za stvarnu narodnu demokratiju i da i za posleratno razdoblje postavlja kao cilj razvijanje narodnodemokratskog načina rešavanja svih društveno-političkih pitanja. U ovim programskim principima nalaze se osnove za samoupravnu socijalističku demokratiju, ostvarivanu posle rata.

Osma i deveta tačka su bile odraz stavova OF prema Atlantskoj povelji koju su Sjedinjene Američke Države i Velika Britanija potpisale 14. avgusta 1941. odnosno Deklaraciji Ujedinjenih nacija koju je 1. januara 1942. u Vašingtonu potpisalo 26 država, među kojima i SSSR, SAD, Velika Britanija i Kina, kao i prema kraljevskoj izbegličkoj vladi koja je Dražu Mihailovića proglasila za svog jedinog predstavnika u otadžbini.

Sem toga, osmom tačkom su precizirani i osnovni elementi politike OF po pitanju međunarodnih odnosa, unutrašnjeg uređenja i suverenosti slovenačkog naroda: „17 skladu sa svečanim izjavama Čerčila, Ruzvelta i Staljina slovenački narod će posle svog narodnog oslobođenja sam odlučivati o unutrašnjem uređenju Ujedinjene Slovenije i o svojim spoljnim odnosima. OF će ovo elementarno pravo slovenačkog naroda izboriti i braniti svim sredstvima."

Poslednja, deveta tačka je posvećena oružanim snagama: „Na slovenačkoj teritoriji narodna vojska rasle iz slovenačkih narodno-oslobodilačkih partizanskih odreda i Narodne zaštite u koje se pozivaju svi Slovenci." Njome su ujedno bile potvrđene osnove razvitka i karakter oružanih jedinica u Sloveniji, sastavnog dela Narodnooslobodilačkih partizanskih odreda Jugoslavije pod vrhovnom komandom Josipa Broza Tita.

Program Osvobodilne fronte, formulisan u obliku devet temeljnih tačaka, bio je u skladu sa osnovnim interesima najširih radnih slojeva slovenačkog naroda. Iako u njemu nema reči „revolucija", jer je bio tako sastavljen da ni u čemu nije sužavao svenarodnu širinu narodnooslobodilačke borbe, on je u suštini bio duboko revolucionaran i dovoljno širok okvir i za ostvarivanje temeljnih revolucionarnih promena u slovenačkom društvu u daljem toku oslobodilačkog rata i neposredno posle njega.

DECEMBARSKI USTANAK U GORENJSKOJ

Kasnu jesen u Sloveniji 1941. godine karakterisalo je zaostajanje partizanske oružane akcije u poređenju sa snagom i razvitkom Osvobodilne fronte. U Štajerskoj su borci Štajerskog partizanskog bataljona bili raspoređeni po grupama na širem prostoru, a Štab bataljona bio je pozvan u Ljubljano. Jedinice Kamniškog partizanskog bataljona bile su razbijene, njegovi borci su se većinom povukli preko Save i u italijansku okupacionu zonu. Na Samotorici kod Horjula nastao je partizanski školski logor (nazvan i Samotorska četa),

u kojem su se ponovo prikupljali i pripremali za povratak u Gorenjsku. Tamo se Gorenjski (1. partizanski) bataljon „Ivan Cankar” ulogorio u skrovitom logoru kod Sv. Mohora zapadno od Kranja. Vojnički se izgrađivao i pomagao učvršćivanju terenske organizacije. Početkom decembra je u Gorenjskoj već bilo 108 terenskih odbora OF. Nakon razbijanja Krimskog partizanskog bataljona i neuspele akcije u Posavju, još više se osećao zastoj partizanske aktivnosti u Ljubljanskoj pokrajini, ali se na terenu snažno razvijala Narodna zaštita.

Glavni štab slovenačkih partizanskih odreda je preduzimao odlučne mere da bi stvorio dobro organizovane partizanske bataljone koji će biti oslonac novom poletu narodnooslobodilačke oružane borbe, do kojeg je moralo doći zbog sve snažnijeg razvitka Osvobodilne fronte. Nove borbe je upućivao u partizanske logore na Samotorici kod Horjula i na Kožljeku kod Cerknice, pa i u Molnišku partizansku četu istočno od Ljubljane. Ujedno je pripremio širi plan dejstva: dobro pripremljenom akcijom na železnički most na pruzi Ljubljana — Postojna — Trst kod Preserja podstaći partizansku aktivnost i priliv novih boraca u Ljubljanskoj pokrajini; od postojećih doljenjskih četa formirati 2. partizanski bataljon (kasnije nazvan i Štajerski), uputiti ga preko Save u zapadni deo Štajerske radi sadejstva sa partizanskim snagama u Gorenjskoj; gorenjske partizane, sa delom novih boraca iz italijanske okupacione zone, vratiti u Gorenjsku, gde sa 1. partizanskim bataljonom kao jezgrom razviti svenarodni ustanak i stvoriti slobodnu teritoriju; u Notranjskoj i Dolenjskoj formirati još po jedan partizanski bataljon koji će biti jezgro ustanka u italijanskoj okupacionoj zoni.

Procena da težište partizanske borbe može i treba da bude u zapadnom delu Gorenjske zasnivala se na činjenici da je partizanski bataljon „Ivan Cankar” tada bio najjača i najbolja veća jedinica u Sloveniji, da je u Gorenjskoj tada bilo relativno malo okupacionih snaga u poređenju sa brojnim italijanskim jedinicama u Ljubljanskoj pokrajini i da je u tom delu bila jaka organizacija KPS i OF. Uz pomoć partizanskih snaga iz italijanske zone, oslanjanjući se na široko razvijen oslobodilački pokret, partizanske snage mogle bi stvoriti slobodnu teritoriju kao bazu narodnooslobodilačkog pokreta Slovenije, o čemu je bilo govora i na Savetovanju u Stolicama.

Napad na železnički most preko Ljubljanice kod Preserja bio je dobro pripremljen. U Ljubljani su, na osnovu planova koje je dostavila organizacija OF u železničkoj direkciji, izradili maketu objekta. Uz pomoć aktivista i partizana na Kožljeku pripremili su i dopremili eksploziv u blizinu mosta. Napad na stražu je u noći 4/5. decembra izvršila Samotorska četa, a miniranje mosta posebna grupa formirana u Ljubljani. Srušen je jedan mostovni luk, a drugi oštećen. Poginula su četiri a ranjena tri italijanska vojnika. Zbog vlažnog eksploziva rezultati nisu bili sasvim zadovoljavajući. Pošto nije mogao da uhvati partizanske borbe, neprijatelj je pohapsio 69 stanovnika obližnjih sela koji uopšte nisu učestvovali u akciji. Marta 1942. 16 ih je streljano, a drugi su osuđeni na stroge vremenske kazne robije.

Iako su se nastupanjem zime prilike u Štajerskoj pogoršale, jer su nacisti sem pojačane propagande zaoštrili teror nad stanovništvom, Centralni komitet KPS nije dozvoljavao da se partizanske grupe povlače u italijansku okupacionu zonu, smatrajući da one moraju da ostanu na svom terenu. Odlučio je da se od dolenskih partizanskih četa što pre formira nov bataljon koji će se prebaciti preko Save i ojačati oružanu borbu u nemačkoj okupacionoj zoni. Komandant bataljona Franc Rozman Stane i politički komesar Dušan Kveder Tomaž, obojica španski borci i poznati štajerski rukovodioci, formirali su 15. decembra u partizanskom logoru na Kremenjeku zapadno od Trebnja, od Mokronoške, Molniške i Stiške partizanske čete *2. partizanski bataljon*, u koji se kasnije uključila i Grosupeljska četa. Bataljon je odmah počeo sa pripremama za odlazak u Štajersku. Uz put je pripremao napad na neprijateljsko uporište u Šmartnom kod Litije, ali je 24. decembra kod naselja Liberga i Tisje bio otkriven. Došlo je do borbe, posle koje se bataljon, zbog koncentracije nemačkih i italijanskih snaga, morao uz česte sukobe sa neprijateljem vratiti u svoj raniji logor. Pošto više nije bilo moguće da se prebaci preko Save i aktivno uključi u događaje u Gorenjskoj, bataljon se početkom 1942. godine prebacio u bivši logor Molniške čete na Pugledu, oko 10 km udaljeno od Ljubljane, i počeo sa intenzivnom vojnom i političkom izgradnjom svog boračkog i starešinskog sastava.

U zapadnom delu Gorenjske, još od početka decembra, razvijala se intenzivna aktivnost partizanskog bataljona „Ivan Cankar” i terenskih organizacija radi podizanja širokog ustanka i stvaranja slobodne teritorije. Ona je, prema planovima, trebalo da obuhvati prostor zapadno od Save, od Polhograjskih Dolomita preko Poljanske i Selške doline i Jelovice do Zgornje Savske doline i Bohinja. Drumskim preprekama i rušenjima nameravali su zatvoriti pristupe u doline, a manja uporišta uništiti ili prinuditi njihove posade da se povuku.

Okupatorovo nasilje, naročito streljanje talaca, strahovanje da će neprijatelj iseliti sve stanovništvo u pojasu uz italijansko-nemačku graničnu liniju, a i očekivanje da će se zbog poraza nacističkih snaga pred Moskvom i protivofanzive Crvene armije rat brzo završiti, stvorili su ubeđenje kod većine stanovništva da je oružani ustanak jedino mogući put za spas Slovenaca od uništenja.

Bataljon „Ivan Cankar” je 7. decembra počeo sprovoditi plan akcija. Istog dana je spalio most kod sela Praprotno u Selškoj dolini, slao grupe boraca da pomognu organizovanje ustanka u Bohinju i Zgornjoj Savskoj dolini, a zatim krenuo prema Polhograjskim Dolomitima. Kod sela Rovte pod Mladim vrhom je 12. decembra uništio jednu kolonu 181. rezervnog policijskog bataljona, nanevši joj gubitke od 45 poginulih i zaplenivši sve naoružanje. Ova veoma uspešna akcija je snažno odjeknula u Gorenjskoj i uznemirila naciste do Berlina. Bataljon se prebacio na Vinharje u Polhograjskim Dolomitima. Sem gorenjskih partizana koji su stigli iz Samotorske čete, počeli su dolaziti novi borci, članovi Narodne zaštite i drugi. Iz 41 sela i zaseoka Poljanske doline došlo ih je 245, iz Škofje Loke i okoline 53 i iz drugih područja 22. Bataljon je, sem pušaka, bio naoru-

žan i sa 24 puškomitraljeza i automata. Njegove prve veće akcije bile su: 16. decembra napad na graničarsko uporište na Crnom vrhu i 19. decembra prepad na žandarmerijsku stanicu u Poljanama.

Poginuli vojnici nemačkog 181. rezervnog policijskog bataljona posle napada Partizanskog bataljona „Ivan Cankar“, Rovte pod Mladim vrhom

Nova žarišta ustanka nastala su i u severozapadnoj Gorenjskoj i severno od Save. Posle intenzivnog rada KPS i OF prikupilo se 15. decembra u Bohinju, u selu Gorjuše, oko 350 ustanika. Formiran je *partizanski bataljon „France Prešeren“*, ali ustanici su raspolagali samo sa oko 50 različitih pušaka i jednim puškomitraljezom. Iako širok, ustanak nije uspeo. Zbog oštire protivakcije nemačkog 93. rezervnog policijskog bataljona u selu Nomenj, ustanici su se morali povući, najpre na Koprivnik i Gorjuše na rubu Pokljuke, a zatim, uz dalje osipanje boraca, na Zatrnik zapadno od Bleda. Ostatak od oko 23 borca povukao se kao *Prešernova četa* još dublje i posle manjih akcija ulogorio se na Lipanjskoj planini, gde je posle borbe na visokoplaninskom zemljištu razbijen 19. januara 1942. godine.

Okupator je već 17. i 18. decembra povukao 18 manjih žandarmerijskih stanica u veća uporišta i počeo dovlačiti pojačanja. Po naređenju šefa policije Trećeg Rajha Himlera, formiran je operativni policijski štab „Jugoistok“ koji je dejstvovao do 10. februara 1942. Raspolagao je sa pet policijskih bataljona, od kojih su tri bila motorizovana. Do početka januara formiran je i specijalni policijski skijaški odred najpre jačine jedne, a zatim dve čete, za koje su skupljali ljudstvo po celom Rajhu.

Ustanici su u blizini Jesenica, u selu Potoki, 15. decembra formirali novu *Jesenišku partizansku čet*u, a u okolini Kranja, kod sela Šenčur, 10. decembra 1941. *Kokršku partizansku čet*u.

U Zgornjoj Savskoj dolini ustanak je imao još šire razmere. U Dovju kod Mojstrane ustanici su noću 16/17. decembra razoružali žandarmerijsku stanicu, blokirali drum i zapalili most, dok napad

na graničare u Mojstrani nije uspeo. Sledećeg dana su na Dovškima Rovtama osnovali *Triglavsku partizansku čet*u i na Mežaklji *partizansku grupu*. Zbog pretnje okupatora da će selo spaliti i saznanja da je njihova delatnost usamljena, ustanici su se počeli osipati. Do 25. decembra, verujući obećanjima, vratili su se skoro svi. Okupator je do 8. januara pohapsio 90 lica, od toga devet streljao, a druge oterao u koncentracioni logor.

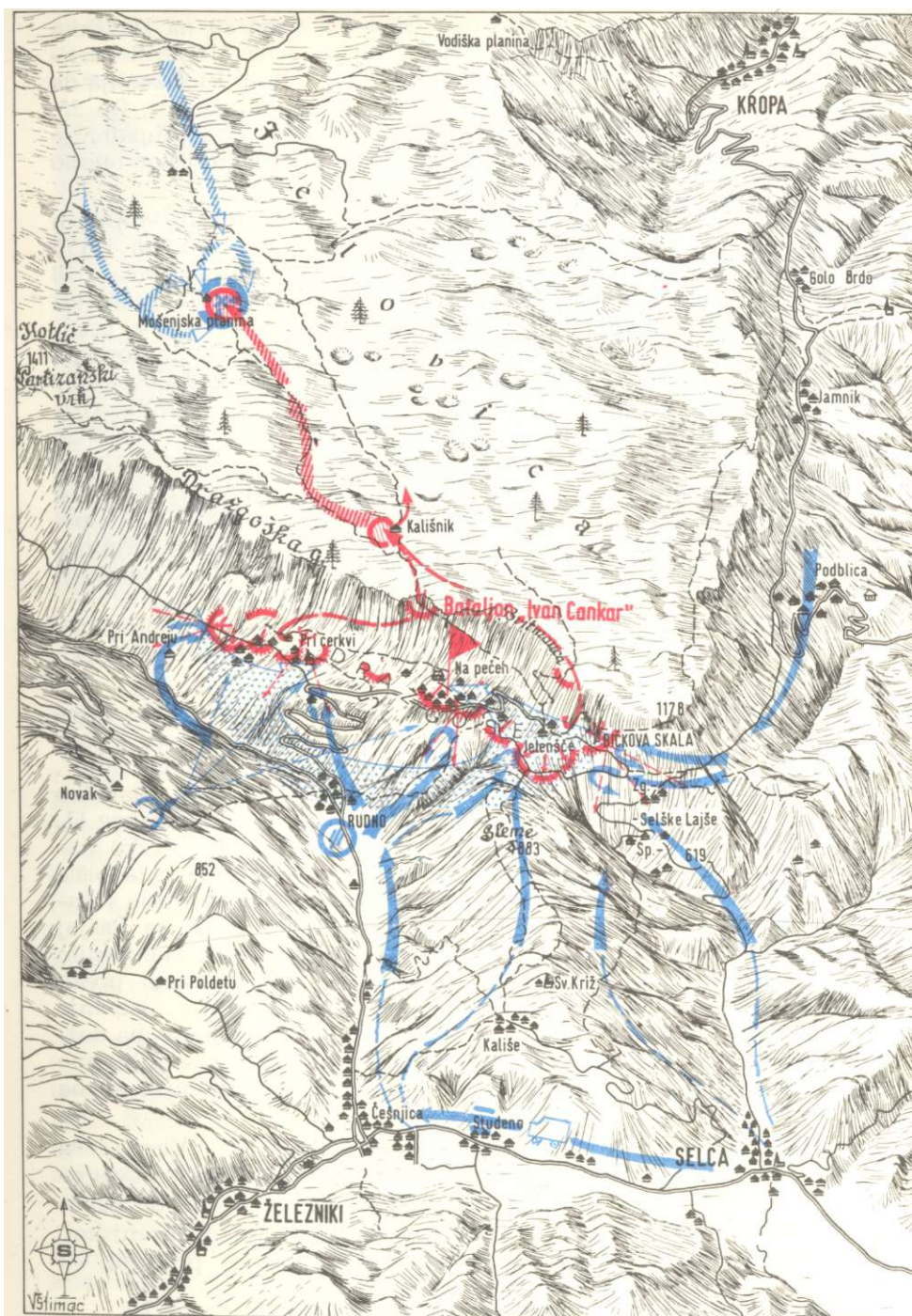
Ukupno je u decembarskom ustanku u Gorenjskoj stupilo u partizanske jedinice 665 novih boraca, od toga 365 radnika i 175 seljaka. Među njima je bilo 49 komunista, 57 članova „Sokola”, 16 hrišćanskih socijalista, 11 socijalista drugih smerova, 51 pristalica predratne Jugoslovenske nacionalne stranke (JNS) i 63 člana predratne Jugoslovenske radikalne zajednice (JRZ). Među novim borcima 402 ranije nisu bili politički organizovani, ali je od toga bilo oko 50 simpatizera KP i članova predratnih radničkih i sindikalnih organizacija. Ovi podaci pokazuju da je decembarski ustanak već imao svenarodnu širinu.³²

Još u početku je okupator svojim akcijama uspeo da suzi područje decembarskog ustanka na Poljansku dolinu. Mlade, tek osnovane i slabo naoružane partizanske jedinice nisu mogle da daju dovoljno snažan otpor dobro obučanim nemačkim vojnicima i policajcima, a njihova ukupna snaga, oslabljena nedovoljnim sadejstvom, nije mogla prinuditi neprijatelja na povlačenje i odbranu. Okupator je brzo dovukao jake snage i okomio se na ovo glavno ustaničko žarište.

Tako je partizanski bataljon „Ivan Cankar” 19. decembra zasedama zatvorio Poljansku dolinu, a već 25. decembra počela je neprijateljska akcija pod rukovodstvom nemačkog vojnog štaba „Jug”. Neprijateljske snage jačine oko 4.000 vojnika okružile su ustaničko područje širokim обруčem. Sadejstvovala su i jedinice italijanskog 11. armijskog korpusa, raspoređene na demarkacionoj liniji. Preko italijanske zone je jedna motorizovana nemačka policijska četa zaobišla to područje da bi izvršila napad iz pravca Polhovgradeca. Posle sužavanja обруča, 27. decembra razvile su se ogorčene borbe na Pasjoj ravni, Bukovskom, Kovskom i Valterskom vrhu. Pred nadmoćnim neprijateljskim snagama bataljon se sledeće noći prebacio preko Poljanske Sore na Sv. Mohor jugozapadno od Škofje Loke. Osipanje ustanika se nastavilo pa je Štab bataljona nenaoružanim borcima dozvolio da se vrate kućama, dok je bataljon od oko 200 boraca krenuo dalje i rasporedio se za odbranu u selu Dražgaše, oslonivši se na rub Jelovice.

Neprijatelj je brzo saznao g'de se nalazi bataljon. Visok sneg i niske temperature, položaj partizanske odbrane i teškoće povlačenja u šumovitu i naseljenu Jelovicu davali su mu priliku da napadom uništi ovu do tada najveću partizansku grupaciju u Gorenjskoj. Policijski akcioni štab „Jugoistok” i vojni štab „Jug” prikupili su

²² Ivan Križnar, *Socijalna in politična pripadnost borcev partizanskih enot na Gorenjskem in Štajerskem v letu 1941, Prispevki za zgodovino delavskega gibanja*, Ljubljana 1966, br. 1—2, str. 324—325.

Boj kod sela Dražgaše (9 — 11. januar 1942.)

četiri do pet policijskih bataljona i veći broj vojnih jedinica. Procenjuje se da je neposredno u toj velikoj akciji (Grosseinsatz) bilo upotrebljeno oko 2.500 ljudi, što znači da su neprijateljske snage bile u veoma velikoj nadmoćnosti.

Napad je počeo 9. januara 1942. ujutru sa nekoliko napadnih kolona koje su gazile dubok sneg uz strme padine prema bataljonskim položajima, a skijaškim odredom iz pravca sela Lajše pokušavali su udariti u bok. Partizani su odbili napada. I sledećeg dana, iako je neprijatelj uveo sveže snage i koristio snažnu artiljerijsku i minobacačku vatru, njegov napad nije uspeo. Tek trećeg dana, 11. januara, prodro je na levom krilu do prvih kuća Dražgoša. Bataljon je uspeo da odbrani osnovne položaje do noći, a zatim se, zajedno sa većim delom stanovništva, povukao na Jelovicu, na planinu Kališnik, odakle je slao jaču zaštitnicu na Mošenjsku planinu. U borbi na Dražgošama poginulo je devet a ranjeno jedanaest boraca.

Okupatorske snage su odmah pretražile selo. Istog dana su streljale 20 a sledećeg još 21 stanovnika, dok su 81 oterale u koncentracioni logor. Selo su, sem crkve, spalili. Februara 1942. je nemačka minerska jedinica već popaljeno selo sravnila sa zemljom.

Prema nepotpunim podacima okupatora, njegove jedinice su imale 50 poginulih, ali nije moguće utvrditi da li su to gubici policije ili vojske ili su ukupni. Partizanski izvori navode različite podatke, od kojih je najbliža istini tvrdnja da je neprijatelj imao 192 poginula i oko 300 ranjenih, dok se u izveštaju Glavnog štaba slovenačkih partizanskih odreda od 1. maja 1942. Vrhovnom štabu navodi da je bilo oko 200 poginulih i 400 ranjenih.

Međutim, partizanski bataljon „Ivan Cankar“ je doživeo teži udarac 13. januara, kada su neprijateljske snage, delimično na skijama, opkolile planinsku kuću na Mošenjskoj planini u kojoj je bilo oko 60 boraca. U oštroj borbi do noći poginulo je dvanaest boraca, ciok su ostali sa ranjenicima izvršili proboj i u toku noći izvukli se iz obruča.

Bataljon „Ivan Cankar“ se posle ovih događaja podelio na grupe, koje su upućene u razna područja Gorenjske.

Iako je decembarski ustanak u Gorenjskoj bio ugušen, imao je, zajedno sa borbom u Dražgošama, krupne političke posledice. Planovi okupatora da Gorenjsku i Štajersku priključi Trećem Rajhu više nisu bili izvodljivi. Priključenje je odgođeno, a kasnije se, zbog događaja u 1942. godini, to pitanje uopšte više nije postavljalo.

Decembarski ustanak i boj u Dražgošama ostali su duboko urezani u svest naroda, postavši neizbrisivo svedočanstvo o junaštvu i požrtvovanosti slovenačkog naroda i njegove želje za slobodom.

Međutim, treba reći da su se u Sloveniji i ovoga puta izjavili planovi o stvaranju trajnije slobodne teritorije. Partizanske grupe raspoređene širom Gorenjske su u sledećim mesecima preživljavale teške dane. Nemačke žandarmerijske, policijske i vojne snage, iskorišćavajući širenje malodušnosti i oštru zimu, pojačavajući pod vodstvom Gestapoa teror i hapšenja na terenu, pretraživale su šume da bi otkrile partizanska skrovišta. U ruke policijskih organa palo je oko 250 aktivista Osvobodilne fronte i članova KPS. U pe-

riodu januar — mart 1942. streljano je 106 talaca, prosečno svakih dvadeset dana po jedna grupa.

Partizanske čete su u toku zime imale teške okršaje. Jeseniška četa je 20. februara 1942. vodila žestoku borbu kod Prešernove planinarske kuće na Stolu (2.172 m) i posle borbe se vesto izvukla. Selšku partizansku četetu, sa kojom se kretao i Štab bataljona „Ivan Cankar“, nemačke snage su 27. marta opkolile kod Malog Rovta, 4 km severno od Škofje Loke. U borbi i proboju obruča poginulo je 15 boraca, među kojima i član CK KPS i Glavnog štaba slovenačkih partizanskih odreda Stane Žagar.

Ipak, gorenjske partizanske čete i grupe preživele su zimu, čvrsto povezane sa terenskim organizacijama OF i Partije. Uprkos surovoj neprijateljskoj aktivnosti, one su se očuvale i svojim uticajem obuhvatile skoro sva područja Gorenjske, što je bila osnova prolećne partizanske aktivnosti i poleta.

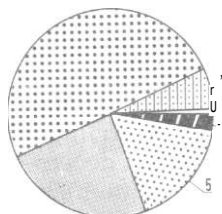
Celokupan razvitak partizanskog pokreta u Sloveniji u 1941. godini pokazuje da su p toj godini nastale 32 samostalne partizanske čete, u stvari mali partizanski narodnooslobodilački odredi.²³ Te čete su se za kraće vreme udružile u sedam partizanskih bataljona. Od tih malih odreda — četa, 15 je bilo razbijeno ili rasformirano, na prelazu u 1942. godinu bila su još samo dva partizanska bataljona.

U 1941. godini stupila su u partizanske čete u Sloveniji 1924 borca. Od toga je 1.896 bilo slovenačke i 28 drugih nacionalnosti. Najviše, 1.100 ili 57,17 odsto, stupilo je u Gorenjskoj, 266 ili 13,83 odsto u Štajerskoj, a u Ljubljanskij pokrajini i Slovenačkom primorju 558 ili 29 odsto. U drugim krajevima Jugoslavije, najviše u Srbiji, stupila su u partizanske odrede 134 slovenačka borca što znači da je svih slovenačkih partizana bilo 2.058.²⁴

Od navedenog broja bilo je 7 učesnika oktobarske revolucije, 34 borca za severne granice posle prvog svetskog rata, 22 španska borca, 249 ih je bilo u zatvorima Kraljevine Jugoslavije, 207 je učestvovalo u aprilskom ratu, 273 su bili u okupatorskim zatvorima, a više od polovine, 1.164 ili 56,56 odsto, pre stupanja u partizane bili su članovi Osvobodilne fronte na terenu.

²³ Ako ovom broju od 32 čete dodamo i čete koje su bile samo u sastavu bataljona i Slovensku četetu, osnovanu u Srbiji, onda je ukupno formirano 37 četa.

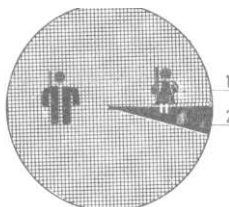
²⁴ Ivan Križnar, *Socialna in politična pripadnost slovenskih partizanov v letu 1941*, *Slovenske paralele*, br. 43, decembar 1975, str. 33—49. Autor nije uzimao u obzir pripadnike borbenih grupa, grupa VOS i jedinice Narodne zaštite.

STAROST:

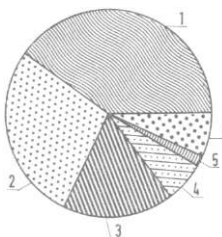
1. IZNAD 50 GODINA	15	0,73
2. 1,0-50 GODINA	130	6,32
3. 25-50 GODINA	1030	50,05
4. 20-25 GODINA	487	23,66
5. DO 20 GODINA	344	16,72
6. NEMA PODATAKA	52	2,52

%	
15	0,73
130	6,32
1030	50,05
487	23,66
344	16,72
52	2,52

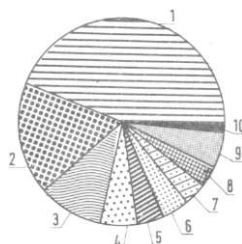
POL:

1. MUŠKARCI	1976	96,02
2. ŽENE	62	3,98
	2058	

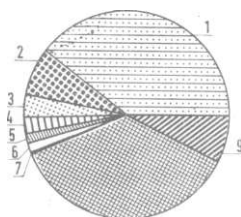
SOCIJALNO POREKLO:

1. IZ RADNIČKIH PORODICA	828	40,23
2. IZ SELJAČKIH	565	27,50
3. IZ ZANALJIJSKIH	357	17,35
4. IZ NAMEŠTENIČKIH	133	6,46
5. IZ DRUGIH	33	1,60
6. NEMA PODATAKA	141	6,86

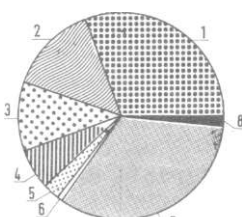
SOCIJALNA PRIPADNOST:

1. RADNICI	908	44,12
2. ZANAT. ITRG. POMOČNICI	360	17,49
3. SELJACI	207	10,06
4. ZANATLDE	115	5,59
5. NAMEŠTENICI	88	4,28
6. FIJACI	85	4,13
7. STUDENTI	71	3,45
8. ŠEGRTI	68	3,30
9. DRUGA ZANIMANJA	115	5,59
10. NEMA PODATAKA	41	1,99

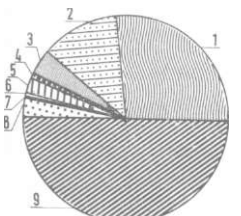
POLITIČKA PRIPADNOST:

1. KOMUNISTI	803	39,02
2. SOKOLI	153	7,43
3. JUC. RADIK. ZAJEDNICA	74	3,60
4. JUG. NACIONALSTRANKA	57	2,77
5. SOCIJALISTI	32	1,55
6. HRIŠĆANSKI SOCIJALISTI	29	1,41
7. 'LANOVI 'TIGR'	8	0,39
8. NEORGANIZOVANI	748	36,35
9. NEMA PODATAKA	154	7,48

SUDBINA BORACA U 1941. GODINI:

1. VRATILI SE KUĆAMA	630	30,81
2. ZAROBLENI, UHAPŠENI	287	13,95
3. OTIŠLI U DRUGE POKRAJINE	223	10,84
4. POGINULI U 1941. GODINI	126	6,12
5. PREŠLI NA TERENSKI RAD	54	2,62
6. POSTALI OTPADNICI	18	0,87
7. OSTALI U PART. JED.	689	33,48
8. SUDBINA NIJE POZNATA	31	1,51

SUDBINA BORACA IZ 1941 GODINE

U NOR-u (mi-m 5): .

1. POGINULI O BORBI	556	27,02
2. STRELJANI	246	11,95
3. POGINULI U LOGORIMA	80	3,89
4. UMRLO ZA VREME RATA	17	0,83
5. OSUĐENI OD PART. SUDOVA	47	2,28
6. POGINULI U NEM. VOJSKI	13	0,83
7. POGINULI U DOMOBRASTVU	13	0,63
8. NEMA PODATAKA	73	3,55
9. ŽIVIH NA KRAJU RATA	1013	49,22

	POGINULI U BORBI	OSUĐENI I STRELJANI	UMRLI U LOGORIMA	ZAJEDNO	UKUPNO
1941	126	104	1	231	26,2
1942	212	109	52	373	42,3
1943	104	19	12	135	15,3
1944	71	9	4	84	9,5
1945	43	5	8	56	6,4
UKUPNO	556	246	80**	862**	100,0**

* * Za tri borca nije poznato kada su izgubili život

Statistički pregled slovenačkih partizana u 1941. godini, grafički prikaz

UDRUŽIVANJE ANTINARODNIH SNAGA U „SLOVENAČKI SAVEZ“
(SLOVENSKA ZAVEZA)

Kontraofanzivom kod Moskve i zimskom ofanzivom u prvim mesecima 1942. Crvena armija je na sovjetsko-nemačkom frontu postigla strategijske uspehe. Nacistički planovi o munjevitoj pobedi i uništenju SSSR-a pokazali su se nestvarni. I razvoj događaja na široj svetskoj pozornici, naročito stupanje u rat Sjedinjenih Američkih Država 7. decembra 1941, jačao je ubeđenje da će pobedonosni ishod tog gigantskog svetskog sukoba biti na strani antihitlerovskih država.

Međutim, u Jugoslaviji su ovi krupni događaji i gubitak slobodne teritorije u zapadnoj Srbiji, a pogotovo napad četničkih oružanih odreda na narodnooslobodilačke partizanske jedinice, zaoštrili pitanja daljeg razvoja, pa i načina borbe. Vrhovni štab je 21. decembra 1941. formirao 1. proletersku brigadu, čime je data strategijska osnova daljem razvitku oružanih snaga narodnooslobodilačkog pokreta u Jugoslaviji.

Izdajstvo četnika u Srbiji snažno je odjeknulo u Sloveniji. Rukovodstvo slovenačkog oslobodilačkog pokreta je u „Slovenskom poročevalecu“ od 9. decembra 1941. objavilo pismo Vrhovnog štaba Narodnooslobodilačkih partizanskih odreda Jugoslavije upućeno Izvršnom odboru Osvobodilne fronte o tom izdajstvu. Deo oficira bivše jugoslovenske vojske, koji su u Sloveniji pripadali četničkoj organizaciji Draže Mihailovića, prišao je Osvobodilnoj fronti na čelu sa pukovnikom Jakom Avšičem, komandantom njenog štaba za Sloveniju, dok se načelnik tog štaba major Karei Novak još više povezao sa slovenačkim reakcionarnim političkim vrhom.

Pomenuti događaji i mogućnost skorog okončanja rata pojačali su nastojanja da se povežu sve desničarske grupe, na šta je pozivao i „Slovenački narodni odbor“ koji su osnovali bivši političari građanskih stranaka koji su emigrirali u London. Taj proces okupljanja antinarodnih snaga počeo je još ranije.

Nakon aprilskog rata i nemačkih pobeda u ratu protiv SSSR-a u 1941. godini političari građanskih stranaka bili su ubeđeni da će okupacija biti dugotrajna, ali posle krupnih promena u svetskim razmerama morali su računati i na brzi slom sila Osovine. Vrhovi građanskih snaga i stranaka, iako lišeni većine svojih pristalica koje su bile u OF, počeli su užurbano da traže načine kako da očuvaju svoj uticaj. Dok je prelazak članstva Slovenačke narodne stranke (SLS) u oslobodilački pokret odražavao pristupanje u OF grupe „Stara SLS“ koju su sačinjavali stariji, ugledni i demokratski usmereni političari te stranke, preostali deo klerikalnog tabora bio je veoma podeljen.

Grupa disidenata Slovenačke narodne stranke, nazivana „Ujedinjeni Slovenci“ (Združeni Slovenci), u početku je zauzimala centrumaška stanovišta. Tvrdila je da slovenački čovek i teritorija nisu pogodni za partizansko ratovanje i da će stupiti u OF ako bude imala status samostalne grupe. Pošto rukovodstvo OF nije moglo prihvatiti takav stav, do toga nije došlo.

Zvanično rukovodstvo SLS, zauzimajući suprotan stav prema „komunističkoj OF“, propagiralo je politiku „čekanja na pogod-

ni trenutak", ali je već u maju 1941, kako bi odvušlo svoje pristalice od OF, počelo stvarati tajnu „Slovenačku legiju“, poluvojnu organizaciju koja nije izvodila nikakve akcije. Dok je rukovodstvo SLS, uprkos kasnijoj otvorenoj saradnji sa okupatorom, zastupalo stav da se posle rata Jugoslavija obnovi kao država, klerofašistička „Straža“, kojom je rukovodio profesor teologije dr Lambert Erlih (Ehrlich), zastupala je stanovište da se Slovenija uključi u nekakvu srednjoevropsku katoličku federaciju. „Straža“ je počela odlučno pozivati u borbu protiv Osvobodilne fronte, a zatim i otvoreno saradivati sa okupatorom. Još ekstremnija klerikalna grupa „Momci“ (Mladci), kasnije nazvana „Slovenački narodni pokret“ (Slovensko narodno gibanje), imala je za osnovni cilj borbu protiv komunizma. Bila je čvrsto povezana sa okupatorom.

Iako je nemački okupator većinu katoličkih sveštenika iz Gorenjske i Štajerske proterao u Hrvatsku, viši kler i deo nižeg sveštenstva u italijanskoj okupacionoj zoni blagonaklono su već u početku primili okupacionu vlast. Zbog širenja OF, crkvene vlasti su se sve više pretvarale u aktivne organizatore okupljanja građanskih elemenata protiv OF i u oslonac klerofašističkih snaga, a crkvena središta u uporišta antinarodne aktivnosti. Protivno volji višeg klera, deo nižeg sveštenstva počeo se uključivati u oslobodilački pokret ili se bar držao po strani, vršeći svoje verske dužnosti.

I liberalni tabor se izdiferencirao. Vodstvo Jugoslovenske nacionalne stranke (JNS) bilo je tesno povezano sa predstavnicima te stranke u Beogradu i Londonu. Disidenti stranke „Mlada JNS“ ili „Nova Jugoslavija“ pregovarali su o stupanju u OF, tražeći od OF da prizna kralja i izbegličku vladu u Londonu, ali su se kasnije opredelili za Dražu Mihailovića. Vodstvo JNS je već u avgustu 1941. počelo organizovati tajnu poluvojnu organizaciju „Sokolska legija“, kojoj je na čelu bilo Sokolsko vojno veće. Nekadašnja Samostalna demokratska stranka (SDS) se raspala. Većina je ušla u OF, a ostatak se pridružio JNS. Ostaci i rukovodstvo treće liberalne stranke — Narodne radikalne stranke (NRS) bili su pasivni. Međutim, od stranački ranije neopredeljenih liberalnih građanskih elemenata obrazovana je grupa pod imenom „Stara pravda“ (SP). Ona je stupila u OF, ali je ubrzo, zbog svojih pseudolevičarskih stavova, isključena, pa se priključila pristalicama Draže Mihailovića.

Liberalne grupe počele su se u zimu 1941/42. udruživati u tajnu „Naprednu radnu zajednicu“ (Napredna delovna skupnost), koja se povezala sa izbegličkom vladom u Londonu i bila politički oslonac već pomenute Sokolske, odnosno Narodne legije koju su organizovale SDS, NRS i SP.

Socijalistička stranka Jugoslavije (SSJ), koja je nekada imala snažan uticaj u industrijskim centrima, takođe se podelila. Levo krilo je stupilo u OF, deo je prihvatio liniju „čekanja“, a treći, manji deo pridružio se reakcionarnom „Slovenačkom savezu“ (Slovenska zaveza), osnovanom marta 1942. na zahtev predstavnika Draže Mihailovića za Sloveniju.

„Slovenački savez“ su sačinjavale: Slovenačka narodna stranka i grupa „Združeni Slovenci“ — kao predstavnici „katoličkog misao-

nog kruga"; „Napredna radna zajednica" — kao predstavnicu „naprednog misaonog kruga"; Socijalistička stanka Jugoslavije i grupa „Stara pravda" — kao predstavnicu „levog misaonog kruga". „Slovenački savez" trebalo je da, kao vrhovni politički organ, udružuje sve građanske stranke i grupe. Izdavao je list „Slovenska zaveza".

Bivši oficiri i podoficiri jugoslovenske vojske, koji su većinom bili u Ljubljanskoj pokrajini, takođe su se podelili na pristalice OF, srednjake i na one koji su zbog svojih konzervativnih pogleda bili spremni da saraduju sa okupatorom u borbi protiv svog naroda.

Preko saveza „Slovenska zaveza" su sve građanske političke struje postale politički oslonac izbegličkoj jugoslovenskoj vladi i Draži Mihailoviću, koga je ta vlada 9. januara 1942. postavila za svog ministra vojske. Budući da je u Srbiji, Crnoj Gori, Hercegovini i nekim drugim delovima zemlje već došlo do sporazuma o kolaboraciji četnika i okupatora, što je odobrila i izbeglička vlada, moglo se očekivati da će i u Sloveniji doći do takve saradnje bar sa italijanskim okupatorom. Samo širina i jedinstvo Osvobodilne fronte, a donekle i oštra zima i nada da će okupatori ipak uništiti partizanske čete, sprečavali su početak otvorenih oružanih dejstava snaga udružene kontrarevolucije.

Treba napomenuti da je nemački okupator slao delove vermanšafta u borbu protiv partizana već u jesen 1941. u Štajerskoj. Tako je okupator počeo upotrebljavati slovenačkog čoveka protiv vlastitog naroda u nemačkoj zoni, pod parolama odbrane nacističkog „novog poretka". U italijanskoj okupacionoj zoni je do toga došlo nešto kasnije, pod parolom „odbrane vere od bezbožnog komunizma, prurušenog u Osvobodilnu frontu".

RAZVITAK BORBI U ZIMU 1941/42. GODINE

Štajerski partizani su posle podele bataljona na grupe, izvršene novembra 1941, veoma teško proživljavali oštru zimu. Na području Celja i Trbovlja okupator je uspeo da pohapsi mnoge aktiviste OF i članove KPS, što je otežalo ili prekinulo veze sa terenom. Teror okupatora bio je zastrašujući. U toku 1941. godine streljano je dvanaest grupa, ukupno 174 taoca. Njihova imena su objavljivali na crvenim plakatima.

Deo Pohorske partizanske čete, koja se vratila na Pohorje, pao je u ruke okupatora. Savinjska četa morala je biti neaktivna da bi se održala. Revirska četa, podeljena na grupe, prikupila se sredinom decembra i u saradnji sa rudarima 26. decembra napala deo rudnika uglja u Starom Hrastniku, zapalivši postrojenja separacije. U četu je stupilo 16 rudara. Posle napada ona se ponovo podelila na grupe. Jednu od njih je na Sv. Katarini, severoistočno od Trbovlja, policijski odred okružio već sledećeg dana. Kada nisu mogli da se izvuku iz zapaljene zgrade, borci su aktivirali eksploziv da ne bi pali živi u ruke neprijatelja. Bilo je i drugih sukoba. Za vreme najoštrije zime grupe štajerskih partizana većinom su se ograničile na politički rad na terenu i povukle se u duboku konspiraciju.

U toku 1941. godine u Štajerskoj je bilo 266 partizana, od toga 16 žena. Bila su 142 člana KPS, 3 kandidata i 65 članova SKOJ-a, a od ostalih je samo 16 ranije bilo u nekoj političkoj stranci. Iz radničkih porodica ih je bilo 152, zanatlijskih 27, seljačkih 28, nameštaničkih 16, a za 43 borca nema podataka. Od 266 partizana 16 je poginulo u borbi, 74 je okupator zarobio ili uhapsio, 26 se vratilo kući, 86 se povuklo iz Štajerske i uključilo u druge partizanske odrede, a samo 58 je istrajalo do kraja 1941. godine u Štajerskoj. Taj broj se do proleća 1942. još smanjio.³⁵

Međutim, u italijanskoj okupacionoj zoni, na 12 km istočno od Ljubljane udaljenom šumovitim Pugledu (trig. 587), logorovao je 2. partizanski bataljon (štajerski) punih 75 dana bez uznemiravanja od strane okupatora. Naime, u široj okolini je stanovništvo bilo u celini organizovano u OF, izdajnici onemogućeni ili pokažnjavani, obaveštajna služba dobra, a snabdevanje bataljona redovno. Bataljon je sa terenom bio svestrano povezan. Iz Ljubljane je roba za bataljon stizala čak u železničkim vagonima do fabrike papira u Vevčama, odakle je transportovana dalje. U bataljon su počeli sve više stizati novi borci. Logor je poprimio karakter partizanskog vaspitnog centra u kojem se stvaralo kadrovsko jezgro budućih jedinica. Sem redovnih vojnih i političkih časova sa celim sastavom, održavani su tečajevi za komandire vodova i četa, puškomitraljesce, veziste, mine-re, bolničare i dr. Približno polovina sastava bataljona bili su članovi KPS i SKOJ-a. Organizovali su pevački hor i druge oblike kulturno-prosvetnog rada. Bataljon je krajem februara počeo slati u akcije patrole, a zatim i cele čete. Ujutro 13. marta njegova 3. četa je na Peščeniku, istočno od Grosuplja, iz zasede napala italijansku kolonu i uništila jedan automobil. Druga četa je 17. marta vatrom zaustavila teretni voz kod Škofljice i teško oštetila lokomotivu. Bataljon je dostigao brojno stanje od 150 boraca i osnovao i 5. četu, a 23. marta završio je svoje zimovanje u tom logoru. Razvio se u dobro organizovanu i obučenu jedinicu, jednu od najboljih, koja će odigrati veoma značajnu ulogu u prolećnoj partizanskoj ofanzivi u Dolenjskoj.

Posle napada na železnički most kod Preserja borci bivšeg Krimskog partizanskog bataljona su se počeli okupljati u partizanskom logoru kod Kožljeka na Menišiji severno od Cerknice. Iznad strme doline Prušnice sagradili su barake i nakon dolaska novih boraca u drugoj polovini decembra osnovali *Kožlješku partizansku čet*u. Kada je 7. januara 1942. stigao Štab bataljona, formirali su 3. *partizanski bataljon „Ljubo Sercer“*, koji se počeo brzo sređivati. Iz Samotorice je 23. januara pristigla jača grupa boraca, pa je bataljon imao već 140 partizana, organizovanih u četiri čete. Sedam dana kasnije, 1. februara, počeo je sa akcijama. Borci su položili zakletvu i uveče, naoružani sa osam puškomitraljeza, krenuli u pravcu Verda kod Vrhnike. Napali su italijansku posadu na železničkoj stanici, zauzeli stanicu i uništili njena postrojenja. Štab italijanskog 11. armijskog

³⁵ Ivan Križnar, *Socijalna in politična pripadnost borcev partizanskih enot na Gorenjskem in Štajerskem v letu 1941*, Prispjevki za zgodovino delavskega gibanja, Ljubljana 1966, br. 1—2, str. 333—334.

korpusa je formirao dve borbene grupe da ih gone i izdao naređenja da divizija „Granatieri di Sardenja“ odmah počne sa već ranije planiranom akcijom čišćenja šireg postora oko partizanskog logora.

Ne znajući za taj italijanski plan, bataljon je u međuvremenu zasedama i patrolama obezbedio prilaze do brdskih sela i zaseoka na Bloškoj visoravni, stvarajući malu slobodnu teritoriju, ali koju nije mogao da odbrani. Neprijateljske snage su pročešljale širu teritoriju. Bataljon se podelio na dva polubataljona. Prvi se posle zadržavanja u selu Dolenje Poljane na rubu Loške doline prebacio na Travinu goru i smestio u šumarsku kuću, dok se drugi polubataljon smestio u šumarsku kuću na planini Mokre, gde je ostao do 18. marta. Cete su bile dobro povezane sa terenskim organizacijama oslobodilačkog pokreta, koje su im u sve većem broju slale nove borce.

U toku zime je, uz pomoć terenske mreže OF i KPS, ojačalo nekoliko novih partizanskih žarišta u Dolenjskoj i Beloj krajini. Okupator je neka od njih, pre svega u Beloj krajini, razbio, ali se partizanski logor, najpre smešten na Frati kod Ajdoveca zapadno od Novog Mesta kojim je rukovodio Okružni komitet KPS Novo Mesto, brzo razvijao. Terenske organizacije su stalno slale nove borce pa se krajem januara 1942. prebacio preko Krke u šumarsku kuću Jelenicu na Kočevskom Rogu, a zatim u zapušteno kočevarsko selo Gorenja Topla Reber, gde je 11. marta osnovan *Dolenjski partizanski bataljon*, sa dve, a kasnije sa tri čete. Tada je imao 170 boraca. U drugoj polovini marta počeo je sa akcijama, od kojih je najznačajnija napad, 26. marta, na karabinijsku stanicu u Žužemberku, središtu Suhe krajine.

U Slovenačkom primorju se oslobodilački pokret dalje granao i organizovao. U tome su, takođe, pomagali susedni okružni komiteti KPS u Gorenjskoj i Notranjskoj, uz bivšu jugoslovensko-italijansku državnu granicu, upućivanjem svojih aktivista, kao i Centralni komitet KPS koji se brinuo da u Slovenačko primorje šalje sposobne partijske radnike, većinom one koji su bili rodom iz Primorja i koji su pre aprilskog rata prebegli u Jugoslaviju od fašističkog nasilja prema Slovencima.

Uprkos tome, oružana partizanska akcija je još uvek zaostajala za rasprostranjenošću organizacije oslobodilačkog pokreta. Primorska partizanska četa, brojčano mala, često je menjala svoje logore. U drugoj polovini oktobra 1941. bila je u Brkinima, a u novembru opet na Krasu, između Štanjela i Gornje Braniče. Njena poznata akcija bilo je izbacivanje voza sa koloseka kod sela Kilovče 28. oktobra na željezničkoj pruzi Postojna — Rijeka. Da bi ublažio zaostajanje oružane akcije i njenu neusklađenost sa raspoloženjem primorskog naroda, Glavni štab slovenačkih partizanskih odreda je posle akcije na preserski most naredio da se u logoru na Samotorici formira grupa od 15 boraca i uputi u Slovenačko primorje. Grupa je oko 10. decembra krenula preko bivše jugoslovensko-italijanske granice, teško prohodne zbog velikog broja neprijateljskih uporišta, zaseda i patrola. Ona je stigla do Zadloga zapadno od Crnog Vrha iznad Idrije, kada se morala vratiti u Polhograjske Dolomite. U drugoj polovini januara 1942. grupa se privremeno priključila sastavu 3. partizanskog bata-

ljona „Ljubo Sercer“, da bi u proleće — u martu ponovo krenula u Slovenačko primorje južnije, preko Javornika. Za to vreme Primorska partizanska četa menjajući i dalje logore, izvodila je akcije i delovala na terenu. Za vreme zime zadržavala se u Brkinima zapadno od Ilirske Bistrice. Uspostavila je vezu i sa hrvatskim partizanima u okolini Klane. Četa je 16. januara obasula vatrom italijansko protivavionsko uporište na Premu zapadno od Ilirske Bistrice, a 3. februara napala i razoružala neprijateljsku stražu kod železničkog tunela u blizini Štanjela. U četu su stupili prvi meštani. Italijanske vojne vlasti su tada počele upućivati vojne obveznike slovenačke nacionalnosti u „posebne radne bataljone“ (bataglioni lavoratori speciali), raspoređene u južnijim predelima Italije i na ostrvima u Sredozemnom moru. Četa je formirala dve propagandne patrole koje su po kraškim selima objašnjavale politiku pokreta, dok su italijanski policijski i vojni organi činili sve da bi je uništili. Komanda italijanske teritorijalne odbrane formirala je pet izviđačkih odeljenja, opremljenih radio-stanicama, u tršćanskoj i pet u goriškoj zoni sa ciljem da otkriju četu.

Na kraju veoma duge i oštre zime, uprkos svim merama okupatora da ih uništi, u celoj Sloveniji su postojala partizanska jezgra, naročito snažna u italijanskoj okupacionoj zoni, gde su nastajali novi bataljoni. Sve jedinice su zimu iskoristile za političko i vojničko izgrađivanje svog sastava. Partizanska jezgra su se uspešno održala u svim pokrajinama Slovenije; ni iz jedne se nisu povukla. To su bile kadrovske jedinice, sa velikim brojem članova KPS, kandidata i skojevaca, najsvesniji deo slovenačkog naroda, do kraja odan stvarni radničke klase i visokim oslobodilačkim ciljevima slovenačkog naroda. Svojim rasporedom pokrivala su veći deo slovenačke teritorije, sem severnog dela Primorskog, Koruške, severoistočnog dela Štajerske i Prekomurja, gde se organizacije oslobodilačkog pokreta još nisu mogle u dovoljnoj meri razvijati.

Ta partizanska žarišta su se mogla očuvati preko zime i prebroditi razdoblje zastoja pre svega zbog stalne i svestrane podrške oslobodilačkog pokreta, organizovanog pod vodstvom Komunističke partije Slovenije u Osvobodilnoj fronti. Oslobodilački pokret je, pored mreže terenskih odbora OF, koja je u velikom delu Slovenije zahvatila skoro svako selo ili zaselak, razvio Narodnu zaštitu kao posebni oblik vojne organizovanosti a upotpunio je i druge vidove svoje organizacije. Ispod na izgled mirne površi razvila se snažna revolucionarna organizacija koja je u proleće, naročito u italijanskoj okupacionoj zoni, kao lavina prerasla u širok narodni ustanak.

Iskorišćavajući slabu sinhronizovanost akcija, nerazvijenost i nespretnost ustaničkih snaga, okupator je uspevao da i u toku zime onemogućiti ustaničke snage da stvore slobodnu teritoriju i brojčano jače partizanske jedinice. Merama zastrašivanja, policijskim istragama i hapšenjima, uništavajućim provalama u organizacionu mrežu OF i KPS, on je uspeo da na određenim područjima, pre svega u delu Štajerske i Gorenjske, zada snažne udarce pokretu, ali se njegova organizacija uvek nanovo uspostavljala od netaknutih delova i novih pripadnika koji su stupali u pokret. Provalu u Štajerskoj decembra

1941. okupator je proširio i na Ljubljano pa su u njegove ruke pali organizacioni sekretar CK KPS Tone Tomšič,³⁵ član CKJ Miha Marinko i dr.

Osvobodilna fronta, snagom prave „države u državi“, svojim jedinstvom i masovnošću, onemogućavala je otvorenu saradnju kontrarevolucionarnih snaga sa okupatorom. Mada su se građanske političke snage svih struja sve više udruživale, u datim uslovima morale su se ograničiti na tajno dostavljanje podataka organima okupatora o pristalicama oslobodilačkog pokreta, čemu su sledila hapšenja, paljenja i napadi na partizanske grupe i logore. U poređenju sa stvarnim stanjem, takvih slučajeva je bilo malo. Tako su narodnooslobodilačke snage krajem zime 1941/42. bile dovoljno snažne da budu jezgro novog ustaničkog poleta. Nastupalo je pravo partizansko proleće.

PROLEĆNA PARTIZANSKA OFANZIVA

Širenje i dalji razvoj narodnooslobodilačkog rata nije bilo samo pitanje Slovenije; ono je bilo veoma značajno za dalji razvoj oslobodilačkih napora u Jugoslaviji kao celini. Četnička izdaja i udarci koje je okupator uspeo da zada narodnooslobodilačkim snagama u Srbiji, Crnoj Gori i u nekim drugim predelima istočnog dela zemlje, veoma su zaoštrili potrebu da partizanske jedinice budu i unutar njih čvršće. Zapadno orijentisani politički krugovi su razvijali propagandu kako bi narodne mase podelili na one koji su „za Moskvu“ i one koji su „za London“, odnosno za ili protiv društvenih promena u zemlji, što je objektivno značilo raspirivanje elemenata građanskog rata u specifičnim uslovima okupacije. Centralni komitet KPJ je još u januaru 1942. upozoravao rukovodstvo Slovenije da je u tom trenutku potrebno ojačati vodeći položaj radnika i siromašnih seljaka u organima pokreta, a ujedno budno paziti da se očuva širina oslobodilačkog pokreta na političkim temeljima oružane borbe protiv okupatora. Odbori OF će sutra biti, upozoravao je CK KPJ, najjače oružje protiv namera reakcionarnih snaga da ponovo uspostave svoju vlast. U Sloveniji je trebalo oštrije nastupati protiv velikosrpskih elemenata, kao i protiv klerikalnih političara, kako u zemlji tako u Londonu, koji zajedno s njima pripremaju novu 1918. godinu i nastoje da narodne mase liše plodova njihove borbe.

Centralni komitet KPJ je smatrao da su partizanske jedinice u Sloveniji, uprkos njihovim uspesima, nedovoljno brojne i jake i da one još ne mogu ispuniti zadatke koje im je dao Vrhovni štab: čistiti teritoriju i potiskivati okupatora prema osnovnim saobraćajnicama i tamo ga zatim uništavati. Partizanska borba je još u početnoj fazi. Ona se mora dalje razvijati, inače će doći u opasnost da bude uništena. Za ostvarenje ciljeva rata i učvršćenje dostignutih uspeha borbe u Jugoslaviji kao celini bilo je više nego ma šta drugo potrebno ojačati oslobodilačku borbu u centralnoj i severnoj Hrvat-

Pokušaj VOS OF da se Tone Tomšič spasi iz okupatorskog zatvora u Ljubljani nije uspeo. Streljan je 21. maja 1942. u Gramoznoj jami u Ljubljani.

skoj, kao i u Sloveniji. Sve delove Jugoslavije treba povezati oslobodilačkim naporima. Pred slovenačko rukovodstvo se, u takvoj situaciji, sa svom oštrinom postavljao zadatak da oslobodilačku borbu u Sloveniji što pre proširi u svenarodni ustanak. Snaga Osvobodilne fronte omogućila je da taj zadatak bude uspešno izvršen.

Do polovine februara 1942. Glavni štab slovenačkih partizanskih odreda je neposredno komandovao partizanskim bataljonima i četama, održavajući vezu sa njima preko kurira i ličnim kontaktima. Te veze su često bile otežane i spore. Teškoće su pričinjavale i okupatorske granice i demarkacione linije. Sem toga, novu organizaciju komandovanja još više je tražila planirana prolećna ofanziva, u kojoj će nastati veći broj novih jedinica i kojom će biti veoma teško neposredno rukovoditi iz Ljubljane, pogotovo što je okupator u to vreme već okružio grad branjenom žičanom ogradom i bunkerima. Stoga je Glavni štab februara 1942. imenovao *pokrajinske štabove (pokrajinska poveljstva) za Gorenjsku, Štajersku i Ljubljansku pokrajinu*. Pokrajinskom štabu za Ljubljansku pokrajinu bili su podređeni i partizani u Slovenačkom primorju.

Dok su pokrajinski štabovi za Gorenjsku i Ljubljansku pokrajinu bili na svojoj teritoriji, štab za Štajersku je pripremao na Pugledu 2. partizanski bataljon za pohod u Štajersku. Pokrajinski štab za Ljubljansku pokrajinu nalazio se u Ljubljani do 18. marta, kada je stigao na Mokre, gde se tada nalazio jedan od polubataljona 3. partizanskog bataljona „Ljubo Sercer“.

Glavni štab je 21. marta 1942. svim komandantima bataljona i četa uputio „Dnevnu zapovest br. 1“ o pripremanju za prolećnu ofanzivu. Zapovest je, pored političke i propagandne pripreme za borbu i pomoć krajevima u kojima će doći do ustanka, obuhvatala i mobilizaciju Narodne zaštite, prikupljanje zaliha hrane, mobilizaciju novih boraca i obrazovanje bar po jedne nove partizanske čete u svakom okrugu.

U vreme dok su pokrajinski štabovi već počeli pripremati i sprovesti mere po navedenoj zapovesti, Glavni štab je izradio širi plan operacija i plan reorganizacije partizanskih jedinica. Preko Zagreba i Bele krajine 14. marta se u Ljubljani vratio Edvard Kardelj Krištof, član Vrhovnog štaba NOPO Jugoslavije i Politbiroa Centralnog komiteta KPJ. Zajedno sa Ivom Ribarom Lolom bio je u Organizacionom sekretarijatu CK KPJ za neoslobođene krajeve, sa sedištem u Zagrebu. Pod njegovim neposrednim rukovodstvom pripremljeno je, u skladu sa direktivama Vrhovnog štaba, naređenje Glavnog štaba od 4. aprila 1942. o formiranju grupa odreda, što je ujedno predstavljalo dovoljno širok okvir za prolećni razmah svenarodnog ustanka. Sva Slovenija, uključujući Slovenačko primorje i Korušku, podeljena je na trinaest odreda, udruženih u četiri grupe, sa štabovima grupa odreda na čelu.

Prvu grupu odreda, na području Gorenjske i Koruške, sačinjavale Gorenjski, Kokrški i Koroški partizanski odred. Druga grupa odreda, sa područjem Štajerske zapadno od železničke pruge Zidani Most — Celje — Maribor, objedinjavale Savinjski, Pohorski i Dravski

partizanski odred. Treća grupa odreda, kojoj je određena teritorija cele Ljubljanske pokrajine, deo Dolenjske koji su južno od Save okupirali Nemci i, privremeno, Slovenačko primorje imače Dolenjski, Notranjski, Belokranjski i Primorski partizanski odred. Četvrtoj grupi odreda, predviđenoj za Štajersku istočno od pomenute železničke pruge, pripadali bi Haložanski, Ptujski i Kozjanski partizanski odred.

Ovi partizanski odredi osnivali bi se postepeno, u skladu sa razvitkom svenarodnog ustanka. Trebalo je da imaju dva ili tri bataljona po 100 do 200 boraca. Takvom formacijom struktura partizanskih snaga u Sloveniji bila bi usklađena sa odlukama Savetovanja u Stolicama. Treba istaći da se tim naređenjem u Sloveniji po prvi put pojavljuje termin „odred“ kao naziv partizanske jedinice. On se ranije prevodio sa srpskohrvatskog na slovenački jezik izrazom „oddelek“. Prema tome, ova organizacija je, ujedno, značila i usklađivanje sa organizacijom oružanih snaga u drugim pokrajinama Jugoslavije i korak dalje u stvaranju jedinstvenih partizanskih jedinica u Jugoslaviji kao celini.

Stvaranje grupa odreda u Sloveniji ipak je, u poređenju sa razvitkom u drugim zemljama Jugoslavije, bilo različito. Dok se u Sloveniji unapred predviđalo i određivalo koji će biti odredi i grupe odreda, pa se neki od njih kasnije nisu mogli ni formirati, pošto to nije omogućavao razvitak ustanka, dotle su se, na primer, u Hrvatskoj grupe odreda formirale u skladu sa dostignutim stepenom razvitka ustanka i potrebama.

Naređenje o formiranju odreda i grupa odreda bilo je izraz očekivane širine ustanka, a ostvarenje tog plana teklo je uporedo sa borbom partizanskih jedinica. Pošto se ustanak nije razvijao ravnomerno nije se mogla ni ostvariti u potpunosti.

Posle napada jedne čete 2. partizanskog bataljona 23. marta 1942. kod Zgornje Slivnice severno od Grosuplja, italijanski okupator je konačno došao do podataka da se na Pugledu nalazi jaka partizanska jedinica. Istog dana su 3. bataljon crnih košulja „Monvizo“ (Monviso) i 1. bataljon 23. graničarskog odseka okružili šire područje i počeli da ga pretražuju. Partizanski bataljon je odbijao napade na Pugledu do noći, a zatim se po šumskoj jaruzi izvukao iz obruča i prebacio u šumu kod Medvedice severno od Turjaka. Italijanske snage, koje su u tim borbama imale osam poginulih i isto toliko ranjenih, još dva dana su pretraživale šume Pugleda i Molnika.

Štab bataljona, u ulozi Pokrajinskog štaba za Štajersku, primio je sredinom marta smernice za svoj rad i naređenje da što pre krene u Štajersku. To je trebalo da izvrši u skladu sa situacijom na najpogodniji način. Međutim, boj na Pugledu je tu situaciju izmenio. Štab je odlučio da iskoristi pogodno stanje u okruzima Štična i Grosuplje i istovremeno se temeljito pripremi za marš u Štajersku. U bataljon su u sve većem broju pristizali novi borci. Njegovih pet četa se rasporedilo na širem prostoru Grosuplje — Turjak — Muljava. Ujedno je Štab tri čete i mitraljeski vod 27. marta objedinio u privremeni bataljon, a 30. marta, ne znajući za nove planove Glavnog štaba o formiranju grupa odreda, pod imenom

„Viši štab Štajerskog partizanskog bataljona — Stab 1. brigade“, poslao štajerskim partizanima naređenje da formiraju 1. štajerski bataljon. U međuvremenu su čete izvršile nekoliko diverzantskih i drugih manjih akcija i postepeno se okupljale u partizanskom logoru kod Srebotnica. Kada su se prebacile u logor na Kremenjeku u blizini Sela pri Sumberku zapadno od Trebnja, na svečanom zboru svih jedinica, 5. aprila formirana je *1. partizanska brigada*, koja je imala tri bataljona. Prvi bataljon sa Revirskom, Savinjskem i Pohorskom četom objedinjavao je partizane u Štajerskoj. Drugi bataljon je imao tri čete, 1. mitraljeski i konjički vod, 3. bataljon tri čete i 2. mitraljeski vod, dok je Štabu brigade bio potčinjen radio-telegrafski vod. Brigada je na dan osnivanja imala više od 300 boraca — dobrovoljaca, naoružanih sa dva mitraljeza i 20 puškomitraljeza, od toga dva puškomitraljeza u 1. bataljonu u Štajerskoj, i dovoljno bombi i municije.

Prva partizanska brigada je tada bila najjača slovenačka partizanska jedinica, prva u Sloveniji a treća u Jugoslaviji. Iako je posle mesec dana, shodno planu Glavnog štaba preimenovana u 2. grupu odreda, ona je zadržala karakter brigade. Njeno formiranje je bilo izraz taktičko-operativnih potreba da se što bolje pripremi za marš u Štajersku, a pre toga da postigne što bolje uspehe u Dolenjskoj.

Da bi se prikupilo na terenu što više oružja i novih boraca i istovremeno svojim prisustvom i akcijama pojačalo ustaničko raspoloženje na širem prostoru, Štab brigade je slao čete u više pravaca — prema Grosuplju, Strugama, Žužemberku, Novom Mestu itd. Četa koja je otišla u pravcu Novog Mesta sastala se na Blatnom Klancu, istočno od Trebelnog, sa četom Dolenjskog partizanskog bataljona, ali su je 11. aprila u logoru iznenadili delovi italijanske divizije „Izonco“ i 98. legije crnih košulja. Tu je poginulo deset boraca. U međuvremenu su druge čete uznemiravale neprijatelja i izvršile niz manjih akcija na železničkoj pruzi i telegrafsko-telefonskim vezama. Pripremajući veći napad na glavne saobraćajne veze, brigada se prebacila u Bojanski Boršt, jugoistočno od Stične. Saznavši za to, neprijatelj je prikupio snage: 14. minobacački bataljon iz Št. Vida i Stične, četvu 1. bataljona 23. graničarskog odseka i deo 98. legije crnih košulja iz Trebnjeg, ali je brigada iz zaseda napala njegovu kolonu na Medvedjeku, gde je uništila dva kamiona, kod Mrzlog Polja južno od Ivančne Gorice, kao i kod logora u Bojanskom Borštu, čime je osujetila njegove planove. Pošto se brigada u toku noći prebacila u novi logor na Kremenjeku kod sela Orlaka, okupator je sledećih dana izvršio odmazdu nad stanovništvom. Palio je privredne zgrade i kuće boraca, a članove njihovih rodbina hapsio i kasnije ih slao u logore. Međutim, to je još više jačalo ustanički duh i mržnju prema neprijatelju.

U novom logoru nastavljen je rad na obučavanju novih boraca koji su stizali u sve većem broju, a stariji borci su odlazili u akcije na širem području Dolenjske.

I čete 3. partizanskog bataljona „Ljubo Šercer“ na Travnoj gori i Mokrcu pojačavane su novim borcima koji su stizali iz Ljubljane i okoline. Komanda italijanske divizije „Granatieri di Sardenja“ je

tek sredinom marta saznala za partizane na Mokrcu. Iako je prikupila velike snage da pretraže planinu, polubataljon se uz patrolne okršaje prebacio po još dubokom snegu u dolinu Zale i dalje na Blošku planotu do drugog polubataljona na Travnoj gori. Sa kolonom se kretao i Pokrajinski štab za Ljubljansku pokrajinu. Ponovo objedinjenom 3. partizanskom bataljonu priključio se i ostatak Ribniške partizanske čete.

U bataljonu je formirana „leteća patrola“, koja je dobila zadatak da se vrati na Mokre i svojim dejstvom stvara utisak da je na tom području još uvek veća partizanska jedinica. Pokrajinski štab sa oko dvadeset boraca krenuo je dalje, kako bi u Kočevskoj organizovao nov partizanski bataljon. Za komandno mesto je izabrao Fridrihštajn, 3 km južno od Kočevja, odakle su posle polazile kirirske veze sa potčinjenim jedinicama Dolenjske i Notranjske, kao i sa Ljubljanom.

Na osnovu naređenja o novoj organizaciji od 4. aprila, Pokrajinski štab je sredinom aprila preimenovan u Štab 3. grupe odreda. Priliv novih boraca omogućio je da se već 16. aprila osnuje nov *Južnodolenjski partizanski bataljon* od četiri čete, koje je rasporedio južno i istočno od Kočevja, a jednu slao i u pravcu Bele krajine.

Dok se „leteća patrola“ na Mokrcu 29. aprila preformirala u *Proletersku udarnu čet*u, neposredno podređenu Štabu 3. grupe odreda, koja je imala 46 boraca sa šest puškomitraljeza, bataljon „Ljubo Šerčer“ slao je svoje čete na razna područja. Tako je zajedno sa 1. četom slao minersku čet, osnovanu 29. marta, na planinu Krim sa zadatkom da vrši akcije na železničkoj pruzi Ljubljana — Postojna. Treća četa, upućena u Loški Potok, tako je naglo ojačana da je 22. aprila formiran *Partizanski bataljon „Miloš Zidanšek“*. Iz bataljona je 27. marta krenula u Slovenačko primorje ranije spomenuta grupa Primoraca, jačine 19 boraca.

Mesna organizacija KPS na Rakeku je početkom aprila osnovala samostalnu i veoma aktivnu *Rakovšku partizansku čet*u, koja se kasnije uključila u bataljon „Miloš Zidanšek“.

Na taj način su krajem aprila 1942. u Notranjskoj i zapadnoj Kočevskoj postojala tri bataljona i Proleterska udarna četa. Štab 3. grupe odreda je od njih, 29. aprila, formirao *Notranjski partizanski odred*.

I na drugim područjima su nastajale nove čete. Nakon odlaska svih partizana iz Polhograjskih Dolomita Okružni komitet KPS Vrhnika organizovao je početkom februara novu partizansku grupu koja je početkom aprila preformirana u *Horjulsku partizansku čet*u. Ona se najpre uključila u 1. bataljon Notranjskog odreda, a sredinom maja, zahvaljujući novim borcima koji su dolazili i iz Ljubljane, preformirana je u *Dolomitski partizanski bataljon* ili 4. bataljon Notranjskog odreda. Već u aprilu je na Ključu severoistočno od Horjula, svega 13 km od Ljubljane, organizovan školski logor za nove borce. Krajem aprila u njemu je bilo 170 boraca, od toga 40 bez oružja.

Sve partizanske jedinice su intenzivno učestvovala u političkom radu na terenu, jačale Narodnu zaštitu, izvodile manje akcije

i uništavale inače malobrojne saradnike okupatora. Takve akcije su izvodile patrole od 5 do 10 boraca, dok se čete nisu mogle suprotstaviti većim neprijateljskim snagama. Akcije su većinom imale karakter prepada, noćnih rušenja koloseka i drumova ili telegrafsko-telefonskih veza, obasipanja vatrom manjih jedinica u pokretu, uporišta i vozova, što je neprijatelja veoma uznemiravalo i držalo ga u stalnoj napetosti. Poneka zaseda je imala i širi obim. Tako je 19. aprila u partizansku zasedu u blizini Cabra, kod Majera, upala kolona od četiri kamiona italijanskih graničara. Poginulo ih je 25, a ranjeno 28. Represalije neprijatelja su bile okrutne. Spalili su selo Novi Kot, streljali sedam nedužnih stanovnika, a 52 oterali u koncentracioni logor.

Južnodolenjski partizanski bataljon je četi koju je poslao prema Kupi dao i zadatak da uspostavi vezu sa hrvatskim partizanima. I Glavni štab NOPO Hrvatske, koji se u februaru sa Korduna preselio u Drežnicu kod Ogulina, usmeravao je Primorsko-goranski NOP odred u pravcu Kupe. Njegove čete su sredinom marta oslobodile Mrkopalj i Ravnu Goru te proširile svoju delatnost preko železničke pruge Zagreb — Sušak. Posle uspostavljanja veze između slovenačkih i hrvatskih partizana, kod sela Grbajel zapadno od Broda na Kupi 19. aprila, sastali su se članovi Štaba 3. grupe odreda i Južnodolenjskog bataljona sa Štabom 3. bataljona „Goranin“ Primorsko-goranskog NOP odreda. Pripremili su zajednički plan akcija čiji je vrhunac bio izvođenje napada 1. maja na jedanaest manjih neprijateljskih uporišta.²⁷

Slične akcione planove čija je karakteristika bila tesna saradnja vojske sa stanovništvom pripremili su i drugi bataljoni. Stanovnici su, pod rukovodstvom odbora OF i organizacija KPŠ, učestvovali u prekopavanju drumova, izradi zaseka i zavala, uništavanju telefonskih veza i si. U ovoj širokoj aktivnosti, uz česte sukobe sa okupatorskim snagama, svakako je najveći odjek imala akcija patrole Južnodolenjskog bataljona i Narodne zaštite u Brodu na Kupi, koji je noću uoči 1. maja zajedničkim snagama oslobođen, a žandarmerijska posada NDH razoružana. Prvog maja je u slobodnom Brodu na Kupi priređen zajednički miting hrvatsko-slovenačkog bratstva. Sledećih dana, aktivnošću partizanskih jedinica i naroda, počela je nastajati slobodna teritorija koja se u maju naglo širila na prostoru Kočevske, Notranjske i Dolenjske.

Dolenjski partizanski bataljon, iako je u napadu na Žužemberk u Suhoj krajini noću 25/26. marta oslobodio varošicu, nije mogao zauzeti dobro utvrđene zgrade karabinjerske stanice, a stigla joj je u pomoć i motorizovana kolona. Čete bataljona su se razišle: jedan deo je otišao na Blatni Klanec kod Trebelnog, u okolinu Čateža i Sv. Križa (sada: Gabrovka) severno od Trebnjeg i na Gorjance, a drugi deo je upućen preko Krke u okolinu Podstenica, odnosno preko ceste

²⁷ Poseta slovenačkih partizana hrvatskim selima i logorima imala je snažan odjek. Glavni štabovi Slovenije i Hrvatske su u maju i julu 1942. tim povodom izmenjali pozdravna pisma koja su objavljena u centralnim partizanskim vojnim glasilima „Slovenskom partizanu“ i „Partizanu“.

Ljubljana — Novo Mesto na područje Šmarjeta — Skocjan. Tada su počele dejstvovati ofanzivnije, vršeći manje akcije uz stalno naraćanje zbog priliva novih boraca. Iako je Stab 3. grupe odreda 24. aprila naredio da se odmah formira *Dolenjski partizanski odred* od dva bataljona, na Blatnom Klancu, na sastanku komandira i političkih komesara dolenjskih jedinica sa predstavnicima terenskih organa, odlučeno je da se formiraju četiri bataljona a da se kasnije, u Beloj krajini, osnuje i peti. Na osnovu novog naređenja Štaba 3. grupe odreda od 9. maja, 1. bataljon je delovao na području Trebnja zapadno od reke Mirne. 2. u okolini Mokronoga istočno od te reke, 3. na području Dolenjskih Toplica, a 4. u Gorjancima i Beloj krajini.

Okupatora je iznenadio brzi razvoj ustaničkog pokreta. I u tom delu slovenačke zemlje bio je prinuđen da povlači svoje snage iz manjih uporišta u veća, uz glavne komunikacije. Oslobođena teritorija se počela širiti i u Dolenjskoj, do Krke i u Suhu krajinu.

U Gorenjskoj je nacistički pritisak s proleća nešto popustio, mnoge terenske organizacije su bile obnovljene i veliki broj mladića je odlučio da stupi u partizanske čete. *Škofjeloška četa*, koja se početkom marta povukla u italijansku okupacionu zonu, vratila se na svoje područje. U gornjem delu Poljanske doline obnovljena je *Poljanska partizanska četa*, dok je *Selska četa* raspoređena severnije, takođe ojačana. Sve tri čete su u drugoj polovini aprila 1942. objedinjene u *Poljanski partizanski bataljon*, nazvan i *2. bataljon 1. grupe odreda*.

Grupe Jeseniške čete koje su zimovale na Pokljuki i ispod Karavanki su ojačale, pa se druga razvila u *Jesenišku čet*u, a grupa na Pokljuki u *Pokljušku* ili *Prešernovu čet*u. Od tih četa je sredinom aprila formiran *1. bataljon 1. grupe odreda*. Oba bataljona su neposredno potčinjena Stabu 1. grupe odreda, dok su njihove čete, široko raspoređene u tom delu Gorenjske, vršile akcije u tesnoj vezi sa terenskim organizacijama. Uznemiravale su neprijatelja i uništavale njegove najzagriženije saradnike.

Istočno od Kranja i severno od Save delovala je *Kokrška partizanska četa*, zadržavajući se na području Krvaveča i Udinboršta. Sredinom aprila imala je 52 borca. Kada je 16. aprila okupator okružio i pretraživao Udinboršt, glavnina čete se izvukla. Grupa od 13 boraca, koja se posle proboja sklonila u manju pećinu na obali Save kod sela Okroglo severozapadno od Kranja, napadnuta je 21. aprila i posle dugotrajne borbe uništena. Iako oslabljena u Udinborštu i kod Okroglog četa je u sledećim sedmicama ojačala i postala jezgro *Kokrškog partizanskog bataljona*.

Još aktivnija je bila *Kamniška partizanska četa*, koja se uglavnom kretala na području Tuhinjske doline i izvodila akcije u okolini Domžala i Lukovice i u Tuhinju.

Okupatorske policijske, žandarmerijske i vojne jedinice u Gorenjskoj neprekidno su vršile potere, pretraživanja i patroliranja, prebacujući svoje snage sa jednog na drugo područje, ali je ta aktivnost, zbog uništavanja njegove mreže doušnika, bila sve neuspešnija. I sam okupator je uočavao da jača otpor stanovništva, što je pokazivalo masovno posećivanje grobova talaca na nacističkom gubilištu u Dragi kod Begunja.

U Štajerskoj je novi Pokrajinski komitet KPS uspeo u velikoj meri da otkloni posledice ranijih hapšenja i provala. Terenske organizacije su razvijale intenzivan politički rad. Partizanske grupe su većinom prezimile bez većih gubitaka. Revirska četa, krećući se po brdovitom području zapadno od Zagorja ob Savi, često je uznemiravala neprijatelja. Primivši nove borce, ona se 13. aprila, u logoru na Pleši zapadno od Zagorja, na osnovu naređenja Štaba 1. partizanske brigade podelila na dve čete *1. štajerskog bataljona*. Posle akcije u selu Moravče, bataljon je krajem aprila formirao i 3. četu.

I Savinjskoj četi u Savinjskoj dolini pridošli su novi borci. Početkom aprila su se svi njeni borci okupili u logoru na Tolstom vrhu jugoistočno od Gomilskog. Od preostalih boraca Pohorske čete, koji su prezimili iznad Ruša u dolini Drave, nastala je samostalna *Ruška partizanska četa*, dok je Okružni komitet KPS Ptuj formirao partizansku grupu koja je prerasla u *Plujsku ili Slovenje gorišku partizansku četu*.

Prvi štajerski partizanski bataljon, koji je krajem aprila imao oko 90 boraca, noću 27/23. aprila izvršio je napad na rudnik Trbovlje i obližnje uporište vermanšafta na Sv. Planini, ali, iako dobro pripremljen, napad nije sasvim uspeo, pre svega zbog nedostatka eksploziva. Posle napada. 30. aprila, u logoru na Tolstom vrhu, pored tri čete, formirane su i posebne grupe „B” i „C”. Prva četa je otišla u okolinu Trbovlja. 2. četa u Savinjsku dolinu i dolinu Pake, 3. četa u Zadrešku i Zgornju Savinjsku dolinu, grupa „B” u Salešku dolinu, a „C” na Kozjansko. Prva grupa je kasnije bila jezgro *Šaleške*, a grupa „C” *Kozjanske partizanske čete*.

Kada je krajem marta iz 3. partizanskog bataljona „Ljubo Sercer” stigla u logor Primorske čete u Brkinima između Suhorja i Ostrožnog Brda, grupa od 19 primorskih partizana, od te dve jedinice formirane su 2. i 2. *primorska partizanska četa*. Zaseda 1. primorske čete je 4. aprila u dolini Reke uništila karabinijsku patrolu kojom prilikom je poginuo i komandir karabinijske čete u Postojni. Sledila je široka italijanska poterà u severoistočnom delu Brkina, dok su čete odvojeno krenule na Nanos iznad Vipavske doline.

Saznavši da se na Nanosu nalaze partizani, italijanska komanda teritorijalne odbrane u Vidmu (Udine) organizovala je opsežnu akciju opkoljavanja Nanosa snagama od oko 1.800 vojnika i karabinijera. Neprekidni obruč je ujutro 18. aprila stegnut prema vrhu planine. Počela je neravnopravna borba. Obe čete su bile prinuđene da se po grupama probijaju iz obruča, da bi se zatim okupile na određenim zbornim mestima. U borbi na Nanosu i u proboju obe čete su izgubile pet boraca, a 11 ih je zarobljeno. Ta borba je bila prvi teži borbeni ispit mladih partizanskih primorskih četa, koji su, iako protiv nadmoćnijih neprijateljskih snaga, uspešno položile. Borci koji su se okupili iznad Ozeljana u Vipavskoj dolini su u maju formirali *Vipavsku partizansku četu*, a oni koji su se vratili na Pivku i u Brkine *Brkinsku partizansku četu*, koja se prebacila preko železničke pruge Postojna — Rijeka i povezala sa notranjskim partizanima.

Proleće 1942. godine u svim pokrajinama Slovenije označavalo je nov polet i rast partizanskih snaga i veću organizovanost narodno-oslobodilačkog pokreta. Partizanske jedinice su se razgranale u mrežu teritorijalnih jedinica koje su, pod rukovodstvom štabova grupa odreda, pokrivale celu teritoriju. Snažne jedinice još nisu nastale u Štajerskoj i Slovenačkom primorju, a još ih nije bilo ni u Koruškoj, Prekomurju i istočnom delu Štajerske. Međutim, u Ljubljanskoj pokrajini, iako se u njoj nalazilo oko 40.000 italijanskih vojnika, masovni ustanak je bio na pragu. To je postignuto uspešnim radom organizacija OF pod vodstvom KPS i partizanskih jedinica. Okupator, iako je naprezao sve svoje snage, nije bio u stanju da spreči takav razvoj zbog njegove širine. „Država u državi“, koju je ostvario u Osvobodilnoj fronti ujedinjeni slovenački narod, počela je prerašati u oslobođenu teritoriju, slobodno „ostrvo“ usred okupirane Slovenije.

Prva slobodna teritorija u Sloveniji nastajala je osloncem na uspehe hrvatskih partizanskih boraca u Lici i Gorskom kotaru. U stvari, ona je bila deo jedinstvenih napora naroda i narodnosti Jugoslavije u borbi protiv zajedničkih neprijatelja.

Takav uspeh je iznenadio i slovenačke reakcionarne i kontra-revolucionarne krugove. Pod pritiskom pokreta sa OF su saradivali čak i bogatiji pojedinci suprotnih političkih opredeljenja. Istovremeno je započeta akcija reakcionarnih snaga da bi osnovali odrede koji će početi otvorenu oružanu borbu protiv narodnooslobodilačkih snaga. Zbog te opasnosti formirana je Proleterska udarna četa i ojačana aktivnost VOS OF. Oružana borba slovenačkog naroda je krajem prve godine narodnooslobodilačkog rata stupala u novu fazu svog razvitka, ka novim poredama i novim problemima.

PRVA OSLOBOĐENA TERITORIJA

Čitava Jugoslavija je bila u vatri narodnooslobodilačkog rata. Na područjima za koje je smatrao da mu najopasnije ugrožavaju vlast, okupator je izvodio široko zasnovane ofanzive. Sredinom januara 1942. takvom ofanzivom je zahvaćena istočna Bosna. Vrhovni štab Narodnooslobodilačkih partizanskih odreda i dobrovoljačke vojske Jugoslavije povukao se preko Romanije u Foču, koja je neko vreme bila centar razgranate aktivnosti, gde su donesene značajne odluke za dalji razvitak narodnooslobodilačke borbe naroda i narodnosti Jugoslavije.

Širina i obim ustanka, kakav je očekivan u proleće 1942, prinudili su vojne i političke vrhove Trećeg Rajha i fašističke Italije da počnu pripremati zamašne zajedničke operacije. U razgovorima u Rimu 27. februara, u Opatiji 2. 3. i 14. marta i u Ljubljani 28. marta dogovoreno je da se najpre unište partizanske snage u istočnoj Bosni, Crnoj Gori i Sandžaku, a zatim u Hercegovini i zapadnoj Bosni. Tako je 31. marta krupnim snagama počela operacija nazvana i trećom neprijateljskom ofanzivom, u Crnoj Gori, Sandžaku i istočnoj Bosni. Iako su doveli nove divizije na Balkan, italijanske snage

su se u drugoj polovini juna počele premeštati bliže jadranskoj obali, prepuštajući svoja uporišta ustaško-domobranskim jedinicama, jer im je nedostajalo snage za širu aktivnost.

U takvim opštim uslovima u Jugoslaviji, Štab italijanskog 11. armijskog korpusa u Sloveniji nije mogao već u proleće 1942. da dobije od Štaba italijanske 2. armije²⁵ ojačanja na koja je računao. Te snage su, naime, bile angažovane u ofanzivnim operacijama u Hercegovini i u Sloveniju su mogle stići tek krajem juna. Pošto je strahovao da može doći do teškog pogoršanja položaja, komandant 11. korpusa je pripremio defanzivni plan „Primavera“ (Proleće). On je predviđao fortifikacijsko uređivanje osnovnih uporišta na koja će se oslanjati odbrana okupirane teritorije, povlačenje manjih posada u veća uporišta i zaštitu osnovnih vojnih i komunikacionih objekata u pokrajini.

U drugoj etapi izvršenja plana, koja je mogla da počne već u martu u slučaju neočekivanog ustanka, snage korpusa bi se povukle u uporišta koja će imati posadu bar od dva bataljona, kako bi se mogla braniti i imati ujedno dovoljno jaku borbenu grupu za ofanzivne akcije. Planom je određeno dvanaest takvih uporišta. To su bila veća naseljena mesta uz glavne železničke pruge.

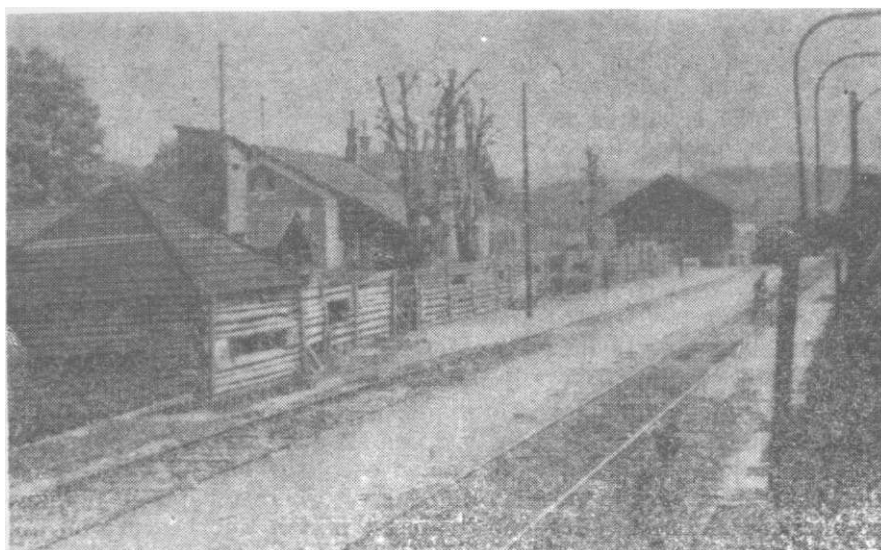
Ljubljanska pokrajina je postepeno menjala svoj lik. Planom predviđena uporišta užurbano su utvrđivana i ograđivana žičanim preprekama, minskim poljima i bunkerima. Uz železničke pruge sečena je šuma u dovoljno širokom pojasu, izgrađivani su bunker i a prugama su patrolirali vojni vozovi sa oklopnim kolima.

Na osnovu direktive Štaba 2. armije od 1. marta 1942, nazvane „Cirkular br. 3 C“ (Cirkulare No. 3 C), koju su primile sve komande zaključno sa bataljonom, okupacione jedinice su dobile široka ovlašćenja. Direktivom je predviđeno ograničavanje kretanja stanovništva, interniranje, streljanje talaca itd. U blizini mesta operacija postupak sa muškim stanovnicima jednak je postupku sa ustanicima. Zgrade iz kojih je otvarana vatra ili su svojina ustanika trebalo je spaliti, a sela koja su učestvovala u borbi potpuno porušiti. U vojnim operacijama protiv ustanika — podvlači se u direktivi — treba široko koristiti nadmoć u naoružanju, avione, tenkove, artiljeriju i minobacače. Smatralo se da će masovna vatrena podrška trupa obeshabriti ustanike.

Donošenje takvih direktiva značilo je nemoć fašističke Italije. U jednoj od njenih pokrajina, koja je 3. maja 1941. na svečan način priključena Kraljevini Italiji, već posle godinu dana otpor je bio toliko snažan da nikakvim drugim sredstvima, sem ogromnom vojnom silom i tehnikom, nije bilo moguće osigurati njenu vlast. U uvodnom delu direktive opravdano se tvrdilo da je u Jugoslaviji, uključujući i Sloveniju, italijanska vojska u stvarnom ratu, koji je jednak ratu u SSSR-u ili Libiji.

Već 23. februara 1942. Štab italijanske divizije „Granatieri di Sardenja“ izdao je naređenje o „razoružanju slovenačkog naroda

Ona je 9. maja 1942. reorganizovana u Višu komandu oružanih snaga „Slovenija — Dalmacija“ („Supersloda“).

Italijanska utvrđenja na ielezničkoj stanici u Radohovoj Vasi u Dolenjskoj

vojnomo akcijom". Do tog vremena Ljubljana je okružena žičanom preprekom dugom 41 km, koju je šttilo 69 bunkera."

Na taj način, ovaj grad je pretvoren u koncentracioni logor posebne vrste, podeljen na trinaest odseka koje su do 15. marta pretražili od kuće do kuće. U toj prvoj raciji zatvoreno je 878 lica, koja su preko privremenog logora u Čiginju kod Tolmina upućena u koncentracioni logor u Gonarsu zapadno od Palmanove u Italiji. Devetnaestog marta su u Ljubljanskoj krajini pokupljena i 1.103 oficira i podoficira bivše jugoslovenske vojske i takođe oterana u internaciju u Gonarsu.

Okupacioni režim u Ljubljanskoj pokrajini se svojom oštrinom sve više približavao nemačkom. Kada je deo 1. partizanske brigade kod Radohove Vasi 26. aprila otvorio vatru na italijanski vojni voz, navevši mu gubitak od dva poginula i četiri ranjena vojnika, Italijani su 28. aprila na licu mesta streljali prvih šest talaca. Takva streljanja bila su sve češća: 1. maja dva taoca, 7. maja deset, 12. maja devet, 13. i 15. maja po dva, 16. šest, 17. pet i 29. maja šest talaca.

Nakon reorganizacije italijanske 2. armije u „Superslodu“, na teritoriji tršćanske teritorijalne odbrane 15. juna je formiran nov 23. armijski korpus, koji je imao osnovni zadatak da se bori protiv partizanskih snaga u Slovenačkom primorju i Istri. Na tom delu teritorije vojne i policijske snage su stalno narastale, s ciljem da kontrolišu svako selo.

Na nemačkoj okupiranoj teritoriji, iako vojne jedinice nisu bile potčinjene nemačkim štabovima u Jugoslaviji, već komandi 18.

Dr. Ivo Juvančič, *Ograditev Ljubljane z žično ograjo, Ljubljana v ilegali*, knj. 3, Ljubljana 1967, str. 141—154. Fortifikacioni radovi su produženi u celoj 1942. godini. Ukupno je utrošeno 564.000 radnih časova.

„Cirkular br. 3 C“ Komande italijanske 2. armije od 1. marta 1942. godine, naslovna strana

vojnog okruga u Salzburgu, vojne vlasti su u Gorenjskoj zadržale vojni štab „Jug“. Policijske snage je ojačao nov 10. rezervni policijski bataljon. Međutim, uprkos oštrim merama i visokoj aktivnosti svih bezbednosnih organa, vođa Štajerskog hajmatbunda Franc Štajndl (Franz Steindl) morao je 1. juna 1942. konstatovati da se stanje pogoršalo. Samo 1 odsto stanovništva bezrezervno podržava Treći Rajh, a 9 odsto je pouzdano, ali ni oni nisu toliko spremni da idu sa nacistima kroz sve teškoće u budućnosti.

Glavni štab slovenačkih partizanskih odreda imao je u vidu dva osnovna strategijska zadatka: prvo, stvoriti i obezbediti oslobođenu teritoriju kao bazu slovenačkog partizanskog pokreta i, drugo, osigurati što ravnomerniji razvoj partizanske borbe u svim područjima Slovenije. On je smatrao da se samo borbom na celoj nacionalnoj teritoriji mogu postići postavljeni ciljevi.

Ubeđenje da se u Gorenjskoj, u upoređenju sa italijanskom okupacionom zonom, koja je zasićena vojnim jedinicama, nalaze slabije snage neprijatelja i da se slobodna teritorija u Gorenjskoj može braniti na prelazima Karavanki i na liniji Kamniške planine — Trojane — reka Sava, uslovalo je da je rukovodstvo i dalje nastojalo da sprovede ideju onog plana koji nije bio ostvaren u decembru 1941. Glavni zadatak 1. grupe odreda bio je da zauzimanjem prelaza Jezersko i Ljubelj spreči dolazak novih nemačkih snaga i da, počev od Polhograjskih Dolomita, preko Poljanske i Selške doline do Bohinja, uništava manja neprijateljska uporišta, a veća, kao u Škofjoj Loki, Kranju i Radovljici, okruži. Deo tih zadataka bi izvršavale nove, tek mobilisane jedinice, dok bi Narodna zaštita održavala red u pozadini. Bočno obezbeđenje operacija u pravcu Štajerske vršila bi 2. grupa odreda (1. partizanska brigada), koja bi prešla Savu i, u sadejstvu sa snagama 1. grupe odreda, oslobađala predeo severno od Save u pravcu Trbovlja, Moravča i Kamnika.

Trećoj grupi odreda je planom naloženo da obezbedi aktivnost 1. i 2. grupe odreda u Gorenjskoj i Štajerskoj — jednim bataljonom u Polhograjskim Dolomitima obezbediti prelaze prema Gorenjskoj i, po potrebi, saradivati i u akcijama, a još jednim bataljonom na području Mokronog — Litija napadati uporišta. Ako akcija 2. grupe odreda u Štajerskoj bude uspešna, onda će bataljon čistiti i osloboditi područje nemačke zone južno od Save od Litije prema istoku.

Istovremeno je Glavni štab odobrio i plan Štaba 3. grupe odreda o stvaranju partizanske baze u Kočevskoj i Suhoj krajini, postepenom širenju oslobođene teritorije od Kupe prema Ljubljani i Novom Mestu i da preduzme mere da ustanak zahvati i podnožje Gorjanaca. Sve tri grupe odreda trebalo je da se međusobno potpomažu. Glavni štab je naređenje o izvršenju tog plana doneo 29. aprila 1942; u jedinice je naređenje stiglo posle 1. maja. Akcije su trebale da počnu sredinom maja.

Ovaj široko postavljeni plan nije mogao biti ostvaren, iako su ga potčinjeni štabovi pokušali izvršavati koliko god su mogli. Plan je bio više izraz duboke vere u svenarodni ustanak i revolucionarni polet masa, izraz atmosfere pokreta u Ljubljani, gde se nalazio Glavni štab, nego izraz realnih mogućnosti partizanskih odreda, njihove snage i naoružanja.

Štab 1. partizanske brigade primio je naređenje o reorganizaciji partizanskih snaga u grupe odreda tek 24. aprila, u logoru na Kremenjeku. Odlučio je da formira Savinjski od dva bataljona i Pohorski partizanski odred, sastavljen od četa kao bataljonskih jezgara. Bataljon u Štajerskoj zadržao je pod svojom neposrednom komandom, dok će Dravski odred formirati kasnije. Preformiranje u 2. grupu odreda povezao je sa proslavom 1. maja i počeo sa pripremanjem za odlazak u Štajersku.

Dok su zasede i patrole štitile kontrolisani deo teritorije Stična — Krka — Žužemberk — Trebnje — Stična, došlo je mnogo novih boraca, naročito iz okoline Grosuplja, Stične i Krke. pa je brojno stanje jedinica povećano na više od 500 boraca. Primivši 5. maja naređenje o zadacima grupe u Štajerskoj, Štab 2. grupe odreda je

odmah naredio 1. štajerskom bataljonu da se približi Savi i pripremi sve potrebno za prihvatanje grupe. Formiran je još jedan bataljon Savinjskog odreda. Četiri bataljona, svaki oko 125 boraca, ukupno 513, naoružanih puškama, 28 puškomitraljeza i 2 mitraljeza i dovoljno municije, krenuli su 19. maja preko nemačko-italijanske demarkacione linije i, posle manjeg sukoba sa graničarskom patrolom, sledećeg dana stigli na odsek Jančje — Velika Stanga.

Nemački okupator, saznajući za dolazak velike partizanske kolone, odlučno je reagovao. U toku dana su prikupljeni 93, 171. i 181. rezervni policijski bataljon i druge jedinice, koje su korišćene za zaprečne linije. Kada je stvoreno sadejstvo sa 11. armijskim korpusom na italijanskoj strani demarkacione linije, udružene nemačko-italijanske snage imale su veoma povoljnu priliku da u uskom pojasu između Save i te linije unište 2. grupu odreda.

Noću 20/21. maja kolona 2. grupe odreda krenula je u pravcu Jevnice, gde je nameravala da skelom pređe Savu. Ali, u tamnoj noći vođiči su kolonu pogrešno doveli na rejon udaljen od skele oko dva i po kilometra. Kolona se morala ponovo vratiti na greben i organizovati odbranu na severozapadnim padinama Zida (kota 747). Oko podne je počeo nemački napad jurišima koji su trajali do noći. U protivnapadu jednog bataljona Savinjskog odreda zaplenjeni su dva puškomitraljeza i nekoliko automata i pušaka a kod poginulog nemačkog oficira nađen je plan napada sa rasporedom neprijateljskih snaga, što je Stab 2. grupe odreda iskoristio da kolonu povede u širokom luku do doline Besnice, obezbedi prelaz preko demarkacione linije i do logora kod Police severoistočno od Grosuplja. U tim borbama grupa je imala 11 poginulih i isto toliko ranjenih, dok se neprijateljski gubitci cene na 70 poginulih i približno toliko ranjenih.

Borbom kod Jančja nemački okupator je sprečio 2. grupu odreda da stigne u Štajersku, ali je u toj borbi bio teško poražen, što je povoljno odjeknulo u narodu.

U logor kod Police je 24. maja stigao deo Glavnog štaba, koji se tada premeštao iz Ljubljane na slobodnu teritoriju. Odlučeno je da se grupa privremeno rasporedi na ranijem području između Stične i Krke i ponovo pripremi za prelaz Save. U skladu sa planom Štaba 3. grupe odreda, u sadejstvu sa Narodnom zaštitom i uz pomoć naroda, noću 25/26. maja prekopani su prilazni putevi i postavljene zasede radi zaštite slobodne teritorije. Italijanske snage su bez uspeha pretražile zemljište između demarkacione linije i linije Ljubljana — Grosuplje, dok su jedinice 2. grupe odreda počele sa akcijama. U Višnjoj Gori je 3. juna, uz pomoć Narodne zaštite i oko 300 seljaka sa oko sto kola, evakuisano 17.000 kg brašna i drugih namirnica, a uništeni su opštinski ured, škola i stanovi italijanskih oficira. Čete su minirale železničku prugu i napadale neprijateljske patrole na izlazima iz uporišta. Pridošlo je još oko 200 novih boraca. Formiran je još jedan bataljon Pohorskog odreda i njegova tehnička četa. Oslobođena teritorija je proširena. U stvari, povratkom 2. grupe na odsek Suhe krajine i zapadne Dolenjske ojačan je položaj 3. grupe odreda, jer su njene jedinice mogle uspešnije delovati u Kočevskoj, Notranjskoj i istočnoj Dolenjskoj.

Krajem maja u Glavni štab su stigle informacije da će u Ljubljansku pokrajinu doći nove italijanske divizije. Sve više je jačala zamisao da 2. grupa, umesto kraćim putem, krene u Štajersku okolo, najpre prema Rakeku i u Polhograjske Dolomite, gde će svojim akcijama, pre svega rušenjem železničke pruge Ljubljana — Postojna, što duže zadržati neprijateljske snage, a zatim će u Gorenjskoj potpomoći 1. grupu odreda u oslobađanju teritorije, da bi konačno okolnim putem severno od Save stigla u Štajersku. I ovog puta izvršenje ove zamisli zadržale su oštre borbe 2. grupe odreda, oko Muljave i izvornog dela Krke.

Do odlaska prema železničkoj pruzi Ljubljana — Postojna jedinice 2. grupe odreda napadale su prugu Ljubljana — Novo Mesto. Dva bataljona su minirala kolosek kod sela Stranje i Radohova Vas, a zatim su sprečavala njihovo popravljanje. Ta delatnost prinudila je neprijatelja da preduzme akciju radi uspostavljanja nadzora u Suhoj krajini, severno od Krke. Bataljon italijanskog 24. puka divizije „Izonco“ je početkom juna prodro u Žužemberk, a 6. juna krenuo u pravcu Zagradeca i Muljave. Južno od Muljave upao je u zasedu 3. bataljona Savinjskog odreda, koji je uništio tri kamiona, autobus i oštetiio oklopna kola. Slično se dogodilo italijanskim snagama koje su prodirale iz drugih pravaca. Jedinice 2. grupe odreda su sledećih dana, do 12. juna, primenjujući gipku taktiku napada manjih partizanskih jedinica, udarajući iznenada na raznim mestima, u bokove i pozadinu, noću i danju, koristeći manevarsko zemljište i delimičnu pošumljenost, prinudile neprijatelja da se iscrpljen povuče u svoja uporišta. Iako je na njegovoj strani učestvovalo oko 4.000 vojnika, zbog takve partizanske taktike nije mogao da iskoristi nadmoć svog težeg naoružanja i vatre.

Ovim dejstvima je 2. grupa odreda, u stvari, na sebe privlačila veliki deo operativnih rezervi 11. armijskog korpusa i omogućila drugim jedinicama 3. grupe odreda da lakše mogu širiti oslobođena područja i mobilisati nove borce.

Slobodna teritorija je, zapravo, nastajala na sasvim drugi način od onog koji je bio zamišljen planovima štabova. Pod pritiskom ustaničkih snaga manja oslobođena područja povezivala su se u veća, istovremeno u raznim delovima pokrajine i neravnomerno. Kada je početkom maja uspostavljen partizanski nadzor nad selima u južnom delu Kočevske, neprijatelj je, uznemiren napadima iz zaseda na njegove manje odrede, svakodnevnim gađanjem uporišta sa obližnjih uzvišenja, rušenjem veza i zarušavanjem drumova, u čemu je partizanima pomagao i narod, počeo po planu „Primavera“ da povlači manje posade u veća uporišta. Naime, manje posade nisu mogle da izdrže stanje stalne pripravnosti i da se istovremeno utvrđuju i vrše akcije. Tamo gde se ispoljila šira aktivnost ustaničkih snaga, plan „Primavera“ brže i doslednije se ostvarivao.

Prvi bataljon Dolenjskog odreda prebacio se u dolinu Dobropolja i napadao železničku prugu Grosuplje — Kočevje. Pošto su snage okupatora branile prugu, nisu mogle dejstvovati prema oslobođenom prostoru između te pruge i Krke. Na uporišta istočno od doline Mirne pritiskivao je 2. bataljon tog odreda. Konačno je krajem

maja neprijatelj povukao posade iz Bele Cerkve, Šmarjete i Škocjana, pa je bila oslobođena teritorija između Mirne, demarkacione linije, Krke i železničke pruge Novo Mesto — Trebnje. Bataljon je napadao železničke pruge Trebnje — Št. Janž i Trebnje — Novo Mesto, dok je 3. bataljon istog odreda branio slobodni jugoistočni deo Suhe krajine i Kočevski Rog. Četa, poslata na Kočevski Rog, početkom maja je prerasla u 4. bataljon Dolenjskog odreda. On je proterao poslednje kočevske Nemce i onemogućio eksploataciju šuma i kočevarskih imanja pod upravom italijanskog preduzeća „Emona“. Krajem maja okupator je povukao manje posade pa je oslobođena teritorija proširena između reke Krke i Gorjanaca, u dolinu Crmošnjica i Poljana i na Kočevski Rog, sa izuzetkom Kočevja, a ujedno se povezala sa oslobođenim područjem Notranjske i Gorskog kotara.

Belokranjska partizanska četa, obnovljena sredinom maja kod Metlike, krajem tog meseca preformirana je u 5. bataljon Dolenjskog odreda. On je mogao delovati na rubu Gorjanaca i Kočevskog Roga, saradujući sa žumberačkim partizanima, pa i 4. i 2. bataljonom Dolenjskog partizanskog odreda.

I na teritoriji Notranjske širila se partizanska ofanziva. Na rubu Ljubljanskog barja 1. bataljon Notranjskog odreda prinudio je italijansku posadu na Igu kod Ljubljane da se povuče. Oslobođio je sela u podnožju Krma i Mokra i vodio borbu 21. maja u neposrednoj blizini Ljubljane, kod mosta preko Iščice. Bataljon je svojim akcijama na železničku prugu Ljubljana — Postojna veoma uznemirio okupatora. Štab 11. armijskog korpusa je već 22. maja snažnom borbenom grupom, ojačanom topovima i tenkovima i podržanom vatrom teške artiljerije sa Ljubljanskog Grada, potisnuo partizane u sela Gornji Ig i Golo.

Iz Proleterske udarne i drugih četa je 23. maja formiran 5. bataljon Notranjskog odreda koji je dejstvovao južnije, do Bloške visoravni. Svojim akcijama prinudio je okupatora da se 27. maja povuče iz Sodražice. Dok je 2. bataljon istog odreda širio slobodnu teritoriju južno od Kočevja, na sličan način su dejstvovali čete 3. bataljona Notranjskog odreda na prostoru između Čabra, Rakeka. Bloške visoravni i Travne gore. Okupator se povukao iz Loškog Potoka, a kasnije i iz cele Loške doline. Oslobođena teritorija je, na taj način, bila povezana od Kupe do blizu Ljubljane.

U Polhograjskim Dolomitima, gde su se nalazile 4. četa 1. bataljona Notranjskog odreda i partizanski sabirni logor, 7. maja došlo je do veoma uspešne akcije Narodne zaštite. Italijansku kolonu koja se vraćala iz akcije protiv pomenutih snaga na Ključu i Hribu iz dobro postavljene zasede kod sela Hruševo napalo je oko 30 pripadnika Narodne zaštite iz Dobrove i okolnih sela sa dva teška i jednim lakim mitraljezom. Prema italijanskim podacima poginulo je 36 a ranjena su 82 neprijateljska vojnika. To je bio do tada najteži udarac italijanskim snagama u Ljubljanskoj pokrajini.

Okupatorske posade većih uporišta često su svojim kolonama upadale na slobodnu teritoriju. Ako su bile brojno jake i nadmoćne, partizanske čete su morale izmicati, a zatim bi se opet

„prilepile“ uz uporišta, uznemiravale ih i njihovim manjim snagama sprečavale da izlaze iz utvrđenja u okolinu. U toku svojih upada, okupatorske čete su palile i pljačkale po selima.

U tim dinamičnim događajima partizanski bataljoni i odredi veoma su ojačali. Glavni štab slovenačkih partizanskih odreda, radi lakšeg komandovanja, je oko 25. juna izdvojio Dolenjski partizanski odred iz 3. grupe odreda i osnovao novu 5. grupu odreda. Od bataljona Dolenjskog odreda i jednog bataljona 2. grupe, koji nije pošao u Gorenjsku, formirana su tri nova odreda: *Zapadnodolenjski*, sa područjem od Save do Suhe krajine i Kočevskog Roga, *Krški odred*, od doline Mirne do Gorjanaca u Dolenjskoj, i *Belokranjski partizanski odred* u Beloj krajini.

Od boraca bivše Proleterske udarne čete i dela 1. bataljona Notranjskog odreda svečano je 12. juna u Zapotoku, zapadno od Turjaka, osnovan *Proleterski udarni bataljon „Tone Tomšič“*, neposredno potčinjen Glavnom štabu. Većinom je dejstvovao na teritoriji 5. grupe odreda i postao jezgro *1. slovenačke proleterske udarne brigade „Tone Tomšič“*, formirane 16. jula u Ambrusu u Suhoj krajini.

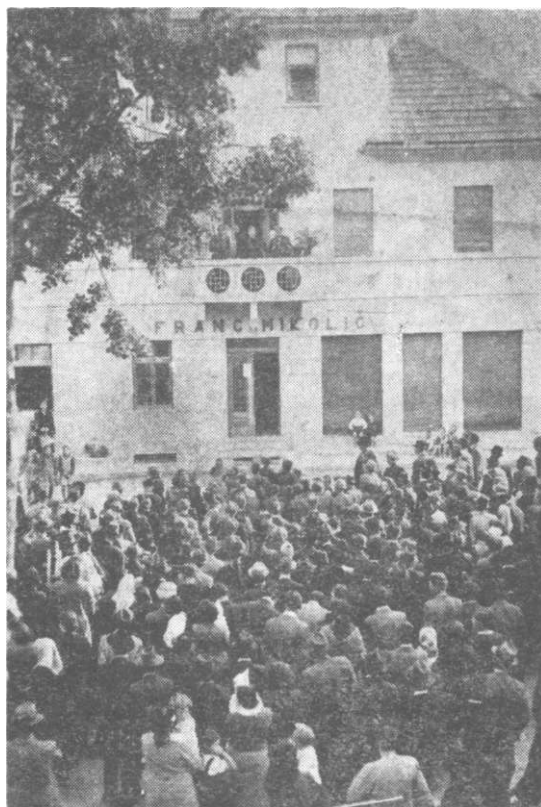
Notranjski partizanski odred je početkom jula preformiran u tri odreda: *Krimski* južno od Ljubljane, *Dolomitski* u Polhograjskim Dolomitima i *Kočevski partizanski odred* sa operativnim područjem od ruba Bele krajine do Rakeka i bivše jugoslovensko-italijanske granice na zapadu.

Oslobođena teritorija je već krajem juna obuhvatala dve trećine Ljubljanske pokrajine. Italijanski okupator je bio u defanzivi. Iako je imao ogromne vojne snage u odnosu na partizane, on nije bio u stanju da smiri pokrajinu. Njegovi efektivni bili su po planu „Primavera“ prikupljeni u većim uporištima duž glavnih komunikacija, odakle su izvodili česte ispade na okolnu „partizansku“ teritoriju, podržani od artiljerije i avijacije. Međutim, stvarna vlast okupatora je bila ograničena na uporišta i njihovu, neposrednu okolinu. Čete i bataljoni 3. i 5. grupe odreda su ta uporišta opkoljavali zasedama i uznemiravali ih svojim akcijama. Granice slobodne teritorije su se neprekidno menjale, zavisno od aktivnosti neprijatelja i prisutnosti partizanskih snaga. Međutim, takav položaj je u suštini sužavao borbenu sposobnost narodnooslobodilačkih partizanskih odreda. Oni su na rubovima slobodne teritorije morali stalno da budu u zasedama da bi zaštitili stanovništvo i vlast Osvobodilne fronte. Sve više su gubili ofanzivnost, a njihova taktika je sve više bila defanzivna i statička. Čete su, doduše, izvršile dosta akcija, naročito na saobraćajnim vezama, ali je ta široka rasprostranjenost slabila njihovu snagu i taktičku povezanost.

Partizanski odredi koji su branili slobodnu teritoriju bili su, u pravom smislu reči, narodna vojska — oružani deo naroda koji je branio svoju zemlju. Ali za uspešnu borbu i odbranu bile su već tada potrebne veće, bolje organizovane i pokretnije jedinice, koje su mogle da izvode šire operacije i da neprijatelju zadaju teže udarce.

Na slobodnoj teritoriji Dolenjske i Notranjske Osvobodilna fronta je odmah organizovala demokratsku narodnu vlast, a ona je

bila demokratska ne samo zbog neposrednog učešća širokih slojeva stanovništva već i zbog načina njenog razvitka. Nastajala je odozdo nagore. Uporedo sa oslobodenjem teritorije partizanske jedinice su predavale vlast terenskim odborima OF, a oni su imali zadatak da sprovedu izbore za redovne organe narodne vlasti — *terenske narodnooslobodilačke odbore* (narodnoosvobodilni odbor — NOO).

Politički komesar Notranjskog partizanskog odreda 3. grupe odreda Janez Hribar — Tone Pogačnik drži govor na narodnom zboru u oslobođenoj Sodražici 30. maja 1942.

Izvršni odbor Osvobodilne fronte je, odlukom o „uspostavljanju narodne vlasti na oslobođenoj teritoriji“ od 17. maja 1942, dao uputstvo da u izborima učestvuju svi stanovnici oba pola, stariji od 18 godina, i da se NOO-i biraju na narodnim zborovima po demokratskom načelu većine.

Posle izvršenih izbora za NOO-e, organi OF su zadržali svoje političke funkcije. Oni su opet vršili ulogu političkih organa i organa narodne vlasti tamo gde su redovni organi vlasti — narodnooslobodilački odbori, zbog neprijateljske ofanzive, morali prestati sa radom.

Krajem maja i početkom juna 1942. iz Ljubljane su se po gi'upama, najpre u Suhu krajinu, a zatim na Kočevski Rog, premestili

Izvršni odbor OF, Centralni komitet KPS i Glavni štab. Izvršni odbor OF je odmah počeo da rešava složena životna pitanja na oslobođenoj teritoriji. To je ujedno bilo i prvo postojanje revolucionarne slovenačke „državne“ organizacije u dotadašnjoj istoriji Slovenije. Međutim, njeno trajanje je, zbog početka velike italijanske ofanzive, bilo suviše kratko da bi mogla pokazati sve svoje karakteristike i rešiti bar osnovne probleme.

Delatnost NOO-a i odbora OF bila je produžetak i nadgradnja ranije donetih mera i odluka. Na osnovu odluke Izvršnog odbora OF od 6. aprila 1942. godine o eksproprijaciji veleposeda čiji su vlasnici bili okupatorske nacionalnosti ili narodni izdajnici, njihova imovina je služila za nadoknađivanje štete nastale zbog okupatorskog nasilja. Za to su imenovani okružni odbori za eksproprijaciju, koji su upravljali imovinom veleposeda. U Dolenjskoj su ti odbori dodeljivali vlastelinsku zemlju seljacima, a u Notranjskoj su se počele stvarati „državne“ ekonomije. Iako eksproprijacija nije bila svuda izvedena, već samo onde gde su dozvoljavali uslovi narodnooslobodilačkog rata, ona je ipak značila ostvarivanje revolucionarne parole „zemlja onome ko je obrađuje“.

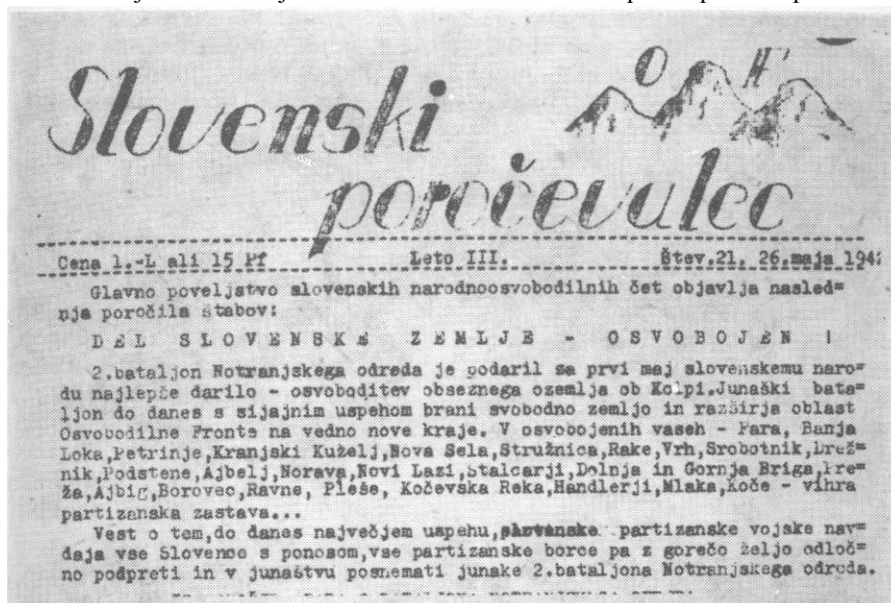
Odredbe o uplaćivanju narodnog zajma i narodnog poreza sprovodile su se različito, ali je pri određivanju poreza, bilo u novcu ili u naturi, svuda uziman u obzir socijalni položaj obveznika. Na slobodnoj teritoriji bila je i dalje u opticaju italijanska lira.

Kao dalji korak u izgradnji sistema narodne vlasti Izvršni odbor OF je 27. juna doneo odluku o osnivanju *Narodnooslobodilačkog veća* (Narodnoosvobodilni svet). Sačinjavalo ga je osam poverenika sa poverenicima: za opštu upravu (Boris Kidrič), za vezu sa južnoslovenskim narodima (Edvard Kardelj), za finansije (Zoran Polič), za sudstvo (Jože Rus), za prosvetu (France Lubej), za propagandu (Edvard Kocbek), za poljoprivredu (Ivan Nemeč), za ishranu (Tone Fajfar) i predstavnik narodnooslobodilačke vojske (komandant Glavnog štaba slovenačkih partizanskih odreda Franc Leskošek).

Narodnooslobodilačko veće je počelo da rešava osnovna goruća životna pitanja, pre svega na području sudstva, snabdevanja i prosvete. Tako su se, sem vojnih sudova pri štabovima odreda i grupa odreda, počeli organizovati i narodni sudovi pri NOO-ima, a zbog pojave belogardejskog izdajstva i da bi se sprečile nepravilnosti koje bi mogle štetiti oslobodilačkom pokretu, 1. jula je osnovana *Vanredna sudska komisija* čije je članove imenovao Izvršni odbor OF.

Prvi put u istoriji slovenačkog naroda, doduše na užem delu njegove teritorije, vlast je bila u rukama radnog naroda. Ali, u praksi su se na terenu pojavile i slabosti. Neke pojedince i organe OF je zahvatila „vrtoglavica od uspeha“ i pojavili su se i nezdravi odnosi, što je iskorišćavao neprijatelj. Ove pojave su donekle bile neizbežne. Mnogi mladi kadrovi na terenu i u vojsci nisu imali dovoljno iskustva i znanja da bi mogli pravilno rešavati složene probleme koje je donosio masovni ustanak. Stihijske procese, nastale u njegovom dinamičnom razvitku, viši organi u tako kratkom vremenu, u uslovima slabih veza i opšteg pomanjkanja sposobnih ljudi, nisu bili u stanju da brzo savladaju i pravovremeno usmeravaju rad.

Takođe, bilo je očito da reakcionarni krugovi u Ljubljani i većim mestica jedva čekaju trenutak da otvoreno pristupe okupatoru i

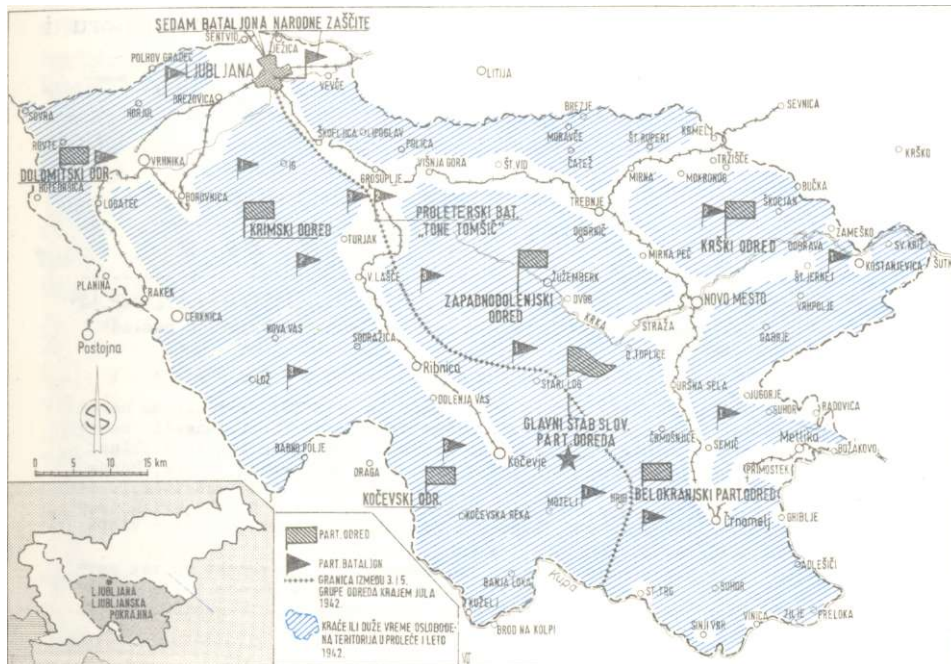
„Slovenski poročevalec“, organ Osvobodilne fronte slovenskog naroda, je u br. 21 od 26. maja 1942. objavio nastajanje prve slobodne teritorije u Sloveniji

nožem udare u leđa oslobodilačkim snagama i novoj narodnoj vlasti OF.

Da bi se razjasnila pitanja koja je postavljalo vreme i odstranili nedostaci, odnosno pripremili aktivisti za borbu protiv teškoća u budućnosti, neposredno pred početak velike italijanske ofanzive održana je, od 5. do 8. jula 1942. na Cinku na severnoj padini Kočevskog Roga, konferencija KPS. U radu te prve, posle dvadeset i jedne godine ilegalnosti, u slobodnim prilikama održane konferencije slovenačkih komunista uzelo je učesća 67 delegata iz vojske i sa terena, a kao gosti i oni članovi Izvršnog odbora OF koji nisu bili komunisti.

Sekretar CK KPS Boris Kidrič je u uvodnom referatu podvukao značaj narodnooslobodilačke borbe slovenačkog naroda u dubokoj pozadini fašističke „tvrđave“, značaj narodnog jedinstva, stvorenog Osvobodilnom frontom, kao i stvaranja partizanske vojske i slobodne teritorije. Partija se nerazdvojno povezala sa masama, a na terenu nastaje nov tip njenog aktiviste — vojnika i političara. Potrebna je borba na dva fronta, protiv desnog oportunizma, koji se javlja u obliku popuštanja pred neprijateljem i neizvršavanja politike Partije, i protiv levog sektašenja, koji se izražava u nepravilnom odnosu prema saveznicima u OF.

Komunističku partiju treba jačati smelijim primanjem novih članova, jer samo snažna, politički pravilno usmeravana Partija je garancija uspešnosti u borbi i, takođe, socijalnog oslobođenja radnog naroda Slovenije posle oslobođenja zemlje.

Prva oslobođena teritorija u Ljubljanskoj pokrajini u proleće 1942.

Na oslobođenoj teritoriji Partija i OF nastoje da slovenačkom narodu pokažu primer demokratskog uređenja, javne bezbednosti i reda. Ali ona je samo deo slovenačke teritorije, kao što je narodno-oslobodilačka borba samo deo borbe jugoslovenskih i evropskih naroda protiv fašizma. Jedinstvo slovenačkog naroda u Osvobodilnoj fronti je jedinstvo narodnih masa; iz nje su se izdajnici isključili sami zbog svojih klasnih interesa. Stoga belogardejske organizatore treba nemilosrdno uništavati, ali istovremeno takve mere objašnjavati narodu.

Referat o vojnim zadacima Partije podneo je Franc Leskošek. On je istakao da postojanje slovenačke narodne vojske označava prelom u slovenačkoj istoriji. Ona je, pre svega, plod rada Partije koja nije štedela trud i kadrove. Partizanske odrede su dugo opterećivali defanzivnost, suviše velika vezanost za domaći kraj ili „lokalni patriotizam“ i nedovoljna disciplina. U toku zime su te slabosti u osnovi savladane, što je omogućilo široko zasnovanu ofanzivu koja je dovela do svenarodnog ustanka u Ljubljanskoj pokrajini. Izrasla je snažna partizanska vojska koja je, sa Narodnom zaštitom, zahvatila skoro sve za borbu sposobno muško stanovništvo. Ali ubuduće treba odlučno odstraniti jednu mrlju — „vojvodstvo“ nekih partizanskih starešina koje se ponašaju kao vladarčići na svom području, podignuti nivo političke i vojničke izgrađenosti partizana i ponovo ojačati Narodnu zaštitu. Defanzivnost partizanskih odreda je dostigla svoj vrhunac u statičkoj odbrani slobodne teritorije. Referent je dalje

istakao da je najbolja odbrana napad na okupatorska uporišta, i to većim snagama.

Zaključci konferencije nisu se mogli neometano ostvarivati, jer je samo nekoliko dana kasnije počela velika italijanska ofanziva u Ljubljanskoj pokrajini. Uprkos tome, konferencija je veoma povoljno uticala na dalji razvoj narodnooslobodilačkog rata u Sloveniji.

NEMACKA OFANZIVA U GORENJSKOJ I POHOD 2. GRUPE ODREDA PREKO GORENJSKE U ŠTAJERSKU

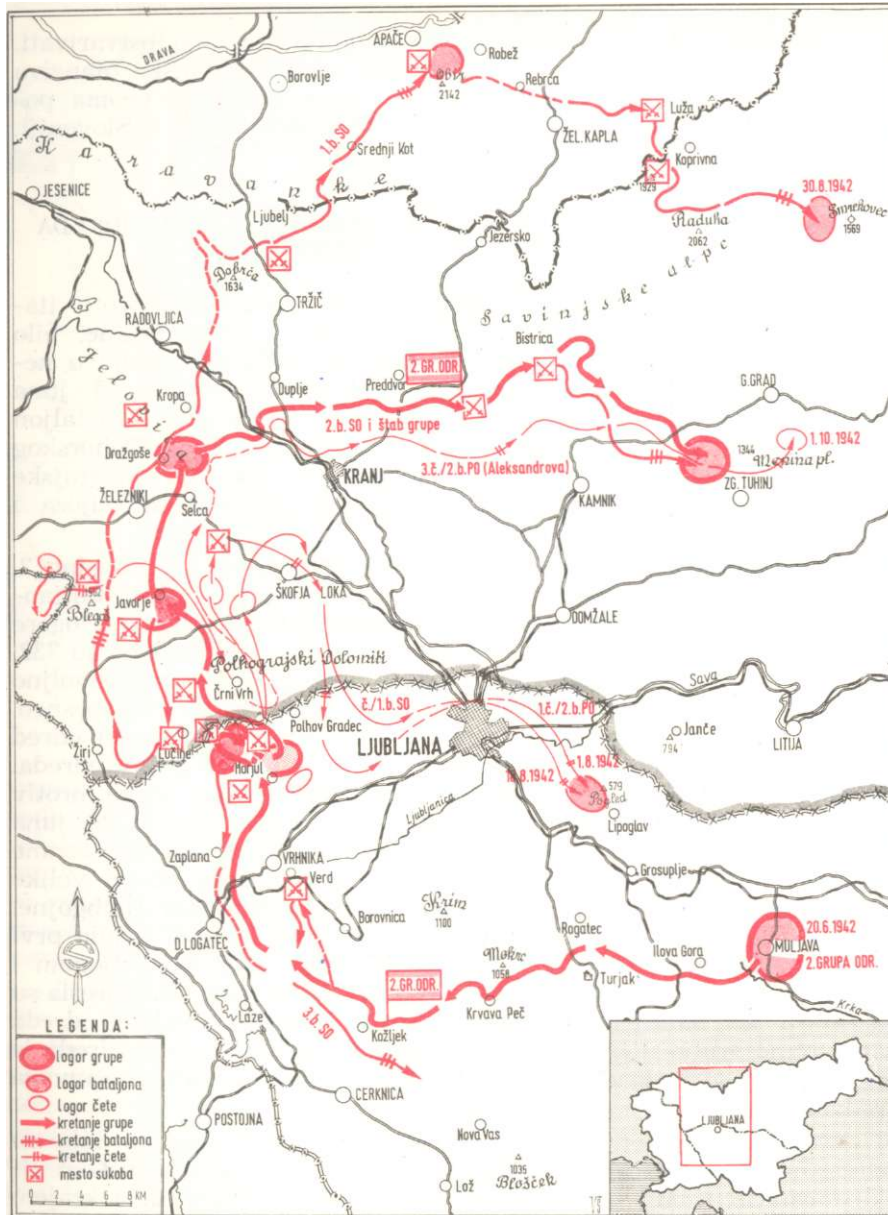
Koliko je zadržavanje 2. grupe odreda jačalo borbu protiv italijanskog okupatora u Dolenjskoj, toliko je, s druge strane, bilo opasno dalje zaostajanje razvoja narodnooslobodilačke borbe u nemačkoj zoni, naročito u Štajerskoj. Stoga je Glavni štab 15. juna uputio na operativno područje 2. grupe Proleterski udarni bataljon „Tone Tomšič“, dok je 2. grupa odreda, bez 1. bataljona Pohorskog odreda. 20. juna krenula u pohod preko Notranjske u Polhograjske Dolomite. Imala je 541 borca, 2 mitraljeza, 25 puškomitraljeza i laki minobacač.

Prilikom prelaska železničke pruge Ljubljana — Postojna 2. bataljon Pohorskog odreda je, 28. juna kod Verda, zaustavio italijanski voz kojim su transportovani Ljubljančani u koncentracione logore u Italiju. U toku kratke borbe, od 598 interniraca, oslobođena su 332, od kojih je oko 260 stupilo u partizane. Akcija je veoma povoljno odjeknula u Ljubljani, u kojoj je teror okupatora sve više besneo.

U Polhograjskim Dolomitima je Dolomitski partizanski odred razvio široku aktivnost još pre nego što je stigla 2. grupa odreda. Italijanski 11. armijski korpus je koncentrisao jake snage protiv odreda. Pošto je i jedna četa 2. bataljona 1. grupe odreda 26. juna napala u nemačkoj zoni uporište u selu Crni Vrh, na obe strane nemačko-italijanske demarkacione linije stupile su u akciju velike snage okupatora. Razvile su se oštre borbe 1. jula kod Ljubgojne, u blizini Horjula i na Velikom vrhu. Zbog toga noću 2/3. jula prvi pokušaj prelaska demarkacione linije nije uspeo. U ponovljenom i bolje pripremljenom napadu noću 7/8. jula kod Pustog vrha, prešla su tu liniju tri bataljona. Pošto se 3. bataljon Savinjskog odreda samovoljno vratio u Ljubljansku pokrajinu,³⁰ Stab 2. grupe odreda je na Gabrškoj gori zapadno od Škofje Loke 10. jula raspologao samo sa tri bataljona.

U međuvremenu se situacija u Gorenjskoj promenila. Iako su partizanske čete ojačale, tako da je 18. juna u istočnom delu Gorenjske formiran *Kokrški partizanski odred* od dva bataljona a krajem tog meseca u severozapadnom delu i *Gorenjski partizanski odred* istog sastava, nije bilo moguće ostvariti plan o oslobađanju Gorenjske, jer su neprijateljske snage znatno pojačane.

³⁰ Posle borbe sa italijanskim snagama kod Ligojne i Polhovgradeca bataljon se prebacio na Krim i dalje u pravcu Bele krajine, gde se, pošto je u toku velike italijanske ofanzive bio oslabljen, 7. avgusta uključio u 3. bataljon 1. udarne brigade „Tone Tomšič“.

Pohod 2. grupe odreda u Štajersku u leto 1942. godine

Nemački okupator je, očekujući porast ustaničkih snaga, na osnovu direktive vođe SS nemačkog Rajha Himlera od 25. juna, pripremio protiv partizanskih snaga u Gorenjskoj i Štajerskoj ofanzivni plan „Encijan“ (Enzian). On je bio usklađen sa velikom itali-

janskom ofanzivom u italijanskoj okupacionoj zoni i za njegovo izvođenje je trebalo da, pored već postojećih pet policijskih bataljona i sedam bataljona vojske, stignu i druga ojačanja. Pripremila se ofanziva koja je bila jedna od najtežih u Gorenjskoj.

Štab 2. grupe odreda je naredio da deo jedinica noću 13/14. jula napadne graničarsko uporište Lučine, dok su ostale snage imale zadatak da tuku neprijateljske kolone u Poljanskoj dolini koje bi bile upućivane u pomoć tom uporištu. Međutim, neprijatelj je napadnutom uporištu uputio u pomoć dva policijska bataljona preko italijanske okupacione zone, tako da napad nije uspeo.

Saznavši za partizansku koncentraciju na Gabrškoj gori zapadno od Škofje Loke, okupator je istovremeno počeo dejstvovati po planu „Encijan“. Obručem je zatvorio to područje, ali su se partizanske jedinice izvukle u pravcu Mladog vrha pod planinom Blegoš. Zatim su 15. jula nemačke trupe okružile Zirovski vrh, gde se nalazio deo 2. grupe odreda koji je napadao Lučine. I on se uz manje gubitke izvukao i priključio glavnini. Ocenivši namere neprijatelja, Štab 2. grupe odreda, koji nije imao dobre veze sa jedinicama i Štabom 1. grupe odreda, rasporedio je svoje snage na tri područja, s ciljem da neprijatelju onemogući jednovremeni udarac. Takva taktika pokazala se veoma korisnom, jer je razvlačila neprijateljske snage i omogućavala vlastiti manevar. Svaki bataljon je na svom području izvodio akcije, mobilisao nove borce i zatim se prebacio na novo područje u skladu sa planom Štaba grupe. Dok je bataljon Pohorskog odreda 26. jula upao u Poljane, a 2. bataljon Savinjskog odreda zaprečavao prilaze ka Blegošu, Štab grupe se sa 1. bataljonom Savinjskog odreda prebacio na Jelovicu. Nemačke snage su 26. jula okružile područje Skofja Loka — Kranj — Kropa — Selce — Škofja Loka, a 3. avgusta područje između Selske i Poljanske Sore. Neke odvojene partizanske čete morale su se privremeno povući u Slovenačko primorje. Okupatoru je, kao pojačanje, stigao 18. policijski puk brdskih lovaca. On je 7. avgusta pregledao Pokljuku, ali su se i jedinice Gorenjskog partizanskog odreda pravovremeno izvukle.

Široko rasporedene jedinice 1. i 2. grupe odreda su uspešno izbegavale uništavajuće udarce neprijatelja, ali su ipak imale sve veće gubitke. Pred Štabom 2. grupe je stajao zadatak: što pre se prebaciti u Štajersku uz što manje žrtava. Radi lakšeg komandovanja i sve prikupljene jedinice 10. avgusta na Kotliču, na Jelovici, preformirao u dva bataljona i uputio patrolu do Kokršskog partizanskog odreda radi pripreme pohoda. Prebacivanje preko Save trebalo je izvršiti u toku dve noći po bataljonima, koji će, radi taktičkog maskiranja, pre polaska izvesti i nekoliko akcija.

Dok je jedan bataljon sa Štabom 2. grupe noću 10/11. avgusta uspeo da pređe Savu i stigne u Udinboršt severno od Kranja, drugi se našao u okruženju na Jelovici. Morao se, kao i delovi 1. grupe odreda, probijati jurišima. Obe kolone su izgubile međusobnu vezu. Prva kolona sa Štabom 2. grupe, uz pomoć Kokršskog odreda, posle borbi na Krvavecu i u ICamniškoj Bistrici, savlađujući visoko planinsko zemljište, stigla je u logor Kamniškog bataljona Kokršskog odreda

prema predviđenom planu. Druga kolona, koja je počela marš u Štajersku 19. avgusta pravcem Kotlič — Jamnik — Zaloše — pl. Dobrča zapadno od Tržiča — pl. Begunjščica, morala je zbog neprijateljskih zaseda podnožjem pl. Košute preći na korušku stranu Karavanki do sela Srednji Kot, severoistočno od Borovlja i oko 20 km od Celovca (Klagenfurt). Ova prva veća partizanska jedinica, srdačno primljena od stanovništva, operisala je u Koroškoj i imala uspešan sukob sa neprijateljem kod Robeža u blizini sela Apače. Preko Ojstre i Koprivne je zatim prešla na jugoslovensku stranu i 31. avgusta stupila u vezu sa štajerskim partizanima.

Čete i grupe koje su se u toku pohoda odvojile od glavnine većinom su se vratile u Ljubljansku pokrajinu; jedna od njih je 30. avgusta napala karabinijersku stanicu i fabriku papira u Vevčama kod Ljubljane i spalila njena skladišta.

Od 541 borca 2. grupe odreda u Štajersku je do početka septembra 1942. došlo oko 120 boraca. Iako su se ostali većinom vratili u italijansku zonu, ipak je 2. grupa odreda, nekad najjača taktička jedinica u Sloveniji, u neprekidnim borbama desetkovana, a da u toku pohoda nije imala nijednu odlučujuću borbu u kojoj bi bila poražena.

Saznavši za sudbinu 2. grupe odreda, Glavni štab je 15. avgusta prikupio 20 štajerskih boraca i uputio ih u Štajersku južnim pravcem. Četa je, uz saradnju hrvatskih partizana, 25. avgusta prešla Savu severno od Bregane, ali je ubrzo opkoljena i razbijena. Samo pet boraca se do kraja septembra probilo do 2. grupe odreda u Štajerskoj.

Nakon odlaska 2. grupe odreda nemačke snage su u Gorenjskoj produžile operacije. Njihov 18. policijski puk brdskih lovaca je u ponovljenom pretraživanju Jelovice uspeo da okruži Štab 1. grupe odreda i jednu četvu Poljanskog bataljona. U proboju su poginula 24 borca, među njima i komandant grupe Jože Gregorčič.

Još teži udarac bilo je uništenje 2. bataljona Kokrškog partizanskog odreda u Udinbocštu, prostranoj šumi između Kranja i Tržiča. Oko 3.000 vojnika 18. policijskog puka brdskih lovaca je 13. i 14. septembra zatvorilo obruč oko 63 partizana. Pošto nisu uspeli da se probiju, 24 su poginula u borbi, 33 su zarobljena, a samo 6, od toga tri ranjena partizana, na razne načine su se spasili od uništenja. Zarobljeni partizani su upućeni u logore, gde ih je 19 umrlo.

Čete 1. grupe odreda su se, zbog stalnih akcija okupatora, jedva održale. U jednom od takvih napada, 16. oktobra u jugoistočnom delu Jelovice, napadnut je i Štab 1. grupe odreda. Poslednji član štaba politički komesar Lojze Kebé je teško ranjen i posle četiri dana je umro.

Uporedo sa sve češćim napadima okupator je pooštravao i teror. Palio je sela i streljao nove grupe talaca. Tom teroru su se pridružili i prvi „raztrganci“ (poderanci). To su bile manje jedinice sastavljene od dezertera i izdajnika kojima je rukovodio Gestapo. Opremljene

partizanskim kapama i oznakama, izdavale su se za partizane, kako bi lakše mogle uništavati aktiviste OF i partizanske simpatizere.³¹

Reakcionarni elementi, podstaknuti razvojem u Ljubljanskoj pokrajini, gde su u toku velike italijanske ofanzive protiv partizana sa oružjem u ruci nastupile jedinice bele garde, počeli su tražiti tešnje dodire sa nemačkim vlastima i Gestapoom. Najistaknutije saradnike okupatora, doušnike i organizatore narodnog izdajstva, partizanske jedinice su kažnjavale smrću, a druge je OF rasrinkavala lecima i drugim oblicima propagande. Sve te mere su onemogućile razvoj bele garde u Gorenjskoj.

I u Štajerskoj su pre dolaska 2. grupe odreda partizanske jedinice počele postepeno jačati. U Saleškoj dolini je 1. jula formirana *Saleška partizanska četa*, nešto ranije, početkom juna u okolini Moravča zapadno od Domžala, *Moravska*, dok je Slovenjegoriška četa 8. avgusta u Mostju severoistočno od Ptuja uništena. Krajem proleća 1942. u Štajerskoj je bilo osam četa, od kojih sve nisu imale vezu sa Štabom 1. Štajerskog partizanskog bataljona. One su izvršile veći broj akcija, od kojih treba istaći napad na rudnik uglja „Huda jama“ u Rečici kod Laškog 3. jula. Pobijena je straža, uništeni uređaji rudnika i zaplenjeno 18 pušaka. Cete su uništavale i opštinske urede i nemačke škole, iako im je glavni cilj bio nemački saobraćaj. Pomagale su i organizacijama OF.

Kada bi pravovremeno dobio podatke gde se nalaze partizani, neprijatelj je odmah organizovao napade. Strah stanovništva od represalija još mu je išao na ruku. Dosta uspeha imao je na Kozjanskom, gde je do kraja avgusta razbio Kozjansku četvu i skoro svu političku organizaciju na terenu. Slične udarce je neprijatelj u toku leta zadavao pokretu i u drugim okruzima Štajerske. Veliki broj aktivista i pripadnika OF je oterao u logore. U toku te godine streljao je 21 grupu talaca, ukupno 866 ljudi.

Zbog svirepog terora i teških udaraca stanovništvo je ponegde zahvatilo malodušnost, strah i opšte nepoverenje. Dolazak okrnjene 2. grupe odreda nije mogao da izmeni opšte stanje, iako je to bila dragocena pomoć. Da bi se stanje poboljšalo bilo je potrebno izvesno vreme.

Štab 2. grupe odreda je u prvoj polovini septembra na Dobrovljama prikupio partizanske borce, ali je od oko 250 mogla doći polovina. Na zboru 11. septembra štajerske partizanske jedinice su reorganizovane u četiri bataljona, s ciljem da budu jezgro Savinjskog, Pohorskog i Kozjanskog odreda. *Savinjski o,dred* su sačinjavali *Savinjski* i *Moravski bataljon*, a *Pohorskom* i *Kozjanskom bataljonu*, kao jezgrima budućih odreda, dodeljeno je operativno područje Pohorja i Kozjanskog. Iz vojske je upućeno nekoliko sposobnijih boraca na teren da pomognu obnovi terenske organizacije. I Centralni komitet KPS i Izvršni odbor OF su poslali kadrove u Štajersku, kako bi se što pre zalečile rane koje je pokretu naneo okupator i omogućilo dalje jačanje narodnooslobodilačke borbe.

³¹ Nemački okupator je već ranije pokušavao da, u obliku vermanšafta i „Gorenjske samozaštite“ (Oberkrainer Selbstschutz), uključi slovenačke građane u borbu protiv partizana, ali sa veoma malo uspeha.

Bekanntmachung

An Verhaftungsstellen für die in dieser Zeit von Deutschen vertrieben Personen für
Erhalten und Darfleh und für die Erhaltung ihrer Personellen bei Gefahr, werden die
nachfolgenden angegebenen Personen

erschossen.

Die Verhafteten sollen Mitglieder von Parteien oder anderen mit einem in Verbindung
und haben sie durch Lieferung von Nahrungsmitteln, Lebensmitteln usw. unterstützt, wenn durch diese
Maßnahmen die wasserwirtschaftliche Energie für Arbeitskraft und Transport der Röhren, deren Über-
nahme ermöglicht.

Nr.	Name	Wohnort	Nr.	Name	Wohnort
1.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	17.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
2.	Tomaz Kramar	15. 11. 1911	18.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
3.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	19.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
4.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	20.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
5.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	21.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
6.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	22.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
7.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	23.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
8.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	24.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
9.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	25.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
10.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	26.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
11.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	27.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
12.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	28.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
13.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	29.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
14.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	30.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
15.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	31.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
16.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	32.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
17.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	33.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
18.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	34.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
19.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	35.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
20.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	36.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
21.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	37.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
22.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	38.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
23.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	39.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
24.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	40.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
25.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	41.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
26.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	42.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
27.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	43.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
28.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	44.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
29.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	45.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
30.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	46.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
31.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	47.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
32.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	48.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
33.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	49.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
34.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	50.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
35.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	51.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
36.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	52.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
37.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	53.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
38.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	54.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
39.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	55.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
40.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	56.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
41.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	57.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
42.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	58.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
43.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	59.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
44.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	60.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
45.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	61.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
46.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	62.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
47.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	63.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
48.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	64.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
49.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	65.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
50.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	66.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
51.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	67.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
52.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	68.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
53.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	69.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
54.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	70.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
55.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	71.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
56.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	72.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
57.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	73.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
58.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	74.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
59.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	75.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
60.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	76.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
61.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	77.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
62.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	78.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
63.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	79.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
64.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	80.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
65.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	81.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
66.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	82.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
67.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	83.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
68.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	84.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
69.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	85.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
70.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	86.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
71.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	87.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
72.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	88.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
73.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	89.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
74.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	90.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
75.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	91.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
76.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	92.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
77.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	93.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
78.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	94.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
79.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	95.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
80.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	96.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
81.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	97.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
82.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	98.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
83.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	99.	Stokich Ivan	14. 11. 1911
84.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	100.	Stokich Ivan	14. 11. 1911

Objava

Vrednotenje za obsežnost, sposobnost in za jih izvedli v zadnjih letih izvedli pri vsaki
Ritornali in izvedli za vsaki pridržanje obsežnosti pri vsaki izvedli, so bile splošno znane
vsejane.

ustreljene.

Vrednotenje za obsežnost, sposobnost in za jih izvedli v zadnjih letih izvedli pri vsaki
Ritornali in izvedli za vsaki pridržanje obsežnosti pri vsaki izvedli, so bile splošno znane
vsejane.

Nr.	Name	Wohnort	Nr.	Name	Wohnort
101.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	111.	Blag. Ivan	14. 11. 1911
102.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	112.	Blag. Ivan	14. 11. 1911
103.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	113.	Blag. Ivan	14. 11. 1911
104.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	114.	Blag. Ivan	14. 11. 1911
105.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	115.	Blag. Ivan	14. 11. 1911
106.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	116.	Blag. Ivan	14. 11. 1911
107.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	117.	Blag. Ivan	14. 11. 1911
108.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	118.	Blag. Ivan	14. 11. 1911
109.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	119.	Blag. Ivan	14. 11. 1911
110.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	120.	Blag. Ivan	14. 11. 1911
111.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	121.	Blag. Ivan	14. 11. 1911
112.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	122.	Blag. Ivan	14. 11. 1911
113.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	123.	Blag. Ivan	14. 11. 1911
114.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	124.	Blag. Ivan	14. 11. 1911
115.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	125.	Blag. Ivan	14. 11. 1911
116.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	126.	Blag. Ivan	14. 11. 1911
117.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	127.	Blag. Ivan	14. 11. 1911
118.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	128.	Blag. Ivan	14. 11. 1911
119.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	129.	Blag. Ivan	14. 11. 1911
120.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	130.	Blag. Ivan	14. 11. 1911
121.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	131.	Blag. Ivan	14. 11. 1911
122.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	132.	Blag. Ivan	14. 11. 1911
123.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	133.	Blag. Ivan	14. 11. 1911
124.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	134.	Blag. Ivan	14. 11. 1911
125.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	135.	Blag. Ivan	14. 11. 1911
126.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	136.	Blag. Ivan	14. 11. 1911
127.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	137.	Blag. Ivan	14. 11. 1911
128.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	138.	Blag. Ivan	14. 11. 1911
129.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	139.	Blag. Ivan	14. 11. 1911
130.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	140.	Blag. Ivan	14. 11. 1911
131.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	141.	Blag. Ivan	14. 11. 1911
132.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	142.	Blag. Ivan	14. 11. 1911
133.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	143.	Blag. Ivan	14. 11. 1911
134.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	144.	Blag. Ivan	14. 11. 1911
135.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	145.	Blag. Ivan	14. 11. 1911
136.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	146.	Blag. Ivan	14. 11. 1911
137.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	147.	Blag. Ivan	14. 11. 1911
138.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	148.	Blag. Ivan	14. 11. 1911
139.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	149.	Blag. Ivan	14. 11. 1911
140.	Blag. Ivan	14. 11. 1911	150.	Blag. Ivan	14. 11. 1911

**der Höhere SS- und Polizeiführer im Wehrkreis XVII
gez. Rösener
SS-Gruppenführer und Sonderführer der Polizei**

Proglas nemačkog okupatora o streljanju 133 talaca u Gorenjškoj, takve proglose štampane na crvenom papiru, objavljivao je i u Stajerskoj

Takođe teška, iako sasvim drukčija, bila je situacija u Slovenačkom primorju. Posle borbe na Nanosu italijanske vlasti su ojačale vojna uporišta, a širok pojas duž bivše italijansko-jugoslovenske državne granice, od Julijskih Alpa do Riječkog zaliva, proglasile za teritoriju „totalne“ akcije protiv partizana u kojoj su vojne i policijske snage imale posebna ovlašćenja. Ministarstvo unutrašnjih poslova italijanske fašističke vlade je u junu 1942. formiralo u Trstu Generalni inspektorat javne bezbednosti za Julijsku krajinu (Ispettorato generale di Sicurezza pubblica per la Venezia Giulia). Neposredno potčinjen Rimu, on je imao veoma široka ovlašćenja.

Novi Pokrajinski komitet KPS za Slovenačko primorje uspešno je širio organizacije KPS i OF u područjima gde ih nije bilo. Ali, organizacije KPS su još bile malobrojne, imale su ukupno 54 člana na terenu i 11 u partizanskim jedinicama. U radu im je puno pomogla grupa partijskih radnika koja je noću 30/31. avgusta uspeła da brižljivo pripremanim podzemnim rovom pobezne iz koncentracionog logora Gonars kod Palmanove.

Italijanske policijske vlasti su ponegde aktivnost pokreta privremeno smanjile hapšenjima aktivista. Neki odbori su prestali da postoje ili su ostali samo poverenici, ali su zadatke uhapšenih preuzimali novi ljudi, naročito žene i omladina. U Trstu, gde je organizacija pokreta iz 1941. godine bila skoro sasvim uništena, ponovo je oformljen Gradski komitet KPS, a u novembru Okružni komitet KPS. Pošto su počele nicati i antifašističke organizacije italijanskih radnika, slovenački narodnooslobodilački pokret se sve više povezivao sa njima na platformi zajedničkih interesa u borbi protiv fašizma. Krajem godine počeli su osnivati zajedničke slovenačko-italijanske

odbore Radničkog jedinstva u mnogim tršćanskim fabrikama i brodogradilištima koji su sve uspješnije organizovali sabotažne akcije i zastoje u proizvodnji.

Širenje narodnooslobodilačkog pokreta u Slovenačkom primorju je sve više zaoštravalo pitanje odnosa KP Jugoslavije i KP Italije, odnosno jugoslovenskog narodnooslobodilačkog i italijanskog antifašističkog pokreta. Različitost pogleda na nacionalno pitanje u Slovenačkom primorju, Istri i Trstu, i razlike u ciljevima i perspektivi borbe, uslovile su i razlike u konkretnim merama i usmeravanju aktivnosti. Slovenački komunisti su odlučno postavljali osnovne elemente svoje politike: oružanu borbu, saradnju antifašističkih snaga oba naroda i samoopredeljenje Slovenaca. Konačno je radi raščišćavanja odnosa stiglo i stanovište Kominterne, koja je 1. avgusta 1942. zadužila KP Jugoslavije da pomaže italijanskim komunistima da razviju svoju aktivnost u samoj Italiji, a 23. avgusta jasno je istakla da „treba organizacione jedinice KP Jugoslavije osnivati u starim italijanskim područjima gde žive Slovenci i Hrvati, u Istri, Trstu i drugdje“. Organizacije KPS su postepeno stvarane na celoj slovenačkoj etničkoj teritoriji. One su imale i zadatak da pomognu nastajanju i organizacija KP Italije među stanovništvom italijanske narodnosti i da savlađuju šovinističke pojave sa jedne i druge strane.

Dve partizanske čete, koje su se ponovo sredile posle borbe na Nanosu, ojačale su, ali je partizanska borba još uvek zaostajala za antifašističkim raspoloženjem naroda. Zbog toga su već u maju 1942. upućene na Tolminsko, u Brda i u Spodnju Vipavsku dolinu manje grupe partizana da vrše akcije, objašnjavaju ciljeve pokreta i borbe i mobilišu nove borce. One su, pre svega, bile usmerene na diverzantske akcije i na sprečavanje iskorišćavanja šuma i rada italijanskih doseljenika koji su većinom bili oslonac italijanskih fašističkih vlasti. Odgovori na takve akcije bili su veoma oštri. Tako je 8. avgusta sasvim spaljeno selo Ustje kod Ajdovščine, a još ranije, 4. juna, sedam naselja severozapadno od Ilirske Bistrice, gde je spaljeno 106 kuća i 126 privrednih zgrada, streljano 29 talaca, a 426 stanovnika oterano u logore.

Zahvaljujući sve jačem prilivu novih boraca, 10. avgusta 1942. kod sela Vitovlje u Vipavskoj dolini, formiran je *Partizanski bataljon „Simon Gregorčič“* od tri čete — *Vipavske, Tolminske i Brkinske*, i minerskog voda. Raspoređene na širem prostoru Slovenačkog primorja, i one su slale grupe partizana radi mobilizacije i širenja aktivnosti, pa je bataljon na taj način bio prisutan od Istre do Beneške Slovenije.

Iako je već počela velika italijanska ofanziva, Štab 3. grupe odreda je, da bi ojačao oružanu borbu u Slovenačkom primorju 20. jula formirao u Loškoj dolini *Primorski bataljon* od oko 70 boraca. On je, stigavši 27. jula u Brkine, bio napadnut i razbijen, a njegov sastav se po grupama vratio u Ljubljansku pokrajinu.

U septembru su italijanske vlasti počele da regrutuju mladiće rođene 1923, ali su mnogi od njih stupili u partizane. Bataljon „Simon Gregorčič“ je ojačan na pet četa, koje su još više proširile svoju borbenu delatnost.

Glavni štab slovenačkih partizanskih odreda je shvatio potrebu jačanja oružane borbe na područjima koja nije zahvatila italijanska ofenziva, kao i da će partizanska borba u Slovenačkom primorju biti još efikasnija ako budu raspolagali sa više dobrih vojnih starešina. Zbog toga je naredio da se ponovo šalje ojačanje, ali jače i organizovanije. Tako je na Otrobovcu, zapadno od Prezida, od dobrovoljaca Primoraca i drugih 27. avgusta formiran odred, privremeno nazvan *Loški partizanski odred*. Zbog ofanzive pripreme su tekle sporo. Komandant odreda je najpre otišao u Slovenačko primorje i 3. oktobra, u saglasnosti sa Pokrajinskim komitetom, reorganizovao bataljon „Simon Gregorčič“ u *Soški partizanski odred* i naredio da Loški odred krene u Slovenačko primorje. Oko 70 boraca Loškog odreda sa osam puškomitraljeza 24. oktobra se uključilo u dva postojeća i nov 3. bataljon Soškog odreda koji je s ovim ojačanjem imao oko 280 boraca sa trinaest puškomitraljeza. U Slovenačkom primorju počele su sve brže da se razvijaju oružane akcije.

VELIKA ITALIJANSKA OFANZIVA I FORMIRANJE PRVIH PARTIZANSKIH UDARNIH BRIGADA

Na godišnjicu priključenja Ljubljanske pokrajine Kraljevini Italiji italijanske okupacione vlasti su ustanovile da je položaj u pokrajini neodrživ i da raspoložive snage nisu dovoljne za njeno smirenje, koje je moguće samo odlučnom vojnom akcijom. Međutim, potrebna ojačanja, zbog angažovanosti u drugim predelima italijanskog dela okupirane Jugoslavije, mogla su početi da pristižu tek krajem juna.

Pred Štabom 11. armijskog korpusa bila su dva osnovna problema koja su nameravali da reše vojnim sredstvima. Prvi problem je bila nepokorena Ljubljana, čija je snažna oslobodilačka organizacija neprekidno jačala ustanak u pokrajini, a drugi — ustanak koji je zahvatio svu unutrašnjost pokrajine, sem većih uporišta duž glavnih komunikacija. U tim uporištima je okupator, okružen ustaničkim snagama, u stvari bio opkoljen, u zemlji koju je godinu dana ranije okupirao.

To stanje je, istovremeno, izražavalo duboku nemoć okupatora i njegove politike prema Slovencima. Jedini mogući izlaz koji su videli italijanski generali bila je ofanziva veoma širokih razmera koja će zadati odlučujući udarac partizanima i oslobodilačkom pokretu, uterati narodu strah u kosti, na način kako to čini severni nemački sused, i koja će stvoriti uslove da bar deo stanovništva saraduje sa okupacionim vlastima.

Direktivom za ofanzivu Više komande oružanih snaga „Slovenija — Dalmacija“ (Supersloda) od 8. juna 1942. Štabu 11. armijskog korpusa detaljno je opredeljen način njenog izvršenja. Trebalo je uništiti vodeću organizaciju ustanika i ostala žarišta, veze među njima, materijalne baze za snabdevanje i tehničke punktove, a pre svega partizanske vojne formacije koje napadaju saobraćaj. Interniranjima i drugim merama odstraniti one elemente koji mogu ojačati ustaničke redove. Naročito zaštititi osnovne železničke pruge.

Staru jugoslovensko-italijansku granicu zapreciti jedinicama teritorijalne odbrane u Trstu i Vidmu, odnosno 23. armijskog korpusa. Što pre dobro zatvoriti granicu između nemačke i italijanske okupirane teritorije žičanim preprekama, sečenjem šume uz pruge i u tom pojasu, i drugim sredstvima. Kasnije, odgovarajućim fortifikacionim radovima, zatvoriti i granicu prema Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, naročito od Save do Kupe, i prema Riječkoj pokrajini. Ojačati vojna uporišta i osposobiti ih da mogu uspešno izvoditi akcije na svojim područjima. Akcije njihovih posada moraju biti povezane sa velikim operacijama pokretnih jedinica, kao u kolonijalnom ratu. Velike jedinice ili taktičke grupe imaće za cilj uništenje pretežnog dela ustanika.

Komandant „Superslode“ armijski general Mario Roata (Roatta) dodelio je 11. armijskom korpusu još dve divizije, „Kačatori dele Alpi“ (Cacciatori delle Alpi) i „Mačerata“ (Macerata), kao i šest pešadijskih i fašističkih bataljona, dve legije crnih košulja i druge, manje jedinice, tako da je imao preko 71.000 ljudi. Ako tome dodamo i karabinijske, rodovske i druge specijalne jedinice, onda je pred početak ofanzive na teritoriji 11. armijskog korpusa bilo oko 82.000 ljudi, što znači da je nadmoć u odnosu na partizanske snage bila u srazmeri 27:1, a u vatrenoj moći neuporedivo veća. Gustina okupacije bila je ogromna: na četiri stanovnika, uključujući žene i decu, dolazilo je prosečno po jedan vojnik. Više od 30 odsto svih italijanskih okupacionih snaga u Jugoslaviji nalazilo se u Ljubljanskoj pokrajini i Gorskom kotaru.

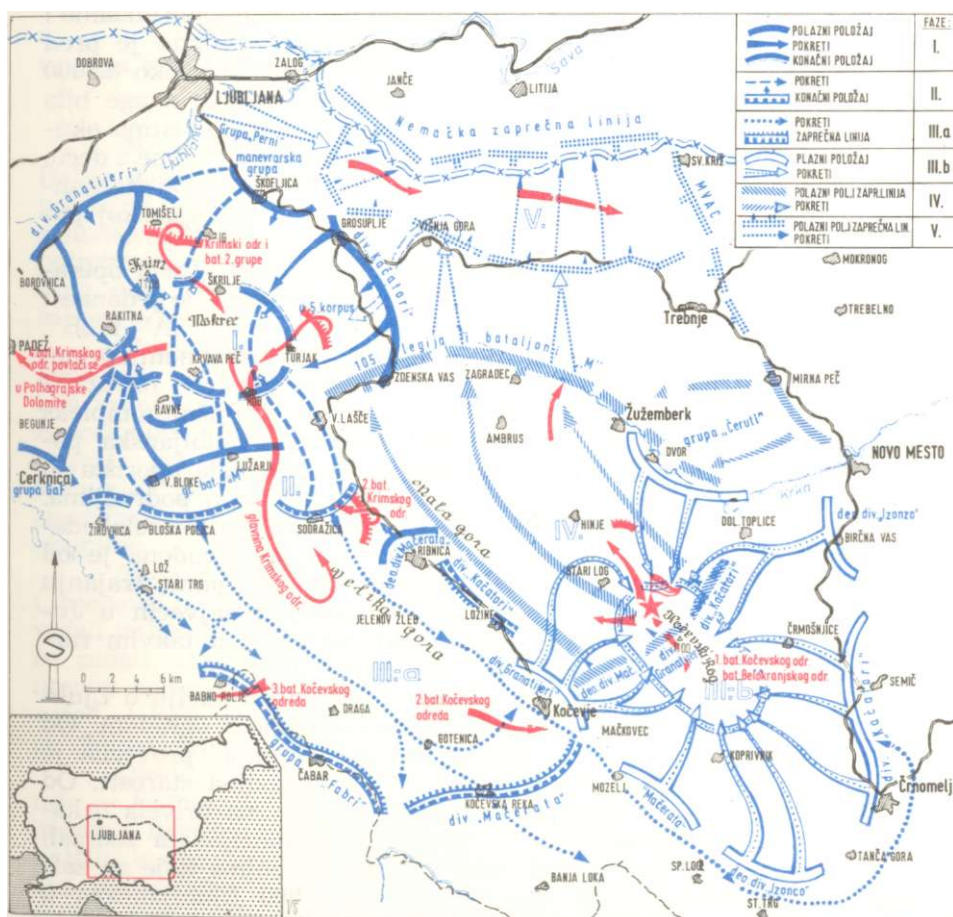
Planom ofanzive nazvanim „Operativni ciklus“ (Ciclo operativo), koji je pripremljen krajem juna 1942, predviđeno je jedanaest uzastopnih operacija od kojih se treća delila na etape „A“ i „B“. Prema tome, ofanziva je imala dvanaest etapa sa osnovnom idejom da se u svakoj najpre zaprečnim linijama tesno zatvori i okruži, a zatim pokretnim snagama detaljno pročešlja veći zemljišni kompleks i na taj način u pojasevima pretraži skoro sva Ljubljanska pokrajina. Istovremeno sa operacijom glavnih snaga, ostala uporišta su imala da razviju maksimalnu aktivnost na svojim užim područjima.

Velika italijanska ofanziva protiv snaga NOP-a na oslobođenoj teritoriji Dolenjske, Notranjske i Bele krajine izvođena je od 16. jula do 4. novembra 1942. Po upotrebljenim snagama, trajanju dejstava i veličini teritorije, operacija je jedna od najvećih u Jugoslaviji, a jedina koju je italijanski okupator izveo u takvim razmerama u Sloveniji.

Pre početka ofanzive okupator je izveo veliku akciju u Ljubljani, koja je već bila okružena branjenom žičanom ogradom. Od 24. juna do 1. jula divizija „Granatieri di Sardenja“ proverila je sve za oružje sposobne muškarce od 16 do 40 godina starosti. Od oko 80.000 stanovnika Ljubljane vojska je kamionima privela u kasarne 20.435 lica, od kojih su uz pomoć 20 denuncijanata zadržali 2.858, među kojima i 800 studenata. Zajedno sa onima koje su zatvorili ili internirali ranije, bilo je već oko 6.000 Ljubljanačana u zatvorima ili logorima. Junske racije su organizaciji oslobodilačkog pokreta nanele ogromnu štetu. Dužnosti u rukovodstvima pokreta su u većoj meri preuzele žene.

Iako je Glavni štab slovenačkih partizanskih odreda, zbog nepotpunih podataka, početkom jula veoma optimistički ocenjivao položaj, smatrajući da ima oko deset hiljada partizanskih boraca (bilo ih je oko 4.000) i da neprijatelj ne može početi ofanzivu pre avgusta, on je imao koncepciju odbrane za slučaj ofanzive. Pošto partizani neće bezuslovno braniti oslobođenu teritoriju, štabove i jedinice treba osposobiti za dejstva tako što će se osloboditi suvišne opreme. Jedna od značajnih mera bilo je i formiranje *1. slovenačke udarne brigade „Tone Tomšič“* 16. jula 1942. u Ambrusu.

Posle usklađivanja planova operacija sa 5. korpusom u Hrvatskoj, 23. korpusom u Trstu, nemačkim komandantom policije i službe bezbednosti policijskim generalom Ervinom Rezenerom (Erwin Kössener) u nemačkoj zoni, 16. jula u 9 časova, posle artiljerijske i avio-pripreme, italijanske trupe su počele prvu etapu ofanzive. Ši-

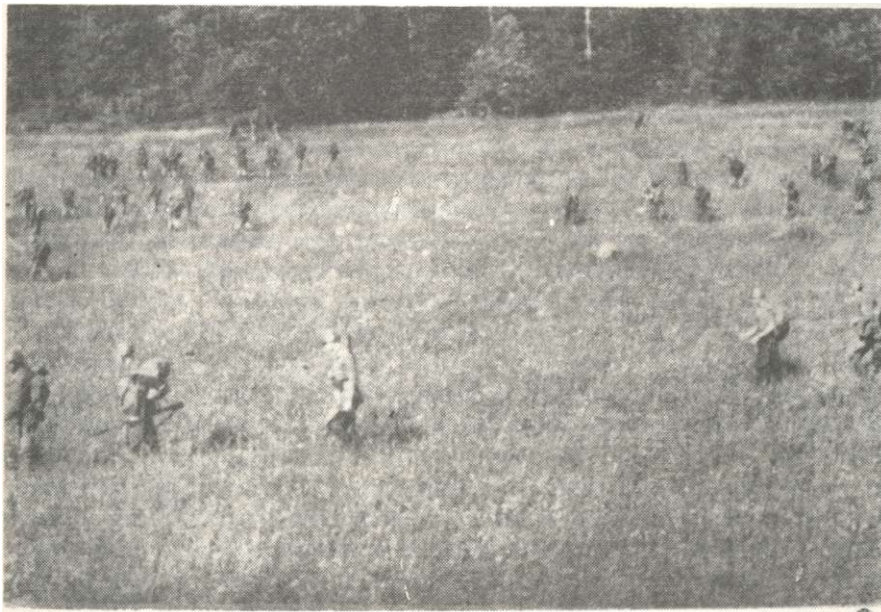
Velika italijanska ofanziva u Ljubljanskoj pokrajini L deo

rokim obručem su okružile Krim i Mokre, gde su se nalazila četiri bataljona Krimskog partizanskog odreda i bataljon 2. grupe odreda koji se vratio sa pohoda u Štajersku. Zatim su pokretne jedinice italijanskog okupatora počele u streljačkom stroju koncentrično da prodiru prema partizanskim položajima. Bataljoni Krimskog odreda u početku su se snažno suprostavili napadačima, naročito kod Gornjeg Iga i Sodražice, gde se 2. bataljon tog odreda uporno branio još 24. jula.

U drugoj etapi ofanzive italijanske trupe su pretražile planinski deo Krima i Mokre i sutjesku Iska u pravcu juga do polazne linije za početak treće etape, (deo „A“), ali su partizanske snage, koristeći poznavanje zemljišta, uspele da se izvuku — glavni- na na Travnu goru, a deo preko Ljubljanskog vrha u Polhograjske Dolomite. Iako okupator nijednu jedinicu nije taktički okružio, pojavili su se znaci malodušnosti. Neke manje grupe koje su se odvojile od glavnine bile su zarobljene.

Već u prve dve etape ofanzive okupator je ispoljio svoj pravi cilj — slomiti otpor naroda nasiljem. Popaljeni su mnogi domovi a stanovništvo oterano u internaciju. Muškarce zatečene van nase- lja su streljali. „Cirkular 3 C“ ostvarivan je savesno: iza italijanskih trupa ostala su zgarišta, leševi i patnja.

Iznenadjenje stvoreno ranijim početkom ofanzive od očekiva- nog i masovnošću upotrebe snaga i naoružanja, što je svakako po- sledica nedovoljno razvijene partizanske obaveštajne službe, bilo je brzo prevladano. Već 17. jula Glavni štab. je imenovao opera- tivne štabove za najvažnije odseke odbrane i dao direktive za nji- hov rad. Čete će napadati transporte, saobraćajne veze, postavljati

Italijanske trupe u ofanzivi u Notranjskoj, avgust 1942. godine

zasede da bi usporile prodiranje neprijatelja; one će se zabacivati u njegovu pozadinu i napadati ga u leđa i bokove. Okupator ne sme imati ni minut odmora. Istini za volju treba reći da su ti zadaci bili suviše veliki i da se nisu mogli izvršiti u celini.

U prvom delu treće etape, vremenski najdužoj (24. jul — 13. avgust), neprijatelj je imao za cilj da na zaprečenoj teritoriji Notranjske potisne partizanske snage sa linije Zapotok — Sodražica — Bloška Polica na liniju Mala gora — Kočevje — Kočevska Reka i tu ih uništi. Druge jedinice su čistile Cerknjansku i deo Loške doline, prostor severno od železničke pruge Ljubljana — Postojna do demarkacione linije, ili su vršile ispade blizu svojih uporišta. Postepeno i sporo savlađujući teško zemljište, neprijateljske snage su u streljačkom stroju pretraživale Notranjsku, predeo po predeo. Dva bataljona Kočevskog partizanskog odreda imala su više gubitaka u onima koji su se, zahvaćeni malodušnošću, vraćali kućama nego u neposrednim sukobima sa neprijateljem. Čete su se, ponegde u manjim grupama, uspešno probijale iz obruča, a kada su morale ostati u njemu, prikivale su se na teško dostupnim terenima.

U to vreme je Operativna grupa Vrhovnog štaba NOP i DV Jugoslavije bila u pokretu u pravcu zapadnog dela Jugoslavije, čime je ojačala partizanske snage u zapadnoj Bosni i južnoj Hrvatskoj, naročito u Dalmaciji. Vrhovni komandant Josip Broz Tito je 3. avgusta 1942. uputio pismo Glavnom štabu NOP odreda Slovenije kojim je dao smernice kako treba savlađivati neprijateljsku ofanzivu. On je istakao važnost aktivne odbrane, široke raspoređenosti snaga, brzih pokreta i napada na najslabije tačke okupatora. Trebalo je stvarati snažne udarne bataljone, a ujedno zadržati i manje partizanske odrede koji će ostati na svom terenu. U slučaju suviše velikog pritiska okupatora, trebalo je da se glavnina snaga povuče ka bezbednijem zaleđu, u ovom slučaju u pravcu Kupe, kako bi se oslonila na slobodnu teritoriju u Lici i Gorskom kotaru. Pritisak jedinica NOV i POJ u pravcu Dalmacije treba da olakša položaj u Sloveniji.

Nasilju okupatora dao je još veći podstrek predsednik vlade i vrhovni komandant italijanskih oružanih snaga Benito Mussolini. On je 31. jula u Gorici komandantima italijanskih korpusa dao smernice za dalji rad u Sloveniji, po kojima je trebalo sa svom brutalnošću postupati u borbi protiv partizana. Kazao je da na „teror partizana treba odgovoriti vatrom i mačem“. Tempo operacija treba da bude brži, jer neće biti moguće tako dugo zadržavati tolike divizije na Balkanu. To trošenje snaga treba da se smanji. Doprinos katolika (klerofašista) u borbi protiv partizana ne treba odbacivati, ali ta saradnja treba da bude koncesija koju im daju Italijani, bez obaveza za budućnost.

Na osnovu tih direktiva, komandant 11. armijskog korpusa, 3. avgusta na sastanku sa potčinjenim komandantima u Kočevju, zatevao je od njih još veću strogost i nemilosrdnost u izvođenju operacija, interniranje za borbu sposobnih muškaraca na ostrvo Rab i streljanje onih koji su krivi ili osumnjičeni za komunističku delatnost.

U drugom „B“ delu treće etape operativnog ciklusa (14. — 23. avgust) italijanske trupe (divizije „Granatieri di Sardenja“ i „Kačatori dele Alpi“, manevarske grupe iz divizija „Izconco“ i „Macerata“ i grupa fašističkih bataljona „M“ — ukupno oko 40.000 ljudi) opkolile su masiv Kočevskog Roga, prostor od oko 120 km², obručen u dužini oko 40 km. Na svaki metar obruča prosečno je dolazio po jedan vojnik. Trupe su imale zadatak da sužavanjem obruča pretraže svaku stopu šumskog zemljišta i unište sve što se nađe u njemu.

U obruču su se nalazili celokupno rukovodstvo oslobodilačkog pokreta Slovenije i brojne sanitetske, tehničke i propagandne ustanove i organi, sredstva i jedinice za vezu, snabdevanje i zaštitu, kao i Štab 5. grupe odreda i po jedan bataljon Kočevskog i Belokranjskog partizanskog odreda. Zbog italijanskog veštog operativnog maskiranja transporta trupa,³² Glavni štab nije očekivao okruženje Kočevskog Roga ni tolike snage; međutim, ni italijanska komanda nije znala da je u obruču slovenačko rukovodstvo ustanika sa Glavnim štabom.

Borbe su počele 14. avgusta na prilazima okruženoj teritoriji, ali se rukovodstvo tek 16. avgusta odlučilo za probijanje. Sledećeg dana uveče, posle sukoba sa grupom fašističkih bataljona „M“, podelili su se u tri grupe. Grupa sa Centralnim komitetom KPS, Izvršnim odborom OF i Glavnim štabom nije uspela da se probije. Morala se vratiti u skrivalište, izrađeno i dobro maskirano, u kraškoj vrtači, gde je uz krajnje pomanjkanje hrane i vode ostala sedam dana, do 23. avgusta. Neprijateljski streljački stroj pretražio je kočevske šume u neposrednoj blizini, ali skrivališta nije otkrio.

Jedinice oba odreda i 3. bataljona 1. udarne brigade „Tone Tomšič“ probili su se iz obruča, kao i ostale grupe centralnih organa i ustanova, iako su se neko vreme morale sklanjati bez hrane i vode na teško dostupnim terenima. Okupator je otkrio šumske barake, neka skladišta i zalihe. Nekoliko grupa iz radne čete se predalo. Uspeh ove jake koncentracije okupatorskih snaga bio je veoma mali.

Zamenik komandanta Glavnog štaba dr Aleš Bebler Primož sa grupom starešina našao se na početku te etape ofanzive van obruča italijanskih snaga. Odmah je organizovao manje grupe od 15 do 20 boraca, koje su na raznim mestima napadale Italijane s ciljem da pomognu okruženima u probijanju obruča. U ulozi rezervnog komandnog mesta Glavnog štaba dao je zadatak jednom bataljonu 1. udarne brigade „Tone Tomšič“ da u blizini Ljubljane izvrši nekoliko napada na neprijateljska uporišta kako bi se onemogućio uticaj njegove propagande da su partizanske čete uništene i pomoglo aktivistima OF u Ljubljani da savladaju negativan uticaj ofanzive, odnosno njene posledice.

U četvrtoj etapi ofanzive (24 — 29. avgusta) italijanske trupe su prenele operaciju sa Kočevskog Roga u Suhu krajinu prema liniji Rašica — Zdenska Vas — Krška Vas — Žužemberk, a u petoj

³³ Na vagonima su bile ispisane parole da kreću protiv Turske, na koju je tada vršen pritisak da stupi u rat.

etapi nastavile dejstva prema severu do nemačko-italijanske demarkacione linije, koju su zaprečavale nemačke trupe. Pre početka četvrte etape Stab 11. armijskog korpusa primio je naređenje da diviziju „Granatieri di Sardenja”³³ i neka druga ojačanja uputi u sastav 5. armijskog korpusa radi učešća u ofanzivnoj operaciji u Lici i Hrvatskom primorju, gde je bila stvorena velika slobodna teritorija. Zbog toga je u petoj etapi italijanska ofanziva počela da slabi. Jedinice nisu na vreme dostizale određene linije i osećao se zamor trupa. Uspeha nije bilo, jer su partizani izmicali.

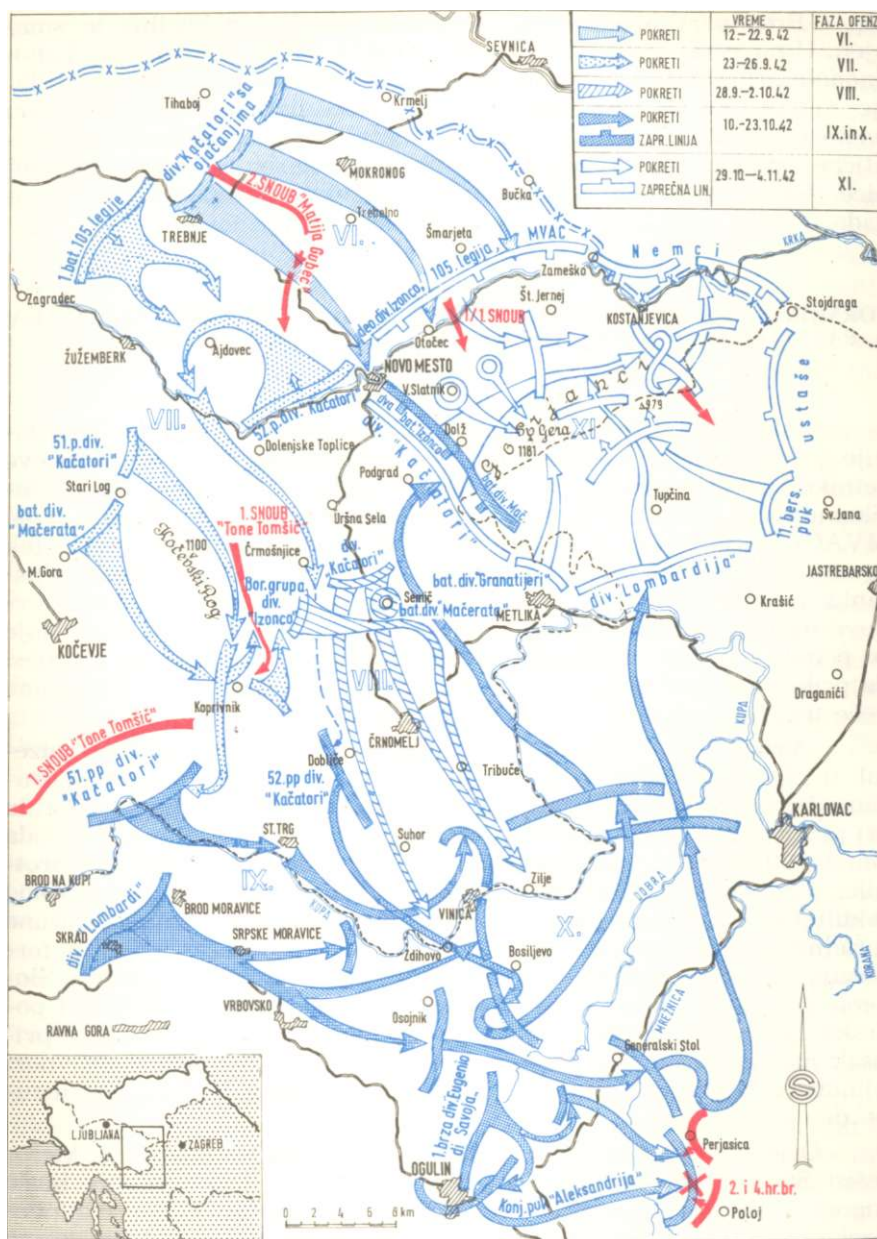
Deo slovenačkog rukovodstva se sa Kočevskog Roga postepeno prebacivao, krećući se za italijanskim trupama preko Suhe krajine, u novu bazu kod Podlipoglava u blizini Ljubljane, a drugi je uspostavljao veze sa partizanskim jedinicama u istočnoj Dolenjskoj i Kočevskoj. Grupa sa zamenikom komandanta Glavnog štaba je u međuvremenu počela sa reorganizacijom snaga u skladu sa ranije donetim odlukama. Ukinut je Štab 5. grupe odreda i formiran pomenuti Loški partizanski odred, namenjen za Slovenačko primorje. Jedinice koje su se izvukle iz neprijateljskog okruženja, prikupljale su se i počele sa akcijama. Početkom septembra, u blizini Trebelnog kod Mokronoga, okupljeno je oko 810 partizana Zapadnodolenjskog i Krškog odreda i onih jedinica koje su se izvukle iz ofanzive u Suhoj krajini i iz zapadne Dolenjske. Na tom, do tada najvećem partizanskom zboru u Sloveniji, 4. septembra je svečano osnovana 2. slovenačka narodnooslobodilačka udarna brigada „Matija Gubec” od tri bataljona sa oko 640 boraca. Nekoliko dana kasnije formiran je i njen četvrti bataljon.

Posle sedmodnevnog odmora okupatorske trupe krenule su u šestu etapu ofanzive (12 — 22. septembra) na teritoriji između demarkacione linije i reke Krke u pravcu jugozapada. Ostale snage izvodile su čišćenja manjeg obima u Polhograjskim Dolomitima i na Mokrcu. Uporedo sa glavnom operacijom, okupatorske trupe su sve češće vršile lokalna čišćenja i ispade na osnovu prikupljenih podataka, u čemu su im pomagali belogardejski doušnici. U to vreme prve belogardejske oružane jedinice počele su da učestvuju u italijanskoj ofanzivi, koja je sve više dobijala karakter hajke za pokretnim partizanskim jedinicama.

Glavni štab je 16. septembra 1942. izdao naredbu da se formiraju još dve brigade. Treća slovenačka narodnooslobodilačka udarna brigada „Ivan Cankar” je osnovana 28. septembra u selu Lapinje kod Spodnjeg Loga sa oko 350 boraca, a 4. slovenačka narodnooslobodilačka udarna brigada „Ljubo Sercer” formirana je tek 6. oktobra na Mokrcu. Početkom novembra imala je oko 300 boraca.

Te četiri udarne brigade, ukupno oko 1.400 boraca, bile su značajan korak u daljem razvoju narodnooslobodilačke vojske Slovenije. Podređene neposredno Glavnom štabu slovenačkih partizan-

³³ Italijanska divizija „Granatieri di Sardenja”, po podacima iz dnevne zapovesti 11. armijskog korpusa od 3. septembra 1942, izdate na dan njenog odlaska, imala je za 17 meseci okupacije Slovenije 136 poginulih i 368 ranjenih vojnika i starešina.

Velika italijanska ofanziva u Ljubljanskoj pokrajini 2. deo

skih odreda, koji se sve češće počeo nazivati Glavni štab slovenačke narodnooslobodilačke vojske (Glavno poveljstvo slovenske narodno-osvobodilne vojske), postepeno su u toku borbi izrastale u čvrste udarne operativno-taktičke jedinice. Njihovo formiranje je jedan od najznačajnijih međaša u narodnooslobodilačkom ratu u Sloveniji.

Broj partizanskih odreda u Ljubljanskoj pokrajini je smanjen. U novembru 1942. bilo ih je još četiri: *Zapadnodolenjski, Vzhodnodolenjski, Dolomitski* i *Notranjski partizanski odred*. Oni su i dalje zadržali teritorijalni karakter, ali više nisu branili oslobođenu teritoriju. Postali su mobilizacijski centri koji su ujedno štitili političke i pozadinske organe i ustanove, stacionarne konspirativne bolnice, kontrolisali teritoriju i dopunjavali aktivnost partizanskih brigada.

FORMIRANJE I DEJSTVA ORUŽANIH JEDINICA NARODNIH IZDAJNIKA, PARTIZANSKA KONTRAOFANZIVA I KRAJ ITALIJANSKE VELIKE OFANZIVE

Iako je italijanski okupator u drugim pokrajinama Jugoslavije još u početku 1942. godine počeo upotrebljavati Mihailovićeve četnike za borbu protiv partizana, nazivajući ih „dobrovoljnom antikomunističkom milicijom“ (*Milizia volontaria anticommunista* — MVAC), u Sloveniji je saradnju reakcionarnih snaga prihvatio tek u toku svoje velike ofanzive. Iznenađujuće brz razvitak narodnog ustanka u maju i junu te godine prinudio je klerikalne i liberalne vrhove da zajedničkim snagama što pre osnuju oružane jedinice koje će pomoći okupatoru u borbi protiv partizana, a okupatora privoleo da prihvati ponuđenu pomoć, bez koje ne bi bio u stanju da postigne veće uspehe u gušenju ustaničkog pokreta.

Vrhovi slovenačkih reakcionarnih političkih grupa, udruženih u „Slovenačkom savezu“, još su u proleće odlučili da razviju oružanu borbu protiv partizanskih odreda. VOS OF je budno pratila taj proces i najistaknutije organizatore narodnog izdajstva kažnjavala smrću: 20. februara 1942. u Ljubljani industrijalca Avgusta Praprotnika i 26. maja dr Lamberta Erliha (Ehrlich), profesora Teološkog fakulteta u Ljubljani. Obojica su bili vodeći organizatori oružane saradnje sa okupatorom. Uprkos tome, organizovanje oružanih formacija se produžilo, uz učešće rukovodstva svih elemenata „Slovenačkog saveza“. Uz učešće bivšeg bana dr Marka Natlačena i podršku ljubljanskog episkopa dr Gregorija Rožmana, vršen je i pritisak na italijanske okupacione vlasti da dozvole slobodnu aktivnost njihovim odredima i osnivanje slovenačke policije, kao i da im ustupe deo vlasti.

Oružane protivnarodne jedinice su nastajale u saradnji klerofašistički usmerenih sveštenika i političara, kao i dela oficira bivše jugoslovenske vojske. Glavni odred, sastavljen od članova Slovenačke, Narodne i Sokolske legije i pripadnika klerofašističke grupe kapelana Glavača, počeo se prikupljati 15. maja kod Sv. Urha istočno od Ljubljane. Taj odred, od 17 ljudi, dva dana kasnije prebacio se u pravcu Turjaka. On se 26. maja sukobio sa delom 3. bataljona Notranjskog partizanskog odreda, a zatim se, izbegavajući dalje susrete sa partizanima, ulogorio kod Sv. Jošta jugoistočno od Novog Mesta. Opremljen partizanskim kapama i oznakama i predstavljajući se kao „17. kombinovana četa štajerskog partizanskog bataljona“,

on je sredinom juna imao tridesetak ljudi, ali je uz pomoć već razgranate kontrarevolucionarne organizacione mreže postepeno jačao. U to vreme je čak saradivao sa partizanima u napadu na italijansko uporište Ratež kod Novog Mesta. Bliže partizanske jedinice su utvrdile o kakvoj se oružanoj jedinici radi tek 11. jula od partizana koji je uspeo da pobegne iz njenog logora u kojem su noževima ubijali zarobljene partizane. Četničko-klerofašistički odred je zatim često menjao svoj logor i izbegavao susrete sa partizanskim jedinicama. Konačno se ulogorio kod Sv. Ane blizu Novog Mesta i 29. jula sklopio ugovor sa Štabom divizije „Izonco“ o saradnji i snabdevanju oružjem, municijom i hranom, kao i lečenju ranjenika u italijanskoj vojnoj bolnici. Italijani su jedinicu od oko 140 ljudi, tada već nazvanu „Legija smrti“, 17. avgusta, kao bataljon antikomunističke milicije smestili u pomenuto uporište St. Jošt.

Na sličan način je nastalo drugo belog'ardejsko žarište u Polhograjskim Dolomitima. Primivši od okupatora 15. jula puške i municiju, 17. jula je oko 70 pripadnika bele garde ušlo u St. Jošt iznad Horjula i počelo utvrđivati novo uporište. Napad Dolomitskog partizanskog odreda na to uporište noću 24/25. jula nije sasvim uspeo. Belogardejske grupe su se počele pojavljivati i na drugim mestima. Kontrarevolucionarno rukovodstvo u Ljubljani je novim uporištima slalo ljudstvo i komandni kadar, većinom iz redova četnički opredeljenih bivših oficira i podoficira, a okupator oružje, municiju i druge potrebe. Sredinom septembra su formirani 1. bataljon „Legije smrti“ sa četama u uporištima St. Jošt, Rovte, Zaplana i Hotedrišica. U stvari, bataljon je štitio železničku prugu Ljubljana — Postojna i italijansko-nemačku demarkacionu liniju.

Drugi bataljon „Legije smrti“, u St. Joštu kod Novog Mesta, učestvovao je u petoj i šestoj etapi velike italijanske ofanzive. On je, u sastavu italijanskih trupa, pretraživao naselja i hapsio aktiviste OF na osnovu podataka koji su prikupljeni po parohijama. Uhapšene su većinom slali u internaciju, a mnoge su poubijali. Vojne funkcije u „Legiji smrti“ su držali bivši oficiri, dok su klerofašistički elementi imali u rukama obaveštajnu službu, propagandu, snabdevanje i vezu sa terenom. Između njih se neprekidno vodio prikriven unutrašnji rat.

Pod uticajem-reakcionarne propagande, a još više kao izlaz iz veoma teškog položaja u kojem se nalazilo seosko stanovništvo, u toku neprijateljske ofanzive pojavio se još jedan oblik oružanih jedinica — seoske straže (vaške straže). Propaganda antinarodnih elemenata je tvrdila da će ljudi spasiti svoj život i imanja i da neće biti upućeni u koncentracione logore ako uđu u seoske straže i uzmu oružje u sastavu Dobrovoljačke antikomunističke milicije. Reakcionarni seoski prvaci i sveštenici su nedovoljno svesnom stanovništvu obećavali da će se ponovo vratiti mir u njihove domove, jer okupator čini nedela samo zbog nevernih komunističkih partizana. U svojoj propagandi su vešto koristili greške učinjene za vreme postojanja slobodne teritorije.

Prva seoska straža osnovana je 31. jula 1942. u Begunjama kod Cerknice, a zatim je postepeno nastajala mreža takvih manjih

uporišta u Notranjskoj, Kočevskoj i delu Dolenjske. Njihovom jačanju je, "takođe, doprinelo vraćanje interniraca iz koncentracionih logora na osnovu preporuka seoskih sveštenika, kao i sistematsko uništavanje aktivista OF i KPS. U naselju Kleče kod Ljubljane klerofašistički „stražari" su u septembru osnovali svoje uporište u kojem su organizovali tečajeve za komandire seoskih straža za Ljubljansku pokrajinu. Tako je krajem septembra već bilo 45 seoskih straža sa oko 400 pripadnika i tri bataljona „Legije smrti" (svaki po oko 250 ljudi), od kojih su dva svojim uporištima okruživala Gorjance, a jedan je bio u Polhograjskim Dolomitima.

Italijanski okupator je, konačno, uspeo da stvori oslonac u slovenačkom narodu. Međutim, iako su rukovodioci „Legije smrti" i seoskih straža tvrdili da je cilj njihove delatnosti odbrana vere od bezbožničkog komunizma, belogardejska uporišta bila su deo okupacionog sistema i branila su vlast okupatora. Agitatori bele garde su, dalje, tvrdili da je njihova akcija u skladu i sa ciljevima izbegličke vlade u Londonu, koja uživa podršku zapadnih država. Jugoslavija će se obnoviti kao kraljevina, a sukob sa komunističkim Sovjetskim Savezom je neizbežan. Sudbina slovenačkog naroda rešavaće se za zelenim stolom, a do tada treba biti pametan i okupatoru pokoran.

Međutim, treba istaći da su ciljevi okupatora, uprkos prihvatanju izdajničke pomoći bele garde, ostali isti. Zbog toga je belogardejskim jedinicama dozvoljeno samo onoliki stepen i oblik organizovanja koliko je to odgovaralo njegovim interesima. Najveća vojna jedinica je bio bataljon, dok su veze, teže naoružanje i skladišta municije kao i snabdevanje, ostali u njegovim rukama. Nad njima je imao potpuni nadzor. Svojim rasporedom jedinice bele garde su osiguravale glavne strategijske tačke, a u operacijama su učestvovala kao deo njegovog borbenog poretka. Belogardejska uporišta su bila deo sada gušće mreže okupatorskih uporišta. Bela garda je, prema tome, još više ojačala okove italijanske fašističke okupacije.

Slovincima je pojavom oružanih belogardejskih odreda zapretilo raspirivanje građanskog rata u posebnim okupacionim uslovima. Narodnooslobodilačkim snagama i Osvobodilnoj fronti zabijen je nož u leđa u trenutku kada su svenarodno jedinstvo i sloga bili najpotrebniji. Savlađivanje posledica italijanske ofanzive i pojave oružanih belogardejskih jedinica bio je glavni zadatak narodnooslobodilačkog pokreta i partizanskih jedinica.

U razrešavanju tog teškog položaja svakako je bilo najosnovnije pitanje jedinstva Osvobodilne fronte. Zbog toga je vodstvo upozorilo niže organe OF, naročito u Ljubljani, da treba sprečavati pokušaje neprijatelja da iskoristi pukotine u OF. Treba se približiti „srednjačkim" krugovima i zabijati klin između njih i belogardejskih ekstremista koji su se okaljali izdajstvom. Političku borbu treba naročito voditi za one elemente koje suprotna strana pokuša odvojiti od pokreta, a narodnim masama objašnjavati suštinu belogardejskog izdajstva.

Nijedna grupa koja je do tada stupila u Osvobodilnu frontu nije napustila njene redove. U očima Slovenaca, pripadnici MVAC bili su izdajnici koji su se prodali tuđinu, okupatoru svoje domovine.

Kada je italijanska ofanziva bila na vrhuncu, trebalo je rešiti dilemu da li povući glavninu narodnooslobodilačkih snaga iz Slovenije na teritoriju Hrvatske i izvući je ispod udara nadmoćnih neprijateljskih snaga. Prihvatanje takvog rešenja značilo bi da su narod i teritorija prepušteni na milost i nemilost beloj gardi koja bi se mogla slobodno širiti i uništavati terenske organizacije OF i KPS. Nasilje po selima i u Ljubljani bilo bi još teže. Već sama činjenica da su se partizanske snage, uz odgovarajuću taktiku izmicanja pred nadmoćnim neprijateljskim snagama, održale na slovenačkoj teritoriji, značila je veliku pobjedu partizana Slovenije. Pošto su one brzo prešle u akcije protiv okupatora i novih belogardejskih uporišta, sve više je razbijana propaganda da su partizani uništeni. Trenutni talas malodušnosti, straha i poljuljane nade u uspeh borbe za slobodu — što je prirodna posledica patnji, nasilja, paljenja i pogibija — postepeno je jenjavao i pretvarao se u novu nadu i ponos naroda da ima svoju vojsku koja je izašla iz teške ofanzive prekaljena i ojačana.

Glavni štab je 14. septembra 1942. dao smernice za ofanzivna dejstva. One jedinice koje ostanu neaktivne, isticalo je rukovodstvo, biće baš zbog toga pre ili kasnije razbijene ili uništene. Pošto su sada partizanske jedinice „oslobođene i od oslobođene teritorije“, mogu se brzo kretati sa jednog na drugo područje i postizati lokalnu nadmoć nad neprijateljem, zadavajući mu i teške udarce. Napadima na belogardejske seoske straže treba davati prednost, kako bi se zaustavio njihov dalji razvitak. Pri tom najstrože mere treba preduzeti protiv organizatora, uz odgovarajuće popuštanje prema onima koji su iz straha uzeli oružje. Seoske straže treba uništavati na taj način što će se selo opkoliti, na zboru seljaka objasniti cilj akcije, a zatim pokupiti oružje. Treba sprečiti bilo kakav nepravilan odnos prema stanovništvu, a svaki oblik nasilja strogo kažnjavati.

U savlađivanju teškoća prouzrokovanih ofanzivom neprijatelja bila je veoma dragocena pomoć hrvatskih partizana. Na njihovoj teritoriji neprijatelj je bio u odbrani. Slobodna teritorija se proširila i u Pokuplje i Žumberak. U toku ustaško-domobranske ofanzive na Žumberak 14. septembra napadnuta je i slovenačka sanitetska stanica br. 15 u selu Prošeka jugoistočno od Kostanjevice. Protivakcijom 4. kordunaške brigade i dela Zumberačko-pokupskog partizanskog odreda sprečeno je zarobljavanje teških ranjenika i opreme. Slovenačke i hrvatske jedinice su formirale zajednički operativni štab. Posle sukoba sa 2. bataljonom „Legije smrti“ kod Orehovice, kolona partizanskih jedinica i seljačkih kola sa teškim ranjenicima uputila se preko železničke pruge Novo Mesto — Karlovac. Dok su se druge jedinice vratile radi napada na belogardejsko uporište Dolž, koji 21. septembra nije uspeo, 4. kordunaška brigada je otpratila ranjenike do konspirativnih bolnica na Kočevskom Rogu.

Na povratku u Belu krajinu njen 2. bataljon je uništio privrednu zgradu rudnika uglja Kanižarica kod Crnomelja, a ostali delovi su izvodili druge akcije. Vraćajući se iz akcije, 22. septembra ujutro kod sela Tanča Gora i Kvasica, 4. kordunaška brigada se sukobila sa italijanskom kolonom. U dinamičnoj borbi koja je trajala do

noći, neprijatelj je izgubio 5 oficira i 115 podoficira i vojnika, od toga su poginula 4 oficira i 54 podoficira i vojnika. Zaplenjeno je i mnogo naoružanja. Ova partizanska pobjeda bila je do tada najteži udarac koji je okupator pretrpeo u Ljubljanskoj pokrajini. Njen odjek je imao veoma povoljne posledice. Posle kraćeg odmora, pored Suhora i Vinice, brigada se 26. septembra kod Zdihova prebacila preko Kupe i vratila na Kordun.

Dok su se odvijali ti događaji na Gorjancima i u Beloj krajini, partizanske jedinice su u celoj Ljubljanskoj pokrajini bile u akciji. Cilj je bio zaustaviti razvitak belogardejskih seoskih straža ili ih bar prinuditi da se sklone u italijanska uporišta.

Dolomitski partizanski odred, jačine 394 borca i naoružan sa 17 mitraljeza i puškomitraljeza, mogao je napadati samo belogardejske patrole, jer je tada ceo 1. bataljon „Legije smrti“ bio u utvrđenom uporištu St. Jošt kod Horjula. Loški odred je noću 3/4. septembar dejstovao protiv seoskih straža u šest sela oko Starog Trga jugoistočno od Cerknice. Zbeg dela stanovništva tog kraja, u strahu od neprijateljskog nasilja, morao se povući u šumu i prebaciti čak u Gorski kotar severno od Gerova. U noći 18/19. septembra Krimski odred i bataljon Dolomitskog odreda takvu akciju su izveli u selima severno od Cerknice, dok je Loški odred opkolio selo Kozarišče kod Starog Trga. U Suhoj krajini su u akciji protiv seoskih straža bili 1. udarna brigada „Tone Tomšič“ i po jedan bataljon Kočevskog i Belokranjskog odreda južno od Krke, a 2. udarna brigada „Matija Gubec“ severno od Krke.

Pošto je istovremeno došlo do sukoba sa belogardejskim jedinicama kod Orehovice i Dolža pod Gorjancima, partizanske akcije su zahvatile sva osnovna žarišta bele garde. U njima je učestvovalo oko 2.000 boraca, što je povoljno uticalo na političku atmosferu, iako nije moglo da onemogući dalji rast seoskih straža. Te akcije su izazvale veliku zabrinutost kod okupatora, koji je preduzimao sve više mera da ih zaštiti i očuva. Sama dinamika narodnooslobodilačke borbe je reakcionarni belogardejski pokret gurala u naručje okupatora, a time opredeljivala i njegovu dalju sudbinu. Krajem septembra su belogardejske jedinice zajedno sa seoskim stražama imale 2.823 ljudi, od toga 2.219 naoružanih.

Italijansko komandovanje je u daljem toku izvođenja operativnog ciklusa moralo sve više uzimati u obzir trenutni položaj i menjati plan ofanzive. Tako je u sedmoj etapi ofanzive (23 — 26. septembra) ponovo pretraživana teritorija Suhe krajine između linije Zagradec — Radohova Vas i Novog Mesta, kao i Kočevski Rog. Snage upotrebljene u ovoj etapi bile su manje nego u ranijem „pročešljanju“. Jedinice su trebale da dejstvuju u duhu parole „Tražiti partizane gde god se nalaze, a zatim ih uništavati, samo uništavati!“

Partizanske jedinice — 1. udarna brigada „Tone Tomšič“ i bataljon namenjen za 3. udarnu brigadu „Ivan Cankar“, koja je formirana 28. septembra — svojim manevrima i borbenim dejstvima u stvari su u toj etapi počele da uzimaju u ruke operativnu inicijativu, zahvaljujući svojoj pokretljivosti i sve većoj borbenoj sposobnosti.

Ranije pomenuto prisustvo velikih partizanskih snaga u Beloj krajini opredelilo je i plan osme etape ofanzive (29. septembra — 2. oktobra), u kojoj su jedinice okupatora, ubeđene da se tu nalazi bar 1.200 partizana, pretražile sav prostor u pravcu sever — jug do Kupe kod Vinice. Pred nastupajućim snagama partizanske jedinice su se brzo povukle i ofanziva je udarila u prazno. Ali, 2. oktobra kod Lešnice južno od Broda na Kupi, hrvatski 2. primorsko-goran-

Ivan Maček Matija, komandant Glavnog štaba slovenačkih partizanskih odreda

ski odred je napadom iz zasede uništio okupatorsku kolonu od 180 ljudi, nanevši joj gubitke od 62 poginula i 40 ranjenih. Istog dana je bataljon 1. udarne brigade „Tone Tomšič“ na Velikoj gori odbio napad borbene grupe divizije „Mačerata“ iz Ribnice, a zatim su grupu iz zasede napala i druga dva bataljona te brigade. Italijanske snage su doživljavale sve teže udarce.

U međuvremenu, 28. i 29. septembra, u bazi kod Podlipoglava, po prvi put posle ofanzive na Kočevski Rog prikupio se veći deo rukovodstva oslobodilačkog pokreta. Na predlog Centralnog komiteta KPS, Izvršni odbor OF je 1. oktobra 1942. doneo odluku o kadrovskim izmenama u Glavnom štabu slovenačkih narodnooslobodilačkih

partizanskih odreda. Na dužnost komandanta postavljen je Ivan Maček Matija, za političkog komesara Boris Kidrič Peter, a za zamenik komandanta Jaka Avšič Branko Hrast, generalštabni pukovnik bivše jugoslovenske vojske čije su zasluge za sprečavanje četničkog izdajstva u Sloveniji bile veoma velike i koji je i u ofanzivi pokazao osobine sposobnog oficira. Imenovana su još tri zamenika političkog komesara Glavnog štaba — po jedan predstavnik KPS, hrišćanskih socijalista i „Sokola". Oni nisu bili članovi užeg štaba, ali je to imenovanje bilo u duhu borbe za jedinstvo Osvobodilne fronte.

Pokretni delovi 11. armijskog korpusa su se u devetoj etapi ofanzive (2 — 10. oktobra) premeštali duž gornjeg toka Kupe na polazne položaje za desetu etapu (10 — 23. oktobra). Ona je obuhvatila zemljište na obe strane Kupe, od njenog gornjeg toka do linije Semič — Metlika — Vivodina, a na istoku do reke Korane. Pomenuti prostor su pretraživali od juga prema severu i 15. oktobra obrazovali obruč severno od Ogulina, na hrvatskoj strani. Međutim, 17. oktobra su 2. lička udarna brigada i bataljon 4. kordunaške brigade, ukupno oko 1.450 boraca, između reka Mrežnice i Korane kod Poloja skoro sasvim razbili ojačani puk „Alessandrija" (Alessandria) 1. brze divizije „Eugenio di Savoja", nanevši mu gubitke od 159 poginulih oficira, podoficira i vojnika.

U poslednjoj etapi ofanzive (28. oktobar — 4. novembar) širokim obručem, uz saradnju nemačkih i ustaško-domobranskih snaga, okruženi su Gorjanci i Žumberak. Upotrebljeno je 36 bataljona i snažna vatrena podrška teškog naoružanja. Ova etapa je, po upotrebljenim snagama, bila jednaka opkoljavanju Kočevskog Roga. U obruču su se našli hrvatski proleterski bataljon, bataljon „Josip Kraš" 2. operativne zone Hrvatske i četa Vzhodnodolenjskog partizanskog odreda. Oni su se odlučnim jurišem probili iz obruča 31. oktobra kod sela Glušinja severno od Kalja i preko železničke pruge Zagreb — Karlovac stigli čak u Donju Kupčinu u podnožju Vukomeričkih gorica. I ovog puta rezultati upotrebe tako jakih snaga bili su neznatni.

Pročešljavanjem Gorjanaca i Zumberka završena je ova najveća italijanska operacija u Sloveniji, koja je neprekidno trajala tri meseca i osamnaest dana. Neprijateljski zvanični podaci navode da je u borbi poginulo 1.807, zarobljeno i streljano 847 a da se predalo 1.627 partizana, ukupno 4.281. Međutim, na kraju ofanzive u Ljubljanskoj pokrajini je još uvek bilo oko 3.100 boraca u brigadama i odredima slovenačke partizanske vojske. U stvari, u toku ofanzive poginulo je, zarobljeno ili se predalo oko 1.000 boraca (20%), a partizanski redovi su se smanjili za daljih 18 odsto ili 900 boraca koji su se vratili kućama. Ukupni gubici cene se na 1.900 boraca ili 38 odsto ranijeg brojnog stanja. U toku ofanzive italijanske trupe, smatrajući ih partizanima, streljale su oko 2.100 nenaoružanih seljaka. Veliki deo stanovništva oterale su u logore. Neka sela su sasvim ispražnjena i popaljena. Krajem oktobra u italijanskim kon-

centracionim logorima nalazilo se oko 26.000 stanovnika Ljubljanske pokrajine. Najteži uslovi za život bili su u logoru na ostrvu Rabu.

Računa se da je u toku 1942. godine streljano, zatvoreno, internirano i konfinirano oko 30.000 ljudi ili blizu 10 odsto tadašnjeg stanovništva Ljubljanske pokrajine. Italijanska ofanziva je u suštini bila ofanziva protiv slovenačkog naroda.

Okupator i organizatori bele garde su posle ofanzive dalje širili mrežu belogardejskih uporišta. Dva bataljona „Legije smrti“ sa nizom uporišta opasali su Gorjance, kako bi sprečavali mogućnost najpogodnije veze slovenačkih i hrvatskih partizana. Nova uporišta su nastala i u unutrašnjosti: u Trebnju, Žužemberku, Ajdovcu, Vrhniki, Horjulu i drugim mestima. Krajem novembra bela garda je imala ukupno 4.471 pripadnika.

U oktobru 1942. italijanski okupator je takode dozvolio osnivanje posebne policije u Ljubljani. Oko 150 pripadnika MVAC, naoružanih pištoljima, formirali su 1. novembra „Ljubljansku bezbednosnu stražu“ (La Guardia sicurezza di Lubiana) i počeli sa policijskim akcijama protiv pripadnika oslobodilačkog pokreta.

Ljubljana je u toj godini izgubila veliki broj aktivista i pripadnika OF. Više od četvrtine odraslih muškaraca nalazilo se u koncentracionim logorima. Vojni sud u Ljubljani je do kraja godine vodio 4.787 procesa protiv 6.707 Slovenaca, od kojih je polovina bila iz Ljubljane. Do kraja oktobra 1942. streljana su kao taoci 132 njena stanovnika. Uprkos takvom masovnom teroru, Ljubljana nije slomljena.

Krajem decembra je MVAC organizovala masovno hapšenje, kako bi „Ljubljanu očistili od OF“ i „popravili greške“ okupatora. U akciji, u kojoj je učestvovalo 506 belogardejaca i 406 italijanskih karabinijera i vojnika, a više hiljada italijanskih vojnika je bilo na obezbeđenju, uhapšeno je oko 1.500 ljudi po unapred pripremljenim spiskovima. U zatvorima belogardejske policije primenjivani su najteži metodi mučenja. Konačno, zbog oštrog protesta šire, pa i inostrane javnosti, okupator je ljubljanskoj MVAC sredinom januara 1943. zabranio vršenje istražne službe, a krajem februara ju je rasformirao.

Ipak je u jesen 1942. opasnost raspirivanja građanskog rata još uvek bila prisutna. Osvobodilna fronta je vođu kolaboracije i belogardejskog narodnog izdajstva, bivšeg bana Dravske banovine dr Marka Natlačena, osudila na smrt. Organi VOS OF su ovu presudu izvršili 13. oktobra 1942. u njegovom stanu u Ljubljani. Italijanski okupator je u znak odmazde streljao 24 taoca.

U to vreme je istina o izdajstvu Draže Mihailovića već prodr-la u javnost zapadnih demokratskih zemalja. Radio-London je u novembru pozvao i slovenačke belogardejce da prekinu borbu protiv partizana i da im se pridruže u borbi za slobodu. Međutim, slovenački političari u inostranstvu su i dalje, tajnim pismima i uputstvima, podsticali rukovodstvo u zemlji da produži sa svojom antinarodnom delatnošću. Izvršni odbor OF je, takođe, više puta slao pisma i predloge za razgovor ljubljanskom episkopu dr Gregoriju Rožmanu, kako bi ga nagovorio da spreči saradnju sveštenstva u brato-

ubilačkoj borbi na strani okupatora, ali su visoki kler i vodstvo Slovenačke narodne stranke istrajali u politici saradnje sa okupatorom i borbi protiv Narodnooslobodilačke vojske.

U takvoj situaciji, da bi još više učvrstili jedinstvo OF i ublažili negativne posledice velike italijanske ofanzive i belogardejskog narodnog izdajstva, u glavni grad Slovenije su tajno došli Edvard Kardelj, član Vrhovnog štaba NOV i POJ i Politbiroa Centralnog komiteta KPJ, i Boris Kidrič, politički komesar Glavnog štaba i sekretar Izvršnog odbora OF. Pod njihovim neposrednim rukovodstvom, 6. novembra 1942, održana je peta sednica Vrhovnog plenuma OF, koja je ujedno bila drugo zasedanje Slovenačkog narodnog oslobodilačkog odbora.

Na osnovu Kidričevog izveštaja o radu OF na oslobođenoj teritoriji i za vreme italijanske ofanzive, razmotrena je politička situacija. Prihvaćen je proglas u kojem je istaknuto da postoji samo jedan put „koji može da podseće sudbonosni razvitak: to je put borbenog jedinstva svih Slovenaca koji su za novu, demokratsku, na narodnoj ravnopravnosti zasnovanu Jugoslaviju“.

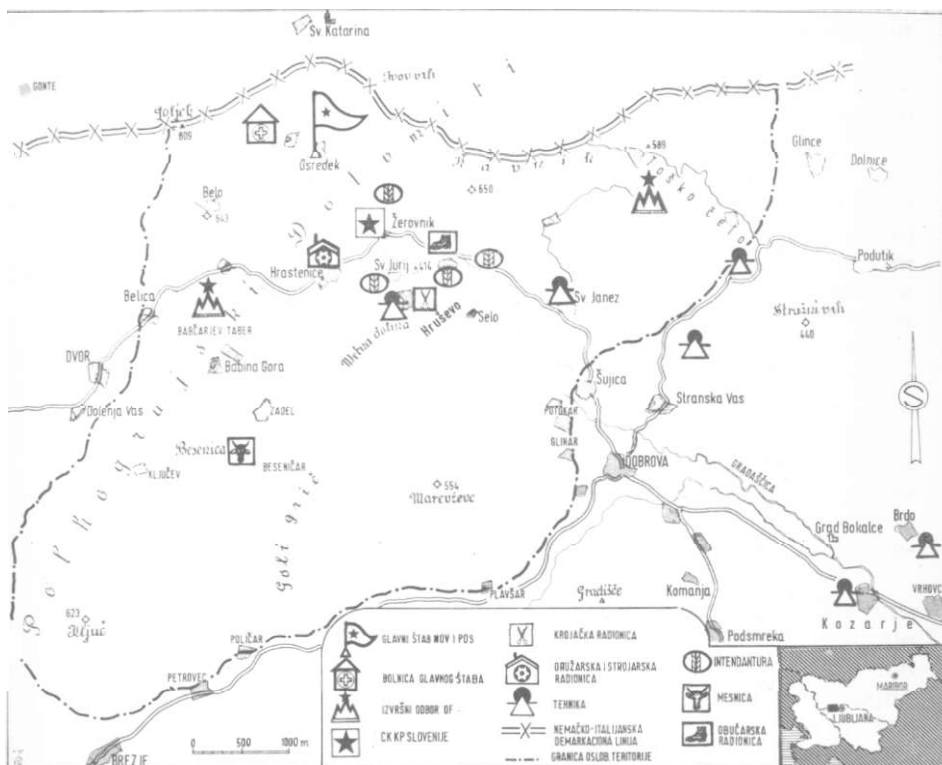
Plenum je pozvao tzv. sredinu da se javno opredeli i istakao da protiv izdajničke zavere bele garde treba voditi nepomirljivu političku i vojničku ofanzivu slovenačkog naroda.

Pošto su u OF ostale sve grupe koje su bile u njoj i pridružile joj se tri nove iz nacionalističke sredine, jedinstvo OF nije bilo samo očuvano već i ojačano.

Sledećeg dana, 7. novembra 1942, sazvana je konferencija Radničkog jedinstva (Delavska enotnost), čiji odbori su objedinjavali pristalice svih smerova radničkog pokreta. Na konferenciji je utvrđeno da su slovenački radnici borbeno jezgro Osvobodilne fronte i narodnooslobodilačke borbe i da oni neće nikome dozvoliti da podriva jedinstvo radničke klase u OF. Formiran je Glavni odbor Radničkog jedinstva. Odluke i stavovi konferencije, kao i kasnija delatnost Radničkog jedinstva, potvrdili su da su oslobodilački ciljevi istovremeno i ciljevi radničke klase Slovenije. Ona ne može izvojevati svoje socijalne slobode sve dok narod kao celina ne bude slomio okove ropstva i pobedio okupatora i njegove pomagače.

U savlađivanju posledica italijanske ofanzive veoma su pomogle i sve uspešnije akcije udarnih partizanskih brigada. One su postepeno izrastale u snažne taktičko-operativne jedinice. Prva udarna brigada „Tone Tomšič“ je, prebacivši se u blizinu Ljubljane, noću 21/22. oktobra napadala belogardejska uporišta u Polju, Bizoviku i Dobrunjama, ali nije ih zauzela. Bez težeg naoružanja nije bilo moguće savladati dobro utvrđene zgrade. I druge brigade nisu imale uspeha u napadima na uporišta, ali su se dobro tukle sa neprijateljskim snagama na otvorenom zemljištu. Kad god je bilo moguće, skidale su sa žičanih ograda na nemačko-italijanskoj demarkacionoj liniji ručne bombe, toliko potrebne bombašima, i rušile železničke pruge.

Glavni štab je 1. novembra opravdano konstatovao da „brigade još nisu postale partizanska vojna snaga višeg stepena... Bri-

Raspored rukovodećih organa i ustanova slovenačkog oslobodilačkog pokreta u Polhograjskim Dolomitima u zimu 1942/43.

gada je formacija koju smo stvorili pre svega sa ciljem da juriša, zauzima i uništava neprijateljske pozicije". I te zadatke će one ubrzo izvršavati.

Glavni štab slovenačkih partizanskih odreda, Centralni komitet KPS i Izvršni odbor OF su se krajem oktobra 1942. prebacili u Polhograjske Dolomite. Na relativno maloj slobodnoj teritoriji, na prostoru Ključ — Toško Celo — Sujica kod Dobrove, zaštićeni pre svega jedinstvom u OF organizovanog stanovništva, centralni organi su se zadržali celu zimu, do aprila 1943. godine.

PARTIZANSKA ZIMSKA OFANZIVA

Krajem jeseni 1942. strategijska inicijativa u gigantskom ratu protiv fašističkih sila Osovine postepeno je prelazila u ruke antihitlerovske koalicije. Posle herojske odbrane Staljingrada (sada: Volgograd), snage Crvene armije su krajem novembra okružile nemačku 6. armiju i do početka februara 1943. je uništile. Na severu je razbijena blokada Lenjingrada, a zatim je Crvena armija na celom frontu prešla u ofanzivu. U pozadini tog fronta, na okupiranim

„Delavska enotnost“, organ Glavnog odbora DE br. 1 od 20. novembra 1942, naslovna strana

područjima Sovjetskog Saveza, sve više se razgarao i partizanski rat. U severnoj Africi, posle bitke kod El Alamejna u Egiptu i iskrcavanja savezničkih snaga na atlanskoj i zapadnoj sredozemnoj obali Afrike, nemačko-italijanske trupe su bile prisiljene na povlačenje, ali su učvrstile odbranu na mostobranu u Tunisu. Ostaci nemačko-italijanske armijske grupe „Afrika“ kapitulirali su tek 12. maja 1943 godine.

Zapadne sile su donele odluku da otvore novi front na evropskom kopnu, najpre u Italiji. Jugoslavija je postala deo sredozemnog ratišta.

U Jugoslaviji se u drugoj polovini 1942. godine težište borbi narodnooslobodilačkih snaga prenelo prema zapadu, u čemu je velik uticaj imao pohod grupe proleterskih i udarnih brigada pod komandom Vrhovnog štaba NOV i POJ. U zapadnoj Bosni i Hrvatskoj južno od Save stvorena je slobodna teritorija od oko 50.000 km². U toj „Titovoj državi“, kako su je zvali okupator i njegovi pomagači, razvili su se organi revolucionarne narodne vlasti. Naglo jačanje Narodnooslobodilačke vojske, koja je tada imala 29 brigada, omogu-

čilo je da Tito 1. novembra 1942. donese naredbu o formiranju divizija i korpusa. Do kraja godine osnovano je deset divizija, od kojih je pet uključeno u dva korpusa NOV Jugoslavije.

Na osnovu tako snažnog razmaha oslobodilačke borbe, u oslobođenom Bihaću je 26. i 27. novembra 1942. po prvi put zasedalo Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ), vrhovno političko i predstavničko telo nove Jugoslavije.

Zbog velike italijanske ofanzive predstavnici Osvobodilne fronte nisu mogli doći na Prvo zasedanje AVNOJ-a ali je Izvršni odbor OF posebnim proglasom izjavio da je saglasan sa njegovim stavovima. U novu Jugoslaviju će slobodna i ujedinjena Slovenija ući na način sasvim drugačiji od onog 1918. godine, jer će borba slovenačkog naroda omogućiti da na svom tlu sam odlučuje o svojoj budućnosti. Na sednici od 12. decembra 1942. Izvršni odbor OF je predložio da u AVNOJ uđu kao članovi Tone Fajfar, Edvard Kardelj, Boris Kidrič, Franc Leskošek, Franjo Lubej, Josip Rus i Josip Vidmar, a kao potpredsednik Edvard Kocbek. Saglasnost sa odlukama i uključenje slovenačkih predstavnika u AVNOJ označavali su čvrstu rešenost borbenog dela slovenačkog naroda da zajedno sa drugim narodima i narodnostima produži borbu za novu Jugoslaviju, u kojoj se staro neće nikad povratiti.

Nemačka Vrhovna komanda je u oktobru 1942. počela pripremati velike operacije u Jugoslaviji s ciljem da popravi teško stanje u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, uništi „Titovu državu“ i ujedno učvrsti svoje pozicije na Balkanu, što bi olakšalo položaj Trećeg Rajha u slučaju savezničkog iskrcavanja na jugu Evrope. Italijanski rukovodeći krugovi su počeli da povlače svoje trupe sa sovjetsko-nemačkog ratišta, što će pokušati da čine i sa teritorije Jugoslavije, kako bi lakše branili vlastitu zemlju.

Okupatori su velikom zajedničkom operacijom u Hrvatskoj i zapadnoj Bosni predviđenoj da se izvede u tri etape pod šifrovanim nazivom „Vajs I“ (Weiss I), „Vajs II“ i „Vajs III“, nameravali da uspostave „apsolutni mir“ i unište glavninu Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije. Ofanziva je počela u drugoj polovini januara 1943. godine.

Iako glavne snage upotrebljene u toj ofanzivi nisu deystvovalе u Sloveniji, gustina okupatorskih snaga, naročito italijanskih, nije se smanjila. U Ljubljanskoj pokrajini je krajem 1942. godine još uvek bilo 167 uporišta ili, u proseku, jedno na 27,2 km². Novi komandant italijanskog 11. armijskog korpusa general Gastone Gambaro, koji je primio dužnost 16. decembra, pokušao je da uvede ofanzivniju taktiku u borbi protiv partizanskih jedinica. Pod parolom „udariti po partizanu gde god se nalazio“, trupe treba da su u stalnom kretanju za partizanima, a u uporištima samo najnužnije posade. Formirani su dobrovoljački odredi, sastavljeni od jednog italijanskog bataljona i jedne čete MVAC, koji su bili u neprekidnoj poteri za partizanima. To je bio, u suštini, italijanski oblik one taktike koju je u svojoj zoni već poodavno upotrebljavao nemački okupator.

Glavni štab slovenačke narodnooslobodilačke partizanske vojske je smatrao da je na vidiku mogućnost brzih promena na Balkanu

i u Sredozemlju. Samo najveća, pre svega uspešna aktivnost partizanskih snaga može da osigura ostvarenje ciljeva narodnooslobodilačkog pokreta.

Iz Vrhovnog štaba NOVJ je oko 26. novembra 1942. na Gorjance stigla grupa od 11 oficira sa zadatkom vrhovnog komandanta Josipa Broza Tita da iskustva partizanskog ratovanja, naročito proleterskih brigada, prenesu u Sloveniju. Oni su, posle upoznavanja prilika, brzo postali veoma dobre i omiljene starešine u slovenačkim jedinicama.

Oko Gorjanaca se tada već rasplamsala borba protiv uporišta bele garde. Posle napada 3. udarne brigade „Ivan Cankar” i Vzhodnodolenjskog partizanskog odreda 24. novembra na Sv. Križ (sada: Podbočje) kod Kostanjevice, koji zbog nemačke intervencije nije sasvim uspeo, formiran je Operativni štab slovenačkih i hrvatskih jedinica i doneta odluka za napad na uporište Suhor u kojem se nalazio Štab 3. bataljona „Legije smrti” sa 3. četom, ukupno 127 ljudi, i 35 vojnika 23. puka italijanske divizije „Izongo”.

Operativni štab je veći deo jedinica postavio u zasede na pravcima moguće intervencije, a za napad je odredio 3. bataljon hrvatske 13. proleterske brigade, ojačan četom slovenačke brigade „Ivan Cankar”. U noći 26/27. novembra do jutra, pre svega zaslugom bombaša, uporište je zauzeto. Poginula su 23, a zarobljen je 91 neprijateljski vojnik. Od belogardejaca 17 je pušteno kućama, osam organizatora i oficira kažnjeno smrću zbog izdajstva, a ostalima je data mogućnost da se u brigadama iskažu u borbi protiv okupatora. Oštre borbe su se razvile i na liniji spoljnje odbrane branioca.

Uništenje belogardejskog uporišta na Suhoru označilo je početak partizanske zimske ofanzive. Od petnaest uporišta koja su činila obruč oko Gorjanaca, neprijatelj je morao da povuče osam. Ostala su samo u većim mestima. Brigade „Matija Gubec” i „Ivan Cankar” su uveče 29. novembra rušile objekte na železničkoj pruzi Novo Mesto — Karlovac, dok se 13. proleterska vratila u Žumberak. Italijanski okupator je povukao i posade iz Radatovića i Ostriža.

Pod rukovodstvom novog Operativnog štaba 13. proleterska i jedan bataljon brigade „Ivan Cankar” su noću 14/15. decembra zauzeli i ustaško uporište u Krašiću. U vreme dok su 13. proleterska i brigada „Ivan Cankar” širile slobodnu teritoriju u Žumberku prema istoku, druge slovenačke jedinice su prenele težište ofanzive u Suhu krajinu. Prešavši železničku prugu Novo Mesto — Trebnje, glavnina 2. udarne brigade „Matija Gubec” napala je uveče 12. decembra belogardejsko uporište Ajdovec, sa oko 70 branilaca, dok su 1. udarna brigada „Tone Tomšič” i bataljon 2. brigade štitili napad iz pravca Žužemberka, Soteske, Straže, Novog Mesta i Mirne Peči. Uporište je nakon žestoke berbe do jutra palo. Jedinice su sprečile dolazak neprijateljske pomoći. U produžetku ofanzive opkolile su uporište u Žužemberku, ali su zbog suviše jake odbrane odustale od napada. Brigade su se zatim počele prebacivati u pravcu Ljubljane.

Već u prvoj etapi partizanske ofanzive ispoljena je taktika koja je odgovarala tadašnjim slovenačkim prilikama. Manji deo snaga napadao je izabrano uporište, dok je veći deo štitio napad na

pravicima moguće intervencije neprijatelja pokretnim zasedama, upotrebljavajući i manevar u njegove bokove i pozadinu i raznovrsne prepreke.

Brigade su tada logorovale u naseljenim mestima. Ranjeni borci su lečeni u bataljonskim i brigadnim previjalištima, a teški ranjenici transportovani u skrovite partizanske bolnice, sagrađene i dobro zakonspirisane u dubokim šumama Dolenjske i Notranjske.

Krajem decembra 1942, borcima iz partizanskih odreda popunjavane su partizanske brigade. Odredi, sem Dolomitskog koji je obezbeđivao i centralne organe, veoma su se smanjili. U saglasnosti sa načelnikom Vrhovnog štaba NOV i POJ Arsom Jovanovićem, koji je stigao u Sloveniju zajedno sa pomenutom grupom oficira, Glavni štab je reorganizovao slovenačku narodnooslobodilačku vojsku. Umesto grupa odreda i grupe brigada pod svojom neposrednom komandom, formirao je četiri operativne zone.

Prva (dolenjska) operativna zona (2. udarna brigada „Matija Gubec“, 3. udarna brigada „Ivan Cankar“ i Zapadnodolenjski i Vzhodnodolenjski partizanski (odred), dejstvovala je u Dolenjskoj do železničke pruge Ljubljana — Grosuplje — Kočevje. Nešto manja 2. *(notranjska) operativna zona* (1. udarna brigada „Tone Tomšič“, 4. udarna brigada „Ljubo Šercer“ i Notranjski partizanski odred) dejstvovala je na području do železničke pruge Ljubljana — Postojna — Trst i do Kupe. Severno od pomenute pruge, u Slovenskoj primorju i na Gorenjskoj, dejstvovala je 3. *(alpska) operativna zona* (Dolomitski, Gorenjski i Soški partizanski odred). Zbog suviše velike teritorije, nešto kasnije je umesto nje, 21. februara 1943, osnovana *Primorska operativna zona*, a Dolomitski odred je neposredno potčinjen Glavnom štabu. Tada je nameravano da se formira i *Gorenjska operativna zona*, ali to je bilo moguće ostvariti tek u leto 1943. godine. Štajerska, Zasavje i predeo južno od Kamnika obuhvatala je 4. *(štajerska) operativna zona* u kojoj su, međutim, bili samo bataljoni, i to Kamniški, Moravški, Kozjanski, Savinjski i Pohorski partizanski bataljon.

Štab 1. operativne zone, koja je bila ojačana 1. udarnom brigadom „Tone Tomšič“ iz 2. operativne zone, širio je, prema smernicama Glavnog štaba, partizansku ofanzivu u pravcu Ljubljane. U zapadnoj Dolenjskoj je, naime, pretila opasnost da će uporišta bele garde izolovati Ljubljanu od zaleđa i otežati veze između italijanske okupacione zone i Štajerske. Najpre su noću 26./27. decembra brigade uništile oko 5 km železničke pruge Trebnje — Sevnica od Gomile do Tržišča, dok je bataljon 2. udarne brigade „Matija Gubec“ zauzeo zamak Dob istočno od Mirne. Sličnu akciju brigade su izvršile na železničkoj pruzi Ljubljana — Novo Mesto kod Dolenjeg Podboršta u blizini Trebnja noću 1/2. januara 1943, a zatim su težište operacija prenele u dolinu Temenice. One su napale i uništile uporišta bele garde Primskovo, Temenicu i Dolenju Vas (4. januara), dok su u napadu na Št. Vid kod Stične zauzele i zapalile deo fabrike kože i zaplenile italijansku radio-stanicu. Uporište nisu mogle zauzeti.

Sledeći cilj ofanzive u pravcu Ljubljane bilo je uporište na Polici, oko 18 km udaljeno od grada. Iako su ga brigade noću 16/17.

januara opkolile, morale su od napada odustati, jer nije bilo postignuto iznenađenje. Odlučeno je da se napad bolje pripremi. Međutim, Štab zone je već primio naređenje da sve tri brigade usiljenim maršem krenu u pravcu Zumberka.

Dvadesetog januara 1943. počela je do tada najveća ofanziva nemačkih, italijanskih i kvislinških snaga na teritoriji Jugoslavije. U njoj je učestvovalo oko 90.000 vojnika koji su, osloncem na Kupu. počeli operacije protiv slobodne teritorije u pravcu istoka. Vrhovni štab NOV i POJ je svim jedinicama van područja ofanzive naredio da svojim napadima rasterete centralnu grupu divizija NOVJ.

Sve tri brigade su, posle skoro 100 km dugačkog marša, 26. januara stigle u dolinu Črmošnjica jugoistočno od Novog Mesta. U to vreme su 13. hrvatska proleterska brigada „Rade Končar“, 4. kordunaška udarna brigada i Zumberačko-pokupski partizanski odred napadali saobraćajne veze Zagreb — Karlovac, a i neprijatelj je pripremao napad na partizanske snage u Zumberku radi obezbeđenja pozadine trupa koje su bile u ofanzivi „Vajs I“.

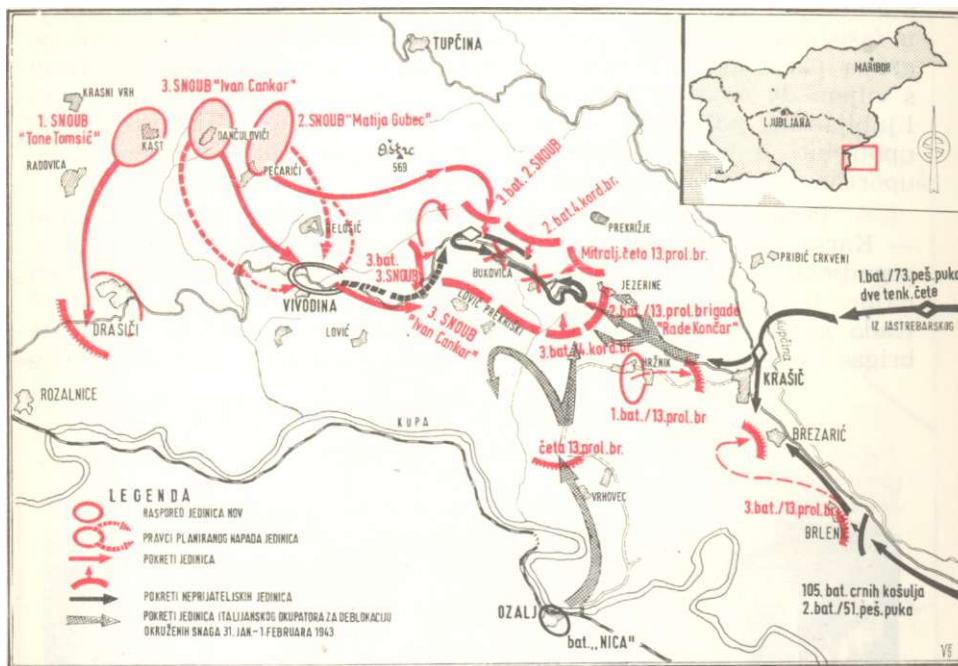
Pod rukovodstvom člana Vrhovnog štaba NOV i POJ Iva Ribara Lole, štabovi 2. operativne zone Hrvatske i 1. dolenjske operativne zone Slovenije, uz učešće komandanta Glavnog štaba Ivana Mačeka Matije, formirali su 28. januara 1943. zajednički Operativni štab hrvatskih i slovenačkih jedinica, koji je imao na raspolaganju dve hrvatske i tri slovenačke udarne brigade.

U isto vreme kada je Operativni štab prikupljao svoje jedinice za napad na železničku prugu Zagreb — Karlovac osloncem na Žumberak, Štab italijanskog 11. armijskog korpusa formirao je borbenu grupu jačine šest bataljona. Ona je u Zumberku prinudila na borbu dve hrvatske brigade, ne znajući da se bojištu približavaju i tri slovenačke brigade.

U blizini Bukovice istočno od Vivodine, te zajedničke snage su 29. januara okružile tri italijanska bataljona i u borbi do 1. februara, kada je neprijatelj konačno uspeo tenkovima da razbije obruč i oslobodi opkoljene, nanele im težak poraz. Neprijatelj je imao 98 poginulih i 160 ranjenih, izgubio je 70 mazgi, mnogo naoružanja i svu opremu. Partizanske brigade su imale 18 poginulih i 67 ranjenih. To je bila do tada najveća borba na teritoriji 11. armijskog korpusa.

Italijanske operativne rezerve za dejstvo u pozadini snaga koje su bile u ofanzivi istočno od Kupe bile su time iscrpljene. Tri partizanske brigade su noću 4/5. februara udarile na železničku prugu Zagreb — Karlovac. Zapalile su dve železničke stanice i uporište Klinča Sela, opštinsku zgradu u Zdenčini i uništile 1 km železničke pruge. Zatim su 9. februara napadale uporište Draganići južno od Jastrebarskog i zarobile 146 vojnika, ali su zbog prodora tenkova morale napad prekinuti. Produžile su dejstva do 15. februara, kada je 4. kordunaška brigada otišla na Kordun, a slovenačke brigade u Sloveniju.

Saradnja hrvatskih i slovenačkih brigada produbila je ratno drugarstvo pripadnika partizanskih jedinica oba naroda. Tako je stvarano bratstvo i jedinstvo u najtežim vremenima njihove istorije.

Boj kod Bukovice (29. jan. — 1. febr. 1943.)

Tesna operativna saradnja oružanih jedinica hrvatskog i slovenačkog naroda razvijala se do kraja rata.

Brigade su prešle preko Gorjanaca i noću 18/19. februara napale uporište belogardejaca u manastiru Pleterje. Iako brigada „Ivan Cankar“ nije mogla zapaljeno uporište sasvim uništiti zbog pojave italijanske kolone sa tenkovima, belogardejci su ga sledećeg dana morali napustiti. Ofanziva se produžila napadom na Stojdragu zapadno od Samobora (27. februara) i Metliku (4. marta), ali su ta uporišta za brigade bila suviše težak zadatak.

U isto vreme su druge jedinice u Ljubljanskoj pokrajini — odredi i 4. udarna brigada „Ljubo Sercer“ — sprečavale širenje -seoskih straža i napadale železničke pruge. Brigada „Ljubo Sercer“, često se sukobljavajući sa italijanskim snagama, kretala se od planine Mokre do Goteniškog Snežnika kod izvornog dela toka Kupe i privlačila na sebe pokretne delove divizija „Kačatori dele Alpi“ i „Macerata“, što je olakšavalo dejstva snaga koje su bile u ofanzivi u Dolenjskoj. I Dolomitski partizanski odred se često sukobljavao sa neprijateljem u Polhograjskim Dolomitima. Napadao je manja belogardejska uporišta. Iako nije mogao slomiti njihove odbrane, te akcije su odvlačile neprijateljsku aktivnost od uže teritorije na kojoj se nalazilo slovenačko rukovodstvo.

Februara 1943. Štab italijanskog 11. armijskog korpusa počeo je da ostvaruje ideju o stvaranju posebnih pokretnih bataljona. For-

mirani su u divizijama „Kačatori dele Alpi“, „Izonco“ i „Macerata“ i u fašističkoj grupaciji „XXI. april“. Početkom marta 1943, kada se grupa partizanskih brigada pripremala za prodor u Suhu krajinu s ciljem da omogući stvaranje partizanske baze u centralnom delu Ljubljanske pokrajine, italijanska vojska je mogla jednovremeno upotrebiti u borbi sedam bataljona, dok su ostale snage branile uporišta i železničke pruge.

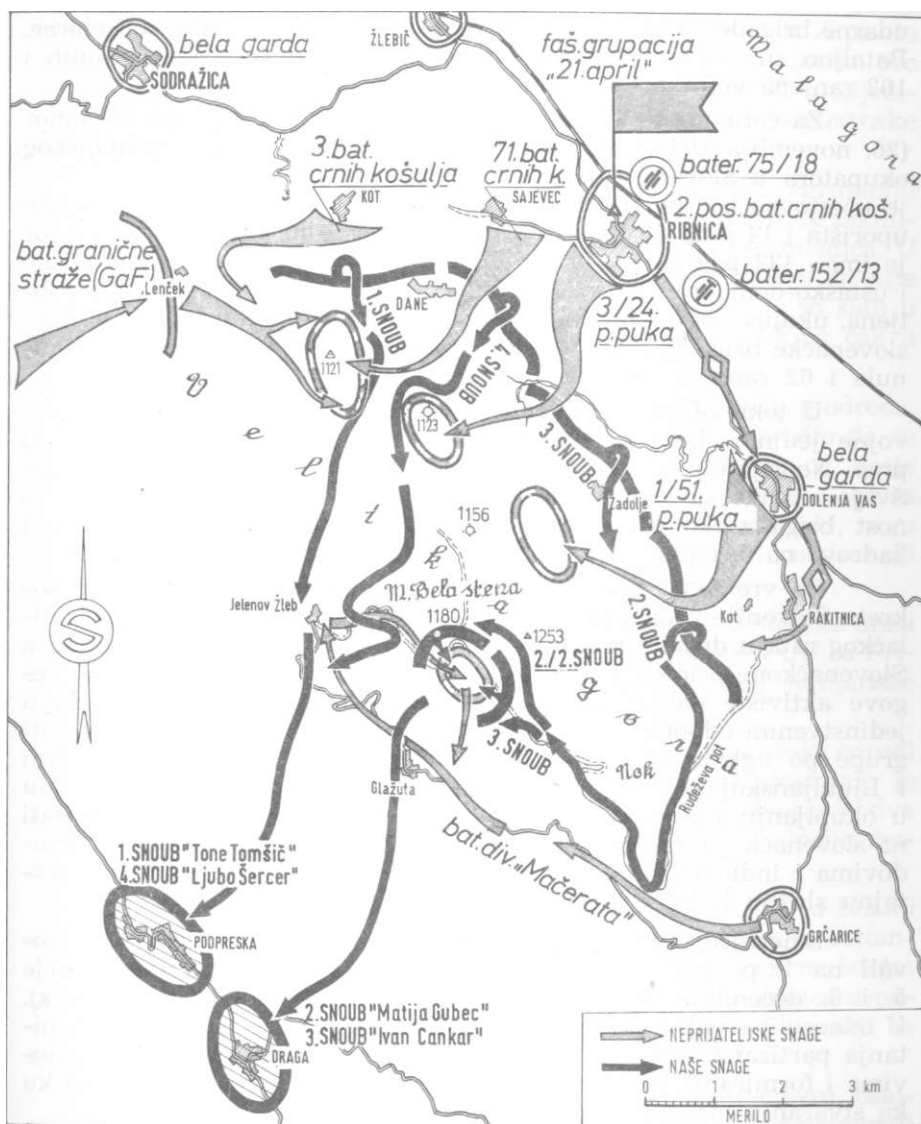
Posle široko zasnovanih akcija na železničkoj pruzi Ljubljana — Karlovac, sredinom marta, sve četiri udarne brigade, dobro pripremljene i odmorne, počele su dejstva u Suhoj krajini, napadajući najpre belogardejsko-italijanska uporišta (Hočevje, Korinj, Ambrus). Kada je okupator uputio na bojište pokretne bataljone s ciljem da brigade okruži i uništi, 16. — 19. marta razvila se vrlo dinamična

Kartuzijanski manastir Pleterje posle napada partizanskih brigada na belogardiste u noći 18/19. februar 1943.

manevarska borba, u kojoj su brigade četiri puta okružile znatne neprijateljske snage i nanele im gubitke od 114 poginulih i 163 ranjena vojnika, a same su imale 33 poginula i 44 ranjena borca. U ovoj etapi ofanzive došla je do izražaja i kasnije korišćena taktika : napadom na uporišta privući na bojište neprijateljske pokretne snage, koje zatim tući na otvorenom zemljištu.

Hrvatska 13. proleterska brigada je u međuvremenu napadala železničku prugu Zagreb — Karlovac. Kada je 22. marta usledila ustaško-domobranska ofanziva na Žumberak, brigada se sa 198 teških i lakih ranjenika i oko 700 stanovnika povukla u Sloveniju, predala ranjenike bolnicama na Kočevskom Rogu, a zatim se vratila u Žumberak.

Boj kod Jelenovog Žleba (26. mart 1943.)

Glavnina slovenačke partizanske vojske prebacila se noću 22/23. marta preko Ribniške doline i rasporedila u podnožju Velike gore. Posle napada na belogardejsko-italijansko uporište Dolenja Vas kod Ribnice i napada jakih italijanskih snaga uz podršku topova, tenkova, oklopnih automobila i aviona, došlo je 26. marta kod Jelenovog Žleba na Velikoj gori do borbe u susretu sa bataljonom italijanske divizije „Mačerata“.

Dva bataljona udarne brigade „Ivan Cankar" i jedan bataljon udarne brigade „Matija Gubec" zadali su neprijatelju snažan udarac. Bataljon su sasvim razbili i naneli mu gubitak od 106 poginulih i 102 ranjena vojnika i starešina i zaplenili obilan plen.

Za četiri meseca neprekidne ofanzivnosti, od napada na Suhor (26. novembra 1942.) do ovog do tada najvećeg poraza italijanskog okupatora u Sloveniji, udarne brigade su vodile 72 borbe u kojima je učestvovao bar po jedan partizanski bataljon. 25 puta su napadale uporišta i 14 puta železničke pruge. Po vlastitim podacima, okupator je imao 432 poginula, 479 ranjenih i 33 zarobljena, a belogardejske i ustaško-domobranske snage 105 poginulih, 129 ranjenih i 283 zarobljena, ukupno 1.461 vojnika. Partizani su takođe imali velike gubitke: slovenačke brigade 138 poginulih i 305 ranjenih, a hrvatske 22 poginula i 62 ranjena borca i starešine.

U toku ofanzive slovenačke brigade su se razvile u sposobne vojne jedinice koje su savladale veštinu manevra i borbu prsa u prsa. Neprijatelj je morao menjati taktiku i način upotrebe snaga. Svoje zadatke su izvršili i partizanski odredi: dopunjavali su aktivnost brigada, kontrolisali teritoriju i štitili političku aktivnost i kadrove na terenu.

Za vreme tih događaja rukovodstvo narodnooslobodilačkog pokreta Slovenije veoma pažljivo je pratilo i razvitak narodnooslobodilačkog rata u drugim pokrajinama. On se veoma povoljno razvijao u Slovenačkom primorju. Centralni komitet KPS je upozoravao njegove aktiviste da se treba kloniti sitničarenja i sektašenja, da u jedinstvenim odborima Osvobodilne fronte ne treba veštački stvarati grupe po ugledu na osnivačke grupe, kako je to bilo u Ljubljani i Ljubljanskoj pokrajini, i da se treba boriti za što veću širinu u okupljanju italijanske manjine. Organizacije KPS treba razvijati na slovenačkoj etničkoj teritoriji od Rezijske do Trsta, naročito u gradovima i industrijskim centrima. Takođe treba organizovati obaveštajnu službu koja će štititi pokret i partizanske jedinice.

Smernice Centralnog komiteta KPS komunisti su konkretizovali na 1. pokrajinskoj konferenciji KPS za Slovenačko primorje 5. i 6. decembra 1942. na Vrhju kod Rihemberka (sada: Branik). U odnosu na vojna pitanja, ona je istakla jačanje političkog vaspitanja partizana, potrebu širenja osnovnih organizacija novim članovima i formiranje jedinica Narodne zaštite, prvog stepena u razvitku ka stvaranju masovne partizanske vojske.

U skladu sa opredeljenjem da je severni deo Primorja najpogodniji za stvaranje slobodne teritorije, najviše kadrova i ojačanja bilo je upućeno na Tolminsko. *Drugi (tolminski) bataljon* Soškog partizanskog odreda podeljen je na četiri čete koje su raspoređene i preko Soče, u Goriška Brda i u gornju Sošku dolinu. Naređenjem od 19. decembra formiran je *4. (briski) partizanski bataljon* sa operativnim područjem zapadno od Soče. Težište aktivnosti bilo je ipak na području *1. bataljona „Simon Gregorčič"*, dok je *3. (kraški) partizanski bataljon* bio usmeren u akcije na železničkoj pruzi Ljubljana — Postojna — Trst.

Iako je u Slovenačkom primorju neprijatelj imao veoma gustu mrežu uporišta, partizanske čete, raspoređene od Julijskih Alpa do Krasa, Pivke i Brkina, mogle su izvoditi više manjih akcija pre svega zbog jednodušne podrške naroda, koji je kao jedan bio objedinjen u Osvobodilnoj fronti, kao i zbog odgovarajuće partizanske taktike.

Kada su Italijani u prvim mesecima 1943. objavili regrutaciju godišta 1924. do 1926. u vojsku, oslobodilački pokret mogao se takmičiti sa italijanskim vojnim vlastima ko će mobilisati više mladića. U partizane je stupilo više od 1.500 novih boraca koje, međutim, nije bilo moguće sve naoružati. U organizovanim grupama su ih slali u sastav udarnih brigada u Ljubljanskoj pokrajini, a iz Brkina čak u 6. i 14. Udarnu brigadu u Hrvatskom primorju.

Priliv novih boraca je omogućio reorganizaciju Soškog odreda. Stab 3. operativne zone (alpske) je 13. februara 1943. naredio da se iz Soškog odreda formiraju, zapadno od Soče i severno od linije Sv. Lucija (sada: Most na Soči) — reka Idrijca — Straža — bivša jugoslovensko-italijanska državna granica, *Severnoprimorski*, a u drugim predelima Slovenačkog primorja *Južnoprimorski partizanski odred*, svaki od tri bataljona.

Na konferenciji aktivista OF u selu Loke kod Kromperka blizu Gorice, 14. februara 1943, osnovan je *Pokrajinski plenum OF za Primorsku*. U svom sastavu imao je i dva predstavnika italijanske manjine.

U februaru i martu su bili veoma zaposleni partizanski odredi mobilizacijom i praćenjem transporta novih boraca. Nedostajalo je i kadrova za komandne i komesarske dužnosti, ali je stvaranje dva snažna partizanska odreda označavalo novu etapu u narodnooslobodilačkoj borbi naroda Slovenačkog primorja.

Treba napomenuti da su se noću 17/18. marta 1943, u blizini sela Plave u dolini Soče, padobranima spustila tri obaveštajca britanske vojske sa zadatkom da za svoju komandu na Bliskom istoku prikupljaju podatke o neprijatelju. Preko njihove radio-stanice uspostavljene su prve veze Narodnooslobodilačke vojske u Sloveniji sa britanskom komandom u Kairu.

U nemačkoj okupacionoj zoni, u Gorenjskoj i Štajerskoj, oslobodilački pokret i partizanske jedinice morale su još uvek dejstvovati u uslovima veoma jakog neprijateljskog pritiska.

Nemačkom okupatoru, iako je zvanično odustao od priključenja ovih pokrajina Trećem Rajhu, zbog opšteg pomanjkanja radne snage u industriji i vojnika na frontu, nije smetalo da važnost nemačkih zakona i odredaba o obaveznoj državnoj radnoj i vojnoj službi proširi na okupirana područja Slovenije. Radnu i vojnu obavezu u Štajerskoj uveo je 24. marta 1942, a u Gorenjskoj 7. jula 1942. Vojni uredi su u Štajerskoj do kraja 1942. popisali i pregledali mladiće od 17 do 24 godina starosti, a u Gorenjskoj godišta 1920. do 1925.

Godišta 1922. i 1923. pozvana su već te godine, a druga u 1943, najpre u državnu radnu službu, a zatim u vojsku.³⁴

Prvi pozivi u nemačku vojsku upućeni su u 1942. godini, u vreme najžešćeg nacističkog nasilja nad Slovencima. Mnogi su se odazvali pozivima zbog straha od represalija protiv njihovih porodica, i zbog toga što nisu mogli dobiti vezu sa oslobodilačkim organizacijama ili partizanima. Ipak, u toku zime i u proleće 1943, više od hiljadu pozvanih, umesto u nemačku vojsku, otišlo je u partizane.

Politički komesar Glavnog štaba slovenačke narodnooslobodilačke vojske Boris Kidrič je 26. decembra 1942, prilikom boravka u Gorenjskoj, utvrdio da su objektivne prilike u ovoj pokrajini povoljne, ali da treba odbaciti defanzivnu taktiku partizanskih jedinica. Postavljen je nov Štab 1. grupe odreda i date smernice za veću ofanzivnost i partizansku mobilizaciju. U Gorenjskoj je krajem 1942. godine u oba odreda bilo ukupno 309 boraca. Osnovni zadatak je bio mobilizacija novih boraca.

Okupator je u Gorenjskoj, sem policijskih jedinica, upotrebljavao tzv. protivbande (Gegenbande) i napadao kad god je dobio podatke o partizanima. Pošto je nastupanjem zime sa visokim snegom bila otežana aktivnost Kokrškog partizanskog odreda u podnožju Karavanki, taj odred je delovao u široj okolini Kamnika. Glavni štab je 26. decembra rasformirao odred, deo priključio Gorenjskom odred, a Kamniški bataljon 4. operativnoj zoni.

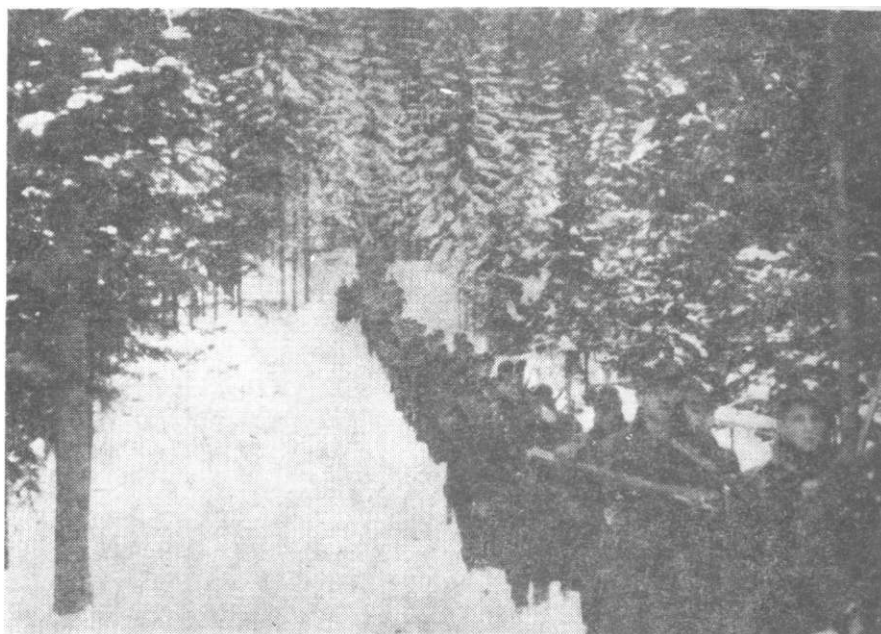
Oštra zima i zaposlenost gorenjskih jedinica mobilizacijom novih boraca nisu dozvoljavale razvijanje ofanzivnije aktivnosti. Iako je neprijatelj više puta uspeo da svojim napadima nanese teške udarce gorenjskim jedinicama one su postepeno jačale. U proleće, kada je vreme otoplilo, u Gorenjskoj se počeo osećati pravi polet partizanske borbe.

U Štajerskoj su, i posle opisane reorganizacije, malobrojne partizanske snage jedva odolevale aktivnom neprijatelju. Prikupljen na planini Dobrovlje. Savinjski partizanski bataljon bio je cilj zamašne akcije u kojoj je učestvovalo oko 4.500 pripadnika policije, vojske, žandarmerije i vermanšafta. Te snage su 7. novembra okružile bataljon i Štab 2. grupe odreda. Glavnina bataljona i Štab grupe su se probili, ali je skoro sasvim uništena njegova 3. četa u zaštitnici. Bataljon se morao privremeno rasformirati. Težište borbi je preneto na Pohorski, u koji su se uključile Šaleška i Ruška partizanska četa i deo Savinjskog bataljona, i na Moravški partizanski bataljon, koji je operisao u Zasavju i Moravskoj dolini.

Pohorski partizanski bataljon je u oktobru, novembru i decembru 1942. razvio živu aktivnost, kako bi na prostranom Pohorju stvorio partizansku bazu. Međutim, nemački okupator je za njim uporno tragao, organizujući povremeno pročešljavanje velikim sna-

³⁴ Prema podacima komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača, nacisti su protivpravno i nasilno mobilisali u nemačku vojsku u Štajerskoj 28.092, a u Gorenjskoj 7.216 muškarca, ne računajući one koji su prebegli u NOV. I odvođenje radne snage je bilo masovno. Samo iz slovenačke štajerske je do maja 1943. oterano oko 20.000 radnika na rad u nemačke i austrijske pokrajine Rajha.

gama, ali bataljon je dugačkim prebacivanjima uspešno izbegavao nadmoćnije snage okupatora. Na žalost, sa nastupanjem zime on je odustao od takve taktike. Najžešću zimu je nameravao da prezimi u zemunicama utvrđenog logora severno od Osankarice iznad Oplotnice. Saznavši za šire područje gde se nalazio logor, bataljon je 8. januara 1943. opkolilo oko 2.000 pripadnika nemačke vojske, policije, žandarmerije i vermanšafta, prikupljenih iz cele Štajerske, i zatim ga, posle sužavanja obruča, oštre borbe i ubitačne vatre minobacača, sasvim uništilo. Poginulo je 69 boraca, među njima i ženski vod. Neprijatelj

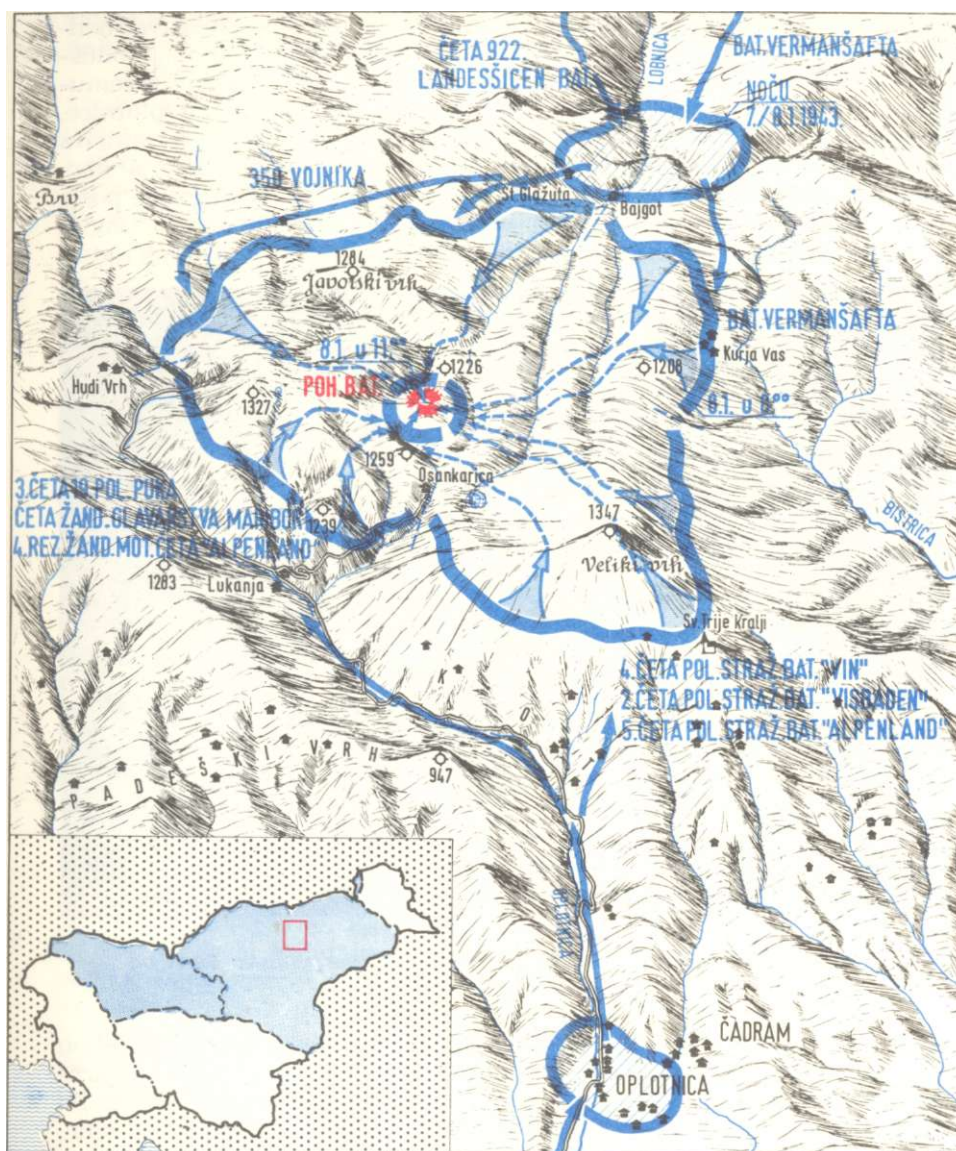
*Okupatorske jedinice okružavaju Pohorski partizanski bataljon
(8. januara 1943.)*

je poubijao i teške ranjenike a jedinog zarobljenog je kasnije streljao kao taoca. Pogibija Pohorskog partizanskog bataljona je legendarni izraz moralne snage naroda koji se bori za slobodu. Niko nije molio za milost i svi su vodili borbu do poslednjeg — muškarci i žene, komunisti i nekomunisti.

Tako su u severnom i istočnom delu teritorije 4. operativne zone ostali samo mala Koruška partizanska četa i Kozjanski partizanski bataljon, svega oko 50 boraca.

Koruška četa, nastala od grupe boraca upućena u jugoslovenski deo slovenačke Koruške u novembru 1942. prilikom rasformiranja Savinjskog bataljona. 15. decembra je upala u Solčavu, u januaru krstarila u okolini Železne Kaple na austrijskoj strani granice i posle konačnog formiranja 8. marta 1943. imala 37 boraca.

Slovenačko stanovništvo austrijskog dela slovenačke Koruške je u 1942. godini bilo žrtva najtežeg odnarođivačkog pritiska. U

Uništenje Pohorskog partizanskog bataljona na Osankarici (8. jan. 1943.)

takvim 'uslovima su gorenjske partizanske jedinice i komiteti KPS svu pažnju posvećivali jačanju oslobodilačkih organizacija na drugoj strani Karavanki. U zimu 1942/43. bilo je i u zapadnom delu Koruške dosta mladića koji su izbegavali nemačku vojnu službu. Oslobodilački pokret je iz početnih oblika organizovanja prelazio u oružane akcije za oslobođenje. Njegovo jezgro je tada bila Koruška partizanska četa.

Na krajnjem jugoistoku Štajerske Kozjanski bataljon je, razmešten u dve grupe, istrajao u borbi stalno jačajući terenske orga-

nizacije OF i povezujući se i sa najbližim organima oslobodilačkog pokreta u Hrvatskom zagorju i Zagrebu. Uprkos gubicima u sukobima sa neprijateljem, glavnina bataljona je uspela da prebrodi tešku zimu i da postane jezgro prolećnog širenja borbe na Kozjanskom.

Međutim, na jugu Štajerske su Kamniški i Moravški bataljon 14. januara 1943. objedinjeni u *Kamniško-savinjski partizanski odred*. Osnovan je i nov Savinjski bataljon „Slavko Šlander“, dok je Moravški preimenovan u Zasavski bataljon „Alojz Hohkraut“. Iako su čete novog odreda jedva odolevale napadima neprijatelja, one su sve više jačale. U Zasavju i na Moravskom je snaga OF bila tolika da je područje imalo karakter poluoslobođene teritorije. Zbog toga je okupator 29. januara 1943. počeo masovno da iseljava stanovništvo. Međutim, pošto se 298 ljudi sakrilo u šumu, mogao je sakupiti samo 250 stanovnika. Zasavski bataljon „Alojz Hohkraut“ morao je da manevriše, kako bi izbegao uništavajuće napade, a ujedno je izvodio dosta uspešne akcije na objekte koji su služili okupatoru. Za dalji razvoj narodnooslobodilačke borbe bila je veoma značajna partijska konferencija KPS za Štajersku 20. i 21. februara 1943. u Dešenu, jugoistočno od Moravča. Njene odluke o partizanskoj taktici i zadacima, o obaveštajnoj službi, rasporedu kadrova, kao i o razvijanju pokreta u Koruškoj, povoljno su uticale na dalji razvitak narodnooslobodilačkog rata u severnoj Sloveniji.

ŠIRENJE BORBE DO FORMIRANJA DIVIZIJA

U međuvremenu se težište jugoslovenskog narodnooslobodilačkog rata sve više udaljavalo od Slovenije. Ali, dok je Operativna grupa divizija NOVJ vodila bitku na Neretvi, a zatim, od 15. maja do 15. juna 1943. najtežu bitku jugoslovenskih naroda na Sutjesci, u ostalim predelima Jugoslavije oslobodilačke snage su bile u nezadrživom porastu. Hrvatske brigade i odredi, na primer, ponovo su oslobodili skoro svu Liku i Gorski kotar, Kordun i Baniju, proširili svoju aktivnost nadomak Zagreba, snažno napadali strategijsku železničku prugu Zagreb — Beograd i preneli oslobodilački rat i na područje severno od Save.

U italijanskom delu okupirane Slovenije snage okupatora još uvek su imale oko 55.000, od toga je preko 45.000 bilo u li. armijskom korpusu, a u MVAC, prema brojnom stanju od 28. februara 1943. godine, 5.145 ljudi (u tri bataljona „Legije smrti“ 1.683 i u 64 uporišta seoskih straža 3.462 pripadnika). Uprkos tolikoj gustini snaga, u Ljubljanskoj pokrajini dejstvovale su četiri udarne brigade i tri odreda, ukupno oko 2.400 partizana. Oni su tako uspešno mogli delovati u navedenim uslovima zato što je stanovništvo bilo čvrsto za Osvobodilnu frontu sem manjeg dela koji je bio uz belu gardu i okupatora.

Pročetnički usmereni deo reakcionarnih antinarodnih snaga počeo je da priprema vojnu organizaciju za slučaj dolaska zapadnih saveznika. Imenovali su komandante okruga i počeli osnivati ilegalne

bataljone koji bi se formirali u pogodnom trenutku. Četničkom predstavniku u Sloveniji, od savezničke komande u Sredozemlju, padobranima stigle su 18. marta u Rovtama kod Logateca, dve radio-stanice sa radio-telegrafistima radi održavanja veze sa Dražom Mihailovićem i vladom u Kairu. Sa druge strane, 22. aprila, spustila se pomoću padobrana na Kravskom polju u Lici najpre grupa posmatrača, a 19. maja na istom mestu britanska vojna misija, upućena u Glavni štab NOV i PO Hrvatske. Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije postala je najznačajniji strategijski faktor za zapadne saveznike na Balkanu.

Veoma velike snage neprijatelja bile su u Slovenačkom primorju. Sa nemačko-sovjetskog fronta došao je u Padovu Stab italijanske 8. armije kome je potčinjen 23. armijski korpus u Trstu, 24. u Videmu (Udine) i 35. u Bolcanu (Bolzano). Jedan od njihovih osnovnih zadataka bila je borba protiv narodnooslobodilačkih snaga. Prema proceni, tada je u Slovenačkom primorju i Istri bilo oko 90.000 okupatorskih vojnika. Skoro svako selo je imalo posadu bar jačine voda.

U nemačkoj okupacionoj zoni i dalje su glavnu ulogu u borbi protiv NOV imale policijske snage, čija je glavnina bio 19. policijski puk. Da bi što više koristio domaće stanovništvo, okupator je u 1942. godini počeo formirati zemaljske straže (deželna straža, Landwache), svaka od 20 do 30 ljudi, potčinjene mesnim žandarmerijskim stanicama. Taj oblik u Gorenjskoj nije uspeo. Uz Savu i Sutlu je februara 1942. obnovljena Kočevarska samozaštita (Gottscheer Selbstschutz) od oko hiljadu ljudi, iz redova Kočevara i besarabijskih Nemaca. U decembru 1942. počele su se organizovati tzv. alarmne čete, pozivanjem pripadnika vermanšafta u vojnu službu, čiji sastavi su postepeno menjani. Početkom proleća 1943. u Gorenjskoj su takođe formirane četiri protivbände: „Ludvik“ (Ludwig), „Martin“, „Karl“ i „Filip“ (Philip).

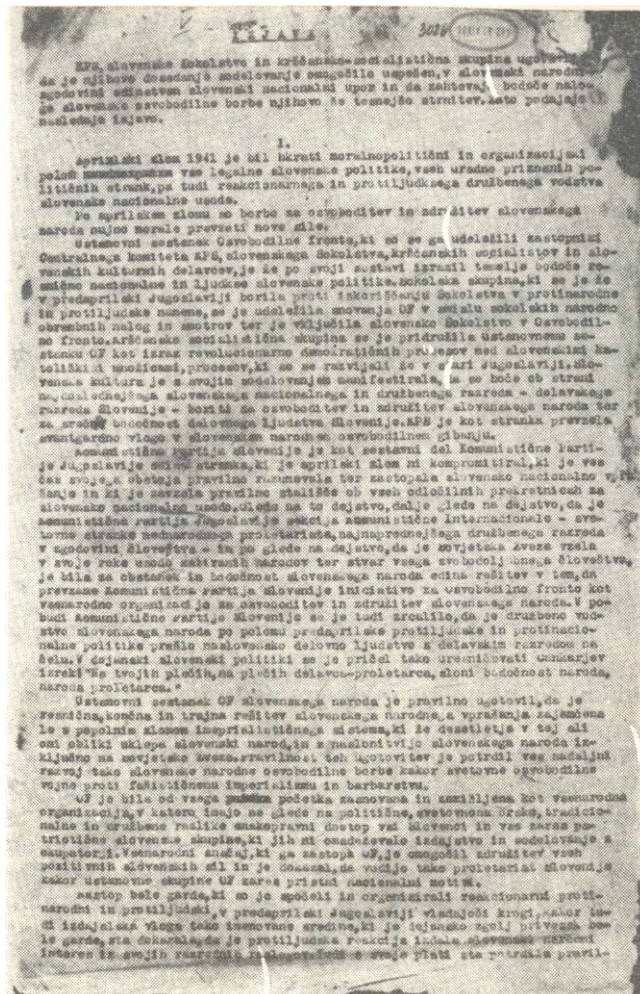
U celini posmatrano, mogućnost iskrcavanja saveznika na jadranskom prostoru sve više je uticala na razvoj narodnooslobodilačkog rata.

Nade u brzo okončanje vojnog sukoba i u pobedu antihitlerovske koalicije veoma su porasle. U takvoj situaciji najznačajnije je bilo dalje učvršćivanje jedinstva slovenačkog naroda na revolucionarnom putu koji su označili KPS i OF.

Jedino nesalomljivo unutrašnje jedinstvo Osvobodilne fronte moglo je razbiti pritisak reakcionarnih snaga i samo jedinstvena, sa čvrstim organizacionim i idejnim jezgrom Komunističkom partijom Slovenije na čelu, ona je mogla biti garancija za ostvarenje ciljeva nacionalnog i socijalnog oslobođenja u budućnosti.

Sem spoljopolitičkih razloga, u slučaju brzog razvitka ratnih događaja u Italiji i na Balkanu, učvršćenje jedinstva diktirale su i neke negativne pojave na terenu. Deo hrišćanskih socijalista pod uticajem Edvarda Kocbeka razvijao je svoju delatnost težeći da jača ulogu te grupe, stvara vlastitu mrežu aktivista, a bili su znaci čak i širenja neprijateljskog raspoloženja prema KPS.

Centralni komitet KPS je 11. februara 1943. predložio Izvršnom odboru OF da pretrese pitanje jedinstva, daljeg razvoja od-

Faksimil početnog dela „Dolomitske izjave“

nosa unutar Osvobodilne fronte, kao i njene politike posle završetka oslobodilačkog rata.

Rezultat višednevne rasprave Izvršnog odbora OF bila je izjava osnivačkih grupa o jačanju političkog i organizacionog jedinstva OF pod vodstvom KPS. Ona je kasnije, pošto je bila doneta u sedištu Izvršnog odbora OF u Polhograjskim Dolomitima, dobila ime „Dolomitska izjava“. Njome su sve osnivačke grupe OF potvrdile avangardnu i rukovodeću ulogu KPS, odrekle se prava na samostalnu organizaciju grupe i opredelile se za jedinstvenu svenarodnu organizovanost Osvobodilne fronte. Izjavom nije ništa menjano u političkoj praksi na terenu, ali je ona ipak značila kamen-međaš u razvoju OF kao saveza radnika, seljaka i demokratske inteligencije, kao i osnovu za ostvarenje programskog cilja da će posle oslobođenja vlast preuzeti Osvobodilna fronta kao celina.

Dva meseca kasnije „Dolomitsku izjavu“ potvrdio je *prvi zbor aktivista OF*, održan od 27. aprila do 1. maja 1943. na Pogledu na Kočevskom Rogu. Uz prisustvo 76 aktivista Notranjske, Dolenjske, Bele krajine, predstavnika vojske i Izvršnog odbora OF, zbor je razmotrio političku situaciju i neposredne zadatke. Na početku treće godine oslobodilačkih napora slovenačkog naroda zbor je mogao utvrditi da je plamen oslobodilačke borbe obuhvatio celu Sloveniju.

Osvobodilna fronta je imala u to vreme u Ljubljanskoj pokrajini devet okruga, od kojih su neki bili podeljeni na podokruge, u Gorenjskoj četiri, u Štajerskoj sedam, a u proleće 1943. u Slovenačkom primorju dvanaest. Ljubljana je bila poseban okrug, podeljen na rejone. U njoj je ponovo jačao broj terenskih odbora. U aprilu ih je bilo 212, a početkom septembra 1943. godine 237.

Na inicijativu Centralnog komiteta i po ugledu na druge pokrajine Jugoslavije, početkom 1943. godine počeli su se u okviru OF razvijati „*Slovenački antifašistički savez žena*“ (Slovenska protifašistična ženska zveza), kao deo Antifašističkog fronta žena Jugoslavije, i „*Savez slovenačke omladine*“ (Zveza slovenske mladine), deo Ujedinjenog saveza antifašističke omladine Jugoslavije, koji je nastao iz ranije Omladinske OF. U maju 1943. obe organizacije su imale svoje glavne inicijativne odbore i veliki broj osnovnih organizacija na terenu. Obe su sudelovale u širenju oslobodilačke misli i nesebično, svim svojim snagama, pomagale partizanskoj vojsci.

U skladu sa krupnim budućim zadacima, postepeno se na viši stepen organizacije podizao i Glavni štab NOV i PO Slovenije. Odlukom Izvršnog odbora OF je 12. januara 1943. uvedena funkcija verskog referenta,³⁵ a u februaru je formiran Glavni obaveštajni centar. U skladu sa odlukama 1. zbora aktivista OF, od tri zamenika političkog komesara Glavnog štaba ostao je samo jedan. Umesto Borisa Kidriča 23. maja je na dužnost političkog komesara postavljen Boris Krajger (Kraigher) i uvedena dužnost načelnika štaba na koju je postavljen Milovan Šaranović.

Istovremeno je prihvaćeno stanovište da ubuduće, radi učvršćenja jedinstva i vođenja oružanih snaga nove Jugoslavije, najviše rukovodioce NOV i PO Slovenije postavlja Vrhovni štab NOV i PO Jugoslavije.

Postepeno se Glavni štab NOV i POS upotpunjavao: 21. juna formiran je Ekonomski odsek, 13. juna Sudski; u istom mesecu Operativno odeljenje sa Kadrovskim odsekom, Odsekom za propagandu i statistiku, Odsekom za veze i Sanitetskim odsekom; krajem jula je Glavni obaveštajni centar preimenovan u Obaveštajno odeljenje; krajem avgusta formirano je Organizaciono odeljenje. Sem toga, 3. avgusta 1943. počela je sa radom *Vojna oficirska škola* (Vojaška oficirska škola), potčinjena Kadrovskom odseku Operativnog odeljenja.

³ Za verskog referenta Glavnog štaba NOV i POS postavljen je dr Metod Mikuž, koji je tu dužnost vršio do kraja rata. Funkcija verskih referenata postojala je i kod nižih štabova, prema potrebi i kadrovskim mogućnostima. Svi referenti su bili sveštenici katoličke crkve i svi su posle rata ekskomunicirani od strane Vatikana.

Slušaoci prvog kursa Vojne škole NOV i POS na nastavi, početak avgusta 1943. godine

U nižim jedinicama početkom 1943. godine bilo je najviše izmena u organizaciji obaveštajne službe i veza.

Iako je Centralna komisija VOS OF tek u maju 1943. otišla iz Ljubljane na teren, organizovanje organa VOS u unutrašnjosti počelo je ranije. U prvoj polovini te godine bila su uspostavljena pokrajinska, okružna i rejonska povereništva u Dolenjskoj, Notranjskoj, Gorenjskoj i u Slovenskoj primorju. Njihov rad se delio na obaveštajnu i bezbednosnu službu, a kod okružnih i rejonskih organa već su postojale grupe VOS od 10 do 20 izabраниh boraca.

Na osnovu naređenja Vrhovnog komandanta NOV i PO Jugoslavije od 2. decembra 1942, u februaru 1943. reorganizovana je obaveštajna služba u vojsci. Umesto obaveštajaca uveden je sistem obaveštajnih centara: Glavni obaveštajni centar pri Glavnom štabu, obaveštajni centri operativnih zona, koji su održavali veze sa pokrajinskim komisijama VOS, i brigadni odnosno odredski obaveštajni centri, povezani sa okružnim ili rejonskim povereništvima VOS. Centri su svoj rad delili na obaveštajni i kontraobaveštajni sektor, dok je u bataljonima i četama obaveštajac vodio poslove oba sektora.

Već od avgusta 1942. u Sloveniji se postepeno razvijala mreža stalnih kurirskih veza ili TV-linija (linija terenskih vodova), raspoređenih na takvoj međusobnoj udaljenosti da su se kuriri mogli sresti i vratiti u stanicu u jednoj noći. Mrežom TV-stanica i linija u prvoj polovini 1943. godine bila je prekrivena cela Slovenija, sem Koruške i većeg dela Štajerske sa Prekomurjem.

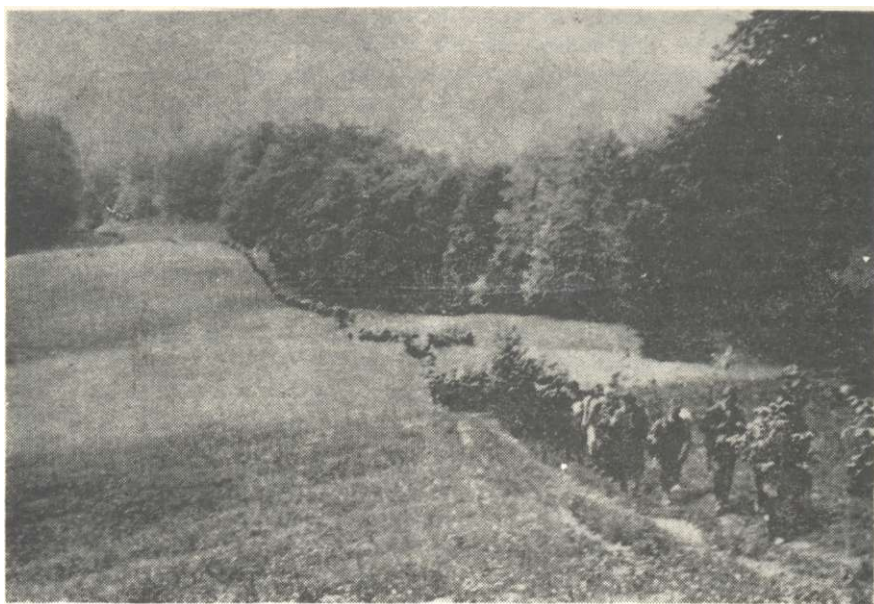
U martu 1943. slovenačkom rukovodstvu stigle su prve informacije o mogućnosti skorog državnog udara u Italiji i planovima o sklapanju primirja sa Velikom Britanijom. Takav razvoj događaja donosio je nove probleme i zadatke. I vojska i terenske organizacije trebalo je da ih dočekaju što bolje pripremljene. Pre svega, bilo je nužno razviti na viši stepen Narodnooslobodilačku vojsku i ojačati oslobodilačke napore u svim pokrajinama Slovenije.

Oružanu borbu u Sloveniji otežavalo je pomanjkanje težeg naoružanja, a i municije. To se nalazilo u neprijateljskim uporištima, ali ona su bila suviše utvrđena i pretežak zadatak za lako naoružane brigade.

Da bi uskladili operativne planove i odredili način i oblike međusobne pomoći, krajem marta 1943. u oslobođenom Bosiljevu, jugoistočno od Vinice, sastali su se komandant Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske Ivan Rukavina i komandant Glavnog štaba NOV i PO Slovenije Ivan Maček. Na osnovu plodnih razgovora pri tom susretu, početkom aprila oformljen je zajednički Operativni štab slovenačke I. dolenjske i hrvatske 2. operativne zone. Hrvatska 13. proleterska brigada i 1. primorsko-goranski partizanski odred prešli su preko Kupe i, zajedno sa 4. udarnom brigadom „Ljubo Šerčer“, koju je u Notranjskoj zamenila 1. udarna brigada „Tone Tomšič“, počeli su II. aprila napadati uporište Sinji Vrh zapadno od Vinice, a noću 16/17. aprila uništili su železničku prugu u dužini 2 km, od Gradača do Dobravica, kojom su se Italijani koristili za prevoz nafte iz Rumunije za potrebe Italije. Prugu su rušile i druge jedinice, dok su se italijanske snage trudile da obezbede što nesmetaniji saobraćaj.

U Notranjskoj se 1. udarna brigada „Tone Tomšič“ često sukobljavala sa italijanskim trupama i delom snaga uznemiravala njihova uporišta. Posle pretraživanja Mokrača italijanska divizija „Kačatori dele Alpi“ usmerila se protiv Dolomitskog partizanskog odreda u Polhograjskim Dolomitima. U martu je taj odred doživio težak udarac. Njegov 1. bataljon, u Belškoj gl'api severno od Dvora, morao se probijati iz obruča uz velike gubitke. Zbog takvih, sve češćih neprijateljskih napada, centralni organi NOP-a Slovenije su se 7. aprila 1943. pravovremeno povukli preko železničke pruge Ljubljana — Postojna, da bi se premestili na Kočevski Rog. Dolomitski odred je italijanskoj ofanzivi pružao otpor sve dok nisu evakuisane sve ustanove. Posle ofanzive odred je bio rasformiran, jer je izvršio svoj zadatak, a njegov sastav, sem jedne čete koja je ostala na tom terenu do kraja aprila, uključen je u brigade. Nakon odlaska partizanskih snaga uticaj bele garde je ojačao, ali je za vreme kapitulacije Italije u Polhograjskim Dolomitima nastao nov Dolomitski partizanski odred.

Da bi proširili borbu u nemačku okupacionu zonu, krajem aprila 2. udarna brigada „Matija Gubec“, 3. udarna „Ivan Cankar“, 13. proleterska brigada i 1. primorsko-goranski partizanski odred prešli su demarkacionu liniju i napali nemačka uporišta Drušče, Bučka i Dolenje Radulje. Zauzeto je samo, Dolenje Radulje. Brigade su noću 1/2. maja napale uporišta Št. Rupert, Mokronog i Rakovnik u dolini Mirne i rušile železničku prugu Trebnje — Sevnica. Iako su imale top manjeg kalibra, ni hrvatske brigade nisu

4. SNOUB „Ljubo Šercer“ na maršu od Šmarjete prema Čatežu u Dolenjskoj, maj 1943. godine

mogle slomiti odbrane uporišta pre nego što su stigle druge snage u pomoć. Partizanske jedinice su zatim produžile sa dejstvima na rušenju železničke pruge. Hrvatske jedinice su se 12. maja vratile u Žumberak.

Prema planu zajedničkih akcija hrvatskih i slovenačkih brigada, trebalo je da u Žumberak stigne i 13. primorsko-goranska divizija. Nameravali su da zajedničkim snagama oslobode ceo Žumberak a zatim, osloncem na Gorjance, da šire slobodnu teritoriju u istočnoj Dolenjskoj, što bi značilo i jačanje ofanzivnosti u duhu naređenja Vrhovnog štaba NOV i POJ na područjima koja nije zahvatila tzv. peta neprijateljska ofanziva u Sandžaku i Crnoj Gori protiv Operativne grupe divizija NOVJ.

U očekivanju pomenute divizije slovenačke brigade su se rasporedile duž nemačko-italijanske demarkacione linije, od Moravča i Čateža do Gorjanaca. Međutim, 13. primorsko-goranska divizija nije mogla da stigne. Nju je zahvatila epidemija tifusa a morala je i da brani slobodnu teritoriju u zapadnoj Lici. Zbog toga plan takve šire saradnje nije mogao biti realizovan.

U drugoj polovini maja sve četiri brigade su napadale železničke pruge u Dolenjskoj i imale česte sukobe sa italijanskim borbennim grupacijama. Glavni štab NOV i PO Slovenije je i dalje nudio pomoć jedinicama u Štajerskoj. Prema njegovom planu, brigade su 5. juna krenule u nemačku okupacionu zonu, s namerom da dve brigade pređu Savu kod Jevnice, a druge dve štite prelaz preko reke napadima na nemačka pogranična uporišta. To je trebalo, posle

pohoda 2. grupe odreda u julu 1942, da bude prvi pokušaj jačanja borbe štajerskih partizana. Međutim, Nemci su predvideli takvu mogućnost i zaposeli suprotnu obalu reke. Prelaz nije bio moguć i brigade su se morale vratiti prema demarkacionoj liniji, a i napadnuta graničarska uporišta (Osredek, Javorje, Velika Goba) odolela su napadima do dolaska nemačke pomoći. Na italijanskoj strani granice neprijateljski pokretni bataljoni su čekali brigade na zaprečnim linijama. Posle oštih borbi, trpeći vatru artiljerije i aviona, brigade su se konačno prikupile u Suhoj krajini i krajem juna došle veoma umorne u Belu krajinu.

Iako napad dveju brigada noću 28/29. juna 1943. na italijansko-belogardejsko uporište u Predgrađu kod Starog Trga na Kupi nije bio uspešan, druge dve brigade — „Ivan Cankar” i „Ljubo Sercer”, posle napada na železničku prugu Zagreb — Karlovac i uništavanja žičanih prepreka i bunkera u podnožju Gorjanaca, pregazile su kod Velikog Mraševa Krku i noću 6/7. jula upale u sela naseljena kočevskim Nemcima. Bataljon brigade „Ljubo Sercer” zauzeo je graničarsko uporište na Brodu, dok je bataljon brigade „Ivan Cankar” teško ošteti i delimično uništio pet aviona na nemačkom vojnom aerodromu u selu Cerklje ob Krki. To je bio prvi napad slovenačkih partizana na neprijateljsku vazduhoplovnu bazu.

Brigade su zatim većinom operisale u Beloj krajini i na Gorjancima. Kod sela Učakovci jugozapadno od Vinice 1. udarna brigada „Tone Tomšič” preuzela je od bataljona „Fran Levstik” dva protivtenkovska topa kalibra 47 mm i 100 granata koje je dopremio od hrvatskih jedinica. Topovi su bili bačeni padobranima 3. jula na slobodnu teritoriju kod Otočca u Lici na osnovu dogovora Edvarda Kar-

Članovi britanske vojne misije u društvu slovenačkih partizana na Kočevskom Rogu, avgusta 1943. godine, u sredini vođa misije kanadski major Viljem Džons (William Jones)

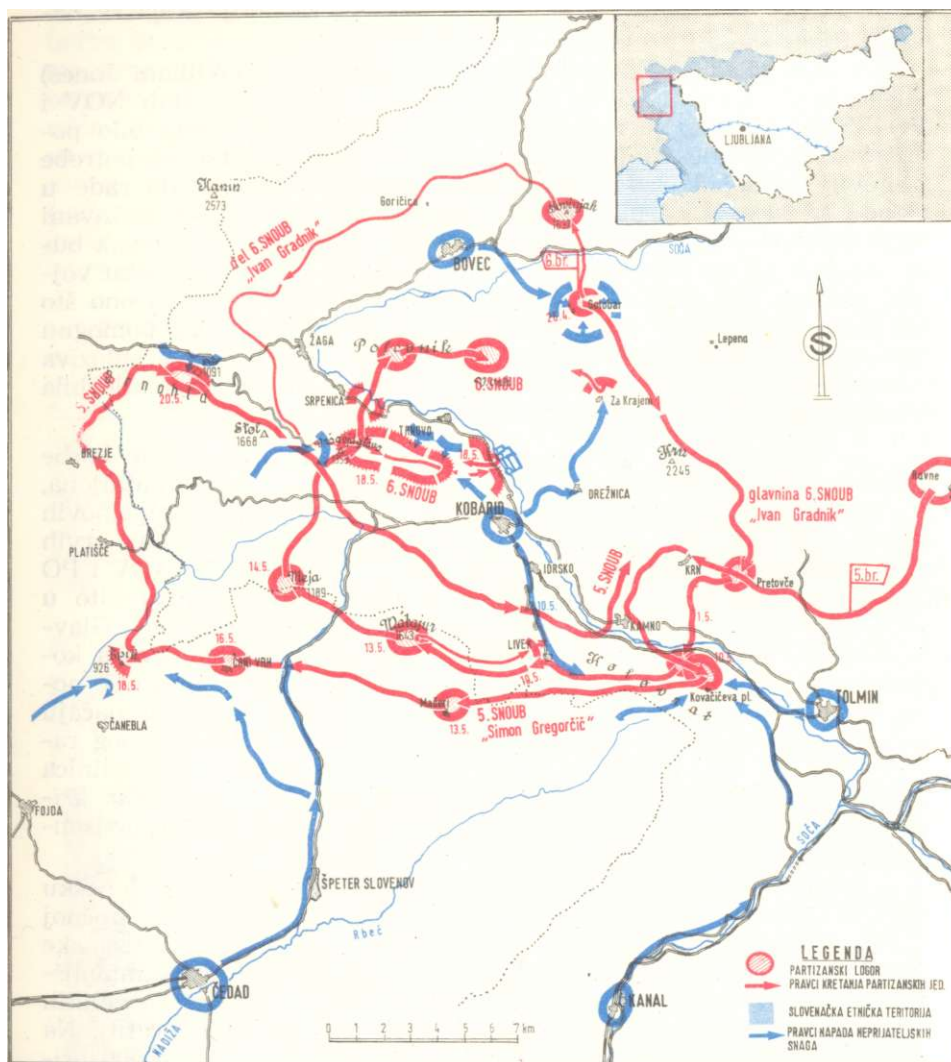
delja sa predstavnicima vojne misije Velike Britanije koja se nazivala pri Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske.

Član te misije kanadski major Viljem Džons (William Jones) stigao je 27. juna 1943. sa svojim osobljem u Glavni štab NOV i PO Slovenije. Iako je rukovodstvu oslobodilačkog pokreta bilo poznato da te misije imaju pre svega obaveštajne zadatke za potrebe Vrhovne komande savezničkih snaga u Sredozemlju i da rade u skladu sa ciljevima i planovima svojih vlada, sa njima su održavani najbolji odnosi. NOV i PO Slovenije činili su sve da im boravak bude ugodan, ali su istovremeno tražili od njih da na partizansku vojsku gledaju kao na gospodare svoje domovine i rade samo ono što im bude dozvoljeno. Od misija je zatraženo da što više pomognu slovenačkim partizanima pošiljkama lekova, naoružanja, eksploziva i municije. Pomoć je počela stizati avionima 3. jula. Iako nije bila obimna, ona je značila dragocenu i veoma korisnu pomoć.³⁴

Za vreme dok su se u Ljubljanskoj pokrajini odvijale borbe udarnih brigada protiv italijanskih specijalnih i pokretnih bataljona, u Slovenačkom primorju se produžavala uspešna mobilizacija novih boraca. Od oko 1500 novih boraca je oko 890 otišlo u sastav prvih četiri brigada u Dolenjskoj i Notranjskoj, a 90 u jedinice NOV i PO Hrvatske. Neprijateljske snage su bile veoma aktivne, naročito u pojasu duž stare jugoslovensko-italijanske državne granice. Glavni štab NOV i POS je u Slovenačko primorje uputio zamenika komandanta GŠ Jaku Avšiča, sa grupom starešina, da formira dve nove brigade, kojima je stavljeno u zadatak da svojim akcijama ojačaju narodnooslobodilački pokret do zapadnih etničkih granica. Zbog rasturenosti bataljona, brigade su se formirale postepeno. Od jedinica Južnoprimeorskog odreda do kraja aprila osnovana je 5. *udarna brigada „Simon Gregorčič“*, a od jedinica Severnoprimeorskog partizanskog odreda 6. *udarna brigada „Ivan Gradnik“*.

Obe brigade su dobile zadatak da odmah krenu za Benešku Sloveniju, što bi, prema očekivanjima, imalo odjeka i u istočnoj Italiji, u Furlaniji. Pre koncentracije široko raspoređene partizanske jedinice, dobro zaštićene jedinstvenim i organizovanim stanovništvom, odolevale su italijanskim napadima. Međutim, pokrete velikih snaga italijanska obaveštajna služba je mogla uspešnije pratiti. Na planini Golobar u podnožju Julijskih Alpa kod Boveca, oko 500 pripadnika italijanskih planinskih jedinica i graničara 26. aprila 1943. opkolili su brigadu „Ivan Gradnik“ na slabo obezbeđenom zbornom mestu. Poginulo je 40 partizana i 3 partizanke. Kod sela Knežke Ravne, gde je formirana, napadnuta je i brigada „Simon Gregorčič“, ali je napad odbila. U toku daljeg pohoda italijanske snage su pokušavale da obe brigade uhvate u obruče.

³⁶ Od 3. jula do 27. avgusta 1943, kada je stigao poslednji avion pre sloma fašističke Italije, primljena su: 2 protivtenkovska topa, 5 protivavionskih pušaka, 11 puškomitraljeza, 77 pušaka, 45.534 puščana metka, eksploziv za miniranje i nešto opreme. Sem toga, 21. juna kod Modmeleca blizu Tolmina u Slovenačkom primorju, bačeno je 11 kontejnera sa 300 kg eksploziva, 18 automata i radio-stanicom. Od bačenog materijala nešto je bilo uništeno, a jedan kontejner, srušten kod Modmeleca, pao je u ruke neprijatelju.

Prvi pohod slovenačkih partizanskih brigada u Dnešku Sloveniju, maj 1943.

Brigada „Simon Gregorčič“ imala je najteže borbe 10. maja na Ivovačičevoj planini, na Kolovratu, i 17. maja na Špiku severno od Čedad (Cividale), da bi sledećeg dana predanila u šumi Drnohla pod Stolom. U to vreme je brigada „Ivan Gradnik“, posle akcija u dolini Soče, vodila težak boj sa nadmoćnim italijanskim snagama oko Vršanje glave na planini Stol. Brigade su se u drugoj polovini maja vratile preko Soče na Tolminsko. Iako je pohod bio uspešan i duboko se urezao u sećanje ljudi tih krajeva, ipak se pokazalo da mlade brigade još nisu bile osposobljene za takav zadatak. Pohod je dao povoljne rezultate nekoliko meseci kasnije, naročito za vreme kapitulacije Italije.

Treba napomenuti da je iz brigade „Simon Gregorčič“ u junu upućena patrola jačine 36 boraca u predeo Rezije, gde je 28. juna vodila borbu kod Provale jugoistočno od sela Osejani (Oseacco).

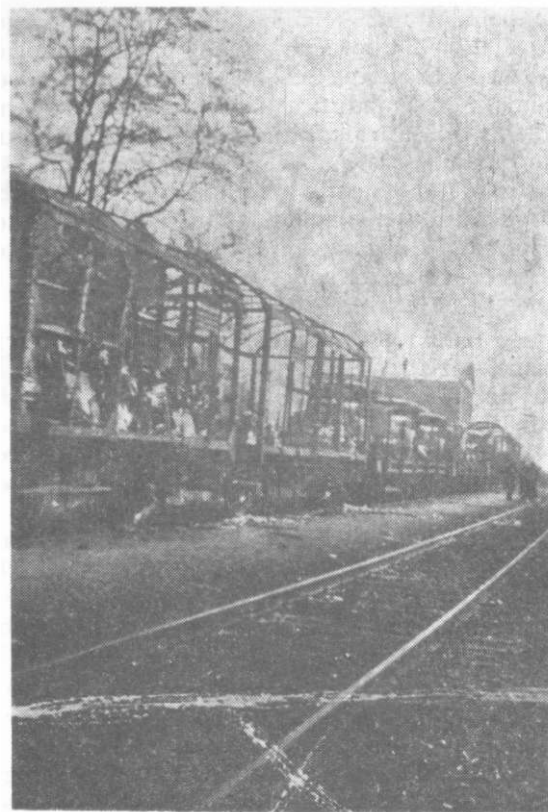
U Gorenjskoj su jedinice Gorenjskog partizanskog odreda, koji je u martu imao četiri bataljona, logorovale u skrivenim šumskim logorima ili na usamljenim seoskim imanjima, što je, uprkos međusobnim vezama, otežavalo akcije. Priliv novih boraca bio je sve veći. Cete su mnogo pomagale organizacijama na terenu, gde su aktivisti uspešno širili organizacije Osvobodilne fronte, Slovenački antifašistički savez žena, Savez omladine Slovenije i Slovenačku narodnu pomoć.

Što su više listale gorenjske šume, sve se više širilo pravo takmičenje partizana sa okupatorom — ko će pre mobilisati mladiće koji su pozivani u nemačku vojsku. Mnogi nisu mogli da se pridruže partizanskim borcima, jer nisu imali vezu sa oslobodilačkim organizacijama. Krajem maja i početkom juna 1943. broj boraca gorenjskih partizanskih bataljona znatno je poras'ao. Zbog pomanjkanja oružja deo njih slat je u Ljubljansku pokrajinu. Štab Gorenjskog partizanskog odreda je većinu četa formirao u bataljone. Osim ranijeg *1. jelovškog*, *2. pokljuškog*, *3. poljanskog* i *4. selskog bataljona*, formirani su još *5. kokuški*, *6. koroški*, *7. kranjski*, *8. loški* i *9. dražgoški partizanski bataljon*. Svaki je brojavao 100 do 120 boraca.

Takođe se snažno razvijao narodnooslobodilački pokret u Koroškoj, naročito u Rožu. U prvoj polovini te godine zapadni deo Koroške još nije bio objedinjen sa istočnim koji se razvijao osloncem na Štajersku. Koroški vod 2. bataljona Gorenjskog partizanskog odreda, sastavljen od koroških meštana, i 3. četa istog bataljona su noću 17/18. maja 1943. u Bistrici u Rožu, u saradnji sa stanovništvom tog kraja, uništili fabriku akumulatora, manju hidrocentralu i veliku pilanu, koje su služile okupatoru, a zatim su se preko planine Stol vratili na drugu stranu Karavanki.

Glavni štab NOV i POS, koji je prilikom reorganizacije 3. operativne zone (alpske) u Primorsku operativnu zonu izdvojio Gorenjsku, mogao je tek 24. juna formirati Štab Gorenjske operativne zone. Njegov prvi zadatak je bio da reorganizuje gorenjske partizanske jedinice. U početku je nameravao da formira tri partizanska odreda, ali je Glavni štab smatrao da bi takvo rešenje bilo u duhu stare defanzivne taktike. Na osnovu naređenja Štaba Gorenjske operativne zone od 12. jula, na Davči, jugoistočno od Podbrda, formirana je *8. udarna brigada*, koja je 10. avgusta 1943. dobila ime *7. slovenačka narodnooslobodilačka udarna brigada „France Prešeren“*. U Gorenjskoj su, takođe, ostali Gorenjski partizanski odred i samostalni *Koroški partizanski bataljon*.

I na teritoriji 4. operativne zone uspešno su se razvijale partizanske snage. Kamniško-savinjski partizanski odred je u drugoj polovini maja 1943. povećan na 450 boraca, od kojih oko 100 nije imalo oružja. Vodio je uspešne akcije. Tako je, na primer, 2. aprila izvršio prepad na nemačku policijsku školu u kraju Ponoviče, 14. aprila je u rudniku Zagorje ob Savi uništio deo postrojenja, a 1. maja većim brojem akcija, kao što je paljenje železničkih stanica Trzin

Uništen okupatorov transport na železničkoj stanici Sava na pruzi Ljubljana — Zidani Most, 1. maja 1943.

i Jarše, železničkog transportnog voza na stanici Sava, dela pilane u Nazarju i dr., veoma je uznemirio neprijatelja.

U maju, junu i julu štajerski partizani su povećali broj svojih akcija. Tako su na širokom frontu napadali saobraćaj i veze, drumске i fabričke objekte, manja uporišta i patrole, germanizatorske ustanove okupatora, uništavali izdajnike i doušnike. Represivne i zastrašujuće mere okupatora imale su sve manji učinak. Partizanske jedinice su uništavale i belogardejske organizatore koje je, uz saglasnost okupatora, upućivala u Štajersku kontrarevolucionarna centrala u Ljubljani.

Okupator nije bio u stanju da protiv partizana organizuje veće operacije, ali je često preduzimao lokalne. U nekima je postigao i uspehe. Posle upada Savinjskog bataljona u Letuš u Savinjskoj dolini, jedan nemački odred, na Tolstom vrhu na planini Dobrovlje, gde se prikupio ceo Kamniško-savinjski odred, uspeo je da 15. juna nanese težak udarac Štabu 4. operativne zone. Poginuli su zamenik političkog komesara zone dr Dušan Krajger (Kraigher) Jug i sekretar SKOJ-a za Štajersku Vera Šlander, dok je komandant zone Franc Rozman Stane bio ranjen.

Nacističke vode nisu bile zadovoljne rezultatima borbe protiv NOV i PO Slovenije u Gorenjskoj i Štajerskoj. Na razgovorima u Obersalzbergu (Obersalzberg) Hitler je 19. juna 1943. naredio da se u ove pokrajine uputi još jedan policijski puk, a Himler je izdao odredbu da se obe pokrajine proglašavaju područje partizanske borbe (Bandenkampfgebiet). Himler je također upozorio da su nemačke policijske snage, u srazmeri sa brojem stanovništva, jače nego što su, na primer, u Ukrajini.

Razvili su se i drugi predeli 4. operativne zone. U slovenačkoj Koruškoj je 28. marta 1943. formiran *Koruški partizanski bataljon*, koji je 3. aprila upao u Mežicu i zaplenio 30 pušaka. Uz manja ojačanja iz Kamniško-savinjskog odreda i Koruškog bataljona, 3. maja u kraju Golte u Mozirskim planinama, formiran je nov *Pohorski partizanski bataljon*, koji je u početku imao veoma malo oružja.

Treba još istaći značaj prve konferencije koruških aktivista OF održane 12. maja 1943. na Beli peči južno od Črne. Na osnovu zaključaka te konferencije, Osvobodilna fronta počela se još brže širiti i u austrijskom delu slovenačke Koruške, u okolini Železne Kaple, Podjuni i dolini Drave.

Nastupanjem proleća pokret je jačao i na Kozjanskom, koje se razvilo u odvojeno žarište borbe. Objedinile su se obe čete Kozjanskog partizanskog bataljona i počele sa planiranim akcijama na železničkoj pruzi Zidani Most — Zagreb. Bataljon se povezao sa oslobodilačkim pokretom u Hrvatskom zagorju i slovenačkim odborom Osvobodilne fronte u Zagrebu.

FORMIRANJE SLOVENAČKE 14. I 15. DIVIZIJE NOVJ

Dugotrajna kriza fašističke Italije dostigla je svoj vrhunac u julu 1943. U zemlji su se širili nemiri, a opšta nestašica sirovina, naročito nafte, ukočila je privredu. Pošto je na Balkanu Italija držala 31 diviziju, nedostajalo je snage za odbranu ostrva i 4.000 km dugačke obale.

Ujutro 10. jula jedinice britanske 8. i američke 7. armije iskrcale su se na južnim obalama Sicilije i uspešno proširile mostobran. Italijanski vojnici, kojima su dojadili rat i fašizam masovno su se predavali. Da bi omogućio Italiji izlaz iz rata na strani Osovine, italijanski kralj je zatvorio Musolinija. Nova italijanska vlada maršala Pjetra Badolja (Pietro Badoglio) raspustila je fašističku stranku, miliciju i sindikate i uvela vojnu diktaturu. U celoj zemlji je italijanski narod tražio mir, oslobođenje političkih zatvorenika i demokratske slobode. Demonstracije i štrajkovi širili su se u Slovenačkom primorju i Trstu.

Na Siciliji su dve nemačke divizije uspešno zadržavale savezničke trupe, pa je tek 17. avgusta 1943. ostrvo sasvim oslobođeno. Britanske i američke jedinice su se 3. septembra iskrcale i u južnoj Italiji. Nemačka Vrhovna komanda je odlučila da brani italijansko poluostrvo, kako bi Rajh mogao što duže da koristi privredni potencijal razvijenog severnog dela Italije.

Na sovjetsko-nemačkom ratištu je u to vreme slomljen nemački pokušaj da ofanzivom na frontnu izbočinu kod Kurska preuzme strategijsku inicijativu. Crvena armija je posle pobeđe u kurskoj bici prešla u ofanzivu, koja se septembra 1943. zaustavila tek na Dnjepru.

Otvaranje novog ratišta na evropskom kopnu u Italiji značilo je mogućnost da nemački okupator upadne u Ljubljansku pokrajinu i Slovenačko primorje da bi osigurao saobraćajne veze sa Italijom, odnosno, u slučaju naglog sloma nacizma, da jugoslovenski oslobodilački pokret, kao i slovenačka Osvobodilna fronta, može ubrzo doći u sukob sa reakcionarnim snagama u zemlji i koid zapadnih saveznika koje će težiti da obnove staru antinarodnu vlast.

Narodnooslobodilačku vojsku i partizanske odrede Slovenije trebalo je do te mere osposobiti da mogu izvršiti zadatke u budućim događajima. U stvari, još u proleće 1943, zbog nove neprijateljske taktike i upotrebe posebnih bataljona, bili su potrebni divizijski štabovi sa svim organima koje zahteva rukovođenje većim jedinicama i planiranje operacija. Štabovi operativnih zona u Ljubljanskoj pokrajini nisu mogli da odgovore takvom zadatku. Zbog toga je uvek kada su zajedno operisale po dve udarne brigade formiran operativni štab koji je usklađivao rad jedinica.

Na predlog Edvarda Kardelja, Vrhovni štab NOV i PO Jugoslavije je 27. juna 1943. odobrio formiranje dve divizije a zatim je, verovatno na sednici 2. jula u Kladrju, odredio i njihove brojeve.

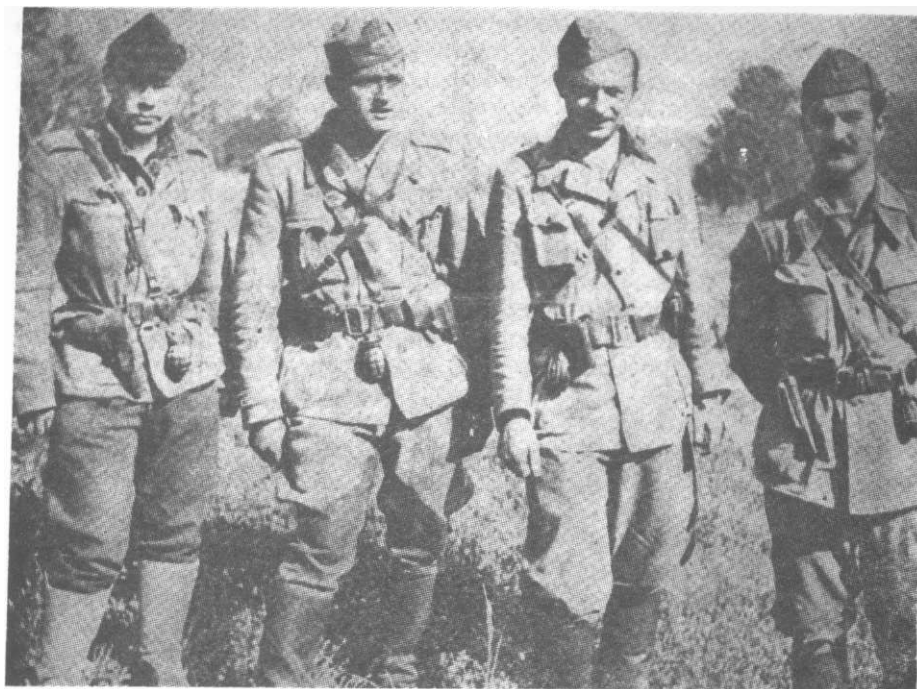
Glavni štab NOV i PO Slovenije je 13. jula 1943. izdao naređenje o formiranju divizija. Na njihovo formiranje su uticali budući zadaci i trenutni razmeštaj brigada, od kojih su neke menjale svoje brojčane oznake.

U *Prvu*, odnosno *14. slovenačku narodnooslobodilačku diviziju* uključene su 1. udarna brigada „Tone Tomšič“ i 2. (ranije 4) udarna brigada „Ljubo Šerčer“, kojima su se po dolasku u Notranjsku priključile 3. (ranije 6) udarna brigada „Ivan Gradnik“ i privremeno 8. (kasnije 7) udarna brigada „France Prešeren“. Divizija je usmerena prema železničkoj pruzi Ljubljana — Postojna — Trst.

Drugu, odnosno *15. slovenačku narodnooslobodilačku diviziju* sačinjavale su 4. (ranije 2) udarna brigada „Matija Gubec“ i 5. (ranije 3) udarna brigada „Ivan Cankar“. Ona je usmerena u pravcu Zasavja i železničke pruge Ljubljana — Zidani Most — Zagreb, a u nju se uključila i 6. udarna brigada „Slavko Šlander“, koju je trebalo odmah da formira Štab 4. operativne zone.

Obe divizije su se do 23. jula prikupile u Poljanama i Občicama južno od Dolenjskih Toplica. Još uvek pod komandom Štaba Dolenjske operativne zone, one su se pripremile za napad na uporište Žužemberk.

Dok je sedamnaest bataljona iz sastava italijanskih divizija „Izconco“, „Kačatori dele Alpi“ i „Lombardija“ i iz 11. grupacije granične straže, dobro ojačanih tenkovima, artiljerijom i avionima, od 25. jula bilo u ofanzivi na Gorjance i Žumberak, dve brigade 15. divizije, uz upotrebu topova 47 mm, napale su to jako uporište koje

Komandanti prve četiri slovenačke partizanske brigade, maj 1943. godine u Dolenjskoj, zdesna: Ivan Lokovšek Jan, Jože Klanjšek Vasja, Jože Malnarič Križevski i Predrag Jevtić Dragan

su branili deo 93. legije crnih košulja i četa MVAC (oko 290 do 370 ljudi), dok su dve brigade 15. divizije štitile prilaze i demonstrativno napale Dobrnič.

U toku oštre borbe neprijatelj se uveče tog dana povukao na Zafaru, gde su se branioi održali do dolaska jakih snaga iz pravca Sela pri umberku. Te snage su deblokirale okružene, ali se neprijatelj morao povući i iz Žužemberka, pretrpevši gubitke od 29 poginulih i 63 ranjena.

U toj prvoj divizijskoj akciji u Sloveniji slovenačke brigade po prvi put su upotrebljavale topove. Napad je ujedno bio takođe do tada najteža borba za utvrđeno uporište. Posle napada divizije su svoja dejstva postepeno usmeravale u pravcu pomenutih ciljeva, a istovremeno su slale minerske patrole sa zadatkom da ruše željezničke pruge. Takve akcije su dostigle vrhunac u avgustu.³⁷

Još pre osnivanja partizanskih divizija politička i organizaciona aktivnost rukovodećih organa oslobodilačkog pokreta bila je usmerena na temeljite pripreme u očekivanju kapitulacije Italije. Izvršni odbor OF dao je uputstva da odbori OF ponovo preuzmu ulo-

³⁷ Prilikom napada na uporište Sela pri Šumberku italijanska artiljerija je 30. jula gađala komandno mesto Štaba Dolenjske operativne zone snažnom vatrom iz haubica 152 mm. Tom prilikom su poginuli načelnik Glavnog štaba NOV i POS Milovan Šaranović, zamenik političkog komesara Glavnog štaba Ivan Kavčič Nande i komandant 15. divizije Predrag Jevtić Dragan.

gu organa narodne vlasti i da novi polet oslobodilačkog pokreta smelo šire u svenarodni otpor protiv okupatora. Tri dana posle pada fašizma 28. jula, sastao se Izvršni odbor OF, a 30. jula Centralni komitet KPS. Organizacije KPS i OF dobile su zadatak da čuvaju i manifestuju jedinstvo OF kao svenarodne borbene i političke organizacije slovenačkog naroda i da svestrano iskoriste nov polet narodnih masa. Italijanske vojnike trebalo je ili razoružati ili pridobijati za zajedničku borbu protiv nacističke Nemačke, odlučno raskrinkavati belu i plavu gardu,³⁷ⁿ³ mobilisati nove borce i pripremati stanovništvo za eventualni upad nemačke vojske u Ljubljansku pokrajinu.

Koliko god je bilo moguće aktivisti su odlazili u terenske organizacije, objašnjavajući trenutno položaj i buduće zadatke. Rukovodeći organi su počeli pripremati i saziv posebnog zbora delegata slovenačkog naroda. U Notranjskoj, Dolenjskoj i Slovenačkom primorju su krajem avgusta i početkom septembra već vršeni izbori delegata, ali su događaji preduhitрили te pripreme. Zbor će se održati početkom oktobra na još široj osnovi.

Ljubljana je doživljavala nov razmah masovnog pokreta. Ljubljanci su izašli na ulice i demonstrirali. Takve akcije su počeli ranije, prvo prilikom sahrane do smrti mučene aktivistkinje Malči Beličeve, 2. februara 1943. na groblju na Viču. Sredinom februara ljubljanske žene su protestovale pred sedištem Komande italijanskog 11. armijskog korpusa protiv nesnošljivih uslova u zatvorima, a 21. aprila su tražile da vlasti vrate kućama internirce. Demonstracije su se produžile u maju, junu i julu. Kada je komandant 11. armijskog korpusa, posle pada fašizma, objavio da odluka Badoljeve vlade o puštanju političkih zatvorenika na slobodu ne važi za Ljubljansku pokrajinu, okupilo se 1. avgusta 10.000 ljudi i tražilo puštanje zatvorenika i interniraca. Okupator je protiv demonstranata upotrebio vojsku i tenkove.

Rukovodstvo oslobodilačkog pokreta je Okružnom odboru OF Ljubljana dalo smernice da takvim akcijama da šire političke okvire, pretvarajući ili u manifestacije za slobodnu i ujedinjenu Sloveniju u novoj demokratskoj Jugoslaviji, da počnu razoružavati Italijane i vršiti pripreme radi oslobađanja Ljubljane uz pomoć obnovljene Narodne zaštite. U slučaju dolaska nemačke vojske grad će se braniti nekoliko dana, a zatim će se branioci organizovano povući. Iz Ljubljane su počeli planski odlaziti u partizane kadrovi, pri čemu je mnogo pažnje posvećeno kulturnim radnicima i lekarima.

Napori da oslobodilački pokret pridobije italijansku vojsku da se poveže sa NOV i okrene oružje protiv nacističke Nemačke nisu bili uspešni. Na zvaničnom sastanku predstavnika obeju strana jedi-

~ⁿ³ *Bela garda* — naziv za Dobrovoljačku antikomunističku miliciju (Milizia Volontaria Anticomunista — MVAC) koju su italijanski okupatori formirali u leto 1942. godine uz pomoć slovenačkih klerofašističkih, klerikalnih i liberalno kontrarevolucionarnih krugova. U širem smislu bela garda je pojam za pristalice otvorene saradnje sa okupatorom u Sloveniji.

Plava garda — naziv za četnike Draže Mihailovića i četničku vojnu organizaciju u Sloveniji. Njen cilj je bio obnavljanje kraljevine u Jugoslaviji i starih društvenih odnosa. Njeni pripadnici su se „legalizovali" i u MVAC ili belo gardi.

no je postigut sporazum o zameni zarobljenika i ranjenika. Italijanskoj strani su ponuđeni uslovi primirja: NOV će prekinuti neorijateljstva ako italijanske jedinice okrenu oružje protiv Nemaca ili ga predaju NOV i povuku se sa slovenačke teritorije. I pripadnicima bele i plave garde upućen je poziv da se pridruže Narodnooslobodilačkoj vojsci, ali rezultati su bili mali.

U takvoj situaciji, Glavni štab NOV i PO Slovenije koncentrisao je sve brigade u italijanskoj okupacionoj zoni. Pozvao je brigade „Ivan Gradnik“, „France Prešeren“ i „Slavko Šlander“. To je bilo i u skladu sa situacijom. U Štajerskoj i Gorenjskoj bilo je sve više nemačkih jedinica koje su se pripremale za pokret prema Italiji, a u Slovenačkom primorju je mnogobrojna italijanska vojska već od maja bila u neprekidnim akcijama protiv NOV, očito i zato da bi kod zapadnih saveznika lakše mogli braniti opravdanost rapalskih granica.

Sredinom avgusta je 14. divizija, posle oštrih borbi na Bloškoj visoravni, počela napadati železničku prugu Ljubljana — Postojna. Glavnini divizije se pridružila 3. brigada „Ivan Gradnik“ sa oko 500 boraca, koja je noću 6/7. i 7/8. avgusta prešla prugu između Logateca i Rakeka. Ali tek formiranu brigadu „France Prešeren“, koja je imala oko 550 boraca, nemačka obavješajna služba u Gorenjskoj uspešno je pratila. Ona je doživela više napada, od kojih je bio najteži na Zirovskom vrhu zapadno od Žiri, gde se suviše dugo zadržala. Zajedno sa bataljonom Gorenjskog partizanskog odreda, brigadu je 2. avgusta okružilo oko 1.300 neprijateljskih vojnika koji su zatim počeli sužavati obroč. Zbog slabo organizovanog probijanja iz obruča, njene jedinice su imale velike žrtve: poginulo je 55 boraca, a 93, većinom nenaoružanih, bilo je zarobljeno. Oko 350 boraca brigade prikupilo se u Polhograjskim Dolomitima a oko 150 ih se vratilo u Gorenjski partizanski odred ili kućama.

Glavnina 14. divizije produžila je sa napadima na pomenute železničke pruge i druge komunikacije. Noću 23/24. avgusta između stanica Borovnica i Preseje zaustavila je tehnički transport nemačke 24. oklopne divizije, upućen u Italiju. Uništila je dve lokomotive i 22 vagona sa gorivom i motornim vozilima. Možda je baš ta uspešna akcija 14. divizije bila povod da su delovi nemačke 71. pešadijske divizije, koja je imala svoje oficire u Ljubljani, počeli osiguravati železničku prugu Ljubljana — Postojna, a po nekim podacima i saradivati sa italijanskim snagama u borbama protiv partizana.

Kada je osetila da neprijatelj priprema širu akciju, 14. divizija se povukla na Blošku visoravan. Neposredno pre kapitulacije Italije njena glanina se nalazila na području Draga — Podpreska kod Kočevja, a brigada „France Prešeren“ na Travnoj gori.

U to vreme je 15. divizija bila u Dolenjskoj, severno od železničke pruge Ljubljana — Novo Mesto. Na toj pruzi i prugama Trebnje — Sevnica i Ljubljana — Zidani Most — Zagreb njeni mineri i mineri oba odreda izvršili su veći broj diverzantskih akcija. Divizija je pripremala planove da, u sadejstvu sa 6. brigadom „Slavko Šlander“, napadne Litiju, Laze i Zidani Most. Divizija je bila u stalnim sukobima sa italijanskim snagama koje su na svaki način

želele osigurati saobraćaj na pravcu Karlovac — Novo Mesto — Ljubljana, na toj jedinoj rokadnoj železničkoj pruzi kojom je raspolagao italijanski okupator i veoma korisnoj za povlačenje u Italiju.

Međutim, ti širi planovi divizije nisu se mogli ostvariti. Štab 4. operativne zone je mogao prikupiti jedinice i formirati 6. slovenačku narodnooslobodilačku udarnu brigadu „Slavko Šlander” tek 6. avgusta 1943. na Šipku, severno od Blagovice. Ona je imala tri bataljona, oko 350 naoružanih i 400 nenaoružanih boraca, sa svega 287 pušaka i 12 puškomitraljeza.

Drumovima Štajerske već su se kretale kolone nemačkih trupa, namenjenih za Italiju, kada je brigada došla na pobrđe Cicelja i Murovice zapadno od Domžala da bi prešla Savu. Krupne nemačke snage, očito radi sprečavanja partizanske aktivnosti, pre svega napada na strategijsku železničku prugu Ljubljana — Zidani Most — Zagreb, okružile su delove mlade štajerske brigade na Murovici, čistile Moravsku dolinu i prisilile brigadu da prelazi Savu postepe- no i po delovima, od 25. avgusta do 4. septembra. Sve njene jedinice su se do 8. septembra prikupile i brigada se uključila u sastav 15. divizije. Prema nemačkim podacima, brigada je imala 38 poginulih i 40 zarobljenih, najviše nenaoružanih.

Na taj način, okupator je uspeo da spreči šire napade na po- menutu železničku prugu, ali nije uništio brigadu. U Dolenjskoj ona se ponovo sredila. Imala je četiri bataljona.

Pred odlazak 3. udarne brigade „Ivan Gradnik”, 1. avgusta 1943, Štab Primorske operativne zone je izdao uputstva za formira- nje *Primorskog partizanskog odreda* od dva bataljona, sa osnovnim zadatkom da njegove dve minerske grupe napadaju železničku prugu Postojna — Trst, a jedna prugu Podbrdo — Gorica. Pokrajinski komitet KPS i prošireni pokrajinski odbor OF su svojim nižim or- ganizacijama dali direktive kako organizovati borbu bez pomoći voj- ske, ali je zasićenost teritorije mnogobrojnim neprijateljskim jedini- cama sprečavala izvođenje akcija. Krajem avgusta počeo je nov ma- sovni polet OF i došlo je do snažnog priliva novih boraca, naročito onih koji su bili vojnici italijanske vojske u posebnim radnim bata- ljonima.

Sem jedinica Primorskog partizanskog odreda, na terenu su bile još kurirske TV-stanice, nekoliko grupa VOS i partizani u bol- nicama, prema ocenama, ukupno oko 250 boraca.

Iako je imalo malo' naoružanih boraca, Slovenačko primorje je dočekalo 8. septembar jedinstveno, bezgranično odano Osvobodil- noj fronti i njenim ciljevima koji su značili ostvarenje vekovnih težnji primorskog naroda. Svenarodni ustanak, koji je buknuo odmah posle prvih vesti o kapitulaciji Italije, bio je logičan rezultat boga- te i istrajne političke i organizacione delatnosti KPS i OF i mnogih rodoljuba u Slovenačkom primorju.

Gorenjski partizanski odred je posle borbi na Zirovskom vrhu prikupio raspršene borce brigade „France Prešeren” i poslao ih u sastav brigade u Notranjsku. Pošto se deo novih boraca vratio kuća- ma, odred se morao reorganizovati. Formirane su tri čete po 40 ljudi i tri minerska' voda, svaki po 15 boraca. I umesto samostalnog Ko-

ruskog bataljona formirana je četa. U Gorenjskoj je ostalo svega oko 200 boraca, ali se stanje zbog povoljne političke situacije naglo poboljšavalo. Već početkom septembra odred je brojao 228 boraca, od toga 170 naoružanih.

Veoma su bili aktivni minerski vodovi. Rušili su železničku prugu Ljubljana — Jesenice. Nedostajalo im je eksploziva, pa su morali otići po njega čak na Banjšku visoravan u Slovenačkom primorju, gde su ga bacili saveznici padobranima.

U Štajerskoj su, posle odlaska 6. brigade „Slavko Šlander“ u Dolenjsku, ostali samo Kamniška, Savinjska, Kozjanska i Koruška četa, deo Pohorskog bataljona i jedan minerski vod. Glavni štab NOV i POS je 30. avgusta izdao naređenje da se sve jedinice objedineu *Štajerski partizanski odred*, ali ozbiljnije mere u tom pravcu počele su se preduzimati posle 9. septembra 1943. godine.

Neposredno pre kapitulacije fašističke Italije obe slovenačke divizije NOVJ, koncentrisane u italijanskoj okupacionoj zoni, prema približnim podacima, imale su oko 4.000 boraca. Ako dodamo i druge jedinice i ustanove, u Ljubljanskoj pokrajini je bilo oko 4.700, a u ceoj Sloveniji oko 5.500 partizana i partizanki.

U formiranju divizija NOVJ u Sloveniji svoj udeo dale su sve slovenačke pokrajine. U kratkom razdoblju od osnivanja do kapitulacije Italije štabovi divizija i brigada su već usvojili borbena iskustva u divizijskim dejstvima, ali je udarnu snagu divizija umanjivalo pomanjkanje teškog naoružanja, pre svega minobacača i topova. Prema pregledu Glavnog štaba NOV i POS od 1. avgusta 1943, one su imale 60 puškomitraljeza, 34 teška mitraljeza, 5 lakih i 1 srednji minobacač, dok protivtenkovski topovi 47 mm, upotrebljeni kod Žužemberka, u pregledu nisu navedeni. Najveći deo oružja bio je zaplenjen od okupatora.

Iako su Glavni štab NOV i POS i Centralni komitet KPS ozbiljno računali sa mogućnošću da će nemačke snage okupirati italijansku okupacionu zonu, to se nije desilo. Nemačke snage, kojima je bio glavni cilj da što pre ostvare nadzor nad severnom Italijom, mogle su pre kapitulacije Italije delimično kontrolisati samo Ljubljanu i biti prisutne na železničkim prugama Ljubljana — Postojna — Trst i Jesenice — Podbrdo — Gorica. Zbog nedostatka snaga morale su računati s tim da će teritoriju koju je ranije držala Italija zahvatiti masovni ustanak. Pokret OF i njegove oružane snage, NOV i PO Slovenije, bili su spremni i mogli su da pokupe plodove kapitulacije prvog od tri okupatora slovenačke zemlje — fašističke Italije.

RAZORUŽANJE ITALIJANSKE OKUPACIONE VOJSKE I UNIŠTENJE BELE I PLAVE GARDE

Nemačka Vrhovna komanda je računala sa realnom mogućnošću širenja partizanske aktivnosti u italijanskoj zoni Slovenije na prostoru Tršćanskog zaliva. Unapred je pripremala snage koje će intervenisati ako u Ljubljani dođe do narodnog ustanka. Nemačka 71. pešadijska divizija, koja je 26. avgusta počela posedati železničke

pruge Ljubljana — Postojna — Trst, Jesenice — Podbrdo — Gorica i Beljak — Ponteba — Videm (Udine) — Gorica, svojim prednjim delovima zaustavila se 29. avgusta u Općinama kod Trsta, u Kanalu u dolini Soče i u Krminu (Cormons) zapadno od Gorice. U Ljubljani je ostao samo jedan bataljon.

Italijanski štabovi su pripremali planove za povlačenje italijanskih okupacionih trupa iz Jugoslavije, pa time i iz Slovenije. Ali te trupe su bile u neprekidnoj akciji protiv NOV, a Štab 11. armijskog korpusa je naređenje o tome doneo suviše kasno, tek 6. septembra. Njegovo izvršenje je preduhitrila kapitulacija Italije. Treba istaći da italijanska vojska nikakvim vojnim merama nije sprečavala dolazak nemačkih snaga u Italiju. Italijanska vojska, dugi niz godina vaspitavana u duhu fašističke ideologije i do tada u ulozi okupacionih snaga u Jugoslaviji, nije ni bila kadra da izvrši takvu preorijentaciju.

Iako nije bilo dobrih veza sa Vrhovnim štabom NOV i PO Jugoslavije, slovenački rukovodeći organi su posle pristizanja vesti o kapitulaciji Italije postupali samostalno na isti način kao što je oslobodilački pokret postupao u drugim predelima italijanske okupacione zone u Jugoslaviji. Dali su detaljna uputstva svojim organima — jedinicama kasno uveče 8. septembra i ujutro sledećeg dana.

Na osnovu tih uputstava štabovi vojnih jedinica su nastupali u ime slovenačke narodne vlasti kao izvršioци primirja. Italijansku vojsku su pozivali da se zajedno sa NOV bori protiv zajedničkog nemačkog okupatora, a u suprotnom da odmah preda oružje i krene prema Italiji. Belogardejske i piavogardejske jedinice su odmah razoružane, zavedeni pojedinci su pozvani da se uključe u NOV, a rukovodioci i organizatori uhapšeni kao podstrekači građanskog rata. Radi sprečavanja nadiranja nemačkih snaga na slobodnu teritoriju i onemogućavanja italijanskim trupama da se povlače sa oružjem i opremom rušene su železničke i druge saobraćajne veze. Na teritoriji oslobođenoj od okupatora, narodnooslobodilačke jedinice i svi organi pokreta odmah su uspostavljali vlast OF, formirali narodne straže i počeli organizovati stanovništvo za otpor protiv Nemaca.

Ukupne snage okupatora i bele i plave garde u Ljubljanskoj pokrajini bile su više od deset puta jače od partizanskih — 14. i 15. divizije, Zapadnodolenjskog i Vzhodnodolenjskog odreda te *bataljona „Fran Levstik“*, koji je štitio centralne rukovodeće organe. Međutim, narodnooslobodilački pokret bio je duboko učvršćen na terenu, a Narodnooslobodilačka vojska imala je širok oslonac u Osvobodilnoj fronti koja je razvila gustu mrežu svojih odbora, odbora omladinske i ženske organizacije i Radničkog jedinstva. Sem toga, na terenu su bile i kurirske TV-stanice, grupe VOS OF i jedinice Narodne zaštite. Takva organizacija vojske i terena omogućila je da je razoružavanje italijanske vojske i njenih pomagača u stvari, bila široka svenarodna aktivnost stanovništva. Italijansku vojnu organizaciju razoružao je u OF organizovani i naoružani narod.

Sa druge strane, italijanska vojska — koja nije ni htela niti bila sposobna da se odupre nemačkim trupama sa kojima je bila

do juče u savezništvu, želela je da što pre baci oružje i vrati se kućama. Starešine, naviknute na naređenja svojih štabova, kojih nije bilo, jer su se viši štabovi odmah povukli u Italiju ili ih je zarobila nemačka vojska, pokušale su da okupe svoje trupe u većim naseljenim mestima s ciljem da ih organizovano i sa oružjem prebace u Italiju. To im je onemogućavala NOV, a i nemačke snage, ako su bile u blizini. Međutim, dok je NOV italijansku vojsku samo razoružavala, usmeravala prema Italiji i pri tom joj čak pomagala namirnicama i drugim merama, nemačka vojska je italijanske vojnike hvatala, maltretirala i slala ih u zarobljeničke logore.

Belogardejske jedinice, koje su same bile brojčano jače od partizanskih, većinom su, sem manjeg zagriženog jezgra, sačinjavali ljudi koji su stupili u MVAC iz straha od nasilja okupatora i pod uticajem kontrarevolucionarnih seoskih prvaka i dela sveštenstva. Njihova rukovodstva su računala na pomoć sa strane, najpre od italijanskog, zatim nemačkog okupatora i na kraju se predavala iluziji da će u Sloveniju brzo stići vojne snage zapadnih saveznika.

U takvim uslovima je narodnooslobodilački pokret pokupio na slovenačkoj teritoriji skoro sve plodove italijanske kapitulacije.

Stab 15. divizije, nalazeći se na Vrhju kod Trebelnog, odmah po prijemu vesti o kapitulaciji Italije poslao je svoje izaslanike u Novo Mesto, Trebnje i Mokronog i naredio svojim jedinicama da se približe italijanskim uporištima i razoružavaju italijanske i belogardejske posade. Istovremeno dok je privlačila svoje posade iz Mokronoga i Trebnja u Novo Mesto, Komanda italijanske divizije „Izonco“ je na pregovorima pokazivala opreznost i tek na kraju pristala da preda oružje. Najpre je predala oružje iz skladišta, ustežući se da izruči ono koje je bilo kod vojnika. U Novom Mestu se, pod rukovodstvom Okružnog odbora OF, u železničkim radionicama i na železničkoj stanici formirala Narodna zaštita koja je osigurala gradske prilaze i važnije objekte, iako su u gradu kako italijanske tako belogardejske jedinice još imale oružje. Na pregovorima su učestvovali i članovi Glavnog štaba i voda britanske vojne misije, ali se italijanska strana još nadala da će sa oružjem i motorizacijom moći da krene prema Italiji. Partizanska 6. udarna brigada „Slavko Šlander“ i bataljon 3. udarne brigade „Ivan Gradnik“, sve više stežući neprijateljske snage u gradu, odlučno su, zajedno sa Narodnom zaštitom, počeli sa razoružavanjem. Konačno se italijanska divizija, zajedno sa belogardejcima, počela noću 10/11. septembra još ne sasvim razoružana kretati u pravcu Straže. Njena kolona je kod Starog Loga zaustavljena. Na novim pregovorima postignut je sporazum o načinu konačne predaje oružja. Većina ga je odmah predala, a deo te kolone je razoružao Zapadnodolenjski partizanski odred. U toku tih događaja belogardejci, koji su se kretali zajedno sa Italijanima, povukli su se u šumu a zatim, padinama Gorjanaca, uspeli da dođu u nemačku okupacionu zonu, gde su zatražili zaštitu Nemaca.

U Dolenjskoj na desnoj obali Krke i u Beloj krajini partizanske snage su razoružale posadu u Črnomelju i nekoliko manjih uporišta.

Pošto su krupnije jedinice divizije „Izonco“ bile već povučene u Novo Mesto, a jezgra belogardejskih snaga su se sklonila u nemačku okupacionu zonu, jedinice 4. udarne brigade „Matija Gubec“ u dolini Mirne, kao i jedinice 5. udarne brigade „Ivan Cankar“ na pravcu Novo Mesto — Ljubljana, razoružale su samo manje neprijateljske posade. Udarne brigade „Ivan Cankar“ je u naletu stigla i do predgrada Ljubljane.

U Kočevskoj i Notranjskoj bile su manje partizanske snage. Uporištu u Kočevju bila je najbliža 1. udarna brigada „Tone Tomšič“. Fašistička borbena grupa „XXI april“ već se 9. septembra povukla iz grada i predala skladišta belogardejcima koji su se, uprkos tome, još istog dana zajedno sa italijanskom vojskom povukli u pravcu Dolenje Vasi. U Kočevju je preuzeo vlast Okružni odbor OF za Kočevje. U grad je ušao i deo Zapadnodolenjskog odreda, koji je narednih dana razoružavao delove italijanskog 5. korpusa koji su se povlačili iz Hrvatske.

Zaplenjeno oružje i municija italijanskog okupatora u Ribnici 10. septembra 1943. godine

Italijanske jedinice koje su se iz Kočevja preko Dolenje Vasi kretale prema Ribnici susrele su se sa 1. udarnom brigadom „Tone Tomšič“. U toku oružanog sukoba je u začelje italijanske kolone udario deo brigade „Ivan Gradnik“. I 7. udarna brigada „France Prešeren“ imala je teške borbe kod Jelendola i Rakitnice. Konačno je italijanska kolona razbijena i razoružana. Zaplenjeno je i šest topova, koji su odmah upotrebljeni u napadu na uoorište koje su četnici organizovali u Grčaricama.

Posada u Ribnici, 52. puk divizije „Kačatori dele Alpi“, najpre je deo svoga naoružanja dala belogardejcima i četnicima, ali je 10. septembra morala predati svoje oružje brigadi „Tone Tomšič“.

I zapadno od linije Čatež — Trebnje — Ribnica i u Notranjskoj bilo je malo partizanskih jedinica. Manje posade su razoružali aktivisti OF, članovi VOS i Narodne zaštite, kuriri i stanovništvo. Razoružane i još nerazoružane italijanske jedinice su se povlačile preko Bloške visoravni, Loške doline i Javornika u Slovenačko primorje. U toku kretanja su morali još nerazoružani delovi predati oružje, jer su na tom putu pre ili kasnije naišli na partizane i naoružano stanovništvo.

Bataljon nemačke vojske koji se nalazio u Ljubljani razoružao je komande italijanskog 11. armijskog korpusa i divizije „Kačatori dele Alpi“, kao i njihove podređene jedinice u gradu i okolini. Nemačke trupe raspoređene duž železničke pruge Ljubljana — Postojna razoružale su većinu italijanskih posada duž pruge. Nemačkom okupatoru su se pridružile neke fašističke jedinice. Potčinio ih je komandantu borbene grupe „XXI april“ i počeo upotrebljavati protiv Narodnooslobodilačke vojske.

Tako su u Ljubljanskoj pokrajini Narodnooslobodilačka vojska, aktivisti OF, Narodna zaštita i drugi pripadnici pokreta od 8. do 12. septembra 1943. razoružali većinu italijanske okupacione vojske — kompletne pešadijske divizije „Izonco“ i „Mačerata“ i glavninu pešadijske divizije „Kačatori dele Alpi“. NOV i PO Slovenije su zaplenili ogromne količine naoružanja, opreme, municije i eksploziva. Iako je odlazak razoružanih vojnika i starešina italijanske okupacione vojske iz Ljubljanske pokrajine značio kraj jednog teškog razdoblja borbe i patnji, kraj dve godine i pet meseci duge okupacije i nasilja nad Slovencima, stanovništvo je dostojanstveno ispraćalo poraženog italijanskog vojnika. Narodnooslobodilački odbori OF su im pomagali u snabdevanju vodom i osnovnim namirnicama, shvatajući da je taj italijanski vojnik, u stvari italijanski seljak i radnik u uniformi, takođe žrtva fašističke politike nasilja.

Dok je slom fašističke Italije za jugoslovenski deo Slovenije koji je bio pod Italijom značio kraj dve i po godine duge okupacije, to je za Slovenačko primorje bio kraj dvadeset petogodišnjeg ropstva i plod četvrtvekovnog otpora primorskog naroda protiv odnarođivanja i fašističkog nasilja. Vest o kapitulaciji Italije pobudila je pravu erupciju ispoljavanja do tada potiskivane narodne svesti i antifašističkog raspoloženja. Fašistički organi vlasti su se preko noći raspali. Njihovi pripadnici su skidali uniforme i trudili se da što pre stignu bar u Trst ili, još bolje, što dublje u Italiju, čelu pokrajinu je zahvatio jedinstveni svenarodni ustanak. Pošto je partizana bilo malo, osnovni faktor ustanka bio je primorski i istarski narod, sa KPS i organima oslobodilačkog pokreta na čelu. Tamo je bilo 8 okružnih i 54 rejonska odbora OF, nekoliko stotina terenskih odbora, veliki broj jedinica Narodne zaštite i nekoliko grupa VOS i kurirskih stanica. Sve te organe je, kao rukovodeća snaga, objedinjavala KPS pod vodstvom Pokrajinskog komiteta za Primorsku, čiji članovi su se delom nalazili u Podragi u Vipavskoj dolini, a delom u Bukovici kod Gorice.

Pokrajinski komitet KPS je dao direktive da se odmah osnivaju jedinice Narodne zaštite koje će vršiti ulogu vojnih jedinica, štiti organe narodne vlasti i glavne objekte i razoružavati italijanske čete, sa kojima treba pokušati da se organizuju zajedničke akcije protiv nemačke vojske.

Ustanak je počeo masovnim demonstracijama stanovništva u Trstu, gde su učestvovali i italijanski antifašisti, i u drugim gradovima. Svuda je traženo puštanje na slobodu političkih zatvorenika.

U Gorici je demonstriralo više od hiljadu ljudi. Zatvorenike su pustili iz zatvora 10. septembra, verovatno i zbog toga što se vojska već rasturila. I u Trstu su morali pustiti zatvorenike na slobodu. Predstavnici narodnooslobodilačkog pokreta su odmah uspostavili vezu sa komandama italijanskih jedinica, tražeći da stupe u borbu protiv nemačkog okupatora ili da predaju oružje, municiju i opremu i napuste Sloveniju. Takvi pregovori vođeni su u Gorici, Podragi, na Vogrskom, u Tolminu, Kobaridu i drugde. Međutim, italijanski oficiri nisu bili voljni da krenu u borbu protiv nemačkih vojnika, sada okupatora Italije. Drugi bataljon Primorskog partizanskog odreda je već 9. septembra počeo, kod sela Vrata iznad Cepovana, da razoružava italijanske jedinice koje su se iz doline Soče i Baške grape povlačile prema Gorici. Uveče je bataljon bio u Čepovanu da bi sledećeg dana krenuo u Goricu. U njoj je italijanska vojska odbijala da preda oružje, ali je takođe zadržavala snage nemačke 71. pešadijske divizije, koja se spustila niz Soču, da uđu u grad. Nemačka vojska je 12. septembra ušla u Goricu, ali su se italijanske jedinice do tada većinom osule. Vojnici su bacali oružje i odlazili kućama u pravcu Italije. Isto se dogodilo u široj okolini. Posade u Krminu (Cormons), Gradiški (Gradisca), Furlanskoj niziji i Beneškoj Sloveniji, takođe su se raspale. Nemačkoj vojsci, koja je 11. septembra ušla u Videm (Udine), pridružili su se samo neki delovi divizije „Julija“ (Julia).

Pregovori sa italijanskim komandama su bili uspešniji u Vipavskoj dolini. U Ajdovščini su oslobodili političke zatvorenike. Razoružali su bataljon koji se iz Idrije povlačio preko Cola. Dok je u Baškoj grapi i Soškoj dolini nemačka vojska razoružala italijanske garnizone, većinu snaga italijanske 3. alpinske brigade oko Tolmina i Kobarida razoružali su pripadnici oslobodilačkog pokreta. Na Krasu, Pivki i u slovenačkoj Istri stanovništvo, zajedno sa kuririma, razoružavalo je manje jedinice i karabinijske stanice, dok su se veće jedinice uspele povući u Trst i dalje u Italiju. Najveći uspeh je, svakako, razoružanje cele italijanske motorizovane 1. brze divizije „Eugenio di Savoja“ (Eugenio di Savoia), koja se povlačila sa teritorije Hrvatske. Između Markovščine i Obrova nju je zaustavila Narodna zaštita. Posle dvodnevni pregovora vojska je počela da baca oružje i odlazi kućama. U partizanske ruke je palo i 16 topova i oko 100 vozila, od toga 6 oklopnih.

Nemačka vojska je do 10. septembra razoružala delove divizije „Sforcesca“ (Sforzesca) u Divači i Sežani i ušla u Trst.

Iako su od velikih jedinica mogli u celini razoružati samo diviziju „Eugenio di Savoja“, veće delove divizije „Re“ i „Torino“,

te manje delove divizija „Sforceska" i „Julija", pripadnici oslobodilačkog pokreta su, po ocenama pokrajinskih organa zaplenili oko 1.000 puškomitraljeza i mitraljeza, 30 topova, 500 minobacača, 200 automobila, 6 oklopnih automobila, 4 laka tenka, jedan avion i ogromnu količinu pešadijskog naoružanja, što je, iako je kasnije deo toga u ofanzivi pronašao okupator, omogućilo masovno naoružavanje stanovništva.

Nemačka vojska je tek 14. septembra prodrila do Rijeke, gde je zarobljen i komandant italijanskog 11. armijskog korpusa general Gastone Gambaro.

Oslanjajući se na snažan razmah svenarodnog ustanka u Slovenačkom primorju i Istri, 11. septembra 1943., u školi u selu Vogrsko jugoistočno od Gorice formirano je *Narodnooslobodilačko veće za primorsku Sloveniju* (Narodnoosvobodilni svet za primorsko Slovenijo) od 21 člana. Izvršni odbor OF ga je posle deset dana proširio na 28 članova. U njemu su bila dva predstavnika italijanske manjine i pet predstavnika grada Trst. Za predsednika veća izabran je dr Joža Vilfan, za potpredsednika književnik France Bevk, a za sekretara dr Aleš Bebler.

Raspadom italijanske okupacione vojske kontrarevolucionarne oružane jedinice u Sloveniji izgubile su svog zaštitnika i oslonac u borbi protiv narodnooslobodilačkog pokreta.

Rukovodstva tih snaga nisu bila jedinstvena u oceni položaja i o merama koje će preduzeti. Tako je Mihailovićev predstavnik za Sloveniju major Karei Novak u proleće 1943. pokušavao da šire organizuje četničke odrede u koje je želeo da se uključi što više pripadnika bele garde, legalizovanih u MVAC u sastavu italijanskih uporišta. Ali u tome nije uspeo iako je sa italijanskim vojnim vlastima sklopio dogovor o slobodnoj zoni u okolini Novog Mesta u koju će se prebaciti mali „Dolenjski četnički odred", osnovan u Polhograjskim Dolomitima, koji se od početka jula oko mesec dana nalazio na planini Krim.

I posle pada fašizma u Italiji krajem jula, kontrarevolucionarno rukovodstvo u Ljubljani nije bilo jedinstveno u tome da li i kako jačati četničke odrede. Konačno su uz odbor Slovenačkog saveza oformili posebno vojno veće radi organizovanja i rukovođenja vojskom, dok su Mihailovićevom zastupniku bili neposredno podređeni samo postojeći četnički odredi.

„Dolenjski četnički odred", koji se krajem jula prebacio sa Krima u slobodnu zonu u okolini Novog Mesta, dostigao je brojno stanje od oko 200 ljudi, dok su ostali odredi — „Primorski", „Štajerski" i „Gorenjski četnički odred", čija jezgra su takođe osnovana u proleće 1943, bili mnogo slabiji. Imali su ukupno oko 60 ljudi. Ljudstvo belogardejskih uporišta nije htelo da im se pridruži. Zbog toga je Mihailovićev zastupnik otišao u Gorski kotar da se dogovori sa četničkim komandantima da pošalju u pomoć nekoliko stotina četnika iz Like.

„Dolenjski četnički odred" je ostao na Otočecu kod Novog Mesta do kraja avgusta, a zatim je, podeljen na četiri bataljona, krenuo prema zapadu. Kod Dobrnica u Suhoj krajini deo odreda je

Grčarice posle borbe sa četnicima, 10. septembra 1943. godine

otišao prema Ljubljani, gde je trebalo da se formira u „Ljubljanski četnički odred“, dok se glavnina odreda kao „Centralni četnički odred“, posle boravka u Ortneku kod Velikih Lašča, 3. septembra ulogorila na Grčaricama kod Ribnice i čekala na četnike Ličkog četničkog korpusa.

Noću 7/8. septembra pred četničko uporište na Grčaricama stigle su jedinice 14. divizije NOVJ sa zadatkom da ga unište. Uporište je napala 2. udarna brigada „Ljubo Sercer“. Posle oštre borbe 8. i 9. septembra, konačno je sledećeg dana, nakon ubitačne vatre dveju poljskih haubica zaplenjenih kod Dolenje Vasi, kada i pomoć „Ljubljanskog četničkog odreda“, koji je uspeo prodreti do navedenog sela, nije bila uspešna, posada uporišta prestala sa otporom. Predao se 171 četnik, 17 ih je bilo ranjeno, a li poginulo. Sercerova brigada je imala 11 poginulih i 18 ranjenih.

Na Grčaricama je bio zarobljen veći deo slovenačkih četnika. „Primorski“ i „Gorenjski četnički odred“ su, naime, odmah posle kapitulacije Italije zatražili nemačku zaštitu na Vrhnici. Na terenu, „u ilegali“, ostao je samo malobrojni „Notranjski četnički odred“, jer se „Ljubljanski četnički odred“ kod Ribnice priključio belogardejcima i povlačio se zajedno sa njima u pravcu Turjaka³⁸

³⁸ Mihailovićev zastupnik za Sloveniju i komandant četničkih jedinica major Kareil Novak je, posle tih događaja, tražio radio-depešom da bude razrešen dužnosti.

Sa druge strane su i klerofašističke vode za slučaj dolaska zapadnih savezničkih snaga, pokušavale da stvore svoje četničke odrede, u koje bi se tada preobrazile u narodu kompromitovane belogardejske jedinice. Osnovali su svoj beli „Ljubljanski četnički odred“, kasnije nazvan „Slovenački planinski odred“, koji je do kapitulacije Italije dostigao jedva jačinu od 60 ljudi. Sačinili su plan da se jedinice MVAC, koje su jula 1943. imale 6.134 pripadnika, od toga 963 u bataljonima „Legije smrti“ i 171 u sastavu tri italijanska posebna bataljona, podele u 19 bataljona koji bi imali ulogu nekakvih policijskih jedinica „javne bezbednosti“. Taj plan nije ostvaren. Rukovodstvo je prilikom kapitulacije Italije promenilo planove. Najpre su nameravali da stvore pet većih jedinica koje bi dočekale saveznike iskrcane na jadranskoj obali. I taj plan nije sasvim ostvaren, jer su događaji sprečili njegovo ostvarenje.

Belogardejske posade su se okupljale oko Velikih Lašča i Turjaka, gde se smestio i „Slovenački planinski odred“, ali mnoge od njih nisu stigle, jer su već bile razbijene i razoružane.

U Beloj krajini su se posade belogardejaca okupljale u Črnomelju. Povlačeći se zajedno sa Italijanima u pravcu Kočevja, one su kod Livolda razoružane. Belogardejske posade u dolini donjeg toka Krke su se povukle u Novo Mesto, gde je 9. septembra bilo oko hiljadu belogardejaca. Posle ranije navedenog povlačenja u nemačku okupacionu zonu podnožjem Gorjanaca, ova grupa pripadnika bele garde konačno se nastanila u Kostanjevici, gde je stigla i grupa belogardejaca iz doline Mirne, koja je zatražila nemačku zaštitu u Sevnici.

Bataljon udarne brigade „Ivan Cankar“, u toku prodora prema Ljubljani, iznenadio je i razoružao u Stični belogardejski bataljon. Posade bele garde u Suhoj krajini okupljale su se u Žužemberku. Uprkos pregovorima sa Štabom Zaštitnog bataljona Glavnog štaba „Fran Levstik“, ta grupa je 10. septembra krenula prema zapadu u pravcu Turjaka. Kočevske belogardejske posade su se najpre okupljale u Ribnici. Pred jedinicama 14. divizije NOVJ su se 10. i 11. septembra povukle preko Dobrepolja u pravcu Velikih Lašča, a zatim se, primivši uzput pomenuti „Ljubljanski četnički odred“, zajedno sa obližnjim posadama povukle na Turjak. Na taj način sve belogardejske jedinice Dolenjske, koje nisu bile razoružane ili se nisu sklonile u nemačku okupacionu zonu, okupile su se na Turjaku, gde su počele organizovati odbranu, računajući na debele zidine turjačkog zamka.

U Notranjskoj je Narodnooslobodilačka vojska po zauzimanju Grčarica trebalo da napada i belogardejska uporišta. Noću 11/12. septembra brigada „Ivan Gradnik“ okružila je i uništila uporište u Novoj Vasi, gde je zarobila oko 200 belogardejaca, a 14. septembra i u Begunjama, Dobecu i Bezuljaku, a zatim u Cerknici. Udarne brigada „Ljubo Sercer“ je dan ranije na Velikim Blokama okružila oko 300 belogardejaca i prinudila ih na predaju, a uveče istog dana oko 150 u Pudobu, dok je oko 50 uspelo da iskoristi maglovito vreme i pobegne na Rakek pod zaštitu nemačkog okupatora. Pod nemačkom zaštitom bile su i posade uporišta duž železničke pruge Ljubljana — Postojna.

Na Turjaku se do 13. septembra, u zamku i njegovoj okolini, prikupilo oko 1.600 belogardejaca i četnika. Dan ranije ih je oko 400 otišlo na Zapotok da ojačaju odbranu na široj odbrambenoj liniji Kurešček — Zapotok — Purkače. Te snage su se objedinile u „1. planinsku brigadu Triglav“, a branioци zamka Turjak nazvani su „2. planinska brigada Krim“. Trebalo je da ove dve brigade, sa brigadama „Nanos“ i „Gorjanci“, koje nisu osnovane jer se ljudstvo osulo ili prešlo nemačku demarkacionu liniju, formiraju „Slovenačku planinsku diviziju“.

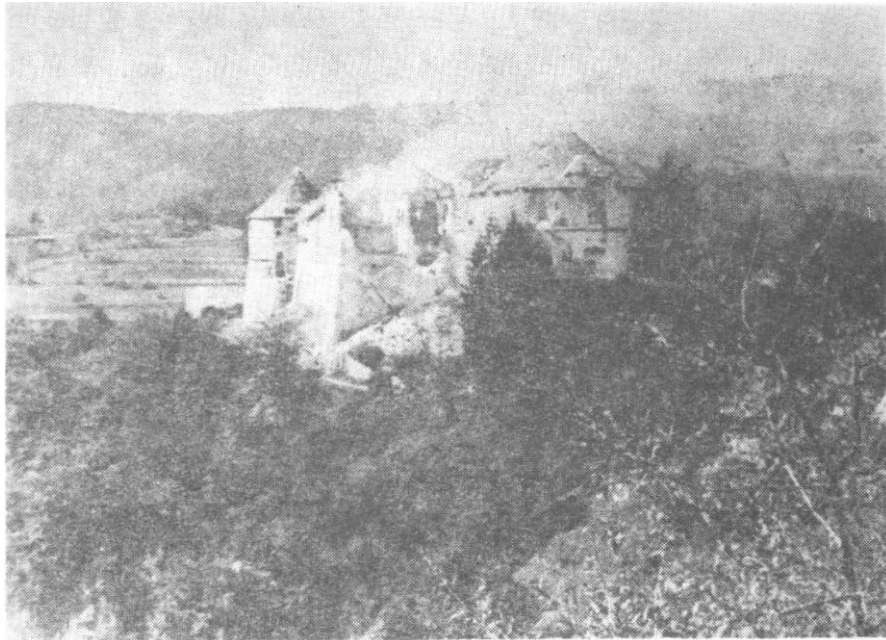
Belogardejske snage oko Turjaka je 12. septembra počela okruživati i napadati Narodnooslobodilačka vojska — 1. udarna brigada „Tone Tomšič“ zapadno od Turjaka, a sam Turjak 7. udarna brigada „France Prešeren“ i bataljon 3. udarne brigade „Ivan Gradnik“, koji je posle nekoliko dana otišao u sastav brigade. Nakon uvodnih borbi na liniji obezbeđenja partizanske snage su 14. septembra počele opседati utvrđeni zamak.

Osma brigada „Fran Levstik“ i 9. brigada, koje su činile posebnu operativnu grupu za čišćenje belogardejskih ostataka, u međuvremenu su prodrle do linije Grosuplje — Pijava Gorica. Udarна brigada „Tone Tomšič“ je 15. septembra okružila i zarobila dve belogardejske čete kod Velikog Osolnika, a zatim i četу kod Osredеka. Pred nastupajućim partizanskim jedinicama počela se glavniа belogardejske „1. planinske brigade Triglav“ povlačiti u pravcu sela Zelimlje, gde je upala u partizansku zasedu. Jurišem se probila preko Iga i Črne Vasi a delimično i preko Škofljice i ušla u Ljubljanu. Nemačka vojska je skoro sve belogardejce i četnike razoružala i smestila u jednu kasarnu.

Na taj način je između branilaca zamka Turjak i Ljubljane bio širok pojas slobodne partizanske teritorije. Nemačkim snagama u Ljubljani je obezbeđenje grada i železničke pruge Ljubljana — Postojna — Trst bio preči zadatak od zaštite belogardejskih snaga na Turjaku, tako da su se one morale boriti same.

Okruženi turjački zamak je 7. udarna brigada „France Prešeren“ počela gađati sa sedam topova i haubica 75 i 100 mm i dva minobacača 81 mm, ali je brzo utvrdila da njihova vatra nije u stanju da probije debele zidine zamka. Branioци, kojima je počelo nedostajati i pijaće vode, odolevali su partizanskim napadima do 19. septembra, kada je u borbu uključena zaplenjena haubica kalibra 149 mm. Dugačkim lestvama, naslonjenim na zidove zamka, borci brigade „France Prešeren“ popeli su se do otvora koji je stvorila artiljerija, prodrli u unutrašnjost zamka i započeli borbu prsa u prsa. U ranim popodnevnim časovima počela je predaja. Zarobljeno je 695 belogardejaca i četnika, među njima 26 sveštenika i bogoslova.

U Grčaricama, u Notranjskoj, Dolenjskoj i na Turjaku je NOV Slovenije zarobila oko 1.200 belogardejaca i četnika. O postupku prema njima, 21. septembra na svom 13. zasedanju, raspravljao je i Vrhovni plenum OF. Odlučeno je da se razvrstaju u tri grupe: u zločince, kojima će suditi vojni sudovi; u osuđenike, koji će raditi pod nadzorom, i u oslobođene, koje će posle rada u radnim bataljonima ili neposredno moći da budu primljeni u Narodnooslobodilačku vojsku.

Zamak Turjak gori prilikom napada 7. SNOUB „France Prešeren“ na belogardističke snage, 19. septembra 1943. godine

Veći deo zarobljenika je bez posebnog istražnog postupka upućen u narodooslobodilačke jedinice, gde su posle zakletve primili i oružje; većina sveštenika je upućena u manastir u Stični, dok su ostali čekali na sudski pretres u zatvorima u Kočevju, Ribnici i Novom Mestu. Najistaknutijim organizatorima narodnog izdajstva sudio je vanredni vojni sud u Kočevju, a ostalima vojni sudovi vojnih područja u Ribnici i Novom Mestu.

Na javnom sudskom pretresu od 9. do 11. oktobra 1943. u Kočevju od 21 optuženika 16 ih je osuđeno na smrt, 4 na prinudni rad, a jedan je izdvojen iz postupka. To je bio prvi sudski proces protiv ratnih zločinaca u Jugoslaviji i Evropi. Na njemu nije osuđeno samo dvadeset izdajnika već i sistem kvislinštva i kolaboracije, kao i politika vrhova slovenačke buržoazije i jugoslovenske vlade u izbeglištvu, koja je kolaboraciji davala duhovnu i materijalnu podršku.

Kapitulacija Italije je razotkrila svu bedu kontrarevolucionarne bele i plave garde. Bez podrške okupatora, od kojeg su primale oružje i municiju, omrznute u narodu koji se ujedinjen oko Komunističke partije Slovenije u Osvobodilnoj fronti borio za istinsku slobodu, demokratiju i novi život, morale su predati oružje ili tražiti oslonac i zaštitu novog gospodara — nemačkog okupatora, koji je Slovence osudio na smrt. Poraz branilaca Turjaka on nije ni pokušao da spreči. Ni on nije želeo da očuva takav oblik izdajstva i kolaboracionizma, kakva je bila slovenačka belogardejska klerofašistička antikomunistička milicija.

ZAKLJUČAK

Slom prvog od tri okupatora slovenačke zemlje nepobitno je dokazao ispravnost politike KPS i OF. Bitka za pobjedu nad italijanskim okupatorom i njegovim pomagačima, izvojevana u septembru 1943, u stvari je započeta još julskih dana 1941. godine.

Za vreme dve godine i tri meseca borbe narodnooslobodilačke snage slovenačkog naroda razvile su se od prvih odreda prvoboraca jačine čete u prve udarne brigade i, konačno, u dve slovenačke divizije NOVJ.

U toj neprekidnoj oružanoj borbi, vođenoj na skoro celoj slovenačkoj teritoriji i postepeno razvijanoj u skladu sa promenama koje je tražio položaj u pojedinim etapama, Narodnooslobodilačka vojska je izrasla u dobro organizovanu oružanu silu koja je dorasla zadacima takvog prelomnog trenutka i, kao oružano jezgro u Osvobodilnoj fronti organizovanih slobodoljubivih narodnih snaga, mogla pokupiti plodove sloma prvog od tri okupatora.

Iako je kapitulacijom Italije slomljen samo jedan od tri okupatora, treba istaći da je slovenački narod po prvi put u svojoj istoriji dočekao neki prelomni trenutak vojnički pripremljen i organizovan. On se oslanjao na vlastite snage, ne čekajući pomoć od drugih.

U toku dve godine i tri meseca borbe narodnooslobodilački pokret slovenačkog naroda, pod vodstvom Komunističke partije Slovenije, razvio je sve bitne organe i organizacije koji su mu bili potrebni za borbu do konačne pobjede. Ti organi i organizacije, kako vojni tako i politički, kasnije će se samo dalje razvijati i usavršavati. Pokret je imao Narodnooslobodilačku vojsku, sastavljenu od operativnog dela, organizovanog u divizije i brigade, i teritorijalnog, koji su sačinjavali partizanski odredi, jedinice VOS, mreža kurirskih TV-linija, Narodna zaštita, kao i stalne bolnice i druge ustanove. Glavni štab NOV i PO Slovenije osnovao je i Oficirsku školu, razgranao obaveštajnu službu a počeo je razvijati i druge svoje organe. Pokret je takođe usavršio mrežu svojih političkih organa i organizacija, pre svega mrežu odbora OF sa posebnim organizacijama Slovenačkog antifašističkog ženskog saveza, Saveza slovenačke omladine i Slovenačke narodne pomoći. Odbori OF su vršili i ulogu organa narodne vlasti. Posle sprovedenih izbora, od njih će se odvojiti funkcija vlasti i preći na izabrane narodnooslobodilačke odbore.

U proteklom periodu slovenačko društvo se duboko diferenciralo na pristalice Osvobodilne fronte pod vodstvom KPS, koji su se borili za slobodu, nove društvene odnose i ujedinjenu Sloveniju, sastavni deo Jugoslavije, koja će se izgrađivati kao ravnopravna zajednica svih njenih naroda i narodnosti, na tzv. sredinu i na kontra-revolucionarne snage. Deo stanovništva, naročito u udaljenijim područjima, još je bio neopredeljen.

Stavovi „sredine“, ljudi koji su formalno bili protiv saradnje sa okupatorom, a nisu pristupili oslobodilačkom pokretu, odgovarali su interesima onih građanskih snaga koje nisu želele da dođe do dubljih društvenih promena u zemlji. Sto se više zaoštravala borba

protiv okupatora, više se „sredina“ raslojavala na dva osnovna tabora, a njeni nosioci pokazivali svoj pravi lik prikrivenih narodnih neprijatelja i dela kontrarevolucionarnih snaga.

Vrhovi građanskih političkih snaga duboko su zagazili u blato izdaje i saradnje sa okupatorom. Njihova politika da osloncem na italijanskog okupatora, pod parolom odbrane vere od komunizma, unište narodnooslobodilačke snage, doživela je težak udarac. Izdajničke oružane jedinice, u kojima su glavni uticaj imali klerofašisti, raspale su se ili bile uništene, a deo njih, u strahu od odgovornosti, zatražio je zaštitu od nemačkog okupatora i time se još više kompromitovao.

Nemačka okupacija italijanskog dela Slovenije u septembru 1943. bila je, zbog snage pokreta i slabosti okupatora, samo bleđa repriza okupacije nemačke zone u aprilu 1941. Nemačke jedinice su mogle da kontrolišu samo Ljubljanu i naselja duž železničkih pruga koje vode prema Italiji. Zbog-toga, a i zbog svoje ranije politike prema Slovencima, nisu hteli da zaštite ni jedinice bele garde.

Zahvaljujući snazi osnovnih činilaca oslobodilačke borbe — Osvobodilne fronte i Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda — Slovenija je, sve vreme tesno saradujući, i u najtežim trenucima oružane borbe, sa jedinicama NOV i PO Hrvatske i narodnooslobodilačkim pokretom hrvatskog naroda, dala u proteklom periodu narodnooslobodilačkog rata veliki doprinos zajedničkoj borbi naroda Jugoslavije. Borba slovenačkog naroda u zapadnom delu zemlje bila je ujedno i borba Jugoslavije kao celine.

Isto tako, zajednička borba naroda Jugoslavije, u kojoj će se roditi nova, bratska zajednica svih njenih naroda, neprekidno je davala snagu i Slovencima da istraju u toj borbi. Kao što je osnovna moć narodnooslobodilačkog pokreta svakog naroda bila moć njegovih narodnih masa, tako je moć jugoslovenskih oslobodilačkih snaga kao celine bila moć njenih jedinstvenih i bratskih naroda.

III Deo

kapitulacije

Italije do *završnih operacija za*
oslobođenje Slovenije

SITUACIJA NA PREKRETNICI NARODNOOSLOBODILAČKOG RATA

Nakon više od dve godine nemilosrdne i teške borbe protiv okupatora i njegovih pomagača, kapitulacija i razoružanje italijanske fašističke vojske i slom imperijalističke politike italijanskih vladajućih krugova prema jugoslovenskim narodima predstavljali su zaista veliku pobjedu. U celoj nekadašnjoj italijanskoj okupacionoj zoni u Jugoslaviji, a i u Slovenačkom primorju i Istri, u Albaniji i Grčkoj, oslobodilačke snage su kao izvršioci savezničkog primirja sa Italijom razoružavale italijansku okupacionu vojsku, oduzimale njeno naoružanje, opremu i municiju i oslobodile široka područja svoje domovine, od Julijskih Alpi do Ohrida. Iako nisu zaboravili učešće Italije u aprilskom ratu, ofanzive, nasilja i zločine koje su počinili njena okupaciona vojska, okupacione ustanove i organi, narodi Jugoslavije su razoružane italijanske vojnike i starešine ispraćali u pravcu njihove matične zemlje dostojanstveno, dajući im i najnužniju pomoć. Na područjima gde nije bila izvodijiva evakuacija u Italiji, omogućavali su im da u okviru Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije formiraju italijanske jedinice za borbu protiv nacističke Nemačke, koja je sada bila okupator i njihove domovine.

Kapitulacija italijanske okupacione vojske bila je, takođe, posledica ustanka jugoslovenskih naroda i njihove narodnooslobodilačke borbe. Ne samo što je Italija bila prinuđena da neprekidno drži ogromne snage na jugoslovenskom tlu, sama borba i revolucionarne ideje narodnooslobodilačkog pokreta nezadrživo su lomile moral te okupacione vojske i jačale unutar nje antifašističko i antiratno raspoloženje. Veliki deo italijanskih vojnika koji su bili u Jugoslaviji nakon povratka u svoju zemlju uključio se u pokret otpora i u partizanske jedinice na još neoslobođenim područjima Italije.

Narodnooslobodilački pokret i njegova vojska pokazali su snagu koja je iznenadila nemačku Vrhovnu komandu oružanih snaga pa i saveznike. Bivša italijanska okupaciona zona, uključujući i Slovenačko primorje, Istru i ostrva, sem teritorije duž železničkih komunikacija koje preko zapadne Slovenije vode prema Italiji, u suštini je bila oslobođena i na njoj uspostavljena narodna vlast. U opštem oduševljenju nastajali su novi odredi, brigade i divizije.

Zajedno sa okupatorom, težak udarac su doživeli i njegovi pomagači. Njihove jedinice su bile razoružane ili su se osule, a samo neke su uspele da se plovnim sredstvima prebace u oslobođeni deo južne Italije ili nađu zaštitu kod nemačkog okupatora.

Iako je nemački okupator unapred pripremao mere i snage za slučaj kapitulacije svog partnera, nije bio u stanju da nadoknadi njegov gubitak i spreči snažan polet oslobodilačkih snaga. Morao se zadovoljiti da sa krajnjim naporima obezbedi samo osnovne komunikacije, centre i objekte. Može se zaključiti da je kapitulacija Italije bila krupan prelomni događaj i u odnosu na položaj u područjima koja su od ranije bila pod nemačkom okupacijom. Zbog odlaska nemačkih snaga u Italiju i u bivšu italijansku okupacionu zonu na Balkanu, smanjen je broj jedinica koje su bile raspoređene u dotadašnjoj nemačkoj okupacionoj zoni, što je takođe uticalo na brži razvitak narodnooslobodilačkih snaga u tim oblastima.

U „novim“ okupiranim slovenačkim pokrajinama nemački okupator nije bio u stanju da odmah organizuje civilnu upravu. Nije ni pokušao da uspostavi takav sistem okupacije kakav je dve godine ranije uveo u Gorenjskoj i Štajerskoj. Prilike su sada bile sasvim drukčije. Morao je tražiti nova rešenja i još više se osloniti na domaće reakcionarne elemente, u nadi da će svoje dugoročnije ciljeve moći da ostvari kasnije.

Pošto je nacistička politika prema Slovencima bila u suprotnosti sa politikom rukovodstva bele garde, nemački okupator nije hteo direktno da prihvati belogardejske jedinice MVAC, već samo njene pripadnike kao pojedince. Sa druge strane, klerofašistički organizatori i narodnom krvlju okaljani pripadnici MVAC videli su u osloncu na nemačkog okupatora perspektivu uništenja partizanskog pokreta, jer je nemački okupator imao više uspeha u borbi protiv partizana od „nesposobnog“ italijanskog okupatora. U stvari, strah od naoružanog naroda i ostajanje na izdajničkim pozicijama borbe protiv narodnooslobodilačkog pokreta gurali su slovenačke klerofašiste i druge reakcionarne snage u naručje nacizma, iako se on svojom politikom u Štajerskoj, Gorenjskoj i Koruškoj pokazao kao najljući neprijatelj slovenačkog naroda.

Nemački okupator nije želeo da belogardejske jedinice preuzme kao formacijske celine, jer je hteo da ima jedinice koje će bezuslovno braniti Rajh, olakšavati nemačku okupaciju i biti sasvim pod njegovim uticajem i nadzorom.

Posle kapitulacije Italije Slovenija je postala veoma značajna za obe protivničke strane, koje su se sukobljavale na italijanskom frontu. Kroz Sloveniju i u njenoj neposrednoj blizini vodile su najpogodnije drumske i železničke komunikacije između Trećeg Rajha i Italije, koje su ujedno bile i najkraći put iz Austrije i Mađarske prema Jadranskom moru i obrnuto.

Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije i njen deo NOV i PO Slovenije značili su zbog toga i za saveznike sada mnogo više nego ranije. Njihova dejstva su mogla direktno da utiču na borbe u Italiji. Interes viših komandi savezničkih snaga u Sredozemlju za Sloveniju znatno se povećao. Međutim, njihov odnos prema Sloveniji, kao i prema Jugoslaviji, bio je donekle protivrečan. S obzirom na cilj brzog uništenja nacističkih snaga, morale su što više jačati snagu NOVJ i davati joj veću materijalnu, moralnu i političku potporu, a s obzirom na želje njihovih političkih krugova da u Jugoslaviji obnove monar-

hiju, osiguraju posleratni uticaj zapadnih država na jugoslovenskoj teritoriji, odnosno da spreče razvitak revolucionarnih procesa u Jugoslaviji, trebalo je da joj uskrate takvu pomoć. Približavanjem južnotvropskog ratišta slovenačkoj teritoriji, ta protivrečnost između interesa i želja se pojačavala i postala osnovna karakteristika odnosa i ratne politike, karakteristika koja će po mnogim pitanjima određivati savezničke stavove prema narodnooslobodilačkim snagama do kraja rata.

Ubeđenje da će reakcionarni krugovi zapadnih sila imati veliki uticaj na vođenje ratnih dejstava u Italiji i kasnije u Sloveniji i da će zbog toga one biti njihov oslonac opredeljivalo je i ponašanje antinarodnih političkih snaga u Sloveniji. Blizina savezničkog fronta je, naime, jačala njihove nade da će krajem rata snage zapadnih saveznika svojom prisutnošću na jugoslovenskom tlu pomoći u obnavljanju starog poretka i sprečiti revolucionarne društvene procese.

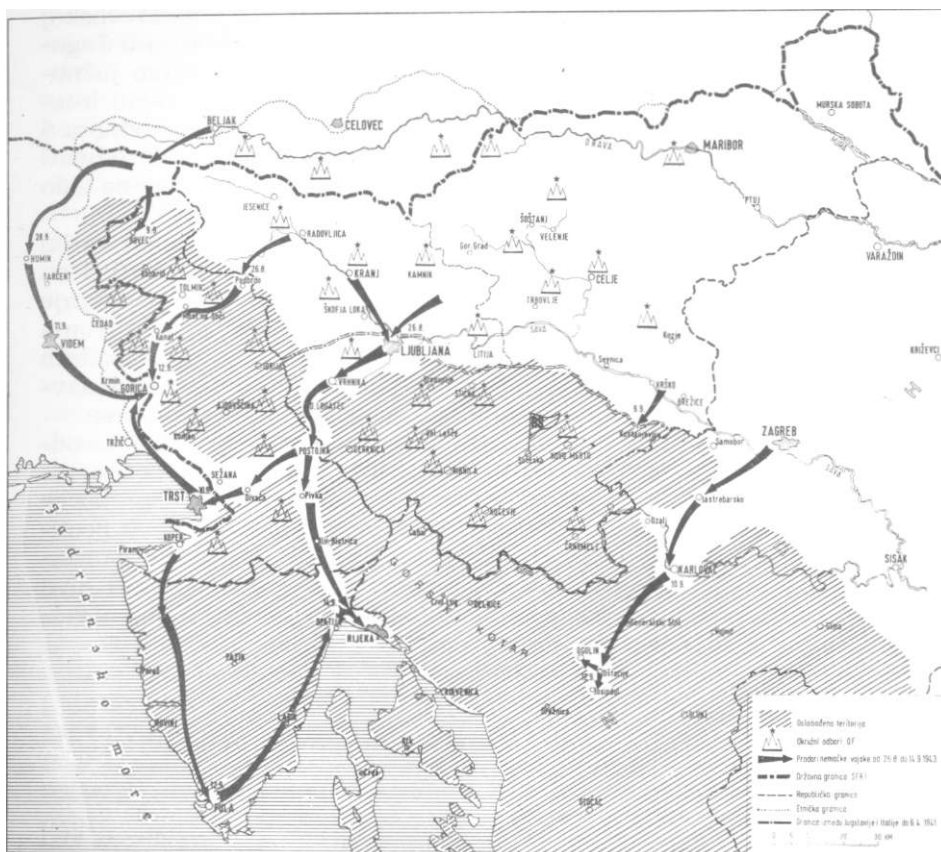
Iako je kapitulacijom fašističke Italije ojačan položaj narodnooslobodilačkih snaga, ona nije donela nikakvo bitno konačno rešenje. Do ostvarenja konačnih ciljeva narodnooslobodilačke borbe bilo je potrebno još mnogo krvi i napora. Međutim, na osnovu postignutih uspeha, narodnooslobodilački pokret mogao je svoju organizaciju, vojsku i vlast Osvobodilne fronte razvijati i podići na viši nivo i početi borbu za međunarodno priznanje nove Jugoslavije, učvršćujući ujedno i tekovine revolucije.

SVENARODNI USTANAK U DOLENJSKOJ, NOTRANJSKOJ I SLOVENAČKOM PRIMORJU

Istovremeno sa razoružavanjem italijanske okupacione vojske i uništavanjem uporišta i jedinica bele i plave garde u Sloveniji se stvarala prostrana oslobođena teritorija. Bila je slobodna gotovo polovina Slovenije, koja se povezivala sa oslobođenom hrvatskom Istrom, Gorskim kotarom, Hrvatskim primorjem i Likom. Nikada ranije nisu oslobođene teritorije bile tako prostrane kao neposredno posle kapitulacije Italije.

Ta široka oslobođena teritorija bila je, pre svega, posledica dejstava snažne Narodnooslobodilačke vojske, zbog kojih je okupator bio prinuđen da drži samo one objekte i naseljena mesta koje je poseo pre kapitulacije Italije. To su bile železnička pruga i cesta Ljubljana — Postojna — Trst, koju je držala nemačka 71. pešadijska divizija na severozapadu, i cesta Bihać — Gornji Lapac — Gračac — Knin — Zadar — Šibenik, koju je posela nemačka 114. lovačka divizija. Nemačke snage su uspostavile još nekoliko uporišta, kao što su Pula, Rijeka, Oštarije i Ogulin, koja su bila skoro sasvim okružena i odvojena od pozadine. Snabdevana su uz velike teškoće, neka čak i avionima.

Nemačko držanje pomenutih saobraćajnica nije onemogućavalo narodnooslobodilačkim snagama vezu sa susednim oslobođenim područjima. U Slovenačkom primorju su veća ili manja oslobođena područja nastala i severno od pruge Ljubljana — Postojna — Trst.

Oslobodena teritorija u Sloveniji prilikom kapitulacije Italije i prodori nemačkih snaga u Ljubljansku pokrajinu i Slovenačko primorje, septembra 1943.

U stvari, slobodna područja su se prostirala od slovenačkih zapadnih etničkih granica, od Beneške Slovenije i Furlanske nizije, do Bosne i Dalmacije, odakle su se produžavala do Crne Gore i zapadne Makedonije. Bila su prostranija od nekih evropskih država kao što su Holandija, Belgija ili Švajcarska.

U Dolenjskoj i Notranjskoj je slobodna teritorija obuhvatala bivšu Ljubljansku pokrajinu, sem Ljubljane i Kostanjevice ob Krki koje su zauzele nemačke snage odmah posle kapitulacije, uskog pojasa uz železničku prugu Ljubljana — Postojna i Polhograjskih Dolomita.

Ranije pripremljeni odbori Osvobodilne fronte, u skladu sa šestom tačkom programa OF (temeljne tačke OF), preuzeli su vlast na slobodnoj teritoriji. Izvršni odbor OF je 12. septembra 1943. posebnim proglasom objavio da su vlast na oslobođenoj teritoriji Slovenije preuzele Osvobodilna fronta i Narodnooslobodilačka vojska. Pozvao je Slovence na još veći patriotizam, da se svim snagama

posvete svojoj vojsci i da sve teškoće savlađuju nesalomivim ofanzivnim duhom i voljom kako bi do kraja oslobodili domovinu i stvorili slobodnu i ujedinjenu Sloveniju u slobodnoj demokratskoj Jugoslaviji. Izvršni odbor OF je, takođe, istakao osnovne zadatke trenutka: opštu mobilizaciju u NOV, uključivanje u organizaciju nove narodne vlasti i uprave i budnost prema petoj koloni.

Sledećeg dana je Izvršni odbor OF imenovao *Upravnu komisiju za oslobođenu teritoriju Slovenije*, koju su sačinjavali sekretar (Bogdan Osolnik) i osam načelnika odseka (za opštu upravu, finansije, industriju, privredu i snabdevanje, narodno vaspitanje i prosvetu, saobraćaj, narodno zdravlje i za zaštitu civilnog stanovništva u ratnim prilikama). Upravna komisija je trebalo da bude nadležna i za Slovenačko primorje, ali je Izvršni odbor OF 16. septembra, prilikom donošenja odluke da se ono priključi ujedinjenoj Sloveniji, odlučio da upravne funkcije na teritoriji Slovenačkog primorja vrši Narodnooslobodilačko veće za primorsku Sloveniju.

Na oslobođenoj teritoriji Dolenjske i Notranjske, gde je pre rata živelo oko 195.000 Slovenaca, bilo je devet okružnih, šest podokružnih, 79 rejonskih i nekoliko stotina terenskih odbora OF. Oni su ujedno bili politički organi i organi narodne vlasti sve do izbora za narodnooslobodilačke odbore. Zbog još neustaljenih prilika i nemačke ofanzive u oktobru 1943, izbori za narodnooslobodilačke odbore izvršeni su tek u proleće 1944. godine.

Osvobodilna fronta je, takođe, preuzela vlast skoro u celom Slovenačkom primorju i slovenačkoj Istri. Oslobođena teritorija u tom delu Slovenije nije bila jedinstvena, jer je nemački okupator neposredno pre kapitulacije Italije poseo već pomenute železničke pruge Postojna — Trst, Podbrdo — Gorica — Trst, Gorica — Videm (Udine) i Videm — Demona (Gemona) — Trbiž (Tarvisio) i veća naseljena mesta Trst, Goricu, Bovec i Čedad (Cividale). Međutim, njegova prisutnost je bila još neko vreme ograničena na uža područja ovih gradova i železničkih pruga.

Već pomenuto Narodnooslobodilačko veće za primorsku Sloveniju donelo je niz odluka. Najznačajnija je odluka o mobilizaciji svih za borbu sposobnih muškaraca od 18 do 45 godina starosti i odluka o izborima u opštinske narodnooslobodilačke odbore kojom je uvedeno opšte biračko pravo stanovnika oba pola iznad 18 godina starosti. Opštinski odbori i seoski pododbori birani su na zborovima svih stanovnika na demokratski način. U jesen 1943. izabrano je više od 70 opštinskih NOO-a. Izbori nisu održani samo u dva okruga, zbog prisustva okupatora.

Neposredno posle kapitulacije fašističke Italije u Slovenačkom primorju i slovenačkoj Istri bilo je osam okruga (kasnije devet), 47 rejonskih i nekoliko stotina terenskih odbora OF. Izabrani okružni odbori narodne vlasti mogli su da počnu sa radom u pet okruga, dok su u ostalim funkcije vlasti i dalje vršili okružni odbori OF. Podelom četiri veća na dva, broj okruga do decembra 1943. povećao se na trinaest.

Na osnovu opštenarodnog ustanka u Slovenačkom primorju i slovenačkoj Istri, Vrhovni plenum OF je na svom 12. redovnom zase-

danju 16. septembra doneo odluku o priključenju primorske Slovenije ujedinjenoj Sloveniji. Odlukom je italijanskoj narodnoj manjini garantovana autonomija. Na istom zasedanju u svoj sastav Vrhovni plenum OF uključio je Predsedništvo Narodnooslobodilačkog veća za primorsku Sloveniju kako bi i na taj način istakao jedinstvo svih narodnih snaga Slovenije.

Na oslobođenim teritorijama odvijao se bogat politički život. Ljudi su na mnogobrojnim skupovima izražavali svoju privrženost oslobodilačkim ciljevima i politici KPS, podršku Narodnooslobodilačkoj vojsci Slovenije i Jugoslavije i spremnost da istraju u daljoj borbi do konačnog sloma nemačkog okupatora i njegovih domaćih slugu.

U takvom poletu narodnooslobodilačkih snaga odvijala se u Dolenjskoj i Notranjskoj opšta mobilizacija svih za borbu sposobnih muškaraca, koju su 11. septembra obnarodovali Izvršni odbor OF i Glavni štab NOV i POS. Obuhvatala je muškarce od 17 do 45 godina starosti, a izvodili su je odbori OF, jedinice NOV, a kasnije i organi vojne pozadine, komande vojnih područja i komande mesta. Priliv novih boraca bio je veći tamo gde je OF imala jači uticaj.

Novim borcima su najpre ojačane brigade 14. i 15. divizije, a već 14. septembra bila je formirana nova *18. slovenačka narodnooslobodilačka divizija NOV i POJ*. Brigade su imale i oko 1.600 boraca.

U novu 18. diviziju ušle su *8. SNOB „Fran Levstik“*, formirana 10. septembra u Žužemberku od Zaštitnog bataljona Glavnog štaba (nazivana i Levstikov bataljon), *9. SNOB*, osnovana 12. septembra od Zapadnodolenjskog partizanskog odreda na Polomu u Suhoj krajini, i *10. SNOB „ljubljska“*, formirana 11. septembra u selu Golo kod Ljubljane, većinom od Ljubljančana koji su u velikom broju dolazili iz grada preko sada nebranjene žičane ograde i blokova.

Pošto je brigade koje su u sastav 14. i 15. divizije ušle pre kapitulacije Italije trebalo vratiti na njihovo ranije područje, u obe divizije osnovane su nove brigade. U 14. diviziju, čije je operativno područje sada obuhvatalo i južni deo Slovenačkog primorja i slovenačku Istru, uključeno je pet novih brigada: *11. SNOB „brkinska“* (nazvana i „snežniškom“), formirana 17. septembra na Mašunu od Brkinsko-bistriškog partizanskog odreda; *13. SNOB „loška“*, osnovana 23. septembra u Loškoj dolini; *16. SNOB „rapska“*, formirana 12. septembra na ostrvu Rabu od slovenačkih interniraca zatočenih na ostrvu, reorganizovana 21. septembra na Mašunu i već 3. oktobra ukinuta; *17. SNOB „istarska“*, formirana 20. septembra u blizini sela Dekani od delova Slovenačko-hrvatskog partizanskog odreda; *16. SNOB „tršćanska“*, osnovana krajem septembra istočno od Trsta. Poslednje dve brigade su postojale samo nekoliko dana, jer su u toku neprijateljske ofanzive brzo razbijene.

U sastav 15. divizije NOVJ uključene su: *12. SNOB „štajerska“*, osnovana 24. septembra u Mokronogu iz dela 6. SNOB „Slavko Šlander“, koji je ostao u Dolenjskoj, i jednog bataljona 4. SNOB „Matija Gubec“; *14. SNOB „železničarska“*, formirana 25. septembra kod sela Velika Bučna Vas od železničara novomeštanske stanice i pruge Gro-

šuplje — Novo Mesto, kao i drugih mobilisanih boraca; 15. *SNOB „belokranjska“*, osnovana 28. septembra u Metliki od Vzhodnodolenjskog partizanskog odreda. Pošto je i Kočevski partizanski odred bio ukinut i njegov sastav raspoređen po brigadama, u oktobru i novembru 1943. na celom području bivše Ljubljanske pokrajine nije bilo nijednog partizanskog odreda, sem Dolomitskog koji je delovao severno od železničke pruge Ljubljana — Postojna.

U sve tri divizije na prostranoj teritoriji od Kostanjevice na istoku do Trsta na zapadu bilo je raspoređeno petnaest brigada, među koje nisu ubrojene brigade „Ivan Gradnik“, „France Prešeren“ i „Slavko Šlander“, koje su krajem septembra vraćene na svoja ranija područja u Slovenačko primorje, Gorenjsku i Štajersku. Obilje naoružanja iz vojnog plena omogućilo je formiranje specijalnih i rodovskih jedinica. U nekim brigadama su osnovane artiljerijske baterije, a u 14. i 15. diviziji kasnije i artiljerijski divizion. Nakon formiranja još jednog divizion, u okviru štaba 15. divizije oformljen je i štab artiljerije. U sastavu te divizije nastali su takođe automobilski bataljon i oklopna četa, pri čemu su upotreбили italijanske zaplenjene tenkove. U NOV Slovenije je tada bilo oko 30 lakih i srednjih tenkova i oklopnih automobila. Formiran je i 1. bataljon VOS.

Radi lakšeg komandovanja veoma naraslim brojem brigada i divizija, a i vođenja širih ofanzivnih operacija u cilju proširenja slobodne teritorije, formiran je, posle odobrenja vrhovnog komandanta NOV i POJ Josipa Broza Tita, 3. oktobra 1943. *7. korpus NOV i PO Jugoslavije*.

U Slovenačkom primorju je u opštem narodnom ustanku i masovnoj mobilizaciji novih boraca nastalo oko 30 novih bataljona, među kojima nekoliko italijanskih, dok su jedinice u južnim područjima i u slovenačkoj Istri već u septembru bile uključene u 14. diviziju.

U Vipavskoj dolini su se, iz dva bataljona Primorskog partizanskog odreda, u toku borbi na frontu kod Gorice razvili *Južno-primorski i Severnoprimorski partizanski odred*. Na Krasu su od kurirskih stanica nastajale nove čete, pa je formiran *Kraški partizanski bataljon*, iz kojeg su ubrzo nastala tri nova bataljana. Severnije, na području Idrije, formiran je *Idrijski partizanski odred* od četiri bataljona, a na Tolminskom najpre *Bataljon „Simon Kos“*, koji se početkom oktobra podelio na tri bataljona.

Na desnoj obali Soče, u Goriškim Brdima, Beneškoj Sloveniji, Reziji i u okolini Kobarida, veoma brzo su nastajale nove jedinice zahvaljujući mobilizaciji na terenu i dolasku mnogobrojnih interniraca i vojnih zarobljenika iz koncentracionih i zarobljeničkih logora u Furlaniji i severnoj Italiji. Od partizanskih grupa i kurirskih stanica je u Gornjem Posočju najpre osnovan *bataljon „Andrej Manfreda“*, a u Goriškim Brdima *Zapadnoprimorski partizanski odred*. Imao je tri bataljona i više od hiljadu boraca.

Slovenački i drugi internirci i vojni zarobljenici, među kojima je bilo dosta Crnogoraca, većinom su se odmah uključivali u prve partizanske jedinice na koje su naišli, bilo u Goriškim Brdima ili Beneškoj Sloveniji, bilo u Vipavskoj dolini ili na Krasu. U Vrtovinu,

u Vipavskoj dolini, formirali su čak *Bataljon slovenačkih i Bataljon crnogorskih interniraca*. Mnogi od pridošlih imali su zbog svog ranijeg učešća u oslobodilačkom pokretu korisna iskustva u političkoj, a neki od njih i u vojničkoj delatnosti, što je ublažilo opšte pomanjkanje kadrova. Među vojnim zarobljenicima bio je i veći broj aktivnih i rezervnih oficira bivše jugoslovenske vojske, koji su u novim jedinicama često postavljani na dužnosti operativnih oficira štabova.

Pod uticajem svenarodnog ustanka, koji je zahvatio i italijansko stanovništvo, kao plod delatnosti slovenačkih i italijanskih komunističkih, naročito među proletarijatom Trsta i Tržiča (Monfalcone), nastale su italijanske partizanske jedinice. Sem onih koji su uključeni u spomenutu Tršćansku brigadu 14. divizije NOVJ, osnovanu od italijanskih i slovenačkih radnika Trsta i Milja, u partizane je došlo oko 700 radnika iz Tržiča. Preko Doberdoba su upućeni na odbrambenu liniju kod Gorice ili „goriški front“, gde su organizovani u tri bataljona. Zapadno od Soče, na Kobalaru u Goriškim Brdima, krajem septembra je formiran italijanski *bataljon „Garibaldi“*, a skoro u isto vreme u Beneškoj Sloveniji, u Grmušnici (Stremiz) kod Fojde (Faedis), *italijanski bataljon „Friuli“*. Početkom oktobra, na Crnom vrhu u zapadnoj Beneškoj Sloveniji osnovani su *italijanski bataljon „Pizakane“ (Pisacane)*, sredinom oktobra *bataljon „Macini“ (Mazzini)*, a zatim *bataljon „Mateoti“ (Mateotti)*. Italijanskim bataljonima je pružena sva potrebna pomoć.

Odmah posle objavljivanja kapitulacije Italije, u selu Vogrsko jugoistočno od Gorice, obnovljen je Štab *Primorske operativne zone*. Zbog dinamičnog razvitka jedinica i događaja mogao je održavati čvrste veze samo sa jedinicama u centralnom delu Slovenačkog primorja, pre svega onima koje su bile raspoređene na frontu kod Gorice. Do kraja septembra nije mogao dobiti vezu sa severnim delom pokrajine, sa jedinicama na Tolminskom i Kobariškom, gde se formirala slobodna teritorija, nazvana „Kobariška republika“.

Glavni štab NOV i POS, svestan složenosti položaja u Slovenačkom primorju i potrebe da se narodnooslobodilačka borba na tom području čvršće poveže sa Gorenjskom, zapadnom Koruškom i Polhograjskim Dolomitima, osnovao je 18. septembra *Operativni štab Glavnog štaba NOV i POS za zapadnu Sloveniju* (komandant Lado Ambrožič Novljan, politički komesar Dušan Kveder Tomaž). U Slovenačko primorje je sa članovima Operativnog štaba 23. septembra došao i sekretar Centralnog komiteta KPS Franc Leskošek Luka. Rukovodstvo je slalo u taj deo Slovenije veći broj vojnih i političkih kadrova, kako bi olakšalo organizovanje novih jedinica i organa narodne vlasti i političkih organizacija.

Operativni štab za zapadnu Sloveniju je zajedno sa Štabom Primorske operativne zone odlučio da se od postojećih jedinica formira šest novih brigada, i to: *Goriška brigada* od Severnoprimeorskog i Južnoprimeorskog odreda, *Gregorčičeva brigada* od bataljona u Vipavskoj dolini, *Kosovelova brigada* od partizanskih bataljona na Krasu, *Vojkova brigada* od Idrijskog odreda, *Soška brigada* od Zapadnoprimeorskog odreda u Goriškim Brdima i *Tršćanska brigada* od bataljona koje su sačinjavali pripadnici italijanske manjine. Tu bri-

gadu su nazivali i „Proleterska brigada“ (Brigata proletaria). U sastav zone je ulazila i 3. SNOUB „Ivan Gradnik“, koja se iz Notranjske vratila u Slovenačko primorje. To preuređivanje jedinica i druge planove Operativnog štaba za zapadnu Sloveniju i Štaba Primorske operativne zone sprečio je početak nemačke ofanzive u Slovenačkom primorju, pa se konačna organizacija Narodnooslobodilačke vojske u tom delu Slovenije mogla okončati tek posle nje.

Na osnovu postojećih izvora, nije moguće tačno utvrditi broj novih boraca pristiglih u NOV i POS neposredno posle kapitulacije Italije. Širinu partizanske mobilizacije pokazuje činjenica da je u Sloveniji osnovano oko 60 novih partizanskih bataljona, formirano 18 novih brigada, ili prosečno u svakom okrugu po jedna, i mnogo manjih samostalnih jedinica, bataljona, diviziona i vojnih pozadinskih organa.

Na oslobođenoj teritoriji Slovenije počelo je u jesen 1943. stvaranje organa pozadinskih vlasti. Prvi takvi organi, više u svojstvu komandi garnizona, postojali su, doduše, već na prvoj oslobođenoj teritoriji u leto 1942. ali sada se stvarala mreža pozadinskih organa korpusa, odnosno zone, koju su, sem komandi vojne oblasti korpusa, sačinjavale komande područja i njima potčinjene komade mesta. Njihov zadatak je bio da organizuju vojnu pozadinu, oslobode operativne borbene jedinice od svih neoperativnih zadataka i olakšaju organima narodne vlasti izvršavanje mobilizacijskih, vojnosabdevačkih i drugih poslova.

Glavni štab NOV i POS je naredbom od 13. septembra 1943. osnovao šest komandi vojnih područja i to: *Belokranjskog, Novomeškog, Kočevskog, Ribniško-velikolaškog, Grosupeljsko-stiškog* i *Cerkniškog vojnog područja*, dok je u okrugu Vrhnika pozadinske zadatke izvršavao *Dolomitski partizanski odred*, osnovan 18. septembra 1943. Pri komandama vojnih područja formirani su *vojni sudovi*, nadležni za krivična dela vojnih i civilnih lica u prvostepenom postupku. Presude su bile pravosnažne kad ili je potvrdio *Viši vojni sud*, osnovan pri Glavnom štabu NOV i POS.

Zbog smanjenja broja političkih okruga od devet na pet, Glavni štab je 6. oktobra broj komandi vojnih područja smanjio na tri. Od tada su postojali *Novomeško, Ribniško i Belokranjsko vojno područje*, koji su rukovodili sa ukupno trinaest komandi mesta. Komandama mesta su bile podređene partizanske straže, radionice i skladišta.

U Slovenačkom primorju su organi vojnih pozadinskih vlasti osnovani kasnije, prilikom reorganizacije Narodnooslobodilačke vojske u zapadnoj Sloveniji, sprovedene posle nemačke ofanzive. Još kasnije nastajali su organi vojne pozadinske vlasti u 4 operativnoj zoni u Štajerskoj.

Oslobođenu teritoriju su obezbeđivale partizanske divizije na najvažnijim pravcima. Posle formiranja 18. divizije Notranjsku u pravcu železničke pruge Ljubljana — Postojna — Trst branila je 14. divizija. Njeno operativno područje je obuhvatalo i Pivku, Brkine i slovenačku Istru. Između 14. i 15. divizije, u Suhoj krajini, bile su raspoređene jedinice 18. divizije, dok je severni rub slobodne terito-

rije u Dolenjskoj branila 15. divizija. Pošto neprijatelj nije bio u stanju da izvodi odlučnije akcije protiv oslobođene teritorije, morao se zadovoljiti izviđačkom i iznuravajućom aktivnošću, odnosno obezbeđenjem najvažnijih objekata, naročito glavnih železničkih pruga.

Sem odbrane, sve tri divizije su imale zadatak da poruše železničke pruge na slobodnoj teritoriji. To su učinile, ali je na odsecima Velike Lašče — Kočevje i Trebnje — Novo Mesto još neko vreme održavan saobraćaj partizanskih vozova, a koloseci i uređaji su uništeni kasnije, kada je počela nemačka ofanziva.

Na severnoj granici slobodne teritorije bio je u drugoj polovini septembra prividno uravnotežen položaj. Došlo je najpre do sukoba neprijatelja sa Slandrovom brigadom kod Mršeče Vasi. Zatim su se sukobi preneli na centralni deo granice koji su branili delovi Slandrove brigade i brigada „Ivan Cankar”. Pod komandom komandanta 19. SS policijskog puka su, šest policijskih četa sa tenkovima i oko 500 belogardejaca 21. septembra, počeli višednevnu akciju prema dubini slobodne teritorije. Jedna borbena grupa je sledećeg dana upala čak u varošicu Višnja Gora. opljačkala je a zatim se povukla.

Pošto je glavnina 14. divizije bila angažovana u napadima na Turjak i druga belogardejska uporišta i jedinice, njene brigade su raspored za odrbartu zauzele nešto kasnije. Zadatak divizije bio je, takođe, da delom snaga uspostavi nadzor nad slobodnom teritorijom južnog dela Slovenačkog primorja i slovenačke Istre, poveže svoja dejstva sa dejstvom hrvatskih i italijanskih partizanskih jedinica, stvorenih u narodnom ustanku, i da im pomogne kadrovima i iskustvom.

Jedinice 14. divizije su se na tom delu odbrane sukobljavale sa snagama nemačke 71. pešadijske divizije, raspoređenim duž železničke pruge Ljubljana — Postojna — Trst i Postojna — Ilirska Bistrica — Rijeka. Te snage su 14. i 19. septembra izvršile prepade i prodrle do Cerknice. U drugom prepadu došlo je do teške borbe, u kojoj su dva bataljona 3. SNOUB „Ivan Gradnik” imala dosta gubitaka.

Ograničenost razmaha oslobodilačke borbe samo na teritoriju bivše italijanske okupacione zone i Slovenačko primorje donosila je opasnost da okupator pokuša da taj deo Slovenije najpre izoluje, a zatim ga ofanzivnim dejstvima slomi i na njemu uništi narodnooslobodilačke snage. Zbog toga su širenje ustanka i jačanje partizanskih snaga u „nemačkom” delu Slovenije bili jedan od osnovnih strategijskih zadataka. Trebalo je što veći broj partizanskih jedinica što pre prebaciti u pozadinu neprijateljskih snaga raspoređenih na rubu slobodne teritorije i u toj pozadini tući njegove snage. Na taj način, mogla se najbolje razbijati blokada oslobođene teritorije.

Najpre su u neprijateljsku pozadinu prebačene brigade koje su iz Slovenačkog primorja, Gorenjske i Štajerske bile privučene u Ljubljansku pokrajinu pre kapitulacije fašističke Italije. Već 20. septembra vratila se u Slovenačko primorje 3. SNOUB „Ivan Gradnik”, zatim u Štajersku deo 6. SNOUB „Slavko Šlander” i konačno, 29. septembra, 7. SNOUB „France Prešeren” u Gorenjsku. Dok se brigada „Ivan Gradnik” odmah našla u vrtlogu žestoke neprijateljske

ofanzive u Slovenačkom primorju, druge dve brigade su se prebacile bez teškoća i počele odmah sa uspešnim akcijama. Ta dejstva su bila u skladu sa dejstvima aktivne odbrane slobodne teritorije Dolenjske i Notranjske koja su izvodile ostale brigade od kraja septembra do sredine oktobra 1943. godine.

U početku tog perioda 14. divizija je imala sedam brigada. Posle ukidanja Rapske i razbijanja Brkinske, Tršćanske i Istarske brigade, do čega je došlo u nemačkoj ofanzivi u južnom delu Slovenačkog primorja i Istri, u njoj su ostale samo tri brigade koje su u njenom sastavu ostale do kraja rata: 1. SNOUB „Tone Tomšič” rušila je železničku prugu na odseku Postojna — Rakek, 13. SNOB „loška” napadala je uporište na Rakeku, a 2. SNOUB „Ljubo Sercer” operisala u Brkinima.

Raspoređena između Logateca i Sv. Križa kod Litije (sada: Gabrovka), 18. divizija NOVJ je izvršila veći broj rušenja na železničkoj pruzi Logatec — Ljubljana. Neprijateljske snage su početkom oktobra snažnije napadale partizanske snage kod Lavrice južno od Ljubljane i od Borovnice, odnosno Rakeka u pravcu Rakitne i Begunja, ali su se morale vratiti na polazne položaje.

Jedinice 15. divizije NOVJ. koje su branile rub slobodne teritorije od Sv. Križa kod Litije do Gorjanaca, stalno su vršile prodore preko bivše nemačko-italijanske demarkacione linije, napadajući graničarska i žandarmerijska uporišta. Neprijatelj je morao da dovlači nove snage, angažujući i jedinice vermanšafta. Na desnom krilu rasporeda 15. divizije dve brigade su vodile borbe na hrvatskoj teritoriji, u skladu sa dogovorima glavnih štabova NOV i PO Slovenije i Hrvatske o zajedničkim dejstvima. Cilj ovih zajedničkih operacija bilo je uništenje neprijateljskih uporišta oko Karlovca, naročito u Ogulinu i Oštarijama, i potpuno oslobodjenje Zumberka i Gorjanaca. Iako su u tim dejstvima oslobodile Globornički Most, narodnooslobodilačke snage nisu uspele da oslobode Ogulin i Oštarije pre dolaska ojačanja iz sastava nemačkog 3. SS oklopnog korpusa. U Zumberku su zauzeta dva ustaška uporišta, dok napad na Ozalj nije bio uspešan.

Iako nedovoljno povezana, aktivna odbrana slobodne teritorije bila je uspešna. Neprijatelj nigde nije uspeo da izvrši neki dublji prodor, dok je NOV zauzela nekoliko uporišta. Sredinom oktobra Stab 7. korpusa NOVJ počeo je da usklađuje akcije svojih divizija, povezujući ih u šira ofanzivna dejstva.

Najznačajnije borbe u Slovenačkom primorju bile su na prilazima Gorici, gde je organizovan tzv. goriški front radi sprečavanja neprijateljskog prodora u Vipavsku dolinu, odnosno duž komunikacije Gorica — Razdrto — Postojna.

„Goriški front” je nastajao postepeno. Već 11. septembra je Stab Primorske operativne zone naredio da partizanske jedinice oslobode Goricu od poslednjih italijanskih snaga. Zauzele su železničku stanicu u predgrađu Šempeter, vodile borbu na južnoj ivici grada, dok je jedna grupa VOS na vojnom aerodromu u Mirenu kod Gorice uništila veći broj italijanskih aviona i hangare.

Pošto su jedinice nemačke 71. pešadijske divizije 12. septembra posle podne ušle u grad sa severa, napad je prekinut. Partizanske snage su tek dva dana kasnije potisnute iz grada. Utvrdile su se na južnoj ivici predgrađa. „Goriški front“ se protezao u dužini 25 kilometara na liniji Goriška brda — Sabotin — Sv. Gora (sada Skalnica) — Sv. Gabrijel — Sv. Katarina — Panovec — Kostanjevica — Ajševica — Vrtojba — Miren — Rubija — ušće Vipave u Soču kod Sovodnja. U organizovanju odbrane uspešno su korišćeni fortifikacijski objekti koje je upotrebljavala austrijska vojska u prvom svetskom ratu 1916. godine.

Borbe na „goriškom frontu“ neprekidno su trajale četrnaest dana, od 12. do 25. septembra 1943. I partizanske i nemačke jedinice vršile su ispade, ali nijedna od protivničkih strana nije mogla ozbiljnije da promeni stanje sve dok nemačke jedinice nisu pripremile dovoljno snaga da bi mogle započeti šire planiranu ofanzivu.

Tek formirane partizanske snage, raspoređene na „goriškom frontu“, nisu bile dovoljno izvežbane i naoružane da bi mogle duže vremena uspešno braniti takvu statičku odbrambenu liniju. Iako se smatra da je takva taktika bila suprotna partizanskoj taktici, ona je bila opravdana samo ukoliko je omogućila evakuaciju ogromnog plena u naoružanju, municiji i opremi raspale italijanske vojske iz Vipavske doline i Krasa u Trnovski gozd. Slabosti vojne organizovanosti i pomanjkanje borbenih iskustava nadoknađivani su velikim oduševljenjem i herojstvom boraca, među kojima je bilo i dosta devojaka i žena.

Na „goriškom frontu“ trebalo je znatno pre preduzeti odlučnije mere za reorganizaciju partizanskih snaga u manevarske jedinice. Takve mere su preduzete, ali suviše kasno. Nemačka ofanziva je naime, počela baš u vreme kada su bila izdata naređenja za formiranje brigada, pa je reorganizacija jedinica ofanzivom prekinuta. Ofanziva je onemogućila izvršenje i drugih planova Operativnog štaba za zapadnu Sloveniju, odnosno Štaba Primorske operativne zone.

Da bismo ocenili celokupnost mera narodnooslobodilačkih snaga u periodu neposredno posle kapitulacije fašističke Italije, moramo najpre utvrditi da je rukovodstvo narodnooslobodilačkog pokreta učinilo ogromne napore da veliki broj novih boraca, spremnih za dalju borbu, što pre organizuje u brigade i nove divizije i da vojnu organizaciju slovenačkog naroda podigne na viši nivo. Ali, već u toku svog stvaranja i organizovanja, jedinice su morale voditi aktivnu odbranu na rubovima slobodne teritorije. Najmanje vremena za čvršće organizovanje i sticanje potrebnih iskustava imale su nove partizanske jedinice u južnom delu Slovenačkog primorja i u slovenačkoj Istri,¹ gde je neprijatelj svojom ofanzivom onemogućio njihovo formiranje na samom početku.

Iako mlade i još neiskusne, partizanske jedinice su se, zahvaljujući svom visokom revolucionarnom duhu, stvaralačkom poletu, svesnoj disciplini i masovnom junaštvu, uspešno suprotstavljale dobro izvežbanim neprijateljskim snagama. Nove partizanske jedinice, koje su nicale na širokom ustaničkom području Slovenije, imale su u pravom smislu karakter naoružanog naroda.

Tek kada je prikupio znatnije vojne snage, nemački okupator je započeo široku ofanzivnu operaciju protiv NOV i PO Slovenije. Bila je to ofanziva protiv slovenačkog naroda u bivšoj italijanskoj okupacionoj zoni i u Slovenačkom primorju.

ZBOR DELEGATA SLOVENAČKOG NARODA U KOČEVJU — DRUGO ZASEĐANJE AVNOJ-a I SLOVENCİ

Rukovodstvo slovenačkog narodnooslobodilačkog pokreta je još pre kapitulacije fašističke Italije, a naročito posle pada fašizma, u skladu sa nastojanjima da se u celoj Jugoslaviji po pokrajinama osnuju predstavički organi po ugledu na AVNOJ, počelo pripremati širi skup predstavnika slovenačkog naroda. U izvornim dokumentima tog vremena govori se o „zboru predstavnika slovenačkog naroda“, „zboru slobode“, „slovenačkom antifašističkom veću“ i „parlamentu“. Svim tim idejama je bilo zajedničko nastojanje da takvo telo mora biti izabrano na demokratski način na celoj slovenačkoj teritoriji, odnosno, tamo gde izbori ne bi bili mogući, da predstavnici naroda moraju biti izabrani na što demokratskiji način.

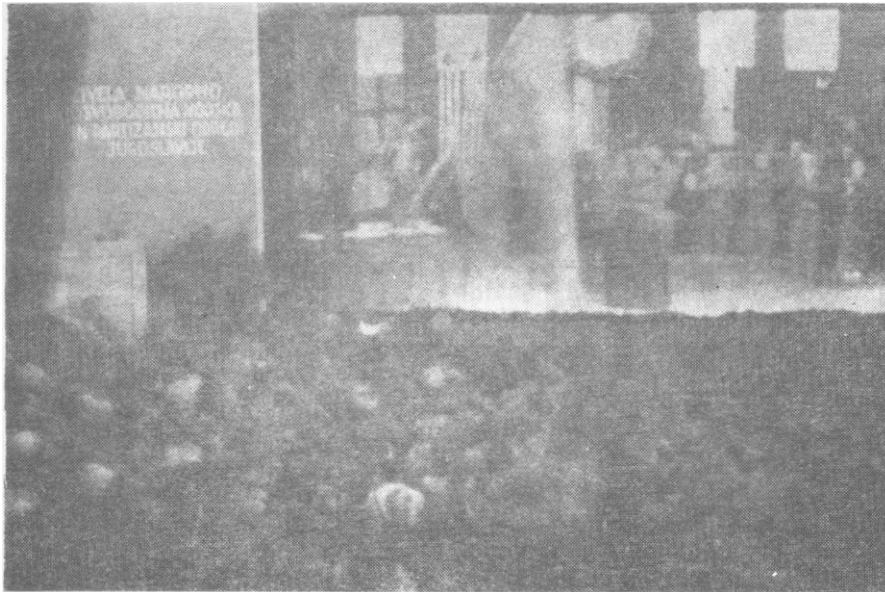
Razvoj događaja posle kapitulacije fašističke Italije, pre svega svenarodni ustanak u celoj bivšoj italijanskoj okupacionoj zoni i u Slovenačkom primorju, ubrzao je i produbio pripreme zbora. Izvršni odbor OF je pitanje saziva zbora predstavnika slovenačkog naroda razmatrao 11. i 12. septembra i doneo odluku da se bira po jedan delegat na svakih 500 stanovnika na područjima terenskih odbora OF i u preduzećima i ustanovama, a po dva delegata u bataljonima NOV. Odlučeno je, takođe, da zbor ima karakter masovnog zbora slobodno i demokratski izabranih narodnih predstavnika, koji će se sastati samo jednom i na demokratski način oformiti organ koji će vršiti ulogu vrhovnog slovenačkog narodnog predstavnništva.

Izbori delegata su obavljani od 20. do 25. septembra. Većinom su bili opšti, neposredni i javni. U osam okruga slobodne teritorije Dolenjske i Notranjske izabrano je 550 delegata. U okrugu Vrhnika, kao i Ljubljani, Gorenjskoj i Štajerskoj, ti izbori su zbog prisustva okupatora i njegovih pomagača, bili posredni. U Slovenačkom primorju izbore je prekinula nemačka ofanziva. Obavljeni su samo u okrugu Brkini — slovenačka Istra. U vojsci su delegati birani u jedinicama 7. korpusa, sem u brigadama tek priključenim 14. diviziji i u onim koje su se baš tada vraćale na svoja ranija područja.

Ukupno je na terenu i u vojsci neposredno izabrano 668 delegata, dok je 78 delegata izabrano posredno ili su ih, zbog nemogućnosti održavanja izbora, delegirali. Uprkos tome, sastav delegata je osiguravao zastupljenost svih krajeva Slovenije. Pred početak zbora smanjen je broj delegata koji su bili izabrani na slobodnoj teritoriji Dolenjske i Notranjske. Zbog toga su u okruzima, na sastancima svih delegata, izabrani oni koji će učestvovati na zboru.

Zbor delegata slovenačkog naroda (zbor odposlancev slovenskega naroda) počeo je sa radom 1. oktobra 1943. u 21 čas u nekadašnjem Sokolskom domu u Kočevju. Na njemu su učestvovali 572 neposredno izabrana i 78 delegiranih delegata i brojni gosti, predsednik

Zbor delegata slovenačkog naroda u Kočevju (1. — 3. oktobra 1943.)

Izvršnog odbora AVNOJ-a dr Ivan Ribar i predstavnici Vrhovnog štaba NOV i POJ, Centralnog komiteta KPJ, Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, Zemaljskog antifašističkog vijeća Hrvatske, šef britanske vojne misije i drugi.

Zbor je otvorio predsjednik Izvršnog odbora OF Josip Vidmar. Posle njegovog govora, prihvatanja dnevnog reda i pozdravnih govora gostiju, poslali su telegrami predsjednicima vlada velikih sila antihitlerovske koalicije, Vrhovnom komandantu NOV i POJ Josipu Brozu Titu, AVNOJ-u, ZAVNOH-u, herojskoj Ljubljani i Slovencima u još neoslobođenim delovima Slovenije.

U nastavku rada, sledećeg dana uveče, Boris Kidrič i Edvard Kardelj su u svojim referatima prikazali dotadašnju borbu slovenačkog naroda i njen sadržaj, karakteristike i rezultate narodnooslobodilačkog rata, program Osvobodilne fronte i njene zadatke u budućnosti, ističući širenje vojne aktivnosti u celoj Sloveniji, mobilizaciju svih ljudskih i materijalnih snaga za konačnu pobedu, jačanje narodne vlasti i pomoć onim delovima zemlje u kojima oslobodilački pokret još nije bio dovoljno razvijen. Ogromne žrtve koje daje slovenački narod u borbi protiv okupatora, naglasio je Edvard Kardelj, moraju doneti i socijalne tekovine, a ostvarenje nacionalne slobode mora biti ujedno i pobeda demokratske narodne vlasti i na ravnopravnosti svih njenih naroda stvorena Jugoslavija.

U raspravi o referatima učestvovao je 31 delegat.

Uveče 3. oktobra, na trećoj sednici Zbora, Zoran Polič i dr Marijan Breclj, obojica članovi Izvršnog odbora OF, u svojim referatima obradili su pitanja izgradnje narodne vlasti i privrede. Doneta je odluka o opštoj mobilizaciji ljudskih i materijalnih potencijala za potrebe narodnooslobodilačke borbe. Diskusija, u kojoj je uče-

stvovalo 13 delegata, dala je punu podršku merama za rešavanje tih zadataka u budućnosti.

Na predlog Borisa Kidriča, pojedinačnim glasanjem za svakog od predloženih, izabran je *Slovenački narodni oslobodilački odbor* (Slovenski narodni oslobodilni odbor — SNOO), — najviši organ narodne vlasti, koji je ujedno izabran i kao *Plenum OF*, vrhovni organ Osvobodilne fronte, koji je imao 120 članova. Zbor je zatim izabrao, odnosno potvrdio *Izvršni odbor OF*, istovremeno i *Predsedništvo SNOO*, i delegaciju od 42 člana za AVNOJ u kojem je do tada bilo samo deset predstavnika iz Slovenije.

Delegati su na kraju zbora prihvatili proglas i rezoluciju. Zbor je završen 4. oktobra u 3 časa ujutro govorima dr Ivana Ribara i Josipa Vidmara.

Prvi put u istoriji slovenačkog naroda su demokratski izabrani narodni predstavnici odlučivali o sudbini svog naroda. Nijedan narod porobljene Evrope nije do tada dao svom rukovodstvu i svojoj vojsci takvu podršku, potvrdivši na tako demokratski način dalji put svoje borbe i razvitka. Kroz rad Zbora delegata u Kočevju izražena je istinska narodna volja. Program OF i politika KPS dobili su široku i jedinstvenu podršku. Istovremeno je Zbor delegata u Kočevju postavio temelje slovenačke državnosti i suverenosti u novoj demokratskoj Jugoslaviji. On je bio takođe organ revolucije, izraz volje slovenačkih radnika, seljaka i demokratske inteligencije koji su se borili za nove, pravednije društvene odnose.

Neposredno pre Zbora delegata slovenačkog naroda u Kočevju i posle njega održano je nekoliko značajnih političkih skupova i kongresa. Neki od predviđenih zborova, kao i kongres slovenačkih kulturnih radnika, zbog nemačke ofanzive održani su u toku zime ili u proleće 1944, kao na primer, konferencija slovenačkih novinara.

Kongres aktivnih oficira bivše jugoslovenske vojske i dobrovoljaca iz prvog svetskog rata održan je 27. septembra 1943. u Ribnici, u Dolenjskoj. Na njemu je učestvovao 71 oficir i bivši dobrovoljac. Kongres je uputio poziv bivšim oficirima i podoficirima da se Uključe u NOV i osudio Dražu Mihailovića i jugoslovensku vladu u izbeglištvu.

Zbor slovenačkih pravnika, održan 10. i 11. oktobra 1943. na Suhoru kod Metlike u Beloj krajini, okupio je 85 pravnika koji su saslušali sedam referata: o problemima prava u NOB, aktuelnim pitanjima iz međunarodnog prava, državnopravnoj prirodi narodnooslobodilačkog pokreta, izgradnji narodne vlasti, demokratskom sudstvu, razvitku sudstva u NOB-i i o borbi protiv pete kolone. Učesnici su istakli dužnost pravnika da se uključe u narodnooslobodilačku borbu i značaj odbacivanja dogmatizma u njihovom stručnom radu.

U Kočevskoj Reci počeo je 10. oktobra 1943. rad *Prvog kongresa Saveza slovenačke omladine* (Zveza slovenske mladine — ZSM). Na njemu je učestvovalo preko 190 izabranih delegata sa terena i iz vojske. Posle bogate rasprave prihvaćena je rezolucija kojom su omladinci, u ime mlade generacije Slovenije, izrazili svoju ljubav prema domovini i spremnost da se, pod zastavom OF i KPS, bore do konačne pobeđe nad okupatorom i njegovim pomagačima.

U Dobrniču u Dolenjskoj 16. i 17. oktobra 1943. sastao se *Prvi kongres Slovenačkog antifašističkog saveza žena* (Slovenske protifašistične ženske zveze — SPZZ), na kojem je oko 160 delegata i gostiju kroz govore i raspravu potvrdilo ogroman doprinos žena u narodnooslobodilačkoj borbi i opredelilo njihove buduće zadatke u oružanoj borbi i na terenu.

Veoma značajno je bilo i *partijsko savetovanje KPS* 8. oktobra 1943. u Dvoru kod Žužemberka. Na njemu je 86 delegata i gostiju, na osnovu referata Edvarda Kardelja, Borisa Kidriča i Ivana Mačeka, razmotrilo opšti položaj u zemlji i svetu, opasnosti tadašnjeg i budućeg trenutka i zadatke Partije u tome. Savetovanje je naglasilo jedinstvo u borbi, potrebu raskrinkavanja „sredine“ i novih oblika narodnog izdajstva u vidu Slovenačke domobranske legije.

Ti zborovi, kongresi i savetovanja bili su samo deo bogate i razgranate političke delatnosti. I u užim teritorijalnim okvirima, a još više na terenu, održavali su se brojni sastanci i konferencije. Razdoblje neposredno posle kapitulacije Italije označavalo je pravi polet političke aktivizacije najširih narodnih masa.

U vreme pripreme Drugog zasedanja AVNOJ-a su skoro u svim zemljama Jugoslavije osnovana zemaljska antifašistička veća. Sva su se izjasnila za novu Jugoslaviju, osudila jugoslovensku vladu u izbeglištvu i tražila da se kralju zabrani povratak u zemlju.

Poziv da slovenačka delegacija, izabrana na Zboru delegata slovenačkog naroda u Kočevju, dođe u Jajce stigao je u Sloveniju u toku nemačke ofanzive. Njeni članovi su se tada nalazili po celoj Sloveniji. Moguće je bilo pravovremeno prikupiti samo njen deo, koji se 8. 9. i 10. novembra sastao da bi se upoznao sa sadržinom predviđenih predloga i pitanja koji će biti predmet rasprave budućeg zasedanja.

U Jajce je iz Bele krajine 10. novembra otišlo 18 delegata, ali su dva morala već sledećega dana odustati od daljeg putovanja zbog bolesti. Put je produžilo 16 delegata, dok je Edvard Kardelj otputovao u Jajce mesec dana ranije. U Otočcu im se pridružila delegacija Hrvatske. Posle dolaska u Jajce, pre podne 29. novembra imala je sastanak, a po podne razgovor sa Titom i članovima Vrhovnog štaba NOV i POJ.

Na Drugom zasedanju AVNOJ-a, koje je počelo u noći 29/30. novembra 1943, u raspravi o izveštaju vrhovnog komandanta NOV i POJ Josipa Broza Tita učestvovali su iz Slovenije Boris Kidrič, Jaka Avšič, Franjo Lubej, dr Metod Mikuž, Josip Jeras, Edvard Kocbek i Josip Vidmar. Ocrtali su značaj narodnooslobodilačke borbe i Osvobodilne fronte slovenačkog naroda i u ime slovenačkog naroda izjavili da „sav slovenački narod traži svoju slobodnu domovinu, život u zajednici sa Srbima, Hrvatima, Bosancima, Makedoncima i Crnogorcima, novu i bolju federativnu Jugoslaviju, u kojoj će svim narodima biti zagarantovana ravnopravnost i narodna samostalnost, sva demokratska prava i slobode za nesmetan razvitak i svestrani napredak“.

Drugo zasedanje AVNOJ-a donelo je Deklaraciju a na osnovu nje niz veoma važnih odluka ustavnog karaktera da se: AVNOJ kon-

Slovenačka i hrvatska delegacija za Drugo zasjedanje AVNOJ-a zaustavile su se na putu za Jajce u Livnu (21. — 28. novembra 1943.)

stituiše u vrhovno zakonodavno i izvršno narodno predstavničko telo i da se ustanovi Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije kao privremeni organ vrhovne narodne vlasti za vreme narodnooslobodilačke borbe; o oduzimanju tzv. jugoslovenskoj vladi u inostranstvu svih prava zakonite vlade Jugoslavije i zabrani povratka u zemlju kralja Petra II Karađorđevića; o izgradnji Jugoslavije na federativnom principu; o priznanju i zahvalnosti narodnooslobodilačkoj vojsci i o potvrđivanju odluka, uredaba i izjava Izvršnog odbora AVNOJ-a i Vrhovnog štaba NOV i POJ između Prvog i Drugog zasjedanja.

U toku rada Drugog zasjedanja slovenačka delegacija dala je predlog da se u NOVJ uvede naziv „maršal Jugoslavije“ i da se to zvanje dodeli vrhovnom komandantu NOV i POJ Josipu Brozu Titu. Odluka o dodeli tog naziva je sa oduševljenjem primljena.

Zasjedanje je izabralo i Predsedništvo AVNOJ-a, u koje je izabrano deset članova iz Slovenije. Na prvoj sednici Predsedništva bilo je izabrano 17 članova Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije, od toga četiri člana iz Slovenije. Predsedništvo je, pored ostalog, na toj sednici potvrdilo odluku Vrhovnog plenuma OF od 16. septembra i Predsedništva ZAVNOH-a od 20. septembra 1943. o priključenju Sloveniji i Hrvatskoj onog dela slovenačke i hrvatske teritorije koji je ranije bio pod Italijom.

Drugo zasjedanje AVNOJ-a je snažno odjeknulo u Sloveniji. Slovenački narod je svim srcem prihvatio njegove odluke. Po povratku slovenačke delegacije u drugoj polovini decembra 1943. za-

počela je široka politička aktivnost radi upoznavanja najširih narodnih masasadržinom tog najznačajnijeg skupa narodnih predstavnika, na kojem je stvorena nova, Demokratska Federativna Jugoslavija. Na mnogobrojnim zborovima, sastancima i mitinzima Slovenci, koji su na Zboru delegata slovenačkog naroda u Kočevju zacrtali svoj dalji put, a na Drugom zasjedanju AVNOJ-a ponovo potvrdili svoje uključenje u demokratsku federativnu zajednicu ravnopravnih jugoslovenskih naroda, plebiscitarno su odobrili njegove odluke.

MERE NEMAČKOG OKUPATORA ZA OVLADAVANJE LJUBLJANSKOM
POKRAJINOM I SLOVENAČKIM PRIMORJEM — VELIKA NEMAČKA
OFANZIVA

Nemačke oružane snage, posle osiguranja najvažnijih železničkih pruga i velikih gradova duž njih, nisu mogle ostvariti nadzor nad drugim većim naseljima u unutrašnjosti bivše italijanske okupacione zone u Sloveniji, kao i u Slovenačkom primorju, zbog sve snažnijeg otpora Narodnooslobodilačke vojske. Zbog toga su nemački štabovi uporno tražili pojačanja. Od većih jedinica je 20. septembra na područje Trsta stigao 901. školski grenadirski tenkovski puk, a krajem septembra, iz Šlezije, 162. pešadijska divizija „turkestanska“ koja se rasporedila na Tolminskom, u Beneškoj Sloveniji i Furlaniji. Nemačko komandovanje je u toku septembra postepeno prikupljalo jedinice za veliku ofanzivu protiv slobodne teritorije u Sloveniji.

Pod uticajem rukovodećih nacista susednih austrijskih pokrajina Koruške i Tirola, nemački okupator je vlast u bivšem italijanskom delu Slovenije i u severoistočnoj Italiji organizovao na način koji mu je omogućavao ostvarenje aneksionističkih stremljenja prema teritorijama koje su pre 1914. godine bile deo Austro-Ugarske Monarhije. Radi toga je Hitler 10. septembra naredio da se formiraju operativne zone. Na rubu Furlanske nizije, u širokom pojasu duž italijansko-nemačke granice, osnovane su dve operacijske zone: „Predalpske zemlje“ (Operationszone Alpenvorland) i „Jadransko primorje“ (Operationszone Adriatisches Küstenland). Poslednja je obuhvatala Videmsku (Furlansku), Goričku, Tršćansku, Istarsku, Kvarnersku i Ljubljansku pokrajinu. Na čelu te operacijske zone bili su kao vrhovni komesar koruški gaulajter dr Fridrih Rajner (Friedrich Rainer) sa sedištem u Trstu, na čelu njenih policijskih snaga viši vođa SS i policije policijski generallajtant Odilo Globocnik, a kao komandant vojske general Ludvik Kibler (Ludwig Kübler). Nacisti su zadržali bivše italijanske civilne i policijske organe vlasti. Viši vođa SS i policije postavio je u pokrajinama, sem u Ljubljanskoj, svoje poverenike, komandante SS i policije u Trstu, Gorici, Udinama, Pulji i Rijeci, kao i komandante policije bezbednosti i službe sigurnosti, odnosno policije za održavanje poretka koji su u pokrajinama osnovali svoje ekspoziture, odnosno odeljenja. Viši vođa SS i policije Odilo Globocnik bio je podređen vrhovnom vođi SS i policije u Italiji. Vojnom komandantu operacijske zone „Jadransko primorje“, pored vojnih jedinica, bile su potčinjene i teritorijalna vojna komanda. br. 1001 u Trstu sa nižim komandama u Trstu, Pulji, Rijeci i

Nemačka okupacija slovenačke teritorije posle kapitulacije Italije i formiranje operacijske zone „Jadransko primorje“

Ljubljani, i vojna komanda br. 1002 u Gorici, sa nižim komandama u Gorici i Udinama. I italijanska vojska fašističke „socijalne republike“, sa sedištem u gradu Salò, imala je svoje teritorijalne komande u svim gradovima pokrajina, sem u Ljubljani.

Formiranje operacijske zone „Jadransko primorje“, u kojoj je upravljanje, najpre u Ljubljanskoj pokrajini, postepeno prelazilo na civilne organe uprave, bilo je kompromisno rešenje između nastojanja da se bar formalno očuva italijanska država i nemačkih anekcionistačkih stremljenja prema bivšim austrougarskim teritorijama, kao i kompromis između ranije politike nacista prema Slovencima i potrebe da stvore takvo stanje koje će omogućiti što šire uključivanje domaćeg stanovništva obe nacionalnosti u nacistički okupacioni sistem.

U Ljubljani je vrhovni komesar operacijske zone „Jadransko primorje“ uspostavio pokrajinsku upravu i 22. septembra, posle savetovanja sa ljubljanskim nadbiskupom dr Gregorijem Rožmanom, za šefa uprave u zvanju predsednika, postavio generala Leva Rupnika. Vlast te uprave je obuhvatala samo srezove Ljubljana — okolina i Logatec, dok su srezovi Novo Mesto, Črnomelj i Kočevje bili oslobođeni. Međutim, stvarnu vlast, kao i u drugim pokrajinama operacijske zone „Jadransko primorje“, imao je nemački okupator, što je

ostvarivao i preko „nemačkih savetnika" koji su imali pravo da daju smernice i savete prefektima i šefu pokrajinske uprave u Ljubljani. Iako je Ljubljanska pokrajina bila sastavni deo operacijske zone „Jadransko primorje", njena policija, uključujući i slovenačku političku policiju koju je okupator dozvolio na zahtev kontrarevolucionarnog rukovodstva, bila je podređena višem vođi SS i policije u 18. vojnom okrugu u Salzburgu policijskom generalu Ervinu Rezeneru (Erwin Rösener). On je za borbu protiv narodnooslobodilačkog pokreta 30.

Vodeći nacisti operacijske zone „Jadransko primorje", sleva na desno: viši vođa SS i policije Odilo Globocnik, vrhovni komesar i koruški gaulajter dr Fridrih Rajner (Friedrich Rainer) i vojni komandant general Ludvik Kibler (Ludwig Kibler)

septembra 1943. osnovao u Ljubljani „Operativni štab za borbu protiv bandi" (Führungsstab für Bandenbekämpfung). Sličan štab je nešto kasnije osnovan i za ostali deo operacijske zone „Jadransko primorje" sa sedištem u Trstu. Cela operacijska zona je u decembru 1943. proglašena za „područje protivpartizanske borbe" (Bandenkampfgebiet).

Nemački okupator i vodstvo slovenačke kontrarevolucije nastojali su da što pre osnuju jedinice slovenačkog sastava za borbu

protiv NOV. Sredinom septembra su od belogardejaca koji su se sklonili pod nemačku zaštitu osnovali u Ljubljani 1. bataljon, u Logatecu 2, a u Kostanjevici 3. bataljon *Slovenačke domobranske legije*. Od onih koji su dolazili u nemačka uporišta iz Dolenjske u toku jesenje ofanzive osnovan je kasnije, 1. novembra, poseban školski bataljon. Prva tri bataljona legije u početku nisu bila organizaciono povezana. Bili su podređeni komandantima bližih nemačkih jedinica.

Ciljevi slovenačke kontrarevolucije i nemačkog okupatora bili su različiti. Kontrarevolucionarno vodstvo, mada jedinstveno u pogledu zajedničke borbe sa okupatorom protiv oslobodilačkog pokreta i NOV, smatralo je da će ta borba biti uspješnija ako bude osigurana bar prividna slovenačka samostalnost u okviru nemačkog Trećeg Rajha. Seiji toga jedan njen deo, anglofilski, je računao da bi samostalniji položaj omogućio lakši prelaz na stranu zapadnih saveznika u trenutku sloma nacizma. Ta stremljenja bila su u oštroj suprotnosti sa dotadašnjom nemačkom politikom prema Slovencima i sa interesima nemačke manjine, kulturbundovaca i germanofila. Nemački okupator je te suprotnosti rešavao tako što je kvislinzima davao onoliko koncesija koliko je bio prinuđen zbog pritisaka narodno-oslobodilačkog pokreta.

Iz navedenih razloga okupator nije dozvoljavao domobranstvu onakvu samostalnost kakvu je želelo kontrarevolucionarno vodstvo. Ukinuo je Glavni inspektorat, osnovan krajem septembra, i 20. oktobra oformio Organizacioni štab Slovenačkog domobranstva (Organisationstab für Slowenisches Landwehr), koji je imao zadatak da radi po nemačkim uputstvima. Iz Berlina je 1. novembra stiglo deset nemačkih oficira i dvadeset podoficira radi obuke i rukovođenja domobranskim jedinicama. Od dela oficira-instruktora osnovan je poseban Stab za izgradnju (Aufbaustab). U domobranskim jedinicama je na taj način uspostavljeno duplo komandovanje. Dok se Organizacioni štab bavio samo organizacionim, personalnim i materijalnim pitanjima, jedinice su dobijale borbene zadatke od nemačkih komandanata i to preko nemačkih instruktora ili neposredno od policijskog Operativnog štaba za borbu protiv partizana. Sredstvima veze i jedinicama za vatrenu podršku komandovali su nemački oficiri. Jedinice Slovenačkog domobranstva su bile samo pomoćne jedinice za borbu protiv NOV. Najviša jedinica bio je bataljon — odnosno borbena grupa, a od jedinica rodova četa ili baterija.

Nova kvislinška formacija Slovenačko domobranstvo razvijala se polako, uprkos jakoj agitaciji i uvođenju raznih pogodnosti. Do 3. oktobra je u nju stupilo 600 dobrovoljaca. Priliv se povećao u toku nemačke ofanzive u Dolenjskoj i Notranjskoj, a najviše posle donošenja odredbe vrhovnog komesara operacijske zone „Jadransko primorje“ od 6. decembra 1943. o obaveznoj vojnoj službi koja je obuhvatila i služenje u domobranskim jedinicama, tada u Ljubljanskoj pokrajini jedini oblik služenja. Domobranski agitatori su širili propagandu da će oni koji ne budu stupili u domobranstvo, biti upućeni u neki od koncentracionih logora. Najveće brojno stanje domobranstva dostiglo je oko 12.000 ljudi. Za razliku od Ljubljanske

pokrajine, u Gorenjskoj i Štajerskoj okupator je i dalje vršio mobilizaciju za nemačku vojsku.

Slovenačko kontrarevolucionarno vodstvo je nastojalo da razvije domobranstvo i u drugim slovenačkim pokrajinama i da ga poveže u celoj Sloveniji. To mu je donekle uspelo samo u Slovenačkom primorju, gde je nemački okupator od bivših italijanskih fašističkih legija formirao pet pukova milicije teritorijalne odbrane (Milizia Difesa Teritoriale), u svakoj pokrajini po jedan. Za formiranje takvih kvislinških jedinica brinuo se poseban Operativni štab za domobranske snage, sa potčinjenim vođama zemaljske zaštite u pokrajinama.

Viši vođa SS i policije Odilo Globocnik je 26. novembra 1943. doneo naređenje o osnivanju *Slovenačkog narodnog bezbednosnog korpusa* (Slovenski narodni varnostni zbor — SNVZ) na čelu sa inspektorom pukovnikom bivše jugoslovenske vojske l'okalj Antonom i sedištem u Trstu. Vodstvo u Ljubljani slalo mu je pomoć. Do kraja jula 1944, dobrovoljnom i prisilnom regrutacijom, prikupljeno je 1.815 oficira, podoficira i vojnika pa je do jeseni 1944. formirano petnaest četa i jedna rezervna, kao i šest policijskih odeljenja, razmeštenih u većim mestima. Posle obuke čete su raspoređene u unutrašnjosti pokrajine, uglavnom sa posadnim zadacima. Objedinjavali su ih štabovi grupa sa sedištem u Gorici, Ilirskoj Bistrici i Postojni.

Dok se Slovenačko domobranstvo u Ljubljanskoj pokrajini razvilo u snažan faktor koji je skoro sasvim rasteretio nemačkog okupatora, u Slovenačkom primorju je SNVZ bio neznatan činilac. Jedinstvo slovenačkog stanovništva u borbi za slobodu, narodna svest i mržnja prema svakom tuđinu sprečavali su njegov razvitak. U Slovenačkom primorju je teret borbe protiv NOV celo vreme rata ležao na policijskim i vojnim snagama nemačkog okupatora.

Nemačka Vrhovna komanda je već sredinom septembra 1943. smatrala da je područje između Ljubljane, Karlovca, Rijeke, Pule, Trsta, Udina i Trbiža „opasno područje“ na koje „je Tito preneo težište svog ratovanja“. Hitler je 19. septembra dao smernice da vreme, dok nemačke snage u južnoj Italiji zadržavaju britansku i američku vojsku, treba iskoristiti za uništenje ustaničkih snaga u pozadini fronta i sasvim zauzeti istarsku i kvarnersku obalu Jadranskog mora. Pod komandom 2. SS oklopnog korpusa trebalo je prikupiti tako jake snage koje će moći da ustanak uguše brzo i potpuno i onemogućće ustanicima povlačenje u severozapadni deo Hrvatske. Jedinice su trebale da postupaju prema ustanicima bez milosti.

Plan ofanzive je predviđao četiri etape, svaka od po četiri do sedam dana: prvu u centralnom delu Slovenačkog primorja, drugu severoistočno od Rijeke, treću u Istri, a četvrtu južno i jugoistočno od Ljubljane. Plan poslednje etape je izmenjen na lični Hitlerov zahtev. Umesto da se izvodi od Ljubljane u pravcu Hrvatske, tražio je da se izvrši u suprotnom smeru, od jugoistoka i juga u pravcu Ljubljane, kako bi se onemogućilo prebacivanje partizanskih snaga preko Kupe.

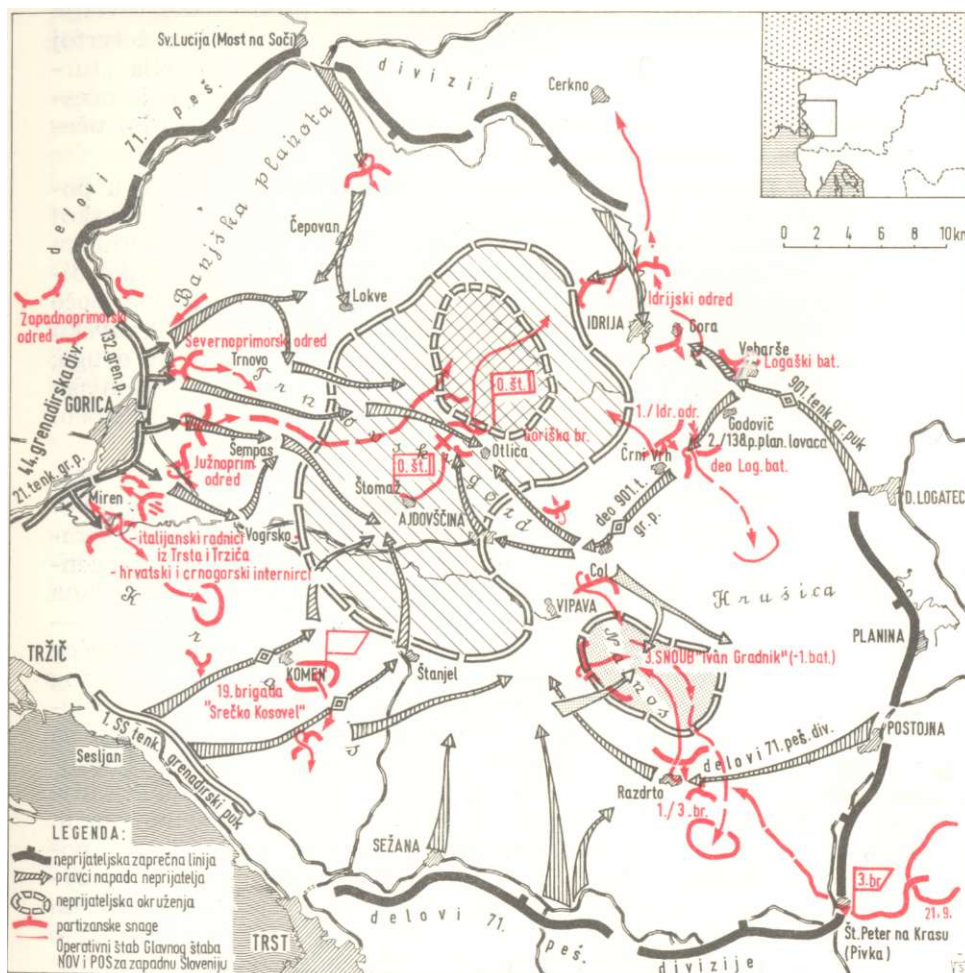
Za prve dve etape ofanzive angažovani su sem 71. pešadijske divizije i po jedan ojačani puk iz divizija na italijanskoj teritoriji, gde još nije bio razvijen partizanski pokret. Prikupljene jedinice su

bile podređene štabovima 71. pešadijske i 44. grenadirske divizije „Hoh-und Dojčmajster" (Hoch-und Deutschmeister), dok je u četvrtoj etapi učestvovala takođe gotovo cela 162. pešadijska divizija „turkestanska". Iako se u toku operacija sastav menjao, ukupno je učestvovalo oko 50.000 nemačkih vojnika, a divizije koje su u njoj učestvovala bile su među najboljima.

Prva etapa ofanzive imala je za cilj da uguši ustanak u pozadini Tršćanskog zaliva, pre svega partizanske snage u Vipavskoj dolini, Trnovskom gozdu i na „goriškome frontu". Za operaciju su oformili dve grupe. Jedna, pod komandom Štaba 44. grenadirske divizije, ukupno 15 bataljona i diviziona, prodirući od Gorice i Soče prema istoku, imala je zadatak da očisti Vipavsku dolinu, Trnovsku i Banjšku visoravan i stvori zapadni deo užeg obruča, dok će druga, od oko 10 bataljona i diviziona pod komandom Štaba 71. pešadijske divizije, po zauzimanju linije Idrija — Col — Štanjel, zaposesti istočni deo tog obruča.

U ofanzivnoj operaciji, započetoj 25. septembra ujutro, učestvovalo je oko 25.000 vojnika sa više od 100 tenkova, 30 oklopnih vozila i oko 120 jurišnih i protivtenkovskih topova, dok su avioni bombardovali varoši i sela. Neprijateljske kolone su prodirale koncentrično u unutrašnjost slobodne teritorije. Već krajem prvog dana dostignuta je linija užeg obruča Komen — Štanjel — Ajdovščina — Crni Vrh — Idrija — Trnovo — Vogrsko — Komen, koji je sledećeg dana sasvim zatvoren. Veći deo partizanskih jedinica sa severnog dela „goriškog fronta" i iz Vipavske doline, kao i rukovodstvo oslobodilačkog pokreta, povuklo se u Trnovski gozd, dok su se snage sa južnog dela „goriškog fronta" prebacile na Kras u zaleđe neprijateljskih kolona, a Gradnikova brigada na pl. Nanos. Neprijatelj nije uspeo da taktički okruži i uništi nijednu jedinicu. Zbog porušenih mostova i zarušenih drumova njegova motorizacija kretala se sporo. Treći dan ofanzive obruč je još više sužen na pošumljenoj Trnovskoj visoravni, ali ni tada, zbog magle, kiše i ispresecanog zemljišta, nemačke snage nisu postigle svoj cilj. Zarobile su ili uništile samo manje grupe partizana, jer su se partizanske snage izvlačile ispod njihovih udara. Politički deo partizanskog rukovodstva se povukao na Vojsko, a operativni deo u Cerkno. U produžetku operacija, nemačke snage su okružile Nanos i Hrušicu. Na Nanosu se 30. septembra 132. grenadirski puk sukobio sa delovima 3. SNOUB „Ivan Gradnik" i naneo im gubitke, što je bio jedini uspeh u ovoj etapi ofanzive. Nemačka vojska je za šest dana operacije zaposela veća naseljena mesta u Slovenskom primorju, ali nije uništila nijednu partizansku jedinicu. One su, iako još neiskusne u borbi, uspešno izmicale nadmoćnom neprijatelju i, iskorišćavajući ispresecanost i pošumljenost zemljišta, sačuvale živu silu. Deo boraca, naročito devojke i starija godišta ili fizički slabiji, vratio se kućama, dok je snažno jezgro ostalo i produžilo borbu.

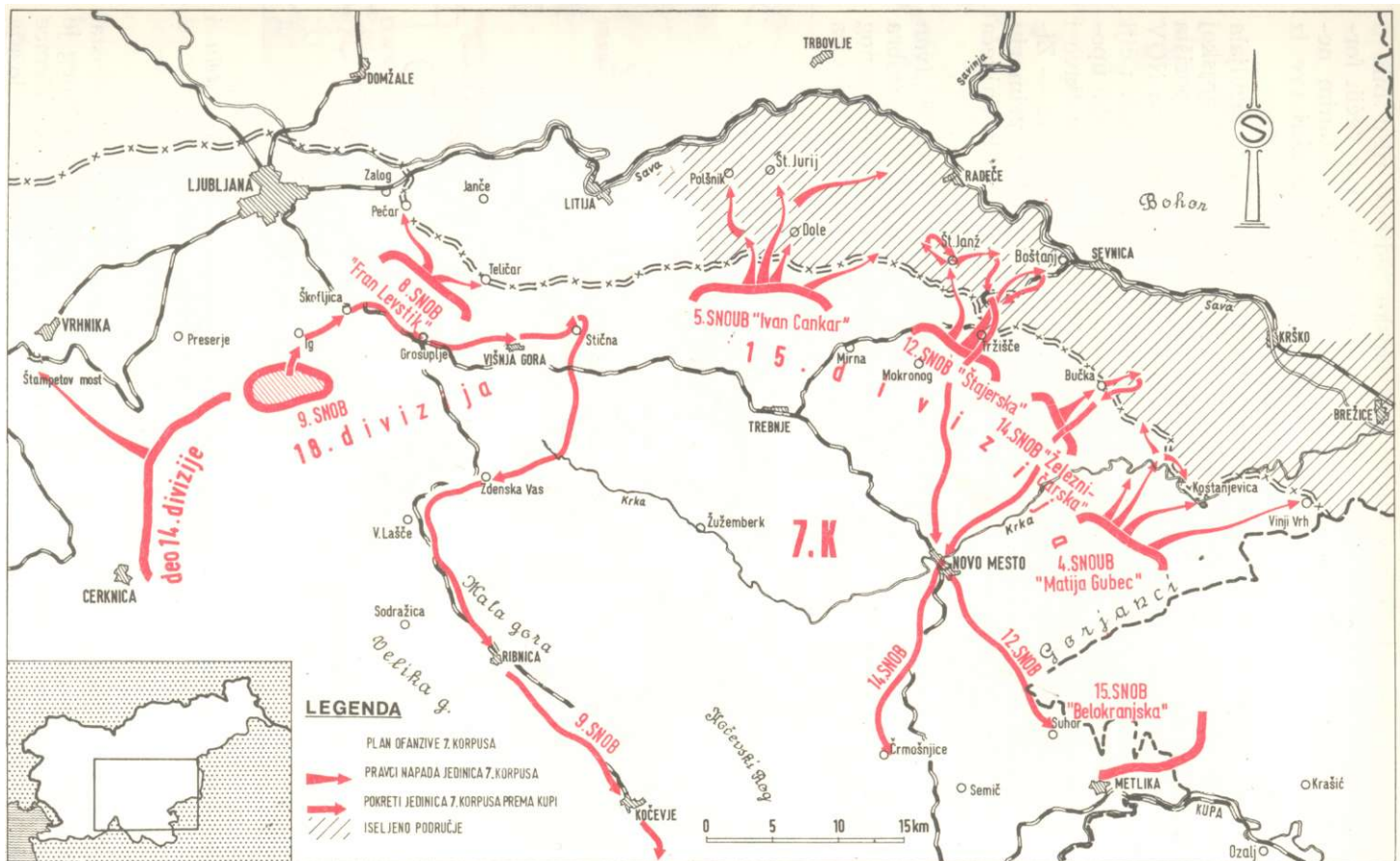
U drugoj etapi ofanzive u Brkinima i slovenačkoj Istri i u trećoj, u ostaloj Istri, upotrebljene su iste neprijateljske snage. Počevši sa operacijom 2. oktobra, one su najpre uspostavile užu obruč Bazovica — Novi Grad — reka Mirna — Buzet — Kozina — Bazo-

Ofanziva nemačkog okupatora u središnjem delu Slovenačkog primorja
(25. — 30. septembra 1943.)

vica, dok je 132. u sadejstvu sa 194. grenadirskim pukom „pročešljao” Brkine. Sa slovenačkom Istarskom brigadom došlo je do sukoba kod Podgorja, sa italijanskom Tršćanskom kod Prešnice južno od Kozine, Sercerovom kod sela Barka, a sa Brkinskom brigadom kod sela Javorje u Brkinima. Istarska brigada se posle povlačenja na Slavnik osula. Borci su se većinom vratili kućama, a njihovo jezgro je ostalo kao *Istarski partizanski odred*. Od razbijene Tršćanske brigade ostao je jedan, dok su od Brzinske brigade sačuvana dva bataljona. Sercerova brigada se zadržala u Brkinima, pretrpevši gubitke u borbi kod sela Tatre. 6. oktobra. Međutim, u daljim operacijama u Istri veoma teško su bile pogođene hrvatske jedinice. Do 11. oktobra, kada je u Puli završena operacija, nemačke snage su razbile narodnooslobodilačku vojsku u Istri, nanevši joj gubitke od preko dve hiljade bora-

Ofanzivne operacije 7. korpusa NOV i POJ u pravcu Save, oktobra 1943.

Rušenje Štampetovog mosta kod Verda 14. oktobra 1943.

zaustavljen je transport jednog bataljona 162. pešadijske divizije „turkestanske“ iz Udina u Krško, koji je odmah intervenisao na bojištu kod Sevnice. Kada je uočena opasnost nemačkog prodora na jugu, kod Broda na Kupi, Glavni štab je prebacio 14. SNOB „železničarsku“ iz sastava 15. i 9. SNOUB iz sastava 18. divizije na to ugroženo područje. Na bojištu u dolini Save neprijatelj je preuzeo inicijativu i do 18. oktobra ponovo zauzeo područja koja je oslobodila 15. divizija.

Ofanzivnost 18. divizije nije bila tako široka iako su zauzeta tri manja uporišta, među njima i železnička stanica Preserje na pruzi Ljubljana — Postojna. Međutim, 2. bataljon 1. SNOUB „Tone Tomšič“ je noću 13/14. oktobra, pod zaštitom drugih snaga 14. divizije, porušio Štampetov most kod Verda. Zbog rušenja tog mosta i jednogvremenog bombardovanja savezničke avijacije objekata na železničkoj pruzi koja vodi preko Brenera, bio je oko 14 dana sasvim ukočen nemački saobraćaj sa Italijom.

U toj velikoj ofanzivi jedinice 7. korpusa uništile su oko 12 uporišta, proširile slobodnu teritoriju skoro do Save, zaplenile dosta oružja i ozbiljno usporile saobraćaj okupatora prema Italiji. Uspesi bi bili još veći da je smelije iskorišćeno iznenađenje neprijatelja u početku ofanzive i da su štabovi više upotrebljavali svoje rezerve, a ofanziva počela bar sedam dana ranije. U toku ovih dejstava su, naime, nemačke snage već završile operacije u Hrvatskom primorju i počele iz pravca Gorskog kotara ugrožavati slobodnu teritoriju. Težište operacija se prebacilo na područje Broda na Kupi, gde je 7. korpus morao neprekidno jačati svoju odbranu.

Snage nemačkog 3. SS oklopnog korpusa u jugozapadnoj Hrvatskoj do tada naime nisu bile dovoljne da bi proširile područja pod

svojom kontrolom. Jedva su u svojim rukama zadržale Ogulin i Oštarije. Ali, posle ofanzive u Istri, 7. oktobra je 2. SS oklopni korpus počeo operacije protiv slobodne teritorije u Hrvatskom primorju i Gorskom kotaru. Za pet dana ojačana nemačka 71. pešadijska divizija slomila je otpor 13. primorsko-goranske divizije i prodrla uz obalu do Novog, južno od Crikvenice, a u unutrašnjost do Ogulina, da bi zatim produžila dejstva na sever, prema Brodu na Kupi.

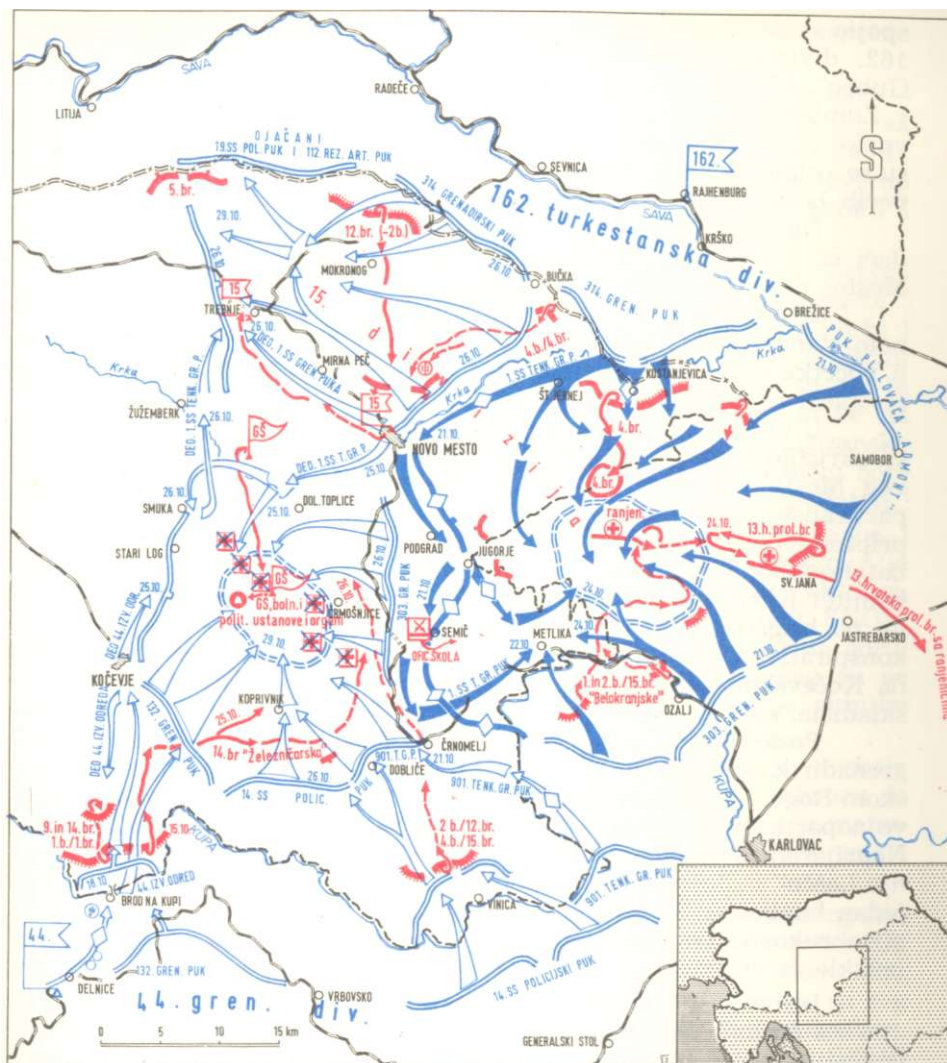
Na tom odseku do tada nije bilo jedinica NOV. Prva je stigla četa Kočevskog vojnog područja, a zatim su, po uputstvima Glavnog štaba NOV i POS, snage za odbranu tog pravca postepeno ojačavane. Sve tri divizije 7. korpusa NOVJ uputile su deo svojih snaga na ugroženi odsek, pa je sredinom oktobra već bilo približno pola korpusnih jedinica u odbrani južne i jugoistočne granice slobodne teritorije. Prvi delovi neprijateljskih snaga, 44. izviđački bataljon 44. grenadirske divizije, prodrli su 17. oktobra izjutra do Broda na Kupi. Stab 7. korpusa je formirao Operativni štab za vođenje operacija, koji je imao na raspoloženju 2, 9. i 14. brigadu sa ojačanjima. Neprijatelj je noću 17/18. oktobra počeo da popravljia most preko Kupe. Sledećeg dana je širio mostobran, dok je 2. SNOUB „Ljubo Šercer" vodila borbe i rušila drumove na drugoj obali Kupe, na području Čabar — Gerovo i Gerovo — Crni Lug.

Tim odbrambenim dejstvima na Kupi je NOV usporila operacije neprijateljskih snaga prema unutrašnjosti slovenačke slobodne teritorije za nekoliko dana, da bi omogućila evakuaciju ustanova, skladišta i bolnica, svoje pripreme za odbranu i stvorila vreme za rušenje drumova i mostova.

Ocenjujući da na području Dolenjske i Notranjske ima oko 20.000 partizanskih boraca, od kojih 6.000 do 7.000 sa borbenim iskustvima, Štab nemačkog 2. SS oklopnog korpusa izdao je 11. oktobra 1943. na Općinama kod Trsta zapovest za ofanzivu na prostoru Samobor — Ljubljana — Planina — Ilirska Bistrica — Ogulin, davši joj naziv „Volkenbruch" (Wolkenbruch —, prolom oblaka). Planom ofanzive je predviđeno da operacija traje šesnaest dana. Tri divizijska štaba (44, 71. i 162. div.) raspolagala su sa dvanaest pukova i ojačanjima, ukupno više od 45 bataljona — divizona i 45.000 do 48.000 ljudi, 110 tenkova, 10 samohodnih i 140 protivtenkovskih topova.

Sedmi korpus NOVJ, raspoređen na području operacije, imao je 14, 15. i 18. diviziju sa 11 brigada i tri divizona, ukupno oko 12.000 boraca. Iako je broj neprijateljskih pukova i partizanskih brigada ujednačen, odnos u živoj sili bio je 1:3,8 u korist neprijatelja, koji je imao i veliku vatrenu i tehničku premoć. Dok su se u nemačkim jedinicama nalazili obučeni vojnici sa ratnim iskustvom, većina partizanskih boraca došla je u NOV pre nešto više od mesec dana. Jedina prednost oslobodilačkih snaga bili su visok borbeni moral kao izraz revolucionarne svesti boraca, podrška naroda, organizovanog u Oslobođilnoj fronti, i partizanska taktička iskustva koja su stari partizani, sada većinom starešine jedinica, stekli u borbama pre kapitulacije Italije.

Planom ofanzive je predviđeno da angažovane snage čiste teritoriju u pravcu jugoistok — severozapad u četiri etape, opkolja-

Početak ofanzive nemačkog okupatora u Dolenjskoj i Notranjskoj oktobra 1943.

vajući i pretražujući veće zemljišne objekte kao što su Gorjanci, Kočevski Rog, Velika gora, Travná gora, Snežnik, Moke i Krim. U svakoj etapi ofanzive svaka divizija će oko takvih objekata brzo stvoriti obruč i za četiri dana pretražiti okruženo područje.

Na osnovu navedenog plana nemačke jedinice su u prvoj etapi ofanzive (21 — 25. oktobra) pretražile predeo na desnoj obali donjeg toka Krke, Gorjance, Žumberak, Belu krajinu i južni deo Kočevske. Već prvog dana, probivši položaje 4. SNOUB „Matija Gubec“ kod Kostanjevice, nemački 1. SS tenkovsko-grenadirski puk ušao je u Novo Mesto i produžio preko Jugorja u Belu krajinu, gde se u Crnomelju

spojio sa delovima 44. grenadirske divizije. Na Gorjancima, u obruču 162. divizije „turkestanske“, našli su se deo 4. SNOUB „Matija Gubec“, 15. SNOB „belokranjska“, hrvatska 13. proleterska brigada i Zumberačko-pokupski odred. Brigada „Matija Gubec“ imala je velike gubitke (47 poginulih, 16 ranjenih i 393 nestala borca),³⁹ dok su se ostale dve brigade, sa oko 200 ranjenika, izvukle na Kordun bez većih borbi.

Na pravcu Brod na Kupi — Kočevje, posle oštrih borbi, napadači su 24. oktobra uveće prodrli u Kočevje, koje je, kao i Novo Mesto, pravovremeno evakuisano.

U toj etapi ofanzive neprijatelj je naneo dosta gubitaka i civilnom stanovništvu. Iako su partizanske jedinice u donjem toku Krke u početku ove etape iznenađene, štabovi bataljona i brigada brzo su se snašli i sačuvali svoje sastave.

U drugoj etapi ofanzive (26 — 30. oktobra) neprijateljske snage su okružile Kočevski Rog, područje zapadno i severozapadno od Novog Mesta i predeo oko Čabra. Centralni organi NOP Slovenije, partizanske sanitetske i druge ustanove su se do tog vremena dobro pripremile. Evakuisali su nekonzpirativne bolnice i formirali pokretni bataljon lakih ranjenika. Izvršni odbor OF, Plenum OF, Centralni komitet KPS i Glavni štab NOV i POS smanjili su osoblje i podelili ga po brigadama. Političko rukovodstvo se 24. oktobra prebacilo u konspirativna podzemna skloništa (bunkere) na Kraljevom kamenu na Kočevskom Rogu. Prekopavani su i rušeni drumovi i evakuisani skladišta, suvišna oprema i naoružanje.

Posle sukoba sa 14. brigadom „železničarskom“, nemačka 44. grenadirska divizija je 28. i 29. oktobra stvorila uži obruč na Kočevskom Rogu. Oko 400 ranjenika iz devet objekata Slovenačke centralne vojnopartizanske bolnice sakriveno je u bunkere i druga skloništa. Neprijatelj je pronašao i uništio evakuisane bolnice „Pugled“, „Spodnje Lašče“ i „Jelenžleb“ i nekoliko šumskih skladišta. Otkrio je samo jedan bunker sa 21 teškim ranjenikom, koje je zverski poklao. Skloništa rukovodstva nisu bila otkrivena, a partizanske jedinice su se izvukle iz obruča.

Istovremeno je na okruženom delu Dolenjske 162. divizija „turkestanska“ pokušala da uništi jedinice 15. divizije, koje su se povlačile, ali ujedno davale i otpor, naročito kod Trebelnog, Globodola i Čateža. U svom besu neprijatelj je palio sela i streljao više grupa talaca.

U isto vreme, nemačka 71. divizija čistila je Gorski kotar, da bi se 26. oktobra uključila u ofanzivu 2. SS oklopnog korpusa u Notranjskoj. U obruču te divizije bili su glavnina 1. SNOUB „Tone Tomšič“ i 2. SNOUB „Ljubo Šercer“ iz 14. divizije i 2. partizanski odred i 1. brigada hrvatske 13. primorsko-goranske divizije. U borbama protiv nemačkih snaga hrvatske jedinice su delimično razbi-

³⁹ Podatke o gubicima ove brigade navodimo kao primer. U toku cele ofanzive brigadne redove napustilo je 355 novih boraca ili 25,3 odsto njenog sastava, jer se deo boraca vratio u jedinicu. Poginula su 54 ili 3,9 odsto ljudstva ove brigade (podaci: Lado Ambrožič Novljan, Gubčeva brigada, str. 419-431).

jene, dok su se snage 14. divizije posle ostrih sukoba uspešno izvukle iz obruča.

Treća etapa nemačke ofanzive „Volkenbruch“ (31. oktobar — 7. novembar) zahvatila je ostale predele Dolenjske i Notranjske sa izuzetkom masiva Krma, Mokrci i Bloške i Rakitniške visoravni. Nemačka 162. divizija „turkestarska“ pretraživala je područje severno i južno od ceste Trebnje — Grosuplje, 44. divizija Malu, Veliku i Travnu goru, a 71. divizija masiv Snežnika i Javornika.

Na području 162. divizije našli su se štabovi 15. i 18. divizije i 7. korpusa, 5. SNOUB „Ivan Cankar“ i 10. SNOB „ljubljska“. Udarna brigada „Ivan Cankar“ sa dosta ranjenika iz ranijih borbi i Ljubljanska brigada pokušale su da se prebace u Suhu krajinu. Blizu kraja Jauhe kod Korinja su sklonili ranjenike, a brigade su, da bi odvuče pažnju neprijatelja od njih, noću 2/3. novembra otišle na Ilovu goru koju je neprijatelj već bio pretražio. Primitivši partizanske snage, neprijatelj je ponovio napad na Ilovu goru. U tim ostrim borbama 10. SNOB „ljubljska“ imala je teške gubitke, a i neprijatelj.“

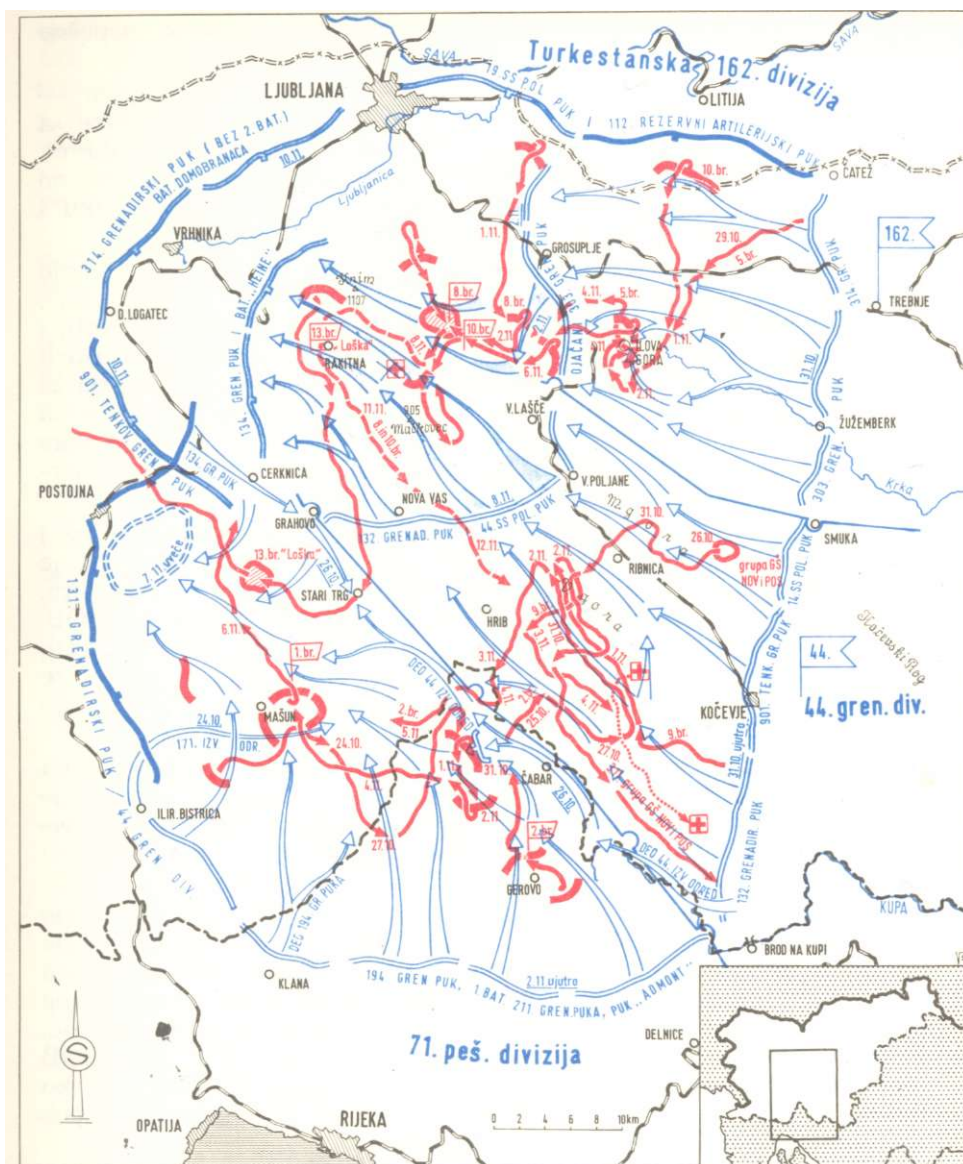
Nemačka 44. pešadijska divizija, zbog veoma ispresecanog i teškog zemljišta Travne, Male i Velike gore, pokrivene snegom, nije izvršila svoj zadatak na vreme. U obruču, stvorenom 31. oktobra, našli su se Stab 14. divizije, 2. SNOUB „Ljubo Šercer“ i 9. SNOB. Nakon teških borbi, posle povlačenja sa Velike na Travnu goru, one su 2. novembra bile u veoma uskom obruču iz kojeg su se probijale u više pravaca. Brigada „Ljubo Šercer“ imala je gubitke prilikom prelaska ceste Stari Trg — Prezid.

Masive Snežnika i Javornika nemačka 71. pešadijska divizija počela je „pročešljavati“ sa trodnevnom zakašnjenjem. U obruču je bila 1. SNOUB „Tone Tomšič“ bez jednog bataljona. Najpre je manevrisala unutar obruča, a zatim se uspešno probijala po bataljonima i čak manjim jedinicama.

Stab nemačkog 2. SS oklopnog korpusa je 8. novembra uputio 71. diviziju na Kvarnerska ostrva, dok su ostale dve divizije produžile izvođenje četvrte etape sa zadatkom da pretraže Blošku i Rakitnišku visoravan i planine Mokre i Krim, potisnu partizanske snage sa tog područja i unište ih na zaprečnoj liniji na rubu Ljubljanske kotline. Unutar obruča bili su 8. SNOB „Fran Levstik“ i deo 10. SNOB „ljubljske“, dok je 13. SNOB „loška“ (kasnije nazvana „Mirko Bračić“) otišla na Primorsko. Proboj iz obruča je brigadama uspeo tek posle tri dana borbi uz dosta gubitaka.

Dok je NOV na drugim područjima Ljubljanske pokrajine, u istočnoj Dolenjskoj i kod Novog Mesta, postepeno prelazila u ofanzivna dejstva, nemačke snage su u toku ove etape ofanzive smanjene. Njihova glavnina se počela spremati da produži ofanzivu u Gorenjskoj i severnom delu Slovenačkog primorja. U Ljubljanskoj pokrajini

" U sastavu te brigade bilo je dosta kulturnih radnika koje je rukovodstvo pre ofanzive podelilo po brigadama da bi se bolje zaštitili. Kasnije su borbe na Ilovoj gori, koje su oni opisali u većem broju umetničkih i literarnih dela, postale legendarne, iako u toj ofanzivi nisu bile najteže, ni gubici u njima najveći.

Produžetak ofanzive nemačkog okupatora u bivšoj Ljubljanskoj pokrajini (30. oktobra — 11. novembra 1943.)

operacije su završene 11. novembra, sedam dana kasnije od planiranog vremena.

Uprkos velikim snagama, rezultati su bili mali. Nemački 2. SS oklopni korpus nije mogao uništiti nijednu krupniju partizansku jedinicu iako su neke od njih imale velike gubitke, a kod mnogih je

došlo do osipanja novih boraca. Posle ofanzive su tri brigade bile rasformirane. Bile su većinom sastavljene od novih boraca.

U toku ofanzive 7. korpus je izgubio oko 20 odsto svog sastava, pre svega zbog pomenutog osipanja, ali je bio u stanju da još u toku neprijateljskih dejstava prede u ofanzivu. Nemačke posade ostavljene u većim naseljima u toku ofanzive morale su se povlačiti u gradove. Ponovo su oslobođeni Bela krajina i veći deo Dolenjske. Dok je posle velike italijanske ofanzive u leto 1942. bilo potrebno dosta napora da bi se savladale njene posledice, ova ofanziva, iako je ponegde poljuljala borbeni duh narodnih masa, zaplašeni terorom i stravičnom demonstracijom oružja i tehnike, nije sprečila još brži razvitak narodnooslobodilačkog pokreta odmah posle ofanzive.

U vreme dok je glavna nemačkih snaga bila angažovana u operacijama u zahvatu Tršćanskog i Riječkog zaliva, odnosno u Ljubljanskoj pokrajini, snažno su se razvijali narodnooslobodilački pokret i jedinice NOV u severnom delu Slovenačkog primorja i u Gorenjskoj. I u centralnom i južnom delu Slovenačkog primorja su odmah posle ofanzive počele raditi oslobodilačke organizacije. Gde god je bilo moguće, produženi su izbori u NOO-e, a i mobilizacija novih boraca.

Operativni štab za zapadnu Sloveniju, radi sređivanja komandovanja, rasformirao je 6. oktobra Stab Primorske operativne zone i istog dana izdao naređenje da se formiraju tri divizije: *Triglavska* (7. SNOUB „France Prešeren“, 16. SNOB „Janko Premrl Vojko“. Tolminska brigada), *Goriška* (Goriška, Soška i brigada „Simon Gregorčič“) i *Tržaška* (3. SNOUB „Ivan Gradnik“, „Srečko Kosovel“ i Tršćanska udarna brigada), kao i *Tolminski* i *Briško-beneški partizanski odred*, dok su Gorenjski, Idrijski i Dolomitski odred već postojali. Pošto je odražavala taktiku teritorijalnog partizanskog ratovanja, tada jedino moguću, ali ne i rešavajuću u daljem razvitku, ova organizacija je direktivama Glavnog štaba NOV i POS izmenjena: 17. oktobra bili su rasformirani svi partizanski odredi sem Gorenjskog i Operativni štab za zapadnu Sloveniju. Glavni štab NOV i POS je 22. oktobra obnovio Stab 3. operativne zone „alpske“. U toku daljeg sređivanja oslobodilačkih snaga rasformirana je i „Tržaška divizija“, pa su 26. diviziju „triglavsku“ sačinjavale 3. SNOUB „Ivan Gradnik“, 7. SNOUB „France Prešeren“ i 16. SNOB „Janko Premrl Vojko“, a 27. diviziju „gorišku“ 17. SNOB (1. soška), 18. SNOB (2. soška) i 20. SNOB (3. soška). Posle ofanzive obnovljena je brigada „Srečko Kosovel“, u kojoj se nalazio i italijanski Tršćanski bataljon, pod nazivom 19. SNOB „Srečko Kosovel“ i neposredno potčinjena Stabu 3. operativne zone „alpske“. Takođe je formirano *Idrijsko vojno područje* sa potčinjenim jedinicama. Ukupno je zona imala oko 8.000 boraca.

Takvu organizaciju je u velikoj meri omogućio snažan razvitak narodnooslobodilačke borbe na Tolminskom, u Goriškim Brdima, Beneškoj Sloveniji i Reziji, znači, na područjima koja nisu bila zahva-

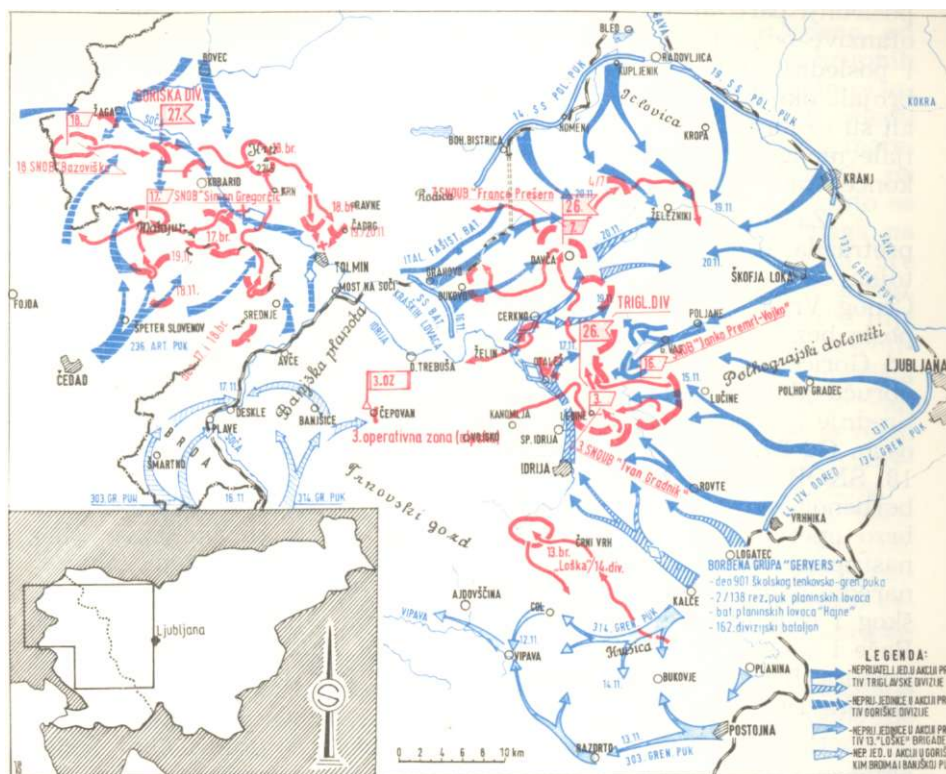
" Nije bila osnovana. Nameravano je da se formira od partizanskih bataljona na levoj obali Soče u Vipavskoj dolini. Kasnije je ime Simona Gregorčiča preuzela 17. SNOB, formirana u Goriškim Brdima.

ćena nemačkom ofanzivom krajem septembra 1943. U jedinice NOV, sem boraca iz tih predela, u velikom broju su stupali internirci, zatvorenici i vojni zarobljenici koji su se vraćali iz severne Italije. Krajem septembra je u Goriškim Brdima preformiran Zapadnoprimorski odred u *Sošicu brigadu* (23. septembra) čije jezgro je postalo *1. soška brigada*. U Kobaridu je 1. oktobra formirana *2. soška brigada*, a 21. oktobra, od Briško-beneškog odreda, još *3. soška brigada*. Soškim brigada je do pristizanja Štaba Goriške divizije (10. oktobar) rukovodio *Operativni štab soških brigada* koji je organizovao odbranu slobodne teritorije, nazvane i „kobariška republika“. Obuhvatala je oko 400 km², prostor od Baške grape na istoku, Julijskih Alpa i Boveca na severu, Rezije i zapadne Beneške Slovenije na zapadu i Goriških Brda na jugu. U zapadnoj Beneškoj Sloveniji formirana je i italijanska brigada „Garibaldi-Friuli“, raspoređena severno i istočno od Tarčenta (Tarcento) sa osnovnim zadatkom da napada železničku prugu Udine — Pontebba — Trbiž (Tarvisio).

Na prilazima slobodnoj teritoriji, naročito na pravcima prema Čedadu i Bovecu, vođene su neprekidne borbe. Tek 26. oktobra neprijatelj je prikupio dovoljno snaga za napad širih razmera, prodro u Kobarid, a zatim produžio dejstva protiv partizanskih snaga koje su se povukle u planine. Na pl. Matajur je 8. novembra okružio deo 18. SNOB, ali se on u toku noći neprimetno izvukao. I druge jedinice su vodile teške borbe. Gubitak „kobariške republike“, međutim“ nije zaustavio partizanska dejstva. Okupator se zadržavao u uporištima uz komunikacije, dok su jedinice NOV napadale objekte u dolini osloncem na okolna brda i planine.

Borba je produžena i u ostalim predelima Slovenačkog primorja. Dok je Goriška brigada posle uspešnog napada na uporište Avče u dolini Soče 26. oktobra ušla u sastav 3. SNOUB „Ivan Gradnik“, partizanske snage koje su bile razbijene u ofanzivi na Krasu i u Vipavskoj dolini postepeno su se prikupljale u brigadi „Srečko Kosovel“ koja je, dejstvujući po bataljonima i četama na partizanski način, sve više udarala na železničke pruge, neprijateljske patrole pa čak i na veće kolone. Iako se nalazila u neposrednoj blizini Trsta, Kras je, zahvaljujući takvoj taktici brigade i snažnom oslobodilačkom pokretu, ostao čvrsta partizanska teritorija do kraja rata.

Gorenjska zapadno od Save se u međuvremenu čvrsto povezala sa Slovenačkim primorjem u jedinstveni operativni prostor. Bivša državna granica, pre kapitulacije Italije obezbeđena žičanom preprekom i minama, više nije bila branjena, jer su se nemačke graničarske posade morale povući. Veliki broj novih boraca je stupio u NOV. Kada su početkom oktobra neke nemačke snage morale zbog ofanzive 7. korpusa otići na ugroženo područje između Litije i Kostanjevice, 7. SNOUB „France Prešeren“, 16. SNOB „Janko 'Premrl Vojko“ i Gorenjski partizanski odred počeli su 7. oktobra ofanzivu napadom na uporište u Davči, jugoistočno od Podbrda, i druga. Iako napadi nisu bili uvek uspešni, neprijatelj je do kraja oktobra povukao iz Poljanske i Selške doline sedam isturenih uporišta. Ceo mesec oktobar prošao je u čestim borbama, sa uspesima i neuspesima obeju strana, ali uz opštu karakteristiku sve jačeg partizanskog pritiska u pravcu

Ofanzivne operacije nemačkog okupatora u Gorenjskoj i severnom delu Slovenačkog primorja, novembra 1943.

Škofje Loke. Dolaskom 3. SNOUB „Ivan Gradnik" i po završenoj reorganizaciji, 26. divizija „triglavska" imala je oko 3.600 boraca.

Istovremeno sa preuređivanjem svojih redova partizanske snage Slovenačkog primorja i Gorenjske učvršćivale su oslobođenu i poluoslobođenu teritoriju. Neprijatelj, potisnut na glavne komunikacije, morao je braniti uporišta i saobraćaj. Ugrožene su bile i glavne železničke pruge Ljubljana — Beljak (Villach), odnosno Celovec (Klagenfurt), i Postojna — Trst. Zbog toga je Štab 2. SS oklopnog korpusa, bez 71. divizije, 11. novembra produžio dejstva: 44. pešadijska divizija u severnom delu Slovenačkog primorja, zapadnom Gorenjskoj i Polhograjskim Dolomitima, a 162. pešadijska divizija „turkestanska" na Pivki, okolini Postojne, Banjškoj visoravni i u Goriškim Brdima.

Ofanzivna operacija 44. divizije, nazvana „Traufe" (kapa), bila je u stvari uperena protiv 26. divizije „triglavske". Oko 15.000 do 20.000 nemačkih vojnika je 240 km dugačkom linijom obruča okružilo oko 3.600 partizanskih boraca. Partizanske brigade su se danju tukle, a noću prebacivale na nove položaje ili se izvlačile iz okruženja. Najteže borbe vodile su se na Žirovskom vrhu, Ledinama, Ratitovecu i Cрном vrhu. Noću 18/19. novembra izvukli su se iz obruča

poslednji partizanski bataljoni. Neprijateljske jedinice su još u toku ofanzive odlazile na italijanski front, dok 22. novembra nije otišao i poslednji puk 44. divizije. Posle ofanzive Triglavska divizija je brojala oko 2.500 boraca. Njeni ukupni gubici su iznosili oko 700 ljudi, ali su se mnogi nestali kasnije vratili. Nemačke jedinice su i tu streljale mnoge stanovnike, tobože kao da su partizani, ili ih oterale u koncentracione logore.

Za to vreme, do 15. novembra, 162. divizija „turkestanska“ pretražila je područje Postojna — Col — Vipava — Razdrto — Postojna, sa kojeg se 13. SNOB „loška“ pravovremeno izvukla u pravcu Crnog Vrha, a zatim se vratila u sastav 14. divizije. Neprijatelj je posle bez uspeha pretražio još područja sa obe strane Soče severno od Gorice, a zatim i istočni deo Beneške Slovenije, gde se našla u obruču glavnina 27. divizije „goriške“. U teškim borbama kod sela Srednje i Topolovo i u zahvatu pl. Matajur deo boraca 17. SNOB se osuo. Od 27. divizije je severno od Tolmina ostala jedinstvena samo 18. SNOB, u koju je uključeno i ljudstvo 20. SNOB. Mladi borci bez borbenog iskustva nisu se snašli u takvim borbama, ali su se jedinice brzo opet prikupljale, pogotovo kada se počelo sa akcijama. Zbog nastupanja zime i drugih teškoća Stab 3. operativne zone „alpske“ naredio je da se jedinice iz Goriških Brda, Beneške Slovenije, Kobariškog i iz planinskih predela ispod Julijskih Alpa prebace južno od Bače i istočno od Soče i da se na teritoriji zapadno od Soče ponovo formira *Briško-beneški partizanski odred*, koji je obnovljen 23. decembra 1943. godine.

Usledile su promene i u partizanskoj pozadini. Iako je 29. oktobra najpre osnovano i *Tolminsko vojno područje* sa četiri komande mesta, ono je do 6. decembra postepeno ukinuto, a krajem januara 1944. takođe i već pomenuto Idrijsko vojno područje, jer se ocenilo da nema uslova za njihov rad.

Jedinice 3. operativne zone „alpske“, raspoređene u celom Slovenačkom primorju i zapadnoj Gorenjskoj, u suštini su vodile borbu na partizanski način. Izvodile su veliki broj akcija, među kojima je veoma smela i uspešna diverzija 3. bataljona 18. SNOB u rudniku olova u Rabelju severno od Boveca. Ali, dugoročnije posmatrano, oslobodilačke snage su se morale organizovati tako da budu ne samo sposobne odolevati velikim neprijateljskim ofanzivama već i izvoditi šire operacije, napade na utvrđena uporišta, uz istovremenu borbenu delatnost u celoj operativnoj zoni.

U tom cilju je, na predlog Glavnog štaba NOV i POS, Vrhovni štab NOV i PO Jugoslavije 21. decembra 1943. izdao naredbu o ukidanju 3. operativne zone „alpske“ i formiranju *9. korpusa NOVJ* sa istim operativnim područjem. Ujedno su obe divizije dobile nove oznake: 26. divizija „triglavska“ preimenovana je u *31. diviziju*, a 27. divizija „goriška“, u koju je uključena i 19. SNOB „Srečko Kosovel“, postala je *32. divizija NOVJ*. Korpus je imao i pet partizanskih odreda (Gorenjski, Dolomitski, Idrijsko-tolminski, Briško-beneški i Južnoprimorski) koji su dopunjavali borbu operativnih brigada na svojim područjima.

Tako i ova, u toku celog narodnooslobodilačkog rata jedina zaista zamašna nemačka ofanziva u Sloveniji, koja je postepeno, od 25. septembra do 20. novembra 1943, neprekidnim dejstvima krupnih snaga zahvatila celu bivšu italijansku zonu Slovenije i zapadnu Gorenjsku, nije postigla svoj cilj — uništiti narodni ustanak u zaleđu Tršćanskog i Riječkog zaliva između Julijskih Alpa i Jadranskog mora. Neprijateljske snage su bile nedovoljne za tako krupan zadatak, pa su morale opkoljavati i pretraživati deo po deo zemljišta i kruto se pridržavati unapred utvrđenog plana. Opšte pomanjkanje snaga na velikim frontovima uslovalo je odlazak angažovanih jedinica pre nego što su mogle do kraja ostvariti ciljeve ofanzive a to je imalo, što je još značajnije, za posledicu da neprijatelj posle ofanzive nije mogao na pretraženim područjima ostaviti u novim uporištima dovoljno snaga koje bi osigurale vojnu kontrolu teritorije. Manja uporišta su se morala povlačiti, pa je NOV zadržala skoro svu ranije slobodnu teritoriju. Jedini uspeh neprijatelja bilo je uspostavljanje većih uporišta u Novom Mestu i Kočevju i nekih manjih, kao što su Ajdovščina i Kobarid, odnosno bolje zaposedanje glavnih komunikacija.

Snage NOV, mada su izgubile oko 20 posto svog sastava, većinom mladih, neiskusnih boraca, očuvale su se i veoma učvrstile. Svoju organizaciju su već u toku ofanzive prilagođavale novim uslovima, sa jasnom orijentacijom da se moraju što pre borbeno osposobiti za veće ofanzivne operacije kojima će rukovoditi dva korpusna štaba, a izvoditi pet partizanskih divizija.

Velika nemačka jesenja ofanziva je, u suštini, bila neuspešna zbog čvrstog političkog jedinstva partizanske vojske i Osvobodilne fronte. Formiranje Slovenačkog domobranstva nije imalo razornog političkog dejstva. U očima slovenačkog čoveka je to značilo samo produžetak narodnog izdajstva u uslovima kada je italijanskog zainenio nemački okupator u bivšoj italijanskoj okupacionoj zoni. Pokušaj Rupnikove pokrajinske uprave da u Beloj krajini i delu Dolenjske uspostavi svoju administraciju nije se mogao ostvariti, jer su jedinice NOV posle ofanzive ponovo oslobodile teritoriju. Posmatrano u celini, NOV i OF su iz ofanzive izašle čvršće i bogatije za nova iskustva. Bilo im je jasno da organizaciju oslobodilačkih snaga treba tako graditi da mogu izdržati teška iskušenja i u budućnosti.

UČVRŠĆENJE NOV I PO SLOVENIJE I POHODI SLOVENACKIH DIVIZIJA U GORSKI KOTAR, BENEŠKU SLOVENIJU I ŠTAJERSKU

Izgradnju vojne organizacije višeg tipa, a posebno usavršavanje štabova i kadrova, potrebnih za vođenje širih operacija, bilo je moguće ostvariti tek postepeno, u dužem vremenu. Glavni štab NOV i POS i štabovi oba korpusa uložili su sve snage da ta izgradnja bude brža. Štabovi brigada, divizija i korpusa su se usavršavali. Formirali su operativne i obaveštajne odseke, odseke za vezu i ekonomske, sanitetske i propagandne odseke. Njihov rad je usklađivao načelnik štaba, a propagandnim je rukovodio politički komesar. Proširili su se i bataljonski štabovi. Uz brigadni, divizijski i korpusni štab — negde pre, negde kasnije, zavisno od opštih, materijalnih i kad-

rovskih uslova — formirane su čete, odnosno vodovi sa teškim oružjem, za vezu, izviđanje, minerstvo i sabotaze, za snabdevanje i obezbeđenje štaba, odnosno sanitetsko zbrinjavanje. Gradile su se nove konspirativne bolnice.

Takođe se brzo razvijao sistem škola i tečajeva za kadrove svih stepena: za niže starešine u brigadama, divizijama i korpusima, a za više u Oficirskoj školi Glavnog štaba NOV i POS. Intenzivnijom obukom i političkim vaspitanjem bio je obuhvaćen ceo borački sastav.

Posle nemačke ofanzive, kada je bilo sasvim sigurno da neprijatelj neće moći preduzeti novu ofanzivu širih razmera, što se u početku očekivalo, Glavni štab NOV i POS preselio se u selo Pribišje severno od Semiča (Tajčbirt), a u februaru 1944. u Crmošnjice, između Dolenjskih Toplica i Semiča. Krajem januara 1944. imao je operativno, obaveštajno i kadrovsko odeljenje, odeljenje za vezu i za pozadinu, kao i sanitetsko, propagandno i sudsko odeljenje, dok su užem štabu bili potčinjeni još šef administracije, verski referent i oficir za vezu sa savezničkim vojnim misijama.

Glavni štab je, sa takvom organizacijom, mogao više uticati na Narodnooslobodilačku vojsku u Sloveniji i rukovoditi njenim razvitkom na viši stepen, u vojsku koja će moći da izvršava svoje zadatke u svim uslovima.

Veoma važnu ulogu u izgradnji NOV i POS posle ofanzive odigrale su organizacije KPS u jedinicama. Povele su odlučnu borbu protiv slabosti, učvršćujući disciplinu i odgovornost. Glavni štab NOV i POS je 20. decembra 1943. osnovao pri štabovima divizija *politodele*, politička odeljenja kakva su već postojala u drugim divizijama NOV i PO Jugoslavije, sa zadatkom da štabovima divizija pomognu u političkoj i vojnoj izgradnji jedinica.

Pod rukovodstvom pokrajinskih komisija bezbednosno-obaveštajne službe (VOS), nastajali su vodovi i čete VOS za borbu protiv neprijateljske subverzivne delatnosti na oslobođenim i poluoslobođenim teritorijama. U Dolenjskoj je 19. septembra 1943 formiran *1. bataljon VOS*, a u Primorskoj nešto kasnije više manjih bataljona. Jedinice VOS su takođe izvodile veliki broj manjih vojnih akcija, iako im je bio glavni zadatak borba protiv neprijateljskih agenata i špijuna.

Ova delatnost je, posle završene nemačke jesenje ofanzive, postajala sve značajnija. Nakon odlaska neprijateljskih krupnih jedinica, zbog nedostatka snaga, iskorišćavajući slabo organizovanu bezbednost partizanske teritorije, neprijatelj je u početku sa uspehom izvodio iznenadne akcije manjim snagama, kad god je imao svežije podatke o lokaciji partizanskih logora. Tako je, na primer, 23. decembra 1943. napao 3. bataljon 3. SNOUB „Ivan Gradnik“ u logoru kod Škvarca jugozapadno od Hotedršice. Poginulo je 46 boraca, 7 izgorelo, a 11 zarobljeno. Na Pokljuki, u nekadašnjem hotelu na Goreljeku, 15. decembra je opkolio 3. bataljon 7. SNOUB „France Prešeren“ i posle višečasovne borbe na život i smrt slomio njegov otpor u zapaljenoj zgradi hotela. Još teži udarac oslobodilačkom pokretu zadala je četa nemačkog bataljona „Hajne“ (Heine) iz Idrije

27. januara 1944. svojim iznenadnim upadom u Cerkno, gde se nalazila srednja partijska škola Pokrajinskog komiteta KPS za Primorsko sa zaštitnom četom. U toku jednog sata, koliko se zadržala u naselju, poginulo je 47 partizana i partizanki, od toga 26 slušalaca tečaja. Tek kad su preduzete svestranije mere bezbednosti i osiguranja, takvi napadi su prestali, jer su doživljavali neuspeh za neuspehom. Jedinice su morale često menjati svoje položaje i kantonmane.

Zbog sve češćih i upornijih partizanskih napada na uporišta i objekte na železničkim prugama, nemački okupator je dalje fortifikacijski uređivao svoja uporišta, kako bi na taj način stvorio uslove da sa raspoloživim snagama vrši ofanzivne akcije bar na užim područjima, pre svega s ciljem da partizanske jedinice odbaci od osnovnih komunikacija. Posle jesenje ofanzive okupator je, u suštini, bio u aktivnoj odbrani. Pomanjkanje snaga pokušavao je da reši osposobljavanjem i postepenim uključivanjem u borbu domobranskih i italijanskih fašističkih jedinica, ali za njihovo osposobljavanje bilo je potrebno vreme.

Posle nemačke jesenje ofanzive ostali su u Dolenjskoj i Notranjskoj delovi 14. i 19. SS policijskog puka koji su, zajedno sa domobranskim jedinicama, sačinjavali posade u Ljubljani, Novom Mestu i Kočevju, uz železničku prugu Ljubljana — Postojna i komunikacije Brod na Kupu — Kočevje — Ljubljana i Kostanjevica — Novo Mesto — Ljubljana. Zeleznička pruga Ljubljana — Novo Mesto — Karlovac bila je sasvim porušena, a pruge Ljubljana — Kočevje i Trebnje — Sevnica teško oštećene. Okupator je za vezu sa Jadranom mogao da ko'risti samo prugu Postojna — Rijeka.

I Narodnooslobodilačka vojska je imala malo snaga za zaštitu slobodne teritorije između navedenih komunikacija. Štab 7. korpusa je usmerio 15. diviziju na komunikaciju Ljubljana — Novo Mesto — Brežice sa težištem napada na Novo Mesto, 14. diviziju na železničke pruge Ljubljana — Postojna i Ljubljana — Kočevje, sa težištem na poslednjoj radi izolacije Kočevja, dok je 18. divizija, koja je u nemačkoj ofanzivi najviše oslabila, po naređenju Glavnog štaba NOV i POS od 18. novembra, otišla u Gorski kotar sa zadatkom da, u sadejstvu sa hrvatskim jedinicama, uništava nemačko-ustaška uporišta, vezuje neprijateljske snage, sprečava upade u Belu krajinu i uništava glavnu cestu između Karlovca i Rijeke (Luzijana). To je ujedno bila i značajna pomoć hrvatskim jedinicama čija je glavnina, po naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ, otišla u istočnu Liku.

Na teritoriji 7. korpusa su do početka decembra 1943. ponovo formirani partizanski odredi (*Belokranjski, Dolenjski i Notranjski*) koji su, naoružani lakim pešadijskim naof-užanjem i u jačini od oko 200 boraca, imali zadatak, da svojim akcijama i drugim dejstvima osiguravaju poverena im područja. Kao i u drugim područjima Slovenije, oni su sprečavali teror okupatora, mobilisali nove borce i bili škola partizanskih boraca. Njihove akcije, naročito diverzantske, bile su veoma uspešne. U Brkinima i slovenačkoj Istri se u prvoj polovini oktobra učvrstio i *Istarski partizanski odred*. Krajem novembra imao je tri bataljona, koji su vršili akcije u zaleđu Tršćanskog zaliva, sve do pruge Postojna — Rijeka.

Na odseku 15. divizije nemačko-domobranske posade su se 9. novembra povukle iz Metlike i Crnomelja u Kočevje. Osloncem na slobodnu Belu krajinu, Gorjance i Zumberak, divizija se pripremala za napad na Novo Mesto koji je, uz podršku divizijskih topova, počeo 12. novembra. Posadu grada su ojačale jedinice koje su se povukle iz Trebnja i Žužemberka. Napad, ponovljen 16. novembra, iako bolje podržan artiljerijom, nije uspeo, jer je u uporište kao pojačanje prodrla nemačka kolona iz sastava 14. SS policijskog puka. Jaka posada se ušančila u velikom broju italijanskih utvrđenja. Partizanske snage su blokirale uporište. Blokadna zaštita u pravcu Bele krajine bila je potrebna sve do završnih operacija za oslobodjenje zemlje.

Iako je nemački okupator kod sela Tatre u Brkinima uspeo da 14. novembra opkoli 3. bataljon 2. SNOUB „Ljubo Sercer" i zada mu teške gubitke (35 poginulih, 20 zarobljenih i 15 ranjenih), 14. divizija je brzo počela sa uspešnim akcijama. Najpre je 16. novembra napadala St. Peter na Krasu (sada: Pivka), a zatim je 24. novembra, posle temeljitih priprema, njena 1. SNOUB „Tone Tomšič" uništila domobransko uporište Grahovo kod Cerknice. Pošto je zatim okupator napustio uporišta u Cerknici i Begunjama, slobodna teritorija se proširila do železničke pruge Ljubljana — Postojna. Deset dana kasnije, 4. decembra, 14. divizija, uz pomoć 8. SNOB „Fran Levstik" iz 18. divizije, napala je i uništila nemačko-domobransko uporište u Velikim Laščama koje je povezivalo ljubljanski obrambeni čvor sa Kočevjem. Za to vreme je, na cesti Pijava Gorica — Turjak, 13. SNOB „loška" uspešno zadržala motorizovanu intervencijsku kolonu iz Ljubljane.

Dok je 15. divizija prinudila posadu uporišta Mali Slatnik da se povuče u Novo Mesto, 18. divizija se 20. novembra počela premeštati u Gorski kotar. Prva je, preko snegom pokrivenog Kočevskog Roga i Osilnice, krenula 9. SNOB i rasporedila se na području Delnice — Lokve — Gornje Jelenje. Za njom je otišla 10. SNOB „Ljubljanska", koja se smestila na odseku Gerovo — Crni Lug — Mrzla Vodica, dok je 8. SNOB „Fran Levstik" bila privremeno potčinjena Stabu 14. divizije radi napada na Kočevje. Brigade 18. divizije u Gorskom Kotaru, kao i 15. SNOB „belokranjska" 15. divizije, prebačena preko Kupe u rejon Bosiljeva, trebalo je da odigraju ulogu prihvatnice, ako bi u slučaju nove, još zamašnije neprijateljske ofanzive, koju je kao mogućnost očekivao Glavni štab, bilo potrebno povlačiti operativne jedinice NOV i POS na teritoriju Hrvatske. Ali nemački okupator nije imao dovoljno snage za takvu ofanzivu i morao se zadovoljiti odbranom glavnih komunikacija, u kojoj su važnu ulogu, kao stožeri aktivne odbrane, igrala uporišta Novo Mesto i Kočevje, a u Slovenačkom primorju Idrija.

Posle neuspeha u napadu na Novo Mesto jedinice 7. korpusa počele su pripreme za napad na Kočevje, u kojem je bila jedna četa 19. SS policijskog puka i oko 100 domobrana. Za napad su određene sve tri brigade 14. divizije, dok su u obezbeđenju bile jedinice ostalih divizija. Uz snažnu artiljerijsku i minobacačku podršku, napad je počeo u ponoć 8/9. decembra. U toku noći i sledećeg dana zauzeti

su objekti šireg odbrambenog pojasa i odbrambene tačke u gradu, sem zamka u kojem su se koncentrisali branioci. Borbe su se razbuk-tale i na položajima osiguranja napada. Ogorčeni boj je trajao do 12. decembra, kada je, posle oštih borbi kod Sodražice i proboja odbrane 1. SNOUB „Tone Tomšič” na pravcu Ribnica — Kočevje,

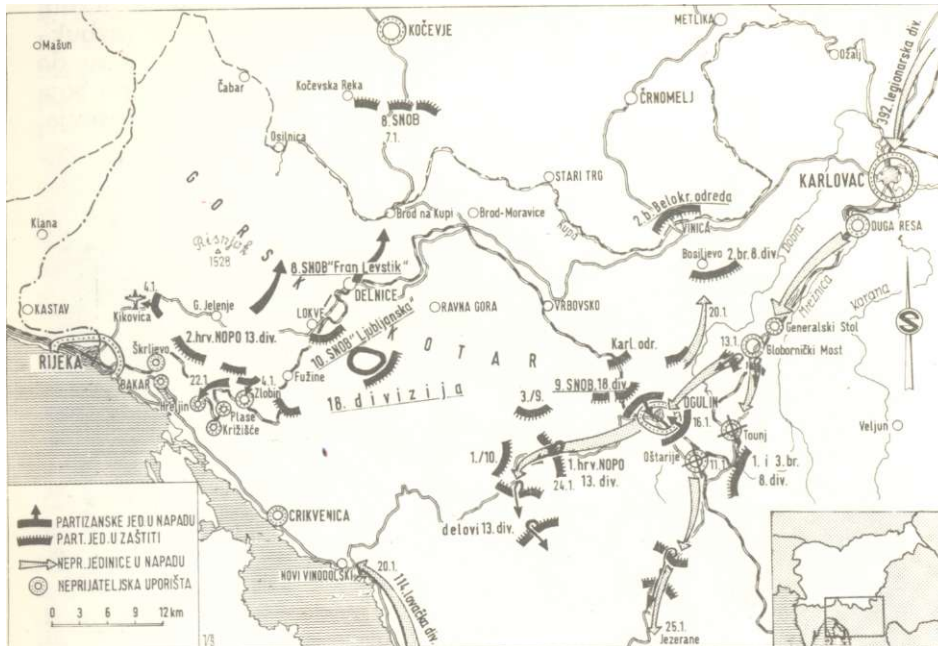
14. divizija NOVJ na maršu kod Velikih Lašča, na konjima komandant divizije Mirko Bračić — Miran Bradač i politički komesar divizije Stane Dobovičnik Krt

314. puk 162. divizije „turkestanske”, dovučen iz rejona Postojne, ojačao neprijateljsku odbranu koja je bila pred uništenjem.

Iako Kočevje nije bilo oslobođeno, taj napad je učvrstio ubeđenje nemačkog komandovanja da se ne mogu održati male posade, već samo fortifikacijski dobro uređena i snažna uporišta.

Još za vreme pripreme napada na Kočevje počela su ofanzivna dejstva 18. divizije u Gorskome kotaru. Noću 7/8. decembra 9. SNOB i jedan bataljon hrvatskog 1. partizanskog odreda razbili su ustaška uporišta Stari Laz i Ravnu Goru. Zatim su, zajedničkim naporima 18. slovenačke i 13. hrvatske, 11. decembra počeli napadati Vrbovsko. U ponovljenom napadu 15. decembra ponovo su oslobodili Senjsko, ali uprkos upornom napadu Vrbovsko nije palo. Kada je 22. decembra u Gorski kotar došla i 8. SNOB „Fran Levstik”, posada Vrbovskog je sledećeg dana neočekivano probila partizansku blokadu i izvukla se u Ogulin. Slobodna teritorija se ovom pobedom proširila do ruba planinskog predela iznad Rijeke i Bakra. Neprijatelj se, takođe, povukao iz Fužina i Liča u Zlobin iznad Bakarskog zaliva.

Kada su neprijateljske snage u Kočevju popravile objekte i učvrstile odbranu, nemački 314. puk krenuo je prema Novom Mestu, a odatle preko Ljubljane i Krškog u sastav svoje divizije. Duž celog

Osamnaesta divizija NOV i POJ u Gorskom kotaru i Hrvatskom primorju, druga polovina januara 1944.

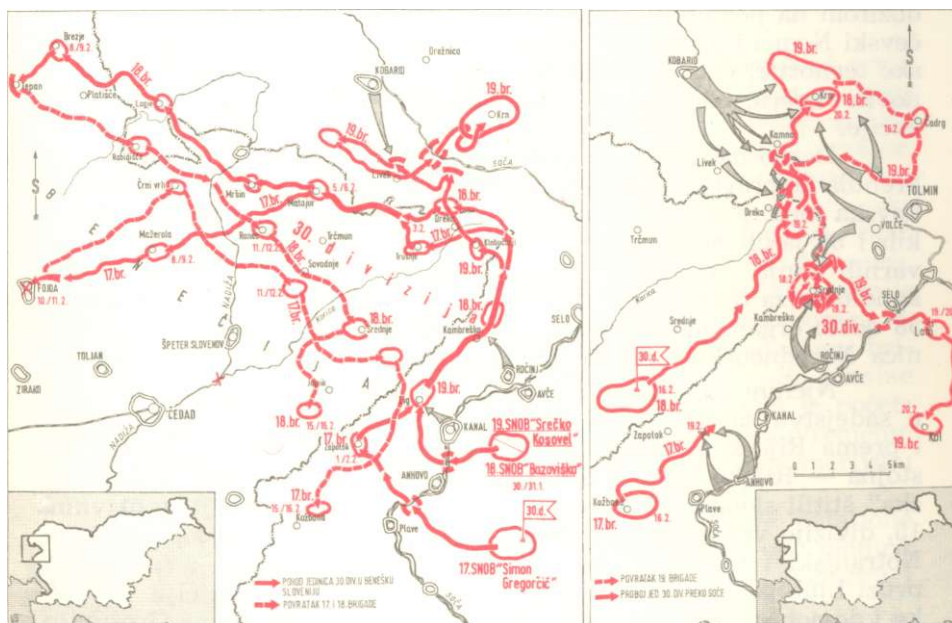
puta napadala ga je 14. divizija, koja se po naređenju Glavnog štaba NOV i POS prebacivala u Belu krajinu, u polazni rejon za pohod u Štajersku. Stigavši 29. decembra, rasporedila se u podnožju Gorjanaca, na Suhoru i u okolini, i počela temeljite svestrane pripreme za pohod.

U Slovenačkom primorju se do 12. januara 1944. prikupljala 32. divizija, vršeći i akcije. Sedamnaesta i 18. SNOB su noću 11/12. januara napale železničku prugu od Sv. Lucije (sada: Most na Soči) do Kanala i porušile tri železnička mosta. Neprijatelj je odgovorio ofanzivom, kako bi odbacio diviziju od pruge i uspostavio nova uporišta na Lokovecu i u Čepovanu. Međutim, 18. SNOB je na Lokovecu razbila jednu njegovu kolonu. Kada su, na osnovu podataka iz zaplenjenog plana ofanzive, dve neprijateljske kolone na Lokvama na rubu Trnovskog gozda pale u zasedu, a dve brigade napale uporišta na železničkoj pruzi u dolini Bače, okupatorske snage su se morale povući sa oslobođene teritorije. Dotle je 31. divizija 9. korpusa vršila pritisak na neprijateljska uporišta u Polhograjskim Dolomitima i Gorenjskoj. Iako njen napad na Železnike 22. januara nije uspešno okončan, u Gorenjskoj se položaj promenio. Okupator je imao uporišta samo u dolinama Save i Poljanske i Selške Sore, dok su brdovita područja sve više kontrolisale jedinice korpusa.

Mobilizacija novih boraca bila je uspešna. U prvih pet meseci 1944. u 9. korpus došlo je 7.612 novih boraca.

Neuspeh nemačke januarske ofanzive učvrstio je procenu Štaba 9. korpusa da su njegove jedinice veoma ojačale, ali i da se tamo gde ih nema pojačao uticaj reakcionarnih elemenata, a u Beneškoj Sloveniji i italijanskih iredentista. Slabiji razvitak oslobodilačkog pokreta na periferiji slobodne teritorije značio je opasnost da će neprijatelj sve snage koncentrisati za napade na nju. Zato je odlučeno da 32. divizija u dobro pripremljenom pohodu prokrstari Beneškom Slovenijom, što će doprineti da se tamo kao i kod susjednog italijanskog stanovništva, učvrsti oslobodilački pokret i ojača aktivna borba protiv okupatora na širem prostoru.

Posle svestranih priprema divizija je, tada preimenovana u 30. diviziju NOVJ, noću 30/31. januara 1944, kod sela Morsko i Deskle, prešla Soču. Nakon sukoba sa borbenim grupama 314. puca 162. divizije „turkestanske“ na području Ljig — Kambreško, njene dve brigade prebacile su se na pl. Matajur, napadajući i saobraćaj na cesti Cedad — Kobarid, dok je jedna brigada bila u zaštiti i kao prihvatnica južno od Kobarida. Noću 8/9. februara su 17. i 18. SNOB preko reke Nadiže prešle u zapadnu Benešku Sloveniju, na područje Robidišče — Platišče. Napale su uporište u Fojdi (Faedis), oko 15 km severoistočno od Videma (Udine) i 11. februara vratile se na levu obalu Nadiže. U to vreme je 19. SNOB „Srečko Kosovel“ na levoj obali Soče blokirala uporišta u Tolminu i Kobaridu i, vodeći teške borbe naročito na Kolovratu, diviziji štitila leđa prilikom približavanja Soči, preko severnog dela Goriških Brda i istočne Beneške Slovenije. Nemačke snage, da bi iskoristile povoljnu taktičku situaciju za uništenje divizije, postavile su zaprečne linije na Soči i Nadiži. Divizija je do 19. februara odbijala neprijateljske napade,

Pohod 30. divizije NOV i POJ u Benešku Sloveniju, februar 1944.

a zatim, posle teških borbi na području Debenje — Ljig, Srednje i Klobučarji — Na gradu, delimično sa gubicima, pregazila ledenu Soču kojoj je neprijatelj bio podigao vodostaj.

U toku pohoda jedinice su održale veći broj mitinga i sastanaka radi objašnjavanja ciljeva narodnooslobodilačke borbe. Težinu pohoda ilustruju gubici. Procenjuje se da je neprijatelj imao 248 poginulih i ranjenih, a samo 18. i 19. SNOB imale su 70 poginulih, 98 ranjenih i 27 nestalih, dok gubici 17. SNOB nisu ni istraženi.

U sledećim mesecima narodnooslobodilačka borba u Beneškoj Sloveniji je neprekidno jačala. U daljem toku rata narod ovog kraja dao je značajan doprinos borbi za slobodu.

Operacije 18. divizije 7. korpusa u Gorskom kotaru i 30. divizije 9. korpusa u Beneškoj Sloveniji bile su sastavni deo širokog plana vojno-političkog rukovodstva Slovenije da, na osnovu rezultata svenarodnog ustanka u vreme kapitulacije fašističke Italije i uspešno prebrođene velike nemačke jesenje ofanzive u bivšoj italijanskoj okupacionoj zoni, učvrsti položaj oslobodilačkog pokreta u celoj Sloveniji. Samo strategija što ravnomernijeg i intenzivnijeg razvitka oslobodilačke borbe u svim slovenačkim pokrajinama bio je pravi put u ostvarenju konačnih ciljeva oslobodilačke borbe.

U tom cilju je, uz saglasnost i odobrenje vrhovnog komandanta NOV i PO Jugoslavije maršala Josipa Broza Tita, u Štajersku upućena 14. divizija 7. korpusa NOVJ, gde je trebalo, prema zamislima Glavnog štaba i Centralnog komiteta KPS, da bude jezgro još jednog korpusa NOVJ. Da bi njen dolazak što više uticao na priliv novih boraca i promenu stanja u Štajerskoj, posebno u istočnim predelima, divizija je bila upućena kao jedinstvena velika jedinica. S obzirom na pomenuti pojas uz Savu i Sutlu, koji su naseljavali kočevski Nemci i drugi doseljenici, to je bilo moguće samo preko hrvatske teritorije, oko Zagreba. Njen osnovni zadatak bio je mobilizacija novih boraca, naročito radnika, a zatim stalni pritisak na komunikacije.

Dobro naoružana i opremljena, sa 1.112 boraca, 14. divizija je krenula u pravcu Turopolja 6. januara 1944. Imala je 2 protivtenkovska topa, 9 srednjih 81 mm i 11 lakih minobacača 45 mm, 12 teških i 35 lakih mitraljeza, 180 automata i 900 pušaka, kao i 126 tovarnih konja i mazgi. U njenom sastavu je bilo 340 članova i 128 kandidata za članove KP Slovenije i 185 članova SKOJ-a, ili ukupno 58 odsto organizovanih boraca i starešina. Bila je zaista elitna jedinica Narodnooslobodilačke vojske slovenačkog naroda i Jugoslavije.

Njenim odlaskom 7. korpus je oslabljen. Jedinice 18. divizije, u sadejstvu sa hrvatskim jedinicama, vršile su pritisak na Ogulin i prema Riječkom zalivu, a Istarski partizanski odred na prugu Postojna — Rijeka, dok su Belokranjski odred i 15. SNOB „belokranjska“ štitili slobodnu teritoriju u pravcu Karlovca i Ozlja, a glavnina 15. divizije vršila blokadu Novog Mesta. Dva partizanska odreda — Notranjski i Dolenjski, na pravcima prema Ljubljani i železničkoj pruzi Ljubljana — Postojna, jedva su odoljevali neprijatelju. Nemačke i domobranske snage sve češće su vršile pritisak prema Grosuplju. Tek su dolazak 8. divizije 4. korpusa na odsek Generalski Stol — Ogu-

lin i uspešan napad na Netretić (3/4. januar), zapadno od Karlovca, omogućili 15. SNOB da ode na odsek Ribnice.

Pritisak NOV u Hrvatskom primorju produžen je napadom na aerodrom u Kikovici i Zlobin kod Kraljevice (4/5. januar) i upadom u Hreljin (22/23. januar), dok je 1. brigada 8. divizije 11. januara oslobodila Oštarije. Međutim, napad na Ogulin sprečile su nemačka 392. legionarska i 114. lovačka divizija prodorom iz Karlovca, odnosno severne Dalmacije u pravcu Rijeke. Pošto je od 13. i novoformirane 35. divizije i jedinica Operativnog štaba za hrvatsku Istru 30. januara formiran 11. korpus NOVJ, mogla se 18. divizija 7. korpusa vratiti u Sloveniju (15. februar), gde su se sve više razgarale borbe oko ceste i železničke pruge Ljubljana — Kočevje. Brigade su imale, takođe, sve češće sukobe sa nemačko-domobranskim borbenim grupama koje su pokušavale da dublje prodru na slobodnu teritoriju i na pravcu Novo Mesto — Kostanjevica. Blokada Novog Mesta i borbe oko pruge Grosuplje — Kočevje suviše su vezale snage 7. korpusa. Jači pritisak na glavnu železničku prugu okupatora Postojna — Ljubljana — Zidani Most bio bi korisniji.

Gledano u celini, na teritoriji 7. korpusa već je bila stvorena svojevrsna ravnoteža. Okupator nije mogao da osvoji, već samo smanji slobodnu teritoriju, da uspostavi nova uporišta i pobedi koju jedinicu NOV, a narodnooslobodilačke jedinice nisu mogle da zauzmu velika i veoma utvrđena uporišta okupatora, kojima je branio glavne saobraćajne puteve, i tako prošire slobodnu teritoriju. Pokazalo se da u Sloveniji, sem jakih operativnih jedinica, treba imati dobro razvijenu teritorijalnu komponentu vojne organizacije, partizanske odrede, jedinice VOS i minersko-sabotažne vodove koji dejstvuju i na poluoslobođenim i od okupatora kontrolisanim područjima.

Posle odlaska 6. SNOUB „Slavko Šlander" u Dolenjsku avgusta 1943, u Štajerskoj je ostalo veoma malo boraca. Mada je, zbog velikih pobeda na svetskim bojištima i kapitulacije Italije, pokret brzo jačao, razvitak partizanskih jedinica još je bio prespor. Pohorska partizanska četa formirala je nov *Pohorski partizanski bataljon*, a postojale su još *Kamniška*, *Savinjska*, *Koroška* i *Kozjanska četa*. Glavni štab NOV i POS je 18. septembra ponovo formirao Stab 4. *operativne zone* koji je 25. septembra na Lesu, severno od Kresnica, obnovio *Zasavski* i *Kamniški partizanski bataljon*. Dva dana kasnije se kod Jevnice prebacilo preko Save u Štajersku 188 boraca 6. SNOUB „Slavko Šlander". Po uključenju pomenutih bataljona brigada od oko 300 boraca počela je sa uspešnim akcijama. Sa planine Menine je 28. oktobra uputila 96 boraca na Pohorje, gde je početkom novembra formiran *Pohorski partizanski odred*. U međuvremenu, novim borcima ojačana brigada je uništila nemačku žandarmerijsku stanicu u Smartnom ob Dreti.

Okupator je mobilisao deo vermanšafta i njegove bataljone „Ost" (istok) i „West" (zapad) rasporedio po uporištima oko planina Menina i Dobrovlje i u Zgornjoj Savinjskoj dolini, a u novembru i bataljon „Mitte" (sredina) oko Pohorja.

Akcije štajerskih partizanskih jedinica bile su većinom uspešne. Okupatorska uporišta su tada bila još slabo utvrđena i mala.

Kada je krajem novembra osetio da nema opasnosti od partizanske ofanzive iz bivše Ljubljanske pokrajine u pravcu Save, počeo je sa širim operacijama. Deset bataljona vermana, policije i vojske, ukupno oko 4.000 vojnika, u operaciji „Snegešteber“ (Schneegestöber, snežna mećava) opkolilo je i pretražilo Pohorje između 6. i 10. decembra, ali se Pohorski odred pravovremeno izvukao u pravcu Vuhreda.

U drugoj takvoj akciji, od 16. do 24. decembra na području Kamnik — Gornji Grad — Vrnsko — Zagorje — Vače — Domžale, osam neprijateljskih bataljona pokušalo je da opkoli 6. SNOUB „Slavko Slander“, ali se ona, zajedno sa Štabom 4. operativne zone, povukla preko planinskog zemljišta u dolinu Podvolovjeka, a zatim u Korušku, dok se Stab zone uputio na Moravško.

Neprijatelj je 21. decembra napao i treće žarište borbe u Štajerskoj, Kozjansko. Kozjanska četa, zajedno sa bataljonom Zagorskog partizanskog odreda posle borbi povukla se privremeno u Hrvatsko zagorje. Posle tih operacija nemački okupator je očekivao da će u toku zime u Štajerskoj vladati relativni mir.

14. divizija NOVJ na maršu ka Savi zapadno od Zagreba (13. januara 1944.)

Dugačka kolona 14. divizije NOVJ se iz Vivodine u Zumberku, gde su 8. januara održana savetovanja njenih štabova sa Glavnim štabom NOV i POS i predstavnicima Centralnog komiteta KPS, uputila ka Sv. Jani i nakon sukoba kod sela Galgovo kretala do Vukomeričkih gorica i kroz šume Turopolja u pravcu Save. Kod sela Veleševac i Ruča, oko 30 km jugoistočno od Zagreba, noću 13/14. januara, pomoću dva broda prebacila se preko Save da bi zatim, uz punu pomoć hrvatskih oslobodilačkih organa, 17. januara stigla u Čazmu, jedno od središta velike slobodne teritorije 2. operativne zone NOV i PO Hrvatske, koja je dva dana kasnije formirana u snažan 10. korpus NOVJ, sa dve divizije i pet partizanskih odreda. Srdačno primlje-

na od hrvatskog naroda, produžila je marš na Kalničko gorje, gde je njenom sastavu saopšten cilj daljeg pohoda. Neprijatelj još nije otkrio njene namere iako je prešla više od 130 kilometara.

Međutim, 21. januara, ustaške snage su počele ofanzivu „Dubrovnik“ protiv jedinica NOV na Kalniku. Ofanziva je bila razbijena, ali se divizija zbog nje zadržala na tom području do 28. januara, kada je zajedno sa Zagorskim odredom krenula u Hrvatsko zagorje. Štab divizije je odlučio da noću 6/7. februara pređe Sutlu južno od Podčetrteka, kod sela Sedlarjevo, gde su zajedno sa terenskim organizacijama izgradili privremeni drveni most. Divizija je imala 1.025 boraca i do tada je prešla 310 km puta.

Za vreme jednomesečnog pohoda 14. divizije oko Zagreba u Štajerskoj teške borbe nisu prestajale. Na godišnjicu uništenja legendarnog Pohorskog bataljona, od Pohorskog odreda i dela Koroškog bataljona, 8. januara, na Pohorju (Sv. Primož južno od Vuzenice) formirana je *Pohorska brigada*, koja je kasnije dobila ime *11. SNOB „Miloš Zidanšek“*. Osnovano je nekoliko minerskih jedinica, a 15. februara i *Kamniško-savinjski*, kasnije nazvan *Kamniško-zasavski partizanski odred*, koji je, između ostalog, obezbeđivao i održavao prelaze preko Save kod Litije u Zasavju.

Jedinice 4. operativne zone su pre svega napadale saobraćajne objekte i manja okupatorska uporišta, ali i njima je okupator zadavao teške udarce: 6. februara na Dobroviju i Menini, a 24. februara u selu Oklo kod Brda jugoistočno od Domžala. U toku tih borbi jedinice su potisnute prema Kamniškim i Mozirskim planinama, što je onemogućilo njihovo sadejstvo sa 14. divizijom koja je došla na Kozjansko.

Tek što je kolona 14. divizije prešla Sutlu, njene prethodnice su se sukobile sa naoružanim nemačkim doseljenicima i manjim nemačkim izviđačkim odredom iz Kozjeg. Dok se divizija raspoređivala na južnom delu Zusema kod Pilštajna, okupator je prikupio oko 1.000 vojnika, ali ona je bez teškoća odbila njihove napade.

Štab 14. divizije je odlučio da se ona i u Štajerskoj kreće kao celina, ali da pre odlaska u pravcu Pohorja ili Mozirskih planina izvrši akcije južno od pl. Bohor. Noću 9/10. februara uništila je uređaje rudnika uglja u Senovom i Reštanju i žandarmerijsku stanicu i opštinsku zgradu u Zabukovju. Ovi napadi su naveli neprijatelja na pogrešnu procenu da će se divizija kretati u pravcu Save, ali se ona zatim sa grebena Bohora, u snežnoj mećavi koja je brisala trag njene kolone, usmerila u pravcu Zidanog Mosta. Niske temperature sa dubokim snegom koje su počele iznenada, veoma su pogoršale uslove pohoda. Zbog neprijateljevih zaprečnih položaja uz Savinju, divizija se, umesto u Zasavje, usmerila prema severu. Neprijatelj je 13. februara prikupio toliko snage da je inicijativa prešla u njegove ruke. Brzo prebacujući jedinice na nove položaje kamionima i železnicom, on je glavninom snaga stvarao zaprečne linije, a snažna borbena grupa je pokušala da diviziju zaplete u boj i stvori taktičke uslove za njeno uništenje u obručima. Međutim, 14. divizija, čiji sastav je pokazao visoke moralno-političke vrednosti i izdržljivost, spretno se borila protiv trostruko nadmoćnijeg neprijatelja i umešno spreča-

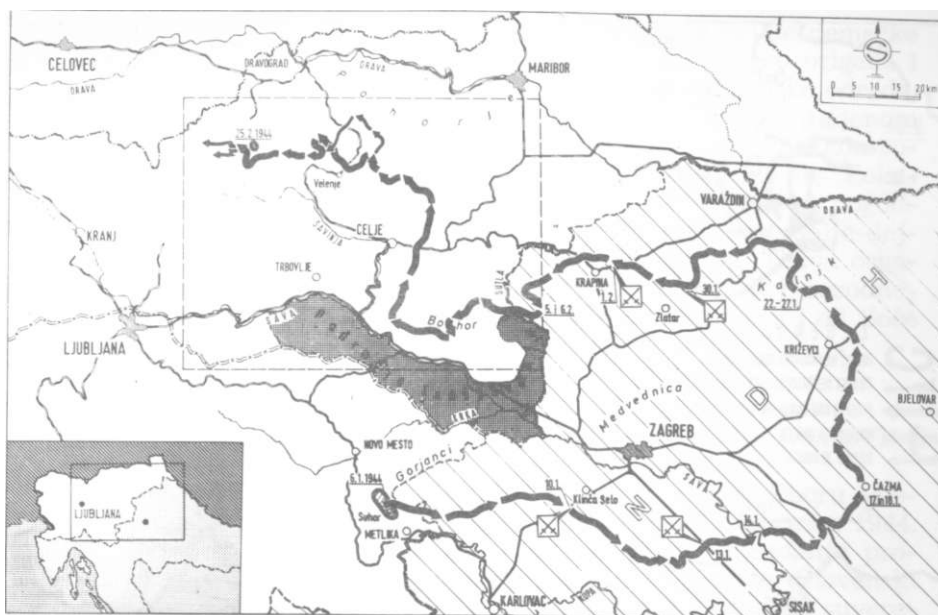

Prenošenje ranjenika 14. divizije NOVJ na Paškom Kozjaku (19. februar 1944.), prvi sleva verski referent u štabu divizije Jole Lampret

vala njegove namere. Kod Štora se probila iz obruča preko železničke pruge Celje — Rogatec na Konjišku goru, zatim preko ceste Celje — Stranice, a noću 15/16. februara na Paški Kozjak. Zbog mrazeva i snežnih nameta divizija je morala zakopati teško naoružanje. Nošenje ranjenika je otežavalo njeno kretanje. Uz žestoke borbe, četiri bataljona su se probila kod Spodnjeg Doliča na Pohorje, dok se glavina prebacila na Grašku goru. Posle podne 21. februara imala je na toj „gori juriša“ do tada najtežu borbu, ali se u toku noći probila u pravcu Mozirskih planina. Posle sukoba sa njegovim zasedama kod Belih Voda i Rastoka severno od Ljubnog, neprijatelj je 25. februara prekinuo napade na diviziju, koja je bila već podeljena na četiri dela. Za vreme celog pohoda divizija nije uspela povezati se sa 4. operativnom zonom.

Za devetnaest dana skoro neprekidnih borbi i pokreta od Sutle do slovenačke Koruške divizija je imala velike gubitke. Od 1.112 boraca, koji su 6. januara krenuli u pohod, 26. februara je bilo samo 440 ili 39,6 odsto sposobnih za borbu. Ranjenih i bolesnih, u partizanskim bolnicama ili ostavljenih na terenu, bilo je 261 ili 23,5 odsto, od toga 201 u Štajerskoj. Poginulo je, zarobljeno ili nestalo 367 boraca, od toga 360 u delu pohoda od Sutle do Mozirskih planina i Pohorja. Nemci u svojim izveštajima navode da su zarobili 163 borca. I mnogi od onih koji su bili sposobni za borbu imali su teške smrztotine.

Nemački gubici su, po njihovim vlastitim izvorima, iznosili 50 poginulih i 160 ranjenih, a računa se da je zajedno sa kontuzovanima zbog smrztotina izbačeno iz stroja 500 do 600, ili 17 do 20 odsto vojnika koji su učestvovali u borbi sa divizijom.

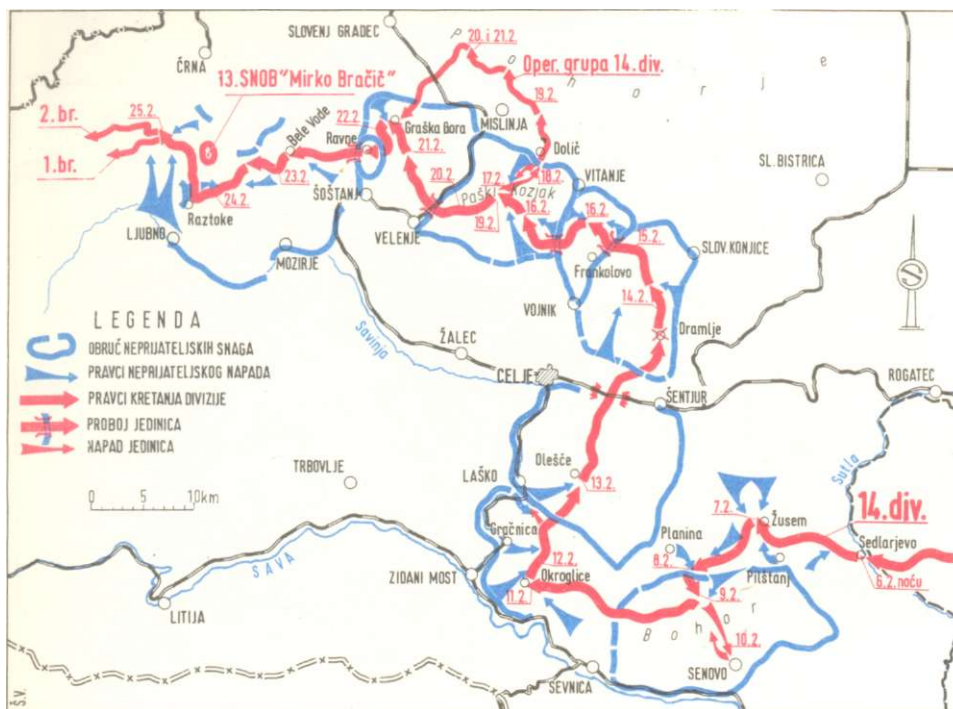
Pregled pohoda 14. divizije NOV i POJ u Štajersku oko Zagreba (januar — februar 1944.)

U stvari je kretanje divizije u jednoj koloni opredelilo nemačku taktiku i olakšavalo njegovim snagama stvaranje obruča. Zbog usamljenosti i veoma nepovoljnih zimskih uslova divizija se morala probijati iz više obruča. Njeni uspešni manevri i noćna dejstva temeljili su se na moralnoj čvrstini njenog sastava, koji je od boraca do starešina bio prožet nesalomljivom voljom za pobjedom, drugarstvom i požrtvovanošću.

Četrnaesta divizija je uprkos teškim gubicima bila pobednik, jer nije uništena. To je bila prva velika jedinica slovenske i jugoslovenske NOV, koja je prodrla na teritoriju koju je nacistički okupator smatrao delom Trećeg Rajha. Pohod 14. divizije je u svesti slovenačkog naroda postao legenda o herojstvu i požrtvovanosti, drugarstvu i duhovnoj moći njegovih boraca za slobodu.

Velike pobjede antihitlerovske koalicije na frontovima i učvršćenje NOV i POS posle kapitulacije Italije pozitivno su uticali i na razvitak narodnooslobodilačke borbe u austrijskom delu slovenačke Koroške. Operativni štab za zapadnu Sloveniju, nadležan i za taj deo slovenačke narodne teritorije, doneo je 6. oktobra 1943. naredenje da se od *Koroške čete* Gorenjskog partizanskog odreda i postojećih grupa u Koroškoj formira *Koroški partizanski odred*, ali je Glavni štab NOV i POS 17. oktobra saopštio svoj stav da je zbog nastupajuće zime i slabih veza bolje da se organizuju *Zapadnokoroški* u zapadnom i *Vzhodnokoroški partizanski odred* u istočnom delu Koroške.

U prvoj polovini oktobra 1943. iz Cerknog, središta partizanske slobodne teritorije u Slovenačkom primorju, otišao je Štab Zapadno-

Pregled borbi 14. divizije NOV i POJ u Štajerskoj, februar 1944.

koroškog odreda sa nešto boraca. Posle priključenja pomenute Koroške čete, minerskog voda „Grintavec“ i drugih, odred je krajem novembra imao 70 boraca. Dolazak zime je otežao njegovu aktivnost na severnom podnožju Karavanki, pa se odred privremeno zadržavao na Pokljuki i slao patrole na austrijsku stranu. Snažniji razvitak mogao je uslediti tek u proleće 1944, kada su se više razvile i organizacije oslobodilačkog pokreta u slovenačkoj Koroškoj.

U istočnom delu slovenačke Koroške, koji se povezivao sa 4. operativnom zonom, *Koroška četa* je krajem septembra 1943. prerasla u *Koroški partizanski bataljon*, koji je, pored mnogih drugih akcija, 3. novembra privremeno oslobodio Št. Vid u Podjunskoj dolini, tri dana kasnije uništio žandarmerijsku stanicu u Beli, južno od Železne Kaple, a 6. januara 1944. i u Globasnici. Neprijatelj je na njegove akcije odgovorio odlučnim merama, lokalnom poterom 6. novembra i hapšenjem terenskih aktivista.

Iako je Koroški bataljon zbog formiranja 11. SNOB „Miloš Zidanšek“ privremeno bio oslabljen, brzo je ojačao, da bi 5. februara 1944. prerastao u *Vzhodnokoroški partizanski odred*, pretežno sastavljen od boraca rodnom iz Koroške.

Oba odreda se, zbog zimskih uslova, nisu mogla povezati do proleća. U njihovim logorima našli su zaštitu i terenski aktivisti OF i KPS.

Činjenica je da su NOV i PO Slovenije, posle velike nemačke jesenje ofanzive, usavršili kako osnovno operativno jezgro brigada i divizija tako i svoju teritorijalnu komponentu — partizanske odrede, bataljone i čete na celoj slovenačkoj narodnoj teritoriji, sem u njenom krajnje severnom delu (Haloze, Prekomurje). Obe osnovne komponente, operativna i teritorijalna, jedna drugu su dopunjavale. Pokazalo se da su partizanski odredi na određenim područjima čak pogodniji oblik vojne organizacije od brigada, jer su mogli uspešnije delovati u neposrednoj blizini uporišta i komunikacija. Takva organizacija omogućavala je da je cela Slovenija bila u vatri narodno-oslobodilačkog rata od Julijskih Alpa do Jadranskog mora i od Soče i Nadiže do Drave.

PRVO ZASEDANJE SNOS I RAZVITAK NARODNE VLASTI

Slovenački narodni oslobodilački odbor, izabran na Zboru delegata slovenačkog naroda u Kočevju, sastao se 19. i 20. februara 1944. u Črnomelju u Beloj krajini. Na tom svom prvom zasedanju promenio je ime u *Slovenačko narodno oslobodilačko veće* (Slovenski narodni osvobodilni svet, SNOS), najviši predstavnički organ suverenog slovenačkog naroda u Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji. Osnovni oblik najviših državnih organa utvrđen na tom zasedanju, ako se izuzme formiranje narodne vlade 5. maja 1945. u Ajdovščini, u suštini nije menjan sve do proglašenja prvog slovenačkog ustava 16. januara 1947. u Ljubljani.

Zasedanje SNOS i njegove odluke značili su produžetak procesa odvajanja funkcije vlasti od Osvobodilne fronte kao političke organizacije. Ovo odvajanje je na jednoj strani tražilo postojanje velike slobodne teritorije, a još više očekivanje iskrcavanja savezničkih snaga odnosno da će se rat uskoro završiti. Oslobođenje zemlje je trebalo dočekati sa odozgo do dole izgrađenom mrežom biranih organa narodne vlasti, od SNOS preko okružnih i sreskih do mesnih NOO-a, kao i sa izgrađenom mrežom biranih odbora Osvobodilne fronte.

Dnevni red zasedanja obuhvatao je trideset tačaka. Četiri referata, koje su podneli Edvard Kardelj, Boris Kidrič, dr Marijan Breclj i Franjo Lubej, obrazlagali su zasedanju predložene i zatim prihvaćene odluke i akte, dajući im šire okvire tadašnjeg trenutka.

Posle odluke o poslovniku i promeni imena u *Slovenačko narodno oslobodilačko veće* doneta je odluka da se broj njegovih članova poveća od 120 na 180 i da se novi članovi biraju na okružnim narodnooslobodilačkim skupštinama na Primorskom, u Štajerskoj, -Gorenjskoj i Koruškoj „postupno sa oslobađanjem slovenačke teritorije“.

Kao AVNOJ za celu zemlju, tako je SNOS objedinjavao zakonodavnu, izvršnu i sudsku vlast, s tim što su izvršna i sudska prenete na izvršne organe i sudove. Prema zamisli rukovodstva oslobodilačkog pokreta, nosilac izvršne vlasti trebalo je da bude *Nacionalni komitet oslobođenja Slovenije* (Nacionalni komite osvoboditve

Pogled, na učesnike prvog zasedanja slovenačkog narodnog oslobodilačkog veća u Crnomelju 19. i 20. februara 1944., u prvom redu sleva član Politbiroa CK KPJ Moša Pijade i vođa britanske vojne misije major Viljem Džons (William Jones)

Slovenije, NKOS). Međutim, na tom zasedanju takva odluka nije doneta, niti su je donela druga nacionalna vrhovna tela u Jugoslaviji. U deklaraciji SNOS o tom pitanju je rečeno da će se NKOS uspostaviti „čim budu dati potrebni uslovi“.

Međutim, da bi se na odgovarajući način, ali u drugom obliku, ipak uspostavili organi izvršne vlasti, Predsedništvu SNOS dat je zadatak da u ulozi vlade organizuje potrebne odseke uprave. Odseci će postati povereništva kad bude imenovan NKOS. Oni treba da se povežu sa odgovarajućim povereništvima Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije.

Sem navedenog, na Prvom zasedanju SNOS donete su i druge značajne odluke i dokumenti: izjava o potvrđivanju rada slovenačke delegacije na Drugom zasedanju AVNOJ-a, izjava o ustavnim pravima i dužnostima slovenačkog naroda, odluka o osnivanju Zakonodavnog odbora pri Predsedništvu SNOS, odluka o raspisivanju izbora za NOO, odluka o osnivanju Komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njegovih pomagača, odluka o osnivanju Verske komisije, odluka o ukidanju Bezbednosnoobaveštajne službe (VOS OF) i odluka o spajanju Narodnooslobodilačkog veća za Slovenačko primorje sa organima slovenačke narodne vlasti. Predsedništvo SNOS povećano je za jednog člana sa Primorskog. Brojalo je jedanaest članova, dok je Narodnooslobodilačko veće za Slovenačko primorje već 13. januara donelo odluku o svom raspuštanju i prenošenju nadležnosti na Predsedništvo SNOO.

U daljem radu zasedanje je potvrdilo sve odluke i druge akte koje je Predsedništvo SNOO donelo posle Zbora delegata slovenačkog naroda u Kočevju i na taj način odobrilo dotadašnju politiku rukovodstva narodnooslobodilačkog pokreta. Zatim je donelo više odluka privrednog karaktera, od kojih su najznačajnije odluke o izdavanju platežnih bonova i o narodnom porezu. Zasedanje se završilo pozdravom vrhovnom komandantu NOV i PO Jugoslavije maršalu Josipu Brozu Titu, pod čijim rukovodstvom će biti „stvoren nova Jugoslavija u kojoj će se ostvariti hiljadugodišnji snovi slovenačkog naroda o slobodi i nezavisnosti”.¹²

Zasedanje je teklo u potpunom jedinstvu, uz burno oduševljenje svih učesnika.

Dalji razvitak narodne vlasti, kojem je osnove i nov podstrek dalo Prvo zasedanje SNOS, zasnivao se na principima široke narodne demokratije. Njen impozantni sastav, sa mesnim narodnooslobodilačkim odborima u bazi i Slovenačkim narodnim oslobodilačkim većem u vrhu, izražavao je duboke revolucionarne promene u slovenačkom društvu. Organe narodne vlasti sačinjavali su od naroda izabrani predstavnici radnih ljudi koje je ujedinila borba protiv okupatora i njegovih domaćih slugu, a organizovala KPS u Osvobodilnoj fronti, i koji su se opredelili za nove društvene odnose, protiv vraćanja na staro. Postepeno je pod rukovodstvom Predsedništva SNOS i njegovih odseka nastalo na slobodnim teritorijama, kako u oblasti privređivanja tako i na području unutrašnjeg reda i bezbednosti, uređenje koje je imalo karakteristike jednog vlastitog puta koji je, polazeći od stvarnih uslova i potreba, omogućavao mobilizaciju svih narodnih snaga za uspešan dalji razvitak narodnooslobodilačke borbe.

Sa druge strane, revolucionarna sadržina narodne vlasti davala je još više poleta narodnim masama, učvršćujući njihovu spremnost za borbu i poverenje u novu, na demokratskim federativnim načelima izgrađenu Jugoslaviju. Prvo zasedanje SNOS bilo je doprinos Slovenaca stvaranju nove jugoslovenske zajednice na putu koji je zacrtalo Drugo zasedanje AVNOJ-a.

Predsedništvo SNOS je 12. marta 1944. osnovalo osam najvažnijih odseka (za izgradnju narodne vlasti, unutrašnje poslove, prosvetu, privredu, finansije, obnovu, zdravstvo i za informacije i propagandu), 19. avgusta 1944. još pet (za snabdevanje, šumarstvo, saobraćaj, sudstvo i socijalno staranje), da bi ih od 19. novembra bilo šesnaest. Odsek za privredu se tada podelio na više odseka, a osnovan je i personalni odsek. Na čelu odseka, koji su se obično delili na više odeljenja, bili su načelnici koji su dobijali smernice za rad od resornog člana ili celog Predsedništva SNOS.

Odsek za izgradnju narodne vlasti imao je odeljenja za organizaciju izbora, za kadrove i za upravljanje političkom školom i raznim tečajevima.

¹ Prvo zasedanje Slovenskega narodnega osvobodilnega sveta. Sklepi in odloki, Ljubljana 1945.

Odsek za unutrašnje poslove je, pored ostalog, organizovao i Narodnu zaštitu, tada izvršni organ narodnooslobodilačkih odbora, odgovoran za zaštitu stanovništva, red i mir. Narodna zaštita imala je mesne komandante i sreska, odnosno okružna načelstva. Članovi Narodne zaštite birani su iz redova stanovništva oba pola.

Odsek za prosvetu je obuhvatao školstvo, umetnost i narodnu prosvetu. Brinuo se za redovne osnovne škole, dok su u Beloj krajini bile i građanska škola i gimnazija. Krajem školske 1943/44. godine bile su na području bivše Ljubljanske pokrajine 104 osnovne škole sa 302 učitelja i 14.083 učenika; u Slovenačkom primorju 314 škola, 109 večernjih tečajeva, 443 učitelja i 9.962 učenika; u Gorenjskoj 13 škola i 3 tečaja sa 14 učitelja i 168 učenika, a u Štajerskoj su u leto 1944 bile 32 škole i 45 učitelja.

Centralna ustanova za kazališnu umetnost bilo je *Slovensko narodno gledališče*, osnovano u Beloj krajini 12. januara 1944. godine.

Odsek za privredu imao je odeljenja za poljoprivredu, veterinu, zanatstvo i industriju, trgovinu, šumarstvo i za snabdevanje. Rukovodio je privrednim komisijama NOO-a i donosio veliki broj mera za podizanje privrede i sređivanje snabdevanja i ishrane, kako NOV tako i civilnog stanovništva. Organizovao je razmenu roba sa susednom Hrvatskom, a i pomoć Gorskom kotaru i drugim hrvatskim predelima kojima je pretila glad.

Odsek za finansije vodio je poslove računovodstva, poreske kontrole i zajmova. Svi odseci i ustanove SNOS imali su vlastite proračune koje je potvrđivalo Predsedništvo SNOS. Javni prihodi su bili narodni porez i trošarina, a vanredni — zajmovi i dobrovoljni prilozima. Najveća sredstva su priticala od zajma narodnog oslobođenja.

Odsek za obnovu imao je odeljenja za obno'vu naselja, obnovu drumova, za saobraćaj i za obnovu mašinskih postrojenja. Obnavljao je pilane, krečane, mlinove itd.

Odsek za zdravstvo imao je odeljenje za higijenu i epidemiologiju. Upravljao je sa tri civilne bolnice (Kanižarica, Stari Trg kod Loža, Trebnje) i više ambulanti. Radi sprečavanja širenja pegavca održavao je duž Kupe oko dvadeset stalnih i pokretnih sanitetskih stanica, organizovao je pelcovanja i školu za bolničare i higijeničare.

Odsek za informacije i propagandu imao je odeljenja za prikupljanje informacija, propagandu, radio, fotografiju, za kolportažu i arhivu. Izdao je vesti, pripremao letke i brošure. Rukovodio je radio-stanicom „Radio OF“ u Crnomelju, koja je dva puta dnevno emitovala kulturni i politički program. Prikupljao je fotografije i obavezne primerke centralne civilne i vojne štampe i svih izdanja okružnih tehnika.

Odsek za socijalno staranje, osnovan je u avgustu 1944, imao je odeljenja za opšte staranje sa evidencijom, omladinsko staranje* osiguranje za slučaj nesreće, bolesti i starosno osiguranje, kao i odeljenje za kolonizaciju, dekolonizaciju, repatrijaciju i iseljeništvo.

Što se više približavao kraj rata, na organizaciju odseka i njihovih odeljenja više su uticale buduće potrebe, a odseci su se sve više povezivali sa povereništvima NKOJ. Pripremali su i planove za rešavanje problema uprave neposredno posle oslobođenja.

Na osnovu uputstava, direktiva i odluka koje su donosili odseci odnosno Predsedništvo SNOS, niži NOO-i, a tamo gde ih nije bilo odbori OF, razvijali su i organizovali svoju delatnost u skladu sa svojim mogućnostima. Osnovni cilj bila je mobilizacija svih ljudskih i materijalnih snaga za borbu. Na poluoslobođenim i neoslobođenim područjima ta delatnost je bila ograničena na najnužnije ostvarljive mere, a krajem 1944. godine, zbog jačanja pritiska okupatora, ta aktivnost se ponegde počela smanjivati ili je čak sasvim morala prestati.

Sem odseka, pri Predsedništvu SNOS osnovane su i specijalne ustanove i organi koji su, zajedno sa upravnim organima, sačinjavali celovit sistem slovenačke državnosti. *Zakonodavni odbor* Predsedništva SNOS pripremao je razne zakonske propise i studije, *Komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njegovih pomagača* sa podređenim pokrajinskim referentima i okružnim i sreskim izveštiocima prikupljala je podatke o zločinima i objavljivala ih u posebno štampanim objavama. Do kraja rata je registrovala 2.359 zločinaca i izdala 28 objava o njihovim zločinima. *Komisija za upravljanje narodnom imovinom* vodila je evidenciju o imovini okupatora i njegovih saradnika, kočevskih Nemaca i drugih, kao i o napuštenoj ili razvlašćenoj imovini, i organizovala upravljanje njome. *Novčani zavod Slovenije* (Denarni zavod Slovenije) brinuo se o novčanom prometu. Imao je emisiono, kreditno i valutno odeljenje i odeljenje za knjigovodstvo i korespondenciju. Izdavao je platežne bonove u različitim vrednostima koje su štampale partizanske štamparije.

Veoma značajna ustanova bio je *Naučni institut* (Znanstveni institut), osnovan još 12. januara 1944. sa zadatkom da priprema naučnu građu i elaborate, koje će narodnooslobodilački pokret koristiti tada i u budućnosti. Njegov intenzivan rad se odvijao po sekcijama: za pitanja granica i manjina, za studije okupatorskih režima, za državno-pravna, privrednotehnička, prosvetna i medicinska pitanja. Sve sekcije su pripremale elaborate za rešavanje tih pitanja u posleratnom periodu. Već u jesen 1944. je, na primer, sekcija za pitanja granica i manjina pripremila građu i elaborate koje je jugoslovenska delegacija kasnije uspešno upotrebila na mirovnoj konferenciji u Parizu 1947. godine.

Na osnovu odluke Prvog zasedanja SNOS, Predsedništvo SNOS je 3. marta 1944. raspisalo izbore za mesne i sreske narodnooslobodilačke odbore na slobodnim teritorijama, definišući NOO-e kao „samo-upravne jedinice, izgrađene na temeljnim principima slovenačke i jugoslovenske narodne vlasti uz istovremenost zakonodavne, odnosno naredbodavne i izvršne vlasti“.

Sreski i okružni NOO-i imali su skupštine i izvršne odbore. Izbori za mesne NOO-e i sreske skupštine bili su neposredni, a za druge organe posredni. Bili su opšti i tajni, sa aktivnim i pasivnim biračkim pravom osoba oba pola, starijih od 18 godina, s tim što su vojna lica imala pravo biranja i u slučaju da su bila mlađa.

Izbori su obavljani skoro u celini u svih pet okruga bivše Ljubljanske pokrajine, a u Slovenačkom primorju delimično u šest okruga, čak u Beneškoj Sloveniji i Reziji. Učešće birača se kretalo od 54 do 100 odsto u Ljubljanskoj pokrajini, a u Slovenačkom primorju od 93 do 100 odsto. Posle oslobođenja Zgornje Savinjske doline u Štajerskoj su u leto 1944. izvršeni izbori za mesne NOO-e i sresku skupštinu po skraćenom izbornom postupku, sa učešćem stanovništva na izborima od 80 do 99,6 odsto, dok su se u Gorenjskoj mogli izvršiti izbori za oko 60 narodnooslobodilačkih odbora.

Na područjima gde nije bilo moguće organizovati izbore za NOO-e vršili su funkciju vlasti i dalje odbori Osvobodilne fronte. U Sloveniji su, naime, narodnooslobodilački odbori bili uvek birani organi, pa su na takvim područjima odbori OF zadržali svoju dvostruku ulogu političkih organa i organa vlasti.

Posle kapitulacije Italije Ljubljana je proživljavala sve teža vremena. Veoma je nedostajalo kadrova koji su bili u stanju da se uspešno suprotstavljaju Gestapou i domaćim izdajnicima, ali je oslobodilački pokret stalno iznalazio nove načine borbe i obnavljanja uništenih organizacija, sve više se oslanjajući na omladinu i žene. Radili su Okružni komitet KPS i Okružni odbor OF, kao i rejonski, kvartni, ulični i matični odbori OF. U junu 1944, zbog hapšenja aktivista, ta organizacija je teško osakaćena, pa se do jeseni 1944. morala smanjiti na aktive i podaktive OF, da bi u zimu 1944/45, zbog novih hapšenja, organizovana aktivnost skoro sasvim odamrla. Neprijateljski pritisak, međutim, nije slomio borbeni duh glavnog grada Slovenije i njegove želje za slobodom i novim životom. Što se više u poslednjim mesecima rata približavao dan slobode, više je dolazila do izražaja nova, svestrana inicijativa njenog slobodoljubivog stanovništva.

PROLEĆNA OFANZIVA

U uslovima opšte nestašice vojnih i policijskih snaga, zbog sve većih potreba na velikim frontovima, mogućnosti otvaranja novog savezničkog fronta u zapadnoj Evropi i zbog razgaranja partizanskog rata i pokreta otpora u okupiranim zemljama, nemački štabovi u Sloveniji nisu mogli računati na znatnija nova pojačanja. Raskorak između raspoloživih i potrebnih efektivna rešavali su većim angažovanjem snaga, korišćenjem jedinica nenemačkog sastava i uključivanjem domaćeg stanovništva u borbu. To je prisiljavalo okupatora da drži jaka glavna uporišta uz železničke pruge i u važnijim centrima a što manje snage u statičkoj odbrani, kako bi njihov dovoljno snažan deo mogao vršiti i ofanzivna dejstva. Zbog opšteg pomanjkanja većih jedinica, komplikovanog komandovanja i preplitanja nadlež-

nosti, okupatorsku vojnu organizaciju su karakterisali raznolikost i raznorodnost snaga, stalne promene u organizaciji i improvizovanost prilikom upotrebe.

Oba operativna štaba za borbu protiv partizana u Ljubljani i Trstu tražila su, kad god je bilo moguće, upotrebu onih snaga koje su bile u pokretu sa jednog na drugo bojište preko slovenačke teritorije. Ali, zbog toga su te jedinice dolazile na front sa zakašnjenjem, zamorene, a i demoralisane zbog saznanja kako je zamašan otpor okupiranih naroda Jugoslavije u pozadini nemačkog fronta.

Velike jedinice nemačke vojske u Sloveniji bile su, uglavnom, raspoređene u zahvatu Tršćanskog zaliva radi njegove odbrane od desanta i kao rezerva nemačke komande u Italiji. U unutrašnjosti Slovenije bile su, pre svega, jedinice za posebnu upotrebu, školske, rezervne i dopunske jedinice. Osnovna snaga za borbu protiv NOV bile su još uvek dobro obučene jedinice SS policije, raspoređene po celoj Sloveniji.

Prema nepotpunim podacima Obaveštajnog odeljenja Glavnog štaba NOV i POS iz jula 1944, na slovenačkoj teritoriji, sem Prekomurja, bilo je više od 600 uporišta sa oko 100.000 naoružanih ljudi. Od toga je bilo 45.700 vojnika nemačke vojske, 7.000 SS policije, 7.700 pripadnika drugih policijskih jedinica, 5.000 žandarma i karabinjera, 1.400 pripadnika tajne policije i Gestapoa, 14.000 pripadnika italijanskih fašističkih formacija, 3.300 vermana, 12.000 pripadnika Slovenačkog domobranstva, 2.000 Slovenačkog narodnog bezbednog zbora, 1.000 pripadnika Gorenjskog domobranstva i oko 900 pripadnika drugih snaga.

Krajem 1944. godine broj uporišta se sve više povećavao. Tada je već bilo 675 uporišta sa više od 122.000 ljudi, od čega na teritoriji 7. korpusa 130 uporišta sa 28.000 vojnika, 9. korpusa 226 uporišta sa 47.000 i na teritoriji 4. operativne zone 319 uporišta sa istim brojem ljudi. Najgušća mreža uporišta bila je u Slovenačkom primorju i Gorenjskoj, a najviše manjih uporišta u Štajerskoj. Kvislinške snage su, uključujući i italijanske, tada imale ukupno 34.300 ljudi ili oko 30 odsto svih okupacionih snaga.

Uporišta su imala od deset do nekoliko stotina, u većim centrima i više hiljada vojnika. Brojno stanje uporišta se često menjalo, zavisno od trenutne situacije.

U Slovenačkom primorju, gde je bilo najviše jedinica vojske, nalazio se Stab komandanta vojske operativne zone „Jadransko primorje“, podređen vojnoj komandi u Italiji, koji je u oktobru 1944. preformiran u Stab 97. armijskog korpusa za naročitu upotrebu. Posle odlaska 71. pešadijske divizije na italijanski front komandant vojnih snaga je imao na raspolaganju 162. diviziju „turkestansku“ koju su, zbog prebegavanja njenih vojnika u NOV, u martu 1944. zamenile 278. pešadijska i 188. rezervna brdska divizija. Iz sastava poslednje su prethodno izdvojili koruške Slovence kojih je u nekim njenim jedinicama bilo i do 50 odsto. Već u maju je 278. divizija otišla, a tek u avgustu 1944. dovedena je nova, 237. pešadijska divizija.

U Gorenjskoj, Štajerskoj i Koruškoj je Stab 18. vojnog okruga imao 438. diviziju za naročitu upotrebu. Od dopunskih jedinica 418.

brdske lovačke divizije je 19. jula 1944. formiran 18. puk brdskih lovaca.

Ovom prilikom nije moguće nabrojati policijske jedinice. Ukupno je bilo devetnaest policijskih bataljona, neki od njih u sastavu SS policijskih pukova. Specijalno obučeni za protivpartizanska dejstva, bili su osnovna snaga pomenutih operativnih štabova za borbu protiv partizana.

Posle borbi sa 14. divizijom u Štajerskoj, nemački okupator je deo vermanšafta slao kućama, ali je već marta 1944. morao ponovo mobilisati alarmne čete koje je udružio u četiri bataljona vermanskog puka „Unterštajermark“ (Untersteiermark, Donja Štajerska). U septembru 1944, pod pritiskom oslobodilačkog pokreta, vermanšaft je počeo da se raspada, pa je okupator broj četa smanjio od 25 na 15. Po selima su vermani i dalje, gde god oslobodilački pokret nije bio dovoljno snažan, stražarili i radili i druge poslove po uputstvima žandarmerijskih stanica. Jezgro vermanšafta činili su domaći i doseljeni Nemci i malobrojni germanofili (tzv. nemškutari).

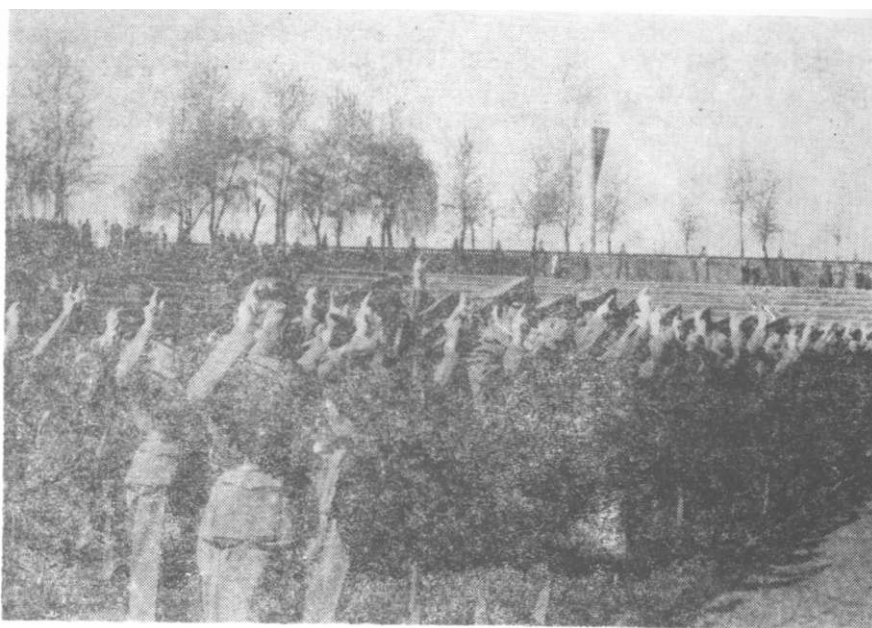
U bivšoj Ljubljanskoj pokrajini je u decembru 1943. Slovenačko domobranstvo brojalo 10.500 ljudi. Do februara 1944. formirano je sedam borbena grupa, od kojih je jedna osiguravala železničku prugu Ljubljana — Rakek, a druge su imale sedišta u Ljubljani, Velikim Laščama, Novom Mestu, Vrhniki, Kočevju i Grosuplju. Krajem februara taj broj je smanjen na četiri borbene grupe, posebnu školsku grupu i zaštitu sreza Novo Mesto. Pošto i ova organizacija nije bila pogodna za intenzivnija borbena dejstva protiv NOV, postepeno su do maja 1944. formirani udarni bataljoni: „N“ (Nord, sever) u Ljubljani, „W“ (West, zapad) na Rakeku, „M“ (Mitte, sredina) u Grosuplju i „O“ (Ost, istok) u Trebnju. Svaki bataljon je imao nemačkog oficira i tri podoficira radi obuke i nadzora. Od više bataljona su, prema potrebi, sastavljali borbene grupe. U leto 1944. domobranstvo je dostiglo najveće brojno stanje 12.000 ljudi, razvrstanih u 63 čete (43 posadne) i 4 baterije.

Zbog svojih dugoročnih ciljeva prema Slovencima i prozapadne usmerenosti dela rukovodstva Slovenačkog domobranstva, okupator nije dozvoljavao formiranje većih taktičkih jedinica od bataljona.

Slovenački narodni bezbednosni zbor u Slovenačkom primorju, uprkos svim mogućim merama, nije se mogao razviti. U avgustu 1944. imao je svega 1.782 pripadnika organizovana u 15 četa, koje su upotrebljavane za zaštitu uporišta i kontrolu terena.

Uporišta Gorenjskog domobranstva, koje se počelo stvarati uz pomoć Gestapoa i ljubljanske centrale premeštanjem domobrana rodom iz Gorenjske, širila su se najpre u Poljanskoj dolini, a zatim u okolini Škofje Loke i Kranja. Do kraja godine razvilo se oko dvadeset malih uporišta sa ukupno oko hiljadu ljudi. Imala su karakter seoskih straža koje su izvršavale zadatke Gestapoa, uništavajući aktiviste OF i KPS, kurirske veze itd. na terenu.

»Minimalni cilj okupatora bio je da osigura industriju i najvažnije saobraćajne veze i NOV odgurne što dalje od njih, a maksimalni — da što više širi teritoriju na kojoj će biti uništena i terenska

U Ljubljani, na Stadionu, domobranske jedinice su se 20. aprila 1944. zaklele da će biti verne Ritienu i nemačkom Rajhu

Lev Rupnik, Ervin Rezener (Erwin Rösetier) i biskup dr Gregorij Rozman u srdačnom razgovoru prilikom domobranske zakletve 20. aprila 1944. na Stadionu u Ljubljani

organizacija oslobodilačkog pokreta, naročito na pravcima Ljubljana — Novo Mesto — Brežice, Ljubljana — Kočevje, Postojna — Gorica i Gorica — Podbrdo — Jesenice.

Ovde treba spomenuti i „crnu ruku“ (črna roka). Najfanatičniji neprijatelji OF iz plavogardejskih i domobranskih redova, kojima su i metodi borbe okupatora protiv OF bili suviše blagi, počeli su, ponegdje podsticani i od Gestapoa, od zime 1943/44. pa dalje da na zverski način ubijaju aktiviste OF i KPS, ostavljajući na kraju zločina otisak ruke crnom bojom. Nasilje „crne ruke“ bilo je najmasovnije sredinom 1944. godine u okolini Ljubljane i u nekim delovima Dolenjske. Njeno nasilje nije prestalo do kraja rata.

U februaru 1944. obnovljeni su četnički odredi, ali su imali jedva po nekoliko desetina ljudi. Sa nemačkim okupacionim snagama su se dogovorili o zajedničkoj borbi protiv NOV. Zbog svog protivnarnodnog i centralističkog karaktera, ti odredi nisu imali nikakvih uslova za razvoj.

Uprkos sve jačem pritisku okupatora i njegovom nastojanju da u borbu protiv narodnooslobodilačkog pokreta uključi što više slovenačkog stanovništva, upotrebljavajući i raznovrsne oblike prinude, na celoj slovenskoj teritoriji bilo je najviše oko 18.500 ljudi koji su primili oružje iz njegovih ruku. U NOV i POS je tada bilo dva puta više boraca, a ako se uzmu u obzir i oni Slovenci koji su se uključili u prekomorske brigade i druge jedinice NOVJ, više od tri puta toliko.

Krajem zime 1943/44. organizacija NOV i POS imala je oblik koji je odgovarao uslovima nemačke okupacije cele slovenačke teritorije. Sem u 4. operativnoj zoni, g'de je taj razvitak tekao sporije, NOV se razvila na viši stepen. Oba korpusa su usavršila svoju organizaciju, osnovala jedinice rodova i upotpunila štabove i službe. Skoro u celoj Sloveniji bila je organizovana mreža kurirskih TV-stanica. Posle ukidanja VOS, od njenih jedinica je 1. marta 1944. osnovana *Vojska državne bezbednosti* (Vojska državne varnosti, VDV), i to: 15. marta 1. *brigada VDV* na teritoriji 7. korpusa, 1. aprila 2. *brigada VDV* na teritoriji 9. korpusa, obe sa po pet bataljona, dok je na teritoriji 4. operativne zone 25. avgusta 1944. formirana 3. *brigada VDV* koja je imala četiri bataljona. Brigade je objedinjavala Komanda VDV. Sem borbe protiv ubačenih neprijateljskih grupa i pojedinaca, uništavanja špijuna i izdajnika, jedinice VDV, raspoređene teritorijalno po četama i bataljonima, kontrolisale su teritoriju i svojim vojnim akcijama upotpunjavale dejstva partizanskih odreda i operativnih brigada i divizija. Komandi VDV bila je potčinjena i mreža kurirskih TV-stanica. Komanda ovih relejnih veza imala je rang četvrte brigade VDV.

Sedmi korpus NOVJ, na prostoru od Save do železničke pruge Ljubljana — Postojna — Trst, imao je osnovni zadatak da osloncem na Hrvatsku brani centralnu slobodnu teritoriju i vrši pritisak na nemačku strategijsku komunikaciju Ljubljana — Trst, odnosno Ljubljana — Zagreb. Pošto su 9. korpus od 7. razdvajali dobro branjena železnička pruga Ljubljana — Postojna — Trst, Polhograjski Dolomiti sa jakim domobranskim uporištima, a i teško prohodni i bezvodni brdski tereni, njegova delatnost je bila samostalna. U svojim ofanzivnim i defanzivnim dejstvima 9. korpus je uspešno iskorišćavao to što su Slovenačko primorje i Gorenjska potpadali pod različite

nemačke upravne organe i policijske operativne štabove. Treće područje, Štajersku, kojoj je bio pripojen i deo Gorenjske, od 7. korpusa su razdvajali pojas naseljen kočevskim Nemcima, Sava i dobro osiguravana železnička pruga Ljubljana — Zidani Most — Zagreb. Težište borbe je još uvek bilo zapadno od linije Celje — Maribor, pa je povezanost sa hrvatskim jedinicama severno od Save, budući da se njihova glavnina nalazila na Kalniku i u slavonskim planinama, bila veoma mala.

Neprijateljski tenk, zaplenjen u napadu na Zdensku Vas 28. februara 1944.

Stoga su ciljevi Glavnog štaba NOV i POS bili da razvije mobilizaciju novih boraca, ojača udarnu snagu jedinica, odbrani i proširi slobodne teritorije, odnosno osvoji nove u Štajerskoj, razvije narodnooslobodilačku borbu do krajnjih etničkih granica i u severoistočnoj Sloveniji, i to pre svega neprekidnim pritiskom na osnovne komunikacije okupatora i napadima na njegova slabija uporišta.

Sedmi korpus je 15. divizijom dalje blokirao Novo Mesto i onemogućavao neprijatelju upotrebu komunikacija Grosuplje — Velike Lašče i Grosuplje — Novo Mesto. Novo Mesto je morao da snabdeva preko Kostanjevice. Osamnaesta divizija je izolovala Kočevje i zatvarala prilaze u dolinu Ribnice. Na rubovima slobodne teritorije dejstvovali su Dolenjski, Belokranjski, Notranjski i Istarski partizanski odred. Da bi izmenio stanje u svoju korist, Štab 7. korpusa je 25. februara naredio napade na Velike Lašče, Zdensku Vas i Grosuplje, ali je 29. februara uspeo samo napad na Zdensku Vas i obližnje uporište Sv. Anton. Obe strane su imale velike gubitke. I oko Novog Mesta bilo je svakodnevnih sukoba i napada. Neprijatelj, dve domobranske čete i deo 1. bataljona nemačkog 14. SS policijskog puka,

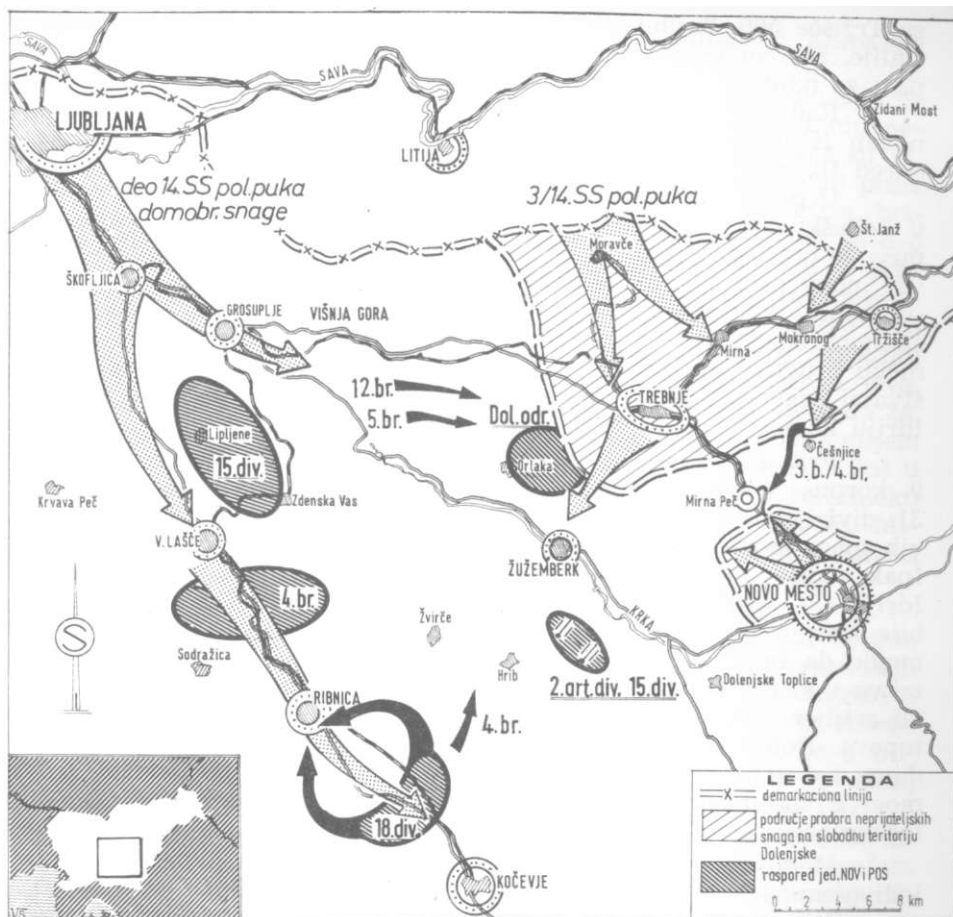
uspeo je 16. marta da iznenadi 4. bataljon 5. SNOUB „Ivan Cankar" u Javorovici južno od St. Jerneja (sada Šentjernej) i u kratkom prepadu ga skoro sasvim uništiti.

U to vreme je na odseku 18. divizije okupator počeo utvrđivati uporište u Ribnici. Divizijski napadi noću 21/22, 22/23. i 26/27. marta nisu urodili plodom, ali ni okupator nije ni u aprilu mogao da uspostavi nesmetanu vezu između Ljubljane i Novog Mesta i Ljubljane i Kočevja. Saobraćaj je, uz teške borbe, uspostavljao povremeno dobro obezbeđenim konvojima. Nova korpusna akcija na Ribnicu počela je noću 19/20. aprila. I ovog puta, uprkos upotrebi artiljerije i dva laka tenka, uporište nije palo, ali je sledećeg dana zauzeto uporište na Igu kod Ljubljane.

Partizanski odredi su, sem operativnih zadataka, vršili i mobilizaciju novih boraca. U tome je bio uspešan Istarski odred, koji je od 1. januara do 1. aprila 1944. mobilisao 2.500 novih boraca za 7. korpus. Uprkos rezultatima u borbi, u Stabu odreda bile su zapažene greške i opasna pojava „vojvodstva". Glavni štab je deo ljudstva odreda uputio u 18. diviziju i početkom aprila uključio u odred bataljon iz 9. brigade. Preformirani odred od 370 boraca i starešina tesno je saradivao sa hrvatskom 1. istarskom brigadom „Vladimir Gortan". U toku široke nemačke ofanzive „Braunšvajg" (Braunschweig) u Istri, Kastavštini, Cićariji i Brkinima (6. april — 6. maj), koju su izvodile glavnine nemačke 278. pešadijske i 188. rezervne brdske divizije, ta brigada se privremeno povukla na drugu stranu železničke pruge Postojna — Rijeka, a Istarski odred u Notranjsku. U toj ofanzivi neprijatelj je 30. aprila u selu Lipe ubio 263 stanovnika, sve koje je našao u naselju, a selo spalio.

Zadržavanje glavnine 7. korpusa uz cestu Ljubljana — Kočevje i oko Ribnice neprijatelj je iskoristio za snažan prodor na slobodnu teritoriju u pravcu Ljubljana — Novo Mesto. Sem jedinica 14. SS policijskog puka, u ofanzivnoj operaciji su učestvovali domobranske jedinice. One su 20. aprila, na Hitlerov rođendan, na Stadionu u Ljubljani, u prisustvu prezidenta pokrajinske uprave Leona Rupnika i ljubljanskog nadbiskupa dr Gregorija Rožmana, položile svečanu zakletvu da će biti verne nacizmu i Trećem Rajhu u borbi protiv NOV i njenih saveznika. Zakletvu su polagale jedinice i u drugim većim uporištima.

Nemačko-domobranske snage jačine oko 5.000 vojnika su 23. aprila prodrle na slobodnu teritoriju iz Ljubljane, dolinom Mirne iz Sevnice i Novog Mesta. Zauzele su Trebnje, Mirnu Peč, Dobrnič i Žužemberk i počele užurbano da grade utvrđenja. Stab 7. korpusa je počeo odmah da premešta snage s ciljem da napadnu ta uporišta. Razvile su se dugotrajne oštre borbe. Kasno noću 30. aprila slomljen je otpor neprijatelja u Dobrniču i Dobravi. Posle pregrupacije snaga 1. maja je počeo napad na Žužemberk. Žestoka borba za uporište, u kojoj su partizani upotrebili artiljeriju, a neprijatelj devet do dvanaest aviona, uz istovremene teške borbe na položajima osiguranja napada, trajala je tri dana, dok nemačka kolona nije noću 3/4. maja pribila osiguranje i uz podršku tenkova ostatak posade izvukla iz uporišta. U daljim dinamičnim manevarskim borbama

Položaj prilikom prodora neprijateljskih snaga na slobodnu teritoriju 7. korpusa NOV i POJ, kraj aprila 1944.

7. korpus je do 12. maja ponovo uspostavio nadzor nad Suhom krajinom. U produžetku dejstava 15. divizija je 13. maja okružila Trebnje i njegovu posadu prinudila da se noću 16/17. maja povuče u Novo Mesto. Konačno, posle borbi od 19. do 21. maja, neprijatelj se povukao i iz Mirne Peči, a snage NOV su u dolini Mirne oslobodile još uporišta Sv. Jurij i Tržišče. Tako je Novo Mesto opet odsečeno od Ljubljane.

U toku borbi više od mesec dana 7. korpus je ponovo oslobodio svu teritoriju koju je neprijatelj poseo u drugoj polovini aprila. Neprijatelj je izgubio 13 tenkova i oklopnih automobila, a jedinice korpusa su imale 120 poginulih, 212 ranjenih i 80 nestalih boraca.

Veliku ulogu u toj protivofanzivi korpusa odigrale su artiljerijske jedinice koje su 7. maja 1944. formirane u *1. slovensku artiljerijsku brigadu* 7. korpusa sa tri divizionu i zaštitnim bataljonom. Samo u napadu na Mirnu Peč upotrebile su 446 granata, a u borbi

za Tržišče 500. Zalihe municije, sačuvane od kapitulacije fašističke Italije, bile su veoma smanjene, jer je već utrošeno oko 2.500 granata za haubice i topove.

Radi odbrane Bele krajine iz pravca Kočevja 14. maja je osnovan *Kočevski partizanski odred*, dok se nešto smanjeni Istarski odred 18. maja vratio na svoje ranije područje.

U prvoj polovini marta, posle povratka 30. divizije iz pohoda u Benešku Sloveniju i kratkog odmora njenih brigada, Štab 9. korpusa je ocenjavao da je izgradnja jedinica dostigla takav stepen da već mogu preći u napade. Najpre su planirani napadi na nemačko-domobranska uporišta na liniji Idrija — Logatec, čijim bi se uništenjem omogućili tešnja veza sa 7. korpusom i napadi na železničku prugu Ljubljana — Trst. Zaustavilo bi se širenje domobranstva u pravcu Slovenačkog primorja, a u planu je bio i napad na Idriju koja se nalazila u dubini partizanske slobodne teritorije.

Prikupivši na Cerkljanskom skoro sve operativne jedinice, 9. korpus je počeo ofanzivu napadom 30. divizije na Hotedršicu i 31. divizije na Godovič. Zbog blizine jakih uporišta, veći deo njihovih snaga morao je da štiti napad na pravcima mogućih intervencija. Ipak, napadi na oba uporišta nisu uspeli, kao ni napad na Spodnju Idriju 1/2. aprila, jer su se neprijateljske intervencijske kolone probile kroz zaštitne položaje. Mlade jedinice obeju divizija još nisu mogle da brzo i odlučno, uz sadejstvo težeg naoružanja, napadaju takva uporišta i osvoje ih pre nego što stignu intervencijske snage, ali artiljerija nije raspolagala odgovarajućom municijom i kalibrima topova. Dobro utvrđene posade, zaštićene miniranim žičanim ogradama i drugim preprekama, odolevale su napadima do dolaska pomoći iz susednog većeg uporišta. Te divizije su zbog pomanjkanja teškog naoružanja bile u suštini partizanske.

Međutim, veoma su uspešne bile akcije partizanskih odreda i diverzantskih grupa. Noću 5/6. januara je, na primer, takva grupa uništila vodne crpke u rudniku žive u Idriji, a Briško-beneški odred je noću 12/13. marta na aerodromu „Belvedere“ u blizini Videma (Udine) uništio devet nemačkih aviona. U aprilu su minersko-sabotažni vodovi (MSV) i grupe bili još aktivniji. Na Općinama kod Trsta 2. aprila za vreme bioskopske predstave za nemačke vojnike eksplodirala je ubačena paklena mašina. U sali je poginuo ili ranjen veći broj nemačkih oficira i vojnika; u Postojinskoj Jami su noću 22/23. aprila zapalili dvanaest vagona benzina, a sledećeg dana, u vojničkom domu u Trstu, tempirana mina nanela im je teške gubitke.

Izgradnja jedinica je produžena. Na Lokovecu iznad Čepovana kod Gorice, zahvaljujući snažnom prilivu novih boraca italijanske narodnosti naročito iz bližih radničkih centara, 5. aprila formirana je *14. tršćanska udarna brigada* (14^a Brigata Triestina d'Assalto), dok se iz italijanskog bataljona „Macini“ (Mazzini), koji je operisao u zapadnim Goriškim Brdima, 11. aprila izdvojio samostalni bataljon „Mameli“. Štab 9. korpusa je 10. marta osnovao oficirsku školu, a u maju i podoficirsku, kakvu je 7. korpus imao već od januara te godine. U martu su obnovljeni Idrijsko i Vipavsko vojno područje

svako sa po četiri komande mesta. Njih je objedinjavala Komanda vojne oblasti 9. korpusa.

Dok se posle napada na Spodnju Idriju 30. divizija nalazila na području Ledine — Vrsnik severoistočno od Idrije, oko hiljadu nemačkih vojnika je pojačalo idrijsko uporište. Nemačke snage su 11. aprila napale na dve njene slabo obezbeđene brigade. Iako su posle celodnevne borbe prinudile neprijatelja da se vrati u uporišta, brigade su imale velike gubitke (54 poginula i 26 ranjenih), jer je deo jedinica doveden u neugodan položaj zbog iznenađenja, što je posledica nedovoljne budnosti i predugog zadržavanja na istom mestu.

Neprijateljska akcija protiv glavnine 30. divizije NOVJ bila je sastavni deo nemačke ofanzivne operacije „Untersberg“, u kojoj je učestvovalo 19 četa i baterija iz ranije pomenutih divizija. Ova, po redu treća veća ofanziva u Slovenačkom primorju je od 8. do 24. aprila zahvatila njegov centralni deo, sem Trnovskog gozda, s ciljem da pronađu i unište partizanske bolnice, skladišta i radionice. Još u toku ofanzive, noću 19/20. aprila, 31. divizija je napala železničku prugu Ljubljana — Trst na odseku Dolenji Logatec — Divača. Minirala je i oštetila kolosek na 250 mesta. Pošto nije mogla da uništi neki veći objekat, saobraćaj je bio prekinut samo dva dana.

Posle neprijateljske aprilske ofanzive Štab 9. korpusa je 30. diviziju uputio prema jugu, na Pivku, Kras i u Vipavsku dolinu, a 31. u Gorenjsku. U maju su obe izvršile veliki broj diverzantskih akcija na železničkim prugama, napadale neprijateljske kolone i manja uporišta. Tako su 21. maja jedinice 30. divizije iz zasede razbile neprijateljsku kolonu između sela Cesta i Dobravlje u blizini Ajdovščine, a noću 26/27. maja zauzele uporišta u Prvačini, Dornberku i na Taboru. Neprijatelj je 2. juna spalio selo Cesta a stanovnike oterao u Nemačku. Napad na Razdrto, važno raskršće između Postojne i Vipave, noću 5/6. juna bio je delimično uspešan. Zauzeto je naselje, ali ne i kasarna, jer nisu imali odgovarajućih granata za rušenje.

U isto vreme je jedna brigada 31. divizije blokirala Idriju i ujedno pokušala uništiti uporište Veharše, a glavnina divizije je otišla na Jelovicu odnosno na Pokljuku u Gorenjskoj. Iako je imala česte sukobe sa neprijateljem, uništila je manja uporišta Srednju Vas u Bohinju i Spodnju Radovnu i Zgornje Gorje (27/28. maj), odnosno Ribno i Koritno (26. maj) u blizini Bleda. Zbog sve češćih akcija na železničku prugu Ljubljana — Jesenice, neprijatelj je preduzeo ofanzivna dejstva na teritoriji između Poljanske i Selške Sore i Bače, ali su se partizanske snage prebacile sa tog područja. U svom besu nemačke jedinice su činile prava zverstva nad civilnim stanovništvom Šebreljske visoravni jugozapadno od Cerkna. Posle ofanzive jedinice 31. divizije ponovo su se našle zapadno od Škofje Loke, a jedan bataljon 7. SNOUB „France Prešeren“ prešao je Savu i mobilisao nove borce na prostoru od Tržiča do Smlednika jugoistočno od Kranja.

Glavni štab NOV i POS je krajem februara 1944. potčinio 14. diviziju Štabu 4. operativne zone i postavio nov Štab zone. Njene snage, pet brigada i dva odreda, bile su raspoređene u centralnom i zapadnom delu Štajerske. Istočno od železničke pruge Maribor —

Zidani Most — Zagreb bila je tada samo Kozjanska partizanska četa, koja je u početku marta 1944. formirana u *Kozjanski partizanski bataljon*.

Četrnaesta divizija je lečila svoje rane. Smanjen je broj bataljona u prigradama. Patrole su išle po ranjene i izgubljene borce. Na zborovima jedinica divizije 22. marta na Graškoj gori i Završama severno od Velenja bilo je prisutno 548 boraca, a na terenu i u bolnicama ih je bilo još 132. Mesec dana kasnije divizija je imala 697 boraca. Tek u junu, posle intenzivnije popune novim borcima iz Štajerske, dostigla je brojno stanje koje je imala na početku pohoda, ali još uvek nije imala dovoljno oružja. Ipak je zbog poraza Nemačke i prisustva divizije u Štajerskoj sve više jačala oružana borba. Jedinice 4. operativne zone su izvodile sve više minersko-sabotažnih akcija i sve češće prelazile i u napade na manja uporišta i druge objekte, uništavajući sve što je služilo okupatoru. Te manje ali mnogobrojne akcije postepeno su sasvim izmenile položaj okupatora, a i partizanskih jedinica. Okupatorska uporišta i aparat vlasti neprekidno su uznemiravani, a odbrana nemačkog sistema okupacije polako ali istrajno se lomila i slabila.

Noću 19/20. marta mineri 1. SNOUB „Tone Tomšič“ i 6. SNOUB „Slavko Šlander“ minirali su dve zgrade žandarmerijske stanice u Moravčama istočno od Domžala. Iako uporište nije zauzeto, okupator je morao stanicu ukinuti. Oslobođena Moravska dolina, u kojoj je odmah preuzela vlast Osvobodilna fronta, bila je prva mala oslobođena teritorija na teritoriji 4. operativne zone.

Štab 4. operativne zone je pripremao plan da napadima na nekoliko manjih uporišta oslobodi i Zgornju Savinjsku dolinu. Oslobođenjem na Mozirski planine zona se mogla odatle širiti prema Spodnjoj Savinjskoj dolini, Velenju i Slovenj Gradecu i ugroziti železničku prugu Celje — Dravograd. Izvođenje tog plana moralo se odlagati zbog potpune nestašice eksploziva, bez kojeg nije bilo moguće izvoditi napade na utvrđena uporišta. Zbog toga nije bio uspešan ni napad 20/21. aprila na žandarmerijsku stanicu u Šmartnom u Tuhinju, istočno od Kamnika.

Ipak su brigade 4. operativne zone ojačale i vršile sve uspešnije i šire akcije. Noću 26/27. aprila dve brigade su upale u Šoštanj i Velenje zaplenivši dosta vojnog materijala, a uoči praznika rada 1. maja napale su grad i rudnik Velenje i uporište u Šoštanju. Uništile su nadzemne rudničke uređaje i zapalile 19.000 tona uglja. Pošto je skoro istovremeno uništena i fabrika alata u Zrečama u podnožju Pohorja i velika neprijateljska kolona u Trnavi na cesti Domžale — Trojane, a 1. maja uporište vermanšafta u Mislinji i manja fabrika drvenih sanduka i baraka u kraju Nazarje kod Mozirja, ova prvomajska aktivnost je imala karakter partizanske ofanzive koja je snažno odjeknula u narodu i, prema nemačkim izveštajima, jako ugrožavala nemačku vojnu privredu te pokrajine.

Istovremeno se povećavao priliv novih boraca. Mobilizacija je opterećivala jedinice, jer su radi zaštite porodica boraca morale po nove borce dolaziti patrole koje su vodili terenski aktivisti. Oni su organizovali i prebegavanje u NOV iz nemačke državne službe

i vojske. Od 27. aprila do 15. juna 1944. je u 4. operativnu zonu došlo 2.314 novih boraca, od kojih je 1.214 upućeno 7. korpusu. Što uspešnija mobilizacija novih boraca u Štajerskoj, gde su bile rezerve najveće, bila je, po mišljenju Glavnog štaba NOV i POS, ključno pitanje daljeg razvitka oslobodilačkog rata u Sloveniji. Zbog toga je deo savezničke pomoći u oružju, municiji, odeći i obući, koja je sada dolazila u većim količinama, usmeren u 4. operativnu zonu. Uređena su mesta za prihvatanje pomoći iz transportnih aviona u Moravskoj dolini, a kasnije i na Pohorju.

Ali i neprijatelj nije mirovao. Od 15. do 20. maja organizovao je ofanzivu „Anton I” na prostoru između reka Savinje, Meže, Mislinje i Pake, od 17. do 25. maja u jugoslovenskom delu Koruške, a od 1. do 10. juna u zapadnom delu Pohorja, ali su se partizanske jedinice nakon početnih oštrih borbi izvlačile.

Na Kozjanskom je Kozjanski bataljon deistvovao na partizanski način, vršeći ujedno i mobilizaciju novih boraca. On je 27. aprila formiran u *Kozjanski partizanski odred* koji je i dalje saradivao sa partizanima Hrvatskog zagorja, gde je 10. maja formirana hrvatska Zagorska brigada. Ojačana je i saradnja oslobodilačkih organizacija Hrvatske i Slovenije severno od Hrvatskog zagorja. Na području Višnjica — Trakoščani — Gornja Voća osnovana je posebna partizanska karaula za međusobnu vezu.

Početkom 1944. godine, na inicijativu Okružnog komiteta KPS za Maribor, od ilegalaca i dezertera iz nemačke vojske kojih je bilo sve više formirana je partizanska četa „Jože Lacko”, koja je 27. aprila reorganizovana u *Partizanski bataljon „Jože Lacko”*, odnosno „*Lackov bataljon*”. Bataljon je imao 72 borca koji su, podeljeni na vodove, deistvovali od istočnog Pohorja do slovenačkih gorica i od Kozjaka do Haloza.

Bio je to dobar znak da se oružana oslobodilačka borba uspešno razvija i istočno od železničke pruge Maribor — Celje. Krajem maja 1944. je 4. operativna zona NOV i POS imala 2.734 borca (od toga 57 žena), od čega je bilo na licu 2.410 boraca. Oni su prožeti ofanzivnim duhom, istrajnošću i inicijativom. Glavni štab NOV i POS je smatrao da postoje uslovi da se od zone formira nov slovenački korpus NOVJ, ali se to ipak nije ostvarilo.

U najtežim uslovima razvijala se narodnooslobodilačka borba u austrijskom delu slovenačke Koruške. Tu teritoriju su kontrolisali organi vlasti i Gestapoa sa dugogodišnjim iskustvima, veliki broj jedinica žandarmerije, policije i vojske, a i nacističke organizacije. Kod slovenačkog stanovništva je bilo potrebno savlađivati nasleđe prošlosti, uticaj nacističke propagande i strahovanje od represalija. Partizanske jedinice su živele u manjim skrivenim šumskim logorima ili manjim naseljima.

Da bi objedinio komandovanje svim koruškim partizanskim jedinicama, Glavni štab NOV i POS je 24. aprila izdao naredbu da se za austrijski, jugoslovenski i italijanski deo slovenačke Koruške formira Štab *Koroške grupe odreda*, sa Vzhodnokoroškim i Zapadnokoroškim partizanskim odredom. Grupa je bila potčinjena Štabu 4. operativne zone.

Štab grupe je počeo sa radom krajem maja i već u junu je grupa imala oko 300 boraca: Vzhodnokoroški 230, a Zapadnokoroški odred 53. Da bi proširio ustanak na slovenačku teritoriju preko Drave, Zapadnokoroški odred je u martu uputio četvu od 15 boraca Na Gure, pobrđe između Drave i Vrpskog jezera. Odmah po prelasku reke ona je u Bilčovsu napala žandarmerijsku stanicu i zaplenila puškomitraljez i 30 pušaka. Posle razoružavanja zemaljske straže (Landwache) u selima Št. Ilj i Paprače jugoistočno od Vrbe (Felden), nemački policijski organi su počeli sa poterom, ali se četa uz pomoć terenskih organizacija OF očuvala. Oslobođilačke organizacije su se proširile i u dolinu Zilje, ali je neprijatelj uspeo da prinudi Štab odreda i pokrajinsko rukovodstvo za Korušku da se prebace na Obirsko i u okolinu Železne Kaple.

Vzhodnokoroški odred je u istočnom delu Koruške imao veće mogućnosti manevra. Uništavao je neprijateljske patrole, dalekovode, pilane i železnički saobraćaj. Jake neprijateljske snage, sa 13. SS pukom kao jezgrom, od 21. do 25. maja pretražile su područje između Železne Kaple i Solčave, dok se odred izvukao na pl. Raduha. Krupni događaji na svetskoj ratnoj sceni dali su i u Koruškoj nov podstrek razvitku narodnooslobodilačke borbe.

Ako pokušamo da proleće 1944. ocenimo kao celinu, moramo istaći strateški značaj odbrane centralne slobodne teritorije u Dolenjskoj i Notranjskoj. Pokušaj okupatora da upotrebom domobranskih bataljona razbije slobodnu teritoriju nije uspeo, a NOV Slovenije je očuvala bazu narodnooslobodilačkog pokreta i narodne vlasti, istovremeno šireći svoja dejstva na celoj teritoriji Slovenije. To nije značilo samo ostvarivanje ideje o ujedinjenoj Sloveniji već i bitku za mobilizaciju svih snaga slovenačkog naroda.

Iako oba korpusa i 4. operativna zona još nisu uspevali u mnogim napadima na veoma utvrđena uporišta, oni su, stalnim napadima minersko-sabotažnih vodova i drugih jedinica na železničku mrežu, prisiljavali neprijatelja da većim delom snaga brani uporišta i saobraćaj.

Ravnoteža između oslobodilačkog pokreta i okupatora se, zapravo, učvrstila i proširila na nova područja. Uspešna mobilizacija novih boraca stvarala je uslove za nov polet borbe i na delu Slovenije koji su nacisti ubrajali u Treći Rajh.

OFANZIVA NOV I POS NA KOMUNIKACIJE

Posle dugih priprema, pomorskim desantom američkih i britanskih snaga na atlantsku obalu u Normandiji u zapadnoj Francuskoj, konačno je 6. juna 1944. otvoren tzv. drugi front u Evropi. Nemačka odbrana nije mogla da spreči širenje mostobrana. Počela je bitka za Francusku. Savezničke snage, među njima i jedna francuska armija, osloncem na Korziku 15. avgusta su se iskrcale i na sredozemnoj obali i počele oslobađati južnu Francusku.

Dok je na istoku Crvena armija prešla u veliku letnjo-jesenju ofanzivu s ciljem da oslobodi svu teritoriju SSSR-a i prenese opera-

ciju u Poljsku i Rumuniju, savezničke snage u Italiji, posle proboja nemačke „Gustavove linije“ (16. maj), ušle su 4. juna u Rim, ali je nemačka vojska uspela da organizuje odbranu na „gotskoj liniji“ koja se protezala padinama severnih Apenina. Deo savezničkih snaga prebacio se sa italijanskog fronta na Korziku i dalje u južnu Francusku. Italijanski front je imao sada manji značaj.

Jugoslovensko ratište je dobilo novu ulogu. Ono je povezivalo dejstva sovjetske Crvene armije, koja je prodirala prema zapadnim granicama Rumunije i ušću Dunava, sa ratištem u Italiji i postalo deo širokog strategijskog obruča antihitlerovskih snaga oko nacističkih armija, vezujući za sebe više divizija od italijanskog ratišta.

Posle neuspelog nemačkog vazdušnog desanta 25. maja 1944. na Drvar u zapadnoj Bosni, koji je imao za cilj uništenje centralnog rukovodstva NOP-a na čelu s Josipom Brozom Titom, jugoslovensko rukovodstvo se premestilo na slobodni Vis i razvilo borbu za međunarodno priznanje nove Jugoslavije. Na inicijativu predsednika vlade V. Britanije Vinstona Čerčila (W. Churchill) predsednik Nacionalnog komiteta oslobođenja maršal Jugoslavije Josip Broz Tito i novi predsednik jugoslovenske vlade u inostranstvu dr Ivan Subašić su 16. juna potpisali sporazum koji je značio međunarodno priznanje nove Jugoslavije. Jedinice NOVJ su već počele sa operacijama za konačno oslobađanje istočnog dela Jugoslavije, kada se Tito 12. avgusta susreo sa predsednikom britanske vlade Čerčilom. Prilikom te posete Tito se, pored ostalog, sporazumeo sa komandantom savezničkih snaga u Italiji da se Slovenačko primorje i Istra smatraju operativnim područjem NOVJ i da Slovenci i Hrvati iz ovih krajeva, ranije mobilisani u italijansku vojsku, a nalaze se u oslobođenom delu Italije, mogu stupati u njene redove.

Ti dalekosežni događaji promenili su, takođe, opšti položaj NOV i PO Slovenije koji su vodili borbu na krajnjem severozapadu zemlje, na strategijskim prolazima između Julijskih Alpi i Jadranskog mora i uz komunikacije između Italije i Panonske nizije, odnosno Austrije i Balkana. Svojim dejstvima su NOV i POS mogli uspešno otežavati manevar nacističkih snaga.

Saveznički uspesi na velikim frontovima, uspesi NOV Jugoslavije, osećanje da se drugi svetski rat približava kraju, a pogotovo međunarodno priznanje nove Jugoslavije, dali su slobodoljubivim masama slovenačkog naroda izuzetan polet i podstakli nov talas borbenog oduševljenja. Protivnarodnim i reakcionarnim krugovima koji su nameravali da uz pomoć zapadnih reakcionarnih snaga uspostave staro društveno uređenje, ostala je sarifo nada da će, u slučaju brzog sloma nemačkog fronta u Italiji i dolaska saveznika na slovenačku teritoriju, ostvariti taj cilj. Do tada će, uz nemačku pomoć, domobranske snage, ako ne unište, bar oslabiti „komunističku“ OF i NOV i PO Slovenije.

Vrhovni štab NOV i POJ je 31. maja 1944, preko Radio-stanice „Slobodna Jugoslavija“ naredio svim jedinicama da pređu u ofanzivu na komunikacije okupatora. Glavni štab NOV i POS je već 4. juna, dva dana pre početka iskrcavanja u Francuskoj, doneo plan za opšti napad na železničke pruge u Sloveniji. Štabu 7. kor-

pusa je naredio da ruši "železničku prugu Ljubljana — Trst i objekte na njoj, 9. korpusu prugu Jesenice — Gorica, a 4. operativnoj zoni Zidani Most — Maribor.

Tako je 15. divizija, ojačana 1. artiljerijskom brigadom, uveče 12. juna, posle dugog marša i odlučnog juriša, slomila otpor posade na Stampetovom mostu između Verda i Logateca, porušila jedan stub i dva mostovna luka, a delom snaga presekla železničke koloseke na više od sto mesta. Okupator je, danonoćnim naporima, uspostavio saobraćaj tek posle 22 dana. Pošto je 9. korpus noću 13/14. juna digao u vazduh i veliki železnički most kod sela Avče u dolini Soče, u drugoj polovini juna su presečene sve železničke pruge koje vode prema Italiji preko slovenačke teritorije.

U produžetku ofanzivnosti 7. korpus je 21. juna zauzeo nemačko-domofransko uporište u Kriški Vasi kod Višnje Gore, dok napad na Višnju Goru nije bio uspešan. Težište borbi se za neko vreme prenelo u Notranjsku, gde su neprijateljske snage pokušale razbiti usamljenu 4. SNOUB „Matija Gubec“ i Notranjski odred. Pretrepvši gubitke, te snage su se 26. juna morale vratiti u uporišta.

Sedmi korpus je zatim, u sadejstvu sa hrvatskim 4. korpusom NOVJ, udario na Bosiljevo, ustaško-nemačko uporište jugoistočno od Vinice. Formirali su zajednički Operativni štab hrvatske 13. i slovenske 15. divizije. Uveče 30. juna je uporište od oko 250 vojnika bilo zauzeto. Na ovu uspešnu akciju neprijatelj je odgovorio prodorom preko Zumberka i iz Novog Mesta u pravcu Bele krajine. U operaciji je učestvovalo oko 5.000 vojnika, među kojima i dva puka 1. kozačke divizije, dovedena iz Slavonije. Oštre borbe u Zumberku i kod Novog Mesta su dostigle vrhunac između 10. i 14. jula. Neprijatelj se probio i u Metliku, ali se već posle jednog časa morao povući iz grada, a zatim, zbog udara u bokove, i iz Bele krajine i Zumberka.

Takvi prodori neprijateljskih snaga u unutrašnjost „partizanske“ teritorije, često sporednim putevima pod vodstvom dobrih vodiča, za vreme kojih su pljačkali i palili, bili su sve češći. Potrebna je bila brza intervencija snaga NOV i dobra obaveštajna, odnosno kontraobaveštajna služba. U divizijama 7. korpusa počeli su se formirati jurišni bataljoni koji su bili u stanju da izvršavaju takve borbene zadatke, a takođe su pooštrene razne mere da se onemogući dostavljanje svežih podataka neprijatelju.

Ostale jedinice 7. korpusa su u prvoj polovini jula porušile ulaz u železnički tunel Peščenik kod Višnje Gore (6/7. jul) i zarušavale drumove, a takođe, noću 26/27. jula, delimično porušile tunel kod Šmarja u blizini Ljubljane. Sprečavale su popravljanje železničke pruge prema Kočevju i Novom Mestu. Kada je nedovoljno obezbeđena glavčina 18. divizije noću 13/14. avgusta pokušavala da sasvim uništi tunel kod Šmarja i napadne uporišta u Škofljici i Lavrici, bila je taktički izmanevrisana. U borbama protiv jakih nemačko-domobranskih snaga od 14. do 20. avgusta imala je osetne gubitke: 43 poginula i 143 nestala borca, od kojih se uskoro vratila polovina.

Obe divizije su u to vreme objedinile svoje minere u divizijskim inženjerijskim bataljonima. Grupe od pet do deset minera su

izvele veliki broj akcija na železničkim prugama. To je bilo veoma značajno, jer se pokazalo da dejstva savezničkih aviona, koji su na traženje članova savezničkih misija kod Glavnog štaba bombardovali železničke objekte, nisu bila uspešna, jer nisu mogli pogadati tako male ciljeve.

Najznačajnija akcija u drugoj polovini septembra bio je zajednički napad jedinica 7. korpusa i 4. operativne zone na most preko Save kod zamka Pogonik u blizini Litije, na železničkoj pruzi Ljub-

Železnički most preko Save kod zamka Pogonik blizu Litije, srušen u noći 21/22. septembra 1944. (Snimak iz američke revije „Lajf“ .(Life))

ljana — Zagreb. Kada osam savezničkih aviona lovaca-bombardera 20. septembra nisu uspeli da pogode zamak i sam most, 4. SNOUB „Matija Gubec“ je posle teške borbe zauzela uporište i omogućila minierima da poruše deo mostovne konstrukcije. Dana 22. septembra je 6. SNOUB „Slavko Šlander“ porušila most kod stanice Sava, a zatim i 200 metara potpornog zida i 300 metara koloseka. Prema podacima obaveštajnog odeljenja Glavnog štaba, ta pruga nije radila do 18. februara 1945. godine.

Sledeću veliku akciju je izvršila 18. divizija NOVJ 26. septembra uveče trećim rušenjem Stampetovog mosta. Srušila je oko 40 m mostovnog raspona. Saobraćaj nije radio dvadeset dana.

Istarski partizanski odred je, u sadejstvu sa hrvatskim Jedinicama, napadao železničku prugu Postojna — Rijeka. Pošto je to bila jedina železnička veza sa Jadranom, nemačke snage su prugu

dobro obezbeđivale i često organizovale potere većim snagama. Od 8. do 11. avgusta, verovatno i zbog očekivanja savezničkog iskrcavanja u zahvatu Tršćanskog zaliva, oko 5.000 vojnika iz 188. rezervne divizije brdskih lovaca je u ofanzivi „Prien“ pretražilo severnu Istru do linije reka Mirna — Planik — Jurdani. Jedinice Istarskog odreda, koji je 4. septembra reorganizovan u 4. bataljon 9. SNOB, i hrvatska 2. istarska brigada prebacile su se u Brkine, intenzivno napadajući železničku prugu Postojna — Rijeka i Divača — Pula.

Jedinice 30. divizije 9. korpusa NOVJ u junu su napale železničku prugu u dolini Soče, dok je 31. divizija dobila zadatak da na pruži Ljubljana — Jesenice poruši most i tunel kod Globokog. U dolini Soče su, sem mosta kod Avča, porušile još četiri drumska objekta i železnički most kod Bodreža. Primetivši da se nemačke snage prikupljaju u Selškoj dolini i u uporištima Kranj i Radovljica, 31. divizija je napala železničku prugu nešto južnije. Uništila je pet mostova, od kojih je bio najveći kod Lipnice. Posle borbe protiv neprijateljskih snaga na Jelovici, deo divizije se prebacio prema dolini Bače. Minersko-sabotažne grupe su svakodnevno uništavale koloseke, lokomotive i vagone.

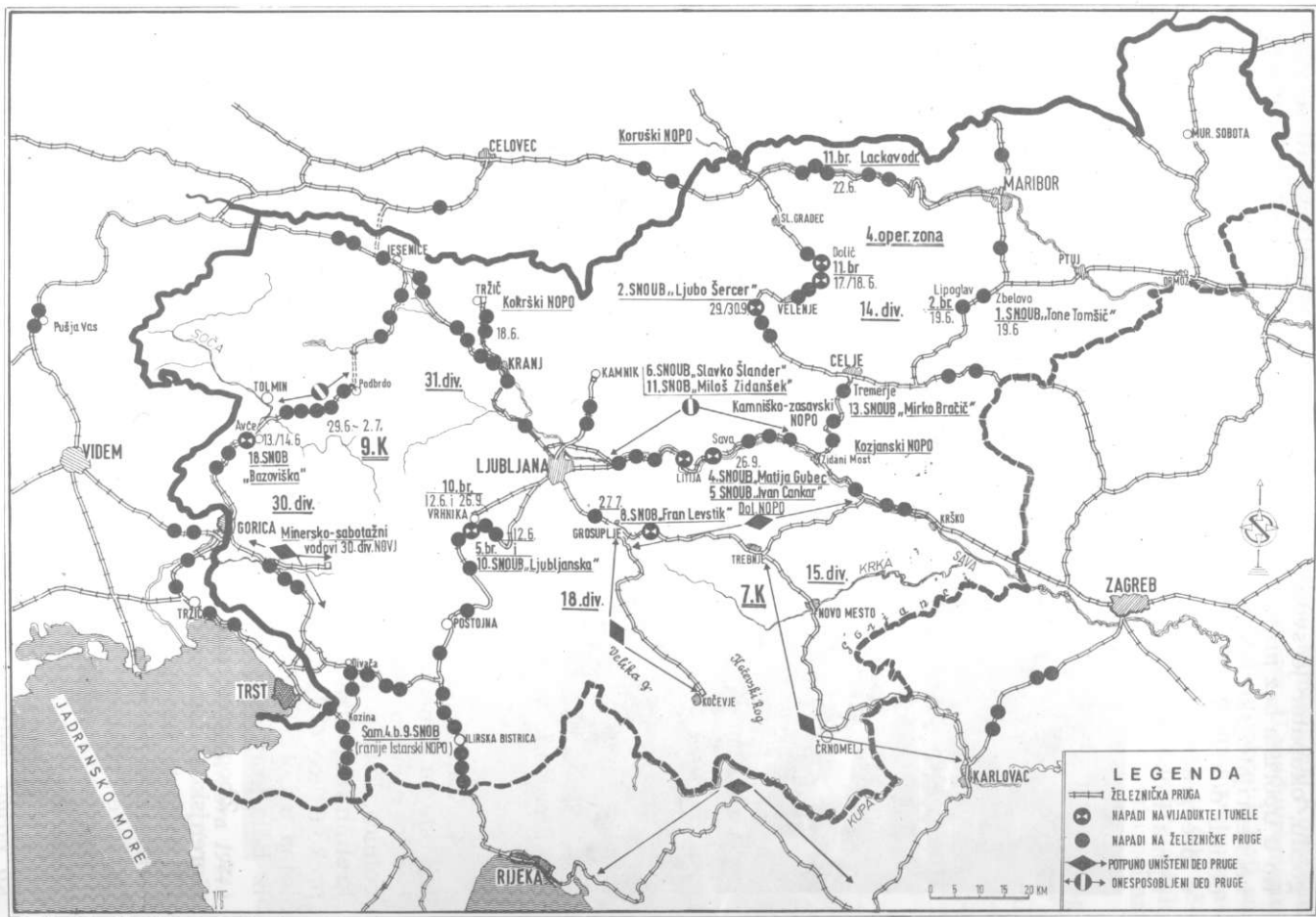
Štab 9. korpusa je 27. juna saopštio svojim jedinicama plan široke udružene korpusne akcije na železničku prugu koja se između Sv. Lucije (sada: Most na Soči) i Podbrda probija sutjeskom reke Bače. Prugu je branilo oko 1.200 vojnika, većinom italijanske narodnosti. U napadu od 29. juna do 2. jula učestvovalo je oko 25 partizanskih bataljona. Korpus je zauzeo pet uporišta, porušio prugu na 150 mesta i digao u vazduh osam železničkih i nekoliko drumskih mostova. Železnička pruga Jesenice — Gorica je bila onesposobljena za duže vreme.⁴³

Železničke pruge su istovremeno napadali i partizanski odredi: Gorenjski prugu Ljubljana — Jesenice i Jesenice — Bohinjska Bistrica, Južnoprimerški Postojna — Trst i Trst — Tržič (Monfalcone), a Briško-beneški odred prugu Gorica — Sv. Lucija i Gorica — Videm (Udine). U ponovnim napadima 11. i 19. jula dve brigade su u dolini Bače uništile još tri manja uporišta i jedan most. U isto vreme, druge korpusne jedinice napale su novo domobransko uporište Hotavljje u Poljanskoj dolini, koje je 19. jula zauzela 16. brigada „Janko Premrl Vojko“.

Ti napadi su operativne štabove za borbu protiv partizana u Trstu i Ljubljani prinudili da organizuju širu ofanzivnu operaciju, tzv. letnju ofanzivu, sa četiri puka vojske i policije. Ona je od 19. do 23. jula obuhvatila Cerkljansko, a od 26. jula do 12. avgusta Trnovski gozd i područje Čepovana. Uz oštre borbe na Zirovskom, Cerkljanskom i Oblakovom vrhu, na Maloj Lažni i Predmeji u Trnovskom

⁴³ Ova do tada najveća akcija 9. korpusa NOVJ veoma je povoljno odjeknula kod saveznika. Komandant savezničkih snaga za Sredozemlje feldmaršal Henri Viilson (Henry Wilson) uputio je maršalu Titu depešu sa pohvalom i priznanjem NOVJ.

Osnovni objekti i sektori dejstava jedinica NOV i PO Slovenije protiv neprijateljske železničke mreže u leto 1944.

gozdu, okupator je svojim kolonama pretražio zemljište, ali se vratio u uporišta bez pravih rezultata. U toku ofanzive je 22. jula uništeno neprijateljsko uporište u Ri'nemberku (sada: Branik) u Vipavskoj dolini, dok je 7. SNOUB „France Prešeren” noću 19/20. jula upala u predgrađe Jesenica i mobilisala oko 400 radnika železare. među njima i oko 50 Francuza.

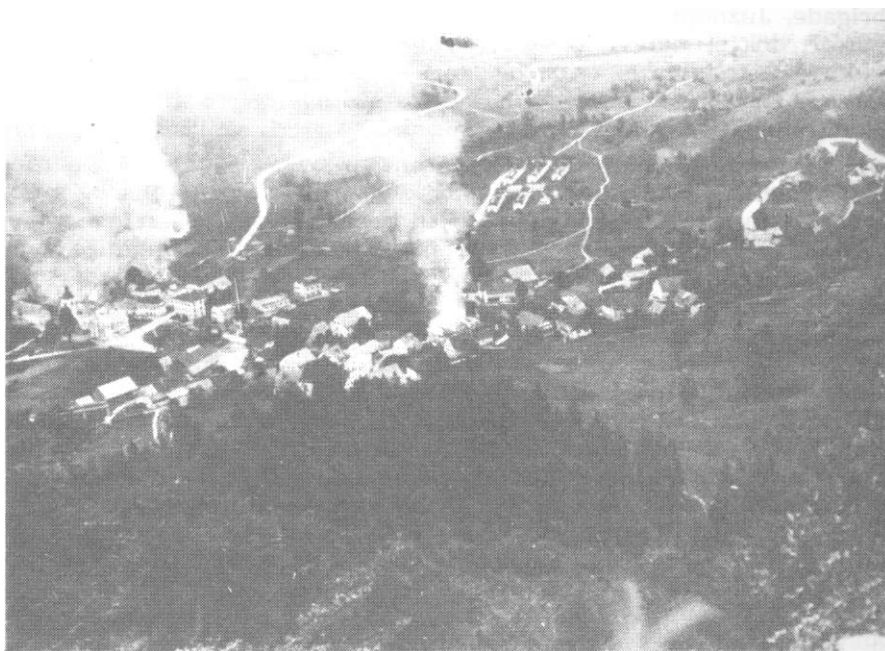
Prevoženje nepokretnih ranjenika 9. korpusa NOVJ u Notranjskoj (19. avgusta 1944.)

Konspirativne partizanske bolnice 9. korpusa „Franja” i „Pavla” bile su pune ranjenika i zalečenih teških invalida. Da bi se obezbedilo njihovo bolje lečenje i zbrinjavanje i oslobodili kapaciteti bolnica, korpus je 19. avgusta organizovao transportovanje 70 nepokretnih ranjenika i invalida kolima, kamionima i nošenjem od Vojskog preko Otlice, Cola, Podkraja i preko železničke pruge Ljubljana — Postojna u Lošku dolinu, a zatim na Kočevski Rog i konačno avionima iz Bele krajine u južnu Italiju.

Zbog prostrane teritorije, na kojoj su se nalazila i uporišta Gorenjskog domobranstva, od Gorenjskog partizanskog odreda su 27. avgusta formirana dva: *Škofjeloški odred* na desnom i *Kokrški partizanski odred* na levoj obali Save. Od jednog bataljona 7. SNOUB „France Prešeren” je 30. avgusta, na Predjami kod Postojne, formiran *Jeseniško-bohinjski partizanski odred*, koji se početkom septembra prebacio na područje Bohinja i Pokljuke. Preformirana je i pozadinska vlast 9. korpusa. Vipavsko vojno područje je reorganizovano u *Goriško vojno područje* sa pet komandi mesta, Tolminsko u *Kobariško vojno područje* sa četiri komande mesta, dok je *Idrijsko vojno područje* sada imalo tri, a novo *Gorenjsko vojno područje* sedam komandi mesta.

U avgustu 1941. je, takode, formirana samostalna *Komanda mesta Trst*, potčinjena neposredno Stabu 9. korpusa. U međuvremenu se, naime, u Trstu razvio veoma snažan oslobodilački pokret u koji su se uključivali radni ljudi obe nacionalnosti. Osvobodilna fronta, masovna terenska organizacija slovenačkog stanovništva, imala je Okružni odbor i osam rejonskih odbora, dok su osnovna snaga pokreta bili odbori *Radničkog jedinstva (Delavska enotnost)* koji su u preduzećima udruživali radnike obe nacionalnosti.

Sredinom 1944. u Trstu je bilo više od 200 odbora Radničkog jedinstva sa preko 2.000 aktivista i oko 220 mesnih organizacija OF, žena i omladine, sa oko 1.400 aktivista. Formirali su koordinacioni komitet KPS i KP Italije. Komanda mesta Trst je, uz pomoć organizacija ovog širokog antifašističkog i oslobodilačkog pokreta, formirala ilegalne oružane jedinice — desetine, vodove, čete, a kasnije i bataljone — koje su se sve više naoružavale i jačale u akcijama.

Napad na uporište SNVZ u Crnom Vrh u nad Idrijom (1. septembra 1944.)

Početkom avgusta, dok su jedinice 9. korpusa angažovane u borbama u Trnovskom gozdu, neprijatelj je uspostavio novo uporište u Crnom Vrh u iznad Idrije, jednom u planiranom nizu uporišta Idrija — Col — Ajdovščina. U odlučnom dnevnom napadu izvedenom 1. septembra, uporište, u kojem se branila 15. četa SNVZ sa oko 130 vojnika, sasvim je uništeno i time sprečeno dalje širenje domobranskog uticaja u tom delu Slovenačkog primorja.

U septembru je deo 30. divizije 9. korpusa bio na Krasu, gde se između 7. i 15. septembra razvila dinamična borba za Štanjel. Jedna

brigada divizije je u dolini Soče noću 10/11. septembra zauzela uporište Plave, a druga ponovo napadala neprijatelja u dolini Bače. Istovremeno je 31. divizija vodila borbe u Gorenjskoj, prenevši svoja dejstva u Polhograjske Dolomite. Tom prilikom je jedna njena brigada nanela gubitke malobrojnom Gorenjskom četničkom odredu kod Samotorice. Jedinice 9. korpusa su u toku septembra svojim ofanzivnim dejstvima od Gorenjske i Krasa do Rezije i Beneške Slovenije, gde je 17. avgusta formirana *italijanska divizija „Garibaldi Natizone”* (Garibaldi Natizone), podređena Komitetu nacionalnog oslobođenja Italije (Comitato di Liberazione nazionale italiano, CLNI), uspešno branile oslobođenu teritoriju.

Međutim, pošto se već znalo za sudbinu grčkih partizanskih jedinica koje su zapadni saveznici posle povlačenja nemačkih snaga razoružavali, 9. korpus je na osnovu uputstava Glavnog štaba morao ukinuti sve partizanske odrede zapadno od stare jugoslovensko-italijanske granice. Istarski odred je 4. septembra postao 4. bataljon 9. brigade, Južnoprimski 5. septembra 4. bataljon 18. SNOB „bazoviške”, dok se naredbom od 4. septembra ljudstvo Briško-beneškog i Idrijsko-tolminskog partizanskog odreda uključilo u 17. SNOB „Simon Gregorčič” i 19. SNOB „Srečko Kosovel”. Oni su kao brigadni bataljoni dalje dejstvovali na partizanski način na ranijim područjima.

I na teritoriji 4. operativne zone je sve veća aktivnost narodnooslobodilačkih jedinica bila usmerena protiv neprijateljskog saobraćaja. Okupator je između 1. i 10. juna pokušavao da u ofanzivi „Anton II” na Pohorju razbije dve njene brigade, ali su jedinice zone, ne zanemarujući mobilizaciju novih boraca i napade na manja uporišta i druge objekte, počele napadati železničke pruge. Na pruzi Celje — Maribor je 1. SNOUB „Tone Tomšič” noću 18/19. juna savladavala zaštitu na mostu kod Zbelovog zapadno od Poljčana. Kada most nije mogla uništiti, zarušila je železnički nasip i uništila koloseke. Istovremeno je 2. SNOUB „Ljubo Šerčer” znatno oštetila tunel kod Lipog'lava, dok 13. SNOB „Mirko Bračič” nije mogla slomiti otpor branilaca na mostu kod Tremerja južno od Celja. Zbog istovremenih dejstava drugih jedinica, ta pruga nije radila mesec dana.

Akcijama 11. SNOB „Miloš Zidanšek” na pruzi Celje — Dravograd i Maribor — Dravograd za duže vreme je prekinut saobraćaj i u pravcu Koruške. I Kozjanski odred je na odseku Breg — Sevnica uništio 250 m duplog koloseka železničke pruge Zidani Most — Zagreb.

Još širu aktivnost 4. operativne zone na komunikacijama i drugim objektima otežavali su pomanjkanje oružja i mobilizacija novih boraca. Iako je zona primila nešto oružja, municije i eksploziva iz savezničke pomoći, to nije bilo dovoljno. Samo 14. divizija je, na primer, 14. jula imala 461 nenaoružanog borca. Priliv novih boraca je bio veoma snažan. Prema izveštajima Štaba zone, u njene jedinice je u periodu maj — jul 1944. došao 5.881 borac, od kojih je 3.187 u grupama poslato preko Save 7. korpusu. Pošto je među njima bilo više od dve hiljade radnika i nameštenika trbovljanskih ugljenokopa, proizvodnja se smanjila za 50 odsto, a u Zagorju ob Savi spala je čak na 15 odsto od ranije. Tome su doprineli i partizanski napadi i

diverzantska dejstva. Prilikom napada na Zagorje ob Savi noću 20/21. jula, na primer, mineri su u rudniku Kisovec uništili transformator i tri elektromotora 900 metara duboko pod zemljom.

Novim borcima su pojačane brigade 14. divizije, a na Pohorju je 27. juna 1944. osnovan *Pohorski partizanski odred* u koji je uključen i Lackov bataljon, dok je 11. SNOB „Miloš Zidanšek” otišla prema Savinjskoj dolini. Kasnije će ona sve više dejstvovati zajedno sa 6. SNOUB „Slavko Šlander” a od 1. avgusta će njihova dejstva povezivati najpre privremeni, a zatim stalni *Operativni štab 6. i 11. brigade*.

U stvari, Štajerska je u periodu jun — jul doživljavala snazan i brz uspon oslobodilačkog pokreta i oružane borbe. Nacistički okupacioni sistem se zbog velikog broja akcija partizanskih jedinica i usled političke snage Osvobodilne fronte rastrojao i slabio. Sve više su slabili i nemački sistem odnarođivanja i uticaj kulturbundovaca, folksdojčera i nemškutara. Štajerska se približavala vrhuncu oslobodilačkih napora svog naroda.

Sličan razvoj je doživljavala i Koruška, naročito njen istočni deo. Koroška grupa odreda, koja je početkom juna imala svega oko 230 boraca, postepeno je jačala, šireći svoja dejstva preko Drave i prema zapadu. Sredinom jula, posle uspešne mobilizacije i kadrovskog pojačanja iz 9. korpusa u Zapadnokoroški odred, grupa je imala 450 boraca sa 26 puškomitraljeza, 53 automata i 251 puškom, ali i 70 nenaoružanih boraca.

Štab grupe je postepeno razvio svoju bazu u Solčavi i Logarskoj dolini. Vzhodnokoroški odred je slao čete i grupe partizana preko Drave. Sem čete Na Curama, bila je krajem juna i jedna u podnožju Svinje planine. U njihovom sastavu su bili i borci austrijske narodnosti. Štab Koroške-grupe odreda se nadao da će moći od njih oformiti posebnu austrijsku čet. Zapadnokoroški odred je mogao prodirati zapadno od ceste Ljubelj — Celovec sa manjim partizanskim, pre svega minersko-sabotažnim grupama, ali se u dolinu Zilje ipak 30. avgusta iz Zgornje Savske doline prebacila *Ziljska partizanska ceta* koja je, kao i druge partizanske čete na austrijskom delu slovenske Koruške, razvijala političku delatnost i pomagala širenje odbora Osvobodilne fronte.

Osvobodilna fronta je imala čvrste temelje i organizaciju u planinskim dolinama i kotlinama, dok je na drugim područjima još uvek imala pretežno karakter povereničke mreže. Njena suviše slaba proširenost u industrijskim centrima i gradovima, koji su bili pod snažnim uticajem socijaldemokratskih ideja i parola građanskih krugova da treba mirno čekati kraj rata, jer su velike sile saveznice već u oktobru 1943. u Moskvi odlučile da se granica buduće austrijske države neće menjati, kočila je i razmah vojne delatnosti. Uprkos tome, bezbroj malih akcija, od napada na patrole i straže do napada na železnički saobraćaj, svojim ukupnim dejstvom je rušio hitlerovski sistem nasilja nad slovenačkim i austrijskim stanovništvom Koruške.

Napadi NOV i PO Slovenije na komunikacijsku mrežu na teritoriji Slovenije, u stvari u dubljoj pozadini velikih savezničkih frontova, bio je krupan doprinos borbi armija antihitlerovske koalicije koje su sve više stezale čelični obruč oko Trećeg Rajha.

OSLOBOĐENE TERITORIJE U STAJERSKOJ

Snažan razvitak narodnooslobodilačkog pokreta u Štajerskoj u drugoj polovini jula 1944. omogućio je realizaciju pomenutog plana Štaba 4. operativne zone za stvaranje slobodne teritorije. Nameravano je da se, osloncem na oslobođenu Logarsku dolinu i Šolčavu, najpre razbiju neprijateljska uporišta u Zgornjoj Savinjskoj dolini, gde nije bilo snažnih nemačkih jedinica, već su pretežno bili vermanšaft, žandarmerija i šumska zaštita. Cete vermanskog puka „Unterštajermark“ (Untersteiermark) bile su u Gornjem Gradu, Mozirju, Rečici ob Savinji, Lučama i Ljubnom. ukupne jačine 700—800 vermana.

Uz dobro obezbeđenje drugih jedinica 4. operativne zone, dva bataljona 6. SNOUB „Slavko Šlander“, ojačana brdskom haubicom 75 mm, noću 30/31. jula napala su Ljubno, a jedan bataljon te brigade Luče. Oba uporišta su slomljena uveče 31. jula, kada se posada predala. Neprijatelj je imao 76 poginulih i 169 zarobljenih, dok je brigada imala 6 poginulih i 21 ranjenog borca. Iste noći je 1. SNOUB „Tone Tomšič“ zauzela i uporište u Šmartnom ob Paki. Ostale jedinice zone uspešno su štitile napad na pravcima neprijateljske intervencije, s tim što je 11. SNOB „Miloš Zidanšek“, koja je demonstrativno napadala Gornji Grad, u produžetku dejstava 1. avgusta prinudila posadu od 156 ljudi da se preda. Uspeh operacije je bio ogroman: 203 poginula, 27 ranjenih, i 333 zarobljena neprijateljska vojnika i plen od 26 puškomitraljeza, 71 automata, 499 pušaka, 42 pištolja i dosta municije i opreme. Jedinice zone su imale 8 poginulih i 41 ranjenog.

Sem krvlju okaljanih nacista i gestapovskih saradnika, koji su kažnjeni smrću, svi ostali zarobljenici koji nisu izrazili želju da stupe u redove antifašističkih boraca, kako vermani tako i Nemci i Austrijanci, sa belom zastavom su upućeni u uporište Nazarje radi demoralizacije neprijatelja. Pobjeda u Zgornjoj Savinjskoj dolini je još više ubrzala moralno-političko raspadanje vermanšafta. Zbog pritiska narodnooslobodilačkih snaga okupator je 2. avgusta povukao posade iz sela Nazarje i Rečica u Mozirje, sledećeg dana iz Motnika i Špitaliča na cesti Ločica — Kamnik, a u drugoj polovini avgusta iz Bočne kod Gornjeg Grada i Smartnog u Tuhinju, a zatim i iz Št. Ožbolta i Trojana na cesti Domžale — Vransko. Na taj način su oslobođeni i dolina Drete i deo Tuhinja.

Četvrta operativna zona NOV i POS posle ovih uspeha nije branila slobodnu teritoriju na njenim rubovima, već je rasporedila brigade u širem pojasu oko nje da bi svojim akcijama vezala neprijatelja za sebe i prinuđavala ga da brani saobraćajne objekte i uporišta.

U širem pojasu oko slobodne teritorije počele su dinamične borbe uz osetnu defanzivnost neprijatelja i dalje raspadanje vermanšafta. Njihova karakteristika su bila dejstva na veoma širokom prostoru i težište na severnom i istočnom delu Štajerske gde je operisala 14. divizija. Glavnina divizije je noću 22/23. avgusta oslobodila Ribnicu i Sv. Lovrenc na Pohorju (sada: Lovrenc na Pohorju),

a noću 2/3. septembra uporišta u Mariborskoj koči i Sokolskom domu južno od Glažute. Sem toga, ona je uništila odbrambene objekte u Šmartnom na Pohorju, odakle je neprijatelj povukao posadu uporišta.

Glavnina 14. divizije se zatim prebacila na Kozjansko, gde je Kozjanski partizanski odred u julu i avgustu uspešno razvijao partizanska dejstva, pre svega, ometajući saobraćaj na železničkim prugama Zidani Most — Dobova, Zidani Most — Celje i Celje — Rogaška Slatina. Sredinom septembra odred je već imao 982 borca, ali delimično naoružanih. Iako je neprijatelj, u julu i, avgustu preduzeo protiv odreda ofanzivne akcije, bio je prinuđen da povlači manje posade, u drugoj polovini avgusta čak i uporišta u Planini kod Sevnice i u Koprivnici na cesti Rajhenburg (sada: Brestanica) — Podstreda. Noću 10/11. septembra 13. SNOB „Mirko Bračič“ 14. divizije napala je na uporište u kraju Kozje, a 2. SNOUB „Ljubo Šerčer“ u Podčetrteku. Dok se posada uporišta Kozje predala, nije bilo moguće sasvim slomiti otpor nemačkih graničara u Podčetrteku u već srušenoj zgradi uporišta do-dolaska nemačke pomoći.

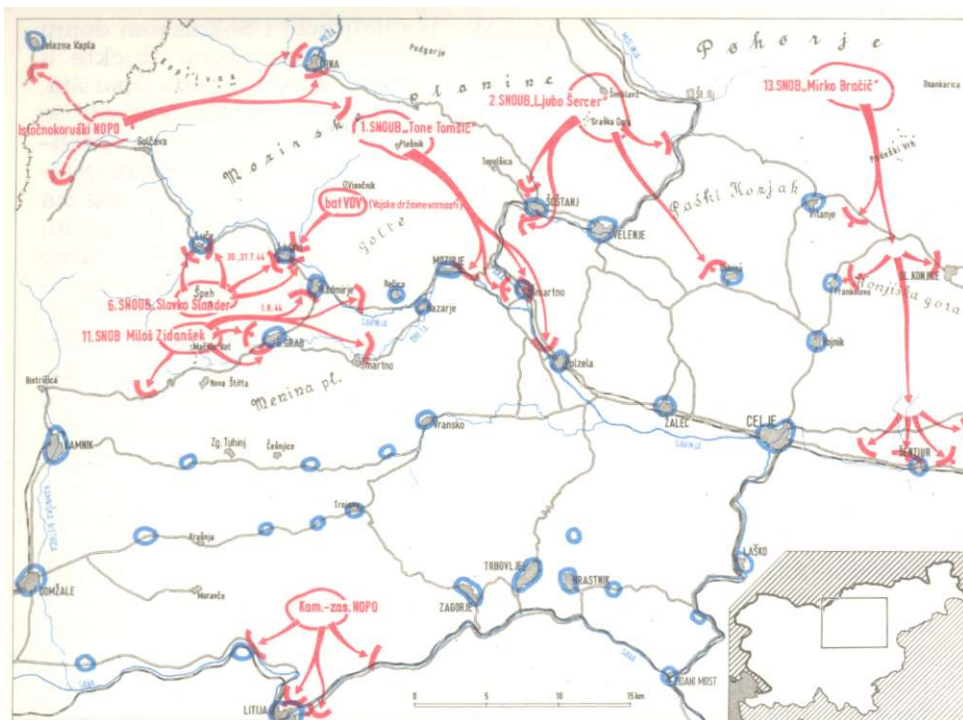
Druge brigade 4. operativne zone su u isto vreme napadale uporišta Mozirje, Letuš, Šmartno ob Paki i Braslovče radi širenja slobodne teritorije u Zgornjoj Savinjskoj dolini. Veoma jako uporište u Mozirju je 12. septembra zauzela 6. SNOUB „Slavko Šlander“. Poginuo je 51. a zarobljeno 255 branilaca. Istovremeno je 1. SNOUB „Tone Tomšič“ u jurišu zauzela Letuš i sledećeg dana Šmartno ob Paki, dok 11. SNOB „Miloš Zidanšek“ nije imala uspeha u napadu na Braslovče, pošto je uporištu došao u pomoć bataljon SS policije i brigadu odbacio na padine Dobrovlja. Jedinice su odmah po zauzimanju uporišta rušile drumske mostove, železničke koloseke i fortifikacijske objekte.

Taj udarac okupatoru (98 poginulih i 330 zarobljenih) snažno je odjeknuo u Štajerskoj i celoj Sloveniji. Oslobođena teritorija Zgornje Savinjske doline obuhvatala je oko 500 km² i dostigla je svoj najveći obim.

Uporedo sa ofanzivnim operacijama, 4. operativna zona se organizaciono sređivala; ojačala je 14. diviziju, smanjila brojnost partizanskih odreda i popunila 3. brigadu VDV. Pohorski odred 19. septembra je preimenovan u *Lackov partizanski odred*, koji se noću 21/22. septembra prebacio na levu obalu Drave, na Kozjak, sa zadatkom da razvije narodnooslobodilačku borbu u najsevernijim predelima Slovenije.

Naredbom Štaba 4. operativne zone od 5. avgusta formirane su *Komanda Zgornjesavinjskog vojnog područja*, sa četiri, i *Komanda Kamniško-zasavskog vojnog područja* sa pet komandi mesta. Nešto kasnije, 19. septembra, osnovana je još *Komanda Kozjanskog vojnog područja* sa tri komande mesta. Kozjanska oslobođena teritorija je obuhvatala oko 400 km².

Osnovna snaga okupatora za ofanzivnu borbu protiv jedinica zone bio je, sem SS policijskih bataljona, već pomenuti 18. puk brdskih lovaca, nazvan po njegovom komandantu i puk „Trek“ (Treeek). Zbog čestih prebacivanja brigada i njihove stalne ofanzivnosti, on nije bio u stanju da ih uvuče u odlučujuće borbe. Udarima

Oslobođenje Zgornje Savinjske doline u leto 1944.

po uporištima i saobraćajnim objektima, sad ovde sad onde, brigade su operativno-taktičkim postupcima izigravale napoi^ okiipatora, iako su njegove jedinice bile danonočno u akciji ili pokretu. Septembarska aktivnost 14. divizije veoma je pomogla širenju narodnooslobodilačkog pokreta u istočnoj Štajerskoj, pogotovo što se glavina nemačkih operativnih snaga još nije usuđivala suviše udaljavati od glavne željezničke pruge Zidani Most — Celje — Maribor, strahujući od iznenadnih napada narodnooslobodilačkih snaga.

U Koruškoj je Vzhodnokoroški partizanski odred početkom septembra uputio preko Drave još jednu četvu s ciljem da osnuje prekodravski partizanski bataljon, ali je do realizacije te zamisli išlo tek kasnije. Odred je imao tri bataljona i tri minersko-sabotažne grupe. Isti broj bataljona bio je i u Zapadnokoroškom odredu. Njegovih sedam četa je delovalo samostalno, svaka na svom sektoru, kao i dve minersko-sabotažne grupe. Manje grupe koje su oba odreda slala u zapadne i severne predele naseljene Slovencima imale su zadatak da prošire mobilizaciju novih boraca i u industrijskim naseljima, da se tesno povežu sa političkim organizacijama i u sadejstvu sa njima uništavaju saobraćajne i druge veze i da napadima na manja odeljenja i uporišta neprijatelja sprečavaju njegov nadzor nad teritorijom.

Približavanje zimskog perioda, a još više početak završnih operacija NOV Jugoslavije za oslobođenje zemlje i pripreme za

očekivani slom Trećeg Rajha, uslovili su da Štab 4. operativne zone, po uputstvima Glavnog štaba NOV i POS, odluči da ojača 14. diviziju NOVJ na račun Koroške grupe odreda i Kozjanskog partizanskog odreda. Naredbom od 20. septembra ukinuo je Korošku grupu odreda i formirao, za celo njeno operativno područje, *Koroški partizanski odred*.

Reorganizacija je izvršena 29. septembra. Južno od Drave su bile četiri čete, raspoređene od doline Zilje do Železne Kaple. Ceti Na Gurama su slali ojačanje i formirali bataljon od 70 boraca koji je trebalo da što pre ojača partizane na Svinji planini. Posle reorganizacije je severno od Drave bilo oko 170, a južno oko 250 pripadnika odreda. Zajedno sa obaveštajcima, jedinicama VDV i TV-stanicama, u Koroškoj je bilo još oko 700 boraca.

Prema zamisli Glavnog štaba, ojačana 14. divizija NOVJ, kao osnovna operativno-taktička jedinica, treba da bude osposobljena da u budućim događajima ispuni svoje zadatke i u I^oruškoj, dok će manji odredi, jedinice VDV i Narodne zaštite i druge pozadinske jedinice kontrolisati teritoriju i štiti organe narodne vlasti i oslobodilačkog pokret^.

Dok su u severoistočni deo Štajerske, u Haloze, često dolazile jedinice 14. divizije, za područje severno od Drave, uključujući Frekomurje, zadužen je Lackov partizanski odred. Krajem septembra on je imao 405 boraca, ali je oko 23 odsto njegovog sastava bilo nenaoružano. U drugoj polovini tog' meseca odredio je četv koja je preko Slovenskih gorica krenula u Prekomurje. Sem žive aktivnosti na Kozjaku, odred je izvodio i akcije u Slovenskim goricama. U dolini Drave je 29. septembra razoružao posadu koja je čuvala dravsku hidrocentralu u Fali. Njene uređaje je skoro sasvim uništio, između ostalog i sedam generatora.

Ofanzivom na okupatorsku železničku mrežu i saobraćaj, uspešnim operacijama protiv njegovih uporišta širom Slovenije, a pogotovo snažnim borbenim poletom jedinica 4. operativne zone u Štajerskoj, gde su, sem centralne u Zgornjoj Savinjskoj dolini, bile slobodne teritorije u Moravškoj dolini, na Kozjanskom i Pohorju, dok je veliki deo ostalih područja imao karakter poluoslobodene teritorije, odnos snaga između NOV Slovenije i okupatora bio je ozbiljno poremećen u korist oslobodilačkih snaga.

Najveću pomoć okupatoru Slovenačkog naroda je i sada, uprkos događajima na svetskoj pozornici, davalo domobranstvo. U bivšoj Ljubljanskoj pokrajini bilo je oko 12.000 domobranaca. Oni su bili osnovni oslonac nemačkom okupacionom sistemu i glavna snaga u odbrani saobraćajnih veza i uporišta, a većinom su učestvovali i u ofanzivnim dejstvima okupatora. Zajedno sa oko 1.800 vojnika SNVZ u Slovenačkom primorju i oko 800 pripadnika Gorenjskog domobranstva, te kvislinske jedinice, pod nemačkom komandom, imale su oko 14.500 do 15.000 ljudi i zamenjivale si? bar jednu nemačku diviziju. Treba napomenuti da se pripadnici domobranstva, sem retkih izuzetaka, nisu odazvali pozivu maršala Tita da do 15. septembra napuste okupatora i priključe se narodnooslobodilačkim jedinicama.

Glavni štab NOV i PO Slovenije jula 1944. godine, sleva na desno: politički komesar Boris Krajger Janez, zamenik komandanta Jaka Avšič — Branko Hrast, komandant Franc Rozman Stane, zamenik političkog komesara Viktor Avbelj Rudi i načelnik glavnog štaba Dušan Kveder Tomai

Narodnooslobodilačka vojska i partizanski odredi Slovenije su krajem leta 1944. dostigli svoje najveće brojno stanje. Prema pregledu koji je Glavni štab uputio Vrhovnom štabu NOV i POJ 30. septembra 1944, oni su, zajedno sa jedinicama i ustanovama pozadine, imali 29.462 boraca. Od toga je u sastavu jedinica i ustanova Glavnog štaba NOV i POS (20. zaštitna brigada, Oficirska škola i druge jedinice i ustanove) bilo 2.727 boraca, u 7. korpusu NOVJ 10.568, 9. korpusu NOVJ 9.501, a u sastavu 4. operativne zone 6.666 boraca. Ako tome dodamo i jedinice Vojske državne varnosti sa sastavom TV-linija koje su održavale kurirske veze i bile njen deo, zaštitne jedinice političkih organa i organa vlasti, u Sloveniji je tada bilo oko 33.500 do 35.000 naoružanih boraca narodnooslobodilačkog pokreta.

U to vreme je NOV Jugoslavije težište svojih operacija usmerila na oslobođenje Srbije i Dalmacije. NOV i PO Slovenije, zajedno sa hrvatskim i drugim jedinicama u dubini jugoslovenske teritorije, uspešno su sadejstvovali sa glavnom NOVJ, razvijajući borbu na svom terenu do krajnjih mogućnosti. Vezujući neprijatelja za sebe i sprečavajući mu formiranje rezervi i manevar, davali su jugoslovenskom ratištu specifično obeležje: ogorčena borba vodila se na celoj teritoriji zemlje, od Triglava do krajnjih istočnih predela, gde se već vodila bitka za Srbiju i Makedoniju — bitka za konačno oslobođenje Jugoslavije.

PREKOMORCI

U oslobođenom delu Italije, na njenim ostrvima, kao i u zemljama severne Afrike i Bliskog istoka, bilo je mnogo primorskih Slovenaca i istarskih Hrvata, pre svega bivših italijanskih vojnika, a u južnoj Italiji i jugoslovenskih građana koji su pre kapitulacije Italije čamili u italijanskim zarobljeničkim i koncentracionim logorima i zatvorima. Italijanske fašističke vojne vlasti su, naime, najveći deo vojnih obveznika slovenačke i hrvatske narodnosti raspoređivale u posebne radne bataljone (Battaglioni speciali lavoratori), što dalje od zavičaja, naročito na ostrva i u južnu Italiju. Procenjuje se da je od oko 60.000 italijanskih vojnih obveznika rodom iz Istre i Slovenačkog primorja, u tim radnim bataljonima bilo oko 35.000. Bili su bez oružja, a njihov položaj je imao karakter internacije i prinudnog rada.

Pod uticajem snažnog antifašističkog pokreta, hiljade jugoslovenskih prognanika, interniraca i ratnih zarobljenika pokušali su da se probiju do saveznika u južnoj Italiji ili prema Slovenačkom primorju i Istri da bi se uključili u borbu, dok je jedan deo stupio u italijanski pokret otpora i partizanske jedinice. Oni koji su se zatekli u oslobođenom delu Italije odlučno su tražili od savezničkih komandi da im se omogući uključivanje u narodnooslobodilačku borbu pod komandom maršala Tita. Ista osećanja su gajili i primorski Slovenci i istarski Hrvati koji su se nalazili u savezničkim logorima vojnih zarobljenika, nastalim posle poraza italijanske vojske u Eritreji, Etiopiji, Somaliji i Libiji.

Narodnooslobodilački pokret je, takođe, zahvatio vojne jedinice koje je uspela da organizuje jugoslovenska izbeglička vlada. U 1. gardijski bataljon kraljevske vojske, formiran krajem maja 1941. u blizini Aleksandrije (Agami), primani su i primorski Slovenci i istarski Hrvati iako su bili državljani Italije. Avgusta 1943. bataljon je imao 950 vojnika i starešina.

Sredinom 1943. godine izbeglička vlada je pokušala da formira nove jedinice s ciljem da budu jezgro jugoslovenske kraljevske vojske koja će, u slučaju otvaranja novog vojišta na Balkanu, osigurati uspostavljanje kraljevine i buržoaskog društvenog uređenja u Jugoslaviji. Ali, pod uticajem razvitka situacije u zemlji, a pogotovo posle Drugog zasedanja AVNOJ-a i odluka Konferencije velikih sila u Teheranu, i u tim jedinicama je počeo snažan pokret za uključivanje u NOVJ. Do kraja januara 1944. jedinice su, jedna za drugom, otkazivale poslušnost kralju. Vojnici su u velikoj većini izjavljivali da se smatraju borcima NOVJ. Savezničke vlasti su ih koncentrisale u posebnom logoru u Ganeifi na Sueckom kanalu, ali su im tek krajem aprila 1944. dozvolile da mogu otići u jugoslovensku bazu u južnoj Italiji. I u drugim logorima su se pripadnici jugoslovenskih naroda morali pojedinačno izjašnjavati da li su za Tita i novu Jugoslaviju. Ukupno je oko 8.000 primorskih Slovenaca i istarskih Hrvata iz logora na Bliskom istoku i u severnoj Africi došlo u Bazu NOVJ u južnoj Italiji.

Dok su se primorski Slovenci, bivši vojnici italijanskih jedinica u Grčkoj, Albaniji i drugde uključivali u grčke, albanske i makedonske partizanske jedinice, savezničke vlasti su na Sardiniji, gde se pod komandom italijanskih badoljevskih oficira nalazilo oko 150.000 vojnika, zadržavale primorske Slovence i istarske Hrvate pod raznim izgovorima i pod pretnjom sudskih kazni, iako su oni odlučno tražili da im dozvole uključivanje u NOVJ. Njih oko 6.000 su najpre prebacili na Korziku, gde su, kao slavenske radne čete (Slav Labor Companies), obavljali radove potrebne za iskrcavanje savezničkih snaga u južnoj Francuskoj. Od oktobra 1944. do polovine maja 1945. te čete su postepeno prešle u već oslobođenu Francusku i vratile se u domovinu tek posle oslobođenja zemlje.

Te ogromne teškoće naših ljudi da se uključe u NOVJ i bore za slobodu svoje domovine bile su u velikoj meri prouzrokovane delatnošću predstavnika izbegličke vlade i mihailovičevskih oficira, koji su ih svim mogućim sredstvima sprečavali da se opredele za narodnooslobodilački pokret i pridruže njegovim borcima.

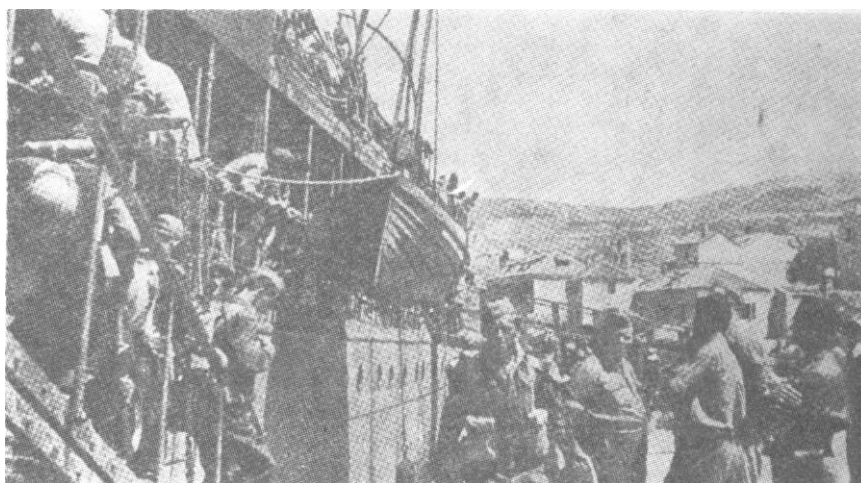
U Bazi NOVJ, koja se postepeno razvila iz privremenih logora za Jugoslovane u Karbonari (Carbonara) i Bariju, prikupile su se hiljade bivših zatvorenika, interniraca, vojnih zarobljenika i pripadnika italijanske vojske. Pod rukovodstvom iskusnih političkih aktivista, među kojima je bila i član Centralnog komiteta KPS Vida Tomšič, počeo je intenzivan politički, vojni, organizacioni i kulturno-prosvetni rad s ciljem da se što pre stvore snažne jedinice koje će otići u domovinu, da se bore protiv okupatora. Krajem oktobra 1943. formiran je i Narodnooslobodilački odbor, a Vrhovni štab NOV i POJ je 29. oktobra 1943. imenovao zvaničnu delegaciju NOV i POJ u Italiji. U januaru 1944. ona se reorganizovala u Vojnu misiju sa potrebnim odsecima, dok je krajem godine dobila ime „Predstavništvo NKOJ i Stab baze NOV i POJ kod savezničke vojne komande za Srednji istok“.

Jedan od glavnih zadataka Baze NOV i POJ bilo je zbrinjavanje ranjenika. Do kraja 1943. godine u bolnicama Baze i drugim ustanovama bilo je preko hiljadu ranjenika i bolesnika. Taj broj se povećavao pa je samo u avgustu 1944. brodovima i avionima stiglo 2.140 novih pacijenata, a u septembru 2.075. U bolnicama u južnoj Italiji lečila su se ukupno 11.842 ranjenika i bolesnika.

Za jedinice koje su postepeno nastajale u Bazi NOVJ nedostajali su vojni i politički kadrovi. Mnoge su uzdigli iz redova prekomoraca, zatvorenika, interniraca i zarobljenika, a mnoge su slali u grupama iz domovine, nešto takođe iz Slovenije.

Iako je veliki deo jedinica, organizovanih u Bazi NOV i POJ, sačinjavao sastav iz Slovenačkog primorja i Istre, one su bile prožete idejom bratstva i jedinstva svih naroda Jugoslavije i ubeđenjem da samo ujedinjeni mogu ostvariti velike zajedničke ciljeve svoje slobode i bolje budućnosti. Primorskim Slovencima i istarskim Hrvatima, koji su više od dvadeset godina živeli pod fašističkim ropstvom, borba za slobodu je značila i kraj te teške prošlosti i ujedinjenje sa sunarodnicima. Titove reči na smotri 1. dalmatinske udarne brigade na Visu 12. septembra 1944. „Tuđe nećemo, a svoje ne damo!“ u potpunosti su izražavale njihovu volju.

Prekomorske jedinice su nastajale postepeno. Najpre u Karbonari, a zatim u Gravini zapadno od Barija u južnoj Italiji, postupno se formirala *1. prekomorska brigada NOVJ*, sa dva slovenačka i po jednim crnogorskim i hrvatskim bataljonom, da bi krajem novembra 1943. imala šest bataljona i 2.800 boraca. Tri bataljona su 25. novembra prebačena na Korčulu, a ostali 17. decembra na ostrvo Vis. Od tri bataljona te brigade na Visu i još jednog koji je stigao iz Baze NOVJ u Italiji, na Visu je osnovana *2. prekomorska brigada NOVJ*. Obe brigade su, zajedno sa jedinicama 28. divizije 8. korpusa NOVJ, do kraja godine bile na Visu. Reorganizovane su u jednu brigadu, ukupno 1.850 boraca, koja je, uz pomoć Mornarice NOVJ, noću 3/4. januara 1944. prebačena na Dugi otok i Kornate, a zatim noću

Jedinice 3. prekomorske brigade dolaze na Vis, marta 1944.

6/7. januara do Drage kod Pakošтана južno od Zadra. Preko snegom zavejanih planina brigada je 23. januara stigla u Drvar, gde je rasformirana. Slovenački borci su dodeljeni 13. proleterskoj brigadi „Rade Končar“. Kasnije su, u sastavu 1. proleterskog korpusa NOVJ, učestvovali u borbama za oslobođenje Srbije i Beograda.

Od većeg broja novih boraca, koji su neprekidno pristizali, 17. decembra 1943. u Gravini je osnovana *3. prekomorska brigada NOVJ*. Ona je noću 4/5. marta brodovima prebačena na Vis, gde je ojačala njegovu odbranu i od juna 1944. bila u sastavu 26. divizije. Učestvovala je u njenim operacijama za oslobođenje jadranskih ostrva, Dalmacije i dalje sve do Trsta.

Sve jedinice koje su opsluživale savezničke transportne avione za dotur pomoći u Jugoslaviju i na Balkan, zajedno sa radionicama i skladištima, obrazovale su 7. septembra 1944. *4. prekomorsku brigadu NOVJ*, koja je ostala u južnoj Italiji do kraja rata.

Od bivših nemačkih vojnika slovenačke narodnosti koji su prešli na stranu saveznika u Francuskoj i krajem 1944. godine stigli iz Velike Britanije u Bazu NOVJ, kao i drugih boraca koji su se u

međuvremenu prikupili u njoj, 23. decembra u oslobođenom Splitu osnovana je 5. *prekomorska brigada NOVJ*. Nakon najnužnije obuke, ona je 17. marta 1945. krenula u pravcu Slovenije u sastavu 20. divizije 4. armije JA.

Uporedo sa pešadijskim jedinicama, u Bazi NOVJ postepeno su se formirale i jedinice rodova. Na Visu je Štab artiljerije završio u maju 1944. obuku 1. brdskog, u junu 2. brdsko-haubičnog, a početkom avgusta i protivtenkovskog divizionu. Pojedine baterije dodeljivane su divizijama koje su izvodile operacije za oslobođenje Srbije, a divizionu bližnim korpusima, dok je od glavnine prekomorskih artiljerijskih jedinica 6. januara 1945 formirana Artiljerijska brigada 8. korpusa NOVJ, a od nje 12. marta 1945. *Teška motorizovana artiljerijska brigada 4. armije*.

Kada je bilo moguće u južnoj Italiji osnovati tenkovske i vazduhoplovne jedinice, glavni štabovi NOV i PO Slovenije, Hrvatske i Bosne i Hercegovine prikupili su tenkiste, šofere, mehaničare i druge specijaliste i uputili ih u Bazu NOVJ. Grupa od 37 slovenačkih tenkista je 26. januara 1944. krenula iz Metlike i posle dugog marša pridružila se u Drvaru drugim grupama. Saveznici su jugoslovenske tenkiste obučavali na svojim poligonima u severnoj Africi. Posle obuke došli su u Gravinu gde su formirana četiri tenkovska bataljona. Vrhovni štab NOV i POJ je 16. jula 1944. izdao naredbu o osnivanju 1. *tenkovske brigade NOVJ*. Imala je više od dve hiljade boraca, 56 tenkova tipa „Stjuart“ (Stuart) i 24 oklopna automobila. Učestvovala je u odbrani Visa, a zatim u borbama za oslobođenje jadranske obale sve do Trsta, kao osnovna udarna snaga 4. armije JA.

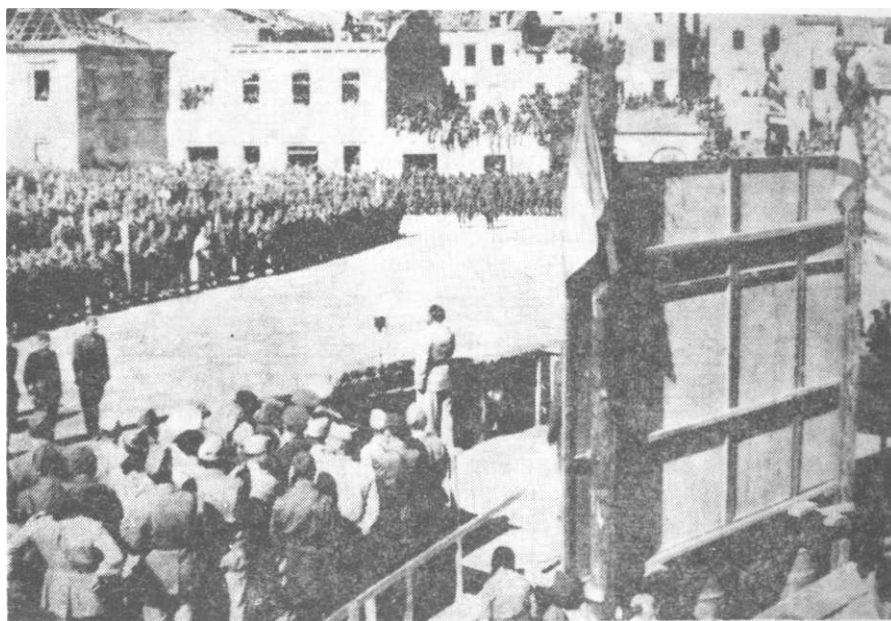
Iz Baze NOVJ u južnoj Italiji upućeno je oko 600 boraca i starešina u Sovjetski Savez radi formiranja 2. *tenkovske brigade NOVJ*. Ona je formirana 8. marta 1945. na poligonu Tesnickaja kod Tule i imala je 56 tenkova tipa „T-34“. Do 26. marta prebačena je železnicom u Jugoslaviju. Učestvovala je u završnim operacijama za oslobođenje severnog dela zemlje.

Prva grupa od 32 avijatičara koje je prikupio Glavni štab NOV i POS krenula je iz Bele krajine za Bari 30. novembra 1943. U martu i aprilu 1944. iz Slovenije su poslata još 94 kandidata za pilote. Ukupno je iz NOV i PO Slovenije za potrebe Vazduhoplovstva NOV i POJ otišlo 37 oficira, 74 podoficira i 396 boraca.

Na osnovu sporazuma Vrhovnog štaba NOV i POJ sa saveznicima od 12. marta 1944, posle obuke su u Benini kod Bengazija od jugoslovenskih avijatičara formirane dve lovačke eskadrile — skvadrona (Squadron) od po 16 aviona tipa „Hariken“ (Hurricane)), odnosno „Spitfajer“ (Spitfire). Prva lovačka eskadrila formirana je 22. aprila a druga 1. jula 1944. godine. Po završenom školovanju osoblja i letaća eskadrile su postepeno premeštane, kao sastavni deo britanskih Bal-kanskih vazdušnih snaga (Balcan Air Force), najpre na aerodrom Kano (Canno) u južnoj Italiji, a zatim na Vis, odakle su već mogle da dejstvuju iznad Slovenije. Prva eskadrila, pod nazivom „Jugoslovenski 351. skvadron“, 10. februara 1945. prebačena je na aerodrom Prkosi kod Zadra.

Slovinci koji su radili u savezničkim vazduhoplovnim bazama u severnoj Africi, a opredelili se za NOVJ, tek su u novembru 1944. dobili dozvolu da mogu otići u domovinu. Grupa od 1.295 ljudi, preko Baze NOVJ u južnoj Italiji, stigla je 28. novembra u Dubrovnik a zatim, posle dugog marša preko Hercegovine, Crne Gore i Kosova, 25. decembra u Beograd, gde su raspoređeni u 11. vazduhoplovnju lovačku i 42. vazduhoplovnju jurišnu diviziju, odnosno 9. avio-bazu, koje je NOV i POJ formirala uz pomoć Sovjetskog Saveza.

Više stotina prekomoraca je stupilo i u Mornaricu NOVJ, a i Glavni štab NOV i POS je poslao grupu mornara radi njene popune, pogotovo što se očekivalo da će britanska mornarica vratiti Jugoslaviji bar one brodove koje je italijanska vojska zaplenila u aprilskom ratu 1941.

„Tuđe nećemo — a svoje ne damo!” — Vrhovni komandant maršal Josip Broz Tito na zboru 1. dalmatinske udarne brigade na Visu, 12. septembra 1944.

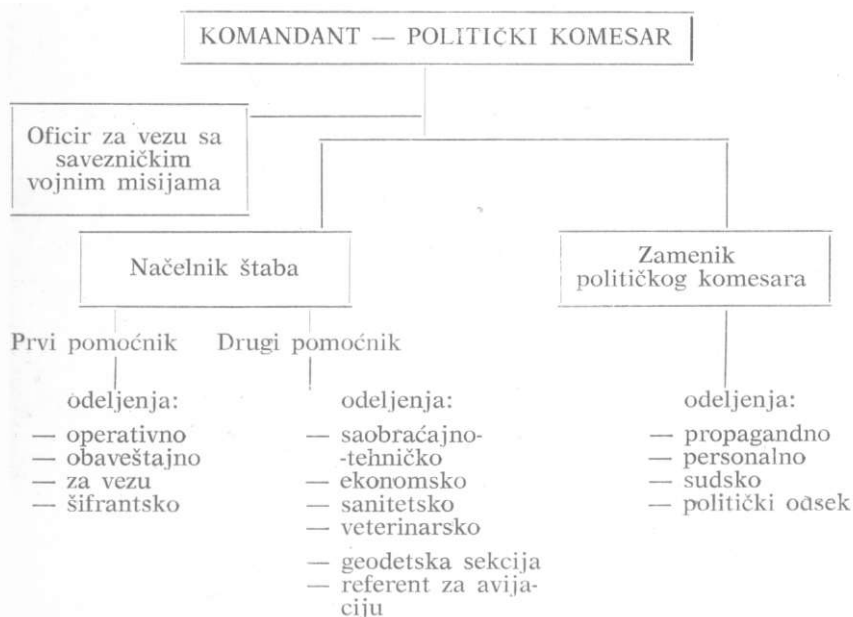
Masovno uključivanje primorskih Slovenaca i istarskih Hrvata, vojnih zarobljenika, interniraca i zatvorenika bilo je, sa jedne strane, plod intenzivne i organizovane političke aktivnosti oslobodilačkog pokreta pod rukovodstvom Komunističke partije, a sa druge strane odraz veličanstvene narodnooslobodilačke borbe naroda Jugoslavije. Revolucionarno raspoloženje masa povuklo je za sobom i ljudstvo malobrojnih jedinica kraljevske vojske. Njiliovi generali su ostali bez vojske. Tako je jednodušno opredeljenje naših ljudi u zemljama Sredozemlja i u južnoj Italiji za novu Jugoslaviju i Tita jugoslovenskoj izbegličkoj vladi onemogućavalo da stvori vojne snage za intervenciju u Jugoslaviji. Snaga narodnih masa je i van domovine bila odlučujući faktor jugoslovenske revolucije.

Od 35.000 prekomoraca koji su se prikupili u Bazi NOV i POJ bilo je oko 27.000 primorskih Slovenaca i istarskih Hrvata. Oni su predstavljali znatan deo sastava jedinica NOVJ — JA koje su u završnim operacijama oslobađale zemlju duž jadranske obale do Trsta. Njihova snažna volja da što pre oslobode domaći kraj i duboka vera u novu Jugoslaviju bile su sadržina nesalomljivog duha i revolucionarne čvrstine jedinica koje su u završnim operacijama oslobađale domovinu.

ORGANIZACIJA NOV I PO SLOVENIJE

Narodnooslobodilačka vojska i partizanski odredi Slovenije su posle kapitulacije fašističke Italije neprekidno usavršavali svoju organizaciju na viši stepen i dostigli nivo visoko razvijene partizanske vojske.

Glavni štab NOV i POS imao je razgranat unutrašnji sastav. Krajem decembra 1944. njegova organizaciona struktura je bila sledeća :

Sastav Glavnog štaba se postepeno povećavao. Februara 1944. imao je 81 borca i starešinu, u maju 113, septembru 123, oktobru 152, a u decembru 330 ljudi.

Vojnoj školi NOV i POS (Vojaška šola NOV in POS) 28. decembra 1943. promenjen je naziv u Oficirsku školu NOV i POS (Oficirska šola NOV in POS). Imala je više odeljenja (pešadijsko, artiljerijsko, inženjersko, radio-telegrafsko, za vezu, intendantsko, obavestajno, tenkovsko-šofersko, za izgradnju vojne vlasti, sanitetsko, saobraćajno i politkomesarsko) sa različitim brojem tečajeva i slušalaca i vremenom trajanja. Na posebnom višem oficirskom kursu osposob-

ljavali su se komandanti bataljona i brigada. Škola je radila do 24. maja 1945. i u njoj se školovalo više od 3.000 slušalaca.

U periodu mart — avgust 1944. radila je oficirska škola i pri Štabu 9. korpusa, osposobljavajući niže starešine, dok su kraći tečajevi za starešine bili, po potrebi, organizovani i u divizijama. Tek početkom 1945. godine iz Slovenije su otišli prvi kandidati za slušaocce vojnih učilišta u oslobođenom Beogradu i u vojne škole u SSSR-u.

U korpusima i u 4. operativnoj zoni, krajem 1943. godine, organizovane su podoficirske škole, pa i kratki tečajevi u divizijama, a kasnije, od maja 1944, bile su samo pri štabovima korpusa i zone.

Politički komesari nižih jedinica najpre su se usavršavali na kratkim tečajevima pri štabovima divizija pod rukovodstvom politodela a zatim na jednomesečnim tečajevima pri pokrajinskim komitetima KPS, zajedno sa drugim političkim aktivistima. Centralni komitet KPS je održavao niz dvomesečnih viših tečajeva Partijske škole za potrebe cele Slovenije.

Sistem školovanja je bio strogo prilagođen potrebama u pogledu broja, vrste i trajanja kurseva, broja slušalaca pa i programa.

U toku 1944. godine postepeno se usavršila organizacija operativnih i taktičkih osnovnih jedinica. Bataljoni su, sem streljačkih četa imali vod za vezu, mitraljeski vod ili prateću četvu sa teškim mitraljezima, protivtenkovskim puškama i lakim minobacačima. Imali su vlastitu kuhinju, intendanta, oružara i bolničara. Sem tri do pet bataljona, brigade su imale prateću četvu sa minobacačima 81 mm, protivtenkovskim puškama i ručnim bacačima, minersku ili inženjersku četvu (vód), četvu (vod) za vezu, sa radistima, telefonistima i kuririma. obaveštajni vod (četvu), sanitetski vod, koji je razvijao brigadnu ambulantu, a u borbi previjalište, i intendanturu sa radionicama. U brigadnoj komori bila je rezerva municije, eksploziva, alata i drugog pribora. Neke brigade su imale i bateriju lakih topova.

Organizacija brigade se prilagođavala uslovima u kojima je vodila borbu i raspoloživom naoružanju. Sastav nekih odreda bio je bliži ustrojstvu lakih brigada, ali su mnogi imali bataljone samo sa streljačkim četama i manje jedinice za vezu, izviđanje i snabdevanje.

Pri štabu divizije, koji je imao veći broj odseka, bile su minerska (inženjerska) četa, četa za vezu, obaveštajna, zaštitna i sanitetska četa (sa pokretnom bolnicom, ponekad i sa hirurškom ekipom) i intendantura sa radionicama i komorom. Od druge polovine 1944. godine u divizijama su formirani inženjerski i zaštitni bataljoni. Do osnivanja korpusne artiljerije ili artiljerijske brigade, divizije su imale artiljerijske divizione, a kasnije poneke i bateriju lakih topova, naročito protivtenkovskih.

U 18. diviziji 7. korpusa osnovan je 27. avgusta 1944. jurišni bataljon, dok su druge imale jurišne čete koje su se tek kasnije razvile u bataljone. Sastav prištapskih jedinica divizija se krajem rata smanjivao.

Pri štabovima korpusa i zone bili su: zaštitni bataljon, bataljon za vezu, inženjerski i dopunski, kao i podoficirska škola, vojna bolnica, intendantura sa skladištima, radionicama i transportnom

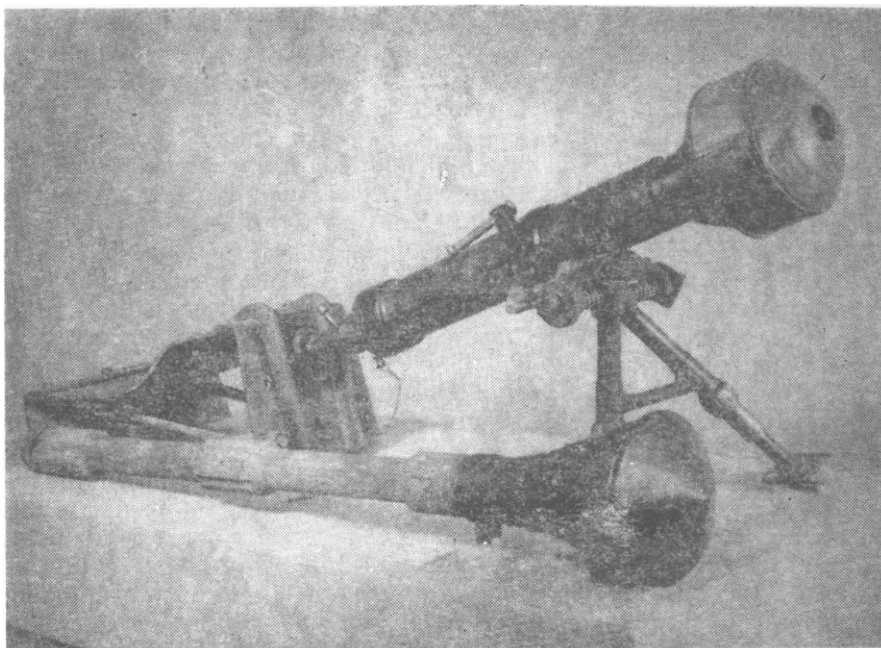
četom, frontovsko pozorište (frontno gledališće) ili pozorišna grupa i muzika. Štabu 7. korpusa je od jula 1944. potčinjena i Slovenačka centralna vojnopartižanska bolnica (Slovenska centralna vojno-partižanska bolnica — SCVPB) na Kočevskom Rogu. Oba korpusa imala su artiljeriju, formiranu u divizione, odnosno artiljerijsku brigadu. Komandi vojne oblasti korpusa (zone) bile su podređene komande vojnih područja sa više komandi mesta.

Pri Glavnom štabu NOV i POS je imala 20. zaštitna brigada (14. od oktobra 1944) dva zaštitna bataljona, dok su njen 3. bataljon sačinjavale sve radionice. Sem bataljona za vezu i Tenkovskog odreda, Glavnom štabu su bili potčinjeni i skladišta, vazduhoplovna baza i automobilska kolona. Krajem 1944. godine mu je u vojnom pogledu bila potčinjena i 1. slovenačka divizija Narodne odbrane (ranije VDV), koja je, sem 1. 2. i 3. brigade, rukovodila i ljudstvom TV-linija, čija je komanda (Poveljstvo TV-linij) imala rang 4. brigade. Odeljenjima Glavnog štaba bile su podređene i neke ustanove, kao Redakcija centralnog vojnog lista „Naša vojska“ (ranije „Slovenski partizan“), tehnika itd. Obaveštajno odeljenje Glavnog štaba i obaveštajni odseci štabova korpusa i zone imali su obaveštajne punktove, neke i veoma udaljene, za prikupljanje obaveštajnih podataka o neprijatelju. Treba još napomenuti da je naredbom Glavnog štaba NOV i POS od 22. februara 1945. u oslobođenom Biogradu na moru formirana *Baza Glavnog štaba NOV i POS*.

Od dva artiljerijska diviziona 15. i jednog 18. divizije formirana je 7. maja 1944. godine *1. slovenska artiljerijska brigada* 7. korpusa NOVJ. Imala je 476 boraca, 6 haubica 100 mm, 4 poljska topa 75 mm, brdsku haubicu 75 mm i protivtenkovski top 50 mm. Artilerija 9. korpusa, koja se razvila iz artiljerijskog diviziona 31. divizije, krajem 1944. godine imala je dva diviziona, zaštitni bataljon i pomoćne jedinice, haubicu 100 mm, 4 brdska topa 75 mm, 4 protivtenkovska topa 45 i 47 mm i 3 laka topa 20 do 25 mm. Prema evidenciji Glavnog štaba NOV i POS, 1. oktobra 1944. u Sloveniji su bila 22 oruđa, a krajem godine zajedno sa zaplenjenima 29, od toga 5 haubica, 4 poljska i 9 brdskih topova, 7 protivtenkovskih i 4 brzometna topa malih kalibara.

Haubice i topovi, većinom starijih tipova zaplenjenih od Italijana, bili su teški i slabo upotrebljivi u uslovima partizanskog ratovanja. Artiljerci su morali oružja sklanjati u skrivališta, da bi ih pred svaku upotrebu pripremili za dejstvo a posle akcije opet sakrili. Njihova slaba pokretljivost je tražila brižljivu zaštitu i odgovarajuće taktičke mere. Partizanske radionice su bile snalažljive u izradi potrebnih delova i prilagođavanju municije, koja je sve više nedostajala. U drugoj polovini 1944. godine nedostatak municije skoro sasvim je onemogućavao upotrebu artiljerije.

Prema pregledu Glavnog štaba od 1. oktobra 1944, NOV i POS imali su 28 srednjih minobacača 80 i 81 mm i 106 lakih minobacača 45 i 60 mm, ali i za njih, sem male „gvozdene rezerve“, jedva je prosečno bilo po oko 10 mina za srednje i po 30 za lake minobacače. Olakšanje je značio manji broj protivtenkovskih bacača „PIAT“, primljenih kao pomoć od saveznika. Da bi se rešilo pitanje vatrene

Partop (partizanski top)

podrške u napadima na uporišta, u drugoj polovini 1944. godine izrađen je „partop“ (partizanski top), sa minom od nekoliko kilograma jakog eksploziva. Iako su se desili teški nesrećni slučajevi, zbog kojih je njegova upotreba bila zabranjena, to oružje, plod snalažljivih artiljeraca, sa uspehom je upotrebijeno u napadima.

U protivtenkovskoj odbrani bile su pretežno upotrebljavane mine iz savezničke pomoći i drvene mine vlastite izrade. U oktobru 1944. nalazile su se u NOV i POS 102 protivtenkovske puške, dok su jedinice protivtenkovske topove upotrebljavale i kao jurišna oruđa u borbi. Takođe se koristilo oružje skinuto sa uništenih neprijateljskih tenkova i srušenih savezničkih aviona, dok su zaplenjene ili neeksplodirane avionske bombe dobro služile i za rušenje.

Tenkovi i oklopni automobili zaplenjeni za vreme italijanske kapitulacije korišćeni su sredinom septembra 1943. u sastavu oklopne čete 15. divizije, ali su kasnije, zbog nedostatka goriva, kadrova i rezervnih delova, posakrivani. Budući da je do tada prikupljeno dovoljno vozača, mehaničara i sredstava, sredinom jula 1944. osnovan je *Tenkovski odred*, koji je raspolagao sa tri tenka od 6,5 tona i pet tanketa od 3 tone. Zbog tehničkih teškoća i nedostatka goriva, odred nije dejstvovao kao celina, već samo sa pojedinačnim vozilima.

Doprinos inženjera u narodnooslobodilačkom ratu je bio zaista ogroman. Oni su duž železničkih pruga neprekidno vodili „mali rat“ protiv okupatora. Da bi očuvao svoj saobraćaj, on je morao da danonoćno osigurava pruge većim i manjim posadama, oklopnim

vozovima i ekipama za popravku koloseka i objekata. Samo u avgustu 1944. bilo je, na primer, na području nemačkog 18. vojnog okruga 112 napada na železničke pruge i 24 na drumove i mostove. Broj svih napada i diverzija u Sloveniji još nije utvrđen, ali je sigurno da ih je bilo više hiljada.

U napadima na neprijateljska uporišta inženjerci su rušili bun-kere, stvarali otvore u zgradama, a posle pada uporišta uništavali odbrambene objekte neprijatelja. Cesto su inženjerci, naročito kao bombaši, bili jedini u stanju da omoguće uspeh napada. U drugoj polovini 1944. godine sve više se razvijala i pionirska služba. Pioniri su osposobljavali ceste i mostove da bi omogućili kretanje artiljerije i motorizacije NOV, a zatim su ih ponovo rušili da ih ne bi koristio neprijatelj.

Prve inženjerske jedinice — posebni *minerski vodovi* formirani su u drugoj polovini 1943. godine, a u januaru 1944. *inženjerske čete*. Od kraja aprila iste godine u okviru pešadijskih bataljona formirani su *inženjersko-tehnički vodovi*, a u brigadama i divizijama *inženjersko-tehničke čete*. U isto vreme su u partizanskim odredima i nekim brigadama osnovani posebni *minersko-sabotažni vodovi*, zaduženi za određene odseke železničkih pruga; u 7. korpusu 5, u 9. korpusu 11 i u 4. operativnoj zoni 9. Naredbom Glavnog štaba NOV i POS od 17. jula u divizijama su formirani *inženjerski bataljoni*. Istovremeno su kod brigada i bataljona u oba korpusa ukinute inženjerske jedinice. Ukidanje minersko-sabotažnih vodova se pokazalo štetnim, jer se smanjio broj akcija i povećali gubici.

U sastavu vojnih područja 7. i 9. korpusa NOVJ je u septembru 1944. osnovan *NOVGRAD* (Narodnoosvobodilna gradnja). Imao je stručne štabove, radne, kao i kaznene bataljone. U kaznenim bataljonima su radile osobe koje su vojni sudovi osudili na prinudan rad. Krajem rata, 20. aprila 1945, jedinice NOVGRAD 7. korpusa su reorganizovane u 2. *građevinsku brigadu*, koja je 3. maja 1945. dobila naziv *Inženjerska brigada* 7. korpusa Jugoslovenske armije.

U održavanju veze između partizanskih jedinica i komandi do sredine 1942. godine oslanjalo se na konspirativne kurirske veze Centralne tehnike KPS. Od jeseni 1942. do kapitulacije fašističke Italije razvila se osnovna mreža stalnih partizanskih kurirskih stanica za potrebe vojske i terena, dok se kasnije organizovao i sistem vojnih kurirskih veza.

Tada su vojne veze bile kurirske, signalne, telefonske i radijske. Glavni štab NOV i POS imao je najpre četvrtu za vezu sa kurirskim, radio-telegrafskim i telefonskim vodom, a kasnije bataljon za vezu. Čete za vezu su bile i pri štabovima korpusa i divizija, a pri štabovima brigada i odreda vodovi ili čete. U jesen 1944. sve jedinice za vezu u divizijama bile su objedinjene u bataljone za vezu.

Krajem 1944. godine NOV i POS je raspolagala sa 60 primopredajnih radio-stanica, a krajem rata ih je bilo 155. Glavni štab je, na primer, u januaru 1945. održavao 34 redovne radio-linije kojima je primljeno ili predato oko 150.000 šifrovanih grupa. Sve brigade i odredi imali su radio-stanice.

Telefonske veze, razvijene naročito na oslobođenim teritorijama kao stalne, povezivale su više štabove do brigada i odreda,

Pregled kurirskih TV i telefonskih linija NOV i PO Slovenije u drugoj polovini 1944. godine

ponekad i do bataljona. Krajem 1944. je na teritoriji 7. korpusa bila 21 stalna telefonska centrala sa 127 priključaka, u 9. korpusu 14 sa 40 priključaka, dok je 4. operativna zona u novembru 1944. imala 5 centrala sa 15 priključaka. Svakako da su taktičke jedinice za svoje potrebe organizovale posebne telefonske veze.

Signalna veza se upotrebljavala u nižim taktičkim jedinicama (zastavice, rakete, svetla i pištaljke). Za vezu na većim udaljenostima, štabovi su organizovali posebne privremene kurirske relejne stanice i linije, a kuriri su upotrebljavali i konje, bicikle i motocikle. Pri štabovima korpusa i zone bile su manje radionice, a pri Glavnom štabu radio-tehnička, za preciznu mehaniku, telefonska, akumulatorska i druge radionice.

Terenske kurirske relejne veze ili TV-linije (linije terenskih vodova) postepeno su zahvatile svu Sloveniju. Sredinom 1944. godine bilo je pet *relejnih sektora*, svaki od po nekoliko *linija*, a svaka linija po nekoliko *TV-stanica*, ukupno 19 linija i 151 stanica. U njima je bilo po šest do deset kurira, negde i više, koji su u toku noći predavali jedan drugome poštu prilikom susreta sa kuririma susednih stanica. U celoj mreži TV-stanica radilo je oko 1.800 kurira, kao sastavni deo 1. slovenačke divizije Narodne odbrane.

Obaveštajnom službom rukovodilo je Obaveštajno odeljenje Glavnog štaba NOV i POS, podeljeno na Obaveštajni i Kontraobaveštajni osek. Pri štabovima korpusa (zone), divizija i brigada (odreda) bili su obaveštajni centri, koji su od februara 1944. organizovani i pri komandama vojnih područja i nekih komandi mesta. Obaveštajne čete u divizijama i vodovi u brigada (odredima), formirani krajem 1943. godine, početkom novembra 1944. su ukinuti, pa su izviđačke zadatke vršile jedinice same, a kadrovski su ojačani obaveštajni centri. Budući da su kontraobaveštajne zadatke, nakon svog formiranja u maju 1944, preuzeli organi Ozne (Odeljenje za zaštitu naroda) i u vojnim jedinicama, takva organizacija pokazala se dovoljnom. Na osnovu uputstava Glavnog štaba NOV i POS, u martu i aprilu 1944. organizovani su i obaveštajni punktovi (obvešćevalne točke), podređeni Glavnom štabu, odnosno štabovima korpusa (zone), sa najviše šest obaveštajaca. Oni su raspoređeni blizu velikih neprijateljevih uporišta, glavnih komunikacija, pa i na teritoriji van Slovenije. Takvih je punktova bilo više od dvadeset. Pri štabovima 4. i 11. korpusa NOVJ nalazili su se i obaveštajni oficiri za vezu.

Obaveštajna služba je naročito poboljšala svoju stručnost u drugoj polovini 1944. godine. Tesno je saradivala i sa savezničkim vojnim misijama. One su od obaveštajnih organa NOV i POS primale podatke o pokretima neprijateljskih snaga preko Slovenije i vojnim objektima okupatora, a vojne misije su svojim podacima sa šireg prostora omogućavale obaveštajnoj službi NOV potpuniju identifikaciju neprijateljskih snaga u Sloveniji.

Kako u ranijim periodima narodnooslobodilačkog rata, i sada se obaveštajna služba, naročito taktičkih jedinica, uvek oslanjala na oslobodilačke organizacije i aktivno učešće naroda u prikupljanju podataka o neprijatelju i domaćim izdajnicima.

Sanitetska služba NOV i POS dostigla je zavidan nivo. Lečenje težih ranjenika i bolesnika i dalje se baziralo na skrivenim i konspirativnim stalnim bolnicama, raspoređenim obično u više odvojenih objekata na teško dostupnim mestima. Osnovna zaštita takvih sanitetskih objekata bile su najstrože mere za zaštitu tajnosti, maskiranje i požrtvovanost njihovog osoblja i okolnog stanovništva.

Na području 7. korpusa NOVJ bila je najznačajnija *Slovenačka centralna vojnopartizanska bolnica (SCVPB)* na Kočevskom Rogu, u kojoj je bilo 11 skrivenih i dva javna objekta, a njen kapacitet krajem 1944. godine oko 700 ležaja. Na osnovu očuvanih istorija bolesti, utvrđeno je da se u njoj lečilo 5.199 ranjenika i 2.276 bolesnika, ukupno 7.475 pacijenata. Od njih je bilo 4.569 ili 61,1 odsto vraćeno u jedinice, 1.099 ili 14,7% upućeno u pozadinu, 1.473 ili 19,7% evakuisano u Italiju ili Dalmaciju, umrlo 195 ili 2,6%, dok za 139 ili 1,9% rezultat lečenja nije poznat.

Sem SCVPB, na području 7. korpusa bila je *Slovenačko-hrvatska vojnopartizanska bolnica i sanitetska škola (SHVPB-SŠ)* u Zumberku, smeštena po selima, i četiri skrivene bolnice u Notranjskoj, Kočevskoj i Brkinima. Sve korpusne bolnice mogle su jednovremeno da leče 1.964 pacijenata.

Na teritoriji 9. korpusa NOVJ dve skrivene bolnice, *SVPB „Franja“* kod Cerkna i *SVPB „Pavla“* u Trnovskom gozdu, imale su kapacitet 415 ležaja. Sem toga, u Goriškim Brdima, Beneškoj Sloveniji, gornjem Posočju i Gorenjskoj postojali su manji skriveni sanitetski objekti. Računa se da se u toku rata u sanitetskim objektima u Slovenskom primorju i Gorenjskoj ukupno lečilo 3.600 ranjenika i bolesnika.

Opšti uslovi na teritoriji 4. operativne zone uslovi su veću dekoncentraciju sanitetskih objekata i gradnju više manjih objekata, u njima se lečilo 1.313 ranjenika i bolesnika.

Koliki je bio napor za sanitetsko zbrinjavanje, vidi se iz izveštaja Sanitetskog odeljenja Glavnog štaba NOV i POS od 16. januara 1945. Do tada je u Sloveniji izgrađen 231 skriveni objekt i 8 nekonspirativnih, u gradnji su bila još 62, dok je do tada neprijatelj uništio 80 ili su bili napušteni. Ukupni kapacitet svih objekata iznosio je 2.262 ležaja, a u njima je radilo 30 lekara, 105 bolničara i medicinara, 155 stražara i 652 drugog osoblja. Do tada se u njima lečio 11.321 ranjenik ili bolesnik.

Sanitetske ustanove su bile povezane sa vojnim jedinicama preko posebnih punktova — javki, i za njihove potrebe bilo je organizovano posebno snabdevanje, mnogobrojne pomoćne radionice i sistem za prikupljanje sanitetskih potrepština i lekova. Saveznička pomoć u lekovima i materijalu je u 1944. godini pokrivala na teritoriji 7. korpusa 60 odsto potreba, na teritoriji 9. korpusa 20 odsto, dok je 4. operativna zona primila samo jednu pošiljku lekova. Ova pomoć je bila naročito korisna u borbi protiv tifusa i paratifusa, čije širenje je sprečeno odlučnim sanitetskim merama još na Kupi.

Trupnu sanitetsku službu su sačinjavali četni bolničari, bataljonski sanitetski referenti, brigadni sanitetski referenti, obično lekari, sa sanitetskim vodom (koji je razvijao brigadnu ambulantu, a u borbi brigadno previjalište), i divizijski sanitetski odsek sa sa-

nitetskom četom. Ona je vodila brigu o pokretnoj bolnici. U toku operacija u diviziji se obično nalazila hirurška ekipa. Sanitetski odsek Štaba korpusa (zone) bio je odgovoran za celokupnu sanitetsku službu na svojoj teritoriji, s tim što je od juna 1944. u nadležnosti sanitetskih organa vojnih područja bila i civilna zdravstvena služba. Početkom 1945. godine u sanitetskoj službi NOV i POS radilo je 05 lekara, u Bazi NOVJ u Bariju 12, u jedinicama Narodne odbrane 2, a u partizanskom civilnom zdravstvu 17 lekara. Do tada je izgubilo živote 19 lekara.

U Sloveniji je bilo 13 partizanskih apoteka i oko 30 pokretnih ili stalnih zubnih zdravstvenih ekipa.

Sanitetska služba NOV i POS, naročito njena mreža stalnih

*Slovenačka ratna partizanska bolnica
„Franja“ u Pasici kod Cerkna*

konspirativnih bolnica, ispunila je svoju ulogu. Njena funkcija nije imala samo moralno-politički već i strategijski značaj. Sem veoma uspešnog zbrinjavanja ranjenika i bolesnika, čime je rasteretila operativne jedinice, ona je potpuno sprečila epidemične zarazne bolesti u vojsci i među stanovništvom oslobođenih teritorija.

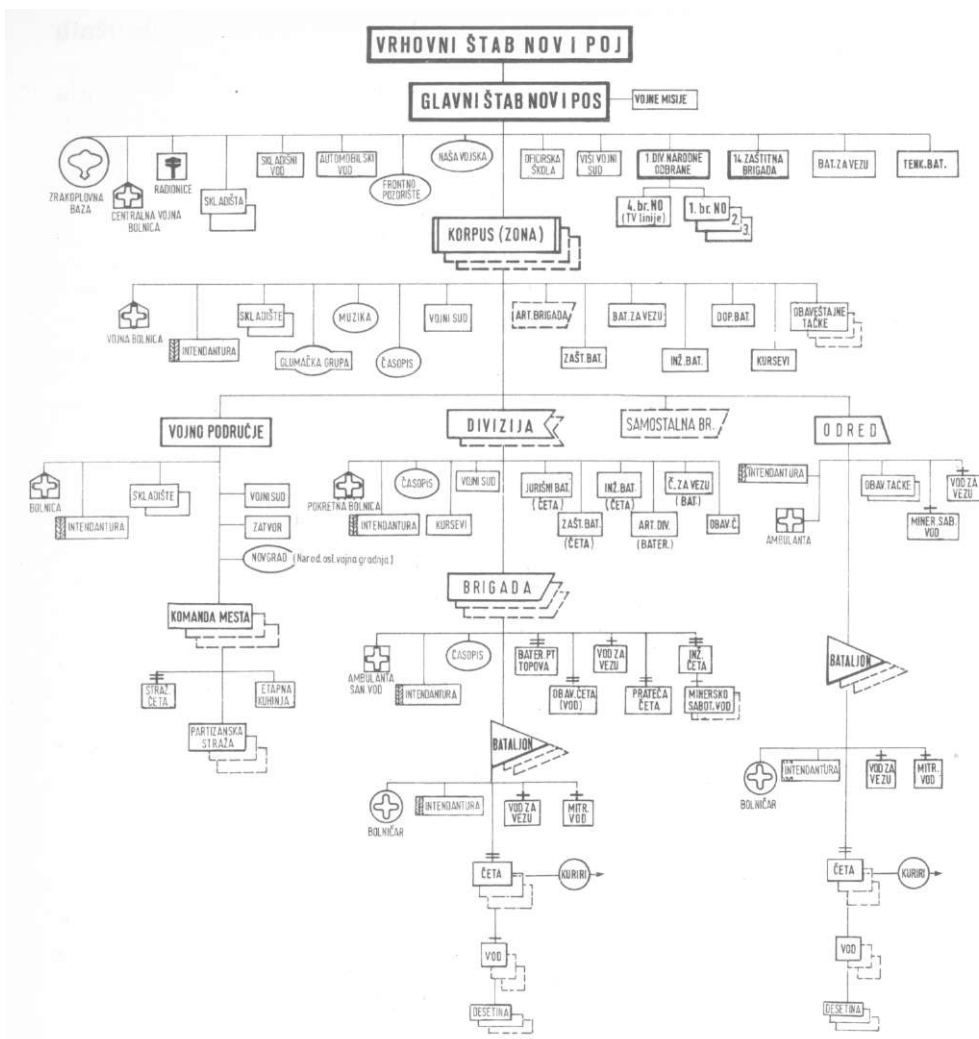
Postepeno se u NOV i POS razvila i veterinarska služba. U jesen 1944. bile su dve veterinarske bolnice i 12 veterinarskih ambulanti. Organizovala je 11 kurseva za veterinarske bolničare i potkivače, a samo na teritoriji 7. korpusa su radile 64 potkivačke radionice sa više od 200 potkivača. Sredinom 1944. odvojila se od vojne

civilna veterinarska služba, kojom su rukovodili veterinari okružnih narodnooslobodilačkih odbora.

Snabdevanje narodnooslobodilačkih jedinica koje se do kraja 1942. godine temeljilo na dobrovoljnim priložima i plenu od neprijatelja, koristeći konfiskaciju ili rekviziciju samo u krajnjoj nuždi, zasnivalo se kasnije na principu plaćanja namirnica i drugih potreba novcem, obveznicama ili bonovima. Već od jula 1943. su kod odbora OF postojale privredne (gospodarske) komisije koje su se brinule o snabdevanju vojske i terena. Svojim odlukama i uputstvima, SNOS je nastojao da breme snabdevanja jedinica NOV i POS i civilnih partizanskih ustanova rasporedi što ravnomerije na sve, uz maksimalno korišćenje svih izvora. Vojne jedinice su se, po pravilu, snabdevale kod okružnih i sreskih NOO-a. Intendanture brigada i viših jedinica bile su dužne da vode knjigovodstvo i dodeljene namirnice plaćaju komisijama ili vlasnicima novcem, bonovima ili obveznicama narodnog zajma koje su primile od višeg štaba. Sredstva iz vlastitih izvora ili od savezničke pomoći intendantski organi su raspedeljivali odozgo nadole. Trošenje namirnica, regulisano je skromnim tablicama osnovnih artikala, koje je propisivao Glavni štab. Zbog oskudnih količina hrane partizanski dnevni obrok najčešće je bio bez hleba, neslan, često samo parče kivanog mesa u supi sa nešto krompira, kupusa ili repe. Nešto bolja je bila ishrana jedinica O. korpusa zbog znatne pomoći iz Furlanske nizije koju su prikupile antifašističke organizacije, a u 4. operativnoj zoni zbog manje iscrpljenosti njenog područja.

Da bi onemogućile snabdevanje jedinica NOV i stanovništvo odvratile od oslobodilačkog pokreta, okupatorske vlasti su ukidale snabdevanje onih predela na kojima su se pojavljivale partizanske jedinice, a neprijateljske snage su pljačkale stanovništvo gde god su mogle i uništavale zalihe hrane, letinu i stoku. Zbog toga je borba za hranu bila poseban front, ne manje značajan od drugih oblika borbe. Najveća zasluga u toj borbi pripada seljacima, naročito u brdskim krajevima, koji su nosili najveći teret snabdevanja vojske i osećali to kao svoj doprinos sutrašnjoj slobodi.

Transport za potrebe NOV u najvećoj meri se vršio kolima sa konjskom zapregom, a na oslobođenim teritorijama i kamionima, često prerađenim na pogon drvenim ugljem. Za veće potrebe, dobrovoljno ili mobilizacijom preko odbora OF ili privrednih komisija NOO-a, koristila su se seljačka kola koja su pratili vlasnici. Početkom 1944. godine, komande vojnih područja organizovale su vozaarske eskadrone i transportne etapne linije sa više stanica, od kojih su neke imale i potrebne radionice. Osnovna etapna linija vodila je od Mašuna preko Loške doline, duž Čabranke i preko Starog Trga do Crnomelja i dalje do blazine Trebnjeg i Stične. I Odsek za privredu pri Predsedništvu SNOS organizovao je etapnu transportnu liniju od Stične preko Žužemberka do Crnomelja i dalje preko Starog Trga na Kupi do Starog Trga u Notranjskoj. Na dužini od 192 km bilo je 17 stanica. U 9. korpusu su formirane transportne čete, a za veće potrebe mobilisana su seljačka kola. Korišćeno je i nekoliko kamiona na drveni ugalj i autobus.

Sema organizacije NOV i PO Slovenije u jesen 1944.

U 7. korpusu je 20. aprila 1945, zbog potreba u završnim operacijama za oslobođenje, od svih transportnih jedinica vojnih područja, formirana *Saobraćajna brigada* (Prometna brigada), koja je u svom sastavu imala drumsko-saobraćajni i auto-bataljion, vozaški divizion, železnički bataljion i bataljion auto-radionica.

Vojno sudstvo u Sloveniji se do 1. septembra 1944, kada je stupila na snagu uredba Vrhovnog štaba NOV i POJ o vojnim sudovima, razvijalo na osnovu pravilnika Sudskog odeljenja Glavnog štaba NOV i POS od 16. i 19. oktobra 1943. o organizaciji i radu brigadnih i odredskih sudova. Njihova nadležnost je obuhvatala krivična dela vojnih i civilnih lica. Pri Glavnom štabu je bio drugo-

stepeni Viši vojni sud. Redovni sudovi imali su po tri člana i zamenika te tužioca i njegovog zamenika. Izricali su kazne: ukor, konfiskaciju imovine, proterivanje iz kraja stalnog boravka, prinudni rad, teški prinudni rad i smrtnu kaznu. Po potrebi, za najteže slučajeve, mogli su se formirati i vanredni prošireni sudovi. Krajem januara 1944. bilo je 16 brigadnih, 7 odredskih i 4 područna vojna suda, u martu ukupno 31, a u aprilu iste godine 34. Tada je uveden i institut javnog tužioca.

Na osnovu pomenute uredbe Vrhovnog štaba NOV i POJ od septembra 1944, Viši vojni sud nalazio se pri Glavnom štabu, vojni sudovi pri štabovima korpusa (zone) i komandama vojnih oblasti koji su pri štabovima divizija i komandi vojnih područja imali senate.

Obim rada, a donekle i politiku kažnjavanja sudova, osvetljava podatak da su vojni sudovi od početka januara do početka septembra 1944. doneli presude protiv: 2.457 dezertera i lica koja su se krila da ne bi stupila u NOV, 306 kradljivaca kolektivne imovine, 1.775 lica optuženih za saradnju sa okupatorom 115 optuženih za ubistvo. Izrekli su sledeće kazne: 4.045 ukora, 228 kazni sa prinudnim radom, 163 sa teškim prinudnim radom, 1.775 sa delimično ili potpunom konfiskacijom, 17 proterivanja i 467 smrtnih kazni.

U septembru 1944. počeli su nastajati narodni sudovi i organi civilnog sudstva, nadležni za krivična dela nevojnog karaktera, čime je sudstvo dobilo konačan i celovit oblik svoje organizacije.

Vojni sudovi su bili snažno oružje Osvobodilne fronte protiv svih vrsta narodnih neprijatelja, pa i onih pojedinaca koji su ratne teškoće naroda iskorišćavali za vlastitu korist. Rad sudova je odražavao volju većine slovenačkog naroda, koji je vodio nemilosrdnu borbu za svoj opstanak i slobodu.

Organizovanost NOV i PO Slovenije kao celine upotpunjavala su i vojna područja sa komandama mesta čija je organizacija bila razvijenija u Dolenjskoj i Notranjskoj, odnesno u Slovenačkom primorju. Ona su svojom razgranatom delatnošću rasterećivala operativne jedinice od mobilizacijskih, snabdevačkih, bezbednosnih, transportnih i drugih poslova da bi mogle bolje izvršavati borbene zadatke i slobodnije se premeštati na bilo koji deo vojišta.

PARTIJSKO-POLITIČKI RAD I KULTURNO-FROSVETNA DELATNOST

Organizacije KPS u prvim partizanskim četama, bataljonima i odredima bile su vezane za okružne komitete, rede na pokrajinski komitet KPS, i to na teritoriji gde su operisali. U bataljonu je bio *partijski biro* koji su sastavljali sekretari četnih ćelija, sekretar bataljonske štapske ćelije i sekretar biroa, ujedno i zamenik političkog komesara bataljona. Prve partizanske udarne brigade imale su jednaku organizaciju u bataljonima, dok je bataljonskim biroima rukovodio *brigadni partijski biro* sličnog sastava, neposredno vezan na Centralni komitet KPS. Članovi brigadnog i bataljonskog biroa bili su i sekretari brigadnog, odnosno bataljonskog biroa SKOJ, čiji aktivni su bili u četama.

Ćelije su održavale redovne, studijske i vanredne (leteće) sastanke. Rad se delio na vojni, politički, kulturno-prosvetni, omladinski i obaveštajni sektor. Ćelije su donosile odluke posle rasprave svih članova koji su dobijali konkretne zadatke. Česta tačka dnevnih redova sastanaka je bila tačka „kritika i samokritika“. Kandidati za članove KPS prisustvovali su studijskim, letećim i onim redovnim sastancima na kojima se nije raspravljalo o kadrovskim pitanjima. Na sličan način radili su i aktivni SKOJ-a.

Kriterijum za prijem u Partiju bio je strog a ćelije malobrojne. Od oko 1.200 članova KPS, koliko ih je sredinom decembra 1942. bilo u vojsci i na terenu, bilo ih je u četiri udarne brigade oko 280, u partizanskim odredima Ljubljanske pokrajine 130, u Slovenačkom primorju 40, u Gorenjskoj 60, u Štajerskoj i Koruškoj 50, ukupno u vojsci 560 članova.

U velikom broju jedinica koje su nastale posle kapitulacije Italije bilo je u početku samo po nekoliko članova KPS i SKOJ-a. Organizacije su tada smelije primale nove članove, pre svega iz redova starih boraca i onih koji su pre stupanja u NOV bili aktivisti na terenu. Radi jačanja političkog i kulturno-prosvetnog rada, Glavni štab NOV i POS je 20. decembra 1943. pri štabovima divizija osnovao *politička odeljenja* ili *politodele*, instruktorsko-kontrolne organe političkog komesarijata Glavnog štaba i Centralnog komiteta KPS. Tri dana kasnije Centralni komitet je uputio direktivu da se formiraju *divizijska partijska veća* (svet) u sastavu: politički komesar divizije, sekretar politodela i zamenik političkog komesara divizije u svojstvu sekretara veća. Međutim, pošto su ova veća bila u suprotnosti sa organizacijom Partije u drugim divizijama NOVJ, u aprilu 1944. umesto njih formirani su *divizijski partijski komiteti* čiji sekretari su bili po jedan od sekretara brigadnih biroa. Od oktobra 1944. divizijski komitet KPS sačinjavali su brigadni sekretari i politički komesar divizije. U štabu korpusa (zone) postojala je ćelija užeg i ćelija šireg štaba kojima je, zajedno sa ćelijama i biroima prištapskih jedinica, rukovodio partijski biro, odgovoran političkom komesaru korpusa (zone), a on Centralnom komitetu KPS. Na sličan način bili su organizovani komunisti u Glavnom štabu NOV i POS i njegovim jedinicama.

Organizacije KPS osećale su se odgovornima za sav život i rad jedinice ili štaba. Član KPS, kandidat za člana ili skojevac morao je biti uzor borbenosti, discipline, moralne čvrstine i drugarstva. U trenucima teških napora ili kritičnim situacijama komunisti su preuzimali najodgovornije i najteže zadatke.

Iako su se partijske organizacije osećale odgovorne za ceo život i rad jedinice ili štaba, one nisu smele da preuzimaju ulogu štabova i komandi. Borba za visoku vojničku disciplinu i odgovornost, uz istovremeno razvijanje inicijative svakog pojedinog borca, isticao je Centralni komitet KPS u svojoj direktivi od 24. novembra 1944, osnovni je princip u radu partijske organizacije u vojsci.

Povremeno su u višim jedinicama organizovane konferencije ili savetovanja svih komunista ili rukovodstava radi razjašnjavanja budućih zadataka i raščišćavanja slabosti u proteklom radu. Sem toga,

partijski i skojevski rukovodeći kadrovi su se školovali u Oficirskoj školi Glavnog štaba na tečajevima za političke komesare, na jedno-mesečnim kursevima pri pokrajinskim (od maja 1944. oblasnim) komitetima KPS i na dvomesečnim tečajevima *Partijske škole pri CK KPS*, koja je bila na Kočevskom Rogu. Na dvanaest njenih kurseva bilo je 550 slušaoca, od toga 237 iz vojske.

U decembru 1944. ukinuti su politoceli u divizijama, jer su ispunili svoju ulogu, a sredinom januara 1945. ponovo su uvedeni pomoćnici političkih komesara divizija kojih nije bilo više od aprila 1944. godine.

Brojnost članova KPS i SKOJ-a i u 1944. godini nije bila visoka. U svim vojnim jedinicama je sredinom maja te godine bilo oko 4.000 članova KPS, 1.000 kandidata za članove KPS i oko 4.500 članova SKOJ-a, a u celoj Sloveniji, uključujući i teren, oko 9.000 članova KPS, 2.200 kandidata Partije i 12.000 članova SKOJ-a ili oko 23.200 organizovanih članova.

Međutim, oni su uprkos relativnoj malobrojnosti, zbog svog akcionog jedinstva, visoke idejnosti, čvrste povezanosti sa vojnim kolektivima i narodnim masama, spremnosti da sve svoje snage posvete narodnooslobodilačkoj borbi i revoluciji, a takođe zbog visokog stepena odgovornosti pred Partijom i svojim narodom, bili čvrsto društveno-političko i organizaciono jezgro kako vojske tako i oslobodilačkog pokreta u celini. Na toj osnovi je ugled Komunističke partije bio veoma visok. Ona je u svojim redovima okupljala najborbenije, politički i vojnički najsposobnije i najuglednije borce i aktiviste. Oni su taj ugled stekli svojim radom i odanošću ciljevima narodnooslobodilačke borbe i revolucije.

Organizatori političkog rada i vaspitanja u jedinicama i ustanovama NOV i POS bili su, kao i u celoj zemlji, politički komesari jedinica, odnosno, u vodovima, politički delegati. U komandovanju su politički komesari imali jednak položaj sa komandantima ili komandirima, s tim što je, po pravilu, politički komesar neposredno izdavao vojna naređenja samo u odsutnosti komandanta.

Politički komesari su bili predstavnici Osvobodilne fronte u vojsci, što je bilo vidljivo i na oznakama njihovog položaja koje su nosili na levom rukavu bluže, i to znak „OF“ u sredini petokrake crvene zvezde. U radu su im pomagali zamenici, odnosno pomoćnici političkih komesara koji su ujedno rukovodili i organizacijom KPS. U diviziji je političkom komesaru bio od velike pomoći već pomenuti politodel, dok je u političkom komesarijatu Glavnog štaba NOV i POS bilo nekoliko instruktora.

Osnovni zadaci političkog komesara bili su: usklađivanje rada i života jedinice sa ciljevima oslobodilačkog pokreta, političko i ideološko vaspitanje sastava jedinica i njihova moralno-politička priprema za planirane akcije, briga za pravilan odnos prema stanovništvu, za disciplinu i drugarstvo, za ranjene i bolesne, kao i pomoć u rešavanju svih pitanja života jedinice kao vojnog kolektiva, usmeravanje propagandne delatnosti unutar jedinice i jedinice na terenu, organizovanje kulturno-prosvetnog rada i drugih delatnosti, kao što su dopisništvo, izdavanje listova itd. Oni su odgovorni i za personalna

i kadrovska pitanja, s tim što su ovi poslovi od avgusta 1944. prešli u nadležnost njihovih pomoćnika.

Najčešći oblik političkog vaspitanja jedinica bili su politički časovi, održavani obično posle podne sa celim sastavom koji nije bio na dužnostima, a često i na položajima. Političko vaspitanje je obuhvatalo sva ključna pitanja međunarodne i unutrašnje situacije i ona koja je nametao konkretan politički položaj. U svom radu su se politički komesari oslanjali na organizacije KPS i SKOJ-a, nastojeći da jedinica bude čvrst kolektiv, sa visokom borbenom gotovošću u svim prilikama i pri izvršavanju svih zadataka. Moralno-politički faktor je bio veoma značajan, čak odlučujući, pošto je NOV Slovenije svo vreme rata deštvovala u stalnom širem kruženju neprijateljskih snaga i neprekidno bila izložena njegovom silovitom pritisku i propagandi. Samo vojska sa velikom moralno-političkom čvrstinom mogla je izdržati takav pritisak i tako dugotrajan rat. Zbog toga je napuštanje partizanskih jedinica ili osipanje iz političkih razloga bilo relativno retka pojava, a ako su se takvi slučajevi dešavali, bili su posledica želje pojedinaca da izbegnu napore koji su često bili na granici čovekovih mogućnosti, odnosno da rat prožive na što lakši način.

Prevođenje položaja političkih komesara u rangove oficira na osnovu Uredbe Vrhovnog štaba NOV i POJ od 22. i 24. aprila 1944. bilo je u Sloveniji postepeno, dok su odgovarajući vojni činovi političkim komesarima regulisani tek posle završetka rata.

Treba istaći da je narodnooslobodilački pokret kulturno-prosvetnoj delatnosti posvećivao veoma mnogo pažnje. Kada su u jesen 1943. godine u NOV došli mnogi kulturni radnici iz gradova i internacije, bilo je moguće dalje proširenje kulturno-prosvetne aktivnosti, koja se razvila na viši nivo naročito posle nemačke jesenje ofanzive. Pri štabovima brigada i divizija formirani su propagandni odseci, u januaru 1944. propagandni odseci štabova korpusa i zone, dok je Propagandno odeljenje Glavnog štaba NOV i POS već imalo Odsek za propagandu i Odsek za kulturno-prosvetnu delatnost.

Na teritoriji 7. korpusa NOVJ su, sem Slovenskog narodnog gledališča, postojale i grupe glumaca 14, 15. i 18. divizije i Belokranjskog vojnog područja. Dok su u 9. korpusu bile tri pozorišne i kulturne grupe, u 4. operativnoj zoni postojala je centralna kulturno-prosvetna grupa, koju su sačinjavali pevački hor, orkestar, vojna muzika, recitatori i pozorišna grupa, osnovana tek u septembru 1944. Krajem maja 1944, od grupa glumaca 15. i 18. divizije, nastalo je *Frontovsko pozorište 7. korpusa* (Frontno gledališče). Grupe glumaca u 9. korpusu bile su krajem oktobra 1944. objedinjene u jednu. Vojna muzika pri Glavnom štabu organizovana je sredinom maja, u 7. korpusu u avgustu, a u 9. korpusu u decembru 1944. godine.

Krajem jula 1944. u Črnomelju je počeo probno da radi „Radio OF“. On je svoj raznovrsni politički i kulturni program redovno emitovao od 8. avgusta 1944. do kraja aprila 1945, kada je prešao u Trst, a 9. maja u već oslobođenu Ljubljano.

Od zalečenih partizanskih ranjenika je u aprilu 1944, u SCVPB na Kočevskom Rogu formiran *Invalidski pevački hor*, koji

je još u toku rata proneo partizansku borbenu pesmu u 120 nastupanja po Sloveniji, u susjednim predelima Hrvatske, južnoj Italiji i Dalmaciji.

Jedinice NOV i POS priređivale su stanovništvu veliki broj priredbi (mitinga), izdavale svoje listove ili bar zidne novine (stenčase), radio-vesti i slično. Da bi što više došla do izražaja lična inicijativa boraca i starešina, sredinom 1944. godine su ukinuti propagandni odseci kod štabova brigada i odreda, dok su u septembru divizijske odseke zamenili propagandni referenti. U jedinicama su formirani neprofesionalni kuiturno-prosvetni odbori. U brigadama i odredima su po četama ili bar bataljonima delovali pevački horovi. Partizanska borbena i revolucionarna pesma se gajila kao sastavni deo boračke svakidašnjice.

Može se tvrditi da je narodnooslobodilačka borba pobudila nov polet umetničkog stvaralaštva svih oblika, od pesništva, dramske i muzičke umetnosti do raznovrsnog likovnog stvaralaštva. Posebno značajna dostignuća ostvarena su na polju partizanske grafike i vojne reportaže, koja je obuhvatala i fotografiju i film. Partizanska kultura je, zbog svoje angažovanosti, bila snažno oružje u borbi za konačnu pobedu revolucije i narodnooslobodilačke borbe.

U tim naporima je veliku ulogu odigrala i partizanska štampa. U jesen 1943. partizanskim štamparima je uspelo da štamarske mašine iz Novog Mesta i Kočevja prebace u prostrane kočevske šume. Do početka 1944. godine sagradili su dve centralne skrivene štamparije : „*Partizansku tiskarnu*“ na Kočevskom Rogu i „*Tiskarnu Triglav*“ u Goteniškom Snežniku. Obim njihovog rada bio je impozantan. Do aprila 1945. obe štamparije su izradile 296 brojeva periodike u ukupnom tiražu 1,167.720 primeraka i 734 naslova druge sitne štampe u tiražu od 4,257.554 primeraka.

U jesen 1944. izgrađene su još dve štamparije sa brzim strojevima za štampanje — „*Tiskarna Slovenija*“ u Primorskoj i „*Tiskarna 30 A*“ u Štajerskoj, a radilo je i pet manjih sa sporim strojevima: „Trilof“, „Donas“ i „7 A“ ili „Pravica“ u Gorenjskoj, „Doberdob“ u Primorskoj i „4 M“ ili „Pohorska tiskarna“ u Štajerskoj. Po nepotpunim podacima, u Sloveniji je ukupno štampano 1.242 knjige i brošure, i to 1941. godine 7, 1942. godine 57, 1943. godine 263, 1944. godine 666, 1945. godine 149 naslova.

Takođe je bila razvijena vojna štampa. Niže jedinice su upotrebljavale vlastite ciklostilne tehnike, dok su viši štabovi i Glavni štab koristili pomenute skrivene štamparije. Jedinice NOV i POS su, prema do sada prikupljenim podacima, izdale 285 naslova periodike i 372 knjige i brošure stručne i političke sadržine, najviše u razdoblju 1943 — 1945. godine. Od 1941. do kraja rata neprekidno je izlazio centralni organ Glavnog štaba NOV i PO Slovenije „*Slovenski partizan*“, od 1944. godine pod naslovom „*Nаша vojska*“.

Političko-vaspitna delatnost komunista, uključujući rad političkih komesara, njihovih zamenika odnosno pomoćnika i političkih delegata, samopregorni rad bezbrojnih aktivista narodnooslobodilačkog pokreta i kulturnih radnika, zajedno sa kulturno-prosvetnom i propagandnom aktivnošću u vojsci i na terenu, bili su snažno oružje

„Naša vojska“, organ Glavnog štaba NOV i PO Slovenije, br. 13 od 20. oktobra 1944.

za jačanje oslobodilačke, nacionalne i revolucionarne svesti najširih narodnih masa. Ujedno je to bilo i traženje novih puteva u nacionalnoj kulturi, koja se u toku narodnooslobodilačkog rata i revolucije oslobodila mnogih tragova i taloga slugeranijske prošlosti i pošla ka svom daljem slobodnijem razvitku.

MANEVARSKA ODBRANA SLOBODNIH TERITORIJA

U Jugoslaviji je narodnooslobodilački rat krajem leta 1944. ušao u svoju završnu etapu. Počele su operacije za konačno oslobodjenje istočnog dela zemlje. Dok je 1. armijska grupa NOVJ, koju je Vrhovni štab NOV i POJ formirao 15. septembra, prodirala u zapadnu Srbiju i približavala se Beogradu, glavnom gradu Jugoslavije, vrhovni komandant maršal Josip Broz Tito je 21. septembra na razgovorima u Moskvi uskladio dejstva NOVJ i Crvene armije na tlu Jugoslavije. U saopštenju o tim razgovorima, sovjetska vlada je 28. septembra izjavila da će sovjetske trupe napustiti jugoslovensku teritoriju čim budu izvršile svoje operativne zadatke i da će na teritoriji njihovog privremenog boravka dejstvovati administracija Nacionalnog komiteta oslobodjenja Jugoslavije.

Jedinice 25. divizije NOVJ i sovjetskog 75. korpusa su se 24. septembra 1944. susrele u istočnoj Srbiji, a zatim su obe vojske 12. oktobra stigle na Veliku Moravu, čime je nemačkim snagama koje

su se povlačile iz Grčke i jugoistočnog dela Jugoslavije presečena odstupnica prema Beogradu. Dok su jedinice NOVJ i sovjetske 46. armije 2. ukrajinskog fronta početkom oktobra oslobađale Vojvodinu, od 14. do 20. oktobra, u oštrim borbama na prilazima i u samom gradu, jugoslovenske i sovjetske jedinice zajedničkim dejstvima oslobodile su glavni grad Beograd.

Pošto su u septembru počele i operacije NOVJ za konačno oslobodjenje dalmatinskih ostrva, 18. oktobra je oslobođen Dubrovnik, a 26. oktobra Split. Nemačke snage koje su se povlačile iz Grčke, jugoistočne Jugoslavije i Albanije morale su koristiti loše puteve preko Sandžaka i Crne Gore u pravcu Sarajeva da bi se zatim, koristeći dolinu Bosne, mogle pridružiti snagama koje su u to vreme branile položaje na frontu u Sremu. Presecanje komunikacija u dolini Velike Morave, odnosno prinuđavanje nemačkih snaga da se sa Balkana povlače preko Bosne, bila je velika pomoć Crvenoj armiji čije glavne snage su preko mađarskih ravnica prodirale prema Budimpešti i Beču.

Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije je 1. novembra 1944. oslobodila Sremsku Mitrovicu, ali se morala zaustaviti na liniji Vukovar — Brčko. Na toj liniji se početkom decembra ustalio tzv. sremski front, koji se nije bitno menjao celu zimu 1944/45. godine.

Dok je sremski front bio udaljen od Slovenije oko 400 km, italijanski savezničko-nemački front približio se slovenačkoj teritoriji na oko 170 km vazdušne linije. Jedinice britanske 8. armije su, naime, na širokom frontu probile nemačku „gotsku“ liniju i dostigle rub Padske nizije, gde su Nemci vesto organizovali odbranu na obalama reka.

U italijanskom zaleđu fronta, naročito u podnožju Alpa, parti-zanske snage italijanskog naroda narasle su na oko 70 do 80.000 boraca. Nemačka vojska je u dubini okupiranog dela Italije, naročito u primorskim oblastima, uključujući Slovenačko primorje i Istru, držala 20 do 25 odsto snaga radi protivdesantne odbrane i kao rezervu. Te snage su povremeno upotrebljavane i za borbu protiv italijanskih i slovenačkih partizana.

Za iskrcavanje u Istri, najviše su se zauzimali britanski krugovi, jer bi im to omogućilo da osiguraju uticaj zapadnih sila u Austriji i zapadnom delu Jugoslavije, ako bi se sovjetski uticaj širio u istočnom delu. Takva očekivanja jačala su nade slovenačkih kontrarevolucionarnih snaga da će na kraju rata doći do vlasti i ujedno usporavala proces raspadanja Slovenačkog domobranstva.

Oslobodjenje Beograda, istočnog dela zemlje i Dalmacije i prelazak NKOJ sa Visa u slobodnu jugoslovensku metropolu pobudili su nov borbeni polet u Sloveniji. Sa masovnih mitinga na oslobođenim i velikog broja sastanaka na neoslobođenim predelima posiate je veoma mnogo pozdravnih pisama i depeša.

Okupator je počeo užurbano da gradi odbrambene linije. Radovima su rukovodili posebni štabovi, formirani na osnovu Hitlerovih naređenja od 26. jula i 19. septembra 1944. Glavna linija se protezala na severu uz slovenačko-hrvatsku granicu, duž Sutle i Save do Trbovlja, pored Ljubljane do Vrhnike, preko Hrušice, u podnožju

Trnovske visoravni i uz Soču do Tolmina. Nešto kasnije planirali su i pomoćne linije, uz reku Krku preko Novog Mesta do Loške doline, između Rijeke i Snežnika, odnosno duž Čićarije i dalje preko Krasa, gde su se radovi oslanjali na ostatke odbrambenih linija iz prvog svetskog rata.

Utvrđivanje su izvodili uspešnije tamo gde nije bilo jedinica NOV, u istočnom delu Štajerske, dok su u Dolenjskoj, Notranjskoj i Slovenačkom primorju fortifikacijske objekte mogli da rade samo u blizini uporišta. U Štajerskoj su mobilisali hiljade meštana i dovlačili ratne zarobljenike i drugu radnu snagu iz Austrije i Mađarske radi bržeg utvrđivanja.

Mogućnost sloma nemačkog fronta u Italiji ili čak brzog završetka rata, s jedne, i opasnost da će nacisti koristiti slovenačku teritoriju za otpor protiv zapadnih saveznika koji će prodirati prema srcu Austrije, s druge strane, donosile su nove probleme i tražile odgovarajuće mere.

Velika pažnja je posvećena Osvobodilnoj fronti, koja se sve više oslobađala funkcija vlasti i postala organizacija sa demokratski biranim rukovodstvima. Broj okružnih odbora OF se smanjio. Do početka oktobra 1944. ih je na području bivše Ljubljanske pokrajine bilo još pet (Novo Mesto, Bela krajina, Notranjska, Ribnica i Grosuplje), u Slovenačkom primorju, pored Trsta, četiri (Zapadnoprimorski, Severnoprimorski, Srednjeprimorski i Južnoprimorski). I u Gorenjskoj se do decembra iste godine njihov broj smanjio na četiri (Škofja Loka, Kranj, Jesenice i Kamnik), u Štajerskoj je bilo pet (Ljutomer, Maribor, Celje, Dravograd i Kozje), a u Koruškoj, početkom 1945. godine, takođe pet okruga (Celovac, Pliberk, Beljak, Podklošter i Velikovec). Izvršni odbor OF je krajem septembra dao smernice o izborima u sve organe OF, od terenskih do okružnih, koji su kao i sreski odbori imali plenum i uže sekretarijate.

Od 4. do 6. septembra 1944. u Črnomelju je održan *Drugi zbor aktivista OF*, sazvan u trenutku, prema rečima predsednika IOOF Borisa Kidriča na zboru, „kada je slom nemačkog okupatora postao neposredno pitanje i kada je neposredno pitanje postala i konačna pobjeda naših naroda“.

Drugi zbor aktivista OF je utvrdio smernice za pripremu oslobodilačkog pokreta za završni deo borbe protiv okupatora i njegovih domaćih slugu i za preuzimanje vlasti na celoj slovenačkoj teritoriji. U toj poslednjoj etapi narodnooslobodilačke borbe trebalo je mobilisati sve ljudske i materijalne snage, uključiti u borbu sve sposobne Slovence. Prema rečima Edvarda Kardelja na zboru, Osvobodilna fronta će se sukobiti u budućnosti sa tri neprijatelja: sa fašističkim ostacima koji će i dalje živeti, sa unutrašnjim neprijateljem koji će pokušati da ometa obnovu i privredu i sa ogromnim objektivnim poteškoćama.

Izvršni odbor OF je 23. septembra 1944. broj svojih članova od 11 povećao na 27 i primio predstavnike svih značajnijih grupa, koji su 1941. godine bili u Vrhovnom plenumu. Osvobodilna fronta, rekao je tom prilikom Boris Kidrič, jedina je politička snaga u Sloveniji koja predstavlja i koja će i u budućnosti predstavljati slovenački politički život i govoriti u ime slovenačkog naroda.

Sastanak učesnika 2. zbora aktivista OF u Črnomelju koji su došli iz jedinica NOV i POS sa predstavnicima Glavnog štaba i Izvršnog odbora OF o zadacima vojske u završnim operacijama za oslobodenje domovine (6. septembra 1944.)

U vojsci i na terenu su preduzeti svestrani napori da se ojačaju operativne jedinice. Radi toga su smanjene vojnopozadinske jedinice i ustanove, iz civilnih partizanskih ustanova i organa mnogi su upućeni u vojsku, ojačana je i aktivnost na terenu da bi što više novih boraca stupilo u NOV. U završnoj etapi narodnooslobodilačkog rata je samo ofanzivnost mogla doneti punu pobjedu oslobodilačke borbe.

Sem još šire mobilizacije novih boraca gde god je to bilo moguće, i borbe za stručno osposobljavanje štabova i drugih organa, trebalo je voditi i borbu protiv širenja birokratizacije i suvišnog administriranja u štabovima i komandama, protiv odvajanja starešina od osnovnog boračkog sastava i slično, ukratko — protiv pojava koje su pratile proces prerastanja vojske u redovnu armiju.

Glavni štab NOV i POS je početkom oktobra 1944. u svojim planovima predviđao dalje uništavanje železničkih pruga, naročito pruge Trst — Ljubljana — Maribor, i, radi odbrane i širenja slobodne teritorije, napade na neprijateljska uporišta u Višnjoj Gori, Stični, Velikim Laščama, Ribnici i Kočevju. Radi toga je ojačao 7. korpus sa dve brigade iz 4. operativne zone. U sledećoj etapi će ove brigade, po njegovim planovima, razviti ofanzivu južno od S^{avc} između Ljubljane i Zidanog Mosta, a brigade 7. korpusa će 9. korpusu sadejstvovati u Polhograjskim Dolomitima i prema Trstu.

Međutim, za uspešnu ofanzivnost je nedostajala artiljerijska municija. U 7. korpusu je bilo samo još oko 300 granata za haubice 100 mm i oko 1.000 za poljske topove 75 mm, dok je u 9. korpusu

municije bilo još manje: 51 granata za haubice, 12 za topove i 72 granate za protivtenkovska oružja. Pošto nije bilo municije, artiljerci su većinu oruđa konzervirali i sakrili. Artiljerijska brigada 7. korpusa je, u ulozi pešadijske brigade, bila na položajima za odbranu Kočevskog Roga a 5. oktobra je kao brigada ukinuta, postavši artilerija 7. korpusa, ali je njena unutrašnja organizacija ostala nepromenjena.

Sa druge strane, početkom jeseni sve više su učestali neprijateljski prodori na slobodnu teritoriju s ciljem da odbace snage 7. korpusa od železničkih pruga i angažuju ih u iscrpljujućim borbama u dubini slobodne teritorije. Tako je u Notranjskoj neprijatelj počeo 6. oktobra ofanzivnu operaciju „Bergcauber Morie" (Bergzauber Moritz) na prostoru Stari Trg kod Loža — Postojna — Sapjane. Neprijateljske snage su napustile Lošku dolinu tek 12. oktobra da bi tri dana kasnije operaciju prekinule i na Pivki i u Brkinima.

Ovi prodori sve više su potvrđivali plan neprijatelja da zadrži u rukama komunikaciju Stična — Novo Mesto. Tako su istovremeno sa ofanzivom u Notranjskoj, tri domobranska bataljona iz neprijateljskog čvora uporišta Stična, Višnja Gora i St. Vid kod Stične upali u Suhu krajinu, prodirući prema Žužemberku. Dok su jedinice 15. divizije vodile protiv njih ogorčene borbe, 6. SNOUB „Slavko Slancler" i 11. SNOB „Miloš Zidanšek", posle zauzimanja uporišta Sava i Mošenik istočno od Litije, prešle su Savu preko zauzetog mosta i rasporedile se na širem području Čatež — Sv. Križ (sada: Gabrovka).

U Suhoj krajini se sredinom oktobra razvila borba i protiv kolona iz Ribnice, Novog Mesta i Trebnja. Iako je jedna domobranska kolona udarila i na područje Čateža, gde je napadala štajerske brigade, ove akcije neprijatelja imale su već karakter ofanzive protiv Suhe krajine s ciljem da odvoji taj deo slobodne teritorije i uspostavi nad njim svoj nadzor. Na svim pravcima neprijateljskog nadiranja došlo je do oštih borbi sa puno manevara, koji su trajali do 22. oktobra, kada su se iznurene nemačke i domobranske jedinice vratile u svoja uporišta. Štajerske brigade su 25. oktobra napale uporište St. Vid kod Stične, ali nisu uspele da slome njegovu odbranu.

Početkom novembra 7. korpus je pokušao da, u sadejstvu sa 14. divizijom 4. operativne zone i savezničke avijacije, likvidira nemačka uporišta u Litiji, Pogoniku i Smartnom pri Litiji. Pošto avioni nisu učestvovali, a nedostajalo je teže naoružanje, napad i ovog puta nije slomio otpor branilaca.

Narodnooslobodilačku vojsku i partizanske odrede Slovenije je 7. novembra zadesila teška nesreća. Prilikom probnog gađanja britanskim padobranskim minobacačem kalibra 45 mm teško je ranjen komandant Glavnog štaba general-lajtnant Franc Rozman Stane, španski borac i istaknuti organizator partizanskih jedinica slovenačkog naroda, koji je, uprkos hitnoj hirurškoj intervenciji, istog dana preminuo.

Nemačko-domobranske snage sve češće su upadale na slobodnu teritoriju. Jedan od takvih, šire zasnovanih prodora bila je duže vremena planirana operacija „Snegešteber" (Schneegestöber, snežna vejavica), započeta noću 13/14. novembra 1944. iz pravca Kočevja prema Črnomelju u Beloj krajini, uz istovremena dejstva iz Novog

Mesta prema Semiču. Kolonu iz Novog Mesta, bataljon 14. SS policijskog puka i domobranske jedinice — ukupno 1.156 ljudi, 14. novembra su najpre napali delovi 12. SNOB, a zatim kod sela Pribišje okružile jedinice 4. SNOUB „Matija Gubec“. Iako je njena prethodnica došla do Semiča, napadači su se morali uz osetne gubitke brzo povući u Novo Mesto. Snage od tri domobranska i jednog nemačkog bataljona, kao i SS podoficirska škola iz Stične, ukupno 1.400 vojnika, istovremeno su u tri kolone iz Kočevja prodirale preko Mozolja i Koprivnika prema Črnomelju. Neprijateljske snage su uspele da prodru do varošice, ali su se, zbog opasnog približavanja jakih snaga 18. divizije, u njoj zadržale samo nekoliko sati. Na povratku, 15. novembra kod Hriba i Koprivnika, napali su ih 8. i 10. SNOB i jurišni bataljon 18. divizije i razbili.

Posle bezuspešnog neprijateljskog pohoda u Belu krajinu Stab 7. korpusa je, ocenjujući da su snage veoma oslabljene, pripremio napad na Kočevje, u kojem je bilo oko 1.200 vojnika, dobro utvrđenih bunkerima, minama i žičanim preprekama. Napad na Kočevje trebalo je da olakša odbranu centralne slobodne teritorije u Sloveniji.

Za napad i odbranu napada upotrebljene su skoro sve snage 7. korpusa, tri haubice i jedan top iz artilerije korpusa, kao i pet lakih i srednjih tenkova Tenkovskog odreda. Formirane su dve baterije srednjih minobacača i obezbedena avio-podrška savezničke avijacije.

Do podne 18. novembra, nakon doleta šest lovaca, tri grupe od po šest lovaca-bombardera bacile su oko 20 bombi i gađale odbranu uporišta mitraljezima. Bombe nisu pogodile nijedan objekat. Borbe prvog dana imale su u stvari karakter nasilnog izviđanja, ali ni sledećeg dana, iako bolje organizovan, napad nije doneo rešavajući uspeh. Trećeg dana, uprkos dejstvu sedam lovaca-bombardera, uništenju nekoliko bunkera i odbijenim protivnapadima posade, moralo se prekinuti sa napadom, jer je jedan domobranski bataljon iz Velikih Lašča probio obezbeđenje napada i pojačao odbranu uporišta.

Napad na Kočevje, iako uporište nije palo, imao je povoljne posledice, jer je zaustavio narastajuću nemačko-domobransku ofanzivnost.

Gledano u celini, iako zbog nedostatka teškog naoružanja jedinice nisu uspele da zauzmu veoma utvrđena uporišta, one su svojim ofanzivnim dejstvima i manevrom po unutrašnjim pravcima odbranile Sluhu krajinu, Belu krajinu, Gorjance i veliki deo Kočevskog, dok su drugi predeli Dolenjske još uvek imali karakter poluoslobođene teritorije. U Notranjskoj je neprijatelj upadao na Blošku i Rakitnišku visoravan, ali nije mogao da promeni opšti odnos snaga.

U oktobru su se na Pivki i u Brkinima duže vremena zadržale brigade 43. divizije 11. korpusa NOVJ, formirane 29. avgusta 1944. od istarskih partizanskih jedinica. One su se, da bi izbegle sukobljavanja sa nadmoćnim snagama nemačke 188. rezervne divizije, više puta premeštale čak do podnožja Nanosa zapadno i severozapadno od Postojne. U Istri su ostala samo tri manja partizanska odreda. Kada je početkom novembra 1944. došao iz Srbije na područje Pivke i Ilirske Bistrice još i Srpski dobrovoljački korpus od oko 4.000 ljudi,

jedinice 43. divizije prebacile su se u zapadni deo Gorskog kotara, a i 4. bataljon 9. SNOB, koji je dejstvovao na tom području posle uki- danja Istarskog NOPO, morao se, posle neprijateljske akcije čišćenja od 17. do 19. novembra, prebaciti u Notranjsku da bi se odmorio i snabdeo zimskom odećom, obućom i municijom, koja je sad stizala u znatnijim količinama.

Slične opšte karakteristike operativne situacije bile su i na teritoriji 9. korpusa. Kako bi, ovog puta sa južne strane, počeo lomiti sistem domobranskih uporišta u Polhograjskim Dolomitima koji je dobro štitio železničku prugu Ljubljana — Trst i Ljubljanu, Stab korpusa je pripremio napad na uporište u Hotedršici koje je povezivalo Idriju sa Logatecom. Napad 18. SNOUB „bazoviške“, ojačane korpusnom artiljerijom, koji je započeo u zoru 7. oktobra, posada je ipak izdržala, zapalivši uveće i nekoliko zgrada radi osvetljavanja prednjeg kraja svoje odbrane.

Odsutnost brigada neprijatelj je iskoristio za početak ofanzive na Trnovsku visoravan. Cilj ove operacije nemačke 188. rezervne divizije u sadejstvu sa 10. SS policijskim pukom i drugim snagama, nazvane „Grinevald Maks“ (Grünewald-Max), bilo je uništenje preos- talih naselja, odnosno partizanskih baza u Trnovskom gozdu. Stab 9. korpusa je odmah organizovao prebacivanje snaga na ugroženo područje. Brigade su se uspešno suprotstavljale neprijateljskim kolo- nama i nanosile im gubitke. Iako je zapalio sela Lokve, Lažna, Čepo- van a delimično i Predmeju i Otlicu, neprijatelj je, prema izveštajima partizanskih štabova, u petodnevnim borbama imao 86 poginulih i 130 ranjenih, dva uništena i dva oštećena tenka. Neprijateljske snage, oko 3.500 vojnika, pretraživale su zatim i Vipavsku dolinu i palile sela u podnožju Cavena.

Ta oktobarska ofanziva bila je deo širokih operacija nemačkih snaga protiv partizana u severnoj Italiji. One su iskoristile zatišje na italijanskom frontu za akciju u pozadini.

Za vreme te ofanzive 17. SNOB „Simon Gregorčič“ nalazila se u Beneškoj Sloveniji, a glavnina 31. divizije NOVJ na Cerkljanskom, dok su Jeseniško-bohinjski, Škofjeloški i Dolomitski odred i samo- stalni bataljon 18. SNOB „bazoviške“ na Krasu delovali partizanski na svojim područjima, često napadajući železničke pruge i saobraćaj.

U drugoj polovini oktobra razvile su se žestoke borbe 31. divi- zije u Poljanskoj dolini u Gorenjskoj. Njena 7. SNOUB „France Prešeren“ je 21. oktobra uništila manje uporište u Poljanama, a četiri dana kasnije i u Gabrku. Posle oštarih borbi protiv snaga neprijatelja iz Škofje Loke, on je ojačao uporišta u Poljanskoj dolini da bi na taj način jače zaštitio i Polhograjske Dolomite.

Radi zaštite izvođenja odbrambenih radova na levoj obali Soče, neprijatelj je bio više prisutan na Banjskoj visoravni i često je svojim kolonama prodirao u dolinu Čepovana i na Trnovsku visoravan. Povećao se broj neprijateljskih snaga i u Vipavskoj dolini i na Krasu. Ali, nemačka 71. divizija, raspoređena u Vipavskoj dolini, morala je 23. novembra tako brzo otići da su ostala prazna mnoga uporišta, između njih i Vipava, Ajdovščina i druga. Partizanske snage su se odmah spustile u dolinu i uništile napuštena neprijateljska

Prvi bataljon Operativnog štaba za zapadnu Primorsku u Beneškoj Sloveniji (zima 1944/45.)

utvrđenja pre nego što su mogla biti ponovo zaposednuta i branjena.

Štab 9. korpusa je 17. SNOB „Simon Gregorčič“ povukao iz Beneške Slovenije, pre svega zbog približavanja zime. Zapadno od Soče ostala su četiri partizanska bataljona, od 5. novembra potčinjena *Operativnom štabu za zapadnu Sloveniju*, koji je rukovodio oslobodilačkom borbom u Goriškim Brdima, Beneškoj Sloveniji i Reziji sve do kraja rata. Među njima su bili jedan beneški i jedan rezijanski bataljon.

Povećanjem broja uporišta u Vipavskoj dolini, na Krasu i u dolini Soče veoma je otežano snabdevanje jedinica i ustanova 9. korpusa NOVJ. Trebalo je osloboditi snabdevačke puteve do dolina Gorenjske i Save. Akcijom glavnine jedinica 31. divizije, ojačane 19. SNOUB „Srečko Kosovel“, u vremenu od 19. do 22. novembra likvidirano je uporište Železniki, koje je branilo pedesetak utvrđenih žandarma. Padom tog uporišta ponovo je stvorena mogućnost prevoženja na oslobođenu teritoriju namirnica prikupljenih u Gorenjskoj.

Istovremeno sa osnovnim operacijama, koje karakteriše premeštanje operativnog težišta po unutrašnjim pravcima, 9. korpus je podsticao borbu i na širem području Slovenačkog primorja, slovenačke Istre, Beneške Slovenije i Rezije. U tim udaljenijim predelima dejsvovali su samostalno partizanski bataljoni, čete i bataljoni 2. brigade Narodne odbrane, jedinice Narodne zaštite, minersko-sabotažni vodovi itd. U varošima i naseljima u kojima su se nalazile neprijateljske posade, postojale su organizacije OF, omladine i žena i narodno-oslobodilački odbori sa privrednim komisijama. Sva teritorija bila je

jedinstveno organizovana celina, i predstavljala je organizam sav usmeren na borbu protiv okupatora.

Posle septembarske ofanzive neprijatelja u zapadnoj Beneškoj Sloveniji razbijena je italijanska partizanska brigada „Ozopo“ (Osop-po). Italijanska divizija kojoj je brigada pripadala ponovo je uzela ranije ime *1. udarna divizija „Garibaldi Natizone“*. Od bataljona „Macini“ (Mazzini) i „Mameli“ 30. oktobra je opet formirana 3. brigada te divizije. Na razgovorima između predstavnika Štaba 9. korpusa i komande italijanskih garibaldinskih jedinica za istočni deo Italije, u kojima je imala uticaj KP Italije, bilo je dogovoreno da se divizija u operativnom smislu podredi Stabu 9. korpusa. Istovremeno, 7. novembra 1944, njene brigade su dobile nove nazive: *156. brigada „Bruno Buoci“* (Bruno Buozzi), *157. brigada „Gvido Piceli“* (Guido Picelli) i *158. brigada „Antonio Gramši“* (Antonio Gramsci). Divizija je operisala u Beneškoj Sloveniji i Goriškim Brdima do 24. decembra 1944, kada se preko Soče prebacila u centralni deo Primorja.

Navedena saradnja slovenačkih i italijanskih jedinica, kao i učešće italijanske 20. tršćanske udarne brigade u dejstvima 30. divizije NOVJ, značili su čvrstu povezanost oba naroda u borbi protiv nacizma i fašizma, protiv zajedničkog okupatora njihovih otadžbina. Iako je na obema stranama, bilo izvesnog nepoverenja, čak i nacionalističkih pogleda koji su izvirali iz taloga prošlosti i iz različitih političkih koncepata oba pokreta o budućem razvoju, tom saradnjom se učvršćivalo slovenačko-italijansko bratstvo na revolucionarnim pozicijama. Italijanske jedinice su na slovenačkoj teritoriji uživale svu podršku stanovništva, dok su antifašističke organizacije u susjednim italijanskim pokrajinama davale izdašnu pomoć slovenskoj oslobodilačkoj borbi prikupljanjem velikih količina namirnica, duvana, lekova i drugih potrepština.

U Gorici, Trstu i drugim gradovima, antifašističke organizacije oba naroda slivale su se u jedinstveni i snažan pokret. Komanda grada Trst širila je i vojnu organizaciju. Svaki odbor ili organ u mreži pokreta imao je i vojnog referenta, a akcije su bile sve češće.

Pre odlaska Operativne grupe 6. i 11. brigade u Dolenjsku, Stab 4. operativne zone joj je naredio da pokuša zadati udarac kvilinskim uporištima Gorenjskog domobranstva koja su se pod vodstvom Gestapoa širila u bogatoj ravničarskoj okolini Kranja, Kamnika pa čak i u Zasavju, uništavala organizacije KPS i OF i sve više kontrolisala ravničarske predele ispod Karavanki i na Kamniškom. Operativna grupa je to područje prokrstarila, ali je od uporišta, dobro zaštićenih u čvrstim zgradama, uspela da uništi samo Stranje severno od Kamnika. U toku napada na Blagovicu i Krašnju, na drumu Ljubljana — Celje, grupa je 10. oktobra dobila naređenje da odmah krene preko Save u sastav 7. korpusa NOVJ.

Odlaskom Operativne grupe 6. i 11. brigade, snaga 4. operativne zone bila je veoma oslabljena. Ona ničim nije mogla nadoknaditi te dve brigade, što se naročito osetilo na južnom delu Štajerske i na Kamniškom, jer je 14. divizija NOVJ, koja je 30. septembra imala 2.399 boraca, operisala u severnoj Štajerskoj. Branila je slobodne teritorije svojim ofanzivnim dejstvima protiv uporišta i manevrom,

vezujući za sebe pie svega nemački puk brdskih lovaca „Trek“, koji je pokušavao da njene brigade uvlači u odlučujuće borbe.

Napadima 4. oktobra na uporišta : Dovže, Turišku Vas i Šmartno pri Slovenj Gradecu, 13/14. oktobra na Zgornju Polskavu, a 28/29. oktobra na Šmartno u Tuhinjskoj dolini i druga, jedinice 4. operativne zone, iako nisu slomile njihov otpor, prisiljavale su posade na neprekidnu iscrpljujuću odbranu. Jedinice su se stalno premeštale i u međuprostorima između uporišta vršile mobilizaciju novih boraca i ujedno uništavale sve što je služilo okupatoru. I dalje su slale nenaoružane nove borce preko Save 7. korpusu, koji je već iscrpio mogućnosti popunjavanja novim borcima na svom području.

Borbe oko oslobođene Zgornje Savinjske doline su se sve više razbuktavale. Tako je 21. oktobra oko 2.500 nemačkih vojnika i pripadnika Gorenjskog domobranstva počelo prodirati na slobodnu teritoriju iz pravca Kamnika. Posle dinamičnih manevarskih borbi oko prelaza Črnelec i zapadno od planine Menine, u toku kojih je Kamniško-zasavski partizanski odred napao i Šmartno u Tuhinjskoj dolini, neprijateljske snage, koje su u toku svog prodora palile i pljačkale, morale su se vratiti u polazna uporišta.

Pored dejstava brigada 14. divizije, bilo je veoma značajno delovanje partizanskih odreda. Kokrški odred je uništavao neprijateljske patrole, drumske mostove i telefonske veze u podnožju Karavanki. Kamniško-zasavski odred je na sličan način dejstvovao na Moravškom i u Zasavju, vodeći istovremeno brigu o transportima preko Save, a svojim minersko-sabotažnim akcijama je presecao železničku prugu Celje — Zidani Most — Ljubljana. Zbog koncentracije neprijateljskih snaga uz Savu i Sutlu radi već pomenutih fortifikacijskih radova, Kozjanski odred je potisnut u unutrašnjost svog područja. Kada je deo svog ljudstva uputio 14. diviziji i 7. korpusu, izvodio je akcije po četama.

Početkom novembra 1944. je 14. divizija, koja je 26. oktobra proglašena udarnom, ponovo napustila odbranu na prilazima slobodnoj teritoriji da bi ofanzivnim napadima odvukla neprijateljske snage. Noću 6/7. novembra 1. SNOUB „Tone Tomšič“ napadala je uporišta u Blagovici i Krašnji, dok su 13. SNOUB „Mirko Bračič“ i Kamniško-zasavski odred štitili akciju, a 2. SNOUB „Ljubo Šercer“ napadala je železničke pruge. 1 ovog puta, zbog neprijateljske intervencije, napad nije bio uspešan. Brigade su se vratile na rub slobodne teritorije, gde su rušile mostove i železničke koloseke.

Iako su brigade 14. divizije bile neprekidno u akcijama, one nisu mogle izmeniti činjenicu da je odnos snaga 4. operativne zone i neprijatelja prevagnut u korist poslednjeg. Zbog nemačkog povlačenja sa Balkana i u Štajerskoj je bilo sve više neprijateljskih snaga. Posle odlaska brigada sa Pohorja nemačke policijske jedinice su opet uspostavile uporišta u Sv. Lovrencu (sada: Lovrenc na Pohorju) i Ribnici na Pohorju. Povratkom 1. SNOUB „Tone Tomšič“ na Pohorje nije se moglo vratiti staro stanje. Nemački puk brdskih lovaca „Trek“ je ceo novembar pretraživao Pohorje, sukobljavajući se sa brigadom, koja je konačno morala zbog iznurenosti napustiti snegom zavejano Pohorje i prebaciti se na Grašku goru.

Štab 4. operativne zone je ukazao Glavnom štabu NOV i POS da položaj u Štajerskoj traži povratak operativne grupe 6. i 11. brigade, koje su u Dolenjskoj imale nekoliko teških borbi sa domobranskim bataljonima i dosta gubitaka. Produžujući sa isprobanom taktikom, 13. SNOUB „Mirko Bračič" je 27. novembra uveče napala Pašku Vas, uporište istočno od Mozirja. Zbog intervencije oklopnog voza i pešadije sa dva tenka, morala je ujutro sledećeg dana prekinuti napad. Oko slobodne teritorije tada su se već prikupljale neprijateljske snage koje su u daljim dejstvima, zbog svoje nadmoćnosti, zauzele slobodnu teritoriju u Zgornjoj Savinjskoj dolini, a zatim i na Kozjanskom.

Veoma aktivni Koroški partizanski odred je početkom oktobra opet formirao bataljone. Severno od Drave na jugoslovenskoj teritoriji dejstvovao je Lackov partizanski odred, šireći svoju aktivnost i u Slovenačke gorice i Prekomurje, iako su bili sasvim očiti napori neprijatelja da zaustavi partizansku aktivnost severno od Drave na koroškoj i jugoslovenskoj strani i partizane potisne na desnu obalu Drave.

Koroški odred je bio raspoređen na veoma širokom prostoru: 1. bataljon u dolini Roža, 2. između ljubeljske i jezerske ceste, 3. u širem predelu Koprivne, a 4. u dolini Zilje, dok je Severni bataljon 15. oktobra prešao preko Drave na planinu Svinju. Sem vojnih akcija, bataljoni su razvijali i političku delatnost na terenu.

Zbog zimskih uslova 1. i 4. bataljon Koroškog odreda morali su se krajem novembra 1944. povući bliže glavnini, dok su se čete severno od Drave, Na Gurama i planini Svinji, primenjujući česte pokrete i logorujući u skrivenim skloništim uz strogu konspirativnost, održale na svojim područjima.

Na svom širokom području Lackov partizanski odred je uspešno razoružavao manje posade: 10/11. oktobra u Crešnjevecu jugozapadno od Pragerskog, 15/16. oktobra u Št. Janžu (sada: Starše) na Dravskom polju. Odred je 8. novembra na austrijskoj strani napao žandarmerijsku stanicu u Oseku (Oberhaag) istočno od Ivnika (Eibiswald), a 11. novembra i u kraju Sobote, istočno od Labota, gde je zaplenio 21 pušku.

Ceta Lackovog odreda, namenjena za Prekomurje, od 22. septembra se kretala Slovenačkim goricama, da bi se 1. oktobra kod sela Mota severoistočno od Ljutomera prebacila preko Mure. Na svom pohodu do šume Crni log severozapadno od Lendave i Vučje Gomile severoistočno od Murske Sobote, više puta se sukobila sa mađarskim jedinicama. Ponovo je 7. oktobra prešla Muru kod Gibine i do 17. oktobra vratila se u odred na Kozjaku.

Okupator je posle akcije na Pohorju prikupio snage da bi razbio Lackov partizanski odred. One su od 18. do 24. novembra čistile Kozjak i 20. novembra odredu nanele teške gubitke: prema partizanskim izvorima 35 poginulih, 133 zarobljena i 20 nestalih. Štab 4. operativne zone, koji je uočio značaj dejstava na teritoriji preko Drave, doneo je odluku da se odred reorganizuje. Upućeno je 298 boraca u sastav 14. udarne divizije, a 2. bataljon 1. SNOUB „Tone Tomšič", noću 4/5. decembra, prebacio se preko Drave i uključio u odred.

U stvari, opšta situacija na bojištima u Mađarskoj i Italiji počela je da utiče na razvitak događaja u Sloveniji. Sovjetsko-nemački front u Mađarskoj se do sredine decembra 1944. približio Sloveniji na oko 65 km, do linije Barč — Blatno jezero, a 2. decembra, u Segedinu, osnovan je mađarski Nacionalni front nezavisnosti koji je, u ime antifašističkih snaga susednog mađarskog naroda, postavio cilj da se u tesnoj saradnji sa zemljama antifašističke koalicije i susedima okupator istera iz Mađarske i promene društveni odnosi u njoj.

U Sloveniji, koja je bila sve više u neposrednoj pozadini tih frontova, počeo se postepeno menjati uravnotežen odnos snaga NOV i okupatora u korist poslednjih. Neprijatelj je počeo sa odlučnim napadima radi čišćenja svoje pozadine. Partizanske snage su sada imale protiv sebe više neprijateljskih jedinica a nastupili su i zimski uslovi borbe. U takvoj situaciji jedinice NOV Slovenije bile su prinuđene da primenjuju partizansku taktiku, da vešto manevrišu i da se što bolje prilagode teškim i složenim uslovima borbe.

Narodnooslobodilačka vojska i PO Slovenije su, prema evidenciji Glavnog štaba od 1. decembra 1944., imale 34.625 boraca, i to Glavni štab sa svojim prištapskim jedinicama 1.514, 7. korpus — 5.936, 9. korpus — 6.481, 4. operativna zona — 4.076, partizanski odredi — 5.100, jedinice vojne pozadine — 10.648, Austrijski bataljon — 76 i Italijanski bataljon Dolenjskog vojnog područja — 794 borca. Ako ovome dodamo još 1.500 boraca TV-linija i oko 2.000 boraca 1. slovenačke divizije Narodne odbrane, može se zaključiti da su oružane snage slovenačkog naroda imale oko 38.000 boraca i dostigle do tada najveće brojno stanje u toku narodnooslobodilačkog rata. Svojim borbenim dejstvima one su pokrivale svu narodnu teritoriju.

ZAKLJUČAK

Narodnooslobodilačka borba slovenačkog naroda, koja je u jesen 1943, svenarodnim ustankom u bivšoj italijanskoj okupacionoj zoni i Slovenačkom primorju, dobila neslućeni zamah, obuhvatila je u toku 1944. godine svu slovenačku etničku teritoriju. Od Nadiže i Soče do Mure i od Drave do Kupe i Sutle razbuktao se rat protiv nemačkog okupatora i njegovih pomagača. Osvobodilna fronta, sa KPS na čelu, u toj godini je ionako veoma razvijenu borbenu i revolucionarnu aktivnost slovenačkih narodnih masa podigla na još viši nivo, usavršavajući kako oblike borbe tako i svoju organizaciju.

Mreža narodnooslobodilačkih odbora se veoma proširila i nastale su nove slobodne teritorije u Štajerskoj i drugim predelima. Okupatorska vlast se raspadala i na onim područjima koja su nacisti ubrajali u svoje najčvršće oslonce. U bivšoj italijanskoj zoni neprijatelj je svoju vlast mogao održati samo uz pomoć domaćih izdajnika. i to u većim naseljima uz najvažnije komunikacije, dok je na većem delu teritorije nemačke zone koju je još kontrolisao morao napustiti sistem malih posada, naročito žandarmerijskih. Pod

udarcima narodnooslobodilačkog pokreta skoro sasvim se raspao njegov doskora toliko moćan aparat za odnarođivanje slovenačkog naroda.

Iako se poznata protivurečnost drugog svetskog rata na tlu Jugoslavije (snage na koje su računali zapadni reakcionarni krugovi i kraljevska izbeglička vlada saradivale su u zemlji sa neprijateljem sa kojim su njihove države bile u ratu, a NOVJ je bila jedina snaga koja je stvarno potpomagala napore savezničkih armija), razrešila u korist narodnooslobodilačkog pokreta sporazumom o uspostavljanju jedinstvene jugoslovenske vlade i priznanjem NOVJ kao jedine oružane snage Jugoslavije koja se bori protiv nacista, slovenački reakcionarni krugovi i dalje su gajili nade da će uz pomoć zapadnih sila na kraju rata ipak doći na vlast. U toj nadi ih je učvršćivala blizina italijanskog fronta, mogućnost brzog dolaska savezničkih trupa koje će u svom prodiranju u Austriju doći u Sloveniju, pa i događaji u Grčkoj i Italiji, gde su savezničke vlasti podupirale desničarske političke partije, gušeći levo usmerene pokrete i razoružavajućinjihove oružane jedinice.

Narodnooslobodilačka vojska i partizanski odredi Slovenije, iako su vodili ogorčene borbe i protiv nemačkih okupatora i protiv velikog broja kvislinških jedinica, koje je on uspeo organizovati pod svojim okriljem, u toku 1944. godine razvili su se u dobro organizovanu i snažnu vojsku. Ta vojska nije bila osposobljena samo da vodi borbu na celoj teritoriji protiv nadmoćnog neprijatelja, već je posle oslobođenja istočnog" dela Jugoslavije i uspostavljanja sremskog fronta, odnosno fronta u Dalmaciji, bila elemenat strategijskog rasporeda jugoslovenskih oružanih snaga u dubljoj neprijateljskoj pozadini.

Narodnooslobodilačka vojska i POS su morali biti spremni da naročito u trenutku kada se glavnina jugoslovenskih oslobodilačkih snaga približi Sloveniji, prema svojim mogućnostima, sadejstvuju u borbama ili čak sami vode operacije za konačno oslobođenje zemlje.

Toga je bio svestan i neprijatelj. Što se više približavao jugoslovensko-nemački front u Jugoslaviji, što su bliže Sloveniji bili saveznički frontovi u Italiji i Mađarskoj, on je jačao svoje snage i pritisak s ciljem da očisti svoju pozadinu i obezbedi lakše povlačenje i odbranu. To su podržavali i domaći reakcionarni krugovi s ciljem da uz pomoć okupatora unište narodnooslobodilačke snage pre dolaska jedinica zapadnih saveznika koje će ih, prema njihovom ubeđenju, podržati i prihvatiti.

U stvari, klasne društvene suprotnosti, koje su se s jedne strane odražavale u nastojanjima narodnooslobodilačkog pokreta da očuva tekovine dotadašnje borbe i revolucije i, s druge, u naporima reakcionarnih snaga da uz pomoć okupatora, a zatim uz podršku reakcionarnih snaga na zapadu, obezbede obnovu starog društvenog uređenja, bile su sve više suštinski elemenat nove situacije. U strategijskom pogledu bilo je od izuzetnog značaja da NOV i POS i organi narodne vlasti sve vreme budu prisutni na celoj narodnoj teritoriji, a naročito u Slovenačkom primorju i Koruškoj.

Dok su se rukovodeći organi oslobodilačkog pokreta na svim sektorima delatnosti pripremali za buduće oslobođenje i preuzimanje uprave u celoj zemlji, zadatak NOV i POS bio je da budu prisutni na celoj teritoriji kao oružana snaga, učestvuju svim snagama u konačnom obračunu i da odbrane slobodne teritorije. To je od NOV i POS tražilo pokretljivost, snalažljivost, odlučnost i čvrstinu, kao i borbenost i izdržljivost. I u završnoj etapi oslobodilačkog rata i revolucije dalja budućnost slovenačkog naroda u velikoj meri bila je zavisna od borbenih dejstava oružanih snaga slovenačkog i svih jugoslovenskih naroda i narodnosti.

IV Deo

*Završne operacije za
oslobodenje Slovenije*

KARAKTERISTIKE POLOŽAJA U ZIMU 1944/45. GODINE

Nacistička Nemačka je krajem 1944. godine bila u veoma nepovoljnom položaju. Savezničke armije su se na svim frontovima, sem u Italiji, približavale granicama Rajha. Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije oslobodila je već polovinu jugoslovenske teritorije. Preko Slovenije, koja je postala deo dublje pozadine velikih frontova, tekao je živ transport neprijateljskih snaga i robe sa Balkana i iz Italije u Austriju. Ubrzano su se gradile odbrambene linije, pre svega od zemlje i drveta. U Sloveniji je neprijatelj jačao svoje snage. Prema podacima Obaveštajnog odeljenja Glavnog štaba NOV i POS. februara 1945. bilo je stalno raspoređenih 130.000 neprijateljskih vojnika. Zbog toga je sve više jedinica upotrebljeno u ofanzivnim operacijama koje su imale za cilj da najpre očiste predele u zahvatu komunikacija, zauzmu manje, a zatim i ostale slobodne teritorije i slome živu silu Narodnooslobodilačke vojske pre nego što teritorija Slovenije postane deo vojišta velikih frontova.

Priličan deo ojačanja neprijatelja predstavljale su jedinice koje su se povlačile sa drugih bojišta. Tako su u martu 1945. u Vipavsku dolinu i na Kras u Slovenačkom primorju stigle jedinice četničke Dinarske divizije, a u Ilirsku Bistricu Jevđevićev četnički korpus i delovi Crnogorskog četničkog korpusa. U zapadnu Benešku Sloveniju stigla je Kozačko-kavkaska divizija. Na području Videm (Udine) — Gorica rasporedila se italijanska fašistička divizija „X MAS“, koja je svoje jedinice imala sve do Banjške visoravni i u dolini Soče. U operacijskoj zoni „Jadransko primorje“ bilo je ukupno 79 bataljona, od toga 64 bataljona koje je neprijatelj mogao upotrebiti na bojištu.

Na teritoriju 7. korpusa NOVJ došli su novi SS policijski bataljoni. Od SS lovačkog bataljona i drugih bivših ratnih zarobljenika sovjetske narodnosti u Ljubljani je formiran 1. SS specijalni puk „Vereger“ (Wäreger, Varjagov), koji je početkom marta stupio u borbu kod Žužemberka u Suhoj krajini. Slovenački domobranski bataljoni su dopunjeni sa po jednom nemačkom četom i formirana još dva nova bataljona. Skoro svima su komandovali nemački oficiri. Reakcionarni krugovi u Ljubljani su februara 1945. počeli ponovo da pripremaju planove da se formira „slovenačka narodna vojska“ kao deo „kraljeve vojske u otadžbini“. Ti planovi nisu mogli da budu ostvareni do kraja rata, jer su domobranski komandanti verno ispunjavali naređenja okupatora i ostali u njegovim uporištima. Mali četnički Primorski, Notranjski i Dolenjski odred, koji su kao jezgra te vojske stvoreni u leto 1944, nisu mogli da ojačaju, jer je njihovo

ljudstvo pretežno još uvek bilo „legalizovano“ u nemačko-domobranskim uporištima.

U Štajerskoj, koja je faktički već bila deo neposredne pozadine sovjetsko-nemačkog fronta u Mađarskoj, okupator je imao na raspolaganju i delove 438. divizije za specijalnu upotrebu. Na njevu teritoriju su se povlačile jedinice sa frontova ili su samo prolazile preko nje. Od ostataka divizija razbijenih u Mađarskoj i Nemaca iz Vojvodine formirana je 31. SS divizija, koja se februara 1945. premestila u Austriju. Nju je zamenila 18. pešadijska, a na područje Maribora došla je iz Mađarske 14. SS (rutenska) divizija, koja je ubrzo upotrebljena protiv NOV Slovenije. Sem ovih većih jedinica, došlo je još nekoliko pukova i samostalnih bataljona. Vermanski puk „Unterštajermark“ (Untersteiermark) preformiran je u januaru 1945. i imao je pet bataljona. U Korušku je stiglo dosta nemačkih snaga koje su se povlačile iz Jugoslavije.

Na sovjetsko-nemačkom frontu u Mađarskoj, snage Crvene armije su okružile Budimpeštu. Da bi oslobodile okružene braniocce i zaustavile prodiranje sovjetskih trupa u pravcu Austrije, nemačke snage su počele 2. januara protivofanzivu, ali nisu uspele deblokirati grad. Ova protivofanziva je slomljena 7. februara ali je zadržala prodiranje Crvene armije u pravcu Austrije. Front se od Blatnog jezera spuštao do Drave kod Barča, zatim se protezao do ušća Drave u Dunav, spuštao se do ušća Drine u Savu, Drinom uzvodno do Višegrada i istočno od Sarajeva i Mostara, a zatim se protezao Dinarskim planinama do Velebita. Sva Dalmacija je bila slobodna. Posle žestoke kninske bitke, u kojoj su do 4. decembra 1944. razbijene jedna nemačka i dve legionarske divizije, neprijatelj se povukao u Liku.

Dok su se u neprijateljskoj pozadini jugoslovensko-nemačkog fronta vodile borbe na rubovima slobodnih teritorija, oko i za veće gradove, kao i duž komunikacija, dotle se na već oslobođenom delu Jugoslavije obnavljao život i mobilisale sve snage za konačni obračun sa neprijateljem. Mobilisano je na stotine hiljada novih boraca i formirano mnogo novih divizija koje su se naoružavale zaplenjenim oružjem i onim koje je sada u većim količinama počelo pristizati iz Sovjetskog Saveza. Vrhovni komandant maršal Jugoslavije Josip Broz Tito je svojim ukazom od 1. januara 1945. formirao 1, 2. i 3. armiju, kojima je u operativnom pogledu potčinio i korpuse u neprijateljskoj pozadini u blizini fronta. Formiran je i veliki broj jedinica rodova, kao i dve vazduhoplovne divizije koje su počele dejstvovati sredinom januara 1945. godine.

Ukupno je NOV Jugoslavije 1. januara 1945. imala 57 pešadijskih i dve vazduhoplovne divizije odnosno 230 brigada. U svim jedinicama NOV i POJ bilo je oko 650.000 boraca, čvrsto odlučениh da što pre oslobode celu zemlju.

Nemačke i kvislinške snage su se iz jugoistočnih predela Jugoslavije sa velikim teškoćama povlačile dolinama brdovite Bosne u pravcu doline Save. U široj odbrani sarajevskog saobraćajnog čvora isticalo se područje Mostara. Jedinice 8. korpusa NOVJ su napad na neprijateljsku odbranu Mostara uspešno završile 14. februara,

čime je bila oslobođena cela Hercegovina, a 3. korpus je sve svoje snage mogao usmeriti u pravcu Like.

U Beogradu se maršal Jugoslavije Josip Broz Tito 21. i 24. februara 1945. sastao sa komandantom savezničkih snaga na Sredozemlju feldmaršalom serom Haroldom Aleksanderom (sir Harold Alexander). U razgovorima su utvrdili osnove usklađivanja operacija jugoslovenskih oslobodilačkih snaga sa susedima — savezničkim trupama u Italiji i na Jadranu. Tito je čak prihvatio, radi što bržeg slamanja neprijatelja, da trupe zapadnih saveznika u svom prodiranju prema Austriji koriste komunikacije u Sloveniji, ali uz puno poštovanje jugoslovenske narodne vlasti.

Tim dogovorima je dato priznanje Narodnooslobodilačkoj vojsci Jugoslavije, koja je držala deo opšteg fronta antihitlerovske koalicije između Mađarske i Italije.

Vrhovni komandant maršal Tito je zatim na sastanku sa komandantima armija dao direktive za izvršenje završnih operacija za oslobođenje zemlje. Severna grupa će prodirati između Drave i Save prema Koruškoj, južna u zahvatu jadranske obale u pravcu Istre i Trsta, a centralna pomoćna grupa dejstvovaće južno od Save preko Karlovca u pravcu Novog Mesta. Usadejstvu sa snagama u neprijateljskoj pozadini, cilj operacija nije samo oslobođenje zemlje i isterivanje neprijateljskih snaga već i opkoljavanje i uništenje nemačke vojske i njenih pomagača na Balkanu.

Strategijski zadatak NOV i PO Slovenije bio je da zadrži polazne položaje za dejstvo u završnim operacijama i očuva živu silu da bi bila sposobna za odlučnu akciju protiv neprijatelja u povlačenju. Posebno su bila značajna dejstva za oslobođenje i priključenje Jugoslaviji područja naseljenih Slovencima koja su oduzeta slovenačkom narodu posle prvog svetskog rata. Titove reči „Tuđe nećemo, a svoje ne damo!“, izrečene na smotri 1. dalmatinske udarne brigade na Visu 12. septembra 1944, trebalo je ostvariti odlučnom borbom. Zbog toga je naročito porastao značaj jedinica 9. korpusa NOVJ u Slovenačkom primorju, gde će se u završnoj etapi rata rasplamsati veoma teške borbe.

ZIMSKE ODBRAMBENE BORBE

Krajem novembra 1944. je kompaktna slobodna teritorija 9. korpusa NOVJ obuhvatala skoro sav centralni deo Slovenačkog primorja od Soče, Vipavske doline i Pivke do severnih podnožja Jelovice i brdskog područja između Poljanske i Selske Sore u Gorenjskoj. Manje oslobođene teritorije bile su u Bohinju, na Tolminskom i Bovškom, u Goriškim Brdima i na Krasu. Zbog jedinstva stanovništva na pozicijama NOP-a, ostali predeli, osim u neposrednoj okolini uporišta, imali su karakter poluoslobođene teritorije.

U prvoj polovini decembra neprijatelj je lokalnim akcijama štitio komunikacije, naročito one zapadno od Soče koje vode prema Trbižu i Beljaku. Sa druge strane, Stab 9. korpusa je planirao ofanzivna dejstva u Poljanskoj dolini i na Krasu. Dok je 16. decembra

napad glavnine 30. divizije na uporišta Skopo i Kreplje na cesti Trst — Dutovlje — Štanjel morao biti prekinut zbog pristizanja pojačanja iz pravca Koprive, napad 31. divizije na Gorenju Vas u Poljanskoj dolini, započet 18. decembra uveče uz podršku korpusne artiljerije, produžio se do 20. decembra do podne, kada je neprijateljska intervensijska kolona sa tenkovima iz Škofje Loke uspela probiti zasede i ojačati odbranu uporišta. Zbog slabog međusobnog obaveštavanja o tom prodoru, jedinice u napadu su se iz borbe izvlačile sa gubicima, iako su branioi bili već na izmaku svojih snaga.

Nemački štab za borbu protiv partizana u operacionoj zoni „Jadransko primorje“ je po završenom „čišćenju“ Goriških Brda i Beneške Slovenije preneo operacije u Vipavsku dolinu, na Trnovski gozd i Banjsku visoravan. Cilj te tzv. decembarske ofanzive bio je potisnuti jedinice 9. korpusa u Vipavsku dolinu, razbiti ih i uništiti, a zatim nizom novih uporišta na rubu Trnovskog gozda jače zaštititi komunikaciju Gorica — Ajdovščina — Postojna.

Deset kolona, sa oko 5.000 ljudi iz najrazličitijih jedinica, od SS policije do SNVZ i nedicevaca, koncentrično je 19. decembra prodiralo iz Gorice, Mosta na Soči, Idrije, Godoviča, Hotedršice, Postojne, Razdrtog, Sežane i Opatjeg Sela na slobodnu teritoriju. To je bila prva od akcija „totalnog čišćenja“ kojima je pretio vrhovni komesar operacione zone „Jadransko primorje“ i koruski gaulajter Fridrih Rajner u svom govoru 3. decembra 1944. u Kranju i koje su se kasnije redale u Slovenačkom primorju i Gorenjskoj sve do aprila 1945.

Jedinice 30. divizije su neprijateljskim kolonama pružale otpor i povlačile se u unutrašnjost teritorije. Zaseda 2. brigade Narodne odbrane je 22. decembra na Banjskoj visoravni zaplenila plan ofanzive u komandnom automobilu kolone italijanske divizije „X MAS“, što je omogućilo Štabu korpusa da organizuje protivakciju. Veoma niske temperature (—25°C) i snežne mećave otežavale su pokrete obe strane. Prebacivši kamionima i jednim autobusom jedinice iz Gorenjske, deo snaga napadača bio je razbijen u dolini Čepovana, gde su zaplenili i protivtenkovski top. Istovremeno je izvršen pritisak na uporišta Idrija, Godovič i Hotedršica. Iako su prodrle u Lokve i Cepovan, neprijateljske snage nisu razbile nijednu jedinicu, niti su ih potisnule u Vipavsku dolinu. Morale su se iscrpljene povući 6. januara 1945, ali su uspostavile nova uporišta u Trnovu kod Gorice, u Grgaru i Crnom Vrhju, a zatim i na Colu iznad Ajdovščine, što je veoma otežalo dotur namirnica na slobodnu teritoriju. Trebalo je ojačati snabdevanje iz Gorenjske, pa su Škofjeloški partizanski odred i Gorenjsko vojno područje 10. januara izvršili široku snabdevačku akciju čak u Stražišču, predgrađu Kranja, u Bitnjama i Kropi.

Italijanska divizija „Garibaldi Natizone“ se 24. decembra 1944. prebacila preko Soče i do 5. januara 1945. stigla na Cerkljansko, pre svega zato što je Štab 9. korpusa bio ubeđen da se tako velika jedinica u zimskim uslovima neće moći održati u veoma isturenoj Beneškoj Sloveniji. Divizija je sredinom februara 1945. imala 971 borca, 599 pušaka, 165 automata, 9 teških i 63 laka mitraljeza, 2 bacača „PIAT“ i 2 minobacača 81 mm. Ona je, pre svega, branila slobodnu teritoriju na Cerkljanskom.

U sklopu priprema za završne operacije postepeno su u okviru 9. korpusa formirane i mornaričke jedinice i organi. Grupa oficira koju je Štab Mornarice NOVJ krajem septembra uputio preko Glavnog štaba NOV i POS u Slovenačko primorje organizovala je prikupljanje podataka za potrebe *1. pomorskog obalnog sektora (POS)* koji je obuhvatao deo obale od Tržiča (Monfalkone) do ušća reke Mirne, a pri Štabu 9. korpusa je do kraja 1944. godine formiran *Mornarički odred 1. POS-a* od 113 mornara, kao i mali *Mornarički odred „Koper“* u Slovenačkoj Istri. Međutim, pošto je bila sve više prisutna procena da tako brzo, kao što se očekivalo, neće doći do sloma nemačke odbrane u Italiji, Mornarički odred 1. POS-a je 23. januara 1945. formiran u *1. bataljon mornaričke pešadije*, koji je privremeno uključen u sastav 18. SNOUB „bazoviške“.

Pošto je od januara 1945. teritorija između željezničke pruge Postojna — Trst i stare jugoslovensko-italijanske državne granice pripadala 9. korpusu, bio je uključen u sastav 18. SNOUB „bazoviške“ kao samostalni bataljon i 4. bataljon 9. brigade, koji se 28. decembra 1944. vratio iz Notranjske i dejstvovao većinom na partizanski način po četama u zaleđu Tršćanskog zaliva.

Pomenuti niz novih uporišta veoma je otežavao snabdevanje jedinica i ustanova centralne slobodne teritorije Slovenačkog primorja. Jedino rešenje je bilo uništenje najopasnijeg uporišta u Trnovu, u kojem je nakon odlaska jedinica 10. SS policijskog puka bilo 250 vojnika bataljona „Fulmine“ italijanske fašističke divizije „X MAS“. Bataljon se utvrdio bunkerima, preprekama, saobraćajnicama i minskim poljima.

Za napad dobro pripremljena 19. SNOB „Srečko Kosovel“, ojačana sa četiri laka i tri partizanska topa („partop“), počela je napad u 4 časa izjutra 19. januara 1945. Ogorčeni boj za utvrđenje se produžio i sledećeg dana, uz veoma oštre borbe sa neprijateljskim kolonama koje su pritiskale iz doline Soče i Vipave, snažno podržane artiljerijskom vatrom. Tek 21. januara je bataljonu 10. SS policijskog puka, koji je prodirao iz Vipavske doline preko sela Vitovlje, uspelo da spase ostatak posade, jedva 39 vojnika italijanskog fašističkog bataljona, i posle kratkog zadržavanja izvuče u Goricu. Oslobođenje Trnova ponovo je omogućilo snabdevanje iz Vipavske doline, a italijansku fašističku diviziju „X MAS“ je kasnije nemački okupator postepeno po bataljonima premestio sa slovenačke teritorije.

Međutim, sledeći svoj ranije postavljeni cilj, neprijateljske snage su pripremale novu operaciju, nazvanu „Ribecal“ (Rübezahl). Ona je, sa snagama od oko 3.500 ljudi u svojoj prvoj etapi, od 7. do 11. februara, zahvatila Trnovski gozd i područje severno od ceste Gorica — Ajdovščina — Postojna i ustremila se protiv jedinica 30. divizije s ciljem da se ujedno unište partizanska skladišta, baze i bolnice. U isto vreme druge snage neprijatelja su dejstvovale u Goriškim Brdima i Beneškoj Sloveniji, dok je jedan nemački policijski puk vršio pritisak na 31. diviziju u Gorenjskoj.

Uprkos teškim zimskim uslovima brigade 30. divizije su uspešno odolevale napadačima, povlačeći se dublje u unutrašnjost

slobodne teritorije i iskorištavajući svaku mogućnost za protivnapade. Neprijateljske snage su u ofanzivi uspele da delimično razbiju italijansku 20. tršćansku udarnu brigadu „Garibaldi” i otkriju jedno korpusno skriveno skladište.

U drugom delu operacije „Ribecal” neprijatelj je imao za cilj da pretraži visoravan Vojsko i dolinu reke Belce. Pretražio je i zapadni deo Trnovskog gozda. U šumskoj vrtači zapadno od sela Lokve pronašao je korpusne barake i zapalio ih, ali nije uspeo da razbije nijednu jedinicu 30. divizije. U vreme tih operacija dve partizanske brigade dejstvovala su u Vipavskoj dolini i na Krasu protiv četnika Dinarske divizije i čak u blizini Gorice na području Renče — Fajtji hrib. Na sličan način su operisali i bataljoni Operativnog štaba za zapadnu Primorsku, raspoređeni u Goriškim Brdima, Beneškoj Sloveniji, na Tolminskom i u Reziji. 4. bataljon 18. SNOUB „bazoviške” u slovenačkoj Istri i Brkinima te široko raspoređene čete i bataljoni 2. brigade Narodne odbrane.

U Gorenjskoj se početkom februara 1945. razvila borba za Železnike. Kada su neprijateljske snage 7. februara zauzele to selo i počele utvrđivati novo uporište u Sv. Križu kod Kališa, opasno je bio ugrožen put dotura kojim je korpus dobivao namirnice iz doline Save. Te borbe su bile uvod u širu neprijateljsku poturu na području između dolina Poljanske i Selške Sore, pre svega radi pljačke i paljenja, što je imalo isti cilj — onemogućiti snabdevanje. Zbog nepovoljnih zimskih uslova neprijateljske snage su se brzo vratile u uporišta.

U međuvremenu je 30. divizija prešla u protivakciju. Dok su jedinice nemačke 188. rezervne brdske divizije pretraživale Kras i Vipavsku dolinu od juga prema severu, brigade su napale zaprečnu liniju duž komunikacije Gorica — Ajdovščina — Razdrto i uporište Tabor kod Crniča. Uporište je zauzeto i zaplenjen top 45 mm, a borba se razvila od Crniča do Ajdovščine.

Nemački štab za borbu protiv partizana u operacionoj zoni „Jadransko primorje”, prikupivši oko 6.000 vojnika, 3. marta je otpočeo operaciju „Ribecal III”, kako bi konačno odbacio 30. diviziju od ceste Gorica — Postojna i po mogućnosti je uništio. Brigade su pružile snažan otpor na prilazima u Trnovski gozd kod Trnova, na Otlici i Predmeji, povlačeći se sa linije na liniju. Dve brigade 30. divizije morale su, prilikom izvlačenja iz obruča u Trnovskom gozdu, predaniti u stenovitoj padini sutjeske rečice Trebuše da bi se sledeće noći prebacile na visoravan Vojsko. Njihovo izvlačenje su štatile druge dve brigade napadom na neprijatelja u Gorenjoj Trebuši. Posle napuštanja odbrane Trnovskog gozda od strane 30. divizije, neprijatelj je zaposeo preostala, još nepopaljena naselja na tom području, ali je divizija time ipak odbranila glavni deo slobodne teritorije.

Operativni položaj se zaoštavao i na području 7. korpusa. U operaciji nazvanoj „Snegešteber” (Schneegeštöber, snežna mećava), koja je započela 5. decembra 1944, nemačko-domobranske snage jačine pet do šest bataljona imale su za cilj da ovladaju komunikacijom Grosuplje — Novo Mesto. Uspostavile su nova uporišta Veliki Gaber, Občina, Sv. Ana i Daljni Vrh. To je bio početak izvođenja

plana za ovladavanje Suhom krajinom i potiskivanje snaga 7. korpusa na Kočevski Rog. Na taj način slobodna teritorija bila bi veoma smanjena.

Štab 7. korpusa je usmeravao napade brigada na nova uporišta, pre nego što se sasvim završi njihovo utvrđivanje, ali ih je neprijatelj uspešno zaplitaо u borbe na otvorenom zemljištu. Sem toga, prateći položaj u Štajerskoj, Glavni štab NOV i POS je 6. decembra odlučio da se Operativna grupa 6. i 11. brigade vrati u sastav 4. operativne zone. Zadržavajući se još izvesno vreme zbog borbi kod Občine, one su se noću 23/24. decembar 1944, uz pomoć Dolenjskog odreda na desnoj i Kamniško-zasavskog na levoj obali Save, prebacile kod Jevnice preko Save. U toku borbe u sastavu 7. korpusa jedinice Operativne grupe izgubile su više od polovine svog sastava. Sada je ona imala 635 boraca i starešina, 730 manje od svog brojnog stanja prilikom dolaska. Sem poginulih i ranjenih, tome je bio uzrok i samovoljno vraćanje pojedinaca u Štajersku.

Posada novog uporišta na Občini imala je oko 600 slovenačkih domobranaca. Napad ojačane 5. SNOUB „Ivan Cankar“ 15. divizije NOVJ počeo je 1. januara 1945. po podne snažnom artiljerijskom pripremom pet topova i haubica korpusne artiljerije, dok zbog niskih oblaka predviđena avijacija nije mogla da učestvuje. Iako je u toku noći izvršeno više juriša, uporište nije palo. Sledećeg dana neprijateljske intervencijske snage probile su zaštitne položaje na Grmadi i ojačale uporište, a 3. januara je šest njegovih kolona prodrlo u zaleđe jedinica korpusa i prinudilo ih da se povuku na položaje duž leve obale Krke. Umesto za komunikaciju Grosuplje — Trebnje — Novo Mesto, borba se vodila za cestu Grosuplje — Žužemberk — Novo Mesto.

U daljim dinamičnim borbama, uz obostrane protivudare i teške gubitke, neprijateljske snage su potisnule korpusne jedinice na desnu obalu Krke, pa je 3. januara ofanziva okončana. U tim borbama je 7. korpus imao 40 poginulih, 137 ranjenih i 93 nestala boraca. Veoma je osećao pomanjkanje municije za artiljeriju, koja je samo u napadu na Občinu potrošila 1.169 granata. Pritisak neprijatelja se osećao i na drugim pravcima. Uspostavio je novo uporište u Cerknici, i pretražio područje između ceste Grosuplje — Novo Mesto i reke Save, dok su njegovi pokušaji da iz Novog Mesta i Ozija prodre u Belu krajinu bili odbijeni.

Da bi se prenatrpene vojne partizanske bolnice na Kočevskom Rogu osposobile za prijem novih ranjenika, u sadejstvu sa Glavnim štabom NOV i PO Hrvatske organizovan je transport ranjenika i invalida preko Hrvatske u Dalmaciju, gde je u oslobođenom Zadru od 5. januara 1945. radila vojna bolnica NOV i PO Slovenije. Od 25. decembra 1944. do 1. marta 1945. preko Zumberka i dalje preko Hrvatske evakuisano je ukupno 536 lica. U povratku su brigade koje su pratile transporte donele zimsku odeću i drugu opremu, transportovanu iz Dalmacije kamionima preko slobodne teritorije Hrvatske. Zahvaljujući pojačanom snabdevanju krajem januara 1945, jedinice 7. korpusa bile su dobro opremljene zimskom odećom i obućom.

U drugoj polovini januara 1945. počela je nova, još upornija borba za Suhu krajinu. Nemački operativni štab za borbu protiv partizana upotrebio je dva nemačka policijska i pet domobranskih bataljona koji su, prodirajući iz Kočevja, Ambrusa, Trebnja, Mirne Peči i Novog Mesta, imali nameru da glavninu 7. korpusa potisnu u dolinu Krke jugoistočno od Žužemberka i tu je unište. S obe strane je u manevarskim borbama učestvovalo po oko 4.000 ljudi. Treba istaći značaj prepada 9. brigade i jurišnog bataljona 18. divizije NOVJ 21. januara na Veliko Lipje, gde su iznenadili glavninu 4. domobranskog bataljona i naneli joj gubitke od 65 poginulih i 70 ranjenih a 4 zarobili. Posle oštih borbi južno od Krke, neprijateljske snage su se 23. januara morale povući na njenu levu obalu. Mada su jedinice 7. korpusa porušile mostove na Krki, ceo februar je prošao u obostranim napadima sa jedne na drugu obalu reke. Na zahtev Glavnog štaba, saveznička avijacija i avioni eskadrile NOVJ bombardovali su nova neprijateljska uporišta. Napadi na Vinkov Vrh (3/4. februar) i Stransku Vas kod Žužemberka (12/13. i 13/14. februara), zbog nedovoljnih snaga i težeg naoružanja, nisu bili uspešni, kao ni ponovljeni napadi na ista uporišta 16/17. februara, pošto ih je ojačao SS puk „Varjagov“.

Jedinice 7. korpusa, očekujući pojačane napade neprijatelja, počele su utvrđivati odbrambene položaje koristeći drvo i kamen, a ojačali su ih i protivpešadijskim minama. Postepeno su položaji postali pravi front.

Sedmi korpus je u tim borbama, koje su se odužile dva i po meseca, odbranio glavni deo centralne slobodne teritorije, Belu krajinu i Kočevski Rog, iako je morao da napusti Suhu krajinu severno od Krke. Taj deo Dolenjske, pa i severozapadni deo Notranjske, postali su poluoslobodena teritorija, na kojoj su brigade operisale privremeno. S druge strane, na toj napuštenoj teritoriji su domobranske snage patrolama tražile po selima terenske aktiviste OF, članove KPS i SKOJ-a. Terenskim organizacijama su nanele teške gubitke. Mreža oslobodilačkog pokreta se svela na manji broj jezgara na koja su se oslanjali obaveštajci, kuriri TV-stanica, minersko-sabotažni vodovi i intendanti.

Ranije opisane neprijateljske akcije na Pohorju i Kozjaku severne Štajerske bile su sastavni deo šireg plana nemačkog okupatora za uništenje jedinica NOV i POS u pozadini fronta koji se u Mađarskoj približio granici Slovenije.

Sada je bila na redu oslobodena teritorija u Zgornjoj Savinjskoj dolini. Posle napada narodnooslobodilačkih jedinica na Pašku Vas 27. novembra 1944, neprijatelj je počeo da oko slobodne teritorije prikuplja svoje snage: prema proceni partizanskih štabova, oko 7.000 vojnika. Okupio je dovoljno jaku grupu, koja je bila u stanju da postepeno uništava slobodne teritorije u Štajerskoj ili bar da potisne narodnooslobodilačke jedinice od komunikacija u planine, ali ih neće moći uništiti. Glavni štab NOV i POS i Štab 4. operativne zone bili su svesni da bi uporna odbrana slobodnih teritorija od tako jakih snaga, u stvari išla na ruku neprijatelju. Smatrali su da su važnije mobilizacija i akcije na neprijateljske komunikacije. Među-

tim, pre napuštanja odbrane slobodne teritorije u Zgornjoj Savinskoj dolini bilo je potrebno omogućiti evakuaciju političkih organa, organa narodne vlasti, aktivista, pozadinskih ustanova i skladišta.

Na rubovima slobodne teritorije teške borbe su se razvile već 1. decembra, 5. decembra su neprijateljske snage upale u Mozirje i Nazarje, dok je 10. decembra počeo opšti napad okupatorskih snaga iz savinjskog, koruškog i kamničkog pravca. Jedinice 4. operativne zone su delom snaga usporavale neprijatelja, koji je 13. decembra ušao u Luče, Gornji Grad i Ljubno, zatim se glavnina branioca povukla prema Tuhinjskoj dolini i na Moravško, a sa njom i pretežni deo aktivista. Neprijatelj je zauzetu slobodnu teritoriju detaljno pretražio, plenio imovinu i palio kuće. Pokupio je muškarce od 16 do 50 godina starosti kao i mnoge žene, i poslao ih na radilišta odbrambenih linija. Uspostavio je i osam novih uporišta.

Gubitak slobodne teritorije u Zgornjoj Savinjskoj dolini označavao je početak veoma teškog zimskog razdoblja u Štajerskoj. Ali, već u toku tih događaja radosno je odjeknula vest da je noću 14/15. decembra u Celju oslobođeno više od tri stotine zatvorenika iz ozloglašenog nacističkog zatvora „Stari pisker“. Iako je deo zatvorenika posle akcije okupator pohvatao ili su se iz straha od represalija sami javili vlastima, to je bilo najuspešnije oslobađanje zatvorenika u narodnooslobodilačkom ratu u Sloveniji.

Jedinice okupatora su sa istim snagama 29. decembra produžile operaciju čišćenja u pravcu Save. U obruču između reke Save i drumova Domžale — Trojane i Trojane — Zagorje ob Savi našli su se glavnina Operativne grupe 6. i 11. brigade, koja se vratila iz Dolenjske, i Kamniško-zasavski partizanski odred. Nakon sukoba na grebenu Murovica — Cicelj — Dešen jedinice su se izvukle na Tuhinjsko, ali su zbog čestih borbi i oštrem zime sve više slabile. Deo boraca zahvaćen malodušnošću samovoljno je napustio jedinice i vratio se u blizinu svojih kuća. Malodušnost je zahvatila i terenske organizacije. Posade novih uporišta u Moravškoj dolini svojim patrolama su pretraživale sela i hvatale raspršene i skrivene borce i druge malodušne. U izveštajima domobranskih organizatora koji su učestvovali u ovim pretraživanjima, navodi se podatak da su od 21. novembra 1944. do 10. januara 1945. zarobili 212 boraca i terenskih radnika a da su se 134 lica javila sama. Brigade Operativne grupe imale su u toku ofanzive samo 27 poginulih i 17 ranjenih, dok su ukupno izgubile 361 borca. Upravo to raspršeno ljudstvo je bilo lak plen neprijatelja.

U međuvremenu su brigade 14. divizije NOVJ svojim pokretima i dejstvima pokušale da odvuku neprijateljske snage. Dok je 2. SNOUB „Ljubo Šerčer“ napadala železničku prugu Maribor — Dravograd, 13. SNOUB „Mirko Bračič“ je dejstvovala na pruzi Celje — Pragersko — Maribor i Grobelno — Rogatec. Ali, 10. decembra 1944. počela je neprijateljska akcija čišćenja i na Kozjanskom u kojoj su učestvovala nemačke, ustaške i vermanske jedinice. Do kraja decembra više nije bilo slobodne teritorije na Kozjanskom. Okupator je uspostavio nova uporišta i partizanske jedinice su bile prinuđene da se premeštaju, napadajući železničke pruge i rušeći drumske mostove, uz česte sukobe sa neprijateljem koji je pretraživao teritoriju.

Brigade 14. divizije su skoro svakodnevno bile u borbi ili u pokretu. Zima sa visokim snegom i naponi su i kod njih bili uzrok delimičnom osipanju boraca. Glavni štab NOV i POS dao je Štabu 4. operativne zone direktive da ojača brigade Operativne grupe na račun 14. divizije i odreda. Divizija će manevrisati u centralnom i istočnom, Operativna grupa 6. i 11. brigade u zapadnom delu Štajerske, a partizanski odredi na svojim područjima.

Zimski meseci bili su veoma teški za sve jedinice 4. operativne zone. Dugački pokreti po snegu i mrazu, bez odmora, i česti sukobi sa brojčano sve većim nemačkim snagama iscrpljivali su njihov sastav. Uprkos takvom stanju, one su izvršile veći broj akcija. U kraju Tesno, blizu Stranica kod Frankolovog, 13. SNOUB „Mirko Bračić" je 2. februara 1945 napala automobilsku kolonu. Tom prilikom je teško ranjen nemački savetnik u okrugu Celje Anton Dorfmeister (Dorfmeister). Nacisti su okrutno osvetili njegovu smrt 12. februara kod Frankolova: obesili su 99 talaca, a jednog streljali.

Iako u nešto boljem položaju, zbog čvršće povezanosti sa svojim područjem, partizanski odredi su bili izloženi čestim lokalnim akcijama neprijatelja, u kojima su se isticali pripadnici Gorenjskog domobranstva.

Čete Koroškog partizanskog odreda, dejstvujući na austrijskoj strani Karavanki i Savinjskih planina, u drugoj polovini decembra iskoristile su odsutnost 13. SS policijskog puka za napade na železničku prugu i uporište Šmarjeta u Rožu, ali su nemačke snage posle završene ofanzive u Zgornjoj Savinjskoj dolini opet pojačale svoju aktivnost protiv koruških partizana južno od Drave. Bataljoni odreda su manevrisali, često i na gorenjsku stranu Karavanki i na teritoriju jugoslovenskog dela Koruške, kako bi očuvali svoju živu silu.

Uprkos nepodnošljivim uslovima, jedinice 4. operativne zone su krajem januara 1945. savladale poteškoće i svoju taktiku prilagodile novim prilikama. Najznačajnija je bila činjenica da su štajerski borci istrajali na svom području i ponovo pojačali svoje napade, naročito na komunikacije.

Vrhovni štab NOV i POJ, predviđajući još opasniji razvitak situacije u Štajerskoj, 12. februara 1945. naredio je da se Štab zone i sve njene brigade prebace u Dolenjsku. Glavni štab NOV i POS je u tom cilju ukinuo Operativnu grupu i njene brigade uključio u 14. diviziju. U Štajerskoj je trebalo da ostane samo *Štajerska grupa partizanskih odreda*, podeljena na manje jedinice, sposobna za brze pokrete i napade

Pri prelasku preko Save bila je predviđena pomoć 7. korpusa. Avioni su sem municije, opreme i odeće doturili i gumene čamce za pontonski most. Iako su Štab 4. operativne zone i Štab 14. divizije smatrali da uslovi u Štajerskoj još nisu toliko teški da brigade ne bi mogle istrajati na teritoriji Štajerske do završnih borbi za oslobođenje, počele su pripreme za prebacivanje u Dolenjsku. Kretanje brigada prema Savi osetio je i neprijatelj, pa ih je stalno uvlačio u borbe. Svih pet brigada, koje su se 28. februara 1945. nalazile na području južno od Trojana, ceo dan su se borile protiv nemačkih napadnih kolona. Uveče istog dana 14. divizija se približila reci.

U kraju Krbulje, jugozapadno od železničke stanice Zagorje ob Savi, počela je postavljati pontone, ali zbog veoma visokog vodostaja i neprijateljske vatre sa suprotne obale nije uspela u tome. Mesto prelaska je otkriveno i brigade su se morale vratiti i rasporediti na širem području da bi ponovo izvršile još temeljitije pripreme za prelazak preko reke.

Teška, situacija nastala je i za prekodravske jedinice 4. operativne zone, Prekodravski bataljon Koroškog odreda na Svinja planini i Lackov odred na Kozjaku, koji je često manevrisao i na austrijskoj strani do Golice (Koralpe) i prema dolini Cakave.

Prekodravski partizanski bataljon od 70 boraca, podeljen između Labotnice i Krke na tri male čete, većinom je bivakovao u šumi. Snabdevao se uz pomoć požrtvovanih slovenačkih seljaka. Ceta koja je dejstvovala u okolini Grebinja i Krčanja bila je u decembru 1944. razbijena, a četa na jugozapadnim padinama Svinje morala se u januaru 1945. prebaciti na Golicu istočno od Labota, gde se tada zajedno sa austrijskom grupom „Avantgard" nalazio i 2. bataljon Lackovog odreda. Taj odred je početkom decembra 1944. preformiran. Deo njegovog sastava i 2. bataljon 1. SNOUB „Tone Tomšič" sačinjavali su njegov novi sastav, ukupno 233 borca i starešine, a sem toga, Pohorska četa od 53 borca bila je na Pohorju. Odred je mobilisao nove borce i vršio akcije, manevrišući na prostoru severno od Drave, od Slovenačkih gorica i Prlekije na istoku do Labotnice na zapadu i doline Cakave na severu. Njegova minerska grupa je 23. decembra minirala prugu Ljutomer — Gornja Radgona između sela Bučečovci i Vučja Vas, uništivši jedan voz i most, a Pohorska četa je četiri dana kasnije napala železničku stanicu Bistrica kod Ruša. Predalo se 25 nemačkih vojnika. U januaru i februaru 1945. oba su bataljona odreda odvojeno manevrisala na prostoru Dravograd — Sobota — Ivnik (Eibiswald) — Arvež (Arnfels) — Lučane (Leutschach) — Kozjak.

Pregled Glavnog štaba od 3. marta 1945. pokazuje da je u operativnim jedinicama NOV i POS po spisku bio 25.331 borac i starešina (na licu 21.579), od toga u Glavnom štabu i njegovim neposredno potčinjenim jedinicama 1.275 (zajedno sa Oficirskom školom 1.513), u 7. korpusu 8.231 (na licu 6.549), u 9. korpusu 7.824 (7.526), a u 4. operativnoj zoni, sa stanjem od 15. decembra, 8.001 (5.991). U pozadinskim jedinicama i ustanovama bilo je još uvek previše ljudi odnosno 11.947 (11.459) boraca i starešina, i to u vojnoj oblasti 7. korpusa 5.292 (4.998), 9. korpusa 4.326 (4.219) i 4. operativne zone 2.329 (2.242). Ukupno je po spisku bilo 37.278, a na licu 33.038 boraca i starešina. Pošto se taj broj u međuvremenu stvarno smanjio, na početku marta bilo je ukupno oko 25.000 boraca, od toga u operativnom oko 17.000, a u pozadinskom delu oko 8.000 boraca. Zajedno sa jedinicama Narodne odbrane, ljudstvom kurirskih linija i Narodne zaštite, u Sloveniji je bilo oko 30.000 naoružanih pripadnika NOV i POS.

Po naredenju Vrhovnog štaba NOV i POJ, Glavni štab NOV i POS je 22. februara 1945. formirao svoju bazu u oslobođenom Biogradu na moru. Zadaci te baze bili su organizacija transporta

vojne opreme, naoružanja, municije, odeće i obuće, namirnica i lekova u Sloveniju, prihvata Slovenaca koji su na oslobođenim područjima Jugoslavije i Italije stupala u NOV, organizacija novih jedinica, kao i briga za ranjenike i izbeglice.

Gledano u celini, NOV i PO Slovenije su u zimskim mesecima 1944/45, u uslovima pojačane ofanzivnosti nemačkog okupatora i njegovih pomagača, bili sve vreme u aktivnoj odbrani. Može se tvrditi da je cilj okupatora bio da očisti pozadinu budućeg fronta, osigura povlačenje iz Jugoslavije i Italije, odnosno stvori uslove za pružanje otpora na slovenačkoj teritoriji, samo delimično ostvaren. NOV i PO Slovenije su očuvali strategijski najvažnije delove slobodne teritorije 7. i 9. korpusa, dok su manje slobodne teritorije bile većinom izgubljene, u Štajerskoj u celini. Sem toga, NOV i PO Slovenije su svojom borbom u neprijateljskoj pozadini, koja je svakim danom sve više dobijala karakter neposredne pozadine fronta, očuvali živu silu i borbenu gotovost, a i polazne položaje za poslednji juriš, koji je bio sve bliži.

U borbi protiv NOV i POS okupatoru su mnogo pomogle domobranske jedinice, i to ne samo na bojištu. Svojom obaveštajnom službom i delatnošću u njegovu korist, one su otkrivale terenske aktiviste i pristalice narodnooslobodilačkog pokreta na neoslobođenim teritorijama i u tome bile još doslednije i oštrije od okupatora. Sve više je delovala čak i za nacističke gospodare suviše zločinačka organizacija „crna ruka“, čije grupe su zverski ubijale pripadnike narodnooslobodilačkog pokreta. Sa druge strane, okupator je deo anglofilskih snaga uputio u koncentracione logore.

Sto se više približavao kraj rata, izdajnički elementi, bojeći se pobeđe narodnooslobodilačkih snaga, pokušavali su da učine sve što je bilo moguće kako bi ih oslabili. Još uvek su gajili nadu da će na kraju rata u Sloveniju ipak doći trupe zapadnih saveznika, koje će sprečiti revolucionarne društvene promene i prekriti zaboravom neugodnu prošlost. Klasne društvene suprotnosti su i u poslednjim mesecima borbe za slobodu slovenačkog naroda svojom neumoljivom logikom gurale reakcionarne snage u Sloveniji, kako slovenačke tako i jugoslovenske, u krilo nemačkog okupatora.

BORBE SLOVENAČKIH JEDINICA JA U NEPRIJATELJSKOJ POZADINI JUGOSLOVENSKO-NEMAČKOG FRONTA

U oslobođenom delu Jugoslavije oružane snage jugoslovenskih naroda i narodnosti u velikoj meri su se već preformirale u armiju redovnog i savremenog tipa. Vrhovni komandant maršal Josip Broz Tito je 1. marta 1945. doneo odluku o promeni naziva NOV i POJ u Jugoslovensku armiju (JA), a Mornarice NOVJ u Jugoslovensku mornaricu (JM). Vrhovni štab NOV i POJ je reorganizovan u Generalštab JA. Glavni štab NOV i POS dobio je naziv Glavni štab JA za Sloveniju, a velike jedinice pod njegovom komandom otada nose naziv 7. i 9. korpus JA, odnosno 4. operativna zona JA.

Sledećeg dana, 2. marta 1945, formirana je 4. armija JA.

Tito je 7. marta 1945. objavio sastav Privremene vlade Demokratske Federativne Jugoslavije, koju su ubrzo priznale savezničke, a zatim i mnoge neutralne države. Dok se u slobodnom delu Jugoslavije već obnavljala ratom opustošena privreda, u zapadnom i severozapadnom delu zemlje besnela je nemilosrdna borba protiv okupatora i njegovih pomagača.

Neprijateljske snage raspoređene na frontu uz Dravu, radi sadejstva sa protivofanzivom u Mađarskoj, počele su 6. februara ofanzivnu operaciju s ciljem da očiste svoju pozadinu i zauzmu mostobran na odseku Donji Miholjac — Valpovo. Jedinice 3. armije povukle su se na levu obalu Drave, a 10. korpus u neprijateljskoj pozadini dublje u unutrašnjost.

Međutim, nemačka ofanziva započeta 6. marta u južnoj Mađarskoj, u kojoj je učestvovala 31 neprijateljska divizija sa oko 431.000 vojnika, s namerom da razbiju sovjetski 3. ukrajinski front i stignu na Dunav, bila je odlučnom akcijom Crvene armije 16. marta slomljena, a do 20. marta morale su se pod udarcima sovjetskih, jugoslovenskih i bugarskih jedinica povući na desnu obalu Drave i one nemačke jedinice koje su uspele da osvoje mostobran kod Donjeg Miholjca i Valpova.

Crvena armija je prešla u ofanzivu i na severnom delu fronta u Mađarskoj. Do početka aprila je oslobođena Bratislava, glavni grad Slovačke, a 29. marta počela je ofanziva južno od Blatnog jezera u pravcu Velike Kanjiže. Cela Mađarska je do 4. aprila 1945. oslobođena. U svom prodoru sovjetske trupe su došle i u Prekomurje, dok su jedinice bugarske otečestvenofrontovske armije između reka Drave i Mure prodrle u Medumurje i zaustavile se na granici Slovenije i Hrvatske.

Dok se nemačko-jugoslovenska linija fronta u Sremu, uprkos pokušajima oba protivnika da poboljšaju svoj položaj, nije bitno menjala sve do početka aprila 1945, na prostoru između Save i Jadranskog mora JA je vodila operacije od kojih je posle bitke za Mostar najznačajnija ličko-primorska operacija jugoslovenske 4. armije.

Pred 4. armijom snage nemačkog 15. brdskog armijskog korpusa su 3. marta pokrenule protivofanzivu s ciljem da uspostave neprekinutu odbrambenu liniju Gornji Lapac — Udbina — Lički Osik — Karlobag. Do 17. marta neprijatelj je ovladao Krbavskim poljem i Koreničkom kotlinom i počeo utvrđivati niz odbrambenih tačaka. Štab 4. armije, koji je raspolagao sa pet divizija na frontu i 4. i 11 korpusom u neprijateljskoj pozadini, odlučio je da razbije odbranu neprijateljskih snaga u Lici, spreči njihovo povlačenje prema Farlovcu, Ogulinu i Rijeci, liši ih mogućnosti da ojačaju odbranu nemačkog 97. armijskog korpusa u Istri i Slovenačkom primorju i oslobodi ostrva Rab i Pag.

Treba napomenuti da je, zbog procene da će položaj u Sloveniji biti tako težak da bi slovenačke operativne jedinice mogle biti izložene uništenju, u Generalštabu JA vladalo je mišljenje da je potrebno da se glavnina jedinica NOV i PO Slovenije, zajedno sa oko 200 aktivista,

Top 20 mm, koji je 16. SNOUB „Janko Premrl Vojko“ zaplenila 16. marta 1945. u dolini Čepovana

probije do 4. armije. Centralni komitet KPS i Glavni štab JA za Sloveniju, sa druge strane, smatrali su da bi takva odluka bila štetna i pogrešna. Na osnovu Titovog odobrenja, slovenačke jedinice ostale su na svojoj teritoriji i odigrale značajnu ulogu u završnim operacijama za oslobodjenje zemlje.

Napad 4. armije počeo je 20. marta. U odlično izvedenoj operaciji oslobođeni su Donji Lapac, Bihać (23. mart) i Gospić (5. april), a zatim i Otočac (6. april) i Senj (9. april). Uz pomoć mornaričkih snaga oslobođena su i ostrva Pag (5. april) i Rab (12. april). Jedinice 4. armije su potpuno razbile nemački 15. brdski armijski korpus i oslobodile Liku, dok su se ostaci neprijateljskih snaga u neredu povlačili prema Generalskom Stolu. Na prostoru između Karlovca i Rijeke 4. armija je, osloncem na postojeće slobodne teritorije, duboko prodrla u Gorski kotar, gde se povezala sa 43. divizijom 11. korpusa i 7. korpusom u Sloveniji.

Jedinice 1. i 3. armije JA severno od Save 12. aprila su probile sremski front, a u Italiji je tri dana ranije, 9. aprila, počela ofanziva savezničkih trupa. Proboj sremskog fronta je označio početak poslednje, odlučujuće ofanzive oružanih snaga naroda i narodnosti Jugoslavije za potpuno oslobodjenje domovine.

U međuvremenu su se u Sloveniji vodile najteže borbe na teritoriji 9. korpusa JA. Tek što se završila već opisana neprijateljska ofanziva „Ribecal III“, jedinice 31. divizije su 10. marta 1945. jurišem

zauzele novo domobransko uporište Sv. Križ kod Kališa iznad Selške doline koje je, kao ranije Železniki ili Trnovo, sprečavalo transport namirnica iz Gorenjske na slobodnu teritoriju 9. korpusa na Cerkljansko,

Izvršavajući direktive Glavnog štaba JA za Sloveniju, obe divizije 9. korpusa su od sredine marta 1945. operisale u Slovenačkom primorju, jer je njihov osnovni zadatak bio da oslobode svu slovenačku etničku teritoriju i Trst.

Posle ofanzive „Ribecal III“, oko 2.500 neprijateljskih vojnika ostalo je u naseljima na Banjškoj visoravni i rubu Trnovskog gozda. Radi protivudara, Štab 9. korpusa je divizijama postavio zadatak da očiste ova područja i nakon toga produže akcije protiv četničkih uporišta u Vipavskoj dolini. Napad su podržali i saveznički avioni. Izenadna prisutnost jedinica obeju divizija, koje su delimično kamionima prebačene na polazne položaje za napad, stvorila je pometnju u redovima neprijatelja. Njegove posade se u slabo utvrđenim i skoro sasvim popaljenim naseljima nisu osećale bezbednim. Neke same, a druge podstaknute napadima, počele su se povlačiti, dok su brigade napadale njihove kolone u pokretu. Na cesti Cepovan — Dolenja Trebuša, 16. marta, one su u napadu na takvu kolonu zaplenile tri laka topa, dok je četvrti zaplenjen na cesti Lokovec — Puštale. Neprijatelj je napustio Cepovan, Lažnu i Predmeju, ali je već sledećeg dana ponovo pokušao da preuzme inicijativu u svoje ruke, jer je za 19. mart 1945. planirao početak nove, još šire ofanzive protiv 9. korpusa u Slovenačkom primorju i Gorenjskoj.

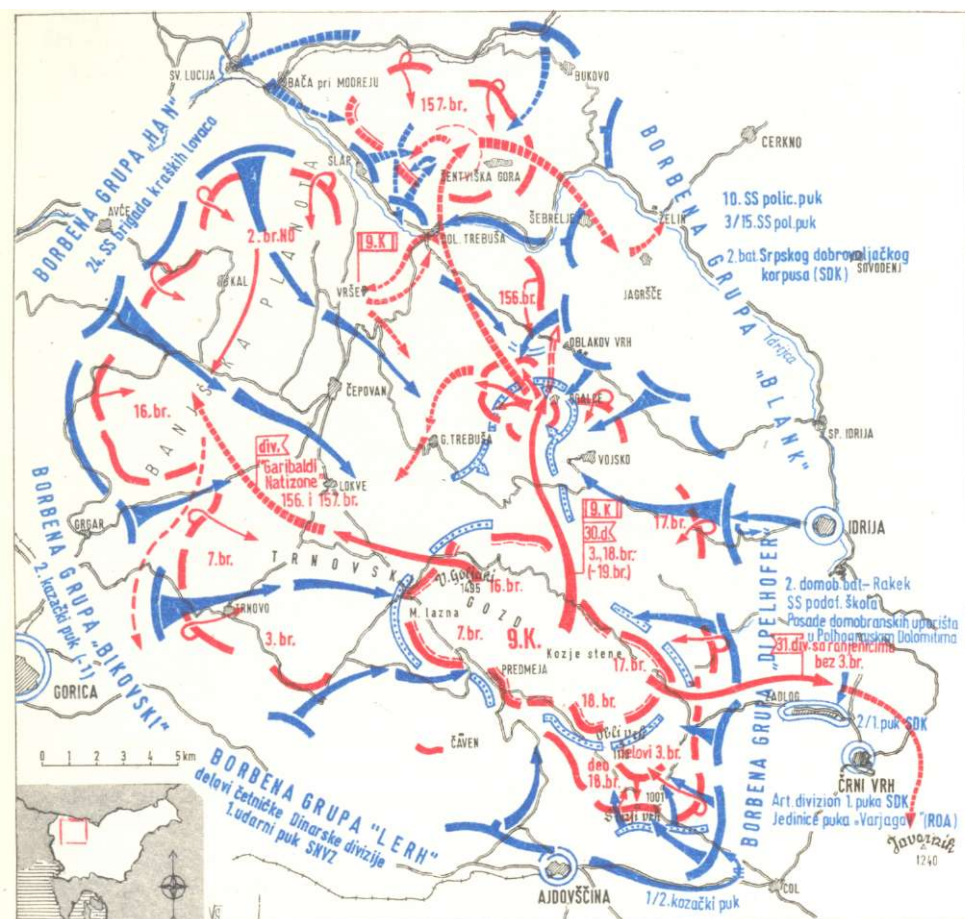
Više vođe SS i policije u operacijoj zoni „Jadransko primorje“ Odilo Globocnik i u 18. vojnom okrugu Ervin Rezener, odnosno njihovi štabovi za borbu protiv partizana pripremili su zajednički plan uništenja jedinica 9. korpusa u Gorenjskoj i Slovenačkom primorju. U prvom delu ofanzive, koji je nazvan „Frilingsanfang“ (Frühlingsanfang, početak proleća), okupatorske jedinice trebalo je da očiste Gorenjsku zapadno od Save i Cerkljansko, a u drugom delu, pod šifrom „Vinterende“ (Winterende, kraj zime), Banjsku visoravan, Cepovansku dolinu, Šebrelje i Trnovski gozd. Po završenoj ofanzivi, deo jedinica trebalo je da krene u akciju u Belu krajinu protiv 7. korpusa.

U prvom delu, u kojem je učestvovalo oko 15.000 vojnika, nemačko-kvislinške jedinice brzo su zaposlele zaprečne linije Idrija — Grahovo — Podbrdo i Idrija — Škofja Loka, dok je jaka udarna borbena grupa, sa linije Škofja Loka — Selce — Podbrdo, imala zadatak da detaljno pretraži opkoljeno područje, uništi narodnooslobodilačke snage, pregleda stanovništvo i uputi na rad muškarce od 14 do 60 i za rad sposobne žene od 14 do 40 godina starosti.

U ofanzivi su učestvovala najrazličitije jedinice mnogih narodnosti: Nemaca, Austrijanaca, Italijana, Grka, kao i nedićevci, četnici, domobrani i pripadnici Ruske oslobodilačke armije (ROA).

Neprijateljske snage su najpre pretražile Jelovicu i do 22. marta suzile obruč oko 2.500 boraca 9. korpusa koji su se našli u njemu. Sem 19. SNOUB „Srečko Kosovel“, bile su dve italijanske brigade i gorenjske vojnopozadinske jedinice i ustanove. Jedinice su se pred

Nemačka ofanzivna operacija „Vinterende“ (Winterende, kraj zime), mart — april 1945.

nadmoćnim neprijateljem povlačile na Črni vrh iznad Cerčna i konačno, noću 23/24. marta, pokušale u dve kolone da se izvuku iz obruča. Deo jedinica se uputio u pravcu Blegoša i bio delimično razbijen na Mladom vrhu, probivši se na Jelovicu i dalje u Bohinj, dok se deo te kolone, razbijen na grupe, sklonio po šumama između Poljanske i Selške doline da bi se kasnije opet okupio. Druga kolona je sa Ornog vrha najpre krenula duž bivše jugoslovensko-italijanske granice, a zatim se popela na planinu Porezen, gde je predanila, s nameram da se sledeće noći prebaci dalje u pravcu Bohinjskog jezera. Međutim, 24. marta ujutro, deo nemačkog 13. SS policijskog puka, koristeći maglu, iznenadio je njihovu odbranu na snegom zavejanom vrhu Porezna. U toku borbe je uspeo da zarobi one borce koji su se sklonili u kaverne bivših italijanskih podzemnih utvrđenja. Na Poreznu su poginula 32 borca i starešine a 36 ih je ranjeno. Okupator je tog i sledećeg dana pod Poreznom i na području sela Jesenica. Orehek i

Ravne zapadno od Cerkna izvršio težak zločin: streljao je 145 zarobljenih boraca Jugoslovenske armije.

Ostatak kolone, sa 19. SNOUB „Srečko Kosovel“ na čelu, istog dana je prešao reku Baču i visoku planinu Crna prst i preko Jelovice se povukao u Bohinj, gde su se raspršeni borci najpre prikupljali. Osmog aprila je 19. SNOUB „Srečko Kosovel“ napala žandarmerijsku stanicu u selu Zgornje Gorje kod Bleda. Neprijateljske jedinice su posle borbe na Poreznu pretražile Cerkljansko. Središte slobodne teritorije Cerkno su napustile tek 5. aprila, s tim što su delovi 14. SS divizije napustili Gorenjsku dva dana kasnije. Nemački 13. i 17. SS policijski puk je krenuo na Kočevsko.

Drugi deo ofanzive, nazvan „Vinterende“, koji je zahvatio centralni deo Slovenačkog primorja, počeo je istovremeno sa prvim, s tom razlikom što su upotrebljene snage neprijatelja jačale postepeno. Dok je nemačka 24. SS brigada kraških lovaca 20. marta pretraživala Banjšku visoravan, zaprečnu liniju Vipavska dolina — Col — Idrija zaposedali su četnička Dinarska divizija i 1. udarni puk SNVZ. Ostali deo linije obruča bio je ujedno i deo obruča za prvi deo ofanzive. Ukupno je u tom delu ofanzive upotrebljeno oko 23.000 vojnika, dok se unutar obruča našla široko raspoređena glavnina 9. korpusa od oko 3.000 boraca.

Brigade su se pred tolikom nadmoćnošću postepeno povlačile. Najteže borbe vođene su na Sinjem vrhu, ključnom zemljišnom objektu između Cola i Otlice, koji je više puta menjao gospodara. Teritorija, koju su branile jedinice 9. korpusa 25. marta se veoma smanjila na uže područje Trnovskog gozda, a 31. marta je korpusna glavnina opkoljena obručem, širokim jedva oko šest kilometara, na liniji Predmeja — Mrzla Rupa — zap. Sinji vrh — Predmeja. Tek noću uoči 1. aprila počeo je proboj, i to u tri kolone. Dok se prva (Štab italijanske 1. udarne divizije „Garibaldi Natizone“ sa dve brigade) bez teškoća i neopaženo probila kroz Trnovski gozd na Banjšku visoravan, druga kolona (31. divizija bez 3. SNOUB „Ivan Gradnik“ sa pokretnim ranjenicima) pronašla je neposlednuti deo obruča i probila se u pravcu Javornika iznad Crnog Vrh, treća kolona (Štab 9. korpusa, 30. divizija bez 19. SNOUB „Srečko Kosovel“, 3. SNOUB „Ivan Gradnik“ 31. divizije i artilerija 9. korpusa bez oružja) 1. aprila ujutro upala je u neprijateljske zasede na Oblakovom Vrh kod Vojskog. Iako iznenađena, uspela je da organizuje odbranu i da se preko Dolenje Trebuše skoro u celini probije na Šentvišku visoravan. Okupator je odvojenim grupama zadavao udarce. Kada je 6. aprila ofanziva završena, neprijatelj je ponovo uspostavio niz uporišta na rubu Trnovskog gozda, a 9. korpus je zaposeo nešto smanjenu slobodnu teritoriju. Noću 15/10. aprila italijanska 1. udarna divizija „Garibaldi Natizone“ prešla je na teritoriju 7. korpusa, gde su njene, u toku ofanzive oslabljene brigade objedinjene u *brigadu* „Garibaldi“, koja je sa italijanskom 24. brigadom udružena u *diviziju* „Garibaldi“ 7. korpusa *JA*.

Međutim, neprijatelj još nije prestao sa svojim dejstvima. Nemačka 188. brdska divizija je počev od 28. marta pretraživala Kras, četnici i nedićevci su od 4. aprila pretraživali Brkine, a nemački

kraški lovci, policijske i kozačke jedinice od 7. aprila Goriška Brda i deo Beneške Slovenije. Narodnooslobodilačke jedinice na zahvaćenim teritorijama uspešno su se prebacivale na manje ugrožena područja i u pozadinu neprijateljskih snaga.

U toku te ofanzive 9. korpus se smanjio za 3.039 boraca, s tim što ih je u ofanzivi izgubio 1.500 do 2.000. On je 26. aprila 1945. imao u operativnim jedinicama 5.064. a u pozadinskoj vojsci 3.632 borca. Najteže gubitke, pre svega zbog raspršenih i nestalih, pretrpele su brigade, koje su sve zajedno imale jedva 1.763 borca i starešina. I taj, do tada najteži ispit, uprkos odnosu snaga 7:1 do 15:1 u korist neprijatelja, jedinice su položile i očuvale polazne položaje i živu silu za konačni obračun sa okupatorom, koji je svakim danom bio sve bliži.

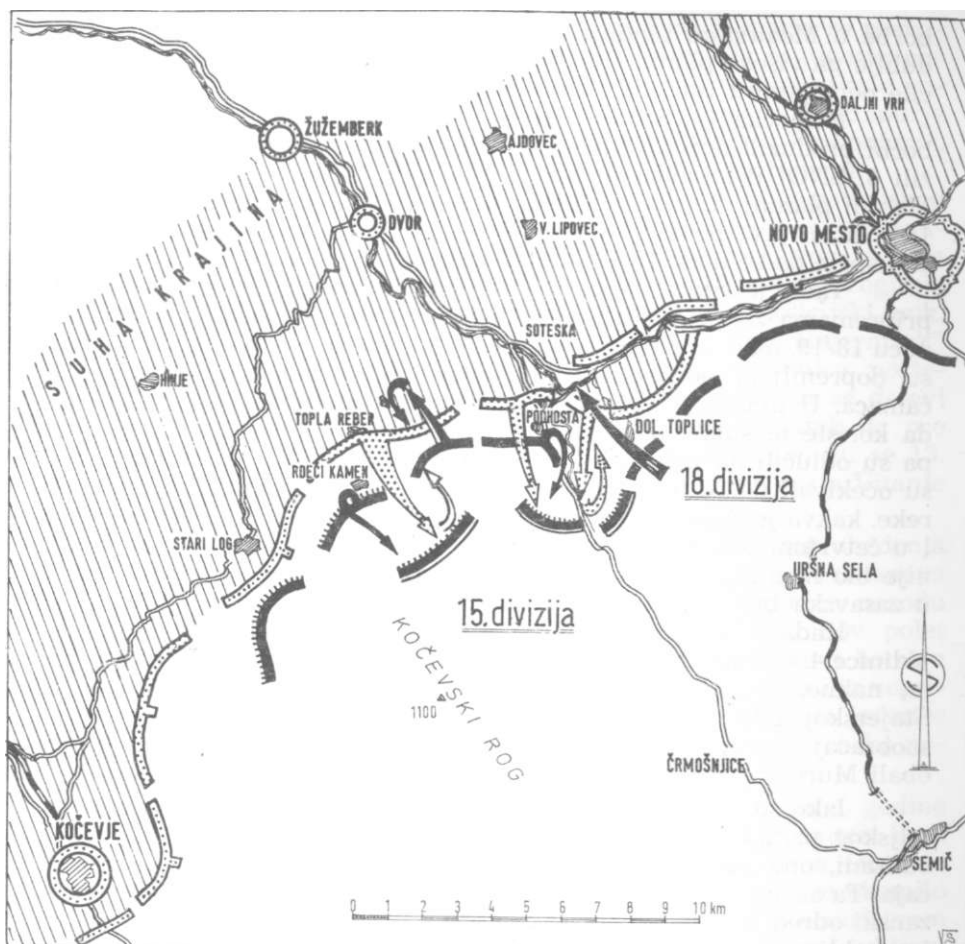
U isto vreme dok se 9. korpus JA žilavo branio od nadmoćnih neprijateljskih snaga u Slovenačkom primorju i Gorenjskoj, jedinice 7. korpusa su vodile dosta stabilnu odbranu na liniji zapadne padine Gorjanaca — Vinja Vas — Mraševo — desna obala Krke — Stranska Vas kod Žužemberka. Uprkos statičnosti odbrane, borbe su ipak bile dinamične i žestoke, sa iznenadnim udarima i napadima obeju strana.

Radi organizacije prihvata pri nameravanom prelasku štajerskih brigada u Dolenjsku, dve brigade i Dolenjski partizanski odred krenuli su noću 25/26. i 26/27. februara 1945. u pravcu Save. Dolazak relativno jakih narodnooslobodilačkih snaga na granično područje izazvalo je snažno protivdejstvo neprijatelja. Tri domobranska bataljona iz uporišta na komunikaciji Ljubljana — Novo Mesto, uz sadejstvo Dolenjskog četničkog odreda i nemačkih posada uz Savu, pokušali su brigade i odred uvući u uništavajuće borbe. Pošto jedinice 4. operativne zone nisu uspele da forsiraju Savu, jedinice 7. korpusa vratile su se u Suhu krajinu.

Na „partizanskom frontu“ u podnožju Kočevskog Roga odbrambene borbe produžile su se ceo mart, s tim što su jači neprijateljski udari bili od 10. do 14. marta na odseku Lašče kod Dvora — Gradnec i Prevole — Hinje, ali su brigade odbranile svoje položaje.

Noću 20/21. marta obe divizije su promenile svoje odbrambene položaje, kako bi teret koji su podnosile bio ravnomerniji. Neprijatelj je 18. marta uspostavio novo uporište na Kalu kod Ambrusa, dok je 8. SNOB „Fran Levstik“ 27. marta napala i zauzela ustaško uporište u Gornjem Pokuplju severno od Karlovca.

Sve do početka aprila na frontu kod Novog Mesta i u Suhoj krajini nije bilo bitnih promena. Ni jedna ni druga strana nije mogla promeniti položaj u svoju korist zbog nedostatka svežih snaga. Ali, avionima (27. mart) i iz Baze u Biogradu na moru slobodnom teritorijom preko Like i Gorskog kotara (21. april), 1. slovenačka artiljerijska brigada je primila 20 novih topova kalibra 75 mm i dovoljno municije, čime je znatno ojačana vatrena moć korpusa. Pošto je sada imao rezervne delove i gorivo, osposobljena je i tenkovska četa. Jedinice su se pripremile za ofanzivu okupatora, koju su očekivale zbog razvitka borbi na jugu, a njen cilj je pre svega bio da se 4. armiji JA onemogući da posle prodora preko Like iskoristi pred-

Obrana centralne slobodne teritorije na prilazima Kočevskog Roga u proleće 1945.

nosti kóje je nudilo postojanje slobodne teritorije u Gorskom kotaru, na Kordunu i u Beloj krajini.

Taktičke jedinice 7. korpusa u tom razdoblju takođe su dosta oslabile, jer nisu mogle biti popunjavane. Svakodnevne borbe, dugotrajna odbrana u objektima poljske fortifikacije u zimskim uslovima, kao i oskudna ishrana, imale su za posledicu češće obolevanje. Ceo 7. korpus je, prema brojnom stanju od 17. marta 1945, imao 10.445 boraca i starešina, a brigade jedva po 300 do 400 boraca. Iako je korpus odbranio Belu krajinu i očuvao svoju živu silu, sve više se pokazivalo nužnim da što pre popuni svoje osnovne taktičke jedinice.

U Štajerskoj, posle neuspelog prelaska Save početkom marta 1945, brigade 14. divizije JA morale su da se prebace preko ceste Ljubljana — Celje. Dok su se dve brigade (2. SNOUB „Ljubo Sercer" i 13. SNOUB „Mirko Bračić") kretale prema Pohorju, imale su teške

borbe u Mozirskim planinama. Bile su prinuđene da se povlače još dublje na visoke planine, u Golte i na Konjšico, da bi se zatim prebacile neprijatelju iza leđa i krenule prema severu na Razbor.

Nemačka 14. SS divizija i 18. puk brdskih lovaca su posle tih borbi produžili dejstva prema Tuhinju i Savi, gde su 9. marta okružili 6. SNOUB „Slavko Šlander" i 11. SNOUB „Miloš Zidanšek" na Menini planini. Tek posle teških borbi na malom prostoru, od 13. do 15. marta, pretrpevši gubitke od oko 15 odsto svog sastava, brigade su uspele da se noću 15/16. marta izvuku u pravcu Moravškog.

Tada je Štab 4. operativne zone mogao početi sa ponovnim pripremama za prelazak preko Save. Prilikom tog drugog pokušaja noću 18/19. marta brza Sava odnela je tri čamca. Nakon toga avionima su dopremljeni novi elementi pontonskog mosta i nešto gumenih čamaca. U trećem pokušaju, 27. marta, kod sela Kresnice, nisu mogli da koriste ni splav, ni gumene čamce, a nekoliko boraca se utopilo, pa su odlučili da pripreme drvene čamce kakve koriste meštani, jer su očekivali da će biti prikladniji u savlađivanju matice brze brdske reke, kakva je Sava u kanjonu od Ljubljanske kotline dalje. Međutim, i u četvrtom pokušaju, 2. aprila 1945, prevrtali su se čamci. Prelazak nije bio moguć i brigade su se opet morale odvojiti od Save i popeti u zasavska brda.

Kada je stigla vest da je Crvena armija već u Prekomurju, jedinice 4. operativne zone JA dobile su nove zadatke. Generalštab JA je, naime, 5. aprila odobrio i predlog da 14. divizija ostane u Štajerskoj, gde treba da ruši neprijateljske komunikacije i sprečava saobraćaj i stupi u dodir sa jedinicama Crvene armije na levoj obali Mure.

Iako su brigade 4. operativne zone u martu 1945. zbog neprijateljskog pritiska i istrajnih pokušaja da predu Savu u stvari bile u odbrani, one nisu zanemarivale akciju protiv okupatorskog saobraćaja. Ta aktivnost je bila šira kod partizanskih odreda. Kokrški partizanski odred je produžio sa napadima na gorenjsku železničku prugu i sukobljavao se sa patrolama Gorenjskog domobranstva, Kamniško-zasavski, iako su ga veoma zapošljavali zadaci oko pripreme prelaska preko Save, napadao je železničke pruge na svom području, dok je Kozjanski partizanski odred, koji je vršio napade na železničke pruge Dobova — Zidani Most — Celje i Celje — Rogatec, doživeo težak udarac. Njegov 2. bataljon je na području Svetina — Resevna — Sv. Rupert južno od Celja 18. marta 1945. bio iznenađen. Neprijatelj je uspeo da ga okruži i nanese mu teške gubitke. U okruženju je poginulo 48 boraca, dok je 40 bilo zarobljeno. Jedva je trećini ljudstva uspeo da se probije iz obruča. Poraz je, pre svega, posledica pogrešne taktike i slabog obezbeđenja.

Koroški i Lackov partizanski odred, čija dejstva je otežavao visok sneg, ostali su na svojim područjima. Lackov odred se u drugoj polovini marta zadržavao na austrijskoj strani Kozjaka i zapadnim padinama Golice (Koralpe).

U januaru 1945, na inicijativu okružnog odbora OF za Prekomurje i Oblasnog komiteta KPS za severnu Sloveniju, formirana je *Prekmurska partizanska četa*. Morala se veoma vešto premeštati,

kako bi izbegla česte potere mađarskog okupatora. U martu se prebacila u severni deo Prekomurja, na Goričko. Prekoračila je jugoslovensko-mađarsku granicu i došla u Gorenji Senik u Porablju. Posle sukoba sa mađarskim žandarmima 21. marta, vratila se u Prekomurje i dočekala prethodnice Crvene armije koje su ulazile u Prekomurje. Zajedno sa njima je 3. aprila 1945. oslobodila Mursku Sobotu.

Posle odlaska, 19. marta, 14. SS divizije i 13. SS policijskog puka u Gorenjsku radi učešća u već opisanoj ofanzivi „Frlingsanfang“, pritisak okupatora počeo je popuštati. Kada je Crvena armija prešla austrijsko-mađarsku granicu, neprijatelj je 27. marta proglasio „alarmni stepen II“, pa je 14. SS diviziju, 13. SS policijski puk, 18. puk brdskih lovaca, kao i vermanski puk „Unterštajermark“ (Untersteiermark) formiran od vermanskih alarmnih jedinica, postepeno upućivao na liniju fronta na Muri i Rabi. Kada su se delovi 14. SS divizije vratili iz Gorenjske, dao im je još zadatak da pre odlaska na front, od 26. do 30. marta, pretraže Pohorje, ali se 13. SNOUB „Mirko Bračić“ pravovremeno prebacila preko ceste Vitanje •— Slovenj Gradec.

Smanjenje broja okupatorskih snaga, širenje opšteg ubeđenja kod pripadnika nemačkih vojnih jedinica i civilnih organa i ustanova da je poraz nacizma neminovan, kao i narastajuća nada u narodu da će brzo doći do pobede nad nacizmom, uslovili su nov polet jedinica 4. operativne zone. Svakim danom su dolazili novi borci a sve brojnije je bilo i prebegavanje vojnika raznih narodnosti iz neprijateljskih redova na stranu oslobodilačkih snaga, tačnije u jedinice Jugoslovenske armije u neprijateljskoj pozadini jugoslovensko-nemačkog i sovjetsko-nemačkog fronta u severnoj Sloveniji.

Kraj zime i početak proleća 1945, poslednje ratne godine narodnooslobodilačke borbe slovenačkog naroda, bili su najteži ispit narodnooslobodilačkih jedinica Slovenije. Prema podacima Obaveštajnog odeljenja Glavnog štaba JA za Sloveniju, na njih se okomilo ukupno oko 135.000 okupatorskih vojnika koji su pod rukovodstvom dva nemačka operativna štaba za borbu protiv partizana u Ljubljani i u Trstu, obrazujući jake operativne grupe, pokušali slovenačke oslobodilačke snage bar potisnuti u planine i u udaljenija područja kako bi osigurali saobraćajne veze za neometano povlačenje iz Jugoslavije.

Najveći pritisak su morale podneti jedinice 9. korpusa, a zatim je neprijatelj nameravao preneti uništavajuću ofanzivu na teritoriju 7. korpusa. Slom nemačkog fronta u Mađarskoj i prenošenje operacija na teritoriju Austrije sprečili su takve namere, jer je neprijatelj morao deo snaga da uputi na front na Muri i Rabu.

Borbe u Sloveniji u tom periodu karakterišu žestina i okrutnost neprijateljskih snaga. To su bile, u stvari, udružene nacističko-fašističke snage, prikupljene iz cele Evrope, koje su se povlačile pred trupama antifašističke koalicije. One su još uvek bile zadojene nadom da će u budućnosti doći do sukoba između zapadnog sveta i Sovjetskog Saveza, do sukoba u kojem će one biti udarna snaga na strani antikomunizma.

Prema pregledu Glavnog štaba JA za Sloveniju od 6. aprila 1945, slovenačke jedinice bez Narodne odbrane brojale su 36.490

boraca i starešina, od toga na licu u operativnim 19.270 i u pozadinskim jedinicama 11.154, ili ukupno na licu 30.424 borca i starešina. Imale su, pored ostalog, 1.622 laka i 218 teških mitraljeza i 3.911 automata.

Za konačni obračun sa neprijateljem bili su pripremljeni i organi narodne vlasti i Osvobodilna fronta. U svim pokrajinama i mnogim okruzima sa aktivistima su održana savetovanja kojima su prisustvovali i predstavnici vojnih jedinica. Na njima su svestrano razmotreni problemi završnog perioda narodnooslobodilačke borbe s ciljem da bi sva aktivnost terena i vojske bila organizovana, temeljito pripremljena i pravovremena. Zbog širokih vojnih, organizacionih i političkih priprema vojne jedinice u ovom poslednjem razdoblju narodnooslobodilačkog rata bile su, u stvari, vojnički najbolje organizovano jezgro narodnih oslobodilačkih snaga koje su se pripremale za konačni obračun sa svojim porobljivačima.

Poslednji udarac zajedničkom neprijatelju biće ujedno i veličanstveno oličenje bratstva i jedinstva jugoslovenskih naroda i narodnosti, koji su četiri godine krvarili u zajedničkom narodnooslobodilačkom ratu protiv okupatora svoje domovine i njegovih pomagača.

ODNOSI SA SAVEZNICIMA I UČEŠĆE DRUGIH NARODA U NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU SLOVENIJE

Osoblje vojnih misija zapadnih saveznika se povećalo nakon kapitulacije fašističke Italije. U januaru 1944. došla je američka obaveštajna ekipa koja je otišla u Štajersku, a britanska vojna misija se preformirala u anglo-američku. Vojna misija Crvene armije je stigla u Glavni štab NOV i POS tek 18. marta 1944. U oktobru iste godine, do tada zajednička anglo-američka misija podelila se u britansku i američku vojnu misiju. Sve vojne misije su imale svoje predstavnike, odnosno potkomisije pri štabovima 9. korpusa i 4. operativne zone. Februara 1945. je, na primer, sovjetska misija imala deset svojih članova pri Glavnom štabu NOV i POS, tročlanu sanitetsku ekipu pri Centralnoj slovenačkoj vojnopartizanskoj bolnici na Kočevskom Rogu i tri člana pri Štabu 9. korpusa, svega 16 ljudi. Britanska vojna misija je tada imala grupu od jedanaest članova pri Glavnom štabu, grupu od pet članova vazduhoplovnih oficira za vezu sa avijacijom, oficira baze za spasavanje savezničkih pilota i vojnika, dok je u 9. korpusu bilo sedam članova, u 4. operativnoj zoni tri i u Koroškoj jedan, svega 28 ljudi. Američka vojna misija je bila manja: imala je dva člana pri Glavnom štabu, četiri u 9. korpusu i četiri u 4. operativnoj zoni, od toga dva u Koroškom partizanskom odredu, ukupno deset ljudi. Od početka januara 1945. pri Glavnom štabu NOV i POS bila su i dva oficira čehoslovačke vojske. O pitanjima bezbednosti i smeštaju, odnosno o vezama vojnih misija sa odgovarajućim organima NOV brinuli su se posebni oficiri za vezu koje je određivao i usmeravao Glavni štab NOV i POS, odnosno štabovi 9. korpusa i 4. operativne zone.

Vojne misije su svoje pretpostavljene organe obaveštavale o položaju u Sloveniji, dostavljale im obaveštajne podatke o neprija-

Spuštanje savezničke pomoći padobranima 4. operativnoj zoni na Pohorju, proleće 1944.

telju, njegovom saobraćaju i pokretima većih jedinica, podatke o ciljevima za bombardovanje, a takode organizovale dotur pomoći u oružju, municiji, opremi i drugim sredstvima, u odeći, obući, hrani i lekovima, namenjenim NOV Slovenije. Važnije izveštaje su njihove pretpostavljene komande dostavljale i organima ministarstava spoljnih poslova u svojim zemljama.

Odnos između štabova NOV i POS i savezničkih vojnih misija temeljio se na međusobnom poštovanju i drugarskoj saradnji u zajedničkoj borbi protiv fašizma. Predstavници vojnih misija su učestvovali i na javnim manifestacijama i bili prisutni pri izvođenju krupnijih operacija ili akcija u neposrednoj blizini štabova, ali im nije bilo dozvoljeno da se njihovi članovi upliću u komandovanje ili da samostalno razvijaju obaveštajnu delatnost. Vojne misije su po završetku operacija za oslobođenje zemlje napustile Sloveniju.

Saveznička pomoć u oružju, municiji i drugim borbenim potrebama je u velikoj meri bila uslovljena tehničkim mogućnostima, pošto je Slovenija bila najviše udaljena od baza iz kojih se dopremala. U drugoj polovini 1943. godine pomoć je iznosila jedva oko 30 tona raznog materijala, pre svega eksploziva, koje je dopremilo 20 aviona.

U 1944. godini obim savezničke pomoći postepeno se povećavao, što je omogućeno i uspostavljanjem Baze NOVJ u južnoj Italiji. Pomoć je mogla stizati samo avionima, i to u početku spuštanjem naročitih kontejnera, sanduka ili omota padobranima. Tek 21. jula iste godine bio je osposobljen aerodrom Nadlesk u Notranjskoj, na koji su mogli sietati transportni avioni. Zbog neprijateljske delatnosti taj aerodrom je u septembru 1944. ukinut, ali su počeli da

rade aerodromi kod sela Otok i između sela Griblje i Krasinec u Beloj krajini. Prilikom povratka, isti transportni avioni evakuisali su u južnu Italiju ranjenike, bolesnike, invalide i majke sa decom kao i ambalažu. Avio-pošiljke za 9. korpus i 4. operativnu zonu doturane su isključivo padobranima ili bacanjem iz aviona u letu.

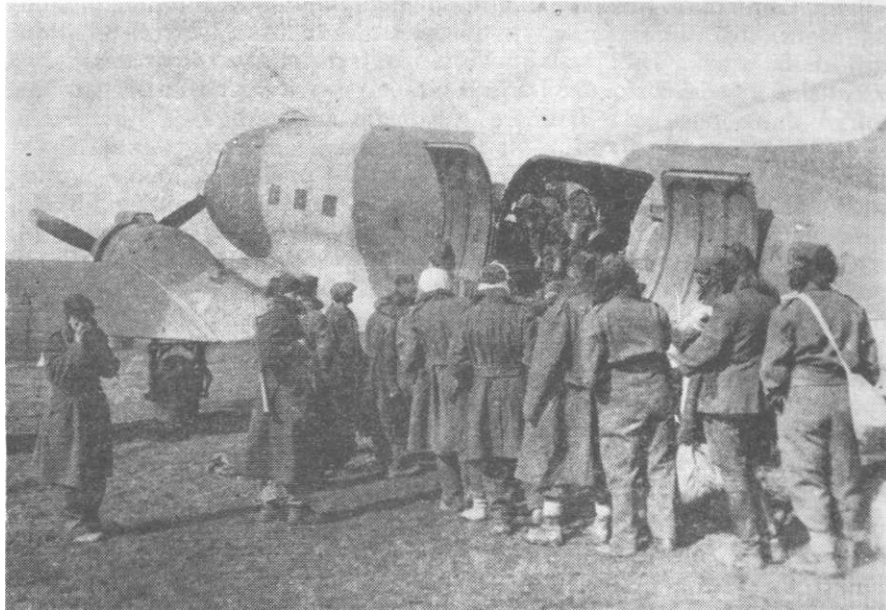
Što se više približavao kraj rata, saveznička pomoć je, iako je bila kraće vreme iz političkih razloga nešto smanjena, ipak narastala. Dok su u septembru 1944, kada je još uvek pretežno usmeravana onim jedinicama koje su oslobađale istočni deo zemlje, primljene svega 82 tone (75 poleta aviona), u januaru 1945. je u Sloveniju dolazilo već 31 odsto sve pomoći Jugoslaviji ili 296 tona, u februaru 32 odsto ili 623 tone. U martu je od 1.432 tone pomoći, slate avionima, stiglo u Sloveniju 431,6 tona ili 30 odsto, odnosno 201 polet aviona.

Ni do danas nisu sređeni konačni zbirni podaci o savezničkoj pomoći NOV i PO Slovenije. Međutim, može se tvrditi da je ona bila, naročito od druge polovine 1944. godine pa dalje, kada su rezerve, stvorene prilikom kapitulacije Italije, skoro sasvim istrošene, vrlo dragocena materijalna podrška koja je NOV i POS omogućila da lakše prebrode tešku zimu 1944/45. Tada je ta pomoć dolazila i morem, a do Slovenije je preko hrvatske slobodne teritorije stizala kamionima, kolima i na leđima boraca.

Sovjetska materijalna pomoć NOV i PO Slovenije bila je veoma mala, i to iz sovjetske baze u Bari-Paleze u južnoj Italiji, gde je dejstvovala do decembra 1944. Pomoć sovjetske armije je posle oslobođenja Beograda dolazila isključivo jedinicama koje su se u istočnim predelima zemlje pripremale za završne operacije oslobođenja zemlje.

Treba napomenuti da su na pitanje kakvu i koliko pomoći će primati NOV i PO Slovenije, naročito u težem naoružanju i municiji, uticali i planovi zapadnih reakcionarnih političkih krugova i jugoslovenska kraljevsko-četnička emigracija u južnoj Italiji i Egiptu. Nije moguće utvrditi koliki je bio taj uticaj, ali ostaje činjenica da traženja, naročito težeg naoružanja, nisu bila udovoljavana sve do pred kraj rata. Stizali su uglavnom lako pešadijsko naoružanje, protivtenkovska sredstva i eksploziv za rušenje pruga, a nikako oružje za uništavanje uporišta. Poznato je da su se domobranske i nemačke posade osećale sigurne u svojim jako utvrđenim uporištima upravo zbog toga što su znale da NOV Slovenije ne raspolaže odgovarajućim težim naoružanjem. Ako izuzmemo nekoliko bacača mina „PIAT“, namenjenih za borbu protiv tenkova primljenih u 1944. godini, ona je skoro do kraja rata imala samo ono artiljerijsko naoružanje i municiju koje je zaplenila prilikom kapitulacije Italije.

Nema sumnje da su NOV i POS svojom herojskom borbom davali pomoć savezničkim armijama koje su na velikim frontovima nosile najteži teret rata protiv nacističkih snaga. S obzirom na geografski položaj Slovenije, ta borba je bila još značajnija u odnosu na front u Italiji, naročito dejstva protiv železničkih komunikacija. NOV i POS su takođe omogućavali prikupljanje podataka potrebnih za uspešno bombardovanje savezničke avijacije duboko u unutraš-

Ukrcavanje ranjenika i majki sa decom u saveznički avion na privremenom aerodromu u Beloj krajini, april 1945.

njosti Trećeg Rajha. Posade savezničkih aviona, koji su bili oštećeni ili oboreni iznad Austrije ili Slovenije, često su nalazile sigurno utočište i spas kod slovenačkih narodnooslobodilačkih jedinica i mogle su se brzo vratiti u svoje zemlje. Prema Sloveniji su se probijali ratni zarobljenici i internirci raznih narodnosti. Prema nepotpunim podacima Glavnog štaba NOV i POS, spašena su 793 pilota ili člana posade savezničke avijacije i ratna zarobljenika.

Narodnooslobodilačka vojska i POS su u svoje redove primali takođe pripadnike naroda koje su nacisti mobilisali u svoju vojsku, ukoliko su želeli da se pridruže borcima protiv nacizma.

U okviru NOV i POS su vrlo rano formirane jedinice koje su sačinjavali borci susednih nejugoslovenskih naroda. Naročito su brojne bile italijanske jedinice. Centralni komitet KPS je još u januaru 1943. slao rukovodstvu oslobodilačkog pokreta u Slovenačkom primorju direktive da pomogne u formiranju posebnih italijanskih partizanskih jedinica. U susednoj Furlaniji je već u martu 1943. osnovan „*Odred Garibaldi*“ (Distaccamento Garibaldi), a u julu iste godine prve „*grupe rodoljubne akcije*“ (Gruppi di Azione Patriotica). Posle kapitulacije Italije formirane su veće jedinice i to od anti-fašista, naročito radnika iz Trsta, Tržiča (Monfalcone) i drugih krajeva susednih italijanskih pokrajina. Nastali su italijanski bataljoni, od kojih treba spomenuti *bataljon „Garibaldi*“, formiran 15. septembra, i *bataljon „Macini*“ (Mazzini), osnovan 17. oktobra 1943, oba u Goriškim Brdima. Radnici tršćanskih brodogradilišta i drugi formirali su na Krasu *Tršćanski kraški udarni bataljon*, a zatim još tri garibaldinska. Svi zajedno su od 23. septembra sačinjavali na „go-

riškom frontu" *Tršćansku udarnu brigadu*, koja je ubrzo razbijena. Od njenih ostataka ponovo je formiran Tršćanski udarni bataljon, koji se 5. aprila 1944 reorganizovao u *italijansku 14. (kasnije 20.) tršćansku udarnu brigadu*. Istočno od Trsta je u septembru 1943. nekoliko dana postojala *Istarska tršćanska brigada*, koja je trebala da se uključi u 14. diviziju, ali je razbijena u nemačkoj ofanzivi. Od grupe GAP u Miljama kod Trsta i novih boraca italijanske narodnosti iz slovenačke Istre i Trsta, 14. maja 1944. u Socerbu kod Trsta, osnovan je *bataljon „Alma Vivoda“*. On se uključio u pomenutu 14. brigadu i dejstvovao u Istri, ali je 25. novembra iste godine takođe razbijen kod Topoloveca severoistočno od Momljana. U drugoj polovini 1944. godine znatno se povećao priliv novih boraca italijanske narodnosti iz šire okoline Trsta. Oko hiljadu ih je prebačeno u Belu krajinu, gde je 17. decembra 1944, u Suhoru, formirana italijanska *24. brigada „Braća Fontanot“* (Fratelli Fontanot) u sastavu 7. korpusa. Ona je krajem aprila 1945. ušla u pomenutu *diviziju „Garibaldi“* i posle oslobođenja otišla 20. maja u oslobođeni Trst.

Ukupno se u NOV i POS duže ili kraće vreme borilo osam italijanskih brigada, sa nekoliko hiljada boraca italijanske narodnosti. Ta zajednička borba italijanskog i slovenačkog naroda protiv fašizma temelj je njihovih čvrstih i neuništivih veza i u miru.

Drugi po broju učesnika narodnooslobodilačkog rata iz redova drugih naroda bili su borci sovjetskih narodnosti. Prvi među njima su dolazili iz italijanskih logora ratnih zarobljenika u severnoj Italiji odmah posle kapitulacije Italije, pa je u okviru *Međunarodnog bataljona 2. soške*, odnosno 18. brigade formirana u novembru 1943. posebna *„Ruska“ četa*. Prilivom novih boraca, pre svega onih koji su prebegli u NOV Slovenije iz nemačke 162. „turkestanske“ divizije, formiran je 10. marta 1944. poseban 2. „ruski“ *bataljon* te brigade koji je postojao do kraja rata i veoma se istakao u borbama u slovenačkom primorju. U Šempasu u Vipavskoj dolini, 5. maja 1945, radi odlaska u domovinu od tog bataljona i drugih boraca sovjetskih narodnosti bila je formirana *„Iuska“ brigada*, koja je krenula u pravcu svoje domovine. Još jedan „ruski“ bataljon osnovan je u januaru 1944. u 18. diviziji 7. korpusa, ali je u drugoj polovini aprila iste godine ukinut i njegovi borci raspoređeni po drugim jedinicama. Ceni se da je u NOV i POS bilo oko osam stotina boraca sovjetskih narodnosti, a u poslednjim danima rata još više.

U sastavu 9. korpusa NOVJ bila je u leto 1944. i četa boraca francuske narodnosti, koja je preko veza italijanskih partizana otišla u domovinu. Francuski internirci, oslobođeni iz koncentracionog logora na Ljubelju, poslednjih dana rata osnovali su *brigadu „Libertà“* od 106 boraca.

I mađarski antifašisti su se uključivali u slovenačke jedinice, pa su krajem aprila i početkom maja 1945. nastali *mađarski bataljoni* u Lackovom partizanskom odredu i u 2. SNOUB „Ljubo Sercer“.

Iako zbog nedostatka podataka nije moguće utvrditi tačnije broj boraca drugih nacionalnosti koji su bili u NOV i PO Slovenije, ipak je sigurno da je krajem rata u slovenačkim jedinicama bilo

4.000 do 5.000 boraca nejugoslovenskih narodnosti. To potvrđuje činjenicu da je narodnooslobodilački rat i na teritoriji Slovenije bio deo opšteg fronta protiv nacizma i fašizma i da je njegove borbe prožimao širok internacionalistički duh zajedničke borbe.

OSLOBOĐENJE SLOVENIJE

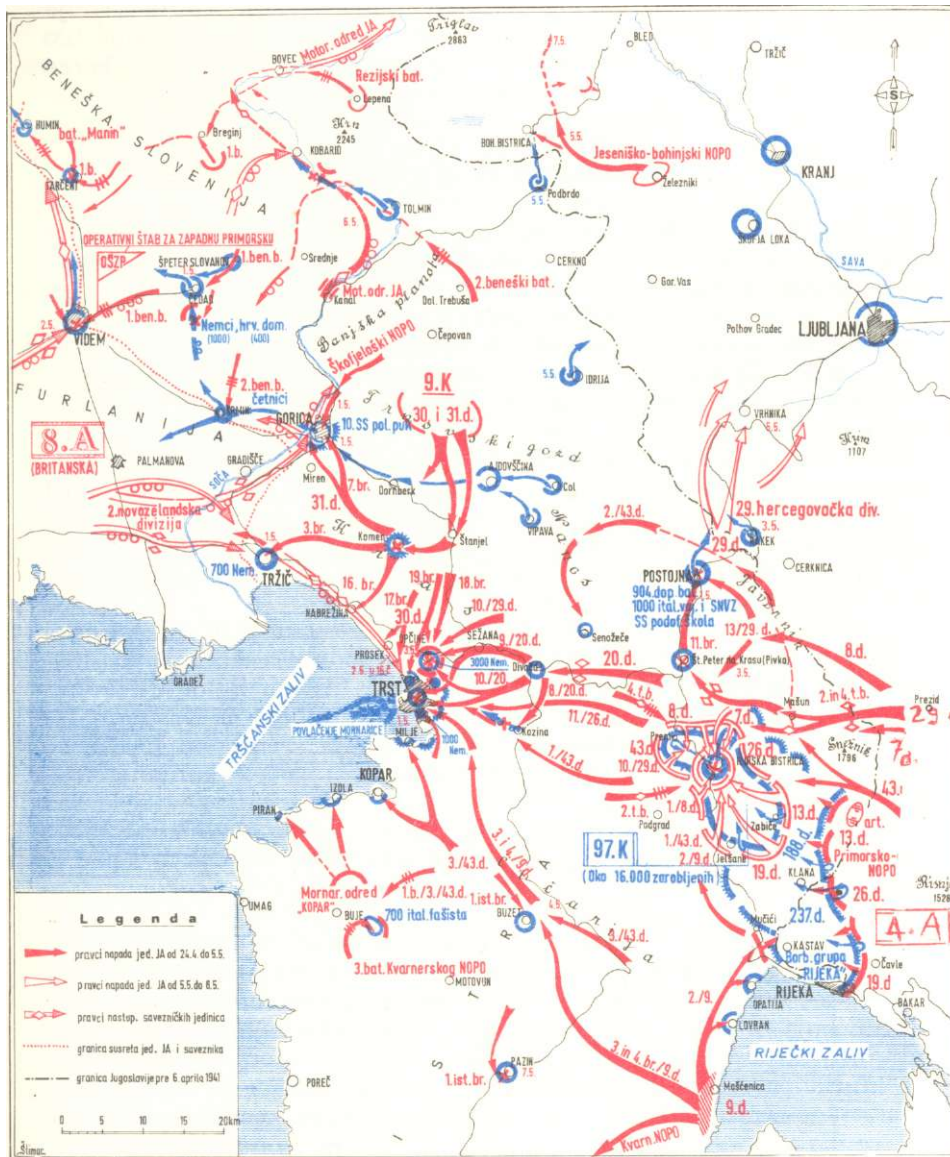
U sklopu borbi za oslobođenje zapadnog dela Jugoslavije može se kao početak operacija za konačno oslobođenje teritorije Slovenije smatrati oslobođenje Prekomurja i početak riječko-tršćanske operacije 4. armije JA u Gorskom kotaru i na Kupu.

Posle oslobođenja Murske Sobote 3. aprila 1945. sovjetske trupe su produžile dejstva u pravcu Austrije. U Prekomurju su odbori OF pod rukovodstvom Okružnog komiteta KPS uspostavljali privremene organe narodne vlasti i osnivali jedinice Narodne zaštite. Odmah su nastajale i čete narodne vojske, koje su razoružavale preostale grupe mađarskih vojnika. Crvena armija je poštovala vlast Osvobodilne fronte. Već 5. aprila je iz Beograda krenula kamionima delegacija Slovenačkog narodnog oslobodilačkog veća i sledećeg dana stigla u Mursku Sobotu. Prekomurje je bilo prvi konačno oslobođeni deo Slovenije u novoj, Titovoj Jugoslaviji.

Događaji na frontovima brzo su se razvijali. Dok su američka 5. i britanska 8. armija 9. aprila počele sa podnožja Apenina poslednju ofanzivu kroz Padsku niziju i 2J. aprila ušle u Bolonju, sovjetske trupe su 13. aprila zauzele Beč i prodrle duboko u Austriju. Jedinice JA su 6. aprila oslobodile Sarajevo. Na sremskom frontu su do 16. aprila probile neprijateljske položaje i počele gonjenje njegovih snaga u povlačenju.

Istovremeno, 4. armija JA je od 16. aprila razbila nemačke i ustaško-domobranske snage do linije Kraljevica — Lokve i počela prodirati u Gorski kotar. Nemačka Grupa armija „E“, pod komandom general-pukovnika Aleksandra Lera (Alexander Lohr), ujedno i vrhovnog komandanta za Jugoistok, bila je isturena duboko u unutrašnjost Jugoslavije. Pretilo je presecanje njenih evakuacijskih puteva ako bi sovjetske trupe prešle Muru i prodirale nasuprot anglo-američkim koje bi hitale prema Postojni i Ljubljani. Nemačka sporost u organizovanju povlačenja, veoma nužnog zbog prodora Crvene armije na Muru i u Austriji, prouzrokovana je težnjom da se stvori takav operativno-strategijski položaj koji bi olakšavao snagama zapadnih saveznika prodor u pravcu centralne Slovenije. U tom slučaju bi se sve okupatorske i kvislinške snage predale zapadnim saveznicima.

Prodor 4. armije u Gorski kotar značio je opasno ugrožavanje boka nemačke Grupe armija „E“, a i Grupe armija „C“ u Italiji koja je takođe imala veoma malo puteva za evakuaciju u pravcu Austrije. Jugoslovenska 4. armija je, u stvari, prodirala na spoju između njih. Pošto su snage Grupe armija „E“ bile angažovane duboko u Jugoslaviji, morali su za odbranu na liniji Delnice — Kraljevica radi sprečavanja njenog brzog prodora prema Istri upotrebiti nemačku 237. pešadijsku diviziju 97. armijskog korpusa, koja se ranije nalazila u zahvatu Tršćanskog zaliva u operativnoj rezervi. Ali,

Oslobodenje Slovenačkog primorja

4. armija je do 21. aprila slomila odbranu te divizije i prodrla do glavnih nemačkih odbrambenih položaja Gomanjce — Trstenik — Klana — Riječina, odnosno na liniju „Ingrid“ za koju je neprijatelj koristio utvrđenja uz bivšu jugoslovensko-italijansku granicu. Pošto je na severu i severoistoku bila slobodna teritorija oko izvornog dela Kupe, južnog Kočevskog i Bele krajine i Kočevski Rog, gde su bile u uspešnoj odbrani jedinice 7. korpusa JA, između snaga ne-

mačke Grupe armija „C“ i Grupe armija „E“ nastao je otvor, širok oko 90 kilometara. Uporna odbrana tih slobodnih teritorija omogućila je povoljan operativno-strategijski položaj za prodor snaga 4. armije u Istru i u pravcu Trsta. Nemačka Vrhovna komanda je objedinila komandovanje snagama na ovom delu ratišta tek 25. aprila prepotčinjavanjem 97. armijskog korpusa Grupi armija „E“, dok je policijski general Ervin Rezener (Rösener) postavljen za komandanta pozadine te grupe armija.

Jedinice 4. armije su 17. aprila oslobodile ostrvo Krk, a do 22. aprila Cres i Lošinj. Dok je istog dana 20. divizija kod Osilnice stigla na reku Kupu, tii divizije 4. armije (13. 19. i 26.) počele su napad na neprijateljsku odbrambenu liniju severno od Rijeke. Sledeći naredenjima vrhovnog komandanta maršala Josipa Broza Tita, Stab 4. armije je ojačavao desno krilo armije radi prodora preko Mašuna u pozadinu neprijatelja, u Ilirsku Bisticu i St. Peter na Krasu (sada: Pivka). Sa ostrva Cresa i Lošinja 9. divizija će izvršiti desant u Istru, dok je zadatak 7. korpusa u Sloveniji i 4. u Hrvatskoj bio da zaštite desni bok i pozadinu armije.

Iako je nemačka 188. brdska divizija upućena na riječki front, u Slovenačkom primorju je ostalo još mnogo neprijateljskih snaga. Glavni štab JA za Sloveniju je 20. aprila uputio Štabu 9. korpusa depešu da očiste rub Trnovskog gozda i izvrše pripreme za prodor prema Trstu. Brigade su sledećeg dana napale neprijateljska uporišta Lokovec na Banjskoj visoravni, Puštale i Zavrh u Čepovanskoj dolini, do 27. aprila očistile rub Trnovskog gozda od Cola do Predmeje. a sledećeg dana oslobodile i put preko Grgara prema Gorici.

Komanda grada Trsi je. počev od februara 1945, vršila obimne pripreme. Četiri sektorska štaba, oslanjajući se na masovni antifašistički slovenačko-italijanski pokret, organizovali su šesnaest bataljona i samostalnu čelu. ukupno oko 2.500 boraca sa oko 500 pušaka. U Trstu je, takođe, radilo više od pet stotina odbora oslobodilačkog pokreta sa oko 4.000 aktivista obe narodnosti.

Na desnom boku 4. armije, na odseku 7. korpusa, vodile su se već od početka aprila veoma teške borbe. Posle napada jedinica 7. korpusa na uporišta Struge, Vinkov Vrh i Dvor, od kojih je bio najuspešniji napad Jurišnog bataljona 15. divizije na Vinkov Vrh, počela je 9. aprila ofanziva jakih neprijateljskih snaga prema Kočevskom Rogu i iz Novog Mesta prema Podturnu i Beloj krajini. U borbama je učestvovalo 17 neprijateljskih bataljona, sa oko 7.000 vojnika, ali su jedinice 7. korpusa protivnapadima uspele da odbrane Belu krajinu. Kada je 17. aprila preko novog, kod Vinice izgrađenog mosta na Kupu stigla jaka i dobro naoružana 5. prekomorska brigada „Ivan Turšič“ (2.386 boraca), odmah je poslata u borbu kod sela Poljane. Neprijatelj je sledećeg dana proteran i iz Podturna, pa se morao povući preko Krke. Nakon tih borbi ljudstvo 5. prekomorske brigade je raspoređeno u brigade 15. i 18. divizije, koje su zbog dugotrajnih borbi bile već veoma oslabile.

Borbe u podnožju Kočevskog Roga imale su poseban značaj jer su onemogućavale jačanje neprijateljskog pritiska na spoju nemačkih grupa armija „C“ i „E“ i 4. armiji JA stvarale uslove da

lakše lomi neprijateljsku odbranu u Gorskome kotaru i jača svoje snage za obuhvat riječkog fronta preko Loške doline i Mašuna.

Bela krajina je postala prirodni, već postojeći mostobran na levoj obali Kupe. S ciljem da olakšaju prelazak glavnine preko Kupe, jedinice 7. korpusa su vrlo brzo, od 26. do 28. aprila, izgradile još jedan most za prelazak teške motorizacije kod Broda na Kupi, jer je neprijatelj noću 23/24. aprila uništio most kod Vinice u dužini 53 metra, ali su i njega popravile do 26. aprila.

Glavni štab JA za Sloveniju i 7. korpus su u Beloj krajini formirali četiri odbrambena sektora, u koje je uključeno sve što je imalo oružje. Najugroženiji je bio Kočevski sektor, jer je okupator 13. aprila prebacio na Kočevsko iz Slovenačkog primorja Operativnu grupu Srpskog dobrovoljačkog korpusa (SDK) od tri puka i Primorskog četničkog korpusa, oko 8.000 ljudi, kako bi, u sadejstvu sa snagama koje će prodirati u Belu krajinu sa hrvatske teritorije, povezo položaje nemačke 237. divizije sa odbrambenim položajima na liniji Delnice — Generalski Stol. Četnici su 18. aprila prodrli do Broda na Kupi. Štab 4. armije je radi zaštite svog desnog boka uputio 20. diviziju. U oštrim borbama te divizije i Kočevske grupe 7. korpusa, koju su sačinjavali 4. SNOUB „Matija Gubec“, 8. SNOB „Fran Levstik“. 1. brigada Narodne odbrane i Notranjski partizanski odred, četnici su bili razbijeni. Povlačili su se u neredu. Zaustavljen je i protivnapad nemačkih snaga na pravcu Grčarice — Kočevska Reka, pa su borbe besnele sve do 28. aprila na području Štalcarji — Borovec.

U vreme dok su se na glavnoj odbrambenoj liniji na reci Riječini i kod Klane vodile teške borbe, 20. divizija je, posle odbijanja bočnih napada Nemaca i četnika severno i severozapadno od Broda na Kupi, krećući se slobodnom teritorijom preko Prezida, zaobišla Snežnik i prodrla na Mašun. Noću 24/25. aprila kod Brseča i u Mošćeničkoj Dragi u Istri počela se iskrcavati 9. divizija, koja je zatim uspešno učvrstila mostobran na padinama Učke. Tada je 7. korpus imao zadatak da brani pravac Kočevje — Ljubljana, a zatim razvije ofanzivu prema Ljubljani.

U predvečerje 27. aprila, predviđeno za početak opšteg napada 4. armije JA, od njenih 13 divizija samo su tri (13. 19. i 26) bile u čelnom napadu, pet je vršilo obuhvat (8, 9, 20, 29. i 43), pet lakih divizija (15, 18, 30. 31. i div. „Garibaldi“) nalazilo se u neprijateljskoj pozadini, a dve (7. i 34) su štitile bok armije u pravcu Karlovca."

U međuvremenu, 25. aprila, Nemci su počeli pregovore o primirju sa saveznicima, čije su trupe prešle reku Po i prodrle do reke Pijave. Akt o primirju bio je potpisan 29. aprila sa važnošću od 2. maja u 12 časova. Italijanski Komitet nacionalnog oslobođenja (Comitato di Liberazione Nazionale — CLN) 25. aprila je dao direktive za opšti ustanak. Italijanski partizani su odmah počeli upadati u gradove i pomagati savezničkim snagama u uništavanju neprijatelja.

⁴ Učestvovalo je ukupno 50 brigada (45 pešadijskih, 1 tenkovska, 1 inženjerska i 3 artiljerijske), 9 artiljerijskih diviziono, 13 inženjerskih bataljona i 10 partizanskih odreda. Sve snage, uključujući 7. i 9. korpus, imale su oko 75.000 boraca i starešina, 75 tenkova, 25 haubica, 149 topova, 86 protivtenkovskih topova, 516 minobacača, 3.325 lakih i 386 teških mitraljeza.

Dvadeset sedmog aprila ujutru 4. armija JA prešla je u ofanzivu, koja je bila naročito uspešna na krilima, pa su sledećeg dana oslobođeni Ilirska Bistrica i St. Feter na Krasu (sada: Pivka), a na jugu Opatija. Vrhovni komandant maršal Tito je 4. armiji naredio da bez odlaganja otpočne uvodne borbe za Trst. Štab 9. korpusa je uputio Komandi grada Trst radio-depešu za početak ustanka. Uveče 28. aprila 20. divizija je formirala pokretnu grupu, sastavljenu od tenkova, motorizovane pešadije i artilerije, koja se preko Divače usmerila ka Trstu. Iste večeri je sa ruba Trnovskog gozda krenula u pravcu Trsta najpre 30, a u drugom ešalonu sledeće večeri 31. divizija 9. korpusa. Dok su se cestom Ajdovščina — Gorica četničke kolone užurbano povlačile u pravcu Soče, partizanske brigade su se prebacile preko nje na Kras. Napad 2. brigade 43. divizije, ubačene u neprijateljsku pozadinu, na uporište Landol u podnožju Nanosa, prodor 20. divizije do Divače i delova 29. divizije do Postojne, kao i dolazak 30. divizije na Kras, stvorili su paniku u neprijateljskoj pozadini. Njegove jedinice su se brzo prikupljale i povlačile u Trst ili prema Soči. Saveznici su istog dana ušli u Milano i Veneciju. Narod Krasa je oduševljeno prihvatao svoje borce. Na svim kućama se pojavilo cveće i natpisi „Tukaj je Jugoslavija!“, „Živela JA!“ i slični. U Trstu se širio ustanak. Radnički bataljoni su razoružavali okupatora i njegove saradnike i opkoljavali njihove otporne tačke. Nemci su već 27. aprila formalno predali vlast italijanskom CLN, koji je, međutim, doneo proglas da kvislinške jedinice zadrže oružje i osiguraju javne objekte. Sa druge strane, Komanda grada Trst izdala je naređenje da se razoružaju sve jedinice koje su ranije saradivale sa okupatorom.

Uveče 29. aprila 30. divizija se približila Trstu na liniju Repentabor — Dutovlje, 31. divizija se posle proboja preko Vipavske doline nalazila na liniji Planina — Štanjel — Erzelj, dok je 20. divizija oslobodila Divaču. Sledećeg dana se 31. divizija usmerila prema donjem toku Soče, a njena 7. SNOUB „France Prešeren“ prema Gorici, dok je Škofjeloški partizanski odred već bio u Solkanu severno od nje. Kod Trsta je 30. divizija napala uporište Opčine i presekla komunikacije između Trsta i Tržiča. Istog dana, kod Opčina, uspostavila je dodir sa 20. divizijom, koja je oslobodila Sežanu. Noću uoči 1. maja 19. SNOUB „Srečko Kosovel“ probila se kroz neprijateljske položaje u tršćansko predgrađe Rojan i do jutra 1. maja stigla do železničke stanice i pristaništa.

U stvari je 1. maja 1945, uzajamnim dejstvima tršćanskih ustanika, 30. divizije 9. korpusa i drugih jedinica 4. armije koje su ulazile u grad sa više strana, Trst bio u rukama oslobodilačkih snaga, osim nekoliko manjih žarišta otpora u gradu i uporišta Opčine. Pošto su istog dana narodnooslobodilačke snage oslobodile Tržič, Goricu, Postojnu i, dejstvom bataljona Operativnog štaba za zapadnu Sloveniju, Cedad (Cividale) u Beneškoj Sloveniji, može se zaključiti da je bila slobodna sva slovenačka etnička teritorija, sem Goriških Brda, gde su se neko vreme još zadržali četnici. Istog dana, između sela Zagrad ob Soči i Ronki došlo je do susreta bataljona 3. SNOUB „Ivan Gradnik“ i prethodnice novozelandske 2. divizije britanske 8.

Jedinice Jugoslovanske armije u Trstu, početak maja 1945. godine

armije, koja je sledećeg dana, 2. maja oko 14. časova, ušla u već oslobođeni Trst, okićen jugoslovenskim, slovenačkim i italijanskim zastavama. Poslednje grupe neprijatelja uništene su istog dana, a 3. maja i najjače uporište u Općinama kod Trsta, gde se predalo preko 3.000 neprijateljskih vojnika i oficira.

Dok su se u Trstu borbe već završile, a kod Rijeke produžavale svom žestinom, Stab 4. armije je 3. maja u Bazovici kod Trsta formirao *Motorizovani odred*, sastavljen od 11. brigade 26. divizije, 3. motorizovanog brdskog divizionu, baterije protivtenkovskih topova i čete tenkova, koji je imao zadatak da oslobođenim koridorom duž Soče proдре što pre u zapadni deo Koruške.

Centralne ustanove narodnooslobodilačkog pokreta su se 27. aprila prebacile iz Bele krajine u Gorski kotar, a zatim u oslobođeno Slovenačko primorje.

U Ajdovščini u Vipavskoj dolini, 5. maja 1945, na svečanoj sednici Predsedništva Slovenačkog narodnog oslobodilačkog veća, proglašena je prva slovenačka narodna vlada od četrnaest članova, sa Borisom Kidričem na čelu kao predsednikom. To je bila vlada Osvo-bodilne fronte slovenačkog naroda, vlada federalne Slovenije u Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji — plod četvorogodišnje nemilosrdne narodnooslobodilačke borbe protiv okupatora i domaćih izdajnika koja je bila ujedno i revolucija naroda i narodnosti Jugoslavije.

U pravcu Koruške nisu bile upućene jače snage, zato što se za leđima glavnine 4. armije, kod Rijeke, nalazila jaka neprijateljska grupacija, čije je jezgro bio nemački 97. armijski korpus. Ona se tek

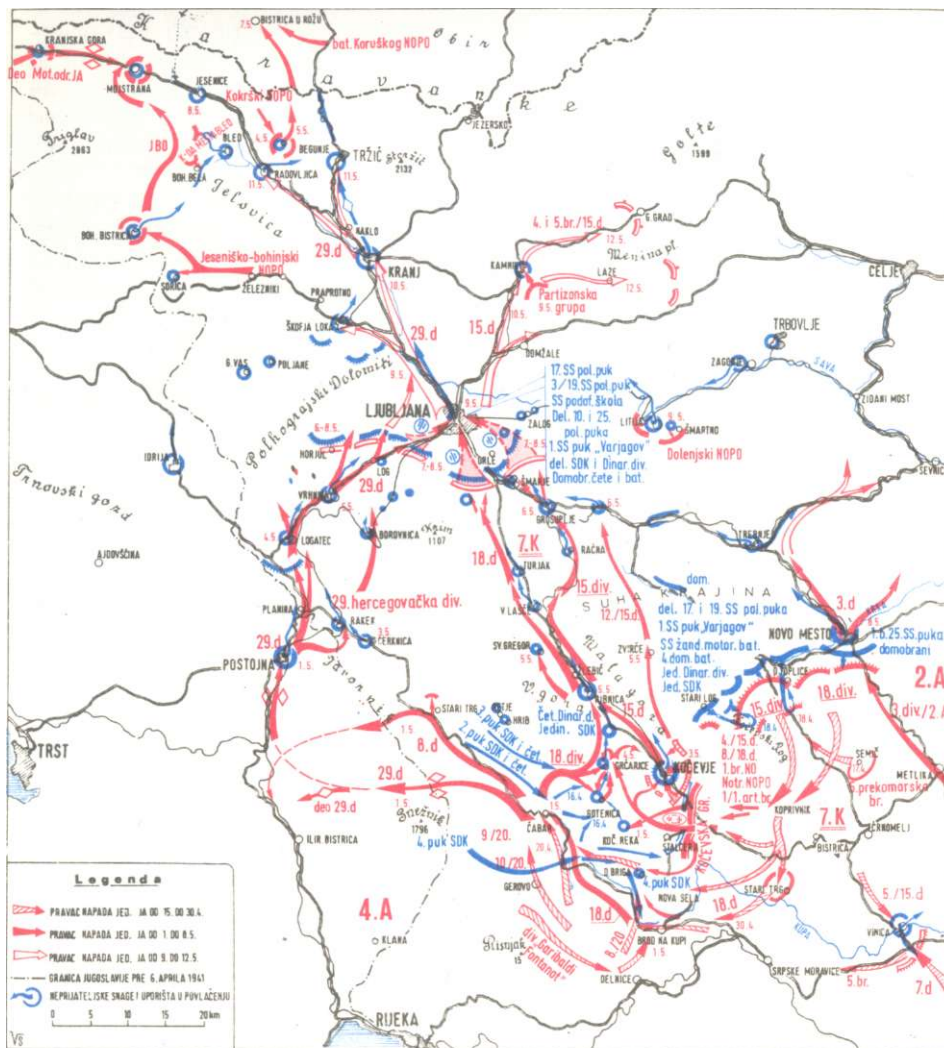
3. maja. raspoređena u vidu pokretnog „ježa“, počela probijati u pravcu Ilirske Bistrice i Postojne. Štab i. armije je sve više jačao obruč oko nje. Ona je prodrla do Ilirske Bistrice, gde je zaustavljena. Sabijena na uzan prostor, morala je 7. maja položiti oružje. Predalo se 16.000 vojnika, podoficira i oficira, među njima i komandant nemačkog 97. armijskog korpusa.

Oslobođenje Slovenačkog primorja i Trsta bio je rezultat četvrtvekovne borbe primorskih Slovenaca, koji su se svim srcem uključivali u borbu za slobodu, gde god bi se našli, i plod zajedničke borbe naroda i narodnosti Jugoslavije. Takav uspeh, koji je iznenadio i savezničke komande, oslobodilačke snage Jugoslavije mogle su postići zahvaljujući veoma visokom borbenom duhu svih jedinica, svesnoj disciplini boraca i starešina, kao i uspešnoj saradnji glavnih snaga 4. armije sa jedinicama koje su se u sastavu 9. i 7. korpusa nalazile u neprijateljskoj pozadini jugoslovensko-nemačkog fronta. Sem toga, jedinice 4. armije, zajedno sa 7. i 9. korpusom, bile su samo ono borbeno jezgro naoružanog naroda koje je izvršavalo osnovne borbene zadatke. Na svakom koraku dolazile su do izražaja borbeno inicijativa i aktivnost stanovništva, kako u gradovima, naročito u Trstu, gde je ta aktivnost imala karakter narodnog ustanka, tako i u unutrašnjosti. Oslobođenje Slovenačkog primorja i Trsta bilo je, u pravom smislu reči, pobedonosni završetak svenarodnog rata protiv okupatora.

Veličinu riječko-tršćanske operacije osvetljava podatak da je u razdoblju od 20. marta do 12. maja 1945, bez jedinica 97. armijskog korpusa koje su se predale kod Ilirske Bistrice, neprijatelj imao na frontu 4. armije 25.664 poginula i 40.233 ranjena, a 4. armija, uključujući 4. 7. i 9. korpus. 2.219 poginulih. 361 nestalog i 978 ranjenih boraca i starešina.

Na desnom boku 4. armije i dalje su se razvijale borbe, i to na dva osnovna pravca. Posle oslobođenja Postojne (1/2. maj) hercegovačka 29. divizija je produžila dejstva prema Rakeku, dok je južnije, na pravcu prema Kočevju, sem jedinica 7. korpusa, bila i 8. divizija, a zatim i 7. divizija 4. korpusa. Pošto su obe te divizije morale biti hitno prebačene prema Ilirskoj Bistrici da bi ojačale obruč oko 97. armijskog korpusa, na tom pravcu je ostao samo 7. korpus sa 15. i 18. slovenačkom divizijom. Time je on, u stvari, preuzeo deo opšteg fronta JA između Postojne i Save. Dok je 15. divizija 3. maja oslobodila Kočevje. 29. divizija je na pravcu Postojna — Ljubljana oslobodila Cerknicu, Rakek i Planinu, a sledećeg dana i Logatec. Taj duboki prodor do ruba Ljubljanske kotline ubrzao je povlačenje snaga na pravcu Kočevje — Ljubljana i Novo Mesto — Ljubljana. Neprijatelj se odlučio da organizuje jaču odbranu na liniji oko Ljubljane (reka Sava — Sostro — Lavrica — Crna Vas — Vnanje Gorice — Log — Horjul) i da se na njoj brani bar toliko vremena dok se glavnina nemačko-domobrantskih snaga, oko 17.000 vojnika, ne bude organizovano povukla preko Karavanki u Korušku ili dočekala jedinice zapadnih saveznika, u šta je još verovalo rukovodstvo slovenačke kontrarevolucije.

Pošto su jedinice 7. korpusa 6. maja oslobodile Grosuplje, morale su se nemačko-domobrantske jedinice, prikupljene u Novom Mestu, povlačiti prema Zidanom Mostu.

Oslobođenje centralnog dela Slovenije

U međuvremenu su reakcionarni politički krugovi u Ljubljani pripremali prelazak na stranu zapadnih saveznika i preuzimanje vlasti iz ruku nemačkog okupatora. Već u decembru 1944. formirali su Narodni odbor, sastavljen od predstavnika predratnih građanskih stranaka, koji je 21. februara 1945. doneo uredbu o osnivanju Slovenačke nacionalne vojske, u koju će se pretvoriti jedinice Slovenačkog domobranstva i, sem četiri četnička odreda, uključiti jedinice SNVZ u Slovenačkom primorju i Gorenjsko domobranstvo. Ali, celu zimu 1944/45. ljudstvo tih jedinica osim nekoliko desetina četnika bilo je „legalizovano“ u nemačko-domobranskim uporištima i vodilo borbu protiv NOV zajedno sa nemačkim snagama. Narodni odbor je 5. aprila 1945. doneo uredbu da slovenačka nacionalna vojska bude sa-

stavni deo kraljevske jugoslovenske vojske u domovini. Ni tada nije došlo do stvarnog formiranja takve vojske, jer su domobranski udarni bataljoni neprekidno bili angažovani zajedno sa nemačkim jedinicama u borbama protiv narodnooslobodilačkih snaga u Suhoj krajini. Četnički odredi, osim Štajerskog koji je stigao do Domžala i povukao se u Korušku, povukli su se pred 4. armijom u pravcu Slovenačkog primorja i dalje preko Soče do zapadnih saveznika, dok su se domobranske jedinice povlačile zajedno sa nemačkim u Ljubljani.

Da bi ipak postigao svoje ciljeve. Narodni odbor je 3. maja sazvao na Taboru u Ljubljani predstavnike predratnih građanskih partija. Zbor se prozvao narodnim predstavništvom i slao pozdrave kralju Petru II. a šefovima velikih zapadnih sila zahtev da anglo-američka vojska okupira Sloveniju. Dva dana kasnije, 5. maja, posle savetovanja sa vrhovnim komesarom u operacionoj zoni „Jadransko primorje“, ujedno koruškim gaulajterom dr Fridrihom Rajnerom (Friedrich Rainer), nemački komandant pozadine Grupe armija „E“. ujedno komandant SS i policijski vođa general Ervin Rezener (Erwin Rösener) predao je vlast šefu pokrajinske uprave za Ljubljansku pokrajinu generalu Leonu Rupniku. a ovaj se odrekao vlasti u korist Narodnog odbora i povukao se u austrijski deo Koruške. Slovenačko domobranstvo je preimenovano u Ljubljansku diviziju. dok je Gorenjsko domobranstvo trebalo da bude Slovenačka brdska divizija. Ni te mere nisu mogle da budu ostvarene, jer su bili prinuđeni zajedno sa Nemcima na brzo povlačenje u pravcu Koruške. ..

U međuvremenu su ceste u pravcu Ljubelja i Jesenica bile sasvim zakrčene dugačkim kolonama nemačkih i kvislinških jedinica, kao i kolonama vozila i kola civilnih begunaca koji su nasadali neprijateljskoj propagandi. Motorizovani odred 4. armije se probijao dolinom Soče prema Koruškoj. Kada su lokalne komande zapadnih saveznika zabranile da se prebaci preko Predila i Trbiža, odred je krenuo dolinom Trente i. uz pomoć inženjerskih jedinica 9. korpusa i stanovništva, prebacio se preko prelaza Vršič koji je još uvek bio pod visokim snežnim nametima. Nakon napornog čišćenja ove visokoplaninske ceste, njegova kolona se 8. maja iznenada pojavila u Kranjskoj Gori, gde su jedinice Jeseniško-bohinjskog partizanskog odreda vodile borbu protiv jakih nemačkih snaga. Zatim je Motorizovani odred deo svojih snaga usmeno u pravcu Jesenica. a deo je produžio kretanje preko Trbiža i Podkloštera u Korušku. Prisutnost jakih snaga JA u Zgornjoj Savskoj dolini i u Koruškoj sasvim je izmenila položaj branilaca Ljubljane. Pretila im je opasnost da budu odsečeni. Iako su 7. i 8. maja uporno branili pomenutu odbrambenu liniju, noću 8/9. maja užurbano su se počeli povlačiti u pravcu Kranja.

U slobodnu Ljubljanu, odmah okićenu cvećem i zastavama, srdačno primljene od razdraganog stanovništva, ušle su Dolenjskom cestom Oficirska škola Glavnog štaba JA za Sloveniju i jedinice 7. korpusa, a Tržaškom cestom jedinice hercegovačke 29. divizije, koja je produžila gonjenje neprijatelja prema Kranju, dok se 15. divizija usmerila prema Kamniku i prelazu Trojane radi sprečavanja dodira

Slobodna Ljubljana je oduševljeno pozdravila svoje borce 9. maja 1945.

okupatorskih snaga u Gorenjskoj sa glavninom Grupe armija „E“ u Štajerskoj.

Kokrški partizanski odred 4. operativne zone je već 4. maja oslobodio zatvorenike iz poznate gestapovske mučionice u Begunjama, a zatim je prešao preko Karavanki i 7. maja, u sadejstvu sa bataljonom Koroškog partizanskog odreda, razoružao posadu u Bistrici u Rožu. Sledećeg dana je oslobođeno i selo Borovlje. Koroški partizanski odred je krenuo za Celovec, dok je u Borovlju, na izlazu iz doline koja vodi sa prelaza Ljubelj, ostala 13. SNOUB „Mirko Bračić“ 14. divizije.

Iako je već 8. maja 1945. u 23 časa počela da važi kapitulacija nemačkih oružanih snaga, neprijateljske jedinice su produžile otpor. Mogle su se u Korošku prebaciti jedino preko prelaza Ljubelj. Tako su nemačko-domobranske jedinice, potiskivane jedinicama hercegovačke 29. divizije, 11. maja napustile Tržič. One su, uz podršku artilerije i tenkova neočekivano izvršile snažan napad na 13. SNOUB „Mirko Bračić“ u Borovlju i nanele joj teške gubitke. Sledećeg dana je preko mosta na Dravi prešlo oko 12.000 nemačkih i domobranskih vojnika da bi se predali jedinicama zapadnih saveznika. Oni su pripadnike Slovenačkog domobranstva smestili u logor na Vetrinjskom polju, jugozapadno od Celoveca."

Možda baš zbog ovog krvavog oružanog proboja, preduzetog posle završetka drugog svetskog rata, britanske jedinice su kasnije predale pripadnike Slovenskog domobranstva jugoslovenskim vlastima. Oni koji su bili okaljani narodnom krvlju bili su kažnjeni smrću kao narodni izdajnici.

U severnoj Sloveniji, na glavnom pravcu povlačenja nemačkih i kvislinških jedinica iz cele Jugoslavije. 4. operativna zona je još u aprilu 1945. izvršila značajne akcije. Njen zadatak su bili pre svega napadi na neprijateljske komunikacije, dok je u odnosu na njenu dalju ulogu Štab zone svojim potčinjenim jedinicama isticao da cilj narodnooslobodilačkih snaga „nije isterivanje okupatora iz naše zemlje, već uništenje neprijatelja u našoj zemlji“.

Jedinice 4. operativne zone, raspoređene u celoj Štajerskoj, a još više zahvaljujući tome, što su stvorene mnoge manje jedinice na inicijativu lokalnih organa pokreta, stvorile su stanje opšte nesigurnosti u neprijateljskoj pozadini. Zbog minerskih akcija njenih jedinica i napada jugoslovenskog i savezničkog vazduhoplovstva, železničke pruge su imale veoma malu propusnu moć. Krajem aprila 1945. bila je prekinuta i poslednja železnička pruga u pravcu Rajha, pruga Dravograd — Celovec.

Nemačka Grupa armija „E“ koja je sredinom aprila, nakon povlačenja sa sremskog fronta, u Hrvatskoj organizovala odbranu na liniji koja se oslanjala na reku Ilovu, imala je za svojim leđima na pravcu prema Austriji veoma tešku situaciju. Saobraćajne poteškoće onemogućavale su joj brži manevar snagama i organizaciju efikasnog povlačenja koje je započeto 30. aprila. Istog dana je i 1. armija JA počela svoj odlučni napad i nakon teških borbi, 4. maja, prešla u gonjenje prema Zagrebu, dok je 3. armija JA prodirala u pravcu Varaždina. Štab nemačke Grupe armija „E“ tada je još gajio nadu da će uspeti da organizuje bar donekle sređeno povlačenje jedinica preko severne Slovenije u Korušku. Radi toga je slao u pozadinu na pravcu povlačenja svoje korpusne štabove, a sam se 5. maja privremeno smestio u Polzeli kod Celja. Oklevanje pri povlačenju, uslovljeno ubeđenjem da će u Sloveniju brzo prodrati trupe zapadnih saveznika, tada se, zbog prisutnosti JA u Trstu i na Soči, teško svetilo. Vreme je radilo protiv neprijatelja.

Zajedno sa nemačkim trupama povlačile su se i ustaško-domobranske snage Nezavisne Države Hrvatske koje su se raspadale pod udarcima narodnooslobodilačkih jedinica, deo četnika iz Crne Gore i Bosne i civili, među kojima je bilo najviše onih koji su se okaljali protivnarodnom delatnošću.

Grupa armija „E“ je za svoje povlačenje imala na raspoloženju samo komunikacije preko Celja i dalje Savinjskom i Mislinjskom dolinom preko Dravograda, jer je pravac povlačenja preko Radgone i Maribora bio namenjen onim trupama koje su branile front između Drave i Mure. Osim toga, taj pravac je bio duži i vodio je u onaj deo Austrije koji su oslobađale jedinice Crvene armije.

Saznavši da su 2. maja nemačke snage kapitulirale pred zapadnim saveznicima u Italiji, Glavni štab JA za Sloveniju naredio je Štabu 4. operativne zone da odmah uputi 14. diviziju u Korušku. Takvo naređenje je istog dana izdao i vrhovni komandant JA maršal Josip Broz Tito.

Dok je 14. divizija bila u pokretu prema Koruškoj, Kamniško-zasavski partizanski odred i bližnje jedinice 3. brigade Narodne odbrane imali su zadatak da oslobode trbovljanski rudarski bazen.

U napadu na Zagorje ob Savi pomogle su im, pre odlaska u Korušku, (i. i 11. SNOUB 14. divizije, koje su tom prilikom obnovile Operativni štab. Oslobođenje doline Save od Zidanog Mosta do Litije ujedno bi olakšalo i operacije 7. korpusa prema Ljubljani i onemogućilo kretanje neprijateljskih trupa prema Gorenjskoj. U Zagorju ob Savi se 5. maja predalo 485 vojnika i olicira. To je bio prvi veći kraj koji su oslobodile jedinice 4. operativne zone.

Pre nego što je prešla državnu granicu u austrijski deo slovenačke Koruške, glavnina 14. divizije JA izvršila je napad na neprijateljska uporišta u Dravogradu i Crni. Dve njene brigade su 4. maja bez uspeha napadale na ova uporišta, jer je čvrstina njihove odbrane imala veliki značaj za povlačenje neprijatelja u Korušku. I napad na uporišta Crna. Kotlje i Žerjav, izvršen sledećeg dana. sem na Žerjav, nije dao rezultate, jer 14. divizija nije imala teško naoružanje, potrebno za takve napade. Divizija je 7. maja krenula dolinom Koprivne i Lepene prema Zeleznoj Kapli, gde je uvučena u borbu protiv nemačke 14. SS divizije. Ujedno je zatvorila prelaz preko Jezerskog. Četrnaesta divizija je bila prva velika jedinica armija antihitlerovske koalicije koja je stupila na tle austrijske pokrajine Koruške.

U međuvremenu su druge jedinice 4. operativne zone napadale komunikacije i vršile druge napade. Jedan bataljon 3. brigade Narodne odbrane je 7. maja oslobodio Slovenske Konjice i zarobio 600 vojnika, a zatim se povukao na Konjišku goru. Pozadinu nemačkih snaga zahvatila je ubeđenost o bliskom slomu. Počelo je stihijno povlačenje ustanova, nacista i domaćih izdajnika. Drumovi su bili zatrpani kamionima, automobilima, zapregama i pešacima koji su žurili da što pre stignu do granice i napuste Sloveniju.

Iako se severno od Save nemačko-jugoslovenska linija fronta još nalazila na teritoriji Hrvatske, neprijateljska pozadina u Sloveniji bila je već u takvom raspadanju da su bili mogući još smeliji manevri radi opkoljavanja i razoružavanja neprijatelja. Međutim, zbog nedostatka unapred pripremljenih radio-veza i drugih oblika povezivanja glavnine JA sa jedinicama 4. operativne zone, takva operativna i taktička saradnja mogla se organizovati tek kada su jedinice došle u neposredan dodir.

Skoro istovremeno sa savezničkim trupama su 8. maja u Celovec (Klagenfurt) stigli Kokrški i Koroški partizanski odred, dok se Jeseniško-bohinjski partizanski odred 9. korpusa usmerio u dolinu Zilje u zapadnoj Koruškoj, štab 14. divizije je svoje jedinice rasporedio tako da je mogao obezbeđivati prisutnost oslobodilačkih snaga na celoj etničkoj slovenačkoj teritoriji. U Borovlje je otišla 13. SNOUB „Mirko Bračić“, u Celovec 2. ŠNOUB „Ljubo Šercer“, dok je 1. SNOUB „Tone Tomšič“ bila u Sinčoj Vesi južno od Velikoveca (Kühnsdorf. Völkermarkt). Brigade su razoružavale jedinice nemačke vojske, koja je noću 8/9. maja kapitulirala. Slovenačko stanovništvo je sa ljubavlju prihvatilo svoje oslobodiocce i nudilo im svu pomoć. Na nekim područjima, na primer Na Gurama, ta saradnja je imala karakter širokog narodnog ustanka.

Posle 9. maja 1945. cilj operacija Jugoslovenske armije u Sloveniji bio je razoružavanje glavnine okupatorsko-kvislinške voj-

ske koja se još nalazila na jugoslovenskoni tlu. kao i zadavanje konačnog udarca kontrarevolucionarnirn snagama koje su se povlačile pod njenim okriljem i očekivale da će naći sigurnu zaštitu kod zapadnih saveznika. Borba posle 9. maja pretvarala se u borbu za odbranu revolucije jugoslovenskih naroda i za pobedu narodne vlasti na celoj jugoslovenskoj teritoriji.

Nakon oslobođenja Zagreba 3. maja. 1. 2. i 3. armija JA počele su prodirati na slovenačku teritoriju, opkoljavajući i uništavajući neprijateljske jedinice koje nisu odmah položile oružje. Pošto su se jedinice nemačkog 22. korpusa 2. oklopne armije i jedinice mađarske vojske koje su branile odsek fronta između Drave i Mure 3. maja povukle u Austriju, kako bi se, pre nego što im to onemogućće sovjetske trupe, prebacile preko brdskih prelaza na teritoriju koju su zaposle britanske snage, tog dana severno od Drave više nije bilo neprijateljskih jedinica. Na ovu već ispražnjenu teritoriju prodirale su iz Međumurja dve kolone 1. armije bugarske otečestvenofrontovske vojske, nalazeće se na boku sovjetskih trupa koje su bile usmerene u Austriju. Usiljenim maršem iz Murske Sobotе, središta ranije slobodnog Prekomurja, stigla je preko Ljutomera 9. maja u Ptuj dva dana ranije formirana *Prekmurska brigada*" i produžila dalje za Maribor, prema kojem su se kretale i bugarske jedinice. Vojvođanska 51. divizija 3. armije JA je istog dana prekoručila Dravu kod sela Stojnci i naveče došla do Ptuja, da bi sledećeg dana produžila marš prema Mariboru. Još pre dolaska Bugara ušli su u Maribor partizani sa Pohorja, aktivisti, oficiri Komande grada Maribor, kao i dva bataljona 3. brigade Narodne odbrane. U već slobodni grad su noću 9/10. maja stigle Prekmurska brigada i 51. divizija 3. armije.

Nemačka Grupa armija „E". čija je glavnina tek stizala u Celjsku kotlinu, tada je raspolagala samo komunikacijom duž Savinjske doline i izlazom u Korušku kod Dravograda i Poljane. Zatvaranje tog izlaza posedanjem mostova preko Drave kod Dravograda bilo je odlučujuće u nastojanjima da se potpuno opkole i zarobe neprijateljske snage na jugoslovenskoj teritoriji.

Dok su deo Kozjanskog i Kamniško-zasavskog partizanskog odreda, bataljon 3. brigade Narodne odbrane i 6. SNOUB „Slavko Slander" otežavali pokret neprijateljskih snaga u Celjsku kotlinu i iz nje, *Zaštitni bataljon* Štaba 4. operativne zone zaustavio je u blizini Šoštanja, na cesti Celje — Velenje, glavnu kolonu neprijatelja. Komandant nemačke Grupe armija „E" general-pukovnik Aleksander Ler bio je prinuđen da počne pregovore i naredi svojim jedinicama

" Radi formiranja Prekmurske brigade, Štab 4. operativne zone je već početkom aprila 1945. naredio Štabu Kozjanskog partizanskog odreda i Komandi Kozjanskog vojnog područja da u Prekomurje upute glavninu svojih boraca. Prikupivši ljudstvo 3. aprila na planini Bohor, formirali su marševsku kolonu jačine oko 400 boraca koja je u dugom pohodu preko Hrvatskog zagorja, Kalnika i Bilo gore stigla do Velikih Zdenaca. Istočno od Barča je 28. aprila prebačena bugarskim čamcima preko Drave. Vozom i pešice je tek 5. maja 1945. ušla u Mursku Sobotu. Za vreme marša je izgubila 60 boraca.

da se zaustave i odlože oružje. U noći 9/10. maja potpisao je u Topolšici, severozapadno od Šoštanja, u središtu Štaba 4. operativne zone JA, akt o predaji svih njegovih jedinica jugoslovenskim oslobodilačkim snagama. On i njegov štab bili su zarobljeni i smešteni u Topolšici.

Okolo glavnine Grupe armija „E“, koja se još nije povukla iz Jugoslavije, bio je već stvoren uža obruč. U Koruškoj su taj obruč držale jedinice 4. operativne zone i Motorizovani odred 4. armije, na severoistoku divizije 3. armije, na istoku i jugu divizije 1. i 2. armije, a na zapadu jedinice 7. korpusa 4. armije koje su oslobodile Trojane i Kamnik.

Unutar obruča, na području Celja i u Savinjskoj dolini, nalazila se ogromna masa nemačke vojske i kvislinga, sa nepreglednom motorizacijom i tehnikom, koje je trebalo razoružati što dublje u unutrašnjosti Slovenije.

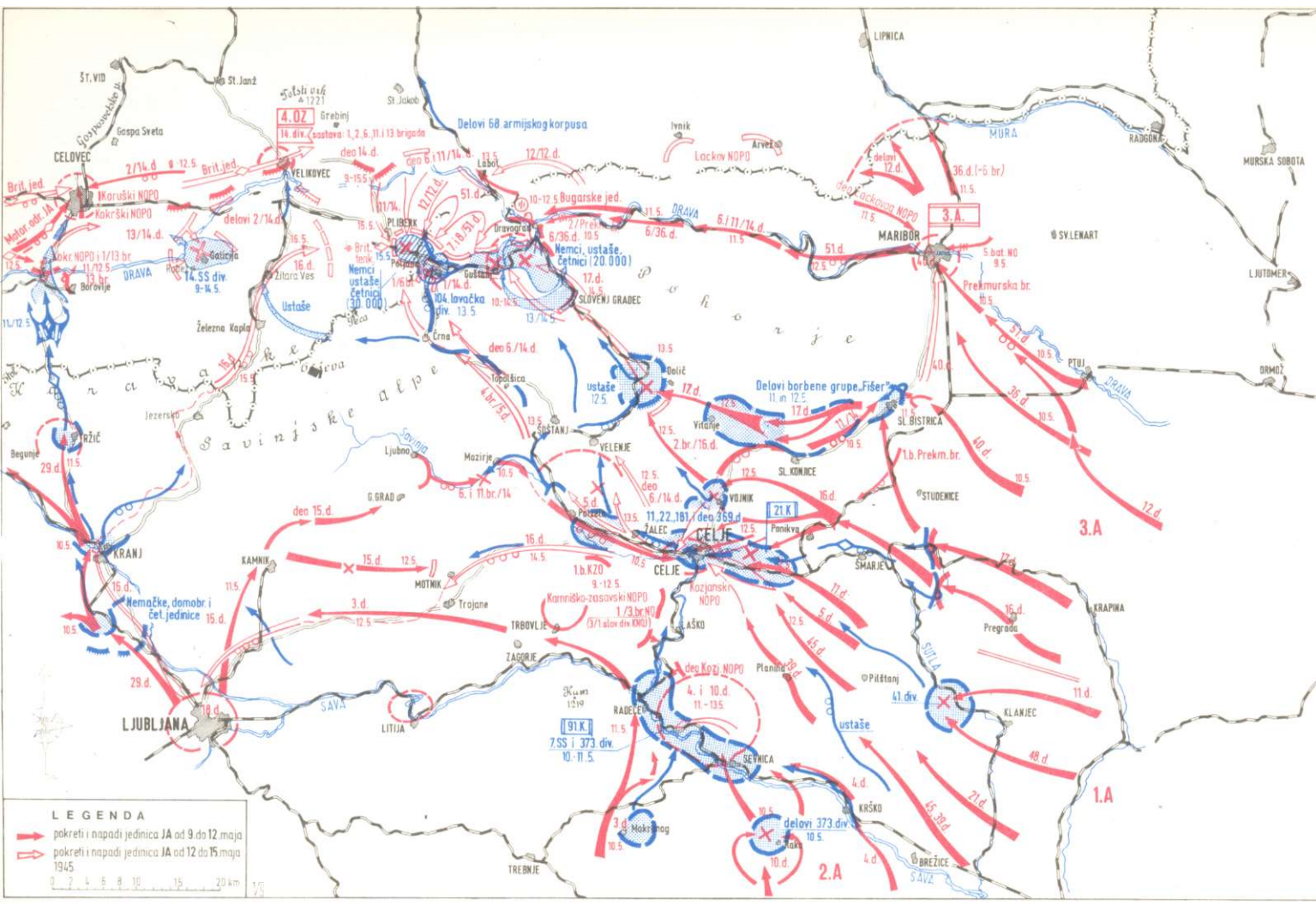
Na oba dravogradska mosta su 10. maja stigla dva bataljona 1. SNOUB „Tone Tomšič“, a zatim, na desnu obalu Drave, i bataljon Prekmurske brigade. Od Maribora je levom obalom Drave pristigla kolona bugarske vojske. Razvile su se oštre borbe, pošto su neprijateljske snage pošto-poto želele da se probiju preko Drave u Korušku. Štab 3. armije je tek počeo da jača odbranu mostova, pa je na tu strategijsku tačku slao najpre jednu brigadu 51. divizije, zatim glavninu te divizije i 12. proletersku brigadu 12. divizije. Čvršća zaprečna linija se formirala i na pravcu Poljana — Pliberk (Bleiburg).

Divizije jugoslovenskih armija su u to vreme sve više pritiskale od istoka prema zapadu na nemačko-kvislinške snage, zarobljavajući njihove veće grupacije. Grupe koje su pružale vatreni otpor bile su uništavane. Tako je 1. armija 10. maja u dolini Sutle između sela Klanjec i Dekmanca razoružala nemačku 41. diviziju. Sledećeg dana su kod Zidanog Mosta razoružani glavnina 7. SS divizije i Štab 91. armijskog korpusa, a dan ranije, kod Rake blizu Krškog, 373. legionarska divizija.

Iako su u Celju već 9. maja uspostavili narodnu vlast, jedinice 4. operativne zone nisu mogle ovladati i razoružati ogromnu nemačko-ustašku vojsku koja se povlačila kroz Celje. U grad je 12. maja stigla 11. divizija 1. armije, da bi zatim u Savinjskoj dolini, u sadejstvu sa drugim divizijama, razoružali tri nemačke i jednu legionarsku diviziju. Pred 17. divizijom 3. armije je kod Slovenske Bistrice položila oružje i nemačka borbena grupa „Fišer“ (Fischer).

U vreme dok su jedinice JA odlučno pritiskivale na glavninu neprijateljskih snaga od istoka prema zapadu, pri čemu je došlo do naročito oštarih i krvavih borbi kod Doliča severoistočno od Velenja, jaka kolona nemačko-kvislinških jedinica, na čelu sa general-pukovnikom Lerom koji je bio zarobljenik u Topolšici i pridružio se koloni, počela je 12. maja da prodire preko Zavodnja, Crne i Mežice prema Poljani i Pliberku. Njeno jezgro je bila još nerazužana 104. lovačka divizija. Jedan njen deo, sa Lerom, uspeo je da probije zaprečnu liniju kod Poljane, dok je njena glavnina bila prinuđena da se preda 13. maja, posle vatrene sukoba i gubitka oko 250 vojnika. Lera, koji je uspeo da pobegne, britanske jedinice su kasnije vratile jugoslovenskim vojnim vlastima.

Borbe u Stajerskoj i Koruškoj od 9. do 15. maja 1945.

Pogled na Poljanu ti slovenačkoj Koruškoj posle predaje neprijatelja 15. maja 1945. godine

356

Neprijatelj je pojačao pritisak i kod Dravograda. Nekolicini neprijateljskih grupa uspelo je da se probije preko železničkog mosta na levu obalu Drave, ali se glavnina neprijateljskih snaga morala usmeriti prema Poljani i Pliberku. Vremenska usklađenost proboja kod Borovlja, Dravograda i Poljane ukazuje da je postojao zajednički plan s ciljem da se kvislinzima omogući predaja anglo-američkim trupama.

U Koruškoj su jedinice 4. operativne zone zaposlele mostove preko Drave, čime je stvoren još jedan obruč pripremljen da stupi u dejstvo ako prvi ne bude mogao da odoli neprijateljskom pritisku.

Sledećeg dana, 14. maja 17. divizija slomila je otpor neprijatelja kod Doliča i oslobodila Slovenj Gradec, a zatim se spojila sa odbranom kod Dravograda. Na tom odseku bojišta predalo se oko 20.000 neprijateljskih vojnika. U međuvremenu je ojačana odbrana na liniji Pliberk — Libuče, gde su rasporedili svoje tenkove i Britanci. Tog dana započeti pregovori o predaji bili su završeni 15. maja 1945. kada se uveče predala poslednja velika grupa od oko 30.000 neprijateljskih vojnika, među njima najviše ustaša i četnika. Time je bio na slovenačkom tlu završen narodnooslobodilački rat naroda i narodnosti Jugoslavije.

Treba još napomenuti da je na Kozjaku severno od Drave i zapadno od Maribora dejstvovao Lackov partizanski odred. Kod Marenberga (sada: Radije ob Dravi) 8. maja napao je kolonu iz sastava nemačke 2. oklopne armije koja se povlačila dolinom. Posle objave kapitulacije nemačke vojske odred je prešao na austrijsku stranu Kozjaka u dolinu Cakave i oslobodio Ivnik (Eibiswald), Travnik (Wies). Osek (Haag). Arvež (Arnfels) i Glinicu (Gleinstätten). a

367.

zatim u Lipnici (Leibnitz) došao u dodir sa sovjetskim jedinicama. U navedenim krajevima, u kojima živi slovenačko stanovništvo, nalazio se do 14. maja 1945. godine.

U Koruškoj su jedinice 4. operativne zone, zajedno sa britanskim snagama, razoružavale preostale grupe neprijatelja i održavale red i mir. U svim većim krajevima od Velikoveca do doline Zilje bile su uspostavljene vojnopozadinske komande i partizanske straže. Kod Knežjeg kamena na Gosposvetskom polju (Maria Saal) severno od Celovca, poznatom spomeniku srednjovekovne slovenačke prošlosti, bila je stalna straža narodnooslobodilačkih boraca. Ali, prilike su se počele ubrzo zaoštavati. Zahtev privremene vlade Deihokratske Federativne Jugoslavije od 7. maja 1945. da vlade Velike Britanije, Sovjetskog Saveza i Sjedinjenih Američkih Država šfiznaju, na osnovu prava slovenačkog naroda na samoopredeljenje. da oni krajevi koje naseljavaju Slovenci budu priključeni Jugoslaviji, nije bio prihvaćen. Sve jedinice 4. operativne zone su se 21. hiāja 1945. povukle preko jug'oslovensko-austrijske granice na jugoslovensku teritoriju. Jugoslovenska vlada je izjavila da će to pitanje postaviti na mirovnoj konferenciji. To je bio krupan doprinos Jugoslavije budućem miru.

ZAKLJUČAK

Jugoslovenska armija je u završnim operacijama za oslobođenje zemlje, koje su bile plod sadejstva glavnine JA i snaga koje su iOš dejtvovala u neprijateljskoj pozadini jugoslovensko-nemačkog ffofita. zarobila oko 300.000 neprijateljskih vojnika i starešina, od toga 175.000 pripadnika nemačke vojske. Samo oko 30.000 ih je Uspelo da se pravovremeno povuku u Austriju.

U tom pobedonosnom završetku narodnooslobodilačkog rata U Jugoslaviji veoma značajnu ulogu su odigrale i slovenačke jedinice koje su se najduže vremena borile u neprijateljskoj pozadini jugoslovensko-nemačkog fronta. Prema pregledu Glavnog štaba JA za Slovehiju od 26. aprila 1945, one su bez Divizije Narodne odbrane imale 37.901 borca i starešinu, od čega je u sastavu pozadinskih organa bilo 11.234. Uključujući Diviziju Narodne odbrane, ukupno je bilo sedam divizija, od toga jedna italijanska, odnosno 28 brigada i 12 partizanskih odreda.

Može se tvrditi da je upravo zbog pomenutog sadejstva, koje je imalo strategijski značaj, glavnina nemačke vojske koja se povlačila iz Jugoslavije morala položiti oružje na njenoj teritoriji, dakle, u zemlji koju je 1941. bila porazila i okupirala. To je morala učiniti pred armijom koja je stvorena u toku četvorogodišnje okupacije i koju je nastojala da uništi u toku narodnooslobodilačkog rata svim sredstvima. Završni deo jugoslovenskog narodnooslobodilačkog rata jedinstven je u istoriji ratova i po tome što do tada nije bilo primera da je za vreme okrutne okupacije u nekoj okupiranoj zemlji nastala vojska koja je vlastitim snagama savladala okupatorsku vojsku i razoružala je na toj teritoriji. Takav uspeh mogla je da postigne je-

dino revolucionarna vojska sa visokim ciljevima nacionalne i socijalne slobode, ravnopravnosti naroda i narodnosti i istinske narodne demokratije.

Ta pobjeda je postignuta primenom Titove strategije, strategije razvijanja svenarodne oružane borbe na celom jugoslovenskom prostoru, od nižih ka višim oblicima svoje organizacije i od početka okupacije zemlje do njenog oslobođenja. Borba svakog od naroda jugoslovenske zajednice bila je deo zajedničke jugoslovenske narodnooslobodilačke borbe i revolucije. To jedinstvo ciljeva i borbe svakog naroda sa ciljevima i borbom naroda Jugoslavije kao istorijski nastale zajednice, našlo je svoj izraz i u završnim operacijama. Oba elementa strategijskog rasporeda jugoslovenskih oružanih snaga, četiri armije JA kao njihova glavnina koja je imala zadatak da prođe frontalno i konačno oslobodi zemlju i jedinice koje su još bile u neprijateljskoj pozadini jugoslovensko-nemačkog fronta, dopunjavali su jedan drugog i zajednički postigli konačni rezultat — potpuno uništenje neprijateljskih snaga na tlu Jugoslavije.

Završne operacije za oslobođenje Jugoslavije bile su veličanstven izraz bratstva i jedinstva njenih naroda i narodnosti. U njima su učestvovali pripadnici svih naših naroda i narodnosti. Istovremeno, te operacije su bile izraz međunarodne solidarnosti, jer su u njima učestvovali i pripadnici susednih i drugih evropskih naroda, kao i — posredno ili neposredno — jedinice većeg dela armija antihitlerovske koalicije. Stvarni završetak drugog svetskog rata u Evropi, koji se odigrao na slovenačkom tlu 15. maja 1945, bila je pobjeda slobodoljubivih i progresivnih snaga Evrope.

V **Deo**

rat — prekretnica u istoriji *Slovenije*

SPECIFIČNOSTI STRATEGIJE NOR-a U SLOVENIJI

Strategija narodnooslobodilačkog rata u Sloveniji bila je element opšte političke strategije Komunističke partije Slovenije, sastavnog dela Komunističke partije Jugoslavije, koja je posle okupacije zemlje pokrenula i zatim sve vreme rata rukovođila narodnooslobodilačkom borbom kao novom etapom dugotrajne borbe radnog naroda Slovenije za slobodniji život u budućnosti, demokratsku Jugoslaviju, ujedinjenje svih Slovenaca i socijalnu revoluciju. Strategija narodnooslobodilačkog rata u Sloveniji bila je, u stvari, ratna politika KPS u oslobodilačkom ratu slovenačkog naroda.

Ujedno je ta strategija bila konkretan oblik opštejugoslovenske strategije narodnooslobodilačkog rata na slovenačkom tlu. Ona je, drugim rečima, opštejugoslovenska strategija narodnooslobodilačkog rata, prilagođena specifičnim istorijskim i društveno-političkim prilikama u Sloveniji.

Osnovni *strategijski činioci* narodnooslobodilačkog rata u Sloveniji bili su *Osvobodilna fronta slovenskog naroda* i *partizanske narodnooslobodilačke jedinice*.

Vojnostrategijski značaj Osvobodilne fronte, jedinstvene političke organizacije radnika, seljaka i demokratske inteligencije u Sloveniji, može se pravilno proceniti samo ako se uzme u obzir činjenica da bi oružana borba narodnooslobodilačkih jedinica — zbog geografskog položaja Slovenije, njene ispresecanosti dobrim putevima i železničkim prugama, industrijske razvijenosti kao i gustine i karaktera okupacije neprijatelja — bila veoma teška, ako ne čak nemoguća, da one nisu imale „*snažno, planski stvoreno i vodeno masovno političko zaleđe*“. Takvu ocenu Osvobodilne fronte 1944. godine dao je Boris Kidrič u svom poznatom izveštaju „Kratka osvrt razvitka Osvobodilne fronte i sadašnja politička situacija u Sloveniji“.

Bez Osvobodilne fronte borba u slovenačkim uslovima ne bi bila moguća ni u jednom periodu narodnooslobodilačkog rata. Snaga, širina i rasprostranjenost organizacija OF, odnosno stepen organizovanosti narodnooslobodilačkog pokreta, neposredno su uticali na vojnu aktivnost.

Za vreme priprema i pokretanja ustanka organizacije OF nisu imale samo ulogu političkog mobilizatora ljudskih i materijalnih snaga već i ulogu partizanske ratne pozadine, koja je popunjavala i snabdevala partizanske jedinice i brinula se za njihove ranjenike i slično. Time što je vršila ulogu kasnije organizovanih vojnopoza-dinskih organa i što su u njenim okvirima izrastali najrazličitiji oblici vojne organizovanosti, Osvobodilna fronta je u pravom smislu

reči bila *borbena organizacija slovenačkog naroda*. Ovi oblici vojne organizovanosti dopunjavali su aktivnost partizanskih jedinica i širili borbu i u one krajeve gde partizanskih jedinica tada još nije bilo.

U periodu razvitka OF koje nazivamo „država u državi“, od jeseni 1941. do stvaranja prve velike slobodne teritorije, Osvobodilna fronta je vršila i funkciju političke organizacije i funkciju vlasti, čime je u stvari značaj OF kao borbene organizacije još više bio izražen. Na oslobođenim teritorijalna, posle izvršenih izbora za narodnooslobodilačke odbore, te dve funkcije su se razdvojile, ali su na poluoslobođenim i neoslobođenim područjima organi OF i dalje bili istovremeno i politički organi i organi vlasti. Vlast narodnooslobodilačkih odbora, od terenskih ili seoskih u bazi do vrha — do Slovenačkog narodnog oslobodilačkog odbora, odnosno Slovenačkog narodnog oslobodilačkog veća, bila je vlast Osvobodilne fronte. Izgradnjom sistema narodne vlasti uloga odbora OF kao borbenih organa nije se smanjila. Naprotiv, njihova uloga se širenjem njenih posebnih organizacija, kao što su bili Savez omladine Slovenije (Zveza mladine Slovenije), Radničko jedinstvo (Delavska enotnost) i Slovenački antifašistički savez žena (Slovenska protifašistična ženska zveza), još proširila i bila nezamenljiv faktor borbenih napora do kraja narodnooslobodilačkog rata u Sloveniji.

Zbog takvog karaktera Osvobodilne fronte, okupator i njegovi pomagači nastojali su svim sredstvima da otkriju i unište oslobodilačke organizacije, kako bi zatim lakše mogli uništavati i narodnooslobodilačke snage. Borba između organizacija pokreta i policijskih i drugih organa okupatora na poluoslobođenim i neoslobođenim područjima i u gradovima bila je isto tako značajna i nemilosrdna kao i borba između narodnooslobodilačkih snaga i oružanih jedinica okupatora. Masovnim terorom i represalijama, odvođenjem u koncentracione logore i zatvore i drugim merama okupator je nastojao da slomi OF kako bi narodnooslobodilačke jedinice lišio njihove podloge iz koje su izrastale.

Osvobodilna fronta je još u vreme svog nastajanja odozdo izrastala kao jedinstvena borbena organizacija. Početni koalicioni elementi u njoj, prisutni u njenom vrhu do „dolomitske izjave“, donete početkom marta 1943, olakšavali su prelaženje širokih narodnih masa na pozicije OF i KPS, koja je sve vreme bila revolucionarno, idejno, političko i organizaciono jezgro OF. Komunistička partija Slovenije je bila njena avangarda, naoružana teorijom marksizma i iskustvima konspirativnog rada. Ona je u najtežim trenucima borbe nosila na plećima i najteže breme. Bez tog čvrstog borbenog jezgra OF ne bi mogla izdržati strahovit pritisak neprijatelja i odolovati kolebanjima koja su povremeno zahvatala mase. U KPS, koja nije bila brojna, novi članovi su birani od najboljih boraca NOV i aktivista OF. Po podacima iz avgusta 1945, u terenskim organizacijama bilo je 4.979 članova KPS i 11.843 člana Saveza komunističke omladine (Zveze komunistične mladine). Oko 5.000 članova KP i isto toliko članova SKOJ-a iz Slovenije bilo je u vojsci, što znači da je na kraju narodnooslobodilačkog rata bilo ukupno oko 10.000 članova KPS i 17.000 članova SKOJ-a. Procenjuje se da je u narodnooslobodilačkom ratu izgubilo živote više od 5.000 članova KPS.

Osvobodilna fronta, organizovani narodnooslobodilački pokret pod rukovodstvom Komunističke partije Slovenije kao avangardom radničke klase, udružila je u Sloveniji sve progresivne i demokratske snage, dok su se njeni protivnici zbog svojih klasnih interesa, sve više saradujući sa okupatorom, zaglibili u blato narodnog izdajstva. Zbog toga je na kraju rata Osvobodilna fronta opravdano predstavljala slovenački narod u zemlji i van nje.

Drugi osnovni strategijski faktor narodnooslobodilačkog rata i revolucije bile su *partizanske narodnooslobodilačke jedinice*.

Treba istaći da u Sloveniji ni za jedan od partizanskih odreda — oni su u početku ustanka nastajali većinom u jačini čete, koje su se povremeno udruživale u bataljone — nije moguće utvrditi spontanost u njihovom nastajanju. Oni su bili plod istrajnog i organizovanog rada KPS i OF. Razvijali su se iz ilegalnih i borbenih grupa, a kasnije se izdvojilo njihovo jezgro iz već postojeće čete i dobilo zadatak da osnuje novu jedinicu. Prve partizanske jedinice su iznikle u blizini industrijskih centara kao što su: Ljubljana, Kranj, Jesenice, Kamnik, Domžale, Trbovlje, Celje, Velenje sa Šoštanjem, Maribor i Novo Mesto. Svu težinu formiranja prvih partizanskih odreda nosio je na svojim plećima najsvesniji deo radničke klase kojem su narodnosvesni seljaci davali svu pomoć. Seljaci su u oružane jedinice počeli masovnije da stupaju tek u zimu 1941/42, a naročito u proleće 1942. godine, dok su u daljem toku narodnooslobodilačkog rata predstavljali pretežan deo partizanskih boraca.

Da bi se partizanske jedinice, okružene veoma gustom mrežom okupatorskih uporišta, mogle održati i uspešnije širiti duh ustanka na što većem području, rukovodstvo narodnooslobodilačkog pokreta je odlučilo da osniva manje partizanske odrede, u početku čete i bataljone. Veći broj manjih žarišta oružane akcije i njihova raspoređenost na široj teritoriji, gde su imali podršku Osvobodilne fronte kao svog zaieda, predstavljali su ujedno i njihovu najbolju zaštitu. Okupator nije mogao istovremeno napasti sve, niti za njih prikupiti potrebne podatke. U skladu sa takvim strategijskim odredjenjima, partizanske jedinice u Sloveniji su formirane u jačini čete od 30 do 50 boraca koje su se udruživale u bataljone. One su u razvitku narodnog ustanka imale jednaku ulogu kao partizanski odredi u onim pokrajinama Jugoslavije u kojima nije odmah došlo do masovnog narodnog ustanka. Treba još napomenuti da je naziv „odred“ uveden u Sloveniji tek u proleće 1942. kao naziv za teritorijalnu partizansku jedinicu koja, u duhu zaključaka Savetovanja u Stolicama, ima bataljone podeljene na čete. U slovenačkom jeziku do tada, nije postojao izraz „odred“; on se sa srpskohrvatskog jezika prevodio kao „oddelek“.

Do proleća 1942, kada je nastala prva velika slobodna teritorija, aktivnost partizanskih odreda dopunjavao je veliki broj akcija ilegalnih, borbenih, diverzantskih i sabotažnih grupa, a od jeseni 1941. i masovne akcije Narodne zaštite, koja se formirala u gradu i selu. Iako su njene akcije u taktičkom smislu bile skromne, ipak je njena *masovnost* imala strategijski značaj, jer je stvarala pritisak NOP-a na celom prostoru. Narodna zaštita je bila u to vreme deo

partizanskih jedinica. Uz njeno postojanje bilo je moguće u oštroj zimi 1941/42. lakše prebroditi trenutni zastoj partizanske borbe. Sem toga, ona je u proleće 1942. znatno doprinela razvitku širokog narodnog ustanka na teritoriji pod italijanskom okupacijom. Pripremljeni borci u Narodnoj zaštiti su stupanjem u partizanske odrede omogućavali njihov brz razvoj i nastajanje široke slobodne teritorije.

U tom najranijem razdoblju narodnooslobodilačkog rata naoružane partizanske jedinice bile su vojnički najorganizovaniji deo Osvobodilne fronte, a u njenim okvirima bili su razvijeni najrazličitiji oblici aktivnosti: od prikupljanja oružja, municije, opreme, informacija, namirnica itd., do razoružavanja pojedinih vojnika, sabotaža, diverzija, akcija Narodne zaštite, akcija VOS, oslobađanja iz zatvora ili kažnjavanja izdajnika itd. Najviši i za konačan uspeh borbe odlučujući oblik vojne organizovanosti bile su stalne partizanske formacije koje su imale zadatak da uništavaju neprijateljsku živu silu, zauzimaju uporišta i postepeno oslobađaju zemlju. Partizanske jedinice su se postepeno razvijale u više oblike vojne organizacije: brigade, divizije i korpuse. One su bile do kraja rata, ako se uzme u obzir cela slovenačka teritorija i svi oblici borbene aktivnosti, ono *jezgro oslobodilačkih snaga* koje je izvršavalo ključne vojne zadatke, ali koje bez drugih oblika borbe i široke saradnje svih elemenata organizma narodnooslobodilačkog pokreta te zadatke ne bi moglo izvršiti. U duhu takvih principa sasvim je razumljivo što je razvitak narodnooslobodilačkih jedinica u Sloveniji sve vreme rata imao karakteristiku da su se istovremeno sa njihovim razvitkom u više oblike organizacije i formacije, u skladu sa potrebama, *zadržali i raniji* oblici organizacije. Sve do kraja rata u Sloveniji su postojali partizanski odredi, samostalni bataljoni, pa čak i čete, minersko-sabotažni vodovi, grupe i slično. Pojedini bataljoni brigada, a ponegde i cele brigade, dejstvovali su na partizanski način. Kombinovanje visoke razvijenosti vojnih formacija sa ranije isprobanim oblicima partizanske organizacije omogućavalo je svestrano i gipko prilagođavanje uslovima situacije, zemljišta i neprijatelja.

Borba Osvobodilne fronte i borba partizanskih oružanih jedinica bile su, u stvari, dva lica istog borbenog i revolucionarnog procesa. Kao što partizanske narodnooslobodilačke jedinice ne bi mogle postojati i boriti se bez neprekidnog oslanjanja na oslobodilački pokret, tako i organizacije oslobodilačkog pokreta ne bi mogle opstati i razvijati se da nisu jačale narodnooslobodilačku vojsku, pomagale njen razvitak i postizanje njene još veće aktivnosti, jer su samo jake jedinice NOV mogle nanositi osetnije gubitke neprijatelju, zauzimati uporišta, braniti slobodne teritorije i prisiljavati neprijatelja da brani važne komunikacije, centre i objekte. Neusklađen razvoj partizanskih jedinica sa mogućnostima koje su nudili razvijenost i snaga narodnooslobodilačkog pokreta na određenim područjima, kao i zadržavanje starih oblika borbe i organizacije, kada su postojale mogućnosti za njihovo poboljšanje, imalo je za posledicu slabljenje pokreta i nastajanje uslova za neprijateljsku protivakciju.

Razvitak narodnooslobodilačkog rata u Sloveniji bio je, u stvari, proces neprekidnog međusobno uslovljenog narastanja aktivno-

sti NOV i pokreta. Oba elementa bila su uslov njihovog postojanja, razvoja i uspeha. Jedinice NOV uvek su imale u vidu ciljeve pokreta kao celine, bile su *oružana pesnica Osvobodilne fronte*. Jačanje OF u razdoblju „države u državi” omogućilo je prolećnu partizansku ofanzivu 1942. godine i stvaranje velike slobodne teritorije, u kojoj je OF mogla da ostvari široku narodnu demokratiju. Na veliku neprijateljsku ofanzivu u leto iste godine, NOV je odgovorila formiranjem prvih udarnih brigada koje su sve više tukle neprijateljske snage, a i oružane odrede bele garde koje su osnovali reakcionarni politički krugovi, dok je OF svojim jedinstvom i političkim radom uspešno sprečavala razgaranje elemenata građanskog rata. Zbog svenarodnog jedinstva u OF kontrarevolucionarne snage bile su, naime, tako slabe da su se morale u borbi protiv NOV osloniti na okupatora. Na taj način su se sasvim kompromitovale kao izdajnici vlastitog naroda.

Zajedničkim dejstvima OF i NOV narodnooslobodilačka borba se proširila u svim područjima Slovenije, do krajnjih etničkih granica. Snaga pokreta na celom slovenačkom prostoru bila je podloga za osnivanje prvih slovenačkih divizija, snažnih operativnih jedinica NOV Slovenije, koje su prilikom kapitulacije fašističke Italije razoružale pretežan deo italijanske okupacione vojske i nanele uništavajući udarac belogardizmu.

Masovni narodni ustanak u jesen 1943. na teritoriji na kojoj je kapitulirala italijanska okupaciona vojska omogućio je skokovito i brzo izrastanje NOV i PO Slovenije u razvijenu i jaku narodnooslobodilačku vojsku u neprijateljskoj pozadini. Ona je, usavršavajući rodove i službe, škole i vojnu pozadinu, bila kadra da se uspešno nosi sa nemačkim specijalnim, za borbu protiv partizana obučanim jedinicama. Narodni ustanak u italijanskoj zoni dao je snažan podstrek širenju narodnooslobodilačke borbe i u predelima nemačke okupacione zone. S druge strane, snažan razvitak NOV, koja je oslobodila nova područja i uspešno odbranila centralnu slobodnu teritoriju, omogućio je dalji razvitak narodne vlasti, stvaranje i jačanje slovenačke državnosti, sa svim elementima koji su bili potrebni i za prvu posleratnu upravu.

Iako je ta međusobna povezanost vojske i narodne vlasti opštejugoslovenska karakteristika razvitka, ipak treba utvrditi da je ona u Sloveniji bila znatno šira zbog činjenice što su odbori OF bili nosioci i političkih funkcija i funkcija vlasti na poluoslobođenim i neoslobođenim područjima. Pridržavajući se takvih strategijskih principa, Slovenija je pobedonosni završetak narodnooslobodilačkog rata dočekala sa već u toku rata demokratski izabranim organima vlasti, NOO-ima, kao i sa na isti način izabranim političkim organima, odborima OF. i to od njihove baze na terenu do vrha — Slovenačkog narodnog oslobodilačkog veća, odnosno Plenuma OF.

U skladu sa principima jedinstva političkih i vojnih ciljeva pokreta, narodnooslobodilačke jedinice Slovenije razvijale su se, kao celina, *ravnomerno* i *neprekidno*. One nisu *nikada sasvim napustile nijednu od pokrajina Slovenije*, već su se prilagođavale prilikama i istrajale. To važi i za rukovodstva i organe narodne vlasti.

Stanovnici Ljubljane su dočekali prvu slovenačku vladu na sadašnjem Trgu Oslobođenja, 10. maja 1945. godine

Iako su narodnooslobodilačke jedinice u toku daljeg razvitka narodnooslobodilačkog rata sve više morale primenjivati koncentraciju sve većih snaga u jednoj operaciji, ipak prostor na kojem trenutno nije bilo operativnih jedinica nije bio prazan. Na takvoj teritoriji bili su partizanski odredi, čete i bataljoni Narodne odbrane (VOS, VDV), partizanske straže i druge vojnopozadinske jedinice, pa i Narodna zaštita, koja je tada već bila podređena organima narodne vlasti. Na takvim područjima, pa i na poluoslobođenim i neslobođenim teritorijama, iako u manjoj meri, bile su minersko-sabotažne grupe, obaveštajni punktovi i kurirske stanice, naoružani članovi NOO-a, privrednih komisija, odbora OF, komiteta KPS i SKOJ-a i drugi aktivisti.

Može se tvrditi da su strategijski principi o *sveobuhvatnosti i svenarodnom karakteru narodnooslobodilačkog rata* i osnovno načelo da je *operativni deo NOV samo oružano jezgro svenarodnih ratnih napora*, koje izvršava temeljne borbene zadatke, važili u čitavom narodnooslobodilačkom ratu. Ta svenarodna vojna organizovanost i široka saradnja svih elemenata pokreta bile su veoma efikasne u presudnim periodima njegovog razvitka.

Od ostalih specifičnosti narodnooslobodilačkog rata u Sloveniji treba istaći problem nastajanja slobodnih teritorija i neke karakteristike završnih operacija za oslobođenje.

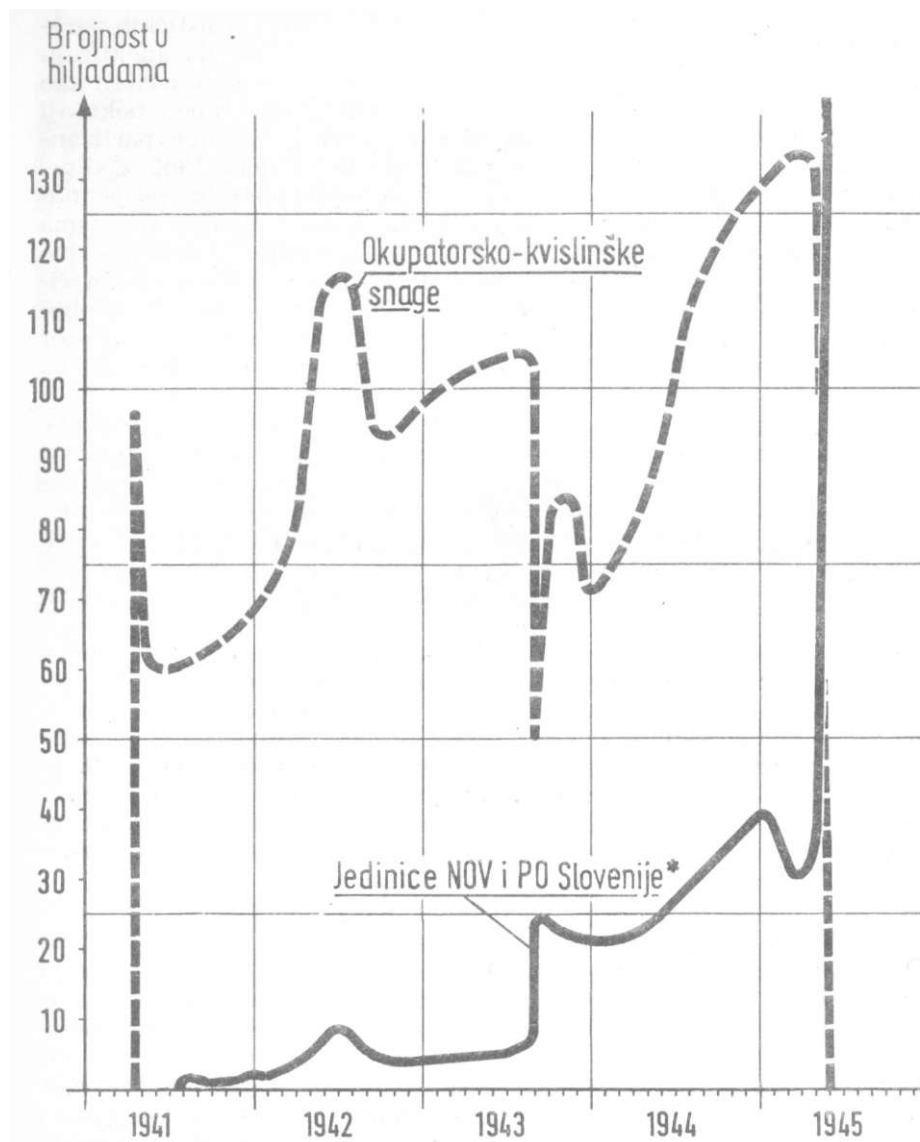
S obzirom na to da je Slovenija bila posednuta veoma gustom mrežom okupatorskih uporišta, međusobno povezana dobrom drumskom i železničkom mrežom, koja su kontrolisala svako naselje, i

da se Slovenija nalazila u neposrednoj blizini država fašističkih agresora, koji su svaki svoj deo anektirali ili nameravali da anektiraju i sasvim denacionalizuju, oslobođene teritorije nisu mogle nastati kao rezultat direktne vojne aktivnosti ustaničkih snaga. Stoga pokušaji stvaranja slobodne teritorije, neophodne za dalji razvitak partizanske borbe i narodne vlasti, nisu uspeli sve do proleća 1942. godine. Pokazalo se velikom iluzijom očekivati da bi slobodne teritorije mogle nastati na taj način što bi partizanske jedinice svojim zasedama zatvorile prilaze nekom području a zatim ga branile. Uspešan je bio samo put *postepenog širenja svenarodne borbene aktivnosti na širokim područjima sve do narodnog ustanka*. Kada je narодноoslobodilački pokret stekao snagu i širinu na velikom području, okupator je bio prinuđen da menja dotadašnji sistem okupacije, zasnovan na nadzoru svakog sela uporištima i patrolama, i da se koncentriše u većim uporištima. Prva velika slobodna teritorija, kao i sve druge u kasnijim periodima rata, nije nastala frontalnim napadima koncentrisanih oslobodilačkih snaga, na klasičan vojni način, već kao rezultat masovnog pritiska na okupatora na širem području, kao *razrešavanje suprotnosti između jačine oslobodilačkih snaga i slabosti okupatorskog okupacionog sistema*. Okupator nije mogao ostvarivati svoju vlast velikim brojem posada, patrolama, žandarmerijom i civilnom upravom, već se morao koncentrisati u utvrđenim, po svim vojnim pravilima izgrađenim uporištima. U međuprostorima malog broja uporišta nastalo je slobodno područje na kojem je vlast preuzela OF, dok su partizanske jedinice branile prilaze i tukle neprijateljske kolone, odnosno opkoljavale preostala uporišta. *Okupator je u suštini, bio opkoljen u zemlji koju je okupirao*. Takvo stanje je mogao izmeniti u svoju korist jedino upotrebom velikih snaga u krupnim ofanzivama, koje je pratio zverski teror. Pošto su te snage ipak bile ograničene, uprkos pomoći slovenačkih kontrarevolucionara, one nisu mogle slomiti NOP i njegovu vojsku.

Oslobođene teritorije nastale prilikom kapitulacije Italije bile su takođe izraz *odnosa oslobodilačkih snaga i snaga nemačkog okupatora* koje je on mogao izdvojiti za slovenačku teritoriju koja je bila pod Italijom. Možemo konstatovati da nemački okupator, zbog jačine oslobodilačkih snaga, ni do kraja rata *nije mogao uspostaviti svoju okupacionu vlast na celoj slovenačkoj teritoriji* niti zameniti italijansku vlast svojom, čak ni uz pomoć slovenačke reakcije.

Štaviše, zbog narastanja snage NOP-a slobodne teritorije su nastajale i u dotadašnjoj nemačkoj okupacionoj zoni, što je ujedno značilo i *potpun slom njegove germanizatorske politike*. Tek kada se krajem rata veoma izmenio odnos snaga u korist okupatora, pošto je Slovenija postala neposredna pozadina nemačko-kvislinškog fronta u Jugoslaviji koji je bio sastavni deo opšteg fronta u istočnoj Evropi i Italiji, okupator je uspeo da uništi te slobodne teritorije. U toj novoj situaciji veoma je porastao značaj centralne slobodne teritorije u Beloj krajini, koju je NOV uspešno odbranila.

U završnim operacijama zadatak NOV i PO Slovenije bio je da uprkos stalne aktivnosti očuvaju živu silu i polazne položaje za prelaz u završne operacije za oslobođenje u sadejstvu sa glavninom

* Bez prekomorskih jedinica

Približan odnos narodnooslobodilačkih i neprijateljskih snaga u Sloveniji 1941.—1945.

Jugoslovenske armije, koja je prodirala frontalno i konačno oslobađala zemlju. Budući da je postojala mogućnost da jedinice zapadnih saveznika stignu u Sloveniju pre glavnine JA i pruže oslonac kontrarevolucionarnim snagama kao što su to činile u Grčkoj i Italiji, borba NOV i PO Slovenije i njihovo ostajanje na slovenačkom pro-

storu bili su *jemstvo konačnog i potpunog ostvarenja ciljeva narodno-oslobodilačke borbe i revolucije, kao i obezbeđenja tekovina dotadašnje borbe slovenačkog naroda.*

Sjajne završne operacije jugoslovenskih narodnooslobodilačkih snaga bile su *plod taktičko-operativne saradnje glavnine JA koja je svojim dejstvima konačno oslobađala zemlju i slovenačkih jedinica koje su vodile borbu u pozadini jugoslovensko-nemačkog fronta na još neoslobođenim područjima zemlje.* Takav raspored i dejstva narodnooslobodilačkih snaga značili su veliku prednost jugoslovenskih oružanih snaga, prednost koja je omogućila zarobljavanje većeg dela nemačkih i kvislinških snaga na tlu Jugoslavije.

KARAKTERISTIKE NARODNOOSLOBODILAČKOG RATA U SLOVENIJI

Narodnooslobodilački rat na teritoriji Slovenije bio je, u najširem smislu reči, rat radnih ljudi Slovenije protiv okupatora i njegovih pomagača. To je bio *teritorijalni narodni rat* u kome su prevladavali elementi *partizanskog ratovanja* čiji oblici su se neprekidno prilagođavali prornenljivim prilikama, a bili i različiti po pokrajinama zbog rasparčanosti slovenačke teritorije između tri okupatora, različitosti okupacionih sistema svakog od njih, a i posebnosti tih pokrajina i njihovog stanovništva.

Narodnooslobodilačka vojska i partizanski odredi Slovenije, uključujući i sve ostale oblike vojne organizovanosti koje je stvorio narodnooslobodilački pokret, bili su *najšira i najrazgranatija vojna organizacija u istoriji slovenačkog naroda*, dok su po svojoj društvenoj suštini bili *revolucionarna vojska radnika, seljaka i napredne inteligencije.*

Narodnooslobodilačka vojska i PO Slovenije bili su oružani deo narodnooslobodilačkog pokreta slovenačkog naroda — OF, a ujedno *integralni deo NOV i PO Jugoslavije.* S obzirom na način nastajanja i strategijski položaj na krajnjem zapadnom delu zemlje, njihova borba bila je do kraja rata relativno samostalna. Imali su čitavo vreme rata pretežno slovenački komandni kadar, koji je izrastao u toku borbe i jedinicama komandovao na slovenačkom jeziku. To nimalo nije smetalo da se u NOV i PO Slovenije aktivno uključuju i pripadnici drugih naroda Jugoslavije koji su se našli u Sloveniji, kao i da se mnogi slovenački borci uključuju u jedinice NOV i PO Jugoslavije van svoje uže domovine. S druge strane, taj duboki *internacionalistički duh*, koji je prožimao narodnooslobodilačke borbe, izražavao se u formiranju posebnih jedinica iz redova pripadnika susednih i drugih nejugoslovenskih naroda u NOV i PO Slovenije i u prihvatanju svih antifašista u redove slovenačkih jedinica.

Može se tvrditi da su NOV i PO Slovenije, uprkos samostalnosti uslovljene njihovim specifičnim položajem i razvitkom, bili sve vreme rata, u skladu sa odlukom SNOO od 16. septembra 1941. o uključanju u jugoslovenske partizanske odrede, *deo NOV i PO Jugoslavije na slovenačkoj teritoriji* kojim je komandovalo Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih četa, odnosno Glavni štab NOV i

PO Slovenije. Samo takva organizacija jugoslovenskih oružanih narodnooslobodilačkih snaga je u punoj meri omogućavala uspešnu borbu protiv okupatora i njegovih slugu, u skladu sa specifičnostima prilika, teritorije i neprijatelja. Samo takva organizacija mogla je osiguravati povezanost sa najdubljim stremljenjima naroda i obezbeđivati osposobljenost oružanih snaga za vođenje *totalnog teritorijalnog rata* protiv neprijatelja, koji se tesno povezivao sa reakcionarnim protivnarodnim elementima unutar slovenačkog naroda i koje je na najrazličitije načine uključivao u svoju vojnu mašineriju. Jedino takva vojska mogla je biti oruđe revolucije, a njeni ciljevi — ciljevi najširih narodnih masa. Protiv totalnog rata okupatora mogao se voditi samo svenarodni oslobodilački rat.

Totalnost narodnooslobodilačkog rata nije se izražavala samo u težnji narodnooslobodilačkog pokreta da u oružanu borbu uključi što šire slojeve društva, da ih organizuje na odgovarajući način na celoj narodnoj teritoriji, već i kroz oblike borbe i objekte koji su bili ciljevi te borbe. Sve što je služilo okupatoru i okupaciji, i svi koji su pomagali održavanje vlasti okupatora — bili su pod udarom te borbe. Zbog toga nisu bili objekt napada samo neprijateljska živa sila, uporišta, drumska i železnička saobraćajna mreža i slično, već i telefonska i električna postrojenja, privredni i industrijski objekti pa čak i nemačke škole. Oslobodilački pokret je sprečavao bilo kakvu kulturnu saradnju i društvene dodire sa neprijateljem.

Teritorijalnost narodnooslobodilačkog rata bila je uslovljena društveno-političkim ciljevima narodnooslobodilačkog pokreta (ujedinjena Slovenija, razvitak OF i narodne vlasti na celoj etničkoj teritoriji, uključivanje celog stanovništva u revolucionarni proces), a nju je tražila i dinamika rata. Na područjima gde se borba iz bilo kojeg razloga nije mogla razvijati, neprijatelj je uglavnom mogao uspešnije iskorišćavati privredu, regrutovati pomoćne snage i sa tih područja uzimati jedinice za borbu protiv glavnine NOV i POS. Što šira teritorijalna rasprostranjenost partizanske borbe bila je operativna i strategijska nužnost.

Osnovna karakteristika dejstava NOV i PO Slovenije bila je *partizanska taktika*, koja se povremeno i u određenim uslovima preplitala sa elementima frontalnog ratovanja. Takav način je tražila, na primer, odbrana Bele krajine u kojoj su bili smešteni centralni organi vlasti, političko rukovodstvo i druge ustanove. Tako veliki značaj primenjivanja partizanske taktike u ratovanju NOV i POS uslovljavali su veoma gusta mreža komunikacija, brojnost neprijateljskih uporišta, a i određene karakteristike zemljišta, kao što su uskost i komunikativnost šumovitih područja, reljef itd. U napadima na uporišta, koji su izvođeni uglavnom noću, više od dve trećine snaga moralo je biti u obezbeđenju napada, a trećina ili čak manje u napadu. Brzo premeštanje snaga sa jednog na drugo područje bilo je nužno radi postizanja iznenađenja i stvaranja lokalne nadmoćnosti, a i radi sprečavanja neprijateljskih napada.

Neprekidno prilagodavanje prilikama tražilo je česte reorganizacije i druge promene, a s druge strane, zbog različitih uslova, zahtevalo istovremeno postojanje različitih oblika organizacije.

U toku narodnooslobodilačkog rata iz Slovenije nije prebačena u Operativnu grupu Vrhovnog štaba NOV i PO Jugoslavije nijedna jedinica, a ni Operativna grupa niti njen deo nisu operisali na tlu Slovenije sve do završnih operacija za oslobodenje zemlje, kada su sve četiri armije JA vodile borbu u Sloveniji. Uprkos takvom položaju, NOV i PO Slovenije su uspešno usklađivali svoju aktivnost sa događajima na jugoslovenskom ratištu kao celini. Neprekidno širenje borbe NOV i POS na krajnjem zapadnom delu zemlje povoljno je uticalo na razvitak narodnooslobodilačkog rata u Jugoslaviji i svima, u zemlji i van nje, potvrđivalo *stvarno jedinstvo jugoslovenskih naroda u borbi protiv okupatora*. Ta borba nije bila samo podstrek borbenim naporima drugih naroda, kao što je borba hrvatskog, srpskog, makedonskog, crnogorskog naroda, naroda Bosne i Hercegovine i ostalih narodnosti bila neprestana podrška borbi Slovenije, već je imala konkretan operativno-strategijski uticaj, naročito napadi na komunikacije koje vode u pravcu Balkana i Jadranskog mora. Taj uticaj je bio još značajniji u odnosu na borbu protiv veštačke tvorevine tzv. Nezavisne Države Hrvatske. Isto tako, treba naglasiti da su uspesi oružane borbe u Hrvatskoj veoma povoljno uticali na razvitak narodnooslobodilačkog rata u Sloveniji. NOV i PO Slovenije su se oslanjali na hrvatske slobodne teritorije, a međusobna pomoć NOV i PO Slovenije i Hrvatske postala je stalna borbena praksa od Istre do Prekomurja i Međumurja.

Odlučno opredeljenje primorskih Slovenaca i istarskih Hrvata (čija je sudbina u okviru fašističke Italije bila potpuno ista, a u toku rata, posle sloma italijanske vojske u velikom broju našli su se u južnoj Italiji i u sredozemnim zemljama) za Titovu Jugoslaviju onemogućilo je reakcionarne snage, da utiču na razvitak situacije u zemlji, u pravcu obnove stare kraljevine. Procenjuje se da je od 35.000 prekomoraca bilo oko 27.000 primorskih Slovenaca i istarskih Hrvata. Oni su u sastavu 4. armije, Mornarice i Vazduhoplovstva JA svojim oduševljenjem i pregalaštvom visoko digli borbeni elan jedinicama koje su učestvovala u završnim operacijama za oslobodenje zemlje.

Borba NOV i PO Slovenije koju su vodili u neposrednoj blizini matičnih fašističkih zemalja značila je snažnu podršku antifašističkim snagama susednih naroda — italijanskog, austrijskog i mađarskog. Pomoć njihovim pokretima otpora nije bila samo moralno-politička već, u okvirima datih mogućnosti, konkretna i veoma raznolika.

Takvu pomoć davali su susedni narodi i Sloveniji. Više hiljada italijanskih antifašista, naročito radnika Julijske krajine, stupilo je u redove NOV i PO Slovenije, a antifašističke organizacije Furlanije i drugih krajeva severoistočne Italije prikupljale su, uz masovnu podršku stanovništva, namirnice i druge potrebe, štatile i pomagale internircima, zatvorenicima i drugima koji su se vraćali u Jugoslaviju. Ta pomoć je dokaz da se italijanski narod nije slagao sa politikom porobljavanja Slovenaca koju su mu nametali buržoaski i fašistički režimi.

Iako je pomoć austrijskih i nemačkih antifašista, zbog slabije razvijenog pokreta otpora, bila manja, ipak su postojanje Austrij-

skog bataljona u NOV i POS, saradnja slovenačkih i austrijskih antifašista u Koruškoj i primeri iskrene pomoći našim internircima, zarobljenicima i zatvorenicima u tim zemljama, pomoć mladićima koji su morali nositi nemačku vojnu uniformu i slično — značili nadu da će odnosi sa severnim susedima Slovenije i Jugoslavije biti element mira i zajedničkog življenja u budućnosti.

Uprkos slabijim vezama sa mađarskim antifašistima, više stotina mađarskih vojnika se krajem rata pridružilo narodnooslobodilačkim jedinicama Slovenije, dok su prekomurski aktivisti uživali punu pomoć mađarskih antifašista u Mađarskoj, naročito u Budimpešti.

U odnosu na velike saveznike antihitlerovske koalicije, treba najpre konstatovati da je narodnooslobodilački rat Slovenaca, u okviru napora jugoslovenskih naroda, bio konkretna pomoć narodima Sovjetskog Saveza u njihovom velikom otadžbinskom ratu protiv nacističkog agresora. Ta pomoć je bila u teškim trenucima, kada su nacističke snage prodirale u dubinu sovjetske teritorije, kao i u vreme kada je pobeda nad neprijateljem već bila sigurna stvar.

Duboka vera u snagu socijalističkih ideja velikih teoretičara svetskog radničkog pokreta Marksa, Engelsa i Lenjina, kao i svest o internacionalističkoj solidarnosti boraca za novi svet, sve vreme rata prožimala je slovenačke partizanske borce. Oni su to shvatali, pre svega, kao dužnost da odlučnom borbom savladaju fašizam u svojoj zemlji i u njoj otvore puteve revolucionarnih društvenih promena. Tako su svoju dužnost shvatali i oni sovjetski građani koji su se uključili kao borci u NOV i PO Slovenije. Mnogi od njih su dali svoj život u toj borbi. S druge strane su i mnogi slovenački ljudi, koji su kao prinudni vojnici nemačke ili italijanske vojske bili na sovjetsko-nemačkom frontu, prebegli na drugu stranu fronta ili se pridružili sovjetskim partizanima. Sovjetskog i slovenačkog čoveka nije povezivala samo zajednička borba protiv istih agresora i okupatora već i krv prolivena na zajedničkim ratištima.

Bez obzira na to što su zapadni reakcionarni krugovi davali podršku četničkom izdajstvu i slovenačkim građanskim političarima koji su pokušali da spreče širenje Osvobodilne fronte i partizanske borbe, saradnja sa pripadnicima zapadnih savezničkih država bila je od početka drugarska. Uvek je preovladala svest o zajedničkom neprijatelju. Za veoma dragocenu materijalnu pomoć koju su NOV i PO Slovenije primali od zapadnih saveznika počev od 1943. godine, oni su se časno odužili. Napadima na saobraćajne veze, koje preko slovenačke teritorije povezuju Italiju sa srednjom Evropom, otežavali su neprijateljske pokrete i saobraćaj, a sem toga su iz ruku nacističkih krvnika spasli 489 britanskih ratnih zarobljenika i avijatičara, 304 američka avijatičara, 121 Francuza, kao i pripadnike drugih naroda zapadnih zemalja.

Narodnooslobodilačka borba slovenačkog naroda bila je *deo velikog fronta slobodoljubivih snaga sveta* koje su se udružile u borbu za slobodu naroda i demokratiju, protiv fašizma kao najljućeg neprijatelja slobodoljubivog čovečanstva, protiv nacionalnog i rasnog ugnjetavanja da bi čovečanstvo započelo novu istcrijsku epohu mira i napretka.

GUBICI SLOVENIJE U NARODNOOSLOBODITELJSKOM RATU

Tačno utvrđivanje ljudskih i materijalnih gubitaka u narodnooslobodilačkom ratu Slovenije verovatno nikada neće biti moguće zbog nerazvijene statističke službe pre, u toku i posle rata, zbog rasparčanosti teritorije, različitosti okupacionih sistema i neuporedivosti podataka. Deo narodne teritorije i sada nije ujedinjen sa matičnom Slovenijom, a jedan njen deo bio je niz godina posle rata pod upravom zapadnih savezničkih snaga. Zbog toga su raspoloživi podaci globalni i privremeni.

Od oko 1,600.000 Slovenaca, koliko ih je u početku drugog svetskog rata živelo u matičnom delu Slovenije i na slovenačkoj etničkoj teritoriji van nje, živote je u oružanim snagama NOV i Narodne zaštite, kao pripadnici oslobodilačkog pokreta, u zatvorima i logorima i kao žrtve fašističkog terora izgubilo oko 46.000 ili 2,5 odsto, od čega 3.500 žena. Procenjuje se da je od toga sa oružjem u ruci i zbog ranjavanja živote izgubilo oko 16.000, u zarobljeništvu ili koncentracionim logorima 9.000, a od bombardovanja 1.600. Okupator je radi zastrašivanja ili odmazde streljao, poubijao, obesio ili spalio oko 19.400 civila svih starosti i oba pola, od čega oko 2.500 talaca.

Prema tome, od ukupnog broja žrtava oko 35 odsto poginulo je sa oružjem u ruci, a veći deo, 65 odsto, izgubilo je život zbog surovog nasilja okupatora. Ako se po gruboj proceni uzme u obzir da je duže ili kraće vreme u NOV Jugoslavije bilo oko 100.000 Slovenaca ili 6,25 odsto stanovništva, odnosno više od polovine za borbu sposobnih muškaraca, onda je poginulo oko 16 odsto boraca ili 1 odsto stanovništva Slovenije.

Najteži gubici su bili u napadima na utvrđena uporišta, zatim oni koji su izdati, ili su napustili jedinice za vreme neprijateljskih ofanziva i slično. Podaci pokazuju da su žrtve bile brojnije kod golorukog stanovništva, koje je podvrgavano surovom teroru okupatora. Zbog terora okupatora i u logorima i zatvorima izgubilo je život oko 30.000 ljudi.

Procenjuje se da je u NOV i PO Slovenije ranjeno oko 22.000 boraca, od čega se u partizanskim bolnicama lečilo 12.000.

Teror okupatora dostigao je ogromne dimenzije. Smatra se da je bilo u zatvorima najmanje 35.800 ljudi, a u internacionim i koncentracionim logorima 29.000. Oko 35.000 muškaraca i žena je bilo na prinudnom radu, a nasilno je iseljeno ili je zbog opasnosti iseljenja napustilo svoje domove oko 80.000, dok je migracija, prouzrokovana terorom ili teškoćama života, bila još veća. U nemačku državnu službu i vojsku je za duže vreme prinudno mobilisano oko 60.000 lica, od toga u nemačku vojsku 35.000 muškaraca, koji su učestvovali u borbama na velikim frontovima, gde ih je poginulo oko 5.000. Telesne povrede dobilo je oko 30.000 lica, dok su posledice napora, patnji i teških životnih uslova pogodile većinu odraslog stanovništva. Treba napomenuti da je u borbama protiv NOV, zbog kažnjavanja smrću kao narodnih izdajnika i slično živote izgubilo oko 9.000 belogardejaca, domobranaca i drugih saradnika okupatora.

Rat je prouzrokovao teško razaranje privrede. Okupatori su za sobom ostavili ruševine, a u praznim fabrikama uništene mašine i uređaje. Vrednost uništenog minulog rada je nemerljiva. Primera radi navodimo samo neke podatke: od 1.380 km železničkih pruga sasvim je uništeno 230 km ili 13 odsto, 255 skretnica (17 odsto), 500.000 pragova (20 odsto), 6.000 metara objekata (35 odsto, od toga 206 propusta i mostova); od 35 tunela bilo je 7 neupotrebljivih, a od 60 mostova sa preko 60 metara dužine porušeno je 25 ili 41 odsto, upotrebljivih lokomotiva je bilo samo 65 ili 24 odsto od predratnog stanja, a od 18.078 vagona, izbrojanih krajem rata u Sloveniji, 2.500 je uništeno i izbačeno sa koloseka i 6.012 neupotrebljivih.

Prilikom oslobođenja stanje školskog prostora bilo je sledeće: 104 porušene školske zgrade sa 264 učionica, 560 delimično uništenih sa 2.330 učionica, a oštećeno 138 škola sa 395 učionica.

Od 246.441 stambene, javne i privredne zgrade uništeno je 24.136 ili 9,8 odsto. Taj procenat je bio najveći kod javnih zgrada.

Neka naselja bila su sasvim uništena. Sasvim (više od 90 odsto zgrada) spaljena su ili porušena 23 naselja sa više od 35 zgrada, 53 naselja sa 13 do 35 zgrada i 141 naselje sa 3 do 13 zgrada. Ukupno je bilo takvih naselja 217.

Veći deo navedenih razaranja nisu prouzrokovale ratne potrebe, već su deo represivnih mera okupatora. Ovi brojevi primeri, međutim, ne mogu izraziti patnje i muke, ali su ipak dokaz genocidnih postupaka okupatora, a ujedno i izraz volje slovenačkog naroda da se, bez obzira na žrtve, bori za svoju slobodu.

CILJEVI NARODNOOSLOBODILAČKOG RATA I NJIHOVO OSTVARENJE

Aprilski rat 1941. godine, u kojem je izgubio slobodu i onaj deo Slovenije koji se nalazio u sastavu Kraljevine Jugoslavije, bio je produžetak i vrhunac dugotrajnog imperijalističkog i denacionalizatorskog pritiska. Da je pobeđio fašizam, slovenački narod bi doživeo narodnu smrt i potpuno bi iščezla njegova kultura.

Borba za oslobođenje svih Slovenaca i njihov budući slobodni život bila je zbog toga u skladu sa dugoročnim interesima celog društva i svih pojedinaca, bez obzira na klasna i druga opredeljenja. Borba za ostvarenje tog cilja, po svojoj sadržini antiimperijalistička, bila je deo opštih stremljenja progresivnih demokratskih snaga sveta, koje su bile i prirodni saveznik u toj borbi. S druge strane, ta borba je mogla biti uspešna samo ako je bila uperena protiv svega što je pomagalo okupatoru i okupaciji, pa i protiv ostataka narodne slugeranjске prošlosti.

Iako je opasnost uništenja slovenačkog naroda omogućavala *široko narodno jedinstvo i najšire udruživanje njegovih snaga*, to jedinstvo moglo se ostvarivati samo u skladu sa društveno-političkim prilikama. Društvene grupe koje su imale materijalnu korist od saradnje sa okupatorom, bile povezane sa njim već ranije ili su iz bilo kojeg razloga računale na njegovu pomoć, kao i pojedinci koji su se predali sudbini ili zbog političke ili kulturne zaostalosti nisu bili svesni istorijskog trenutka, rušili su to jedinstvo i bili društveno-

-politička podloga iz koje su izrastale kontrarevolucionarne snage. Borba za što šire jedinstvo narodnih masa, za osvešćenje ljudi, kao i akcija protiv rušitelja narodnog jedinstva, bili su sastavni deo narodnooslobodilačke borbe.

Zbog klasne raslojenosti slovenačkog društva i različitih pogleda na svet, neko idealno jedinstvo nije ni moglo biti ostvareno. Oslobodilački pokret je bio izraz *dostignutog jedinstva pre svega radnih ljudi, proizvođača materijalnih i duhovnih dobara slovenačkog društva, radnika, seljaka i napredne inteligencije*. Takvoj strukturi pokreta odgovarala je i sadržina cilja oslobođenja. Istinska sloboda se mogla postići samo pobedom revolucije i potpunim slomom imperijalističke politike susednih velikih naroda prema slovenačkom narodu. Za uspeh narodnooslobodilačke borbe nije bilo značajno ma kakvo jedinstvo, već samo jedinstvo na progresivnim i revolucionarnim pozicijama, sa radničkom klasom na čelu pokreta. Ipak, treba istaći da je opšta ugroženost naroda omogućavala širenje pokreta i na nacionalno svesni deo srednjih slojeva i buržoazije, a Osvobodilna fronta je svojom širinom i politikom uspela u velikoj meri da spreči raspaljivanje društvenih suprotnosti u građanski rat, što bi samo koristilo okupatoru.

Cilj oslobođenja, shvaćen kao proterivanje i uništenje okupatora i kao socijalno oslobođenje do tada iskorišćavanog i od vlasti odgurnutog radnog naroda, bilo je moguće ostvariti samo neprekidnom oružanom akcijom, razvijanjem oružane borbe iz početnih u sve više oblike, uz postepeno izgrađivanje narodne vlasti na najširoj osnovi. U tom procesu je bila veoma značajna uloga Osvobodilne fronte. Ona se razvila u širok i jedinstven pokret, koji je po svom sastavu, organizovanosti i sadržini bio *negacija bivših političkih buržoaskih stranaka i predratnog političkog života u Sloveniji*. Ona je čitavo vreme rata bila *borbena organizacija* koja je već u toku rata, kad god su dozvoljavale prilike, uvođila i širila *neposrednu narodnu demokratiju, vlast narodnooslobodilačkih odbora* koji su i posle rata bili osnova novih društvenih odnosa.

Cilj *ujedinjenja svih Slovenaca* (ujedinjena Slovenija) bio je još u prošlosti sastavni deo političkih programa najprogresivnijih snaga slovenačkog naroda. Samo narodnooslobodilačka borba, povezana sa borbom drugih malih i ugnjetenih naroda za nacionalno oslobođenje i suverenost, i perspektiva potpunog sloma fašističkih okupatora i njihove imperijalističke politike stvorile su *realne mogućnosti za ostvarenje ujedinjene Slovenije i samoopredeljenje Slovenaca*.

Oslobodilački pokret je bio svestan da će ostvarenje tog cilja zavisiti od širine narodnooslobodilačke borbe i da će biti dostignut samo ako vlastite oružane snage budu oslobodile zemlju do etničkih granica i uspostavile narodnu vlast na celom tom prostoru.

Međutim, iako je već u početku ustanka jasno postavila cilj ujedinjene Slovenije, OF nije isticala pitanje konkretnih granica, smatrajući da njihovo određivanje treba rešavati po završetku narodnooslobodilačkog rata.

U vezi s tim pitanjem treba istaći da su u toku narodnooslobodilačkog rata oružane snage slovenačkog naroda postepeno, svojom borbom, rušile nepravedne imperijalističke granice i proširile narod-

nooslobodilačku borbu na celu narodnu teritoriju i da su već u toku rata na toj teritoriji nastali i dejstvovali organi narodne vlasti.

U borbi za ostvarenje cilja ujedinjene Slovenije bila su prisutna dva nova elementa kojih nije bilo u prošlosti: oružana borba NOV i PO Slovenije u okviru borbe Jugoslavije i sasvim nova, revolucionarna sadržina te borbe. S druge strane, pak, ta borba za samoopredeljenje Slovenaca i ujedinjenu Sloveniju ničim nije ugrožavala interese radnog naroda susednih zemalja. Nasuprot, ostvarivanje prava slovenačkog naroda na samoopredeljenje i ujedinjenje bio je prilog dugoročnom miru i prijateljstvu sa susedima.

Zbog posleratnih zaoštavanja između velikih sila cilj ujedinjene Slovenije nije bio sasvim ostvaren. Slovenačko primorje i Istra bili su priključeni Jugoslaviji, dok su široka područja naseljena Slovencima i dalje ostala izvan slobodne matične domovine. Prijateljstvo naroda Jugoslavije i naroda zemalja u kojima žive, koje ih je povezivalo u vreme borbe protiv fašizma i nacizma, i danas je elemenat saradnje, prijateljstva i dobrosusedskih odnosa.

Narodnooslobodilački pokret slovenačkog naroda, ne priznajući fašističku okupaciju i komadanje Jugoslavije kao države, postavio je za cilj *očuvanje kontinuiteta Jugoslavije kao državne zajednice, nastojeći ujedno da postigne revolucionarno menjanje njenih unutrašnjih odnosa i uspostavljanje ravnopravnosti njenih naroda i narodnosti*. Ti odnosi mogli su se stvarati samo na osnovu prava svakog naroda na samoopredeljenje i vlastitu državnost.

Nova Jugoslavija je izrastala iz jedinstva njenih naroda i narodnosti u složenoj, bratskoj i uzajamnoj narodnooslobodilačkoj borbi. Uspesi jednog naroda bili su uspesi sviju i pomoć drugome. Pripadnici pojedinih naroda stupili su u borbu bez obzira na svoju nacionalnost, iako je bila razumljiva i po pravilu udovoljena i njihova želja da se bore na području svoje uže domovine. Govoriti na svom narodnom jeziku bilo je prirodno pravo koje nije niko uskraćivao. Gde god je bilo moguće, komandovalo se na narodnom jeziku.

Budući zajednički život u novoj, slobodnoj demokratskoj državi ravnopravnih naroda i narodnosti zacrtan je na Prvom i Drugom zasedanju AVNOJ-a. Iako predstavnici Slovenije nisu mogli da učestvuju na osnivačkom, Prvom zasedanju u Bihaću, rukovodstvo slovenačkog oslobodilačkog pokreta je posebnim kominikeom izrazilo punu saglasnost sa njegovim odlukama, dok je na Drugom zasedanju u Jajcu jaka slovenačka delegacija aktivno učestvovala u njegovog radu.

Slovenački narodnooslobodilački pokret je u toku celog rata odlučno izražavao duboku veru svih slobodoljubivih snaga Slovenije u novu Jugoslaviju kao prirodnu zajednicu bratskih, ravnopravnih naroda i narodnosti za koju su se opredelili svojom voljom. U toj bratskoj zajednici naroda Jugoslavije slovenački narod je po prvi put u svojoj istoriji izvojevao i svoju suverenost, stvarajući već u toku narodnooslobodilačkog rata elemente vlastite državnosti. Zbor delegata slovenačkog naroda u Kočevju, veličanstvena manifestacija njegove volje, postavio je temelje slovenačke državnosti. Na tom zboru izabrani Slovenački narodni oslobodilački odbor, kasnije Slove-

načko narodno oslobodilačko veće, posle oslobođenja prerastao je u privremenu narodnu skupštinu federalne narodne republike Slovenije.

Treba istaći da su Slovenci svojom istrajnom borbom na zapadnom i najistaknutijem delu zemlje ugradili svoj častan udeo u temelje nove, demokratske Jugoslavije i svojom krvlju, prolivenom u toj borbi, doprineli učvršćenju bratstva, jedinstva i zajedništva njenih naroda i narodnosti, a nova Jugoslavija, iznikla iz četvorogodišnje zajedničke borbe, omogućila im je ostvarenje vlastite državnosti i suverenosti.

Borba za oslobođenje, ujedinjenu Sloveniju i novu, demokratsku Jugoslaviju, po svojoj društvenoj biti značila je i revolucionarni društveni preobražaj. U narodnooslobodilačkoj borbi su stupile na političku pozornicu i uzele u ruke kormilo narodne sudbine koje su ranije bile odgurnute iz političkog života. Pod vodstvom Komunističke partije Slovenije, koja je bila idejno, organizaciono i kadrovsko jezgro Osvobodilne fronte, široke narodne mase su se oslobodile političkog uticaja građanskih partija iz oba tradicionalna politička tabora, liberalnog i klerikalnog, i uzele u ruke vlastitu sudbinu.

Vrhovi slovenačke buržoazije i crkvene hijerarhije su se odmah posle aprilskog rata, strahujući za vlast pred revolucionarnim pokretom masa, povezali sa okupatorom. Postali su njegovi pomagači i oslonac na domaćem tlu. Oružani odredi koje su uz njegovu pomoć formirali za borbu protiv NOV i PO Slovenije, bili su deo njegovog okupacionog sistema. Zbog toga su njihovi napori da uz pomoć okupatora slome narodnooslobodilački pokret, sve više potiskivali protivnike Osvobodilne fronte u krilo neprijatelja, a ujedno učvršćivali opšte ubeđenje da pobjeda oslobodilačkih snaga mora biti i pobjeda revolucije.

Razvitak narodnooslobodilačkog rata je po svojoj društvenoj sadržini značio prelaženje sve širih narodnih masa na revolucionarne pozicije i sve jači rast osnovnih elemenata revolucionarnog preobražaja, oružane sile i narodne vlasti.

Narodnooslobodilačka vojska i PO Slovenije kao *oružana pesnica Osvobodilne fronte slovenskog naroda*, bili su čitavo vreme borbe *osnovni instrument revolucije*. Bila je to revolucionarna vojska i po svojim unutrašnjim odnosima, socijalnom sastavu ljudstva i stareškog kadra, kao i po svojoj idejno-političkoj usmerenosti. Visoka politička svest i ubeđenost u revolucionarne ciljeve predstavljali su osnovnu kohezionu snagu oslobodilačkih jedinica. Vojne starešine su izrastale iz naroda, a uspeli u borbama bili su osnovni kriterijum pri uzdizanju kadrova na više i rukovodeće dužnosti.

Organizacije KPS i SKOJ-a u vojsci svoj rad su u celini usklađivale sa ciljevima OF. Trudile su se da podignu borbenu gotovost i osposobljenost jedinica na što viši nivo. U njima su učvršćivale visoku svesnu disciplinu, bdele nad likom borca i starešine i dobrim odnosom prema stanovništvu, a preko političkih komesara, koji su bili ujedno i predstavnici OF u vojsci, usklađivale njihovu borbenu delatnost sa ciljevima oslobodilačkog pokreta.

Vojne jedinice su bile neiscrpn i izvor u borbi proverenih revolucionarnih kadrova koji su često uzimani i za potrebe narodne vlasti i drugih organa i ustanova. Posebnu ulogu u borbi za obezbeđenje tekovina revolucije i oslobodilačke borbe imale su jedinice VOS, Narodne odbrane i Narodne zaštite.

Drugi osnovni elemenat u procesu revolucionarnog preobražaja bila je narodna vlast. Od svojih početaka, koje je sadržala već dvostruka uloga odbora OF kao političkih organa i organa vlasti, ona se razvila u toku rata do potpuno izgrađenog sistema: od baze, mesnih NOO-a, do vrha, Slovenačkog narodnog oslobodilačkog veća. To je bila revolucionarna vlast onog dela slovenačkog društva koji se borio za oslobođenje i nove društvene odnose. Ona je, koliko su to dopuštale prilike, preduzimala i socijalne mere, proširujući i narodnu demokratiju, koja je bila, sasvim razumljivo, i stroga diktatura nad narodnim izdajnicima i slugama okupatora. Socijalne reforme su odložene za posleratno vreme.

Prilikom pobedonosnog završetka narodnooslobodilačkog rata slovenačkog naroda bila su rešena osnovna pitanja revolucije: pitanje političke vlasti i pitanje njenog karaktera. Zajedno sa okupatorom, poraz su doživeli i nosioci stare vlasti i oružane formacije koje bi takvu vlast mogle obnoviti. Mreža organa narodne vlasti proširila se na svu slovenačku teritoriju. Oružane snage jugoslovenskih naroda obezbeđivale su državne granice i uništavale poslednje ostatke neprijatelja. Put za mirnu izgradnju novih socijalističkih odnosa bio je slobodan.

Međutim, narodnooslobodilačka borba i revolucija nisu izmenile samo društveno-političku fizionomiju slovenačkog društva već su umnogome izmenile i njegov duhovni i kulturni lik. Slovenački narod je tek narodnooslobodilačkom borbom stupio u krug slobodnih i suverenih naroda i oslobodio se tragova prošlosti. Napori četvorogodišnje borbe izmemli su slovenački narodni karakter. Nije bez stvarne sadržine parola narodnooslobodilačkog pokreta da su Slovenci „iz naroda slugu postali narod junaka“. Duboka svest o snazi ujedinjenog i jedinstvenog naroda je neizbrisiva. U osnovnim društvenim slojevima oformio se nov tip patriotizma i ponos nad nedavnom slavnom prošlošću.

U narodnooslobodilačkom ratu su se, upravo zbog revolucionarnih ciljeva i duboko progresivne revolucionarne sadržine, probudili neslućeni narodni, borbeni i duhovni potencijali i masovni heroizam. U snazi probuđenih narodnih masa bila je sva tajna inicijativnosti, neuništivosti, žilavosti i istrajnosti partizanske vojske Slovenije, kao i žilavosti i neuništivosti organizacija oslobodilačkog pokreta, koje su iznenadile svet. Zasluga da su ove osobine postale svojina naroda, da je oslobodilački pokret prebrodio sve teškoće, pripada njegovom najsvjesnijem činiocu — Komunističkoj partiji.

P R I L O Z I

SPISAK KOMANDNOG SASTAVA VIŠIH JEDINICA NOV I PO SLOVENIJE

Glavni štab NOV i PO Slovenije

Komandant *Franc Leskošek Luka*, 22. 6. 1941 — 1. 10. 1942.
 Komandant *Ivan Maček Matija*, 1. 10. 1942 — 13. 7. 1943.
 Komandant *Franc Rozman Štane*, 13. 7. 1943 — 7. 11. 1944. Pog. Lokve, Črnomelj.
 komandant *Dušan Kveder Tomai*, dr. pol. nov. 1944 — 1. 5. 1945.
 Pol. kom. *Boris Kidrič Peter*, 22. 6. 1941 — sr. jula 1941.
 Pol. kom. *Miha Marinko*, sr. jula — kraj avg. 1941.
 Pol. kom. *Boris Kidrič Peter*, kraj avg. — sr. okt. 1941.
 Pol. kom. *Miha Marinko*, sr. okt. — 10. 12. 1941.
 Pol. kom. *Boris Kidrič Peter*, dee. 1941 — mart 1942.
 Pol. kom. *Ivan Maček Matija*, mart 1942 — 1. 10. 1942.
 Pol. kom. *Boris Kidrič Peter*, 1. 10. 1942 — 23. 5. 1943.
 Pol. kom. *Boris Krajger Janez (Kraigher)*, 23. 5. 1943 — 16. 10. 1944.
 Pol. kom. *Boris Kidrič Peter*, 18. 10. 1944 — 26. 3. 1945.
 Pol. kom. *Viktor Avbelj Rudi*, 26. 3. — 7. 5. 1945. Došao u GS 21. 4. 1945.
 Zam. kom. *dr Aleš Bebler Primož*, 22. 6. 1941 — 1. 10. 1942.
 Zam. kom. *Jaka Avšič — Branko Hrast*, 1. 10. 1942 — 30. 11. 1944.
 Zam. pol. kom.* *Ivan Kavčič Nande*, 23. 5. 1943 — 30. 7. 1943. Pog. Sela pri Šumberku.
 Zam. pol. kom. *Viktor Avbelj Rudi*, 14. 8. 1943 — 9. 9. 1944.
 Nač. štaba *Milovan Šaranovič*, 23. 5. 1943 — 30. 7. 1943. Pog. Sela pri Šumberku.
 Nač. štaba *Dušan Kveder Tomaž*, 14. 12. 1943. — sr. jula 1944.
 Nač. štaba *Lado Ambroiič Novljan*, 30. 8. 1944 — 7. 11. 1944.
 Nač. štaba *Mile Kilibarda*, 10. 11. 1944 — 15. 5. 1945.

Operativni štab Glavnog štaba za zapadnu Sloveniju

Komandant *Lado Ambroiič Novljan*, 18. 9. 1943 — 22. 10. 1943.
 Pol. kom. *Dušan Kveder Tomai*, 18. 9. 1943 — 22. 10. 1943.

Pokrajinski štabovi
— za Gorenjsku

Komandant *Joie Gregorčič — Jože Gorenje*, febr. 1942 — apr. 1942.
 Pol. kom. *Stane Žagar*, febr. 1942 — 27. 3. 1942. Pog. na Crngrobu.

— za Ljubljansku pokrajinu

Komandant *Ivan Jakič Jerin*, febr. 1942 — april 1942.
 Pol. kom. *dr Aleš Bebler Primož*, febr. 1942 — April 1942.

« Odlukom Izvršnog odbora OF od 1. oktobra 1942. za pomoćnika političkog komesara Glavnog štaba postavljeni su: dr *Jože Brilej* (KPS). *Stefan Pavič* — *Jurij Dobravec* (hrišč. soc.) i *Lojze Vrhovec* — *Slavko Grum* (sokol). Ova funkcija bila je ukinuta 23. maja 1943. godine.

— za Štajersku

Komandant *Franc Rozman Stane*, febr. 1942 — aprili 1942.
Pol. kom. *Dušan Kveder Tomaž*, febr. 1942 — april 1942.

Grupe partizanskih odreda

— Prva

Komandant *Jože Gregorčič* — *Jože Gorenje*, 4. 4. 1942 — 9. 9. 1942. Pog. Upniška pl.
Komandant *Stane Kersnik* — *Stane Jelovčan*, kr. sept. — poč. nov. 1942.
Komandant *Stane Stare Fazan*, poč. nov. 1942 — poč. jan. 1943.
Pol. kom. *Lojze Kebe Stefan*, 4. 4. 1942 — 20. 10. 1942. Pog. Jamnik
Pol. kom. *Vinko Hafner* — *Pavle Ravnik*, poč. nov. 1942 — poč. jan. 1943.
Zam. kom. *Stane Kersnik* — *Stane Jelovčan*, poč. nov. 1942 — poč. jan. 1943.
Zam. pol. k. *Stane Bizjak Kosta*, 29. 10. 1942. — poč. jan. 1943.

— Druga

Komandant *Franc Rozman Stane*, 4. 4. 1942. — 26. 12. 1942.
Pol. kom. *Dušan Kveder Tomaž*, 4. 4. 1942 — 26. 12. 1942.
Zam. kom. *Peter Stante Skala*, 4. 4. 1942 — 26. 12. 1942.

— Treća

Komandant *Mirko Bračič* — *Miran Bradač*, 4. 4. 1942. — sr. jula 1942.
Komandant *Bojan Polak Stjenka*, 12. 7. 1942 — 16. 9. 1942.
Pol. kom. *dr Aleš Bebler Primož*, 4. 4. 1942 — sr. maja 1942.
Pol. kom. *Ante Novak*, 25. 5. 1942 — 13. 7. 1942.
Pol. kom. *Polde Maček* — *Borut Zadvorc*, sr. jula — sr. sept. 1942.
Zam. kom. *Ivan Jakič* — *Jerin*, 4. 4. 1942 — sr. jula 1942.
Zam. pol. k. *Polde Maček* — *Borut Zadvorc*, 4. 4. 1942 — sr. jula 1942.
Zam. pol. k. *Franc Perovšek* — *Lado Krčan*, sr. jula 1942 — sr. sept. 1942.

— Peta

Komandant *dr Marjan Dermastia Urban*, dr. pol. juna — 26. 7. 1942.
Komandant *Janez Hlebš* — *Čižo Zasavec*, 26. 7. 1942 — 26. 8. 1942.
Pol. kom. *Jože Nose* — *Tone Span*, dr. pol. juna — 26. 7. 1942.
Pol. kom. *Lado Amrožič Novljan*, 26. 7. 1942 — 26. 8. 1942.
Zam. kom. *Janez Hlebš* — *Cižo Zasavec*, dr. pol. juna — 26. 7. 1942.
Zam. pol. k. *Dušan Bravničar Veljko*, dr. pol. juna — 26. 7. 1942.
Zam. pol. k. *Jože Nose* — *Tone Span*, 26. 7. 1942 — prva pol. avg. 1942.

— Južna

Komandant *Anton Zgonc Vasja*, 16. 9. 1943 — 26. 9. 1943.
Pol. kom. *Niko Šilih* — *Boris Nikič*, 16. 9. 1943 — 26. 9. 1943.

— Koroška

Komandant *Ivan Uranič Drago*, 24. 4. 1944. Nije primio dužnost
Komandant *Vinko Simončič Gašpar*, prva pol. juna 1944 — 29. 9. 1944.
Pol. kom. *Mitja Ribičič Ciril*, 24. 4. 1944 — 29. 9. 1944.
Pom. pol. k. *Božidar Gorjan Bogo*, 24. 4. 1944 — 30. 8. 1944.
Pom. pol. k. *Ivan Janžekovič*, 10. 9. 1944 — 29. 9. 1944.

— Štajerska

Komandant *Andrej Cetinski Lev*, 28. 2. 1945 — 7. 4. 1945.
Pol. kom. *Franta Komel*, 28. 2. 1945 — Nije primio dužnost
Pol. kom. *Janez Petje Jovo*, 20. 3. 1945 — 7. 4. 1945.
Zam. kom. *Franc Mustafa Hadži*, 28. 2. 1945 — 7. 4. 1945.
Nač. štaba *Egon Remec Borut*, 28. 2. 1945 — Nije primio dužnost

Operativne zone

— *Prva, (dolenjska)*

Komandant *Milovan Šaranović*, 7. 12. 1942 — 23. 5. 1943.
Komandant *Lado Ambroiič Novljan*, 23. 5. 1943 — 13. 7. 1943
Pol. kom. *dr Joie Brilej Bolko*, 7. 12. 1942 — 12. 1. 1943
Pol. kom. *Viktor Avbelj Rudi*, 12. 1. 1943 — 13. 7. 1943.
Zam. kom. *Lado Ambroiič Novljan*, 12. 1. 1943 — 23. 5. 1943.
Zam. kom. *Predrag Jevtič Dragan*, 23. 5. 1943 — 13. 7. 1943.
Zam. pol. k. *Dušan Majcen Nedeljko*, 1. 12. 1942 — 13. 7. 1943
Nač. štaba *Rade Pehaček*, 23. 5. 1943 — 13. 7. 1943.

— *Druga (gorenjska)*

Komandant *Pero Popivoda*, 24. 6. 1943 — 4. 8. 1943.
Pol. kom. *dr Joie Brilej Bolko*, 24. 6. 1943 — 4. 8. 1943.
Zam. pol. k. *Stane Bizjak Kosta*, 24. 6. 1943 — 4. 8. 1943.

— *Druga (notranjska)*

Komandant *Ivan Kavčič Nande*, 11. 12. 1942 — 23. 5. 1943.
Pol. kom. *Franc Popit Jokl*, 11. 12. 1942 — 23. 5. 1943.
Nač. štaba *Zdravko Jovanovič*, 11. 12. 1942 — 3. 2. 1943. Pog. Dednik

— *Treća (alpska)*

Komandant *Mirko Bračič — Miran Bradač*, 26. 12. 1942 — 21. 2. 1942. Primio dužnost krajem januara 1943.
Komandant *Lado Ambroiič Novljan*, 22. 10. 1943 — 22. 12. 1943.
Pol. kom. *Franc Ravbar Vitez*, 26. 12. 1942 — 14. 1. 1943. Pog. Srednja Vas
Pol. kom. *Dušan Kveder Tomai*, 22. 10. 1943 — 22. 12. 1943.
Zam. kom. *Stane Stare Fazan*, 26. 12. 1943 — 14. 1. 1943. Pog. Srednja Vas
Zam. pol. k. *Branko Babič Vlado*, poč. nov. 1943. — 22. 12. 1943.
Nač. štaba *Milutin Dapčević*, nov. 1943 — 22. 12. 1943.

— *Četvrta (štajerska)*

Komandant *Franc Rozman Stane*, 26. 12. 1942 — 13. 7. 1943. Ranjen 15. 6.
Komandant *Alojz Kolman Marok*, 22. 6. 1943 — Nije primio duž.
Komandant *Franc Poglajen Kranjc*, 18. 9. 1943 — 25. 2. 1944. (Stvarno: 21. 9. 1943 — 26. 3. 1944)
Komandant *Mile Kilibarda*, 25. 2. 1944 — 23. 7. 1944. Primio 26. 3. 1944.
Komandant *Franc Poglajen Kranjc*, 23. 7. 1944 — 25. 8. 1944. Predao 30. 8. 1944.
Komandant *Joie Borštnar*, 25. 8. 1944 — 14. 12. 1944. (30. 8. — 22. 12. 1944)
Komandant *Peter Stante Skala*, 14. 12. 1944 — 15. 5. 1945. Primio 22. 12. 1944.
Pol. kom. *Dušan Kveder Tomai*, 26. 12. 1942 — kr. maja 1943.
Pol. kom. *Peter Stante Skala*, 22. 6. 1943 — Nije primio duž.
Pol. kom. *Boris Čiimek Bor*, 18. 9. 1943 — 21. 9. 1943. Predao 25. 9. 1943.
Pol. kom. *Mitja Ribičič Ciril*, 21. 9. 1943 — 25. 2. 1944. (25. 9. 1943 — 27. 2. 1944)
Pol. kom. *Joie Borštnar*, 25. 2. 1944 — 25. 8. 1944. Primio 27. 2. 1944.
Pol. kom. *Dragomir Benčič Brkin*, 25. 8. 1944 — 28. 2. 1945. (poč. sept. 1944 — 30. 3. 1945)
Pol. kom. *Matevž Hace*, 1. 4. 1945 — 15. 5. 1945.
Zam. kom. *Petar Stante Skala*, 26. 12. 1942 — 22. 6. 1943.
Zam. kom. *Boris Čiimek Bor*, 15. 11. 1943. — 8. 1. 1944.
Zam. kom. *Alojz Kolman Marok*, 25. 2. 1944 — 23. 7. 1944 (26. 3. 1944 — 29. 7. 1944)
Zam. kom. *Alojz Hostnik Jovo*, 23. 7. 1944 — 31. 7. 1944. Pog. Ljubno ob Sav.
Zam. kom. *Ivan Kovačič Efenka*, 25. 8. 1944 — 5. 2. 1945.
Zam. pol. k. *Dušan Krajger Jug (Kraigher)*, 26. 12. 1942. — 15. 6. 1943. Pog. Dobroviče

Zam. pol. k. *Mitja Ribičič Ciril*, 22. 6. 1943 — Nije primio duž.
Zam. pol. k. *Boris Čizmek Bor*, 25. 9. 1943 — 15. 11. 1943.
Zam. pol. k. *Božidar Gorjan Bogo*, poč. dec. 1943 — 25. 2. 1944.
Pom. pol. k. Matevž Hace, 23. 7. 1944 — 5. 2. 1945.
Nač. štaba *Franc Poglajen Kranjc*, 26. 3. 1944 — 23. 7. 1944.
Nač. štaba *Petar Brajović Pero*, 23. 7. 1944 — 15. 5. 1945. Primio 29. 7. 1944.

— *Primorska*

Komandant *Mirko Bračić — Miran Bradač*, 21. 2. 1943 — dr. pol. jula 1943.
Komandant *Franc Primožič Marko*, 10. 9. 1943 — 6. 10. 1943.
Pol. kom. *Dušan Pirjevec Ahac*, 21. 2. 1943 — dr. pol. ju'la 1943. i
10. 9. 1943. — 6. 10. 1943.
Zam. pol. k. *Darko Marušič Blaž*, kr. feb. 1943 — sr. jula 1943.

Korpusi

— *Sedmi*

Komandant *Rajko Tanaskovič*, 3. 10. 1943. — 10. 4. 1944. Predao 12. 4. 1944.
Komandant *Pero Popivoda*, 10. 4. 1944 — 3. 10. 1944. Primio 12. 4. 1944.
Komandant *Franc Poglajen Kranjc*, 3. 10. 1944 — 15. 5. 1945.
Pol. kom. *dr. Jože Brilej Bolko*, 3. 10. 1943 — 21. 7. 1944.
Pol. kom. *Josip Zornada Frenk*, 21. 7. 1944 — 9. 9. 1944. Predao 15. 9. 1944.
Pol. kom. *Janez Hribar Tone*, 9. 9. 1944 — 11. 4. 1945. Primio 15. 9. 1944.
Pol. kom. *Janez Vipotnik*, 11. 4. 1945 — 15. 5. 1945.
Zam. kom. *Franc Tavčar Rok*, 10. 4. 1944 — 9. 9. 1944.
Zam. kom. *Franc Poglajen Kranjc*, 25. 8. 1944 — Nije primio duž.
Zam. kom. *Mile Kilibarda*, 9. 9. 1944 — 3. 10. 1944.
Zam. kom. *Jože Malnarič Križevski*, 3. 10. 1944. — 24. 10. 1944.
Zam. kom. *Dušan Majcen Nedeljko*, 24. 10. 1944 — 15. 5. 1945.
Nač. štaba *Rade Pehaček*, 1. 1. 1944 — 23. 6. 1944.
Nač. štaba *Jože Malnarič Križevski*, 23. 6. 1944 — 9. 9. 1944.
Nač. štaba *Franc Poglajen Kranjc*, 9. 9. 1944 — 3. 10. 1944.
Nač. štaba *Sava Konvalinka*, 3. 10. 1944 — 30. 11. 1944.
Nač. štaba *Ivan Jezeršek Sokol*, 30. 11. 1944 — 15. 5. 1945.

— *Deveti*

Komandant *Lado Ambrožič Novljan*, 22. 12. 1943 — 30. 8. 1944.
Komandant *Stane Potočar Lazar*, 30. 8. 1944 — 5. 1. 1945. (3. 9. 1944 —
12. 1. 1944)
Komandant *Jože Borštnar*, 5. 1. 1945 — 8. 5. 1945. Primio 12. 1. 1945.
Pol. kom. *Janez Hribar Tone*, 22. 12. 1943 — 9. 9. 1944. Primio u poč. febr. 1944.
Pol. kom. *Viktor Avbelj Rudi*, 9. 9. 1944 — 26. 3. 1945.
Pol. kom. *Dragomir Benčič Brkin*, 10. 4. 1945 — 15. 5. 1945. Primio 3. 5. 1945.
Zam. kom. *Peter Stante Skala*, 30. 5. 1944 — 14. 12. 1944. Predao 6. 12. 1944.
Zam. kom. *Jože Klanjšek Vasja*, 31. 1. 1945 — 15. 5. 1945.
Zam. pol. k. *Branko Babič Vlado*, 22. 12. 1943 — kr. marta 1944.
Nač. štaba *Milutin Dapčević*, 22. 12. 1943 — 4. 3. 1944.
Nač. štaba *Albert Jakopič Kajtimir*, 4. 3. 1944 — 15. 5. 1945.

Divizije

— *Četrnaesta*

Komandant *Mirko Bračić — Miran Bradač*, 13. 7. 1943 — 11. 12. 1943. Pog. kod
Kočevja
Komandant *Jože Klanjšek Vasja*, 11. 12. 1943. — 27. 4. 1944.
Komandant *Tone Vidmar Luka*, 5. 5. 1944 — 3. 6. 1944.

Komandant *Jože Klanjšek Vasja*, 3. 6. 1944 — kr. juna 1944.
 Komandant *Janko Sekirnik Simon*, 10. 7. 1944 — 27. 10. 1944.
 Komandant *Jože Lepin Ris*, 27. 10. 1944 — 5. 2. 1945.
 Komandant *Ivan Kovačič Efenka*, 5. 2. 1945 — 15. 5. 1945.
 Pol. kom. *dr Jože Brilej Bolko*, 13. 7. 1943 — 3. 10. 1943.
 Pol. kom. *Stane Dobovičnik Krt*, 3. 10. 1943 — 30. 3. 1944. Pog. kod Topolšice.
 Pol. kom. *Mihael Cerin Aleš*, prva pol. apr. — 10. 6. 1944.
 Pol. kom. *Dragomir Benčič Brkin*, sr. juna — 25. 8. 1944.
 Pol. kom. *Lojze Zokalj Džidži*, 25. 8. 1944 — 5. 2. 1945.
 Pol. kom. *Matevž Hace*, 5. 2. 1945 — 1. 4. 1945.
 Pol. kom. *Ivan Dolničar Janušik*, poč. aprila — 15. 5. 1945.
 Zam. kom. *Ivan Lokovšek Jan*, 13. 7. 1943 — 30. 7. 1943.
 Zam. kom. *Tone Vidmar Luka*, 11. 12. 1943 — 5. 5. 1944.
 Zam. kom. *Janko Sekirnik Simon*, sr. maja — 10. 7. 1944.
 Zam. kom. *Ivan Kovačič Efenka*, sr. jula — 25. 8. 1944.
 Zam. kom. *Lado Mišica Miha*, 29. 9. 1944 — 10. 10. 1944. Primio 16. 9. 1944.
 Zam. kom. *Vinko Simončič Gašper*, sr. okt. — 7. 11. 1944. Pog. kod Blagovice.
 Zam. kom. *Janez Majnik Džems*, 10. 11. 1944 — 5. 2. 1945.
 Zam. pol. k. *Janez Hribar*, 13. 7. 1943 — 14. 9. 1943.
 Zam. pol. k. *Matevž Hace*, 23. 9. 1943 — 11. 4. 1944.
 Pom. pol. k. *Peter Mendaš Iztok*, 5. 2. 1945 — 15. 5. 1945.
 Nač. štaba *Pero Popivoda*, sept. 1943 — 3. 10. 1943.
 Nač. štaba *Mile Kilibarda*, 3. 10. 1943 — 25. 2. 1944. Ranjen 11. 12. 1943.
 Nač. štaba *Mirko Prodnik*, 2. 5. 1944 — 24. 6. 1944. Pog. Zreče.
 Nač. štaba *Mičo Došenovič*, 16. 7. 1944 — 15. 5. 1945.

— *Petnaesta*

Komandant *Predrag Jevtič Dragan*, 13. 7. 1943 — 30. 7. 1943. Pog. Sela pri
 Sumberku.
 Komandant *Rajko Tanaskovič*, sr. avg. — 3. 10. 1943.
 Komandant *Pero Popivoda*, 3. 10. 1943 — 17. 12. 1943.
 Komandant *Franc Hočevar Ciril*, 17. 12. 1943 — 27. 9. 1944. Teško ranjen 27. 9.
 Komandant *Janez. Hribar*, 4. 10. 1944 — 12. 10. 1944.
 Komandant *Milan Tornine*, 12. 10. 1944 — 15. 5. 1945.
 Pol. kom. *Viktor Avbelj Rudi*, 13. 7. 1943 — 14. 8. 1943.
 Pol. kom. *Jože Borštnar*, 14. 8. 1943 — 9. 2. 1944.
 Pol. kom. *Janez Vipotnik*, 9. 2. 1944 — 11. 4. 1945.
 Pol. kom. *Jože Jakomin Crni*, 18. 4. 1945 — 15. 5. 1945.
 Zam. kom. *Alojz Kolman Marok*, poč. sept. — 23. 11. 1943.
 Zam. kom. *Franc Hočevar Ciril*, 23. 11. 1943 — 17. 12. 1943.
 Zam. kom. *Radomir Božovič Raco*, 20. 12. 1943 — 9. 2. 1944.
 Zam. kom. *Stanko Semič Daki*, 9. 2. 1944 — 23. 6. 1944.
 Zam. kom. *Radomir Božovič Raco*, 23. 6. 1944 — 9. 8. 1944.
 Zam. kom. *Janez Hribar*, 18. 8. 1944 — kr. jan. 1945.
 Zam. kom. *Aleksandar Vojnovič Vojin*, 10. 2. 1945 — 15. 5. 1945.
 Zam. pol. k. *Albert Jakopič Kajtimir*, sr. sept. — 3. 10. 1943.
 Zam. pol. k. *Aleksandar Marjanovič Leko*, 3. 10. 1943 — 9. 2. 1944.
 Pom. pol. k. *Ivan Picelj Jon*, 29. 1. 1945 — 15. 5. 1945.
 Nač. štaba *Rade Pehaček*, 13. 7. 1943 — 14. 9. 1943.
 Nač. štaba *Sava Konvalinka*, 20. 12. 1943 — 9. 2. 1944.
 Nač. štaba *Radomir Božovič Raco*, 9. 2. 1944 — 23. 6. 1944.
 Nač. štaba *Peter Vesel*, 23. 6. 1944 — 5. 11. 1944.
 Nač. štaba *Karel Kajfež*, 5. 11. 1944 — 10. 2. 1945.
 Nač. štaba *Alojz Dragan*, 10. 2. 1945 — 16. 4. 1945. Pog. na Kočevskom Rogu.
 Nač. štaba *Vinko Mojškerc Jesen*, 19. 4. 1945 — 15. 5. 1945.

— *Osamnaesta*

Komandant *Rade Pehaček*, 14. 9. 1943. — 1. 1. 1944.
 Komandant *Petar Brajović Pero*, 1. 1. 1944 — 12. 1. 1944. Predao 19. 1. 1944.
 Komandant *Janko Rudolf*, 12. 1. 1944 — 21. 3. 1944. Primio 19. 1. 1944.

Komandant *Petar Brajović Pero*, 21. 3. 1944 — 23. 6. 1944.
 Komandant *Stanko Šemič ũaki*, 23. 6. 1944 — 3. 10. 1944.
 Komandant *Tone Vidmar Luka*, 3. 10. 1944 — 31. 1. 1945.
 Komandant *Janez Hribar*, 31. 1. 1945 — 15. 5. 1945.
 Pol. kom. *Janez Hribar Tone*, 14. 9. 1943 — 13. 12. 1943.
 Pol. kom. *Janko Rudolf*, 13. 12. 1943 — 12. 1. 1944. (18. 12. 1943 — 19. 1. 1944).
 Fol. kom. *Nace Majcen Taras*, 12. 1. 1944 — 21. 3. 1944. Primio 19. 1. 1944.
 Fol. kom. *Janko Rudolf*, 21. 3. 1944 — 15. 5. 1944.
 Pol. kom. *Josip Zornada Frenk*, 7. 6. 1944 — 14. 7. 1944.
 Pol. kom. *Janko Rudolf*, 16. 7. 1944 — 23. 7. 1944.
 Pol. kom. *Dušan Gorkič*, 23. 7. 1944 — 26. 8. 1944. Predao 1. 9. 1944.
 Pol. kom. *Alojz Colarič*, 1. 9. 1944 — 2. 11. 1944.
 Pol. kom. *Bernard Bizjak Kostja*, 2. 11. 1944 — 6. 12. 1944.
 Pol. kom. *Vinko Hafner Pavle*, 10. 12. 1944 — 15. 5. 1945.
 Zam. kom. *Alojz Hostnik Jovo*, 16. 9. 1943 — 23. 11. 1943.
 Zam. kom. *Alojz Kolman Marok*, 23. 11. 1943 — 17. 12. 1943. Primio 28. 11. 1943.
 Zam. kom. *Franc Rojšek Jaka*, 30. 12. 1943. Nije primio duž.
 Zam. kom. *Mile Cubrič*, 12. 1. 1944 — 21. 3. 1944.
 Zam. kom. *Peter Stante Skala*, 21. 3. 1944 — 30. 5. 1944.
 Zam. kom. *Mile Cubrič*, 23. 6. 1944 — 30. 7. 1944.
 Zam. kom. *Janez Hribar*, 1. 8. 1944 — 18. 8. 1944.
 Zam. kom. *Joie Logar Šlovan*, 18. 8. 1944 — 30. 11. 1944.
 Zam. kom. *Bogomil Gaberc Huso*, 10. 2. 1945 — 15. 5. 1945.
 Zam. pol. k. *Nace Majcen Taras*, 20. 9. 1943 — 12. 1. 1944. Predao 19. 1. 1944.
 Zam. pol. k. *Bogomir Persič — Marko Doline*, 12. 1. 1944 — 20. 3. 1944. Primio 19. 1. 1944.
 Pom. pol. k. *Ivan Galič Jovo*, 29. 1. 1945 — 15. 5. 1945.
 Nač. štaba *Alojz Hostnik Jovo*, 23. 11. 1943 — kr. dee. 1943.
 Nač. štaba *Petar Brajović Pero*, 12. 1. 1944 — 21. 3. 1944.
 Nač. štaba *Mile Cubrič*, 21. 3. 1944 — 23. 6. 1944.
 Nač. štaba *Tone Znidaršič Štefan*, 23. 6. 1944 — 19. 8. 1944. Predao 23. 8. 1944.
 Nač. štaba *Sava Konvalinka*, 19. 8. 1944 — 3. 10. 1944. Primio 23. 8. 1944.
 Nač. štaba *Ivan Jezeršek Sokol*, 3. 10. 1944 — 30. 11. 1944.
 Nač. štaba *Aleksandar Vojnovič Vojin*, 30. 11. 1944 — 10. 2. 1945.
 Nač. štaba *Radomir Gliša Raco*, 10. 2. 1945 — 15. 5. 1945.

— *Trideseta*

Komandant *Albert Jakopič Kajtimir*, 6. 10. 1943 — 4. 3. 1944.
 Komandant *Radomir Gliša Raco*, 4. 3. 1944 — 29. 4. 1944.
 Komandant *Ivan Turšič Iztok*, 29. 4. 1944 — 29. 7. 1944. Pog. kod s. Lokve.
 Komandant *Milan Tornine*, 20. b. 1944. sr. jula 1944. (Vršio dužnost).
 Komandant *Milan Tornine*, 29. 7. 1944 — 9. 8. 1944.
 Komandant *Joie Klanjšek Vasja*, 25. 7. 1944 — 3. 9. 1944. Primio 9. 8. 1944.
 Komandant *Rudi Kodrič Branko*, 3. 9. 1944 — 5. 12. 1944.
 Komandant *Franc Rojšek Jaka*, 5. 12. 1944 — 9. 3. 1945.
 Komandant *Tone Bavec Cene*, 9. 3. 1945 — 7. 5. 1945.
 Pol. kom. *Rudi Mahnič Brkine*, 6. 10. 1943 — 19. 11. 1943. Pog. Topolovec, Beneška Slovenija.
 Pol. kom. *Vasja Kogej*, 4. 12. 1943 — 29. 4. 1944.
 Pol. kom. *Mirko Zlatnar*, 29. 4. 1944 — 25. 7. 1944. Primio 20. 5. 1944.
 Pol. kom. *Janko Rudolf*, 25. 7. 1944 — 21. 1. 1945. Ranjen kod Trnova.
 Pol. kom. *Edo Klemenčič*, kr. jan. — kr. marta 1945.
 Pol. kom. *Joie Šubelj Sine*, poč. apr. — 7. 5. 1945.
 Zam. kom. *Fratte Rojšek Jaka*, 25. 7. 1944 — 10. 11. 1944. Primio poč. avg.
 Zam. pol. k. *Vasja Kogej*, 11. 10. 1943 — 24. 10. 1943.
 Zam. pol. k. *Darko Marušič Blaž*, 3. 11. 1943 — 17. 11. 1943. Pog. Srednji Lokovec.
 Zam. pol. k. *Mirko Zlatnar*, sr. dee. 1943 — 20. 5. 1944.
 Pom. pol. k. *Karel Täufer Šarli*, poč. febr. — 7. 5. 1945.
 Nač. štaba *Radivoj Ignjatović Grujica*, 22. 10. 1943 — 19. 11. 1943. Pog. Brnas, Beneška Slovenija.

Nač. štaba *Nikola Vidačić*, poč. jan. — kr. jan. 1944.
Nač. štaba *Dušan Svava Dule*, 6. 3. 1944 — 29. 4. 1944.
Nač. štaba *Franjo Rustja Čanci*, 29. 4. 1944 — 4. 2. 1945.
Nač. štaba *Tone Bavec Cene*, 4. 2. 1945 — 9. 3. 1945.
Nač. štaba *Nikola Dukić*, 9. 3. 1945 — 7. 5. 1945.

— *Tridesetprva*

Komandant *Dušan Svava Dule*, 6. 10. 1943. — 12. 1. 1944.
Komandant *Stane Potočar Lazar*, 12. 1. 1944 — 30. 8. 1944. Predao 3. 9. 1944.
Komandant *Jože Klanjšek Vasja*, 3. 9. 1944 — 10. 11. 1944.
Komandant *Franc Rojšek Jaka*, 10. 11. 1944 — 5. 12. 1944.
Komandant *Evgen Matejka Pemc*, 5. 12. 1944 — 3. 5. 1945. Pog. kod Gradišča.
Pol. kom. *Ciril Keržič Metod*, 6. 10. 1943. — 29. 6. 1944.
Pol. kom. *Rudi Kodrič Branko*, 29. 6. 1944 — 3. 9. 1944.
Pol. kom. *Jože Kuk Branko*, 3. 9. 1944 — 21. 11. 1944.
Pol. kom. *Ivan Franko Iztok*, 21. 11. 1944 — 15. 5. 1945.
Zam. kom. *Dušan Svava Dule*, 12. 1. 1944 — 4. 3. 1944.
Zam. kom. *Rudolf Hribernik Svarim*, 3. 9. 1944 — kr. okt. 1944.
Zam. kom. *Evgen Matejka Pemc*, 2. 11. 1944 — 5. 12. 1944.
Zam. pol. k. *Branko Karapandža Matjažek*, 6. 10. 1943 — sr. febr. 1944.
Zam. pol. k. *Anton Peternelj Igor*, sr. febr. — kr. marta 1944.
Pom. pol. k. *Franc Kranjc Franjo*, 5. 2. 1945 — 15. 5. 1945.
Nač. štaba *Ivan Turšič Iztok*, poč. marta — 29. 4. 1944.
Nač. štaba *Milan Tornine*, 29. 4. 1944 — 20. 6. 1944.
Nač. štaba *Dušan Svava Dule*, 25. 6. 1944 — 25. 7. 1944.
Nač. štaba *Rudolf Hribernik Svarim*, 25. 7. 1944 — 3. 9. 1944.
Nač. štaba *Stanko Petelin Vojko*, 3. 9. 1944 — 10. 3. 1945.
Nač. štaba *Samuel Horvat Samo*, 10. 3. 1945 — 15. 5. 1945.

— *Trščanska*

Komandant *Robert Borštnar Rade*, 6. 10. 1943 — 25. 10. 1943. Pog. Lipa na Krasu.
Pol. kom. *Darko Marušič Blaž*, 6. 10. 1943 — 17. 10. 1943.
Pol. kom. *Branko Babič Vlado*, 17. 10. 1943 — kr. okt. 1943.
Zam. pol. k. *Darko Marušič Blaž*, 17. 10. 1943. — kr. okt. 1943.

— *Komanda VDV (1. div. KNO.1)*

Komandant *Bojan Polak Stjenka*, 1. 3. 1944 — 15. 5. 1945.
Pol. kom. *Lado Ržiha Tomaž*, 1. 3. 1944 — 21. 9. 1944.
Pol. kom. *Janez Japelj*, poč. nov. 1944 — 15. 5. 1945.
Zam. kom. *Franc Stadler Pepe*, 1. 3. 1944 — sr. okt. 1944.
Zam. kom. *Jože Mirtič Zidar*, sr. okt. — 14. U. 1944. Pog. kod Mavrlena.
Zam. kom. *Lado Mišica Miha*, 21. 11. 1944 — 15. 5. 1945.
Pom. kol. k. *Božo Sever*, dee. 1944 — 15. 5. 1945.
Nač. štaba *Jože Mirtič Zidar*, 21. 9. 1944 — sr. okt. 1944.
Nač. štaba *Lado Mišica Miha*, 16. 10. 1944 — 21. 11. 1944.
Nač. štaba *Franc Tavčar Rok*, 12. 12. 1944 — 15. 5. 1945.

— *Prva divizija „Garibaldi Natizone“ (Garibaldi)*

Komandant *Mario Fantini Sasso*, 17. 8. 1944 — 15. 5. 1945.
Pol. kom. *Giovanni Padoan Vanni*, 17. 8. 1944 — 15. 5. 1945.
Nač. štaba *Ferdinando Mautino Carlino*, 17. 8. 1944 — poč. okt. 1944.
Nač. štaba *Albin Marvin Virgilio*, poč. okt. 1944 — 15. 5. 1945.

Operativni štabovi

— 6. i 11. brigade

Komandant *Jože Lepin Ris*, 23. 7. 1944 — 27. 10. 1944.
Komandant *Andrej Cetinski Lev*, 27. 10. 1944 — 28. 2. 1945.
Komandant *Franc Sever Fronta*, mart 1945 — 7. 4. 1945.
Pol. kom. *Alojz žokalj Diidži*, 23. 7. 1944 — 25. 8. 1944.
Pol. kom. *Jože Babič Vojteh*, 25. 8. 1944 — 7. 4. 1945.
Nač. štaba *Lazar Božič Vuk*, kr. okt. 1944 — 7. 4. 1945.

— za zapadnu Primorsku

Komandant *Franjo Bavec Branko*, 4. 11. 1944 — 15. 5. 1945.
Pol. kom. *Franc Crnugelj Zorko*, 5. 11. 1944 — 29. 11. 1944.
Pol. kom. *Marjan Zdravljich*, 29. 11. 1944 — 15. 5. 1945.

Štab Baze Glavnog štaba Slovenije — Dalmacija

Komandant *Stane Potočar Laz.ar*, 22. 2. 1945 — 16. 3. 1945.
Komandant *Dušan Svava Dule*, 16. 3. 1945 — 9. 5. 1945.
Komandant *Mirko Jerman*, 9. 5. 1945 — 15. 5. 1945.
Pol. kom. *Dragomir Benčič Brkin*, 22. 2. 1945 — Nije primio duž.
Pol. kom. *Bogomir Peršič*, 24. 3. 1945 — 9. 5. 1945.
Pol. kom. *Franc Taurer Plahun*, 9. 5. 1945 — 15. 5. 1945.
Zam. kom. *Tone Vidmar Luka*, 22. 2. 1945 — 22. 3. 1945.
Zam. kom. *Mirko Jerman*, 22. 3. 1945 — 24. 4. 1945.
Pom. pol. k. *Bogomir Peršič*, 22. 2. 1945 — 24. 3. 1945.
Pom. pol. k. *Franc Kocjančič Stari*, 26. 3. 1945 — 15. 5. 1945.
Nač. štaba *Aleksander Elsner*, 22. 2. 1945 — 18. 3. 1945.
Nač. štaba *Vladimir Vodopivec*, 28. 3. 1945 — 24. 4. 1945.
Nač. štaba *Mirko Jerman*, 24. 4. 1945 — 9. 5. 1945.

OSNOVNA LITERATURA I DRUGI IZVORI

Period 1918 — 1941.

- Čermelj Lavo, *Slovenci in Hrvatje pod Italijo med obema vojnama*. Ljubljana 1965;
- Drugi kongres Komunistične partije Slovenije*, Ljubljana 1949;
- Elementi revolucionarnosti v političnem življenju na Slovenskem* (Zbornik referatov z zborovanja slovenskih zgodovinarjev 1972), Ljubljana 1973;
- Ferenc Tone, Kacin-Wochinz Milica, Zorn Tone, *Slovenci v zamejstvu, Pregled zgodovine 1918 — 1945*, Ljubljana 1974;
- Filipič France, *Poglavja iz revolucionarnega boja jugoslovanskih komunistov 1919 — 1939*, knj. 1, 2, Ljubljana 1981;
- Gestrin Ferdo, Melik Vasilij, *Slovenska zgodovina od konca 18. stoletja do 1918*, Ljubljana 1966;
- Kacin-Wochinz Milica, *Primorski Slovenci pod italijansko zasedbo 1918 — 1921*, Maribor 1972;
- Kacin-Wochinz dr. Milica, *Narodnoobrambno gibanje primorskih Slovencev v letih 1921 — 1928*, knj. 1, 2., zbirka Zgodovina Slovencev 1918 — 1945, Ljubljana 1977;
- Kardelj Edvard-Sperans, *Razvoj slovenskega narodnega vprašanja*, treće izdanje, Ljubljana 1970;
- Kermavner Dušan, *Ivan Cankar in slovenska politika leta 1918*, Ljubljana 1968;
- Klopčič France, *Velika razmejitev, Študija o nastanku Komunistične stranke v Sloveniji aprila 1920 in o njeni dejavnosti od maja do septembra 1920*, Ljubljana 1969;
- Koroški plebiscit*, zbornik, Ljubljana 1970;
- Kremenšek Slavko, *Slovensko študentovsko gibanje 1919 — 1941*, Ljubljana 1972;
- Mikuž Metod, *Oris zgodovine Slovencev 1911 — 1941*, Ljubljana 1965;
- Nedog Alenka, *Kratek pregled delavskega gibanja in dejavnosti komunistične partije na Slovenskem od decembra 1934 do aprila 1941*, Zbornik fotografij iz delavskega gibanja in dejavnosti komunistične partije na Slovenskem 1867 — 1941, knj. 2, Ljubljana 1965;
- Nedog Alenka, *Tone Tomšič, Oris življenja in revolucionarnega delovanja*, Ljubljana 1969;
- Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani 1919 — 1969*, Ljubljana 1969;
- Pleterski Janko, *Komunistička partija Jugoslavije i nacionalno pitanje 1919 — mi* Beograd 1971;
- Pleterski Jaňko, *Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo, Politika na domačih tleh med vojno 1914 — 1918*, Ljubljana 1971;
- Pregled zgodovine Zveze komunistov Jugoslavije*, Ljubljana 1963;
- Prepeluh Albin-Abditus, Pripombe k naši prevratni dobi*, 2. deo, Dušan Kermavner, Albin Prepeluh-Abditus, Ljubljana 1938;
- Regent Ivan, Pleterski dr. Janko, Kreft Ivan, *Progresivna Slovenija, Trst in Koroška*, 2. izdanje, Murska Sobota 1964;
- Revolucionarno delavsko gibanje v Sloveniji v letih 1921 — 1924, Referati z znanstvenega posvetovanja v Ljubljani 1974*, Ljubljana 1975;

- Saje Franček, *Kratek pregled delavskega gibanja in dejavnosti komunistične partije na Slovenskem od novembra 1867 do decembra 1934*, Zbornik fotografij iz delavskega gibanja in dejavnosti komunistične partije na Slovenskem 1867 — 1941, knj. 1, Ljubljana 1964;
- Slovenci v desetletju 1918 — 1928*, zbornik, Ljubljana 1928;
- Sperans (Edvard Kardelj), *Razvoj slovenskega narodnega vprašanja*, Ljubljana 1939;
- Spominski zbornik Slovenije*, Ljubljana 1939;
- Stiplovšek dr Miroslav, *Razmah strokovnega sindikalnega gibanja na Slovenskem 1918 — 1922*, Ljubljana 1979;
- Zbornik razprav in obravnjav znanstvenega posvetovanja ob 50. obletnici oktobrske revolucije in ob 30. obletnici ustanovnega kongresa Komunistične partije Slovenije*, Prispjevki za zgodovino delavskega gibanja 1967, br. 1—2;
- Zečević Momčilo, *Slovenska ljudska stranka i jugoslovensko ujedinjenje 1917 — 1921*, Beograd 1973;
- Zgodovinski arhiv Komunistične partije Jugoslavije*, tom V, *Socialistično gibanje v Sloveniji 1869 — 1920*, Beograd 1951.

Period 1941 — 1945.

- Ambrožič Lado Novljan, *Partizanska protivofenziva*, Ljubljana 1965;
- Ambrožič Lado Novljan, *Pohod Štirinajste*, Knjižnica NOV in POS, Nova Gorica 1967; drugo izdanje, Ljubljana 1978;
- Ambrožič Lado Novljan, *Partizanska protivofanziva*, Beograd 1968;
- Ambrožič Lado Novljan, *Gubčeva brigada*, Knjižnica NOV in POS, Ljubljana 1972;
- Ambrožič Lado Novljan, *Cankarjeva brigada*, Knjižnica NOV in POS Ljubljana 1975;
- Ambrožič Lado Novljan, *Dvanajsta brigada*, Knjižnica NOV in POS, Ljubljana 1976;
- Ambrožič Lado ml., *Osrednji slovenski partizanski tisk*, Borec 1975, br. 11;
- Apih Elio, *Italia, fascismo e antifascismo nella Venezia Giulia (1918 — 1943)*, Bari 1966;
- Aprilski rat 1941*, Zbornik dokumenata, knj. 1, Vojnoistorijski institut, Beograd 1970;
- Avsec Anton, *Ustanovitev bataljona Ljuba Šercerja in njegovo delovanje*, Borec 1972, br. 1;
- Avšič Jaka, *Naš prvi pohod v Beneško Slovenijo*, Ljubljana 1946;
- Babič Branko, *Primorska ni klonila*, Spomini, Koper 1982;
- Babič Mihajlo, Luštek Miroslav, *Tankisti prekomorci*, Knjižnica NOV in POS, Nova Gorica 1969;
- Bavec Franjo Branko, *Bazoviška brigada*, Knjižnica NOV in POS, Ljubljana 1970;
- Bebler Aleš, *Spomini na prvo partizansko leto*, Ljubljana v ilegali, knj. 2, Ljubljana 1959;
- Bebler Aleš, *Čez dm in strn*, Spomini, Koper 1981;
- Bertoncelj Ivan Johan, *Ljudska vstaja v zgornjem delu Gorenjske leta 1941*, Prispjevki, Ljubljana 1961;
- Biber Dušan, *Nacizem in Nemci v Jugoslaviji*, Ljubljana 1966;
- Biber dr Dušan, *Tito — Churchill — strogo tajno*, Zagreb, Ljubljana 1981;
- Boj pod Triglavom*, Zbornik, uredio Ivan Jan, Gorje kod Bleda 1966;
- Boj za svobodo (ob tridesetletnici zmage nad nacifašizmom)*, uredil Drago Pahor, Trst 1975;
- Brajović Petar, *Konec druge svetovne vojne v Sloveniji*, Ljubljana 1977;
- Bratož Hinko, *Dnevnik partizana*, Ljubljana 1959; drugo izdanje 1961;
- Bravničar Dušan, *O nekaterih značilnostih osvobodilnega boja v Sloveniji, o nastanku in vlogi Narodne zaščite*, Prispjevki, Ljubljana 1961, br. 1—2;
- Brecelj Marijan, *O gospodarskih, finančnih in zdravstvenih problemih, nalogah in ukrepih*, Referat na 1. zasedanju SNOS, slobodna teritorija 1944;
- Brejc Tomo Pavle, *Iz naroda hlepečev — i' narod junakov*, Borec 1951;

- Brejc Tomo Pavle, *Početak narodnog ustanka u Gorenjskoj*, Vojnoistorijski glasnik, Beograd 1961, br. 4;
- Bressan Aldo, Giuricin Luciano, *Fratelli nel Sangue (Contributi per una storia della partecipazione degli Italiani alla guerra popolare di liberazione della Jugoslavia)*, Rijeka 1964;
- Brezovar Milan, *Narodna junaka Milan Majcen in Janči Mevželi*, Ljubljana 1971;
- Broz Josip Tito, *Borba za osvoboditev Jugoslavije, Članki in govori iz narodnoosvobodilne borbe 1941 — 1945*, Beograd 1945;
- Bulat Rade, *Zumberak i Pokuplje u NOB*, Zagreb 1951;
- Butorović Radule, Albert Klun, *Tretja prekomorska brigada*, Knjižnica NOV in POS, Nova Gorica 1967;
- Čigjiti Koloman, *Iz prvih dni upora v Prekmurju*, Obmurski vestnik 1954, br. 39;
- Čolaković Rodoljub, *Zapisi iz osvobodilne vojne*, knj. 1, Ljubljana 1947 knj. 5, Ljubljana 1956;
- Delo, Glasilo centralnega komiteja Komunistične partije Slovenije*, drugo izdanje, Ljubljana 1947;
- Dokumenti o FOS OF, o Narodni zaščiti in pivasodju 1941 — 1945*, Ljubljana 1976;
- Dokumenti ljudske revolucije*, Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani, knj. 1 — 6, Ljubljana 1962 — 1981;
- Dolenc dr Milan, *Veterinarska služba v NOB na Slovenskem*, Knjižnica NOV in POS, Ljubljana 1975;
- Dolenjski Zbornik*, Novo Mesto 1961;
- Dolgan Ervin Janez, *Začetki NOB v Primorju, Vstaja jugoslovanskih narodov 1941*, Ljubljana 1965;
- Dovje in Mojstrana v letih 1941 — 1945*, Kranj 1952;
- Drugi kongres Komunistične partije Slovenije*, Ljubljana 1949;
- Drugi svetski rat, Pregled ratnih operacija*, Vojnoistorijski institut, knj. 2 — 5, Beograd 1961 — 1970;
- Fajdiga Mirko, *Zidanska brigada*, Knjižnica NOV in POS, Ljubljana 1975;
- Fajfar Tone, *Odločitev, Spomini in partizanski dnevnik*, Ljubljana 1966;
- Ferenc Tone, *Nekaj podatkov o NOB v Prekmurju*, Borec 1957;
- Ferenc Tone, *Wehrmannschaft v boju proti narodnoosvobodilni vojski na Štajerskem*, Letopis Muzeja narodne osvoboditve LRS, Ljubljana 1958;
- Ferenc Tone, *Kratek pregled razvoja KPS in OF v Slovenskem primorju od decembra 1942 do septembra 1943*, Prispjevki, Ljubljana 1960, br. 1;
- Ferenc Tone, *Kapitulacija Italije in narodnoosvobodilna borba v Sloveniji jeseni 1943*, Knjižnica NOV in POS, Maribor 1967;
- Ferenc Tone, *Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941 — 1945*, Knjižnica NOV in POS, Maribor 1968;
- Ferenc Tone, *Narodnoosvobodilni boj na Gorenjskem januarja 1942*, TV—15, br. 20 — 39, maj — okt. 1968;
- Ferenc dr Tone, *Zaključne operacije za osvoboditev naše domovine*, Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino, Ljubljana 1960, sv. 2;
- Ferenc dr Tone, *Množična vstaja na Gorenjskem decembra 1941*, Borec 1971, br. 12;
- Ferenc Tone, *Pismo Edvarda Kardelja iz Srbije 11. oktobra 1941*, Prispjevki 1971 — 1972, Ljubljana 1972;
- Ferenc dr Tone, *Osvobodilni boj slovenskega naroda in okupator*, Prispjevki 1971 — 1972, Ljubljana 1972;
- Ferenc dr Tone, *Nacistička politika denacionalizacije u Sloveniji u godinama od 1941 do 1945*, Ljubljana, Beograd 1979;
- Ferenc dr Tone, *Quellen zur nationalsozialistischen Entnationalisierungspolitik in Slowenien 1941 — 1945, Viri o nacistični raznarodovalni politiki v Sloveniji 1941 — 1945*, Maribor 1980;
- Ferenc dr Tone, *Primorska pred vseljidsko vstajo 1943, Južno primorski odred in Gregorčičeva brigada*, Knjižnica NOV in POS, Ljubljana 1983;
- Ferenc Tone, Kacin-Wochinz Milica, Zorn Tone, *Slovenci v zamejstvu, Pregled zgodovine 1918 — 1945*, Ljubljana 1974;
- Ferlež Ivan, *Druga grupa odredov in štajerski partizani 1941 — 1942*, Knjižnica NOV in POS, Ljubljana 1972;

- Filipič France, *Prvi pohorski partizani*, Maribor 1965.
- Filipič France, *Pohorski bataljon*, Maribor 1963, drugo izdanje Ljubljana 1968, treće izdanje Ljubljana 1975;
- Franz Hermann, *Gebirgsjäger der Polizei*, Bad-Nauheim 1963;
- Giacuzzo Riccardo, Scotti Giacomo, *Quelli della Montagna (Storia del Battaglione Triestino d'Assalto)*, Pula 1972;
- Godina Ferdo, *Prekmurje 1941 — 1945, Prispevki k zgodovini NOB*, Murska Sobota 1967;
- Godo Agnes, *Magyarok a jugoszláv népfelszabadító háboruban*, Budimpešta 1972;
- Grafenauer Bogo, *Germanizacija treh Avstrij*, Koroški zbornik, Ljubljana 1946;
- Grafenauer Bogo, *Osvobodilna fronta kot dedič svobodoljubnih in naprednih gibanj v zgodovini slovenskega naroda*, Prispevki, Ljubljana 1966;
- Grat Ladislav, *V metežu*, Ljubljana 1969;
- Guček Milan, *Šerčerjeva brigada, I. deo*, Knjižnica NOV in POS, Ljubljana 1973;
- Guček Milan, *Bojna pot Šerčerjeve brigade*, Ljubljana 1983;
- Hace Matevž, *Komisarjevi zapiski*, knj. 1 — 3, Ljubljana 1957 — 1976;
- Hribar Janez, *Notranjska 1941, Vstaja jugoslovanskih narodov 1941*, Ljubljana 1965;
- Hribernik Rudolf Svarun, *Dolomiti v NOB*, Knjižnica NOV in POS, Ljubljana 1974;
- Ilribovšek Mitja, *Prekmurska brigada*, Knjižnica NOV in POS, Ljubljana 1975;
- Hronologija oslobodilačke borbe naroda Jugoslavije 1941 — 1945*, Vojnoistorijski institut, Beograd 1964;
- Hudales Zoran, *Občina Trebnje v NOB*, Knjižnica OF, Ljubljana 1975;
- Isakovič Radosav Rade, *Kosovelova brigada*, Knjižnica NOV in POS, Ljubljana 1973;
- Istra i Slovensko primorje, Borba za slobodu kroz vekove*, Beograd 1952;
- Iz življenja in borb prvih štirih slovenskih brigad*, Ljubljana 1952;
- Jakopič Albert Kajtimir, *Naš prvi pohod v Benečijo in Rezijo*, Spomini na partizanska leta, sv. 4, Ljubljana 1950;
- Jan Ivan, *Med gorenjskimi partizani*, Kranj 1956;
- Jan Ivan, *Dražgoše*, Ljubljana 1961;
- Jan Ivan, *Dražgoška bitka*, Ljubljana 1971;
- Jan Ivan, *Kokrški odred, Narodnoosvobodilni boj pri Karavankami*, Knjižnica NOV in POS, knj. 1 — 3, Ljubljana 1980;
- Jarc Janko, *Partizanski Rog*, Maribor 1967;
- Javoršek Jože, *Radio Osvobodilna fronta*, Knjižnica OF, Ljubljana 1979;
- Jerman Ivan, *Pevski zbor Jugoslovanske armade „Srečko Kosovel“*, Knjižnica NOV in POS, Ljubljana 1970;
- Jeršek Dare, *Plebiscitne akcije Osvobodilne fronte v letih 1941 — 1942*, Prispevki, Ljubljana 1961;
- Jeršek Dare, Kacin Milica, Nedog Alenka, *Oris mladinskega gibanja na Slovenskem v obdobju 1941 — 1945*, Ljubljana 1963;
- Jesen 1942 v Sloveniji, Korespondenca Edvarda Kardelja in Borisa Kidriča*, Ljubljana 1963;
- Jones William, *Dvanajst mesecev s Titovimi partizani (Twelve months with Tito's partisans)*, Ljubljana 1962;
- Juriševič dr Fran, *Partizansko gospodarstvo na Primorskem*, Knjižnica OF, Koper 1974;
- Juvančič dr Ivo, *Italijanske snage u Slovenačkom primorju*, Vojnoistorijski glasnik, Beograd 1954, br. 3;
- Juvančič Ivo, *Italijanski okupator v Ljubljani 1941 — 1943*, Prispevki, Ljubljana 1962, br. 1;
- Kalinšek dr Ivan, *Zdravljenje ranjencev v SCVPB*, Knjižnica NOV in POS, Ljubljana 1975;
- Kamniški Zbornik*, godina 7, Kamnik 1961;
- Kardelj Edvard, *Pot nove Jugoslavije, Članki in govori iz narodnoosvobodilne borbe 1941 — 1945*, Ljubljana 1946;
- Kardelj Edvard, *Spomini, Boj za priznanje in neodvisnost nove Jugoslavije 1944 — 1957*, Ljubljana Beograd 1980;

- Kavčič Franc Veljko, *Spomini na prvo partizansko pomlad*, Loški razgledi Skofja Loka 1954;
- Kiauta Ladislav, *Na bojni črti Osemnajste, Zgodovinski oris 18. divizije NOV in POJ*, Ljubljana 1969; drugo izdanje Ljubljana 1973;
- Kiauta Ladislav, *Bračičeva brigada*, L deo, Knjižnica NOV in POS Ljubljana 1982;
- Kidrič Boris, *Dve leti OF slovenskega naroda*, oslobodena teritorija 1943;
- Kidrič Boris, *Tri leta Osvobodilne fronte*, oslobodena teritorija 1944;
- Kidrič Boris, *O graditvi narodne oblasti in slovenske državnosti v okviru federativne Jugoslavije*, oslobodena teritorija 1944;
- Kidrič Boris, *Kratek obris razvoja Osvobodilne fronte in sedanja politična situacija v Sloveniji*, Prispjevki, Ljubljana 1960, br. 1;
- Klanjšček Zdravko, *Vloga slovenskih partizanskih čet v procesu razvijanja države v državi*, Prispjevki, Ljubljana 1966, br. 1 — 2;
- Klanjšček Zdravko, *Uloga slovenačkih partizanskih odreda u periodu stvaranja prve slobodne teritorije u Sloveniji (jul 1941 — maj 1942)*, Vojnoistorijski glasnik, Beograd 1966, br. 4;
- Klanjšček Zdravko, *Narodnooslobodilački pokret u Sloveniji u prvoj polovini 1943. godine*, Neretva — Sutjeska 1943, Beograd 1969;
- Klanjšček Zdravko, *O strategiji i taktici NOV i PO Slovenije*, Vojno delo Beograd 1972, br. 4;
- Klanjšček Zdravko, *Oris narodnoosvobodilne vojne na Slovenskem 1941 — 1945*, Mala knjižnica NOV in POS, Ljubljana 1982;
- Klanjšček Zdravko i saradnici, *Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941 — 1945*, Knjižnica NOV in POS, Ljubljana 1976, 1977 i 1978;
- Klanjšček Zdravko, Janez Kramar, *Partizanski zakon — pomemben dokument vstaje*, Ljudska pravica od 21. jula 1951;
- Kličič Glavni štab, *Oris partizanskih zvez v Sloveniji*, uredio Stanko Petelin, Ljubljana 1972;
- Kocbek Edvard, *Tovarišija, Dnevniški zapiski od 11. maja 1942 do 1. maja 1943*, Ljubljana 1949;
- Kocbek Edvard, *Listina*, Ljubljana 1967;
- Konobelj France Slovenko, *Pod Mežakljo in Karavankami so se uprli*, Jesenice 1954;
- Koroška v borbi*, Zbornik, Celovec 1951;
- Koroški zbornik*, uredili Bogo Grafenauer, Lojze Ude, Maks Veselko, Ljubljana 1946;
- Kostič dr Uroš, *Oslobodenje Istre, Slovenačkog primorja i Trsta 1945*, Vojnoistorijski institut, Beograd 1978;
- Kraigher Sergej, *Iz revolucionarnih revirjev je raslo partizanstvo na Štajerskem*, Ljubljanski dnevnik od 2. jula 1951;
- Krall Jože, *Partizanske tiskarne na Slovenskem, Osrednje tiskarne*, Knjižnica NOV in POS, Ljubljana 1972;
- Kraill Jože, *Partizanske tiskarne na Slovenskem, Primorske tiskarne*, Knjižnica NOV in POS, Ljubljana 1973;
- Krall Jože, *Partizanske tiskarne na Slovenskem, Gorenjske in štajerske tiskarne*, Knjižnica NOV in POS, Ljubljana 1976;
- Krall Jože, *Partizanske ciklostilne tehnike v Slovenskem primorju*, Knjižnica NOV in POS, Ljubljana 1981;
- Kramar Janez, *Po stopinjah Brkinske čete*, Slovenski Jadran 1961;
- Kramar Janez, *Temeljni kamen svobode*, Slovenski Jadran 1957;
- Križnar Ivan, *Slovensko domobranstvo in njegov polom*, Naša obramba, maj 1970, br. 5;
- Križnar Ivan, *Vstaja in začetki NOB na Gorenjskem*, Borec 1971, br. 6 — 7;
- Križnar Ivan, *Cankarjev ali Gorenjski bataljon do decembrske vstaje*, Borec 1971, br. 10;
- Križnar Ivan, *Slovensko domobranstvo*, Ljubljana v ilegali, knj. 4, Ljubljana 1970;
- Križnar Ivan, *Socijalna i politička pripadnost slovenačkih partizana 1941. godine*, Vojnoistorijski glasnik, 1976, br. 1 — 2;
- Krivic Vladimir, *O nekaterih značilnostih in problemih ljubljanske OF v letu 1941*, Ljubljana v ilegali, knj. 2, Ljubljana 1961;

- Krivic Vladimir, *Odlomki iz spominov na leto 1942*, Ljubljana v ilegali, knj. 3, Ljubljana 1967;
- Kveder Dušan, *Kaj pomeni ustanovitev prve slovenske brigade*, Borec 1966, br. 3;
- Kveder Dušan Tomaž, *O osvobodilni vojni*, sabrao i uredio Anton Bebler, Ljubljana 1975;
- Lah Borivoj Boris, *Prva slovenska artiljerijska brigada*, Knjižnica NOV in POS, Ljubljana 1975;
- Les systèmes d'occupation en Yougoslavie 1941 — 1945, Rapports au 3ème Congrès International sur l'Histoire de la Résistance européenne à Karlovy Vary, les 2 — 4 Septembre 1963*, Beograd 1963;
- Letopis Muzeja narodne osvoboditve LRS*, Ljubljana 1958;
- Levičnik Karel, *Artiljeri prekomorci*, Knjižnica NOV in POS, Nova Gorica 1968;
- Ljubljana v ilegali*, knj. 1, *V odločilnih dneh*, Ljubljana 1959; knj. 2, *Država v državi*, Ljubljana 1961; knj. 3, *Mesto v žici*, Ljubljana 1967; knj. 4, *Do zloma okupatorjev*, Ljubljana 1970;
- Ljudstvo pod Storžičem v boju za svobodo*, Zbornik občine Goriče, Goriče 1955;
- Lotrič Tone, *škofješki odred*, Knjižnica NOV in POS, Ljubljana 1971;
- Lubej France Drejče, *Odločitve, Spomini*, Ljubljana 1980;
- Luštek Miroslav, *Kronološki pregled dogodkov v Ljubljani v letu 1941*, Letopis Muzeja narodne osvoboditve LRS v Ljubljani, Ljubljana 1957;
- Luštek Miroslav, *O delu glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet v letu 1941*, Ljubljana v ilegali, knj. 2, Ljubljana 1961;
- Luštek Miroslav, *Delavska enotnost in Osvobodilna fronta*, Prispevki, Ljubljana 1966;
- Luštek Miroslav, *Priprava Komunističke partije Slovenije za odbrano zemlje i dobrovoljci u aprilskom ratu 1941. godine*, Vojnoistorijski glasnik, Beograd 1967, br. 1;
- Maček Ivan Matija, *Spomini*, Ljubljana, Zagreb 1981;
- Marinko Miha, *O nekaterih posebnostih prve faze vstaje v Sloveniji*, Vstaja jugoslovenskih narodov, Ljubljana 1965;
- Med Mrzlico in Dobrovijami*, zbornik, Celje 1955;
- Mekinda Jože Franci, *Pohod II. grupe odredov na Štajersko*, Ljubljana 1959;
- Mikuž Metod, *K zgodovini Pohorskega bataljona*, Borec 1950, br. 2;
- Mikuž Metod, *Ali je narodnoosvobodilna borba preprečila priključitev Štajerske in Gorenjske k nemškemu rajhu?*, Zgodovinski časopis 1952 — 1953 (Kosov zbornik);
- Mikuž dr Metod, *Boji Komunističke partije Jugoslavije za zahodne meje (1941 — 1945)*, Zgodovinski časopis 1958 — 1959;
- Mikuž dr Metod, *Temeljne točke OF*, Prispevki, Ljubljana 1966;
- Mikuž dr Metod, *Oris partizanske sanitete na Slovenskem*, Ljubljana 1967;
- Mikuž dr Metod, *Slovensko partizansko gospodarstvo v luči partizanskih dokumentov*, Ljubljana 1969;
- Mikuž dr Metod, *Zgodovina slovenskega osvobodilnega boja*, Ljubljana 1970;
- Mikuž dr Metod, *Pregled zgodovine NOB v Sloveniji*, knj. 1, Ljubljana 1960; knj. 2, Ljubljana 1961; knj. 3, 4, 5, Ljubljana 1973;
- Mirnič dr Josip, *Denacionalizatorska politika mađarskog okupatora u jugoslovenskim zemljama 1941*, Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, knj. 10, Novi Sad 1967;
- Mlada Slovenija*, preštampano izdanje, Ljubljana 1946,
- Mitrovski Boro, Glišič dr. Venčeslav, Ristovski Tomo, *Bolgarska vojska v Jugoslaviji 1941 — 1945*, na slovenačkom, Beograd 1971;
- Močivnik Radko, *Napad na Pogane i most na pruzi Ljubljana — Litija*, Vojnoistorijski glasnik, Beograd 1953, br. 6;
- Mohorič Ivan, *Zgodovina železnic na Slovenskem*, Ljubljana 1968;
- Nedog Alenka, *Tone Tomšič — Oris življenja in revolucionarnega delovanja*, Ljubljana 1969;
- Neretva — Sutjeska 1943*, zbornik rasprava, Vojnoistorijski institut, Beograd 1969;
- Novak Cveto, *Rašiška četa*, Ljubljana v ilegali, knj. 1, Ljubljana 1959;

- Novak Drago, *Prlekija v narodnoosvobodilni vojni, Prispevek k zgodovini Pomurja*, Murska Sobota 1965;
- Novak Jože, *Nemške in kvislinske čete na Slovenskem*, Borec 1974, br. 8/9;
- Oris mladinskega gibanja na Slovenskem v obdobju 1941 — 1945*, Ljubljana 1963;
- Oslobodilačka borba naroda Jugoslavije kao opštenarodni rat i socijalistička revolucija*, knj. 1, 2, Beograd 1977;
- Oslobodilački rat naroda Jugoslavije*, 2. dopunjeno izdanje, Vojnoistorijski institut, knj. 1, Beograd 1963, knj. 2, Beograd 1965;
- Osvoboditev Slovenije*, zbornik radova, Ljubljana 1977;
- Ošnjak Jožko, *Pod Matajurjem*, 2. izdanje, Ljubljana 1970;
- Pavlin Mile, *Petnajsta brigada*, Knjižnica NOV in POS, Ljubljana 1969;
- Pavlin Mile, *Jeseniško-bohinjski odred*, Knjižnica NOV in POS, Ljubljana 1970;
- Partizanski dnevnik 1944 — 1945*, faksimilirano izdanje, Nova Gorica, Koper, Ljubljana 1975;
- Perhauc Rafael, *Letalci prekomorci*, Knjižnica NOV in POS, Nova Gorica 1968;
- Perovšek Janez Pelko, *Naprej! Osmo slovenska narodnoosvobodilna brigada „Fran Levstik“*, Beograd 1968;
- Pervanje Edvin, Jože A. Hočvar, *Četrta prekomorska brigada*, Knjižnica NOV in POS, Ljubljana 1969;
- Peskar Jože, *Dolenjski odred*, Knjižnica NOV in POS, Ljubljana 1975;
- Petelin Stanko, *Med Triglavom in Trstom*, Ljubljana 1963;
- Petelin Stanko, *Osvoboditev Slovenskega primorja*, Knjižnica NOV in POS, Nova Gorica 1965;
- Petelin Stanko, *Gradnikova brigada*, Knjižnica NOV in POS, Nova Gorica 1966; drugo dopunjeno izdanje, Ljubljana 1983;
- Petelin Stanko, *Prešernova brigada*, Knjižnica NOV in POS, Nova Gorica 1967; drugo dopunjeno izdanje, Ljubljana 1982;
- Petelin Stanko, *Vojkova brigada*, Knjižnica NOV in POS, Nova Gorica 1968;
- Petelin Stanko, *Partizanske zveze v Sloveniji*, Naša obramba 1972, br. 1;
- Pirkovič Ivo, *Vstaja pod Gorjanci*, Ljubljana 1967;
- Pleterski Janko, *Osvobodilna fronta slovenskega naroda in program Zedinjene Slovetije*, Prispevki, Ljubljana 1966;
- Pogljajen Franc Kranjc, *Zasavski bataljon „Alojza Hochkrauta“*, Litijski zbornik I, Ljubljana 1969;
- Polič Radko, *Štiška in Grosupeljska četa*, Borec 1956, br. 2;
- Polič Radko, *Čudežna pomlad*, 1. deo *Čudežna pomlad*, Ljubljana 1959; 2. deo *Žita zorijo*, Ljubljana 1960; 3. deo *Sonce in ceste*, Ljubljana 1961;
- Žita zorijo*, Ljubljana 1960; 3. deo *Sonce in ceste*, Ljubljana 1961;
- Polič Radko, *Belokranjski odred*, Knjižnica NOV in POS, Ljubljana 1975;
- Pomniki naše revolucije*, Ljubljana 1961;
- Poslovilna pisma za svobodo ustreljenih v okupirani slovenski Štajerski*, uredili Milan Ževart i Stane Terčak, Maribor 1965, 2. prošireno izdanje, Maribor 1969;
- Požun Lojze, *Zaledna vojaška oblast v zahodnih predelih Slovenskega primorja*, Letopis Muzeja narodne osvoboditve LRS, Ljubljana 1958;
- Požun Lojze, *Revirska četa*, Prispevki, Ljubljana 1961, br. 1 — 2;
- Prispevki za zgodovino delavskega gibanja*, organ Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani, Ljubljana 1960 — 1983;
- Prušnik Karel Gašper, *Gamsi na plazu*, Ljubljana 1958; 2. dopunjeno izdanje, Ljubljana 1974;
- Prvo i Drugo zasedanje AVNOJ*, Zagreb 1963;
- Prvo zasedanje Slovenskega narodnega osvobodilnega sveta, Sklepi in odloki*, Ljubljana 1945;
- Ravnikar Podbevšek Štefanija, Si'. *Urh*, Ljubljana 1966;
- Reisp Sonja, *Radio Osvobodilne fronte — Kričac*, Knjižnica OF, Ljubljana 1975;
- Resevna 1941 — 1945*, uredio Stane Terčak, Celje 1961;
- Revolucionarna izročila — Domicili v slovenskih občinah*, Ljubljana 1981;
- Ribarič Danilo, *Borbeni put 43. istarske divizije*, Zagreb 1969;
- Ribičič Mitja, *Komunistička partija Slovenije in Osvobodilna fronta*, Prispevki, Ljubljana 1966;
- Rojic Vida, *Slovenjegoriška četa*, Ptuj 1960;
- Roš Fran, *Slovenski izgnanci v Srbiji 1941 — 1945*, Maribor 1967;

- Saje Franček, *Belogardizem*, 2. dopunjeno izdanje, Ljubljana 1952;
- Saje Franček, *Ustanavljanje novih brigad in prvih divizij*, Borec 1953;
- Scotti Giacomo, *Ventimila caduti, Gli Italiani in Jugoslavia dal 1943 al 1945*, Milano 1970;
- Semič Stanko Daki, *Spomini narodnega heroja*, Borec 1949 — 1950;
- Semič Stane Daki, *Najboljši so padli, Spomini*, knj. 1 — 3, Ljubljana 1971 — 1972;
- Semič Stanko, Vršnik Lojze, *Pregled enot NOV v Sloveniji in njihovega poveljniškega kadra*, Letopis Muzeja osvoboditve LRS, Ljubljana 1958;
- Slovenski partizan, organ Glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet*, arhiv IZDG;
- Slovenski poročevalec 1938 — 1941*, uredio France Škerl, Ljubljana 1951;
- Slovenski poročevalec 1942 — 1945*, organ OF slovenskega naroda, arhiv IZDG;
- Spomini na partizanska leta*, sv. 1 — 4, Ljubljana 1946 — 1949;
- Stepančič Miroslav, *Ofanzivna dejstva 7. korpusa u Dolenjskoj maja 1944. godine*, Vojnoistorijski glasnik 1960, br. 3;
- Stepančič Miroslav, *Iz osvobojene Dolenjske v belo Ljubljeno*, Naša obramba 1970, br. 5;
- Stepančič Miroslav, *Organizacijski razvoj Glavnog štaba NOV i PO Slovenije*, Vojnoistorijski glasnik, Beograd 1973, br. 2 — 3, 1974, br. 1;
- Stiplovšek dr Miroslav, *Šlandrova brigada*, Knjižnica NOV in POS, Ljubljana, Maribor 1971;
- Stiplovšek dr Miroslav, *Bojna pot Šlandrove brigade*, Mala knjižnica NOV in POS, Ljubljana 1983;
- Stiplovšek Miroslav, Vidali Ivan, *Vstaja v Kamniku in okolici*, Borec 1971, br. 6—7;
- Strategija oružane borbe u narodnooslobodilačkom ratu (1941 — 1945)*, zbornik radova, Beograd 1980;
- Strle Franci, *Veliki finale na Koroškem*, Ljubljana 1976;
- Strle Franci, *Tomšičeva brigada — Uvoditi del*, Knjižnica NOV in POS, Ljubljana 1981;
- Strlekar Ignac Jože, *Konferenca partijskih aktivistov v Dešnu*, Litijski zbornik, Ljubljana 1969;
- Strugar Vlado, *Osvobodilna vojna v Jugoslaviji*, Ljubljana 1967;
- Strugar dr Vlado, *Jugoslavija 1941 — 1945*, Ljubljana 1980;
- Sunajko Stevo, *Sodelovanje slovenskih in hrvaških narodnoosvobodilnih enot 1941 — 1945*, Knjižnica NOV in POS, Ljubljana 1971;
- Šilih Niko, *Dolenjska 1941*, Vstaja jugoslovenskih narodov, Ljubljana 1965;
- Šinkovec Črtomir, *Uporni svet pod Snežnikom*, Nova Gorica 1966;
- Skalier Stanko, *Kozjanski bataljon od septembra 1942. do poletja 1943*, Dolenjski zbornik, Novo Mesto 1961;
- Škaler Stanko, *Kozjanski odred*, Brežice 1967;
- Škerl France, *Koroška v boju za svobodo*, Koroški zbornik, Ljubljana 1946;
- Škerl France, *Nacistične deportacije Slovencev v letu 1941*, Zgodovinski časopis 1952 — 1953, Ljubljana 1953;
- Škerl dr France, *Počeci partizanskega pokreta u Sloveniji*, Beograd 1961;
- Škerl dr France, *Ljubljanske srednje šole v letih 1941 — 1945*, Ljubljana 1964;
- Škerl dr France, *Vloga in pomen Osvobodilne fronte slovenskega naroda*, Prispevki, Ljubljana 1966;
- Šmit Jože, Bordon Rado, Klun Albert, *Peta prekomorska brigada*, Knjižnica NOV in POS, Nova Gorica 1969;
- Šnuderl Makso, *Zgodovina ljudske oblasti*, Ljubljana 1950;
- Šolstvo na slovenskem ozemlju v obdobju 1941 — 1945*, Ljubljana 1971;
- Štok Jože Korotan, *Jeklena pest*, Ljubljana 1953;
- Štolfa Milko, *Med briškimi griči je posijalo sonce*, Ljubljana 1963;
- Terzić Velimir, *Jugoslavija u aprilskom ratu*, Titograd 1963;
- Tomšič Janez, *Narodnoosvobodilni boj na Jadranu in slovenski pomorščaki*, Knjižnica NOV in POS, Ljubljana 1974;
- Ustanak naroda Jugoslavije*, zbornik, knj. 1 — 6, Beograd 1963 — 1964;
- Vidic Jože, *Po sledovih črne roke*, 2. izdanje, Ljubljana 1976;
- Vidovič Miklavčič Anka, *Slovenski železničarji pod italijansko okupacijo v Ljubljanski pokrajini 1941 — 1943*, Knjižnica OF, Ljubljana 1980;

- Vilhar Srečko, Albert Klun, *Prva in druga prekomorska brigada*, Knjižnica NOV in POS, Nova Gorica 1967;
- Vilhar Srečko, Albert Klun, *Narodnoosvobodilni boj Primorcev in Istranov na Sardiniji, Korziki in v južni Franciji*, Knjižnica NOV in POS, Nova Gorica 1969;
- Vilhar Srečko, Albert Klun, *Narodnoosvobodilni boj Primorcev in Istranov v Afriki*, Knjižnica NOV in POS, Ljubljana 1970;
- Vilhar Srečko, Albert Klun, *Primorci in Istrani od pregnanstva do prekomorskih brigad*, Knjižnica NOV in POS, Ljubljana 1973;
- Vidmar Anton Luka, *Krimski partizani*, Spomini na partizanska leta Ljubljana 1946;
- Vipotnik Janez, *Prostovoljci*, Ljubljana v ilegali, knj. 1, Ljubljana 1959;
- Vitkovič Janez, *Bela krajina skozi viharje k svobodi*, Ljubljana 1961;
- Vodnik po partizanskih poteh*, Ljubljana 1978;
- Vogrič Rudi, *Boj Belokranjcev*, Knjižnica OF, Ljubljana 1973;
- Vojnoistorijski glasnik*, organ Vojnoistorijskega inštituta, Beograd;
- Zadnik Maks, *Istrski odred*, Knjižnica NOV in POS, Ljubljana 1975;
- Zalaznik Fran Leon, *Dolga in težka pot 1941 — 1945*, Maribor 1963;
- Zaščita narodnoosvobodilnega boja, Gradivo s posvetovanja v Ljubljani 23. in 24. novembra 1916*, Ljubljana 1979;
- Završne operacije za oslobodenje Jugoslavije 1944 — 1945*, Vojnoistorijski inštitut, Beograd 1957;
- Zbor odposlancev slovenskega naroda v Kočevju od 1. do 3. oktobra 1943, Dokumenti*, Ljubljana 1953;
- Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije, II. tom, Dokumenta Vrhovnog štaba*, knj. 1 — 13, Beograd 1949 — 1982;
- Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije, V. tom, Borbe u Hrvatskoj*, knj. 4 — 33, Beograd 1954 — 1964;
- Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije, VI. tom, Borbe u Sloveniji*, knj. 1 — 19, Beograd, Ljubljana 1952 — 1975;
- Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije, IX. tom, Partijsko-politička dokumenta*, knj. 1 — 9, Beograd 1961 — 1969;
- Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije, XI. tom, Operacije Jugoslovenske armije 1945. godine*, knj. 1 — 4, Beograd 1971 — 1975;
- Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilnem boju jugoslovenskih narodov, VI. del, Boji v Sloveniji*, knj. 1 — 16, Ljubljana 1952 — 1981;
- Zbornik dokumentov in podatkov sanitetne službe v narodnoosvobodilni vojni na Slovenskem 1941 — 1945*, knj. 1, Ljubljana 1982;
- Zbornik razprav in obravnjav znanstvenega posvetovanja o Osvobodilni fronti slovenskega naroda ob njeni 25-letnici*, Prispevki, Ljubljana 1966;
- Zbornik prispevkov iz zgodovine delavskega gibanja med vojnima in iz narodnoosvobodilnega boja na območju občine Moste — Polje*, Ljubljana 1965;
- Ziherl Boris, *Revolucionarni in vsenarodni značaj Osvobodilne fronte*, Prispevki, Ljubljana 1966;
- Zrimec Stane, *Domovi v Sloveniji, porušeni 1941 — 1945 (Geografska razprostranjenost)*, Geografski vestnik, Ljubljana 1949;
- Zur Geschichte der Ordnungspolizei 1936 — 1945*, Koblenz 1957;
- Ževart Milan, *Oris zgodovine Lackovega odreda*, rokopis;
- Ževart dr Milan, *Narodnoosvobodilni boj v šaleški dolini*, Knjižnica OF, Ljubljana 1977;
- Ževart Milan, Stane Terčak, *Od vstaje do zmage*, Maribor 1966;
- Zivkovič dr Dušan, *Narodni front Jugoslavije 1935 — 1945*, Beograd 1978.

SPISAK ŠEMA, KARATA I SKICA

Prilog 3

	Strana
Aprilski rat na teritoriji Slovenije — — — — — — — — — —	27
Raskomadanost slovenačke teritorije i mesta osnivanja prvih partizan- skih četa i bataljona (odreda) — — — — — — — — — —	63
Područje iseljavanja slovenačkog stanovništva uz Savu i Sutlu i mere partizanskih narodnooslobodilačkih snaga u oktobru i novembru 1941. godine u sprečavanju iseljavanja — — — — — — — — — —	83
Boj kod sela Dražgoše (9 — 11. januar 1942.) — — — — — — — — — —	102
Statistički pregled slovenačkih partizana u 1941. godini, grafički prikaz — — — — — — — — — —	105
Prva oslobođena teritorija u Ljubljanskoj pokrajini u proleće 1942. — — — — — — — — — —	132
Pohod 2. grupe odreda u Štajersku u leto 1942. godine — — — — — — — — — —	134
Velika italijanska ofanziva u Ljubljanskoj pokrajini 1. deo — — — — — — — — — —	142
Velika italijanska ofanziva u Ljubljanskoj pokrajini 2. deo — — — — — — — — — —	147
Raspored rukovodećih organa i ustanova slovenačkog oslobodilačkog pokreta u Polhograjskim Dolomitima u zimu 1942/43. — — — — — — — — — —	157
Boj kod Bukovice (29. jan. — 1. febr. 1943.) — — — — — — — — — —	163
Boj kod Jellenovog Zleba (26. mart 1943.) — — — — — — — — — —	165
Uništenje Pohorskog partizanskog bataljona na Osankarici (8. jan. 1943.) — — — — — — — — — —	170
Prvi pohod slovenačkih partizanskih brigada u Benešku Sloveniju, maj 1943. — — — — — — — — — —	180
Oslobođena teritorija u Sloveniji prilikom kapitulacije Italije i prodori nemačkih snaga u Ljubljansku pokrajinu i Slovenačko primorje, septembra 1943. — — — — — — — — — —	208
Nemačka okupacija slovenačke teritorije posle kapitulacije Italije i for- miranje operacijske zone „Jadransko primorje“ — — — — — — — — — —	223
Ofanziva nemačkog okupatora u središnjem delu Slovenačkog primorja (25 — 30. septembra 1943.) — — — — — — — — — —	228
Produžetak ofanzive nemačkog okupatora u Brkinima i u severnom delu Istre (2 — 11. oktobra 1943.) — — — — — — — — — —	229
Ofanzivne operacije 7. korpusa NOV i POJ u pravcu Save, oktobra 1943. — — — — — — — — — —	230
Početak ofanzive nemačkog okupatora u Dolenjskoj i Notranjskoj, oktobra 1943. — — — — — — — — — —	233
Produžetak ofanzive nemačkog okupatora u bivšoj Ljubljanskoj po- krajini (30. okt. — 11. nov. 1943.) — — — — — — — — — —	236
Ofanzivne operacije nemačkog okupatora u Gorenjskoj i severnom delu Slovenačkog primorja, novembra 1943. — — — — — — — — — —	239
Osamnaesta divizija NOV i POJ u Gorskom kotaru i Hrvatskom pri- morju, druga polovina januara 1944. — — — — — — — — — —	246
Pohod 30. divizije NOV i POJ u Benešku Sloveniju, februar 1944. — — — — — — — — — —	248
Pregled pohoda 14. divizije NOV i POJ u Štajersku oko Zagreba (ja- nuar — februar 1944.) — — — — — — — — — —	253
Pregled borbi 14. divizije NOV i POJ u Štajerskoj, februar 1944. — — — — — — — — — —	254
Položaj prilikom prodora neprijateljskih snaga na slobodnu teritoriju 7. korpusa NOV i POJ, kraj aprila 1944. — — — — — — — — — —	267
Osnovni objekti i sektori dejstava jedinica NOV i PO Slovenije protiv neprijateljske železničke mreže u leto 1944. — — — — — — — — — —	277
Oslobođenje Zgornje Savinjske doline u leto 1944. — — — — — — — — — —	284
Pregled kurirskih TV i telefonskih linija NOV i PO Slovenije u drugoj polovini 1944. godine — — — — — — — — — —	297
Šema organizacije NOV i PO Slovenije u jesen 1944. — — — — — — — — — —	302
Nemačka ofanzivna operacija „Vinterende“ (Winterende, kraj zime), mart — april 1945. — — — — — — — — — —	340
Odbrana centralne slobodne teritorije na prilazima Kočevskog Roga u proleće 1945. — — — — — — — — — —	343
Oslobođenje Slovenačkog primorja — — — — — — — — — —	352
Oslobođenje centralnog dela Slovenije — — — — — — — — — —	358
Borbe u Štajerskoj i Koruškoj do 9. maja 1945. — — — — — — — — — —	363
Borbe u Štajerskoj i Koruškoj od 9 do 15. maja 1945. — — — — — — — — — —	366
Približan odnos narodnooslobodilačkih i neprijateljskih snaga u Slo- veniji 1941 — 1945. — — — — — — — — — —	380

	Strana
Pucnji na Zaloškoj cesti u Ljubljani, april 1920 (Marij Pregelj, ulje)	12
Zbor radničkih društava „Svoboda“ u Celju, jul 1935. Na govornici Franc Leskošek, kasnije prvi komandant glavnog štaba slovenačkih partizanskih odreda	15
Osnivanje Komunističke partije Slovenije u aprilu 1937. godine na Čebinama kod Zagorja ob Savi (Gojmir Anton Kos, ulje)	17
Josip Broz Tito, vrhovni komandant NOV i POJ	19
Edvard Kardelj Krištof, član Vrhovnog štaba NOV i PO Jugoslavije	20
Propagandna dopisnica narodnoodbrambenog pokreta	21
Jugoslovenska vojska u aprilskom ratu 1941. — 40. puk Triglavske	
Nemačka vojska u Mariboru	29
Italijanska vojska u Ljubljani	30
Mađarska vojska u Murskoj Soboti	32
Adolf Hitler u Mariboru, 26. aprila 1941. godine vrši pregled mosta na Dravi, porušenog u aprilskom ratu	34
Iseljavanje slovenačkog stanovništva (Polšnik, Št. Jur pod Kumom)	35
Kuća Josipa Vidmara, Večna pot br. 3 u Ljubljani, u kojoj je održan osnivački sastanak Antiimperijalističkog fronta slovenačkog naroda (OF)	40
Boris Kidrič — Peter Kalan, prvi politički komesar Glavnog štaba slovenačkih partizanskih odreda (snimljeno 1944. godine)	43
Franc Leskošek Luka (Peter Strugar), prvi komandant Glavnog štaba slovenačkih partizanskih odreda (snimljeno 1944. godine)	45
Nemački automobili, spaljeni 29. aprila 1941. godine u Mariboru, (Iz fototeke Muzeja narodne osvoboditve v Mariboru)	47
Kuća na Vodnikovoj cesti br. 27 (sada: Pod Hribom) u Ljubljani, u kojoj je bio 22. juna 1941. godine osnovan Glavni štab slovenačkih partizanskih odreda	56
„Partizanski zakon“, prva strana	57
„Partizanski zakon“, druga strana	58
„Partizanski zakon“, treća strana	59
Poginuli borci Storžiškog partizanskog bataljona kod lovačke kuće na Storžiču 5. avgusta 1941.	62
Grupa prvih partizana na Krimu kod Ljubljane 1941. godine	68
Organ Komunističke partije Slovenije „Delo“, br. 3 iz 1941. godine, prva strana. Autor pesme „Pevajte zamnom!“ je Oton Župančič	71
„Slovenski partizan“, organ Glavnog štaba slovenačkih partizanskih odreda, br. 1, naslovna strana	73
Miha Marinko, politički komesar Glavnog štaba slovenačkih partizanskih odreda (snimljeno 1944. godine)	77
Zarobljeni politički komesar Belokranjske čete Jože Mihelčič, streljan 9. decembra 1941. godine u Ljubljani	85
Prvi partizanski udžbenik „Kratak tečaj za partizanske komandante“, naslovna strana	87
Tone Tomšič, organizacioni sekretar Centralnog komiteta KP Slovenije, streljan 21. maja 1942. u Gramoznoj jami u Ljubljani	90
„Osvobodilna fronta“, organ Izvršnog odbora OF, br. 1, naslovna strana	96
Poginuli vojnici nemačkog 181. rezervnog policijskog bataljona posle napada Partizanskog bataljona „Ivan Cankar“, Rovte pod Mladim vrhom	100
Italijanska utvrđenja na železničkoj stanici u Radohovoj Vasi u Dolenjskoj	122
„Cirkular br. 3 C“ Komande italijanske 2. armije od 1. marta 1942. godine naslovna strana	123
Politički komesar Notranjskog partizanskog odreda 3. grupe odreda Janez Hribar — Tone Pogačnik drži govor na narodnom zboru u oslobođenoj Sodražici 30. maja 1942.	129

„Slovenski poročevalec", organ Osvobodilne fronte slovenačkog naroda, je u br. 21 od 26. maja 1942. objavio nastajanje prve slobodne teritorije u Sloveniji — — — — —	131
Proglas nemačkog okupatora o streljanju 133 talaca u Gorenjskoj, takve proglose štampane na crvenom papiru, objavljivao je i u Štajerskoj — — — — —	138
Italijanske trupe u ofanzivi u Notranjskoj, avgust 1942. godine — —	143
Ivan Maček Matija, komandant Glavnog štaba slovenačkih partizanskih odreda — — — — —	153
„Delavska enotnost", organ Glavnog odbora DE br. 1 od 20. novembra 1942. naslovna strana — — — — —	158
Kartuzijanski manastir Pleterje posle napada partizanskih brigada na belogardiste u noći 1819. februar 1943. — — — — —	164
Okupatorske jedinice okružavaju Pohorski partizanski bataljon (8. januara 1943.) — — — — —	169
Faksimil početnog dela „Dolomitske izjave" — — — — —	173
Slušaoци prvog kursa Vojne škole NOV i POS na nastavi, početak avgusta 1943. godine — — — — —	175
4. SNOUB „Ljubo Šercer" na maršu od Šmarjete prema Čatežu u Dolenjskoj, maj 1943. godine — — — — —	177
Članovi britanske vojne misije u društvu slovenačkih partizana na Kočevskom Rogu, avgusta 1943. godine, u sredini vođa misije kanadski major Viljem Džons (William Jones) — — — — —	178
Uništen okupatorov transport na železničkoj stanici Sava na pruzi Ljubljana — Zidani Most, 1. maja 1943. — — — — —	182
Komandanti prve četiri slovenačke partizanske brigade, maj 1943. godine u Dolenjskoj, zdesna: Ivan Lokovšek Jan, Jože Klanjšek Vasja, Jože Malnarič Križevski i Predrag Jevtić Dragan — — — — —	185
Zaplenjeno oružje i municija italijanskog okupatora u Ribnici 10. septembra 1943. godine — — — — —	192
Grčarice posle borbe sa četnicima, 10. septembra 1943. godine — —	196
Zamak Turjak gori prilikom napada 7. SNOUB „France Prešeren" na belogardističke snage, 19. septembra 1943. godine — — — — —	199
Zbor delegata slovenačkog naroda u Kočevju (1. — 3. oktobra 1943.) — Slovenačka i hrvatska delegacija za Drugo zasedanje AVNOJ-a zaustavile su se na putu za Jajce u Livnu (21. — 28. novembra 1943.) —	221
Vodeći nacisti operacijske zone „Jadransko primorje", sleva na desno: viši vođa SS i policije Odilo Globocnik, vrhovni komesar i koruški gaulajter dr Fridrih Rajner (Friedrich Rainer) i vojni komandant general Ludvik Kibler (Ludwig Kübler) — — — — —	224
Rušenje Šampetovog mosta kod Verda, 14. oktobra 1943. — — — — —	231
14. divizija NOVJ na "maršu kod Velikih Lašča, na konjima komandant divizije Mirko Bračić - - Miran Bradač i politički komesar divizije Štane Dobovičnik Krt — — — — —	245
14. divizija NOVJ na maršu ka Savi zapadno od Zagreba (13. januara 1944.) — — — — —	250
Prenošenje ranjenika 14. divizije NOVJ na Paškom Kozjaku (19. februar 1944.), prvi sleva verski referent u štabu divizije Jože Lampret — — — — —	252
Posled na učesnike Prvog zasedanja slovenačkog narodnog oslobodilačkog veća u Črnomelju, 19. i 20. februara 1944., u prvom redu sleva član Politbiroa CK KPJ Moša Pijade i vođa britanske vojne misije major Viljem Džons (William Jones) — — — — —	256
U Ljubljani, na Stadionu, domobranske jedinice su se 20. aprila 1944. zaklele da će biti verne Hitleru i nemačkom Rajhu — — — — —	263
Lev Rupnik, Ervin Rezener (Erwin Rösener) i biskup dr Gregorij Rožman u srdačnom razgovoru prilikom domobranske zakletve 20. aprila 1944. na Stadionu u Ljubljani. — — — — —	263
Neprijateljski tenk, zaplenjen u napadu na Zdensku Vas 28. februara 1944. — — — — —	265

Železnički most preko Save kod zamka Pogoni blizu Litije, srušen u noći 21/22. septembra 1944. (snimak iz američke revije „Lajf“ (Life)) — — — — —	275
Prevoženje nepokretnih ranjenika 9. korpusa NOVJ u Notranjskoj (19. avgusta 1944.) — — — — —	278
Napad na uporište SNVZ u Crnom Vrhu nad Idrijom (1. septembra 1944.)	279
Glavni štab NOV i PO Slovenije jula 1944. godine, sleva na desno: politički komesar Boris Krajger Janez, zamenik komandanta Jaka Avšič — Branko Hrast, komandant Franc Rozman Stane, zamenik političkog komesara Viktor Avbelj Rudi i načelnik glavnog štaba Dušan Kveder Tomaž — — — — —	286
Jedinice 3. prekomorske brigade dolaze na Vis, marta 1944. — — — — —	289
„Tuđe nećemo — a svoje ne damo!“ Vrhovni komandant maršal Josip Broz Tito na zboru 1. dalmatinske udarne brigade na Visu, 12. septembra 1944.	291
Partop (partizanski top) — — — — —	295
Slovenačka ratna partizanska bolnica „Franja“ u Pasici kod Cerkna — „Naša vojska“, oružan Glavnog štaba NOV i PO Slovenije, br. 13. od 20. oktobra ~ 1944.	300
Sastanak učesnika 2. zborna aktivista OF u Črnomelju koji su došli iz jedinica NOV i POS sa predstavnicima Glavnog štaba i Izvršnog odbora OF o zadacima vojske u završnim operacijama za oslobođenje domovine (6. septembra 1944) — — — — —	311
Prvi bataljon Operativnog štaba za zapadnu Primorsku u Beneškoj Sloveniji (zima 1944/45.)	315
Top 20 mm, koji je 16. SNOUB „Janko Premrl Vojko“ zaplenila 16. marta 1945. u dolini Čepovana — — — — —	338
Spuštanje savezničke pomoći padobranima 4. operativnoj zoni na Pohorju, proleće 1944. — — — — —	347
Ukrcavanje ranjenika i majki sa decom u saveznički avion na privremenom aerodromu u Beloj krajini, april 1945. — — — — —	349
Jedinice Jugoslovenske armije u Trstu, početak maja 1945. godine	356
Slobodna Ljubljana je oduševljeno pozdravila svoje borce, 9. maja 1945.	360
Pogled na Poljanu u slovenačkoj Koruškoj posle predaje neprijatelja 15. maja 1945. godine — — — — —	367
Stanovnici Ljubljane su dočekali prvu slovenačku vladu na sadašnjem Trgu Oslobođenja, 10. maja 1945. godine — — — — —	378

Qaqiôtaz

LIČNA IMENA

- Aleksandar Harold (Alexander sir Harold) — 327
 Avbelj Viktor Rudi — 286
 Ambrožič Lado Novljan — 212, 234
 Avšič Jaka — Branko Hrast — 106, 154, 179, 220, 286

 Badoljo Pjetro (Badoglio Pietro) — 183, 186
 Bebler dr Aleš Primož — 41, 44, 46, 48, 145, 195
 Belič Malči — 186
 Bevk France — 195
 Bračič Mirko — Bradač Miran — 245
 Bravničar Dušan Veljko — 46
 Breclj Marijan — 48, 218, 255
 Brejc Tomo Pavle — 46
 Broz Josip Tito — 19, 42, 53, 57, 72, 97, 144, 158—160, 211, 218, 220, 221, 226, 247, 257, 273, 276, 287, 288, 291, 301, 326, 327, 336, 338, 351, 353, 355, 361, 369, 383

 Cankar Ivan — 89

 Cerčil Vinston (Churchill W.) — 97, 273
 Čizmek Boris Bor — 6

 Dobovičnik Stane Krt — 245
 Dolinšec Tone Metod — 46
 Dorfmajster (Dorfmeister) Anton — 334

 Džons Viljem (Jones William) — 178, 179, 256

 Engels Fridrih — 384
 Erlih (Ehrlich) Lambert — 107, 148
 Fajfar Tone — 41, 130, 159
 Ferenc dr Tone — 5, 6, 76
 Ferlež Tvan — 5, 6

 Gambaro Gastone — 159, 195
 Glavač Franc (kapelan) — 148
 Globocnik Odilo — 222, 224, 226, 339
 Gracioli (Grazioli) Emilio — 36
 Gregorič Ilija — 61
 Gregorčič Jože Gorenje — 46, 136

 Himler Hajnrih (Himmler Heinrich) — 33, 100, 183
 Hitler Adolf — 29, 31, 33, 34, 46, 134, 222, 226, 263, 266, 309
 Hribar Janez — Tone Pogačnik — 129

 Iberajter Ziafrid (Uiberreither Siegfried) — 33

 Jakopič Albert Kajtimir — 6
 Jevtič Predrag Dragan — 185
 Jevdevič Dobrosav — 325
 Jeras Josip — 220
 Jovanovič Arso — 161
 Juvančič Ivo — 122

 Karadordević Petar II — 221, 359
 Kardelj Edvard Krištof — 17, 18, 20, 39, 43, 72, 74, 75, 113, 130, 156, 159, 178, 184, 218, 220, 255, 310
 Kavčič Ivan Nande — 185
 Kebč Lojze Štefan — 46, 136
 Kibler Ludvig (Kübler Ludwig) — 222, 224
 Kidrič Boris — Peter Kalan — 41, 43, 48, 90, 130, 131, 154, 156, 159, 168, 174, 218, 220, 255, 310, 356, 373
 Klanjšček Zdravko — 6
 Klanjšek Jože Vasja — 185
 Kocbek Edvard — 130, 159, 172, 220
 Kokalj Anton — 226
 Kos Gojmir Anton — 17
 Kovač Štefan Marko — 86
 Kovačič Oskar Toni — 48, 68
 Kozak Ferdo — 41
 Krajger (Kraigher) Boris Janez — 174, 286
 Krajger (Kraigher) Dušan Jug — 182
 Križnar Ivan — 64, 66, 101, 104, 109

Kučera Franc (Kutschera Franz) — 33
 Kveder Dušan Tomaž — 99, 212, 286

Lampret Jože — 252
 Lenjin — v. Uljanov Vladimir Iljič
 Ler Aleksandar (Lohr Alexander) — 351, 364, 365
 Leskošek Franc Luka (Peter Strugar) — 15, 44–46, 48, 74, 130, 132, 159, 212
 Levstik Franc — 89
 Lokovšek Ivan Jan — 185
 Lubej Franjo — 130, 159, 220, 255

Ljotić Dimitrije — 16

Maček Ivan Matija — 153, 154, 162, 176, 220

Majster (Maister) Rudolf — 11
 Malnarič Jože Križevski — 185
 Marinko Miha — 44, 74, 75
 Marks (Marx) Karl — 384
 Mihailović Draža — 97, 106–108, 148, 155, 172, 186, 195, 196, 219
 Mihelčič Jože — 85
 Mikuž dr Metod — 5, 6, 174, 220
 Mussolini (Mussolini) Benito — 144, 183

Natlačen dr Marko — 148, 155
 Nedog Alenka — 5
 Nemeč Ivan — 130
 Novak Jože — 5, 6
 Novak Karel — 106, 195, 196
 Novak Leon Feliks — 46
 Osolnik Bogdan — 6, 209
 Pavšič Vladimir — Matej Bor — 93
 Pehaček Rado — 6
 Pijade Moša — 256
 Podgornik Dušan — 48
 Polič Zoran — 130, 218
 Praprotnik Avgust — 148
 Prešeren dr France — 89, 94

Rajner Fridrih (Rainer Friedrich) — 222, 224, 328, 359
 Rezener Ervin (Rösener Erwin) — 142, 224, 263, 339, 353, 359
 Ribar Ivo Lolo — 113, 162, 218, 219
 Roata (Roatta) Mario — 141
 Roboti (Bobotti) Mario — 37
 Röck Blaž Silyo (Biba) — 46
 Rozman Franc Stane — 99, 182, 285, 312
 Rozman dr Gresorij — 148, 155, 223, 263, 266
 Rupnik Lev — 223, 241, 263, 266, 359
 Ruš Jože — 41, 130, 159
 Ruzvelt (Roosevelt) Franklin — 97

Simovič Dušan — 25
 Staljin Josip Visarionovič — 97
 Štepančič Miroslav — 5
 Štiplovšek dr Miroslav — 5
 Šaranovič Milovan — 174, 185
 Šentjerc Lidija — 6
 Škerl dr France — 41
 Šlander Slavko Aleš — 46
 Šlander Vera — 182
 Štajndl Franc (Staindl Franz) — 123
 Šturm dr France — 41
 Subašič dr Ivan — 273
 šušteršič Anton Tine — 46

Titi dr Julij — 6
 Tomšič Tone — 40, 90, 112
 Tomšič Vida — 288
 Trgo Fabijan — 6

Uljanov Vladimir Iljič — 384

Vidmar Josip — 40, 41, 159, 218, 220
 Vilfan dr Joža — 195
 Vilson Henri (Wilson Henry) — 276

Zidanšek Miloš Vencelj (Zdravko) — 46, 48
 Zihlerl Boris — 41

Žagar Stane — 46, 48, 104
 Župančič Oton — 71

GEOGRAFSKI NAZIVI

Afrika — 32, 53, 158, 287, 290, 291
 Agami (kod Aleksandrije, Afrika) — 287
 Ajdovec (D. i G., kod Žužemberka) — 110, 155, 160
 Ajdovščina — 139, 194, 227, 241, 255, 269, 279, 314, 328–330, 355, 356
 Ajševica (kod Gorice) — 216
 Albanija — 25, 26, 205, 288, 309
 Aleksandrija — 287
 Alzas — 33
 Ambrus (kod Žužemberka) — 128, 142, 164, 332, 342
 Apače (Abtei, Austrija) — 136
 Apcn'ni — 273, 351
 Arvež (Arnfels, Austrija) — 335, 367
 Austrija — 12, 18, 26, 30, 36, 206, 273, 309, 310, 320, 325–327, 345, 349, 351, 361, 364, 368
 Austro-Uaarska Monarhija — 12, 55, 222
 Aušvic (Auschwitz, Poljska) — 66
 Avče (kod Kanala) — 238, 274, 276

Babna Gora (kod Polhov Gradeča) — 77

- Baca (r.) — 240, 269, 246, 276, 280, 341
Bačka — 38
Bakar — 245
Bakarski zaliv — 245
Balkan — 25, 48, 120, 144, 159, 172, 183, 273, 287, 289, 309, 317, 325, 327, 383
Banija — 171
Banjska visoravan — 189, 227, 239, 314, 325, 328, 339, 341, 353
Baranja — 38
Barč (Madarska) — 319, 326, 364
Bari (Italija) — 288—290, 300
Bari — Paleže (Bari — Palese Italija) — 348
Barka (kod Sežane) — 228
Baška grapa (predeo) — 69, 194, 238
Bazovica (Italija) — 227, 228, 356
Beč (Austrija) — 25, 31, 309, 351
Begunje (kod Cerknice) — 149, 197, 215, 244
Begunje (kod Radovljice) — 61, 62, 118, 360
Begunjščica (pi.) — 136
Bela (koci Železne Kaple) — 254
Bela Cerkev (kod Novog Mesta) — 127
Bela krajina — 11, 28, 66, 67, 79, 84, 110, 113, 116, 118, 128, 133, 141, 151—153, 174, 178, 197, 219, 220, 233, 237, 241, 243, 244, 246, 255, 258, 268, 274, 278, 290, 310, 312, 313, 331, 332, 343, 348—350, 352—354, 356, 379, 382
Bela peč (kod Črne) — 183
Belgija — 208
Bele Vode (kod Šoštanja) — 78, 252
Belca (r.) — 330
Belška grapa (kod Dvora) — 176
Beljak (Villach, Austrija) — 32, 190, 239, 310, 327
Beneška Slovenija — 32, 69, 139, 179, 180, 194, 211, 212, 222, 237, 238, 240, 241, 247, 260, 268, 280, 299, 314—316, 325, 328—330, 342, 355
Benina (Benaazi, Libija) — 290
Beograd — 25, 26, 29, 53, 107, 171, 289, 291, 293, 308, 309, 327, 348, 351
Berlin — 48, 99, 225, 360
Besarabija — 82
Besnica (kod Ljubljane) — 77
Besnica (potok) — 66, 126
Bezuljak (kod Cerknice) — 76, 79, 81, 197
Bežigrad (nemački posed, kod Bukovžala, Celje) — 65
Bihać — 159, 207, 338
Bilčovs (Ludmannsdorf, Austrija) — 272
Bilo-gora (pl. — 364
Biograd na Mom — 294, 335, 342
Bistrica (kod Ruša) — 64, 335
Bistrica (u Rožu, Feistritz im Rosental, kod Celoveca) — 181, 360
Bi(nje) (kod Bohinjske Bistrice) — 328
Bizovik (kod Ljubljane) — 156
Blagovica (kod Kamnika) — 77, 83, 188, 316, 317
Blatni klanec (kod Trebelnog) — 115, 117, 118
Blatnik (kod Črmošnjica) — 79
Blatno jezero (Madarska) — 319, 326, 337
Bled — 33, 100, 269, 341
Blegoš (pl.) — 135, 340
Bloška Polica — 144
Bloška visoravan — 80, 81, 110, 116, 127, 187, 193, 235, 313
Bočna (kod Možirja) — 282
Bodrež (kod Kanala) — 276
Bohinj — 99, 100, 124, 269, 278, 327, 340, 341
Bohinjska Bistrica — 276
Bohinjsko jezero — 340
Bohor (pl.) — 82, 251, 364
Bojanski Boršt (kod Stične) — 115
Bolcano (Bolzano, Italija) — 172
Bolonja (Bologna, Italija) — 351
Borovec (kod Kočevske Reke) — 354
Borovlje (Ferlach, Austrija) — 136, 360, 362, 367
Borovnica — 187, 215
Borovnički most — 28
Bosiljevo — 176, 244, 274
Bosna — 28, 76, 120, 144, 158, 159, 208, 273, 309, 361
Bosna (r.) — 309
Bosna i Hercegovina — 383
Boštanj (kod Sevnice) — 229
Bovec — 179, 209, 238, 240
Bovško (predeo) — 327
Braslovče (kod Mozirja) — 283
Bratislava (čehoslovačka) — 337
Brčko — 309
Brda (predeo) v. Goriška Brda
Breg (kod Radohove vasi) — 67
Breg (kod Šentvida pri Stični) — 79
Breg (kod Sevnice) — 280
Bregana — 82, 136
Brezova Reber (kod Dvora, Žužemberk) — 67, 79
Brežice — 66, 229, 243, 263
Brkini (predeo) — 85, 110, 111, 119, 139, 167, 213, 215, 217, 227—229, 243, 244, 266, 276, 299, 312, 313, 330, 341
Brod na Kupi — 117, 153, 178, 231, 232, 234, 243, 354
Brseč (kod Lovrana) — 354
Bršljin (kod Novog Mesta) — 67

- Bučečovci (kod Križevaca pri Ljutomeru) — 335
 Bučka (kod Krškog) — 31, 84, 176, 229
 Budimpešta — 309, 326, 384
 Bugarska — 25, 26
 Bukov vrh (kod Poljana, Gorenja Vas) — 101
 Bukovica (kod Gorice) 193
 Bukovica (kod Vivodine) — 162, 163
 Bukovina — 82
 Bukovžlak (kod Celja) — 65
 Buzet — 227

 Cegelnica (kod Kranja) — 61
 Celovec (Klagenfurt, Austrija) — 32, 33, 136, 239, 281, 310, 360, 361, 362, 368
 Celje — 15, 16, 28, 29, 34, 64, 65, 78, 83, 108, 113, 252, 265, 270, 271, 280, 283, 284, 310, 316, 317, 333, 334, 343—345, 361, 364, 365, 375
 Celjska kotlina — 364
 Cerkljanski vrh — 276
 Cerkljansko — 85, 268, 276, 314, 328, 339, 341
 Cerklje ob Krki — 178
 Cerknica — 37, 79, 80, 109, 149, 152, 197, 214, 244, 331, 357
 Cerkniska dolina — 144
 Cerkno — 69, 227, 243, 252, 269, 299, 300, 340, 341
 Cesta (kod Ajdovščine) — 269
 Cicelj (trig. 817, Moravče) — 188, 333
 Cink (Kočevski Rog) — 131
 Cog — 194, 227, 240, 278, 279, 328, 341, 353
 Cres (o.) — 353
 Crikvenica — 232
 Crna Gora — 53, 108, 112, 120, 177, 208, 291, 309, 361
 Crni Lug (kod Gerova) — 232, 244

 Čadar — 117, 127, 232, 234
 Čabranka (r.) — 301
 Čakava (r., u Austriji) — 335, 367
 Čakovec — 69
 Čatež — 117, 177, 193, 234, 312
 Čazma — 250
 Čaven (pl.) — 314
 Čebine (kod Zagorja ob Savi) — 17
 Čedad (Cividale, Italija) — 180, 209, 238, 247, 355
 Čemšeniška planina — 65
 Čepovan — 194, 246, 268, 276, 314, 328, 339
 Čepovanska dolina — 328, 338, 339, 353
 Češnjica (kod Železnika) — 77
 čičarija (pl.) — 266, 310
 Čiginj (kod Tolmina) — 122
 Črešnjevec (kod Pragerskog) — 318
 Čreta (na pl. Dobrovijske) — 78, 82

 Črmošnjice (kod Semiča) — 127, 162, 242
 Črna (u Koruškoj) — 183, 362, 365
 Črna prst (pl.) — 341
 Črna Vas (kod Ljubljane) — 198, 357
 Črnelec (prelaz) — 317
 Črni log (šuma, kod Lendave) — 318
 Črni vrh (iznad Cerkna) — 239, 340
 Črni Vrh (iznad Idrije) — 110, 133, 227, 240, 279, 328, 341
 Črni Vrh (Beneška Slovenija) — 212
 Črni vrh (kod Polhov Gradca) — 77, 100
 Črnomelj — 37, 151, 191, 197, 223, 233, 244, 255, 256, 258, 301, 306, 310—313
 črnuče (kod Ljubljane) — 60, 76

 Dalmacija — 144, 208, 249, 286, 289, 299, 309, 320, 326, 331
 Daljni Vrh (kod Novog Mesta) — 330
 Dane (kod Ribnice) — 81
 Davča (kod Kranja) — 181, 238
 Debeli vrh (Velika gora, Ribnica) — 81, 82
 Debenje (kod Anhova) — 247
 Dekani — 210
 Dekmanca (kod Šmarja pri Jelšah) — 365
 Delnice (Gorski kotar) — 244, 351, 354
 Deskle (kod Kanala) — 247
 Dešen (kod Moravča) — 171, 333
 Dinarske planine — 326
 Divača — 194, 269, 276, 355
 Dnjepar (r., SSSR) — 184
 Dob (zamak, Mirna) — 161
 Dobec (kod Begunja pri Cerknici) — 197
 Dober dob — 212
 Dobova (kod Brežica) — 283, 344
 Dobrava (kod Žužemberka) — 266
 Dobrava (šuma, kod Brežica) — 66
 Dobravice Gornje (kod Metlike) — 176
 Dobravije (kod Ajdovščine) — 269
 Dobrča (pl.) — 61, 136
 Dobropolje — 126, 197
 Dobrnič (kod Žužemberka) — 185, 195, 220, 266
 Dobrova (kod Ljubljane) — 37, 127, 157
 Dobrovijske (pi.) — 65, 78, 137, 182, 249, 251, 283
 Dobrudža (Rumunija) — 82
 Dobrunje (kod Ljubljane) — 156
 Dole (kod Litije) — 229
 Dolenja Trebuša — 339, 341
 Dolenja Vas (kod Ribnice) — 165, 192, 196

- Dolenja Vas (kod Temenice Grosuplje) - 161
Dolenje Poljane (kod Loža) — 110
Dolenje Radule (kod Bučke) — 176
Dolenji Logatec — 269
Dolenji Podboršt (kod Trebnja) — 161
Dolenjska — 5, 31, 66, 67, 79, 80, 84, 98, 109, 110, 114, 115—118, 122, 125, 128, 130, 141, 146, 150, 161, 163, 174, 175, 177, 179, 185—189, 191, 197, 198, 208—210, 214, 215, 217, 219, 220, 225, 229, 232—235, 237, 241—243, 249, 264, 272, 303, 310, 313, 316, 318, 332—334, 342
Dolenjske Toplice (kod Novog Mesta) — 118, 184, 242
Dolič (kod Velenja) — 365, 367
Dolnja Lendava — 38
Dolž (kod Novog Mesta) — 151, 152
Domžale — 118, 137, 150, 188, 251, 270, 282, 333, 359, 375
Donja Kupčina — 154
Donja Štajerska — *vidi* Štajerska
Donji Lapac — 338
Donji Miholjac — 337
Dornberk — 269
Dovje (kod Mojstrane) — 100
Dovške Rovte (kod Mojstrane) — 101
Dovže (kod Mislinje) — 317
Draga (kod Begunja u Gorenjskoj) — 118
Draga (kod Kočevja) — 187
Draga (kod Pakošтана) — 289
Draganiči — 162
Drava (r.) — 11, 34, 119, 183, 255, 272, 281, 283—285, 318, 319, 326, 327, 334, 335, 337, 360, 361, 364, 365, 367
Dravograd — 78, 270, 280, 310, 333, 335, 361, 362, 364, 367
Dražgaše (kod Zeleznika) — 101—103
Dreta (r.) — 249, 282
Drežnica (kod Ogulina) — 117
Drina (r.) — 326
Drnohla (šuma pod Stolom) — 180
Drušče (kod Tržišča) — 176
Družmirje — 65
Drvar (sada: Titov Drvar) — 273, 289, 290
Dubrovnik — 291, 309
Dugi otok (o.) — 289
Dunav (r.) — 273, 326, 337
Dupljica (kod Kamnika) — 76
Duplje (kod Radovljice) — 77
Dutovlje (kod Sežane) — 328, 355
Dvor (kod Polhov Gradeca) — 176
Dvor (kod Žužemberka) — 79, 220, 342, 353
Demona (Gemona, Italija) — 209
Egipat — 158, 348
El Alamejn (Egipat) — 158
Eritreja — 287
Erzelj (kod Ajdovščine) — 355
Etiopija — 287
Evropa — 14, 17, 25, 47, 96, 159, 199, 219, 260, 272, 345, 369, 379, 384
Fajtji hrib (trig. 432 kod Renča) — 330
Fala — 285
Foča — 120
Fojda (Faedis, Italija) — 212, 247
Francuska — 14, 272, 273, 288, 289
Frankolovo (kod Celja) — 334
Frata (kod Ajdoveca) — 110
Fridrihštajn (kod Kočevja) — 116
Furlanija — 179, 211, 222, 349
Furlanska nizija — 194, 208
Fužine (kod Delnica) — 245
Gabrk (kod Škofje Loke) — 314
Gabrška gora (kod Škofje Loke) — 133, 135
Gadova Peč — 31
Galgovo — 250
Gančani (kod Murske Sobote) — 86
Ganeifa na Sueckom kanalu (logor, Sinaj, Egipat) — 287
Generalski Stol — 248, 338, 354
Gerovo — 152, 232, 244
Gibina — 318
Glažuta (kod Grčarica, Kočevje) — 283
Clinica (Gleinstätten, Austrija) — 367
Globasnica (Globanitz Austrija) — 254
Globodol (kod Mirne Peči) — 234
Globoko (kod Radovljice) — 276
Globornički Most — 215
Glušinja (kod Jastrebarskog) — 154
Godovič — 268, 328
Golčaj (kod Blagovice) — 77, 83
Golica (Koralpe Austrija) — 335, 344
Golo (kod Ljubljane) — 127, 210
Golobar (k. 1254, kod Boveca) — 179
Golte (na Mozirskim planinama) — 183, 344
Gomanjce (kod Klane) — 352
Gomila (kod Trebnja) — 161
Gomilsko — 78, 119
Gonars (logor, kod Palmanove, Italija) — 122, 138
Gorenja Topla Reber — 110
Gorenja Trebuša — 330
Gorenja Vas (u Poljanskoj dolini) — 328
Gorenji Senik (u Porabiju, Mađarska) — 345

- Gorenjska — 28, 31—34, 36, 39, 48, 54, 60—62, 65, 69, 70, 77, 78, 86, 88, 90, 97—101, 103, 107, 110, 111, 113, 118, 123, 124, 126, 128, 133—138, 161, 167, 168, 172, 174, 175, 181, 183, 187, 189, 206, 211, 212, 214, 217, 226, 235, 237—242, 246, 255, 258, 260—262, 264, 265, 269, 280, 299, 304, 309, 310, 314, 315, 327—330, 338, 339, 341, 342, 345, 360, 362
- Gorica — 69, 144, 167, 188—190, 193—195, 209, 211, 212, 215, 222, 223, 226, 227, 239, 263, 268, 274, 276, 316, 325, 328—330, 353, 355
- Goriška pokrajina — 222
- Goriška Brda — 139, 166, 211, 212, 216, 237—240, 247, 268, 299, 315, 316, 327—330, 342, 349, 355
- Goriško — 69, 345
- Gorjanci — 31, 117, 118, 124, 127, 128, 152, 154, 155, 160, 163, 177, 178, 184, 191, 197, 215, 233, 234, 244, 246, 247, 313, 341
- Gorjane (kod Podsrede) — 84
- Gorjuše (Zs. i Sp., kod Nomenja) — 100
- Gornja Braniča (kod Štanjela) — 86, 110
- Gornja Radgona — 338
- Gornja Voča — 271
- Gornje Jelenje — 244
- Gornje Laze (kod Semiča) — 84
- Gornji Grad (kod Kamnika) — 250, 282, 333
- Gornji Ig (kod Ljubljane) — 127, 143
- Gornji Lapac — 207, 337
- Gorski kotar — 120, 127, 141, 144, 152, 171, 195, 207, 231, 232, 234, 241, 243—245, 247, 258, 314, 338, 342, 343, 351, 354, 356
- Gospić — 338
- Gospodsvetsko polje (Maria Saal, kod Celoveca, Austrija) — 368
- Goteniški Snežnik (trig. 1289) — 163, 307
- Gozd (sada: Gozd-Martuljek) — 61
- Gozdnik (tria. 1002, kod Zaleča) — 65
- Grac (Graz, Austrija) — 33
- Gračac — 207
- Gradac (kod Metlike) — 176
- Gradene (kod žužemberka) — 342
- Gradiška (Gradisca, Italija) — 194
- Grahovo (kod Cerknice) — 244
- Grahovo (sada: Grahovo ob Bači) — 339
- Graška gora (kod Velenja) — 252, 270, 317
- Gravina (Italija) — 289, 290
- Grbajel (kod Broda na kudi) — 117
- Gračarice (kod Kočevske Reke) — 192, 196—198, 354
- Grčka — 205, 288, 309, 320, 380
- Grebinj (Griffen, Velikovec, Austrija) — 335
- Grgar (kod Gorice) — 328, 353
- Griblje (kod Črnomelja) — 79, 348
- Griže (kod Zaleca) — 78, 83
- Grmada (kod Trebnja) — 331
- Grmada (kod Velenja) — 78
- Grmušnica (Stremiz, kod Fojde, Italija) — 212
- Grobelno (kod Šentjura pri Celju) — 333
- Grosuplje — 109, 114, 115, 124—126, 161, 198, 210, 211, 235, 248, 262, 265, 310, 330, 331, 357
- Halfaja (Afrika) — 53
- Haloze (predeo) — 255, 271, 285
- Hercegovina — 108, 120, 121, 291, 327ⁿ
- Hinje (kod Žužemberka) — 342
- Hočevje — 164
- Holandija — 208
- Horjul — 97, 98, 116, 133, 152, 155, 357
- Hotavlje (u Poljanskoj dolini) — 276
- Hotedršica (kod Logateca) — 199, 242, 268, 314, 328
- Hrastnik ob Savi (sada Hrastnik) — 65
- Hrei jin — 249
- Hrib (sada Hrib pri Koprivniku, kod Črnomelja) — 313
- Hrib (kod Horjula) — 127
- Hruševo (kod Dobrove pri Ljubljani) — 127
- Hrušica (pl.) — 227, 309
- Hrvatska — 35, 68, 86, 107, 112—114, 142, 144, 151, 158, 159, 192, 194, 201, 215, 220, 221, 226, 231, 244, 258, 271, 307, 331, 337, 353, 361, 362, 383
- Hrvatsko primorje — 68, 146, 167, 207, 231, 232, 246, 249,
- Hrvatsko zagorje — 171, 183, 250, 251, 271, 364
- Huda jama (rudnik, kod Laškog) — 137
- Idrija — 110, 194, 211, 242, 244, 268, 269, 279, 314, 328, 339, 341
- Idrija (r.) — 167
- Ig — 198
- Ilirska Bistrica — 69, 111, 139, 214, 226, 232, 313, 325, 353, 355, 357
- Ilova (r.) — 361
- Ilova gora — 235
- Istra — 32, 85, 122, 139, 172, 194, 195, 209—211, 213, 215—217, 222, 227—229, 232, 243, 266, 273, 276, 287, 288, 309, 313, 315, 327, 329, 330,

- 337, 350, 353, 354, 388
 Iščica (potok) — 127
 Iška (kod Ljubljane) — 143
 Iški Vintgar — 80
 Italija — 5, 11—13, 25, 26, 31, 32, 35, 36, 80, 91, 121, 122, 133, 139, 140, 158, 172, 176, 179, 180, 183—185, 187—191, 193—197, 199, 200, 205—212, 216, 217, 222, 223, 226, 227, 231, 238, 242, 244, 247, 249, 253, 260, 261, 273, 274, 278, 287, 289—292, 299, 307, 310, 314, 319, 320, 325, 327, 329, 336, 338, 346—349, 351, 361, 379, 380, 383, 384
 Ivančna Gorica (kod Stične) — 115
 Ivnik (Eibiswald, Austrija) — 318, 335, 367
- Jadransko more — 30, 48, 206, 226, 241, 255, 273, 275, 327, 337, 383
 Jajce — 26, 220, 221, 388
 Jamnik (kod Kranja) — 136
 Jancova Drnca — 66
 Jančje (kod Prežganja) — 125
 Japan — 25
 Jarše (žt. st., kod Domžala) — 182
 Jasnica (k. 568, kod Rikitnice) — 79
 Jastrebarsko — 162
 Jauhe (predeo, kod Korinja) — 235
 Javorje (kod Šmartna pri Litiji) — 178
- Javorje (u Brkinima) — 228
 Javornik (trig. 1240, kod Crnog Vrha nad Idrijo) — 341
 Javornik (Mali, k. 1218, Veliki, trig. 1268, kod Cerknice) — 80, 111, 193
 Javorovica (kod Št. Jerneja) — 266
 Jelenica (šumarska kuća na Kočevskom Rogu) — 110
 Jelendol (kod Dolenje Vasi) — 192
 Jelenov Žleb (kod Ribnice) — 165
 Jelovica (pl.) — 61, 62, 99, 101, 103, 135, 136, 269, 276, 327, 339—341
 Jesenica (kod Cerkna) — 342
 Jesenice — 28, 61, 93, 100, 189, 190, 263, 269, 274, 276, 278, 310, 340, 359, 375
 Jevnica — 125, 177, 249, 331
 Jezersko — 124, 362
 Jugorje (sada: Jugorje pri Metliki) — 233
 Jugoslavija — 7, 12—14, 16—18, 20, 21, 25, 26, 29, 30, 32, 35, 42, 47, 48, 53, 54, 72, 74, 75, 85, 89, 104, 106, 107, 110, 112, 113, 114, 117, 120—122, 140, 141, 144, 148, 150, 156, 158, 159, 162, 174, 186, 190, 199, 200, 201, 205, 209, 210, 217—222, 248, 256, 257, 262, 273, 286, 287, 289, 291, 292, 308, 309, 320, 325, 326, 336, 338, 348, 351, 356, 357, 361, 365, 367—369, 381, 383, 384, 388, 389
- Julijska krajina — 13, 17, 138, 383
 Julijski Alpi — 138, 167, 179, 205, 238, 240, 241, 255, 273, 309
 Jurdani — 276
- Kairo (Egipat) — 167, 172
 Kal (kod Ambrusa) — 342
 Kal (pl.) — 65
 Kališe (kod Železnika) — 330, 339
 Kališnik (pl.) — 103
 Kalnik (pl.) — 265, 364
 Kalničko gorje — 251
 Kalje (kod Samobora) — 154
 Kambreško — 247
 Kamnik — 60, 62, 76, 124, 161, 250, 270, 282, 310, 316, 317, 359, 365, 375
 Kamniška Bistrica (r.) — 135
 Kamniške planine — 124, 251
 Kamniško — 316
 Kanal — 190, 246
 Kanižarica (rudnik, kod Črnomelj) — 151, 258
 Kano (Cano, Italija) — 290
 Karavanke (pl.) — 77, 118, 124, 136, 168, 170, 181, 254, 316, 317, 334, 357, 360
 Karbonara (Carbonara) — 288, 289
 Karlobag — 337
 Karlovac — 26, 28, 67, 79, 151, 154, 160, 162, 164, 178, 188, 215, 226, 243, 248, 327, 338, 342, 354
 Kasaze (kod Celja) — 65
 Kastavština — 266
 Kašeljški grič — 66
 Kijev (SSSR) — 53
 Kikovica (kod Kraljevice) — 249
 Kilovče (kod Ilirske Bistrice) — 110
 Kina — 97
 Kisovec (rudnik kod Zagorja ob Savi) — 281
 Kladanj — 184
 Klana — 111, 352, 354
 Klanjec — 365
 Kleče (kod Ljubljane) — 150
 Klinča Se'a — 162
 Klobučarji (Beneška Slovenija) — 247
 Ključ (trig. 623, kod Horjula) — 116, 127, 157
 Knežji kamen (Gospa sveta Maria Saal, Gosposvetsko polje Austrija) — 368
 Knežke Ravne — 179
 Knin — 207
 Kobalar (Goriška Brda) — 212
 Kobarid — 194, 211, 238, 241, 247
 Kobariško — 212, 240
 Kočevje — 26, 36, 37, 43, 47, 66, 67,

- 82, 116, 126, 127, 144, 161, 187, 192, 197, 199, 214, 217—220, 222, 223, 234, 241, 243—245, 249, 255, 257, 262, 263, 265, 266, 268, 274, 311—313, 332, 354, 357, 388
- Kočevsko (predeo) — 116, 117, 124—126, 146, 150, 192, 233, 299, 313, 341, 352, 354
- Kočevska Reka — 144, 219, 354
- Kočevski Rog — 82, 110, 127—129, 131, 145, 146, 151—154, 164, 174, 176, 178, 233, 234, 244, 278, 294, 299, 305—307, 312, 331, 332, 342, 343, 346, 352, 353
- Kolovec — 77
- Kolovrat — 180, 247
- Komen (kod Trsta) — 227
- Konjiška gora — 252, 362
- Konjšica — 344
- Kopriva (kod Dutovlja) — 328
- Koprivna (pod Peco) — 136, 318, 362
- Koprivnica (kod Podsrede) — 283
- Koprivnik (kod Črnomelja) — 313
- Koprivnik (kod Nomenja) — 100
- Korana (r.) — 154
- Korčula (o.) — 289
- Kordun — 117, 152, 171, 234, 343
- Korinj — 164, 235
- Korenička kotlina — 337
- Koritno (kod Bleda) — 269
- Kornati (o.) — 289
- Koruška — 11, 13, 33, 48, 55, 62, 69, 111, 113, 120, 136, 169—171, 175, 181, 183, 206, 212, 222, 250, 252—255, 261, 271, 272, 280, 281, 284, 285, 304, 310, 320, 326, 327, 334, 346, 356, 357, 359—368, 384
- Korzika (o., Francuska) — 272, 273, 288
- Kosovo — 291
- Kostanjevica na Krasu — 211, 216
- Kostanjevica na Krki — 31, 151, 160, 197, 208, 225, 229, 233, 238, 243, 249, 265
- Košuta (pl.) — 136
- Kotlič (sada Partizanski vrh) — 62, 135, 136
- Kotlje (kod Dravograda) — 362
- Kovačičeva planina (kod Tolmina) — 180
- Kovski vrh (kod s. Poljane, Polhograjski Dolomiti) — 101
- Kazarišče (kod Starog Trga u Loškoj dolini) — 152
- Kozina — 227, 228
- Kozjak (predeo) — 271, 283, 318, 332, 335, 344, 367
- Kozjansko — 82, 137, 171, 183, 250, 251, 271, 283, 285, 318, 333
- Kozje — 251, 283, 310
- Kozjica (brdo, kod Rimskih Toplica) — 64
- Kožljek (kod Borovnice) — 67, 98, 109
- Kraljev kamen (na Kočevskom Rogu) — 234
- Kraljevica — 249, 351
- Kranj — 28, 34, 61, 77, 93, 98, 100, 118, 124, 135, 136, 262, 269, 276, 310, 316, 328, 359, 375
- Kranjska — 33
- Kranjska Gora — 359
- Kras — 69, 85, 110, 167, 194, 211, 212, 216, 227, 238, 269, 279, 280, 310, 314, 315, 327, 330, 341, 349, 355
- Krasinec (kod Črnomelja) — 348
- Krašič — 160
- Krašnja (kod Domžala) — 316, 317
- Krbavsko polje — 172, 337
- Krbulje (predeo, kod Zagorja ob Savi) — 335
- Krčanje (Zg. i Sp., Greutschach, Velikovec, Austrija) — 335
- Kremance — 69
- Kremenjek (brdo) — 79, 99, 115, 124
- Kreplje — 328
- Kresnice (kod Litije) — 249, 344
- Krim (pl.) — 67, 68, 80, 116, 127, 133, 143, 195, 233, 235
- Kriška Vas (kod Višnje Gore) — 274
- Krit (o.) — 53
- Krk (o.) — 353
- Krka (kod Grosuplja) — 67, 124, 125, 152
- Krka (r.) — 84, 110, 117, 118, 124, 126, 127, 146, 152, 178, 191, 197, 233, 310, 331, 332, 335, 342, 353
- Krka (r., Austrija) — 335
- Krmin (Cormons, Italija) — 190, 194
- Kromberk (kod Gorice) — 167
- Kropa (kod Kranja) — 135, 328
- Krška Vas (kod Krke) — 145
- Krško — 231, 245, 365
- Križka gora — 60
- Krvavec (trig. 1853) — 118, 135
- Kum (trig. 1219) — 66
- Kupa (r.) — 28, 117, 124, 127, 141, 144, 152—154, 160, 163, 176, 178, 226, 244, 232, 299, 319, 351—354
- Kurešček (trig. 833, kod Turjaka) — 198
- Kursk (SSSR) — 184
- Kvarnerska ostrva — 235
- Kvarnerska pokrajina — 222
- Kvasica (kod Črnomelja) — 151
- Labot (Lavamünd Austrija) — 318, 335
- Labotnica (r.) — 335
- Lajše (sada Selške Lajše) — 103
- Lancovo (kod Radovljice) — 77
- Landol (kod Postojne) — 355
- Lapinje (kod Spodnjeg Loga) — 146

- Lašče (kod Dvora) — 342
 Laško (kod Celja) — 65
 Lavrica — 215, 274, 357
 Laze — 187
 Lažna (kod Čepovana) — 314, 339
 Ledine (kod Idrije) — 239, 269
 Lendava — 69, 318
 Lenjograd — 53, 157
 Lepena (r., kod Železne Kaple u Koruškoj) — 362
 Les (trig. 870, kod Kresnica) — 249
 Lešnica (kod Broda na Kupi) — 153
 Letuš (kod Braslovča) — 182, 283
 Ležen (predeo, kod Šoštanja) — 64, 65
 Liberga — 99
 Libija — 53, 121, 287
 Libuče (Zg. i Sp., Loibach, kod Priberka, Austrija) — 367
 Lič (kod Delnica) — 245
 Lički Osik — 337
 Lika — 120, 144, 146, 171, 172, 177, 178, 195, 207, 326, 327, 338, 342
 Limbarska gora (brdo) — 76
 Lipanjska planina — 100
 Lipe — 266
 Lipnica (kod Kroke, Radovljica) — 276
 Lipnica (Leibnitz, Austrija) — 368
 Lipoglav — 280
 Litija — 31, 79, 82, 99, 124, 187, 215, 229, 238, 251, 275, 312, 362
 Livno — 221
 Livold — 197
 Ločica (kod Vranskog) — 282
 Log (kod Brezovice pri Ljubljani) — 357
 Logarska dolina — 281, 282
 Logatec — 37, 172, 187, 215, 223, 225, 268, 274, 314, 357
 Loke (kod Kromperka) — 167
 Lokovec (kod Čepovana) — 246, 268, 339, 353
 Lokve (kod Delnica) — 244, 354
 Lokve (kod Čepovana) — 246, 314, 328, 330
 London — 25, 89, 106, 107, 112, 150
 Lošinj (o.) — 353
 Loška dolina — 11, 80, 110, 127, 139, 144, 193, 210, 278, 301, 310, 312, 354
 Loški Potok (kod Kočevja) — 116, 127
 Lotaringija (Francuska) — 33
 Lož (kod Starog Trga) — 76, 79, 81
 Lučane (Leutschach, Austrija) — 335
 Luče (kod Šoštanja) — 282, 333
 Lučine — 135
 Luknja (zamak, kod Prečne) — 67
 Lukovica (sada: Lukovica pri Domžalah) — 118
 Luksemburg — 33
 Ljig — 247
 Ljubelj (prevoj) — 124, 281, 350, 359, 360
 Ljubogojna (kod Horjula) — 133
 Ljubljana — 11, 12, 26, 28, 30, 31, 36, 37, 39—41, 43, 44, 48, 56, 60, 65—68, 70, 73, 76, 78—82, 84, 85, 87, 90—95, 97, 98, 109, 112, 113, 115—118, 120, 121, 124—129, 131, 133, 136, 140, 141, 144—145, 148—150, 155, 156, 160, 161, 164, 166, 174—176, 182, 184, 186—190, 192, 193, 195—198, 201, 207, 208, 210, 211, 213—215, 217, 218, 223—226, 229, 230, 232, 239, 243, 244, 246, 248, 255, 260, 269, 273—276, 278, 306, 309, 311, 314, 316, 317, 325, 342, 343, 345, 351, 354, 357—360, 362, 375, 378
 Ljubljanica (r.) — 98
 Ljubljanska kotlina — 235, 344, 357, 359
 "Ljubljanska pokrajina" (Provincia di Lubiana) — 36—38, 46, 54, 76, 79, 80, 86, 88, 91, 98, 104, 108, 114, 120—122, 126—128, 132, 133, 136, 137, 139—142, 147, 148, 150, 152, 154, 155, 159, 163, 164, 166, 167, 171, 174, 179, 181, 184, 186, 189, 190, 193, 208, 211, 214, 222—226, 235—237, 250, 258, 260, 262, 285, 310
 Ljubljanski Grad — 127
 Ljubljanski vrh (trig. 813) — 67, 143
 Ljubljansko barje (predeo) — 80, 127
 Ljubno (sada: Ljubno ob Savinji) — 252, 282, 333
 Ljutomer — 310, 318, 335
 Mađarska — 11, 12, 26, 30, 31, 33, 34, 38, 86, 206, 310, 319, 320, 326, 327, 337, 345, 384
 Majer (k. 789, kod Čabra) — 117
 Makedonija — 208, 286
 Mala gora (kod Kočevja) — 47, 144, 235
 Mala Lažna — 276
 Mali Rovt (kod Škofje Loke) — 10
 Mali Slatnik — 244
 Marenberg (sada: Radlje ob Dravi) — 367
 Maribor — 11, 28, 29, 33, 34, 46, 47, 64, 78, 83, 93, 113, 265, 269, 271, 274, 280, 284, 310, 311, 326, 333, 361, 364, 365, 367, 375
 Mariborska koča (na Pohorju) — 283
 Markovščina — 194
 Martuljek (Gozd-Martuljek) — 28
 Mašun — 210, 301, 353, 354
 Matajur (pl.) — 238, 240, 247
 Medvedica (sev. od Turjaka) — 114

- Medvedjek (kod Velikog Gabera) — 115
 Međumurje — 38, 69, 86, 337, 364, 383
 Menina planina — 249, 251, 317
 Menišija (predeo) — 109
 Metlika — 127, 154, 163, 211, 229, 244, 274, 290
 Metnaj (kod Stične) — 67
 Meža (r.) — 271
 Mežaklja (pl.) — 62, 101
 Mežica — 183, 365
 Mežiška dolina — 66
 Mihelca (kod Primskova) — 67
 Milano (Italija) — 355
 Milje (kod Trsta) — 212, 350
 Miren (kod Gorice) — 215, 216
 Mirna (r. Dolenjskoj) — 80, 118, 126—128, 176, 192, 197, 266, 267
 Mirna (r. u Istri) — 227, 276, 329
 Mirna (kod Trebnja) — 161
 Mirna Peč (kod Novog Mesta) — 160, 266, 267, 332
 Mislinja — 270
 Mislinja (r.) — 271
 Mislinjska dolina — 361
 Mladi vrh (k. 1370 Železniki) — 99, 100, 135, 340
 Modmelec (kod Tolmina) — 179
 Mojstrana — 100, 101
 Mokre (pl.) — 67, 80, 81, 110, 113, 115, 116, 127, 143, 146, 163, 176, 233, 235
 Mokronog — 84, 118, 124, 146, 191, 210, 229
 Molnik (k. 562) — 66, 77, 79, 114
 Momijan — 350
 Monošter (Mađarska) — 33
 Moravče (kod Domžala) — 76, 119, 124, 137, 171, 270
 Moravče (kod Trebnja) — 17
 Moravška dolina — 168, 171, 188, 250, 270, 271, 285, 318, 333, 344
 Morsko (kod Kanala) — 247
 Moskva — 53, 89, 99, 106, 112
 Most na Soči — 167, 246, 276, 328
 Mostar — 326, 337
 Moste (kod Žirovnice) — 61
 Mostje (kod Ptuja) — 137
 Mošenička Draga — 354
 Mošenik (kod Litije) — 312
 Mošenjska planina (Jelovica) — 103
 Mota (kod Ljutomera) — 318
 Motnik — 282
 Mozelj (kod Kočevja) — 313
 Mozirje — 270, 282, 283, 318, 333
 Mozirske planine — 183, 251, 252, 270, 344
 Mraševo (G. i D., kod Novog Mesta) — 342
 Mrežnica (r.) — 154
 Mrkopalj — 117
 Mršeča Vas (kod Šentjerneja) — 214
 Mrzla Rupa (kod Vojskog) — 341
 Mrzla Vodica — 244
 Mrzlo Polje (kod Stične) — 115
 Muljava (kod Grosuplja) — 114, 126
 Mura (r.) — 69, 318, 319, 337, 344, 345, 351, 361, 364
 Murovica (kod Domžala) — 188, 333
 Murska Sobota — 32, 38, 69, 318, 345, 351, 364
 Nadiža (r.) — 247, 255, 319
 Nadlesk (aerodrom u Notranjskoj) — 347
 Na Gradu (kod Kanala) — 247
 Na Gurama (Austrija) — 272, 281, 285, 318, 362
 Nanos (pl.) — 119, 138, 139, 227, 313, 355
 Nazarje (kod Mozirja) — 182, 270, 282, 333
 Nemačka — 14, 18, 20, 25, 29—36, 43, 47, 58, 65, 82, 100, 103, 120, 123, 134, 159, 167, 183, 186, 205, 206, 225, 229, 237, 253, 266, 269, 281, 285, 325, 349, 361
 Neretva (r.) — 171
 Netretič — 249
 Nomenj (kod Boh. Bistrice) — 100
 Normandija — 272
 Notranjska — 5, 31, 66—69, 79, 84, 98, 110, 116, 117, 125, 127, 128, 133, 141, 144, 150, 161, 174—176, 179, 184, 186, 188, 192, 193, 197, 198, 208—210, 213, 215, 217, 225, 229, 232—235, 243, 266, 272, 274, 278, 299, 301, 303, 312—314, 329, 332, 346
 Nova Vas — 197
 Novi (kod Crikvenice) — 232
 Novi Grad — 227
 Novi Kot (kod Prezida) — 117
 Novi Sad — 32
 Novo Mesto — 28, 31, 37, 43, 66, 67, 79, 83, 84, 93, 110, 117, 118, 124, 126, 127, 148, 149, 151, 152, 160—162, 187, 188, 191, 192, 195, 197, 199, 211, 214, 223, 233—235, 241—245, 248, 262, 263, 265—267, 274, 310, 312, 313, 327, 330—332, 342, 357, 353, 375
 Občine (kod Dolenjskih Toplica) — 184
 Občine (kod Novog Mesta) — 330, 331
 Obersalzburg (Obersalzburg, Austrija) — 183
 Obirsko (Ebriach, kod Železne Kaple, Austrija) — 272

- Oblakov Vrh (kod Vojskog) — 276, 341
 Obrov — 194
 Odranci (kod Murske Sobote) — 69
 Ogulin — 117, 154, 207, 215, 232, 245, 248, 337
 Ohrid — 205
 Ojstra (k. 1517) — 136
 Oklo (kod Domžala) — 251
 Okroglo (kod Kranja) — 118
 Opatija — 120, 355
 Opatje Selo (kod Gorice) — 328
 Opčine (kod Trsta) — 190, 232, 268, 355, 356
 Oplotnica — 169
 Orehek (kod Cerkna) — 341
 Orehovica (kod Šentjerneja) — 151, 152
 Orlaka (kod Žužemberka) — 115
 Ortnek (kod V. Lašča) — 67, 196
 Osankarica (iznad Oplotnice) — 169, 170
 Osek (Haag, Austrija) — 318, 367
 Osejani (Oseacco, Italija) — 181
 Osilnica (kod Cabra) — 244, 353
 Osredok (kod Krvave Peči) — 81
 Osredok (kod V. Lašča) — 178, 198
 Ostriž — 160
 Ostrožno Brdo (kod Ilirske Bistrice) — 119
 Oštarije — 207, 215, 232, 249
 Otavnik (kod Tržišča) — 83, 84
 Otlaka (kod Ajdovščine) — 278, 314, 330, 341
 Otočac — 178, 220, 338
 Otočec (kod Novog Mesta) — 84, 195
 Otok (kod Metlike) — 348
 Otrobovec (kod Prezida) — 140
 Ozalj — 215, 229, 248, 331
 Ozeljan — 119
- Padova (Italija) — 172
 Padska nizija — 351
 Pag (o.) — 337, 338
 Paka (r.) — 119, 271
 Pakoštane (kod Žadra) — 289
 Palmanova (Italija) — 122, 138
 Panonska nizija — 273
 Panovec (predeo) — 216
 Paprače (Farrendorf, Celovec, Austrija) — 272
 Pariz — 17, 259
 Pasica (potok kod Cerkna) — 300
 Pasja ravan — 77, 101
 Paška Vas (Šmartno ob Paki) — 318, 332
 Paški Kozjak — 252
 Pečuj (Pees) — 86
 Peščeničnik (kod Grosuplja) — 109, 274
 Pijava (r., u Italiji) — 354
 Pijava Gorica (kod Škofljice) — 198, 244
- Pilštajn — 82, 251
 Pivka (predeo) — 85, 119, 167, 194, 223, 239, 269, 312, 313, 327
 Planik — 276
 Planina (kod Ajdovščine) — 355
 Planina (kod Postojne) — 232, 357
 Planina (kod Sevnice) — 283
 Platišče — 247
 Plave — 167, 280
 Pleša (k. 820, kod Zagorja ob Savi) — 119
 Pleterje (manastir) — 163, 164
 Pliberk (Bleiburg, Austrija) — 310, 365, 367
 Podbrdo — 181, 188—190, 209, 238, 263, 276, 339
 Podčetrtek — 251, 283
 Podgorje (Hrpelje) — 228
 Podjuna (Jaunstein kod Pliberka, Austrija) — 183
 Podjunska dolina — 254
 Podklošter — 310, 359
 Podkraj — 278
 Podlipoglav (kod Ljubljane) — 146, 153
 Podpreska (kod Kočevja) — 187
 Podraaa (u Vipavskoj dolini) — 193, 194"
 Podsreda — 84, 283
 Podturn (kod Dolenjskih Toplica) — 353
 Podvolovjek (Luče ob Savinji, Mozirje) — 250
 Pogled (trig. 587, kod Podlipoglava) — 109, 113, 114"
 Pogonik (kod Litije) — 79, 275, 312
 Pogošareva plana — 61
 Podstenice — 117
 Pohorje (pl.) — 64, 69, 78, 108, 137, 168, 249—252, 270, 271, 280, 281, 282, 285, 317, 318, 332, 335, 343, 345, 347, 364
 Pokljuka (pl.) — 62, 100, 118, 135, 242, 254, 269, 278
 Pokuplje — 151, 342
 Polhograjski Dolomiti — 31, 77, 78, 99, 110, 116, 124, 126—128, 133, 143, 146, 149, 150, 157, 163, 173, 176, 187, 195, 208, 212, 239, 246, 280, 311, 314
 Polhov Gradec — 101, 133
 Polica (kod Grosuplja) — 125, 161
 Poloj — 154
 Polom (u Suhoj krajini) — 210
 Polzela (kod Celja) — 361
 Poljana (kod Ravna u Koruškoj) — 364, 365, 367
 Poljane (kod Crmošnjica) — 127, 184, 353
 Poljane (kod Loža) — 100
 Poljane (kod Škofje Loke) — 135, 314

- Poljanska dolina — 61, 99, 101, 118, 124, 135, 238, 276, 314, 328, 340
 Poljanska Sora (r.) — 101, 135, 246, 269, 327, 330
 Poljčane (kod Maribora) — 280
 Polje (kod Ljubljane) — 49, 156
 Poljska — 273
 Ponikva (kod Celja) — 83
 Ponoviče — 181
 Ponteba (Pontebba, Italija) — 190, 238
 Porabje (Mađarska) — 33, 345
 Porezen (trig. 1622) — 340, 341
 Posavje (predeo) — 98
 Posočje (predeo) — 211, 299
 Postojnska Jama — 268
 Postojna — 28, 98, 110, 116, 119, 126, 127, 133, 144, 161, 166, 176, 184, 187, 188, 190, 193, 197, 198, 207—209, 211, 213—215, 226, 229, 230, 239, 240, 243—245, 248, 263, 264, 266, 269, 275, 276, 312, 313, 328—330, 355, 356
 Potoki (kod Jesenica) — 100
 Praaersko (kod Maribora) — 318, 333
 Praprotno (u Selškoj dolini) — 77, 99
 Prečna (kod Novog Mesta) — 67
 Predgrad (kod Starog Trga na Kupi) — 178
 Predil (prelaz) — 359
 Predmeja (kod Ajdovščine) — 276, 314, 330, 339, 341, 353
 Predjama (kod Postojne) — 278
 Prekomurje (predeo) — 11, 26, 31, 38, 46, 48, 55, 69, 86, 111, 120, 175, 255, 285, 318, 337, 344, 345, 351, 364, 383
 Preserje — 98, 109, 187, 231
 Prešernova planinska kuća na Stolu — 104
 Prešnica (kod Kozine) — 228
 Prevole (kod Žužemberka) — 342
 Prezid — 140, 235, 354
 Pribišeje (kod Semiča) — 242, 313
 Primorska — 48, 68, 80, 111, 235, 242, 255, 256, 307
 Primskovo (kod Šentvida pri Stični) — 67, 161
 Prkos (aerodrom kod Zadra) — 290
 Prlekija — 335
 Provala (kod sela Osejani, Reaija Italija) — 181
 Prušnica (potok) — 109
 Prvačina — 269
 Ptuj — 28, 137, 364
 Pudob (u Loškoj dolini) — 197
 Pugled (kod Ljubljane) — 99
 Puła — 207, 222, 226, 227, 276
 Purkače (kod Turjaka) — 198
 Pusti vrh — 133
 Puštale (predeo, kod Čepovana) — 339, 353
 Rab (o.) — 144, 155, 210, 337, 338
 Raba (Raab, reka u Austriji) — 345
 Rabelj (rudnik, kod Boveca) — 240
 Radatovići — 160
 Radgona — 361
 Radohova Vas (Grosuplje) — 67, 122, 126
 Radovljica — 61, 77, 124, 276
 Raduha — (pl.) — 272
 Rajhenburg (sada: Brestanica, kod Krškog) — 283
 Raka (kod Krškog) — 365
 Rakek — 116, 126^128, 187, 197, 215, 262, 357
 Rakitna — 80, 215
 Rakitnica (kod Ribnice) — 79, 192
 Rakitniška visoravan — 235, 313
 Rakovnik (kod Mokronoga) — 176
 Rastoke (kod Ljubnog) — 252
 Rašica (kod Velikih Lašča) — 47, 60, 76, 77, 145
 Ratež (kod Novos Mesta) — 149
 Ratitovec (pl.) — 239
 Ravna gora (kod Delnica) — 117, 245
 Ravne (kod Cerkna) — 341
 Razbor — 344
 Razdrto — 215, 240, 269, 328, 330
 Rečica ob Savinji — 137, 282
 Reka (r., kod Ilirske Bistrice) — 119
 Renče — 69, 330
 Repentabor — 355
 Resevna (šuma, kod Celja) — 65, 344
 Reštanj (rudnik, Senovo) — 251
 Rezija — 160, 181, 211, 237, 238, 260, 280, 315, 330
 Ribnica — 81, 153, 163, 192, 193, 196, 197, 199, 219, 245, 249, 266, 310, 311, 312
 Ribnica na Pohorju — 64, 282, 317
 Ribniška dolina — 165
 Ribno (kod Bleda) — 269
 Rihemberk (sada: Bravnik) — 278
 Riječina (r.) — 352, 354
 Riječka pokrajina — 141
 Riječki zaliv — 138, 237, 241, 248
 Rijeka — 68, 69, 110, 119, 195, 207, 214, 222, 226, 243, 245, 248, 266, 275, 276, 310, 337, 338, 353, 356
 Rim — 48, 82, 120, 138, 273
 Rimske Toplice — 64
 Robež (Robesch, Austrija) — 136
 Robidišče — 247
 Rogaška Slatina — 283
 Rogatec (kod Šmarja pri Jelšah) — 252, 333, 344
 Rojan (predgrađe Trsta) — 355
 Romanija (pl.) — 120

- Ronk (Ronchi dei Legionari, Italija) — 355
 Rovt pod Mladim vrhom — 99, 100
 Rovte (kod Logateca) — 149, 172
 Rož (Rosental, predeo, Austrija) — 181, 318, 334, 360
 Rožni Dol (kod Semiča) — 84
 Rubija (kod Gorice) — 216
 Rumunija — 176, 273
 Rupa (kod Kranja) — 77
 Ruše — 64, 119, 335
- Sabotin (trig. 609, Italija) — 216
 Salzburg (Salzburg) — 32, 34, 123, 224
 Salò (Italija) — 223
 Samobor — 163, 232
 Samotorica (kod Horjula) — 97, 98, 109, 110, 280
 Sandžak — 120, 177, 309
 Sarajevo — 309, 326, 351
 Sardinija (o., Italija) — 288
 Sava (r.) — 28, 31, 35, 60, 61, 66, 76, 77—79, 82, 83, 90, 97—100, 114, 118, 124—126, 128, 135, 136, 141, 158, 171, 172, 177, 188, 229—231, 238, 246, 249—251, 264, 265, 269, 275, 278, 280, 309, 311, 312, 315, 317, 326, 327, 330, 331, 333, 334, 337, 338, 342—344, 357, 362
 Sava (ž. st.) — 182, 312
 Sava Dolinka (r.) — 61
 Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika (SSSR) — 16, 20, 21, 25, 43, 47, 49, 58, 65, 96, 97, 106, 121, 150, 158, 272, 290, 291, 293, 326, 345, 368, 384
 Savinja (r.) — 251, 271
 Savinjska dolina — 65, 119, 182, 270, 281, 361, 364, 365
 Savinjske planine — 334
 Sedlarjevo — 251
 Sela pri Šumberku (kod Trebnja) — 115, 185
 Sela (pri Kamniku) — 76
 Selca (kod Škofje Loke) — 77, 135, 334
 Selo (kod Vodica) — 76
 Selška dolina — 61, 77, 99, 124, 238, 276, 339, 340
 Selška Sora — 135, 246, 269, 327
 Semič — 84, 154, 242, 313
 Senovo — 251
 Senj — 338
 Senjsko (kod Vrbovskog) — 245
 Sevnica — 28, 84, 161, 176, 187, 197, 231, 243, 266, 280, 283
 Sežana — 194, 328, 355
 Sicilija (o., Italija) — 183
 Sinča Ves (Kühnsdorf, kod Velikoveca, Austrija) — 362
 Sinji vrh (trig. 1001, kod Cola) — 341
 Sinji Vrh (kod Vinice) — 176
 Sjedinjene Američke države (SAD) — 25, 97, 106, 368
 Skopo (kod Dutovlja) — 328
 Slavnik (trig. 1028) — 228
 Slavonija — 274
 Slovačka — 29, 337
 Slovenačke gorice — 271, 285, 318, 335
 Slovenačko primorje — 11, 32, 39, 54, 55, 68, 69, 85, 86, 104, 110, 111, 113, 114, 116, 120, 122, 135, 138, 139, 140, 146, 161, 166, 167, 172, 174, 175, 179, 183, 184, 186—189, 193, 195, 205, 207—217, 222, 226, 228, 229, 235, 237—240, 244, 246, 253, 256, 258, 260—262, 264, 268, 269, 273, 279, 285, 287, 288, 299, 304, 309, 310, 315, 316, 319, 320, 325, 327—329, 337, 339, 341, 342, 349, 350, 352—354, 356—359, 388
 Slovenija — 5—7, 11—18, 25, 26, 28—31, 33, 35, 36, 39, 41—43, 46, 49, 54, 55, 57, 59, 62, 65—70, 72, 74, 76, 80, 83, 85—88, 91, 94, 97, 98, 103, 104, 106—108, 111—115, 120, 121, 123, 130, 131, 133, 136, 141, 144, 145—147, 151, 154, 156, 159—162, 164, 166, 167, 171, 172, 175, 176, 184—186, 189, 190, 193—196, 198, 200, 201, 206—210, 213—222, 241—243, 247, 249, 255, 260, 261, 264, 271, 272, 281, 283, 285, 286, 288, 290, 292—294, 296, 298—300, 302, 306, 309, 310, 312, 313, 319, 320, 325—327, 332, 333, 335—338, 345—349, 351, 353, 356, 358, 359, 361, 362, 358, 365, 373—381, 383—389
 Slovenska Bistrica — 365
 Slovenske Konjice — 362
 Slovenj Gradec — 270, 317, 345, 367
 Smlednik (kod Ljubljane) — 60, 269
 Smolensk (SSSR) — 53
 Smuk (kod Semiča) — 84
 Snežnik — 233, 235, 310, 354
 Sobota (Sobot, Austrija) — 318, 335
 Socerb — 350
 Soča (r.) — 69, 166, 167, 180, 190, 194, 211, 212, 216, 227, 237, 238, 240, 247, 255, 274, 276, 280, 310, 314—316, 319, 325, 327—329, 355, 356, 359, 361
 Sodražica — 81, 127, 129, 143, 144, 245
 Solkan — 355
 Solum (Libija) — 53
 Somalija — 287
 Sostro — 49, 357
 Soška dolina — 166, 194
 Soteska (kod Dolenjih Toplica) — 160

- Sovodnje (kod Gorice) — 216
 Split — 290, 309
 Spodnja Idrija — 268, 269
 Spodnja Radovna (kod Bleda) — 269
 Spodnji Dolič (na Pohorju) — 252
 Spodnji Log (Kočevje) — 146
 Srbija — 35, 53, 72, 76, 104, 106, 108, 112, 286, 289, 318, 313
 Srebotnice (Sela pri Šumberku) — 115
 Srednja Vas (kod Boh. Bistrice) — 269
 Srednje (u Beneškoj Sloveniji) — 240, 247
 Srednji Kot (Mitterwinkel, kod Borovlja, Austrija) — 136
 Srednji Vrh (Gozd-Matuljek) — 28
 Sredozemlje — 160, 172, 179, 206, 276, 327
 Sredozemno more — 30, 111
 Srem — 309, 337
 Sremska Mitrovica — 309
 Slaljingrad (sada: Volgograd, SSSR) — 157
 Stari Hrastnik (rudnik uglja, Trbovlje) — 108
 Stari Laz (kod Delnica) — 245
 Stari Log (kod Kočevja) — 191
 Stari Trg (na Kupi) — 178, 301
 Stari Trg (kod Loža) — 81, 152, 135, 258, 301, 312
 Stična — 67, 79, 114, 115, 124, 125, 161, 197, 199, 301, 311—313
 Stojdraga (kod Samobora) — 163
 Stojnici (kod Ptuja) — 369
 Stol (pl.) — 180, 181
 Stolice (kod Krupnja) — 58, 70, 74, 98, 114, 375
 Storžič (trig. 2182) — 61, 62
 Stranice (kod Sl. Konjica) — 252, 334
 Stranska Vas (kod Žužemberka) — 332, 342
 Stranje (kod Kamnika) — 316
 Stranje (kod V. Gabera) — 126
 Straža (pl.) — 167
 Straža (kod Novog Mesta) — 160, 191
 Stražišče (kod Kranja) — 328
 Struge (predeo u Suhoj krajini) — 115, 353
 Suha krajina — 110, 117, 118, 124—129, 145, 146, 152, 160, 164, 178, 195, 197, 210, 213, 235, 267, 312, 313, 325, 331, 332, 342, 359
 Sui vrh (na Travnoj gori) — 67
 Suhor (kod Metlike) — 219, 246, 350
 Suhor (kod Vinice) — 152, 160, 166, 247
 Suhorje (Brkini) — 119
 Sušak — 117
 Sutjeska (r.) — 171
 Sutla (r.) — 35, 48, 78, 82, 83, 172, 248, 251, 252, 309, 317, 319, 365
 Sv. Ana (kod Novog Mesta) — 149, 330
 Sv. Anton (kod Zdenske Vasi) — 255
 Sv. Gabrijel (kod Gorice) — 216
 Sv. Gora (sada: Skalnica, kod Gorice) — 216
 Sv. Jana (Žumberak) — 250
 Sv. Jurij (kod Mokronoga) — 267
 Sv. Katarina (kod Gorice) — 216
 Sv. Katarina (sada: čeče, kod Trbovlja) — 65, 108
 Sv. Križ (kod Kališa) — 330, 339
 Sv. Križ (sada: Podbočje, kod Kostanjevice) — 160
 Sv. Križ (sada: Gabrovka) — 117, 215, 229, 312
 Sv. Lovrenc (sada: Lovrenc na Pohorju) — 78, 282, 317
 Sv. Lucija — vidi: Most na Soči
 Sv. Mohor (kod Škofje Loke) — 61, 77, 98, 101
 Sv. Mohor (kod Moravča) — 76
 Sv. Planina (sada: Partizanski vrh, kod Zagorja ob Savi) — 65, 119
 Sv. Primož (na Pohorju) — 251
 Sv. Rupert (sada: Breza) — 65, 344
 Sv. Urh (crkva, kod Ljubljane) — 148
 Svetina (kod Celja) — 344
 Svinja planina (Austrija) — 285, 318, 335
 Szombathely (Mađarska) — 38
 šaleška dolina — 119, 137
 šaleški vrh (iznad Sv. Lovrenca) — 78
 Šapjane — 312
 Šebreljska visoravan — 269
 Šempas (u Vipavskoj dolini) — 350
 Šempeter (kod Gorice) — 215
 šentviška visoravan — 341
 Šibenik — 207
 Šipek (trig. 956, kod Blagovice) — 188
 Škocjan (kod Novog Mesta) — 84, 118, 127, 229
 Škofja Loka — 99, 101, 104, 124, 133, 135, 239, 262, 269, 310, 314, 328, 339
 Škofljica — 67, 109, 198, 274
 Škvarc (kod Hotedršice) — 242
 Šlezija — 82, 222
 Šmarje (kod Ljubljane) — 274
 Šmarjeta (kod Novog Mesta) — 118, 127, 177
 Šmarjeta (St. Margarethen, Austrija) — 334
 Šmarna gora — 60
 Šmartno (kod Tacena) — 60

- Šmartno (kod Litije) — 99, 312
 Šmartno (kod Slovenj-Gradeca) — 317
 Šmartno na Pohorju — 283
 Šmartno ob Dreti — 249
 Šmartno ob Paki — 282, 283
 Šmartno ob Savi — 49
 Šmartno (u Tuhinju) — 270, 282, 317
 Šmohor (Hermagor, Austrija) — 32
 Šoštanj — 64, 76, 78, 270, 364, 365, 375
 Španija — 14
 Špik (kod Čedadu) — 180
 Špitalič — 282
 Št. Ilj (St. Egyden, Austrija) — 272
 Št. Janž (sada: Šentjanž, kod Mokronoga) — 127
 Št. Janž (sada Vinska Gora) — 65
 Št. Janž (sada: Starše na Dravskom polju) — 318
 Št. Jernej (sada: Šentjernej, kod Novog Mesta) — 229, 266
 Št. Jošt (sada: šentjošt nad Horjulom) — 149, 152
 Št. Jošt (kod Novog Mesta) — 148, 149
 Št. Ožbolt (sada: Šentožbolt, Trojanje) — 282
 Št. Peter na Krasu (sada: Pivka) — 244, 353, 355
 Št. Rupert (sada: Šentrupert, kod Mokronoga) — 176
 Št. Vid (sada: Šetvid, kod Stične) — 79, 115, 161, 312
 Št. Vid⁵⁴ (St. Veit, Podjuna, Austrija)
 Štajerska — 5, 11, 31—34, 36, 46, 48, 54, 60, 64, 65, 78, 79, 86, 88, 97—99, 103, 104, 107—109, 111, 113—115, 119, 120, 124—126, 133—138, 161, 167—169, 170, 171, 174, 175, 177, 181—183, 187—189, 206, 211, 214, 217, 226, 241, 246, 247, 249, 250—255, 258, 260—262, 265, 269, 270, 271, 281—283, 285, 304, 307, 310, 316, 318, 319, 326, 331—334, 336, 343, 346, 360, 361, 363, 366
 Štalcarji (kod Kočevja) — 354
 Štampetov most (kod Verda) — 231, 274
 Štanjel (kod Komena) — 86, 110, 111, 227, 279, 328, 355
 Štatenbere (kod Trebelnog) — 92
 Štore (kod Celja) — 252
 Štravsenek (zamak, kod Gomilskog) — 78
 Šujica (kod Dobrove) — 157
 Švajcar.cka — 208
 Tabor (u Ljubljani) — 359
 Tabor (kod Gorice) — 269
 Tacen (kod Ljubljane) — 60
 Tajčbirt (kod Semjča) — 242
 Tanča Gora (kod Črnomelja) — 151
 Tarčento (Tarcento, Italija) — 238
 Tatre (kod Sežane) — 228, 244
 Teheran — 287
 Teharje — 78
 Temenica — 161
 Temenica (r.) — 79, 161
 Tesnickaja (kod Tule, SSSR) — 290
 Tesno (kod Stranica) — 334
 Tirol — 82, 222
 Tišje (Liberga, kod Litije) — 99
 Tolmin — 122, 179, 194, 240, 247, 310
 Tolminsko — 85, 139, 166, 180, 211, 212, 222, 237, 327, 330
 Tolsti vrh (na pl. Dobrovlje) — 182
 Tolsti vrh (kod Gomilskog) — 119
 Topolovec (Buje) — 350
 Topolovo (Kolovrat) — 240
 Topolšiča (kod Šoštanja) — 365,
 Toško Čelo (kod Ljubljane) — 157
 Trakoščan (zamak) — 271
 Travna gora — 67, 81, 110, 115, 116, 127, 143, 187, 233, 235
 Travnik (Wies, Austrija) — 367
 Trbiž (Tarvisio, Italija) — 209, 226, 238, 327, 359
 Trbovlje — 13, 28, 65, 108, 119, 124, 309, 375
 Trebelno — 92, 115, 117, 146, 191, 234
 Trebnje — 28, 31, 37, 39, 99, 115, 117, 118, 124, 127, 155, 160, 161, 176, 187, 191, 193, 214, 235, 243, 244, 258, 262, 266, 267, 301, 312, 331, 332
 Trebuša (potok) — 330
 Treći Rajh — vidi Nemačka
 Tremerje — 280
 Trenta — 359
 Triglav — 286
 Trnava (kod Domžala) — 270
 Trnovo (kod Gorice) — 227, 328—330, 339
 Trnovska visoravan — 227, 310, 314
 Trnovski gozd (pl.) — 216, 227, 246, 269, 276, 278, 279, 299, 328—330, 339, 341, 353, 355
 Trnje (kod Murske Sobote) — 69
 Trojane — 78, 124, 270, 333, 334, 359, 365
 Trst — 13, 30, 32, 36, 67, 69, 86, 98, 138, 139, 141, 142, 161, 166, 172, 183, 184, 188, 190, 193—194, 198, 207, 209—214, 222, 224, 226, 232, 238, 239, 261, 264, 268, 269, 273, 276, 279, 289, 290, 292, 306, 310, 311, 314, 316, 327—329, 339, 345, 349, 350, 353, 355—357, 361

- Trstenik (kod Jelenja) — 352
 Trščanska pokrajina — 222
 Trščanski zaliv — 189, 227, 237, 241, 243, 276, 329, 351
 Trzin — 181
 Tršič — 136, 269, 360
 Vržič (Monfalcone, Italija) — 212, 276, 329, 349, 355
 Tržišče (kod Mokronoga) — 83, 161, 229, 267, 268
 Tuhinj (predeo) — 118, 270, 282, 344
 Tuhinjska dolina — 118, 317, 333
 Tunis — 158
 Tunjice (kod Kamnika) — 76
 Turiška Vas (kod Slovenj-Gradca) — 317
 Turjak (kod V. Lašča) — 68, 114, 128, 196—199, 214, 244
 Turoplje — 248, 250
 Turska — 145
- Učakovci (kod Vinice) — 178
 Učka (pl.) — 354
 Udbina — 337
 Udinboršt (šuma) — 61, 118, 135, 136
 Ukrajina (SSSR) — 53, 183
 Urbančeva lovačka kuća (na Pohorju) — 64
 Uršna Sela (kod Semiča) — 84
 Ustje (kod Ajdovščine) — 139
- Vac (Mađarska) — 86
 Vače (kod Litije) — 250
 Valpovo — 337
 Valterski vrh (u Polhograjskim Dolomitima) — 101
 Varaždin — 26, 361
 Vašington — 97
 Veharše — 269
 Velebit (pl.) — 326
 Velenje (sada: Titovo Velenje) — 64, 78, 270, 364, 365, 375
 Velika Britanija — 96, 97, 176, 179, 273, 289, 368
 Velika Bučna Vas (kod Novog Mesta) — 210
 Velika Goba — 178
 Velika gora — 81, 153, 165, 233, 235
 Velika Kanjiža — 337
 Velika Loka — 67
 Velika Morava (r.) — 308, 309
 Velika Pirešica (kod Žaleča) — 65
 Velika Poljana — 61
 Velika Stanga (kod Ljubljane) — 125
 Velike Bloke (kod Cerknice) — 197
 Velike Lašče — 47, 67, 80, 196, 214, 244, 245, 262, 265, 311, 313
 Veliki Gaber (kod Novog Mesta) — 330
 Veliki Osolnik (kod V. Lašča) — 198
- Veliki Zdenci — 364
 Veliki vrh (kod Horižula) — 133
 Veliko Lipje (kod Žužemberka) — 332
 Veliko Mraševo (kod Kostanjevice na Krki) — 178
 Velikovec Volkermarkt, Austrija — 32, 310, 362, 368
 Venecija (Italija) — 355
 Ved — 109, 133, 231, 274
 Vetrno (Sp. i Zg.) — 60
 Vetrini (Viktrina, Celovec, Austrija) — 360
 Vevče (kod Ljubljane) — 109, 136
 Vič (predgrađe Ljubljane) — 186
 Videm (Udine, Italija) — 119, 141, 172, 190, 194, 209, 222, 223, 226, 231, 238, 247, 268, 276, 325
 Videmska (Furlanska) pokrajina — 222
 Vinharje (u Polhograjskim Dolomitima) — 99
 Vinica (u Beloj krajini) — 152, 153, 176, 178, 274, 353, 354
 Vinkov Vrh (kod Dvora pri Žužemberku) — 332, 353
 Vinja Vas (kod Novog Mesta) — 342
 Vipava (r.) — 216, 329
 Vipava — 240, 269, 314
 Vipavska dolina — 69, 85, 119, 139, 193, 194, 211, 212, 215, 227, 237, 238, 269, 278, 314, 315, 325, 327—330, 339, 341, 350, 355, 356
 Vinji Vrh — 67
 Vis (o.) — 273, 289—291, 309, 327
 Višegrad — 326
 Višnja Gora — 67, 125, 214, 274, 311, 312
 Višnjica — 271
 Vitanje — 345
 Vitovlje (u Vipavskoj dolini) — 139, 329
 Vivodina — 154, 162, 250
 Vnanje Gorice (kod Brezovice, Ljubljana) — 357
 Vodice (kod Ljubljane) — 60
 Vodice (kod Kamnika) — 76
 Vodiška planina — 61
 Vogrsko (kod Nove Gorice) — 194, 195, 212, 227
 Vojsko (kod Idrije) — 227, 330, 341
 Vojvodina — 309, 326
 Voifsborg (Wolsberg, Austrija) — 32
 Vransko — 65, 250, 282
 Vrata (kod Čepovana) — 194
 Vrba (Felden, Austrija) — 272
 Vrbovsko — 245
 Vrbsko jezero (Austrija) — 272
 Vrelenk (predeo na Pohorju) — 64
 Vrh (kod Trebnog) — 191

- Vrh (kod Rihemberka — sada: Branik) — 166
 Vrhnika — 66, 80, 109, 155, 196, 213, 217, 262, 309
 Vrsnik (kod Idrije) — 269
 Vršanja glava (na pl. Stol) — 180
 Vršič (prevoj) — 359
 Vrtojba — 216
 Vrtovin — 211
 Vučja Gomila (kod Murske Sobotice) — 318
 Vučja Vas (kod Križevaca, Ljutomer) — 335
 Vukomeričke gorice — 154, 250
 Vuhred — 250
 Vukovar — 309
 Vuzenica — 251
- Zabukovica (rudnik) — 65
 Zabukovje (D. i G., kod Trebelnog) — 251
 Zadar — 28, 207, 289, 290, 331
 Zadlog (kod Črnog Vrha, Idrija) — 110
 Zadreška dolina — 119
 Zafara (kod Žužemberka) — 185
 Zagorje ob Savi — 17, 65, 119, 181, 250, 280, 281, 333, 334, 362
 Zagrad ob Soči — 353
 Zagradec (kod Žužemberka) — 126, 152
 Zagreb — 20, 26, 28, 31, 39, 40, 42, 45, 79, 113, 117, 154, 162, 164, 171, 178, 183, 184, 187, 188, 245, 248, 250, 251, 253, 264, 265, 270, 275, 280, 361, 364
 Zala (r.) — 38, 80, 81, 116
 Zalaegerszeg (Mađarska) — 38
 Zalog (kod Ljubljane) — 66
 Zaloše (kod Radovljice) — 135
 Zaplana (kod Logateca) — 149
 Zapotok (kod Turjaka) — 80, 128, 144, 198
 Zapuže (kod Radovljice) — 77
 Zasavje (predeo) — 31, 161, 168, 171, 184, 251, 316, 317
 Zatrnik (kod Bleda) — 100
 Zavrh (u Čepovanskoj dolini) — 353
 Završe (kod Mislinje) — 270
 Zbelovo — 280
 Zdenčina (kod Jastrebarskog) — 162
 Zdenska Vas (kod Velikih Lašča) — 145, 265
 Zdihovo (kod Bosiljeva) — 152
 Zgornja Polskava — 317
 Zgornja Rečica (kod Laškog) — 65
 Zgornja Savinjska dolina — 119, 249, 260, 270, 281—285, 317, 318, 332—334, 359
 Zgornja Savska dolina — 28, 61, 99, 100
 Zgornja Slivnica (kod Grosuplja) — 114
- Zgornje Gorje (kod Bleda) — 269, 341
 Zid (kota 747) — 125
 Zidani Most — 31, 65, 113, 182, 183, 184, 187, 188, 229, 249, 251, 265, 270, 274, 280, 283, 311, 317, 344, 357, 362, 365
 Zilja (r., Australija) — 272, 281, 285, 318, 362, 368
 Zlobin — 245, 249
 Zreče (Zg. i Sp.) — 270
- Zalec (kod Celja) — 78, 83
 Železna Kapla (Eisen Kappel, Austrija) — 169, 183, 254, 272, 285, 362
 Železniki — 246, 315, 330, 339
 Zelimlje (kod Iga) — 198
 Žerjav (kod Dravograda) — 362
 Žiče (kod Radomlja) — 77
 Žiri — 31, 187
 Žirovnica (kod Jesenica) — 61
 Žirovski vrh (predeo) — 135, 187, 188, 239, 276
 Žumberak — 151, 154, 160, 162, 164, 184, 215, 233, 244, 250, 274, 299, 331
 Žusem — 251
 Žužemberk — 110, 115, 117, 124, 126, 145, 155, 177, 185, 189, 197, 210, 220, 244, 266, 310, 312, 325, 331, 332, 342
- VOJNE JEDINICE, ŠTABOVI I
 KOMANDE I OSTALI POJMOVI
- Armije
- Jugoslovenske armije:
1. armija — 326, 338, 361, 364, 365
  2. armija — 326, 364, 365
  3. armija — 326, 337, 338, 361, 364, 365
  4. armija — 290, 337, 338, 342, 351, 353—357, 359, 365, 383
- Jugoslovenske vojske:
4. armija — 26
  7. armija — 26
- savezničke:
1. bugarska otečestvenofrontovske vojske — 364
  5. američka — 351
  7. američka — 183
  8. britanska — 183, 309, 351, 355, 356
  46. sovjetska — 309

- okupatorske:
- 2. italijanska — 26, 28, 82, 121—123
  - 2. nemačka — 26
  - 2. nemačka oklopna — 364, 367
  - 6. nemačka — 157
  - 8. italijanska — 172
- Bataljoni
- NOV (JA):
- 1. „Simon Gregorič” Soškog NOP odreda — 166
  - 1. štajerski — 115, 119, 125, 137
  - 1. VOS — 211, 242
  - 2. (tolminski) Soškog NOP odreda — 166
  - 2. partizanski — 98, 99, 113, 114
  - 3. partizanski „Ljubo Šerčer” — 109—111, 113, 115—117, 119
  - 3. (krajiški) Soškog NOP odreda — 166
  - 4. (briški) Soškog NOP odreda — 166
  - „Andrej Manfreda” — 211
  - crnogorskih interniraca — 212
  - Dolenjski — 84, 110, 115
  - Dolomitski — 116
  - Gorenjski (1.) „Ivan Cankar” — 61, 62, 77, 98—101, 103, 104
  - „Fran Levstik” — (vidi Zaštitni Glavnog štaba NOV i POS)
  - „France Prešeren” — 100
  - Jurišni 15. divizije — 353
  - Južnodolenjski — 116, 117
  - Kamniški — 60, 76, 77, 79, 82, 97, 168, 171
  - Kamniški Kokršskog odreda — 135, 161, 249
  - Kokrški — 118
  - Koruški — 181, 183, 188, 189, 251, 254
  - Kozjanski — 161, 169, 170, 183, 270, 271
  - Kraški (novi) — 211
  - Krimski — 79, 80—82, 98, 109
  - Lackov — 350
  - Međunarodni 2. soške (18. brigade) — 350
  - „Miloš Zidanšek” — 116
  - Moravški — 161, 168, 171
  - Narodne zaštite — 92
  - Pohorski — 161—168, 170, 183, 189, 249, 251
  - Poljanski (2-gi 1. grupe odreda) — 118, 136
  - Proleterski hrvatski „Josip Kraš” — 154
  - Prekodravski (Koruškog odreda) — 335
  - Proleterski udarni „Tone Tomšič” — 128, 133
  - Savinjski — 161, 168, 169, 171, 182
  - „Simon Gregorčič” — 139, 140
  - „Simon Kos” — 211
  - Slovenačkih interniraca — 212
  - Štoržiški — 61, 62, 69
  - Štajerski — 78, 82, 83, 97, 109
  - Zasavski „Alojz Hohkraut” — 171, 249
  - Zaštitni Stab 4. operativne zone — 364
  - Zaštitni glavnog štaba NOV i POS — 178, 190, 197, 210
- stranih državljana u NOV:
- Austrijski — 319, 383, 384
  - Italijanski Dolenjskog vojnog područja — 319
- italijanski partizanski:
- „Alma Vivoda” — 350
  - „Friuli” — 212
  - „Garibaldi” — 212, 349
  - „Macini” (Mazzini) — 212, 268, 316, 349
  - „Mameli” — 268, 316
  - „Mateoti” (Mateotti) — 212
  - „Pizakane” (Pisacane) — 212
  - Tršćanski — 349, 350
- okupatorski
- italijanski:
- 3. crnih košulja „Monvizo” (Monviso) — 114
- nemački:
- 72. rezervni policijski — 62
  - 93. rezervni policijski — 125
  - 171. rezervni policijski — 62, 76, 125
  - 181. rezervni policijski — 34, 62, 99, 100, 125
  - „Hajne” (Heine) — 242
  - ŠS lovački — 325
- republikansko-fašistički:
- „Fulmine” „X MAS” divizije — 329
- vermanšafta:
- „Mitte” (sredina) — 249, 262
  - „N” (Nord — sever) — 262
  - „Ost” (istok) — 249, 262
  - „West” (zapad) — 249, 262
- Baze:
- Baza GS NOV i POS u Biogradu n m — 294
  - Baza NOVI u Italiji — 287—292, 300, 347
- Bolnice (NOV):
- „Jelenžleb” — 234
  - „Pugled” — 23

„Spodnje Lašče" — 234
SHVPB-SS — 299
SCVPB — 294, 299, 306, 346
SVPB „Franja" — 278, 299, 300
SVPB „Pavla" — 278, 299

Brigade:

NOV (JA):

1-va 8. divizije — 249
1-va 13. primorsko-goranske divizije — 234
1. dalmatinska udarna — 291
1. građevinska (Inženjerska) 7 korpusa — 296
1. istarska „Vladimir Gortan" — 266
1. proleterska — 106
1. slovenačka artiljerijska 7. korpusa — 267, 274, 294, 312, 342
1. prekomorska — 289
1. tenkovska — 290
1. Vojske državne, varnosti — Narodne odbrane — 264, 294, 354
1. Soška — vidi 17. SNOB „Simon Gregorčič"
1. SNOUB „Tone Tomšič" — 115, 119, 122, 124, 127, 133, 142, 145, 152, 153, 156, 160, 161, 176, 184, 192, 193, 198, 215, 231, 234, 244, 245, 270, 280, 282, 283, 317, 318, 335, 362, 365
2-ga 43. divizije — 355
2. (ranije 4.) „Ljubo Šercer" — 146, 161, 162, 176—178, 184, 196, 197, 215, 228, 232, 234, 235, 244, 280, 283, 317, 333, 343, 350, 362
2. lička udarna — 154
2. istarska — 276
2. prekomorska — 289
2. SNOUB „Matija Gubec" — vidi 4. SNOUB „Matija Gubec"
2. soška — vidi 18. SNOB „Bazoviška"
2. tenkovska — 290
2. Vojske državne varnosti — Narodne odbrane — 264, 294, 315, 328, 330
3. prekomorska — 289
3. soška — vidi 20. (3. soška)
3. SNOUB (ranije 6.) „Ivan Gradnik" — 179, 180, 184, 187, 188, 191, 192, 197, 198, 211, 213, 214, 227, 237—239, 242, 341, 355
3. SNOUB „Ivan Cankar" — vidi 5. SNOUB „Ivan Cankar"
3. Vojske državne varnosti — Narodne odbrane — 264, 283, 294, 361, 362, 364
4. kordunaška — 151, 154, 162
4. prekomorska — 289
4. SNOUB (ranije 2.) „Matija

Gubec" — 146, 152, 160, 161, 166, 176, 184, 192, 210, 233, 234, 274, 275, 313, 354
4. SNOUB „Ljubo Šercer" — vidi 2. SNOUB „Ljubo Šercer"
4. VDV — 294
5. prekomorska „Ivan Turšič Iztok" — 290, 253
5. SNOUB „Simon Gregorčič" — 179—181
5. SNOUB (ranije 3) „Ivan Cankar" — 146, 152, 160, 161, 163, 166, 176, 178, 184, 192, 197, 214, 229, 235, 266, 331
6. SNOUB „Ivan Gradnik" — vidi 3. SNOUB „Ivan Gradnik"
6. SNOUB „Slavko Šlander" — 184, 187—189, 191, 210, 211, 214, 249, 270, 275, 281—283, 312, 316, 318, 331, 333, 334, 344, 350, 362, 364
7. SNOUB „France Prešeren" — 181, 184, 186, 188, 192, 198, 199, 211, 214, 237, 238, 242, 269, 278, 314, 355
8. SNOB „Fran Levstik" — 198, 210, 235, 244, 245, 313, 342, 354
8. udarna „France Prešeren" — vidi 7. SNOUB „France Prešeren"
9. SNOUB — 198, 210, 231, 232, 235, 244, 245, 266, 276, 314, 329, 332
10. SNOB „ljubljska" — 210, 235, 244, 313
11-ta 26. divizija — 356
11. SNOB „brkinska" — 210, 215, 228
11. SNOB „Miloš Zidanšek" — 251, 254, 280, 283, 312, 316, 318, 331, 333, 334, 344, 362
12. proleterska 12. divizije — 365
12. SNOB (Štajerska) — 210, 313
13. Proleterska „Rade Končar" — 160, 162, 164, 176, 234, 245, 289
13. SNOUB „Mirko Bračić" (Loška) — 215, 235, 240, 244, 280, 283, 317, 318, 333, 334, 343, 345, 360, 362
14. SNOB Železničarska — 210, 231, 232, 234
14. trščanska udarna „Garibaldi" — vidi 20. trščanska udarna „Garibaldi"
15. SNOB „belokranjska" — 211, 231, 244, 248
16. „Janko Premrl Vojko" — 212, 237, 238, 276, 338
16. SNOB „rabska" — 210, 215
16. SNOB „trščanska" — 210, 212, 213, 215, 228, 237

17. SNOB „Simon Gregorčič" — 210, 215, 228, 237, 238, 240, 246, 247, 280, 314, 315
18. SNOUB „bazoviška" — 237, 238, 240, 246, 247, 280, 314, 329, 330, 350
19. SNOUB „Srečko Kosovel" — 212, 237, 238, 240, 247, 280, 315, 329, 339, 341, 355
20. trščanska udarna „Garibaldi" — 268, 316, 320, 350
20. zaštitna — Glavnog štaba NOV i POS — 286
20. (3. soška) — 237, 238, 240
24. italijanska „Braća Fontanot" — 341—350
156. „Bruno Buoci" (Buozzi) — 316
157. „Gvido Pičeli" (Guido Picelli) 316
158. „Antonio Gramši" (Antonio Gramsci) — 316
- Artiljerijska 8. korpusa — 290
- „Garibaldi" — 341
- Goriška — 212, 237, 238
- Gregorčičeva — 212
- Istarska trščanska — 350
- Prekomurska — 364, 365
- Sobračajna (Prometna) 7. korpusa JA — 302
- Soška — 212, 237
- Teška motorizovana artiljerijska 4. armije — 290
- Tolminska — 237
- Zagorska — 271
- francuskih partizana:
„Liberté" — 350
- italijanskih partizana:
3-ća divizije „Garibaldi" — 316
„Garibaldi-Friuli" — 238
„Ozopo" (Osoppo) — 316
- okupatorske:
italijanske:
3. alpska — 194
- nemačke:
24. SS kraških lovaca — 341
- belogardejske:
1. planinska „Triglav" — 198
2. planinska „Krim" — 198
„Gorjanci" — 198
„Nanos" — 198
- Čete:
partizanske:
1. Kranjska (Nartnikova) — 61,
1. primorska — 119
2. celjska — 71
2. kranjska — 61
2. primorska — 119
Belokranjska — 84, 85, 127
Borovniška — 80, 81
Brežiška — 82—84
Brkinska — 119, 139
Celjska — 65
Grosupeljska — 84, 99
Horjuljska — 116
Jelovška — 61, 77
Jaseniška (kasnije četa „Ivan Cankar") — 61, 100, 104, 118
„Jože Lacko" (Lackova Slovenjehgoriška) — 271, 281
Kamniška — 60, 76, 118, 189, 249
Kokrška — 100, 118
Koroška — 169, 170, 189, 249, 253, 254
Kozjanska — 119, 137, 189, 249, 270
Kožlješka — 109
Kranjsko-tržiška — 61, 77
Loška — 80, 81
Mengeško-moravska — 60, 76
Mokronoška — 80, 84, 99
Mokrška — 67, 68, 80, 81, 86
Molniška — 66, 67, 77, 79, 84, 88, 89
Moravska — 137
Novomeška — 84
Pohorska — 64, 65, 78, 108 115, 119, 249, 335
Prekmurska — 344
Preserska — 80, 81
Primorska — 86, 110, 111, 119
Poljanska — 118
Proleterska udarna — 116, 120, 127, 128
Pokljuška — 118
Radomeljska — 60, 76, 79, 82, 83
Rakovška — 116
Rašiška — 60, 76
Revirska — 65, 78, 108, 115, 119
Ribniška — 67, 79, 84, 116
Robska — 80, 81
Ruška — 119, 168
Samotorska — 97—99
Savinjska — 65, 66, 78, 108, 115, 119, 189, 249
Selška — 104, 108
Slovenjegoriška — vidi četa „Jože Lacko"
Slovenska (osnovana u Srbiji) — 104
Šolska — 80
Štiška — 67, 79, 84, 99
Šaleška — 119, 137, 168
škofjeloška — 118
Tolminska — 139

Triglavska — 101
Vipavska — 119, 139
Ziljska — 281

Divizije:

NOV (JA):

1. slovenačka — vidi 14. udarna
1. slovenačka Narodne odbrane
(ranije VDV) — 294, 319, 368
2. slovenačka — vidi 15. divizija
7. udarna — 354, 357
8. udarna — 248, 354, 357
9. udarna — 353, 354
11. udarna — 365
11. vazduhoplovna lovačka — 291
12-ta — 365
13. primorsko-goranska — 177,
350, 360, 361, 362
14. udarna (1. slovenačka) — 183,
184, 187, 190, 196, 210—215, 229,
232, 234, 235, 240, 243—245, 247—
254, 262, 269, 270, 280, 282—285,
306, 312, 317, 318, 333, 334, 343,
350, 360, 361, 362
15. udarna (2. slovenačka) — 183,
184, 185, 187, 188, 190, 210, 211,
213—215, 229, 232, 234, 235, 243,
244, 248, 274, 306, 312, 331,
353, 354, 357, 359
17. udarna — 365, 367
18. slovenačka — 210, 213, 215,
231, 232, 235, 243—245, 247, 248,
266, 275, 293, 294, 306, 332, 353,
354, 357
19-ta — 353, 354
20-ta — 290, 353, 355
25-ta — 308
26-ta 8. korpusa — 289, 353, 354,
356
26. „triglavska“ — vidi 31. di-
vizija
27. „goriška“ — vidi 30. Slove-
načka
29-ta — 354, 355, 357, 359, 360
30. slovenačka — 237, 238, 240,
246, 247, 268, 269, 276, 279, 316,
328—330, 341, 354, 355
31. slovenačka — 237, 239, 240,
246, 268, 269, 280, 294, 314, 315,
328, 329, 338, 341, 354, 355
32-ga — vidi 30. slovenačka
34-ta — 354
35-ta — 249
42. vazduhoplovno jurišna — 291
43. istarska — 313, 314, 338, 354,
355
51. vojvodanska — 364, 365
Tržaška — 237

Jugoslovenske vojske:

Dravska — 26
Triglavska — 26

stranih državljana u sastavu NOVJ:

„Garibaldi Natizone“ (Garibaldi
Natisone) — 280, 316, 328 341
350, 354

Savezničke:

2. britanska novozelandska 8. ar-
mije — 355

okupatorske:

italijanske:

1. brza „Eugenio di Savoia“ —
154, 194
„Granatieri di Sardegna“ (Gra-
natieri di Sardegna) — 37, 39, 80,
81, 110, 115, 121, 141, 145
„Izonco“ (Isonzo) — 37, 84, 115,
126, 145, 149, 160, 164, 184, 191—193
„Julia“ (Julia) — 194, 195
„Kačatori dele Alpi“ (Caciatori
delle Alpi) — 141, 162, 164, 176,
184 194
„Lombardija“ (Lombardia) — 184
„Mačerala“ (Macerata) — 141, 145,
153, 162, 164, 165, 193
„Re“ — 32, 37 194
„Sforceska“ (Sforzesca) — 194,
195
„Torino“ — 194

nemačke:

1. kozačka — 274
7. SS „Princ Eugen“ — 365
14. oklopna — 28
14. SS (rutenska) — 326, 341, 344,
345, 362
41. pešadijska — 365
44. arenadirska „Hoch-und Deut-
schmeister“ — 227, 232, 234, 235,
239, 240
71. pešadijska — 187, 189, 194,
214, 216, 226, 227, 232, 234, 235,
239, 261, 314
104. lovačka — 365
114. lovačka — 207, 249
162. pešadijska „turkestanska“ —
222, 227, 231, 232, 234, 235, 239,
240, 245, 247, 261, 350
188. rezervna brdska — 261, 276,
314, 330, 341, 353
237. pešadijska — 261, 351, 354
278. pešadijska — 261
373. legionarska — 365
392. legionarska — 249
438. za" naročitu upotrebu — 261
Kozračko-kavkaska — 325

republikansko-fašistička:
„X MAS" — 325, 328, 329

kvislinške:
Dinarska četnička — 325, 330, 341
Slovenačka planinska — 198

Divizioni
NOV (JA):
1. brdski 8. korpusa — 290
2. brdsko-haubički 8 korpusa — 290
3. brdski motorizovani — 365
Protivtenkovski 8. korpusa — 290

okupatorski
italijanski:
17. artiljerijski — 81

Grupe
NOV:
1. armijska — 308
1. grupa odreda — 5, 113, 118, 124, 126, 128, 135, 136
2. grupa odreda — 113, 117, 124, 126, 133—137, 168, 178
3. grupa odreda — 114, 117, 118, 124—126, 128, 129, 139
4. grupa odreda — 114
5. grupa odreda — 128, 145, 246
Koroška arupa — 271, 272, 281, 285
Operativna grupa 6. i 11. brigade — 281, 316, 318, 331, 333, 334
Operativna grupa divizija VS NOVJ — 171, 177, 383

okupatorske
nemačke:
Borbena „Fišer" (Fischer) — 365
Grupa armija „E" — 351, 353, 359, 360, 364, 365
Grupa armija „C" — 351, 353,

Komande
NOV (JA):

Komande mesta:
Maribor — 364
Trst — 279, 355

Komande vojnih područja:
Belokranjsko — 213, 306
Cerkljansko — 213
Gorenjsko — 278, 328
Goriško — 283
Grosupelisko-stiško — 213
Idrijsko — 237, 268, 278
Kamniško-zasavsko — 283
Kobariško — 278
Kočevsko — 213, 232

Ribniško-velikolaško — 213
Tolminsko — 240, 278
Vipavsko — 283
Zgornjesavinjsko — 283

savezničke:
Vrhovna komanda savezničkih snaga u Sredozemlju — 179

okupatorske:
italijanska:
Viša komanda oružanih snaga „Slovenija — Dalmacija" („Supersloda") — 121, 122, 140, 141

nemačka:
Vrhovna — 29, 159, 183, 189, 226, 359

Korpusi
NOV (JA):
1. proleterski — 289
4. hrvatski — 248, 274, 337, 353, 357
7. slovenački — 5, 211, 215, 217, 229, 232, 235, 237, 238, 243, 244, 247, 248, 261, 264—268, 271—275, 280, 286, 293, 294, 296, 298—300, 302, 306, 311—313, 316, 317, 325, 330, 331, 332, 334—336, 338, 339, 341—343, 345, 350, 352—354, 357, 362, 365
8-mi — 249, 289, 290, 326, 327
9. slovenački — 5, 240, 246, 247, 264, 268, 269, 272, 274, 276, 278—280, 286, 293, 294, 296, 298, 299, 306, 311, 314—316, 327, 328, 329, 335, 336, 339, 341, 342, 345, 346, 348, 350, 354, 355, 357, 362
10. hrvatski — 250, 337
11. hrvatski — 249, 313, 337, 338

saveznički:
75. sovjetski — 308

okupatorski
italijanski:
5. armijski — 26, 142, 146
6. armijski — 26
11. armijski — 26, 28, 32, 37, 54, 80, 81, 101, 109, 121, 125—127, 140, 141, 144, 146, 154, 159, 162, 186, 190, 193, 195
23. armijski — 122, 141, 142, 172
24. armijski — 172
35. armijski — 172

nemački:
2. SS oklopni — 226, 232, 234—236, 239
3. SS oklopni — 215, 231
15. planinski armijski — 337
22. armijski — 364

49. brdski — 26, 28
 51. armijski — 26, 28
 52. armijski — 26
 91. armijski — 365
 97. armijski — 261, 337, 351, 352, 356, 357
- kvislinški:
 Crnogorski — 325
 Jevđević — 325
 Primorski — 354
- Slovenački narodni bezbednosni korpus (Slovenski narodni varnostni zbor — SNVZ) — 226, 279, 285, 328, 358
- Srpski dobrovoljački — 313, 354
 Lički četnički — 196
- Legije italijanske:
 95. crnih košulja — 115, 185
- Odrredi:
 NOV:
 1. hrvatski — 176, 245
 2. primorsko-goranski — 153
 Belokrajinski — 114, 128, 145, 152, 243, 248, 265
 Briško-beneški — 237, 238, 240, 268, 276, 280
 Brkinsko-bistriški — 210
 Dolenjski — 114, 117, 118, 126—128, 243, 248, 265, 331, 342
 Dolomitski — 128, 133, 148, 149, 152, 161, 162, 176, 211, 213, 237, 240, 314
 Dravski — 113, 124
 Gorenjski — 113, 135, 168, 181, 187, 188, 237, 238, 240, 253, 276, 278
 Haložanski — 114
 Idrijski — 211, 212, 237
 Idrijsko-talminski — 240, 280
 Istarski — 228, 243, 248, 265, 266, 268, 275, 276, 280, 314
 Jeseniško-bohinjski — 278, 314, 359, 362
 Južnoprimerški — 167, 179, 211, 212, 240, 276, 280
 Kamniško-savinjski — vidi Kamniško-zasavski
 Kamniško-zasavski — 171, 181—183, 251, 317, 331, 333, 344, 361, 364
 Kočevski — 128, 144, 145, 152, 211, 268
 Kokrški — 113, 133, 135, 136, 168, 278, 317, 344, 360, 362
 Koroški — 113, 253, 318, 334, 335, 344, 346, 360, 362
 Kozjanski — 114, 135, 271, 280, 283, 285, 317, 344, 364
 Krimski — 128, 143
 Krški — 128, 146
 „Lackov“ — 283, 285, 318, 335, 344, 367
 Loški — 140, 146, 152
 Mornarički 1. POS-a — 329
 Mornarički „Koper“ — 319
 Motorizovani 4. armije — 356, 359, 365
 Notranjski — 114, 116, 127, 129, 148, 161, 243, 248, 265, 274, 254
 Pohorski — 113, 124, 125, 133, 135, 137, 249, 251, 281, 283
 Primorski — 114, 188, 194, 211
 Primorsko-goranski — 117
 Ptujski — 114
 Savinjski — 113, 124—126, 133, 135, 137
 Severnoprimerški — 167, 179, 211, 212
 Slovenačko-hrvatski — 210
 Soški — 140, 161, 166, 167
 škofjeloški — 278, 314, 328, 355
 Štajerski — 189
 Tenkovski 7. korpusa — 294, 295, 313
 Tolminski — 237
 Vzhodnodolenjski — 148, 154, 160, 161, 190, 211
 Vzhodnokoroški — 253, 254, 271, 272, 284
 Zagorski — 250, 251
 Zapadnodolenjski — 128, 146, 148, 161, 190, 191, 192, 210
 Zapadnokoroški — 253, 254, 271, 272, 281, 283
 Zapadnoprimerški — 211, 212, 238
 Žumberačko-pokupski — 151, 162, 234
- Jugoslovenske vojske:
 Ormoški — 26
 Triglavski planinski — 26
- italijanski:
 Odred „Garibaldi“ (Distaccamento Garibaldi) — 349
- četnički:
 Dolenjski — 195, 325, 342
 Gorenjski — 195, 196, 280
 Ljubljanski slovenački planinski — 196, 197
 Notranjski — 196, 325
 Primorski — 195, 196, 325
 Štajerski — 195, 359
- Odsek granične straže:
 italijanski:
 23. odsek — 114, 115

Operativne zone:

NOVJ:

1. (dolenjska) — 161, 162, 176, 184, 185
2. hrvatska — 154, 162, 176, 250
2. (notranjska) — 161
3. (alpska) — 161, 167, 181, 237, 240
4. (štajerska) — 161, 168, 181, 182, 184, 188, 213, 249, 254, 264, 269—272, 274, 275, 280, 282, 283, 285, 286, 293, 296, 298, 306, 311, 312, 316—318, 331, 333—335, 336
4. op. zona JA), 342, 344—348, 360—362, 364, 365, 367, 368
- Gorenjska — 161, 181
- Primorska — 161, 181, 188, 212, 213, 215, 216, 237

nemačke:

- „Jadransko primorje" (Operationszone Adriatisches Küstenland) — 222—225, 325, 328, 330, 339, 359
- „Predalpske zemlje (Operationszone Alpenvorland) — 222

Pukovi

Jugoslovenske vojske:

40. puk — 26

okupatorski

italijanski:

1. puk divizije „Granatijeri di Sardenja" — 80
23. puk divizije „Izonco" — 126
24. puk divizije „Izonco" — 126
52. puk divizije „Kačatori dela Alpi" — 193

nemački:

1. SS grenadirski — 233
1. SS specijalni „Verger" (Wägerer, Varjagov) — 325, 332
10. SS policijski — 314, 329
13. SS policijski — 272, 334, 340, 341, 345
14. SS policijski — 243, 244, 265, 266, 313
17. SS policijski — 341
18. brdskih lovaca — 135, 136, 262, 283, 344, 345
19. SS policijski — 172, 214, 243, 244
138. planinskih lovaca — 78
314. grenadirski — 245, 247
- „Trek" (Treeck) — 283, 317
- „Unterštajermark" (Untersteiermark, Donja Štajerska) — 262, 282, 326, 345

kvislinški:

1. slovenački udarni SNVZ — 341

Sektor mornarice NOV:

1. pomorski obalski sektor (POS) — 329

Štabovi:

Generalštab JA — vidi Vrhovni štab NOV i POJ

Glavni štab JA za Sloveniju — vidi Glavni štab NOV i PO Slovenije

Glavni štab NOV i PO Bosne i Hercegovine — 290

Glavni štab NOV i PO Hrvatske — 117, 172, 176, 179, 218, 290, 331

Glavni štab narodnooslobodilačkih partizanskih odreda Jugoslavije (NOPOJ) — videti Vrhovni štab NOV i POJ

Glavni štab NOV i PO Slovenije

— 15, 43, 45, 48, 49, 55—58, 60, 67, 68, 70, 72—82, 84, 87, 94, 98, 103, 104, 110, 113, 117, 123—126, 128, 130, 133, 136, 140, 142—147, 151, 153, 154, 156, 157, 159, 161, 168, 174—177, 179, 181, 184, 185, 187, 189, 200, 210, 212, 213, 229, 231, 232, 234, 237, 240—244, 247, 249, 253, 261, 265, 266, 269, 271, 273, 275, 280, 285, 286, 286, 290—292, 294, 296, 298, 299, 301—304, 306—308, 311, 312, 319, 325, 329, 331, 332, 334—336, 338, 339, 345, 346, 349, 353, 354, 361, 368, 381, 382

Glavni štab slovenačkih partizanskih odreda — vidi Glavni štab NOV i POS

Vrhovni štab NOV i PO Jugoslavije — 20, 53, 74, 75, 93, 103, 106, 112, 113, 120, 144, 156, 158, 160—162, 174, 177, 184, 190, 218, 220, 221, 240, 243, 273, 286, 288, 290, 302, 303, 306, 308, 334, 335, 336, 337, 344, 383

Operativni štab za hrvatsku Istru — 249

Operativni štab soških brigada — 238

Operativni štab za zapadnu Primorsku — 315, 330

Operativni štab GŠ NOV POS za zapadnu Sloveniju — 212, 213, 216, 237, 315, 355

Pokrajinski štab (poveljstvo) za Gorenjsku — 113

Pokrajinski štab (poveljstvo) za Ljubljansku pokrajinu — 113, 116

Pokrajinski štab (poveljstvo) za Štajersku — 113, 114, 119

Štab Mornarice — 329, 336

Štab artiljerije Baze NOVJ u Italiji — 290

neprijateljski:

Operativni štab domobranstva u Trstu — 226
Operativni štab za borbu protiv bandi (Führungsstab für Bandenbekämpfung) — 224, 332
Organizacioni štab slovenačkog domobranstva (Organisationsstab für Slowenisches Landwehr) — 225, 226, 241
Štab za izgradnju (Aufbaustab) — 225
„Jugoistok" — 100, 401
18. vojni okrug — 32, 34, 122—124, 261, 339

Ostali pojmovi

Antiimperijalistički front slovenačkog naroda — vidi Oslobođilački front slovenačkog naroda
Antifašistički front žena Jugoslavije — 174
Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ) — 159, 217, 218, 219—221, 255
Antanta — 11, 30
Atlantska povelja — 97
Balkanske vazdušne snage (Balkan Air Forces) — 290
Banovina, Dravska — 36, 155
Banovina, Hrvatska — 15
Bezbednosno obaveštajna služba OF (Varnostnoobveščevalna služba OF — VOS OF) — 90, 92, 93, 95, 104, 112, 120, 155, 175, 188, 190, 193, 200, 215, 242, 249, 256, 264, 376, 378, 390
„Borac" (Bojevnik) — 16
Centralna tehnika KPS — 90, 92, 93, 296

Centralni komiteti:

KP Hrvatske — 39
KP Jugoslavije — 39, 40, 43, 53, 55, 86, 88, 93, 112, 113, 256
KP Slovenije — 28, 39—41, 43—46, 48, 65, 68, 70, 72, 73, 75, 86, 88, 90, 91, 92, 99, 104, 110, 112, 130, 131, 137, 145, 153, 156, 157, 166, 172, 174, 186, 189, 212, 218, 234, 248, 250, 288, 293, 303, 304, 305, 338, 349
„Dolomitska izjava" — 173, 174
Dobrovoljačka antikomunistička milicija (Milizia volontaria anti-comunista — MVAC) — 148—150, 155, 171, 185, 186, 191, 195, 197, 206
Drugo zasedanje AVNOJ-a — 5, 217, 220—222, 256, 257, 287, 388
Društvo prijatelja Sovjetskog Saveza — 21

Gorenjsko domobranstvo — 261, 262, 278, 285, 317, 334, 344, 358, 359, 361

Frontovsko pozorište 7. korpusa — 306

Gestapo — 86, 103, 136, 137, 260—262, 264, 271, 316

Glavni odbor Narodne pomoći — 93

Italijanska ljubljanska liktorska omladina (Gioventù italiana del Littorio) — 37, 94

Izvršni odbor Oslobođilne fronte — 48, 70, 77, 106, 130, 145, 153, 157, 159, 172—174, 185, 186, 195, 208—210, 218, 219, 234, 310, 311

„Jedinstvo" (Edinost, političko društvo) — 13

Jugoslovenska radikalna seljačka demokratija (kasnije Jugoslovenska nacionalna stranka, JNS) — 14, 16, 42, 64, 65, 101, 107

Jugoslovenska radikalna zajednica (JRZ) — 64, 66, 101

Jugoslovenska socijaldemokratska stranka (JSDS) — 12

Kočevarska samozaštita (Gottscheer Selbstschutz) — 172

Komitet nacionalnog oslobođenja Italije (Comitato di Liberazione Nazionale Italiano, CLNI) — 280, 354, 355

Kominternu — 15, 139

Komisija za upravljanje narodnom imovinom — 259

Komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača — 256, 259

Komunistička partija:

Austrije — 17

Hrvatske — 15

Italije — 17, 139, 279, 316

Jugoslavije — 13—15, 17, 20, 38, 42, 45, 46, 88, 92, 139, 291

Makedonije — 15

Slovenije — 13, 15, 17, 18, 21, 26, 28, 38, 39, 41—45, 49, 54, 55, 58—60, 64—66, 68—71, 78, 88, 89, 93, 98, 100, 103, 104, 108—111, 116, 117, 120, 131, 132, 139, 150, 151, 154, 166, 172, 173, 193, 199, 200, 220, 242, 247, 248, 254, 257, 262, 264, 279, 304, 305, 306, 316, 319, 332, 374, 375, 378, 388

Koruški narodni savez (Kärntner Volksbund) — 36, 54

Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca (SHS) — 11, 12, 14, 25, 31

„Legija smrti" — 149—152, 155, 160, 171, 197

Listovi, časopisi:

Delo — 70, 71, 93
Mi mladi borci — 16
Mlada Slovenija — 93
Mladi putevi — 17
Naša vojska — 294
Osvobodilna fronta — 93
Partizan — 117
Slovenačka omladina — 17
Slovenački partizan — 57, 72, 117
Straža u vijioru — 16
Slovenski poročevalec — 44, 55, 92, 93, 106, 131
Slovenska zaveza — 108
Ljubljanska bezbednosna straža
La Guardia sicurezza di Lubiana) — 155
Ljubljanska univerzitetaska organizacija (Organizazione universitaria ljubianese — OUL) — 37, 94
Majsko savetovanje KPJ — 40, 45

Mesni komiteti:

Čakovec — 69
Trbovlje — 65
Murska Sobota — 69

Misije:

anglo-američka — 346
britanska — 346
Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije (NKOJ) — 221, 259, 273, 288, 308, 309
Nacionalni komitet oslobođenja Slovenije (Nacionalni komitet osloboditve Slovenije — NKOS) — 255, 256
Napredna radna zajednica (Napredna delovna skupnost) — 107, 108
Narodna pomoć (Ljudska pomoć) — 90, 93
Narodna radikalna stranka (NRS) — 107
Narodna zaštita (Narodna zaštita) — 72, 81, 82, 83, 85, 90, 91, 92, 94, 95, 97, 99, 104, 111, 113, 116, 117, 124, 125, 127, 132, 166, 191, 193, 194, 258, 285, 315, 376, 390
Narodno veće (Narodni svet) — 26, 28—30
Narodnooslobodilačko veće (Narodnoosvobodilni svet) — 130
Narodnooslobodilačko veće za primorsku Sloveniju (Narodnoosvobodilni svet za primorsko Slovenijo) — 195, 209, 210, 256
Nezavisna Država Hrvatska (NDH) — 28, 31, 33—35, 80, 141, 159, 361, 383

Nezavisna radnička partija Jugoslavije — 13
NOVGRAD (Narodnoosvobodilna gradnja) — 296
Oblasni komitet KPS za severnu Sloveniju — 344
Oficirska škola GŠ NOV i POS — 174, 175, 242, 286, 292, 305, 359

Okružni komiteti KP Slovenije:

Celje — 65
Gorica — 69
Ljubljana — 260
Maribor — 271
Novo Mesto — 67, 110
Prekomurje — 69, 86, 351
Ptuj — 119
Trst — 138
Reviri — 65
Vrhnika — 116

Okružni odbor OF:

Kočevje — 192
Ljubljana — 186, 260
Novo Mesto — 191
Prekomurje — 344
Stična — 67

Omladinska osvobodilna fronta (Mladinska OF) — 93, 94
Organizacija jugoslovenskih nacionalista („Orjuna“) — 13

Oslobodilački front Slovenačkog naroda (Osvobodilna fronta — OF) — 7, 18, 21, 41, 42, 44, 45, 48, 49, 54, 55, 58, 59, 64—74, 76, 78, 79, 85—93, 95—98, 100, 103, 104—113, 117, 120, 128, 129, 131, 132, 137, 138, 145, 148—151, 154—156, 159, 166, 167, 171—174, 181, 183, 188, 190, 193, 198, 199—201, 207, 208, 210, 217—220, 234, 241, 254, 255, 257, 259, 260, 262, 264, 270, 272, 273, 279, 281, 301, 305, 310, 316, 319, 332, 346, 351, 356, 373—379, 382, 384, 387, 389, 390
Osnivački kongres KP Slovenije — 17
OZNA (Odeljenje za zaštitu naroda) — 298
Partizanski zakon — 55—59, 61, 66, 70

Pokrajinski komitet KP Slovenije za:
Gorenjsku — 46
severnu Sloveniju — 64, 78, 82
Slovenačko primorje — 68, 138
Primorsku — 85, 86, 188, 193, 194, 243

Pokrajinski odbor OF za:
severnu Sloveniju — 82
Štajersku — 64

Pokrajinski sekretarijat KPS za severnu Sloveniju — 39, 46

- Prvi kongres Saveza slovenačke omladine (Zveza slovenske mladine — ZSM) — 219
- Prvi kongres Slovenačkog antifašističkog saveza žena (Slovenske protifašistične ženske zveze — SPŽZ) — 220
- Prvo zasjedanje AVNOJ-a — 159, 257, 388
- Prvo zasjedanje SNOS — 5, 256, 257, 259
- Radio OF — 258, 306
- Radio OF „Kričač“ — 90, 93
- Radio-stanica „Slobodna Jugoslavija“ — 273
- Radnička socijalistička stranka (Delavska socialistična stranka) — 12
- Radničko jedinstvo (Delavska enotnost) — 18, 65, 91, 139, 156, 158, 190, 279, 374
- Rapalski ugovor — 12
- Rejonski komiteti KPS:
- Trbovlje — 65
  - Zagorje — 65
  - Hrastnik — 65
- Samostalna demokratska stranka (SDS) — 107
- Savetovanje u Stolicama — 58, 70, 74, 75, 98, 114, 375
- Savez komunističke omladine Jugoslavije (SKOJ) — 17, 39, 45, 59, 64—65, 109, 182, 248, 303—306, 332, 374, 378, 389
- Savez radnog naroda Slovenije (Zveza delavnega ljudstva Slovenije) — 13, 16, 18
- Savez seljačkih momaka i devojaka (Zveza kmečkih fantov in deklet) — 16
- Savez slovenačke omladine (Zveza slovenske mladine) — 174, 181, 200, 374
- Seljačko radnički pokret (Kmečko-delavsko gibanje) — 16
- „Sloboda“ (Svoboda, radnička društva) — 15, 16
- Slovenačka legija (Slovenska legija) — 28, 107, 148, 220, 225
- Slovenačka narodna pomoć (Slovenska ljudska pomoć) — 181, 200
- Slovenačka narodna stranka (Slovenska ljudska stranka — SLS) — 14, 16, 18, 26, 89, 106, 107
- Slovenački antifašistički savez žena (Slovenska protifašistična ženska zveza) — 174, 181, 200, 374
- Slovenački narodni front (Slovenska ljudska fronta) — 16
- Slovenački narodnooslobodilački odbor (Slovenski narodni oslobodilni odbor — SNOO) — 74, 91, 95, 219, 255, 257, 288, 381, 388
- Slovenački narodni pokret (Slovensko ljudsko gibanje) — 16
- Slovenački savez (Slovenska zveza) — 106—108, 148, 195
- Slovenačko domobranstvo — 261, 262, 309, 358, 359, 360
- Slovenačko narodno gledališće — 306
- Slovenačko narodnooslobodilačko veće (Slovenski narodni oslobodilni svet — SNOS) — 255—259, 301, 356, 374, 376, 388, 389, 390
- Socijalistička partija Jugoslavije (komunista) — 13
- Socijalistička stranka Jugoslavije (SSJ) — 107, 108
- „Soko“ (Sokol, fiskulturna organizacija) — 16, 41, 42, 64, 66, 89, 101, 154
- Sokolska legija — 109, 148
- Sreski komitet KPS:
- Celje — 65
  - Stara pravda (SP) — 107, 108
  - Straža — 107
- ŠUBNOR Slovenije — 6
- Štajerski otadžbinski savez (Steirischer Heimatbund) — 36, 54, 123
- Štamparije:
- 30 A — 307
  - Doberdob — 307
  - Partizanska — 307
  - Podmornica — 93
  - Pohorska 307
  - Slovenija — 307
  - Triglav — 307
  - Tunel — 93
- „TIGR“ (nacionalnorevolucionarna organizacija u Slovenačkom primorju) — 13, 17, 47, 69
- Trijanonski mirovni ugovor — 11, 31
- Trojni pakt (Nemačka, Italija, Japan) — 25
- Ujedinjene nacije — 97
- Ujedinjeni radnički sindikalni savez Jugoslavije (URSSJ) — 13, 18
- Ujedinjeni savez antifašističke omladine Jugoslavije (USAOJ) — 174
- „Ujedinjeni Slovenci“ (Združeni Slovenci) — 106, 107
- VOS OF — vidi Bezbednosno obaveštajna služba OF
- „Zbor“ (Ljotičeva organizacija) — 16
- Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske (ZAVNOH) — 218, 221
- Viši vojni sud pri GŠ NOV i POS — 213
- Vojna komisija CK KP Slovenije — 44, 45, 46, 48
- Vojaska državne bezbednosti (Vojska državne varnosti) — VDV) — 264, 285, 378

	Strana
PREDGOVOR	5
<i>UVOD</i>	
Posle prvog svetskog rata	11
Okupljanje antifašističkih snaga	14
I DEO	
<i>OKUPACIJA SLOVENIJE I PRIPREME ZA USTANAK</i>	
Aprilski rat 1941.	25
Okupacija i podela Slovenije	30
Okupacioni sistemi i ciljevi okupatora	33
Političke i organizacione pripreme za ustanak	38
Vojne pripreme za ustanak	44
Zaključak	49
II DEO	
<i>USTANAK I RAZVITAK OSLOBODILAČKOG RATA SLOVENAČKOG NARODA DO SLOMA FAŠISTIČKE ITALIJE</i>	
Početak ustanka — Partizanski zakon	53
Stvaranje osnova narodne vlasti i slovenačke narodne suverenosti	
— Savetovanje u Stolicama	70
Napadi na šoštanj, Lož i Bezuljak	76
Pokušaj NOP odreda Slovenije da spreče proterivanje stanovništva uz Šavu i Sutlu	82
Osvobodilna fronta — „država u državi"	88
Program Osvobodilne fronte	95
Decembarski ustanak u Gorenjskoj	97
Uruživanje antinarodnih snaga u „Slovenački savez" (Slovenska zaveza)	106
Razvitak borbi u zimu 1941/1942. godine	108
Prolećna partizanska ofanziva	112
Prva oslobođena teritorija	120
Nemačka ofanziva u Gorenjskoj i pohod 2. grupe odreda preko Gorenjske u Štajersku	133
Velika italijanska ofanziva i formiranje prvih partizanskih udarnih brigada	140
Formiranje i dejstva oružanih jedinica narodnih izdajnika, partizanska kontraofanziva i kraj italijanske velike ofanzive	148
Partizanska zimska ofanziva	157
Širenje borbi do formiranja divizija	171
Formiranje slovenačke 14. i 15. divizije NOVJ	183
Razoružanje italijanske okupacione vojske i uništenje bele i plave garde	189
Zaključak	200

III DEO

*BORBE NOV I PO SLOVENIJE OD KAPITULACIJE ITALIJE
DO ZAVRŠNIH OPERACIJA ZA OSLOBOĐENJE SLOVENIJE*

Situacija na prekretnici narodnooslobodilačkog rata — — — — —	205
Svenarodni ustanak u Dolenjskoj, Notranjskoj i Slovenačkom primorju	207
Zbor delegata slovenačkog naroda u Kočevju — Drugo zasedanje AVNOJ-a i Slovenci — — — — —	217
Mere nemačkog okupatora za ovladavanje Ljubljanskom pokrajinom i Slovenačkim primorjem — Velika nemačka ofanziva — — — — —	222
Učvršćenje NOV i PO Slovenije i pohodi slovenačkih divizija u Gorski kotar, Benešku Sloveniju i Štajersku — — — — —	241
Trvo zasedanje SNOS i razvitak narodne vlasti — — — — —	255
Prolećna ofanziva — — — — —	260
Ofanziva NOV i POS na komunikacije — — — — —	272
Oslobođene teritorije u Štajerskoj — — — — —	282
Prekomorci — — — — —	287
Organizacija NOV i PO Slovenije — — — — —	292
Partijsko-politički rad i kulturno-prosvetna delatnost — — — — —	303
Manevarska odbrana slobodnih teritorija — — — — —	308
Zaključak — — — — —	319

IV DEO

ZAVRŠNE OPERACIJE ZA OSLOBOĐENJE SJ.OVENIJE

Karakteristike položaja u zimu 1944/45. godine — — — — —	325
Zimske odbrambene borbe — — — — —	327
Borbe slovenačkih jedinica JA u neprijateljevoj pozadini jugosloven- sko-nemačkog fronta — — — — —	336
Odnosi sa saveznicima i učešće drugih naroda u narodnooslobodilačkom ratu Slovenije — — — — —	346
Oslobođenje Slovenije — — — — —	351
Zaključak — — — — —	368

V DEO

*NARODNOOSLOBODILAČKI RAT — PREKRETNICA U ISTORILI
SLOVENIJE*

Specifičnosti strategije NOR-a u Sloveniji — — — — —	373
Karakteristike narodnooslobodilačkog rata u Sloveniji — — — — —	381
Gubici Slovenije u narodnooslobodilačkom ratu — — — — —	385
Ciljevi narodnooslobodilačkog rata i njihovo ostvarenje — — — — —	386

PRILOZI

Br. 1 Spisak komandnog sastava viših jedinica NOV i PO Slovenije —	393
Br. 2 Osnovna literatura i drugi izvori — — — — —	401
Br. 3 Spisak šema, karata i skica — — — — —	410
Br. 4 Spisak fotografija i faksimila — — — — —	411
Registar ličnosti, geografskih mesta i nekih pojmova — — — — —	417

Tehnički urednik
Nikola Savić

Korektor
Stanislava Bjeletić

Registar
Živka Papak

Omot
Dijana Ivanišević

Štampa: SIC PTT, Beograd, Takovska 2